STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
NO. 10040

www.libtool.com.cn

DI KUZRIM

Shloyme Rosenberg

•

THE MAX PALEVSKY
YIDDISH LITERATURE COLLECTION

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
www.libtool.com.cn
AMHERST, MASSACHUSETTS

413 256-4900 | YIDDISH@BIKHER.ORG

WWW.YIDDISHBOOKCENTER.ORG

•

MAJOR FUNDING FOR THE

STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY

WAS PROVIDED BY:

Lloyd E. Cotsen Trust

Arie & Ida Crown Memorial

The Seymour Grubman Family

David and Barbara B. Hirschhorn Foundation

Max Palevsky

Robert Price

Righteous Persons Foundation

Leif D. Rosenblatt

Sarah and Ben Torchinsky

Harry and Jeanette Weinberg Foundation

AND MEMBERS AND FRIENDS OF THE

National Yiddish Book Center

•

The *goldene pave*, or golden peacock, is a traditional symbol of Yiddish creativity. The inspiration for our colophon comes from a design by the noted artist Yechiel Hadani of Jerusalem, Israel.

The National Yiddish Book Center respects the copyright and intellectual property rights in our books. To the best of our knowledge, this title is either in the public domain or it is an orphan work for which no current copyright holder can be identified. If you hold an active copyright to this work – or if you know who does – please contact us by phone at 413-256-4900 x153, or by email at digitallibrary@bikher.org

www.libtool.com.cn

www.libtool.com.cn

www.libtool.com.cn

שלמה ראָזענבערג

די כוזרים

www.libtool.com.cn

בוך

43

www.tinbook2.com.ua

שלמה ראזענבערג

די כוזרים

היסטאָרישער ראָמאַן

ביי דער
"געזעלשאַפט פֿאַר יידיש-וועלטלעכע שולן אין אַרגענטינע"
בוענאָס-אַיִרעס
1960

www.libtool.com.cn

מיינע קינדער — מאַרק און
איוואַ — דאָס בוך געווידמעט.

שלמה ראָזענבערג

www.libtool.com.cn

אינהאלט:

1) אַ וווּנדערלעכע בשורה — — — — — — — — — — — — — — 7

2) אַ בריוו צום יידישן מלך — — — — — — — — — — — — — 48

3) אויפן וועג צום כוזרים־לאַנד — — — — — — — — — — — 74

4) אין געפאַנגענשאַפט בייַ די כוזרים — — — — — — — — — 112

5) אַן אויסטערלישער גאַסט — — — — — — — — — — — — 150

6) אינעם לאַנד פון די כוזרים — — — — — — — — — — — 195

7) דער כאַקאַן בולאַן — — — — — — — — — — — — — 236

8) דער גרויסער וויכוח — — — — — — — — — — — — — 258

9) דאָס כוזרישע פאָלק איז זיך מגייר — — — — — — — — — 285

10) יצחק פירט צוריק קעניגלעכן בריוו — — — — — — — — — 317

עפּילאָג — — — — — — — — — — — — — — — — — — — 351

www.libtool.com.cn

www.libtool.com.cn

קאַפּיטל איינס

אַ וווּנדערלעכע בשורה

דאָס יאָר ד׳ תש״י (950) איז געבוירן געוואָרן אונטער אַ גליקלעכן שטערן. אין מדינת אַנדאַלוזיע, דרום־שפּאַניע, האָט דעמאָלט געהערשט דער מלך חסד, דער אַראַבישער קאַליף אַבדול ראַכמאַן דער דריטער, און זיין אויסערן־מיניסטער איז געווען דער ייִדישער נשיא ר׳ חסדאי אבן שפרוט, אָדער ווי ער האָט גע־הייסן מיט זיין פולן נאָמען: אבו יוסוף חסדאי בן יצחק אבן שפרוט. די געשיכ־טע, וואָס מיר הייבן דאָ אָן, איז פאַרגעקומען אין קאָרדאָוואַ, די הויפּטשטאָט פון אַנדאַלוזיע, וואָס איז נאָך די צוויי שטעט אין בבל — סורא און פומבדיתא — געווען די גרעסטע שטאָט פון תורה און חכמה, און האָט געשמט אין דער ייִדי־שער וועלט מיט איר גרויסער ישיבה.

גליקלעך איז דאָס יאָר 950 געווען דערמיט, וואָס אין דעם דאָזיקן יאָר זע־נען געשען פיל ווונדער מיט דעם ייִדישן פאָלק און דער שטערן פון ישראל האָט העל געלויכטן אויף דעם פרייען בלויען הימל פון שפּאַניע. דאָס אָנזען פון ייִדן איז געוואַקסן צווישן די פעלקער אין דער וועלט. עס האָט געבליט די ייִדישע פאָעזיע און וויסנשאַפט, וואָס די הערשנדיקע אַראַבישע וועלט האָט שטאַרק אָפּ־געשאַצט און געגרויסט זיך מיט זיי. אין דעם נשיא חסדאי אבן שפרוטס הויף האָבן דעמאָלט געלעבט און זענען געווען טעטיק די צוויי העברעיִשע פאָעטן און בעלי־דקדוק, מנחם בן סרוק און דונש בן לברט, וועלכע האָבן מיט זייער גע־לערנטקייט צוגעהאָלפן דעם נשיא פירן זיינע מלוכה־ענינים.

נישט געקוקט אויף דעם וווילזיין און רייכטום, אין וועלכן די ייִדן פון אַנ־דאַלוזיע האָבן דעמאָלט געלעבט, זענען זיי נישט אָפּגעפרעמדט געוואָרן פון דער ייִדישער אמונה און פון ייִדישן פאָלק. זייערע זין האָבן אָנגעפילט די ישיבה אין קאָרדאָוואַ, אין וועלכער עס האָט געלערנט דער גרויסער למדן און ערלעכער מענטש רבי נתן. די טעכטער זענען אויסגעוואַקסן גוטע, פרומע מאַמעס, וועלכע האָבן זייערע קינדער אויפגעציגן אין ייִדישן גייסט, און די קינדער האָבן מיט דער מאַמעס מילך אייַנגעזויגן אין זיך די אייביקע בענקשאַפט צום הייליקן לאַנד פון די אבות, אייַנשלאָפנדיק אונטער דעם שטילן דערציילערישן טאָן פון די מו־טערס מעשהלעך וועגן דער אַמאָליקער ייִדישער גרויסקייט און גלאָררייכער פאַר־גאַנגנהייט.

ווי גוט עס איז די ייִדן נישט געווען אין שפּאַניע, האָבן זיי פונדעסטוועגן

www.libtool.com.cn

קיינמאָל נישט אויפגעהערט צו בענקען נאָך זייער הייליקן לאַנד, וואָס איז מיט אַן ערך 900 יאָר צוריק חרוב געווארן דורך דער רוימישער אימפעריע און זיי האָבן קיינמאָל נישט אויפגעגעבן די האָפענונג, אַז דאָס לאַנד פון יהודה וועט אַמאָל צוריק אויפגעריכט ווערן אין זיינע גרענעצן און וועט זיין אַזוי שטאַרק, ווי עס איז געווען אונטער דער הערשאַפט פון דוד און שלמה המלך. אַ סימן, אַז זייער האָפענונג איז נישט קיין אומזיסטע, האָבן זיי געזען דערין, וואָס דאָס גרויסע מלכות רוים איז אונטערגעגאַנגען, די מדינת איטאַליע איז צעקרישלט געווארן אויף קליינע מדינהלעך, וואָס האָבן שטענדיק צווישן זיך אָנגעפירט מלחמות. האָט דאָך טאַקע דער גרויסער תנא רבי עקיבא בן יוסף מיט זיין הייליקן מויל אַרויסגעזאָגט די נבואה, אַז ענדלעך וועט דער יידישער גייסט באַזיגן די רוימישע מלוכה, און אָט ליגט זי איצט אין אַש און אין שטויב.

סימנים האָבן זיך געמערט, אַז גאָר בקרוב וועט זיך ענדיקן דער גלות. די אַראַבער — די בני ישמעאל — וואָס קומען אַרויס פון די לענדן פון אונדזער פאָטער אברהם, האָבן זיך געשטאַרקט איבער די קריסטן, די באַליידיקער פון פאָלק ישראל. זייער הערשער אַבדול ראַכמאַן איז פול מיט גנאָד צו יידן, וועלכע פאַרנעמען ביי אים די העכסטע שטעלעס. עס איז דעריבער — האָט מען געטראַכט — גאָר נאָענט דער טאָג, וואָס די קינדער פון יעקב וועלן זיך ווידער צונויפזאַמלען אין דעם לאַנד פון זייערע אבות, אונטער דער הערשאַפט פון אַ יידישן מלך.

האָט מען דאָך אין דבי אליהו געלערנט: זעקס טויזנט יאָר איז אָנגעבאַרייט די וועלט זאָל שטיין. צוויי טויזנט יאָר וועט זי זיין תוהו ובוהו — וויסט אוֹן לייַדיק; צוויי טויזנט יאָר וועט מען לערנען תורה אוֹן צוויי טויזנט יאָר וועלן זיין די טעג פון משיח. אוֹן אָט איז שוין די וועלט מיט 710 יאָר אַרײַנגעטרעטן אין דעם פינפטן יאָרטויזנט...

ווי אַזוי דאָס וועט געשען אוֹן וואָס וועט זיין די סיבה, צוליב וועלכער די אויסלייזונג זאָל קומען, האָט קיינער נישט געווּוסט אויף קלאָר. אַזאַ געפיל האָט אָבער ביי אַלעמען געהערשט, אוֹן אַלע האָבן אין דעם דאָזיקן משיח־געפיל הייליק געגלייבט. בפרט, וועֶן עפעס מאַדנע קלאַנגען האָבן זיך אין דער לופט אַנגעהויבן אַרומטראָגן, אַז ערגעץ־וווּ הינטער די הרי־חושך עקזיסטירט אַ יידישע מלוכה פון די בני־משה. אמת, קיינער איז נאָך פון דאָרט נישט צוריקגעקומען, וואָס זאָל דערציילן, אַז ער האָט די יידישע מדינה מיט זיינע אייגענע אויגן געזען, אָבער פונדעסטוועגן האָט מען דערין געגלייבט. ווער האָט עס אָבער די דאָזיקע קלאַנגען פאַרשפרייט? פאַרוואָס שוועבן זיי אַרום אין דער לופט אוֹן מאַכן אויפציטערן יידישע הערצער אוֹן מען חלומט וועגן זיי אין די טונקל־מיסטישע פאַרנאַכטן?...

געקומען זענען די דאָזיקע קלאָנגען פון דן ווידישע מאַמעס און באָבעס, וואָס האָבן נאָך געדענקט און מיט זייערע אייגענע אויגן געזען דעם אויסטערלישן ייִד, וועלכער האָט זיך געוויסן אלדד הדני, וואָס דאָס הייסט — אלדד פון שבט דן. יאָ, דאָס האָט פאַסירט מיט אַן ערך אַכציק יאָר צוריק!

„איך זע נאָך איצט ווי לעבעדיק פאַר מיינע אויגן" — האָט אַן אַלטיטשקע באָבע דערציילט אין נאָמען פון איר מוטער עליה השלום — „ער איז געווען אַנגעטאָן אין אַן אויסטערליש ברייטן מאַנטל, פון גרינעם און בלויען שטאָף געמאַכט, און אַ ווייסער שטויב, פון ווייטע מאַרשן צוזאַמען, איז אויף זיין מאַנטל געלעגן. אויף זיין ווילד־צעשויבערטן קאָפּ האָט ער געטראָגן אַ פאַרבנרייכן טורבאַן און געהאַלטן אין דער האַנט אַ גרויסן צעדרייטן שטעקן, ווי אַ פאַרציטיקער נביא; און ער האָט געריידט אויף אַן אויסטערלישן שטון קודש, וואָס איז אים אַרויסגעקומען פון טיפן האַלדז, אַז אַפילו ווילגעלערנטע רבנים האָבן אים קוים געקאָנט פאַרשטיין"...

ער האָט מיט אַ שטיל מיסטעריעז קול דערציילט וועגן זיינע ווייטע רייזעס איבער ימים און לענדער, איבער מדבריות און ווילדערנישן, און ווי אַזוי ער האָט אומעטום אויף זיין וועג באַגעגנט עפעס אַזעלכע אויסטערלישע ייִדן, מיט מאָדנע הלבשות און מיט אַזוינע אומפאַרשטענדלעכע שפראַכן אין זייערע מיילער, אָבער אַלע גלייך האָבן זיי געבענקט נאָך שיבת ציון און געוואַרט יעדן טאָג, אַז די גאולה זאָל שוין קומען.

אָט דער דאָזיקער סודותדיקער ייִד, מיטן נאָמען אלדד הדני, האָט עס מיט אַן ערך אַכציק יאָר צוריק געלאָזט פאַלן אַ וואָרט וועגן אַ יידישער מלוכה, וואָס ליגט אויף דער צווייטער זייט פון אַ גרויסן טייך, צו וועלכן עס איז שווער צוקומען, און דאָס זאָל אַוודאי זיין דער שטורמישער טייך סמבטיון. ער האָט זיין דערציילונג אין אַזוי פיל געהיימנישן איינגעהילט, אין אַזאַ מיסטעריע פאַרוועבט, אַז די איצטיקע אייניקלעך האָבן נאָך הייַנט מיטן זעלבן ציטער אויפגעשוידערט, פונקט ווי זייערע עלטער־באָבעס, וועלכע האָבן דעם געהיימנישפולן מאַן מיט זייערע אייגענע אויגן געזען און מיט זייערע אייגענע אויערן געהערט.

דער זעלבער הייליקער ציטער פון בענקשאַפט נאָך די פאַרלוירענע ווייטע בריידער פון די עשרת השבטים, וואָס שלמנאסר, דער מלך פון אשור, האָט נאָך פאַרן ערשטן חורבן בית המקדש אין גלות אַריין פאַרטריבן — דער זעלבער הייליקער ציטער, וואָס איז דורכגעגאַנגען די געבלוטן פון פיל ייִדישע דורות, גייט אויך איצטער אַדורך, ווען די באָבע גיט איבער דאָס, וואָס זי האָט פון איר מוטערס מויל געהערט דערציילן.

אין ערגעץ זענען די דאָזיקע רייד ביז יענער צייט נאָך נישט געהאַט פאַר־

שריבן געווארן, אבער דאך האבן זיי געלעבט ווי ארומשוועבנדיקע קלאנגען אין די מוחות פון פאלק און זענען געשטאנען אלעמען לעבעדיק פאר די אויגן.

„מיין לאנד געפינט זיך ווייט אין מזרח־אפריקע, אויף יענער זייט פון רויטן ים", האט אלדד הדני דערציילט און יעדן אייגעם פארכישופט מיט זיינע שטילע רייד, „און דארט געפינען זיך די שבטים דן, נפתלי, גד ואשר... און דאס לאנד זייערס איז גרויס און ברייט, און זיבן חדשים דארף נעמען דורכצורייזן עס פון איין עק ביזן צווייטן... און דער שבט דן, צו וועלכן איך אליין געהער, הערשט איבער די איבעריקע דריי שבטים; און מיר איז דורך א געטלעכער מאכט, וואס איך אליין קאן נישט משיג זיין, באפוילן געווארן אוועקצוגיין אין דער וויטער וועלט ארײַן, כדי אויפצוזוכן און צונויפצוזאמלען אלע צעזייטע און צעשפרייטע קינדער פון ישראל, זיי ווידער אין איין גרויס פאלק פארוואנדלען און צוריק־ברענגען אין לאנד פון אונדזערע אבות..."

אט אזוי אן ערך איז די געשיכטע פון אלדד הדני געגאנגען פון די באבעס צו מאמעס און פון די מאמעס צו זייערע קינדער.

און אויך איצט, אין דעם טונקעלן בין־השמשות, זיצנדיק צווישן מנחה און מעריב אין דער גרויסער ישיבה פון רבי נתן אין דער שטאט קארדאווא, האבן פארחלומטע יונגעלייט, שעפטשענדיק שטיל ווי א תפילה בלחש, איבערדערציילט לעבעדיק די דאזיקע אלע פאנטאסטישע מעשיות, וואס זיי האבן קינדווייז פון זייערע מאמעס און באבעס געהערט און דערנאך זיי אין חלומות געזען...

און געקומען איז מען אויף די דאזיקע מעשיות צוליב דער גוואלדיקער נייעס, וואס עס האט איצט בסוד־סודות דערציילט דער יונגער יצחק בן נתן:

— איך בין אנומלט געווען מיט מיין טאטן, אונדזער רבין ר' נתן, אין הויף פון נשיא ר' חסדאי אבן שפרוט, און דארט האב איך געהאט א שמועס מיט מיין לערער אין דיקדוק, מנחם בן סרוק, האט ער מיר דערציילט, אז שליחים זענען געקומען פון ערגעץ ווייטע לענדער, דאכט זיך, פון די סלאווישע מלוכות ביים דאניי, און זיי האבן איבערגעגעבן וועגן עפעס א יידישער מדינה ביים טייך איטיל (היינטיקע וואלגע)...

— טאקע, א יידישע מדינה?... — האבן די איבעריקע צוהערער מיט פאר־כאפטן אטעם איבערגעפרעגט און פארגאפטע זיך איינגעהארכט אין יצחק בן נתנס באגייסטערטע ריידן.

— יא, א יידישע מלוכה פון שבט שמעון... — האט יצחק מיט א געהיים־נישפולער שטים ווייטער געצויגן די נייעס, וואס ער האט געהערט אין הויף פון יידישן אויסערן־מיניסטער.

— טאקע א יידישע מלוכה, ווי עס האט מיט ארום אכציק יאר צוריק דער־ציילט דער רייזנדער אלדד הדני, און די קינדער פון ישראל הערשן דארט?... —

www.libtool.com.cn

האָבן שטימען מיט פאַרחידושטקייט און גלייכצייטיק מיט אומגעווייגלעכער התלהבות אויסגערופן.

— צי עס איז טאַקע אמת, ווי זיי דערציילן, וויס איך נישט, — האָט יצחק בן נתן געענטפערט, — איך וויס נאָר, אַז אונדזער נשיא, ר׳ חסדאי אבן שפרוט, האָט זיך מיט די דאָזיקע שליחים איינגעשלאָסן אין אַן אָפגעזונדערט חדרל און פיל שעהן מיט זיי אייגעטענהט. וועז ער איז צוריק אַרויסגעקומען פון דער אסיפה, זענען זיינע אויגן געווען פאַרצויגן מיט אַ נעפל און ער איז אינ־גאַנצן געווען ווי פאַרחלומט.

די פינצטערניש פון שפעטן בין־השמשות איז מיטאַמאָל דורכגעשפאָלטן גע־ווארן דורך אַן אָנגעצונדן קנייטל אין דער בוימל־אָנגעפילטער מנורה. די טונקל־קייט האָט זיך ווי אַ נישט־געזעענער שוואַרצער פאָרהאַנג אויפגעהויבן און איז שטופנווייז אָפגעטרעטן אויף הינטערווייליעכטס און איז אויף אַלע זייטן אַווק אַוי שנעל, וויפל מער קנייטלעך עס האָבן אויפגעבלינצלט אין חלל פון בית המדרש.

— מעריב! — האָט עמיץ אין חלל אַריין פון דער ישיבה אויסגערופן.

און באַלד האָט זיך דערהערט דאָס שנעלע געמורמלעריי פון דער עדה ייִדן, וואָס האָט אַזוי טרויעריק אָפגעקלונגען אין דעם ברייטן רוים פון דער ישיבה: „בורא יום ולילה, גולל אור מפני חושך"... — ער האָט באַשאַפן טאָג און נאַכט, נעמט אַוועק דאָס ליכט פאַר דער פינצטערניש... — אַלע האָבן געדאַוונט מיט גרויס כוונה, עפעס האָבן זיי אַלע נאָך די אויפגעוואַכטע מעשיות וועגן אלדד הדני און נאָך דער נייעס פון די שליחים וועגן אַ יידישער מדינה, געפילט זיך מער דערהויבן; און ווי זיי וואָלטן פליגל באַקומען, זענען זיי געפלויגן אין די הויכע הימלען, און מ׳האָט שוין די אויסלייזונג ממש אין דער לופט געפילט.

„תקע בשופר גדול לחרותנו, ושא נס לקבץ גליותינו, וקבצנו יחד מארבע כנפות הארץ..." — בלאָז אין דעם גרויסן שופר פאַר אונדזער פרייהייט, און הייב אויף די פאָן, כדי אייגצוזאַמלען אונדזערע גלותן, און זאַמל אונדז איין פון אַלע פיר עקן וועלט... — האָט יצחק בן נתן מיט גרויס כוונה געשעפטשעט מיט זיינע ליפן, און ער האָט זיך שוין געזען גיין צו דעם אומבאַקאַנטן ווייטן לאַנד, כדי מיט זיינע אייגענע אויגן צו זען די יידישע מלוכה ביים טייך איטיל...

— ווו איז דער טייך איטיל?... האָט נאָך מעריב, ביים אַרויסגיין פון גרויסן בית המדרש, עמיץ אַ פרעג געטאָן.

נאָר קיינער פון די ייִדן האָט נישט געווסט פון אַזאַ טייך. סיי־ווי האָט אָבער די דאָזיקע נייעס איבערגעלאָזט אַ שטאַרקן רושם אויף אַלעמען און נישט אָפגעלאָזט דעם געדאַנק, נאָר כסדר געגעבערט אין מוח: אַ יידישע מלוכה... אַ יידישע מלוכה!...

www.libtool.com.cn

די דאזיקע נייעס איז צומאָרגנס אויך באַקאַנט געוואָרן אין דער גאַנצער שטאָט און מ׳האָט וועגן איר גערעדט אין אַלע יידישע הייזער. איטלעכער האָט עפּעס פון זיין אייגענער פאַנטאַזיע צוגעלייגט, און עס איז אויסגעוואַקסן אין אַ גוואַלדיקער געשעענישׂ: עס האָבן זיך אָפּגעפונען די פאַרלוירענע צען שבטים, וואָס מיר זוכן זיי שוין אַרום באַלד צוויי טויזנט יאָר. זיי האָבן ערגעץ־וווּ הינטער די הרי־חושך אַן אייגענע מדינה, מיט אַ יידישן מלך. אַ ריזיקע אַרמיי פון צענדליקער טויזנטער רייטער און פוסגייער היטן מיט שוועדן און שפּיזן זייערע גרענעצן, און קיין שום שונא קאָן זיך גאָרנישט צו זיי דערנענטערן...

אָט אַזוי האָט זיך די מעשׂה פאַרשפּרייט און איז פאַרפילפאַכט געוואָרן, ביז זי האָט זיך פאַרוואַנדלט שיער נישט אין אַ ווירקלעכקייט, וואָס אָט שיקט מען שוין צו זיי אַרויס שליחים פון שפּאַניע, און עס וועט זיך איינשטעלן אַ דערנענטערונג צווישן אונדז און די אָפּגעפונענע ברידער, די בני ישׂראל...

— איך וואָלט געוואָן דער ערשטער צו גיין צו זיי... — האָט זיך אַרויסגעשטעלט יצחק בן נתן, אַ הויכער שלאַנקער בחור, מיט שוואַרצע ברענענדיקע אויגן און ברוינע האָר, ווי זיי וואָלטן אָפּגעזעענקט געוואָרן פון דער גליענדיקער זון. ער האָט זיך דערביי דערמאָנט אין זיינע טראַכטענישן נעכטן ביי דער שמונה־עשׂרה פון מעריב.

— וווהין וועסטו גיין, אַז ס׳איז גאָרנישט באַקאַנט דער וועג צו זיי?... — האָבן זיינע חברים צו אים געטענהט.

— ס׳איז אמת, אַז דער וועג אַהין איז אַן אומבאַקאַנטער, אַ שווערער און אַ לאַנגער און מען דאַרף דורכגיין פיל לענדער און טייכן, פיל ווילדערנישן, בערג און טאָלן — האָט יצחק אַ פאַרחלומטער געענטפערט — איך בין אָבער אויף אַלעם גרייט, און דער השם־יתברך וועט מיר העלפן.

אָבער בשעת ער האָט דערמאָנט גאָטס נאָמען, וועמען ער האָט געוומען צו הילף, איז גלייכצייטיק פאַר זיינע אויגן אויך געבליבן שטיין דאָס געשטאַלט פון דער יונגער שוואַרץ־חנעוודיקער פנינה, די טאָכטער פון נשיא. ערשט נעכטן האָט ער געהאַט מיט איר אַ שמועס אין איר פאָטערס ציפּרעסן־גאָרטן וועגן זיינע גענעפילן צו איר. זי האָט אים נישט אָפּגעזאָגט אינגאַנצן, אָבער זי האָט אים געגעבן אָנצוהערן, אַז דער וועג צו זייער פאַראייניקונג איז זייער אַ שווערער און פול מיט שטרויכלונגען. דער פאָטער איז זייער אַ שטאָלצער, ער וואָלט זי געוואָלט פאַרקנסן צו אַ רייכן מאַן, און ער, יצחק בן נתן, איז אָרים... אָחוץ דעם מוז דער מאַן, צו וועמען דער פאָטער וואָלט זי אַנטשפּויזט, געדאַרפט האָבן באַוויזן עפּעס אַ גרויסע זאַך...

— וועז דו טוסט אויף עפּעס אַ העלדישע טאַט, אָדער...

אָבער פנינה האָט דעם זאַץ נישט פאַרענדיקט, ווייל עס איז עמיצער אָנגע־

www.libtool.com.cn

קומען פון נשיאס הויז, און יצחק האָט געמוזט גיך אַנטריגען פון דעם טונקעלן ציפרעסן־גאָרטן, ווו ער איז מיט דעם מיידל געשטאַנען, געבעטן זיך ביי איר און געחלשט, אַז זי זאָל אים נאָר זאָגן אייַן וואָרט...

זי האָט אים דאָס געגאַרטע וואָרט נישט געזאָגט, און ער איז צוליב דעם אַ גאַנצע נאַכט נישט געשלאָפן... יאָ, איצטער וועט ער איר באַווייַזן, אויף וואָס ער איז פעיק. ער וועט אַוועקגיין אין דער ווייטער וועלט אַריין, ער וועט זיכער גיין... דאָס גאַנצע יידישע פֿאָלק וועט אים דאַנקבאַר זיין, באַוווּנדערן און אים אָנערקענען פֿאַר אַ גרויסן העלד...

און ער האָט זיך שוין פֿאַרגעשטעלט אין דער פאַנטאַזיע, ווי ער קומט צו־ריק פון דעם לעגענדאַרישן לאַנד, ווו אַ יידישער מלך קעניגט איבער אַ ריזיקער מדינה און האָט אַ גרויסע אַרמיי פון צענדליקער טויזנטער רייטערס, מיט שוואַרצן און שפּיזן... פּנינה אַליין, מיט אירע אייגענע הענט, וועט אים אָנטאָן אַ לאַר־בער־קראָנץ אויפן קאָפּ, און זי וועט אויסרופן מיט איר צויבערלעכער שטים: „דאָס איז מיין אויסדערוויילטער, ער וועט מיך אַנטשפּויזן פֿאַר אַ ווייב, גיב אונדז דיין ברכה, פֿאָטער...“

ער האָט אַזוי קלאָר געהערט איר קול, אַז ער ציטערט אַזש אויף מיט פּיבער־דיקן גלאַנץ אין זיינע אויגן און אַ הייסער שטראָם ריזלט אַדורך זיינע גלידער.

— וואָס איז מיט דיר, יצחק?... — האָבן זיינע חברים אים געפרעגט, אַהיימ־גייענדיק אין אָוונט פון דער ישיבה. — דו טראָכסט טאַקע וועגן דיין פלאַן אַוועקצוגיין אין דער ווייטער וועלט אַריין אויפצוזוכן די עשרת השבטים? מיינסט עס טאַקע ערנסט?...

און זיי האָבן אים מקנא געווען פֿאַר זיין שטאַרקן ווילן, און פיל פון זיי האָבן זיך שוין אָנגעבאָטן צו באַגלייטן אים אויף זיין אויסטערלישער שליחות. די פּנימער האָבן ביי זיי געפלאַמט, די אויגן האָבן געשפּריצט מיט פייערלעך, און די פאַנטאַזיע איז געפלויגן גאָר הויך־הויך אין די הימלען.

וועג יצחק איז אַהיימגעקומען, האָט ער זיך דעם אָוונט צום ביינאַכטיקן מאָלצייט נישט צוגערירט. ער האָט געגליט ממש פון דעם פיבערדיקן דראַנג עפּעס אויפצוטאָן אַ גרויסע זאַך, וואָס זאָל די וועלט אויפרודערן. ער האָט פאַרמאַכט די אויגן און פֿאַר תענוג זיך אַזש צעשמייכלט, ווייל ער האָט דאָס ליכטיקע פּנים פון פּנינהן אין דער רגע געזען.

— וואָס איז דיר, מיין זון? — האָט פּריַער די מוטער, דערנאָך זיין פאָטער, דער ראש־ישיבה, געפרעגט. — פאַרוואָס ביסטו אַזוי צעטומלט? צי האָט די ידיעה וועגן די אָפּגעפונענע ווייטע ברידער דיך טאַקע אַזוי פאַרכאָפּט, אַדער עפּעס אַנ־דערש פּיניקט דיך?... אַוודאי איז עס אַ גוואַלדיקע געשעעניש, אָבער די דאָזיקע

www.libtool.com.cn
נייעס דאַרף נאָך פּריער באַשטעטיקט ווערן, זיכער געמאַכט ווערן... מאַלע, וואָס גוויישקע מענטשן פון ערגעץ־וווּ אין די סלאַווישע לענדער דערציילן!...

און זיין מאָגער, לענגלעכדיק פּנים, אין דער בריי־טער רויטער באָרד אייַנ־געראַמט, האָט זיך דערנענטערט צו יצחקס באַק און פון זיינע בלויע אויגן האָט אַרויסגעקוקט די זעלבע פּאַרחלומטקייט וואָס ביים זון. אויך ער אַליין האָט רויק נישט געקאָנט טראַכטן וועגן דער ווונדערלעכער בשורה פון אַ ייִדישער מלוכה.

— איך וועל גיין, טאַטע... — האָט יצחק מיטאַמאָל אויסגערופן מיט אַ פּעסטקייט און ערנסטקייט אין זיין שטים — איך וועל עס זיין דער, וואָס וועט די דאָזיקע ידיעה באַשטעטיקן און זיכער מאַכן, איך וועל צוריקברענגען אַ גרוס פון אונדזערע אָפּגעפונענע ברידער...

און זיין באַשלוס איז נאָך מער פאַרזיגלט געוואָרן, ווען דער נשיא ר׳ חסדאי אבן שפרוט האָט מיט עטלעכע טעג שפּעטער, אין שבת הגדול, געהאַלטן אַ דרשה, וואָס האָט געזאָלט זיין מעניני דיומא, וועגן דעם זמן חרותנו, און ער איז מיט זיינע רייד גאָר אַרויסגעקומען אויף דער בשורה וועגן דער ייִדישער מדינה ביי דעם אומבאַקאַנטן טייך איטיל.

ווי אַ פייערדיקער מלאך האָט ער אויסגעזען דער נשיא, ווען ער איז גע־שטאַנען אויף דער בימה אין טלית איינגעהילט און געדעט. ער איז אַזוי מיט־געריסן געוואָרן פון זיינע אייגענע ווערטער, אַז ער האָט נישט געוווסט אויף וואָס פאַר אַ וועלט ער געפינט זיך. דער גאַנצער עולם איז געווען ווי פאַרכי־שופט. ער האָט אַזוי שיין און לעבעדיק געמאָלן דעם אחרית הימים, ווען אַלע ייִדן, צוזאַמען מיט די אָפּגעפונענע עשרת השבטים, וועלן ווידער צוזאַמען זיין אויף דער הייליקער ערד און איין מלך וועט איבער זיי הערשן. ער האָט זיין פלאַ־מיקע דרשה דורכגעפלאָכטן מיט מאמרי חז״ל און מיט די אויסגעקליבנסטע פּערל פון מדרש וועגן דעם גרויסן און דערהאַבענעם ענין גאולה. עטלעכע מאָל האָט ער געמוזט זיין דרשה איבערריסן צוליב דעם, וואָס טרערן האָבן זיין האַלדז פאַרגאָסן און ער האָט זיך געשטיקט מיט זיינע אייגענע רייד.

אינמיטן זיין דרשה, ווען ער איז געווען גאָר אין די סאַמע הויכן פון זיין געדאַנק, איז געשען אַזאַ אומדערוואַרטע זאַך, אַז אַלע זענען געבליבן זיצן ווי פאַרשטיינערט און אויך אין דער אָפּטיילונג פון די ווייבער איז געוואָרן אַ טומל. פּנינהס האָרץ האָט אָנגעהויבן העכער צו קלאָפן, זי האָט אַזאַ מין וועגדונג בשום אופן נישט דערוואַרט... דאָס איז געווען אין דעם מאָמענט, ווען ר׳ חסדאי האָט דערמאָנט וועגן דעם גרויסן נס פון די אָפּגעפונענע עשרת השבטים אין דער ווייַ־טער מדינה ביים טייך איטיל... מיט גרויס התלהבות האָט ער גערעדט דערפון, אַז מען דאַרף ווי צום גיכסטן אָנקניפן מיט זיי אַ פאַרבינדונג. דאָ האָט זיך

www.libtool.com.cn

פֿלוצלינג צווישן עולם אַרויסגעריסן דער יונגער יצחק בן נתן, ער איז אַ פּאַל געטאָן דעם נשיא צו די פּיס און האָט אויסגעשריגן מיט אַ באַנומען קול:

— גרויסער נשיא, פּירשט פון ישׂראל!... גיב מיר רשות און דיין ברכה, און מיט גאָטסווילן וועל איך גיין צום אומבאַקאַנטן לאַנד, כדי אַוועקצופירן דיין בריוו צום יידישן מלך!...

דער נשיא האָט איבערגעריסן זיין דרשה. ער האָט אַ פּאַרווונדערטער אַנגעקוקט דעם יונגן בחור, וועמען ער האָט געקענט פון זען און געווּסט, אַז דאָס איז דער זון פון ראש־ישיבה ר׳ נתן. ער פלעגט אים אויך אָפט באַמערקן ביי זיך אין ציפּרעסן־גאָרטן, וועו ער איז געקומען העלפן זיין טאָכטער פּנינה אין שרייבן די לשון־קודשדיקע פערזן, וואָס זי האָט געלערנט ביים פּאָעט מנחם בן סרוק.

— שטיי אויף, מיין זון, און זאָג מיר, וואָס איז דיין באַגער? — האָט צו אים דער נשיא ווייך געזאָגט, — דו ביסט דאָך דער זון פון ר׳ נתן, אונדזער ראש־ישיבה?...

אין גרויסן בית המדרש האָט געהערשט אַ שטילשווייגן. אין אַלעמענס אויערן האָבן נאָך אָפּגעקלונגען דעם נשיאס פלאַמיקע רייד וועגן די אָפּגעפונענע עשרת השבטים, וועלכע האָבן ערגעץ־ווו אין אַ ווייט־ווייטן לאַנד אַן אייגענע מלוכה. אַלעמענס אויגן זענען דעריבער איצט געוואָנדט געווען צו דער בימה און, אייגנטלעכ האַלטנדיק די אָטעמס אין גרויס דערוואַרטונג, האָבן זיי מיט נייגעריקייט זיך צוגעקוקט צום יונגן בחור, וואָס ער גייט דאָ זאָגן.

— גרויסער נשיא, — האָט יצחק זיך אָנגענומען מיט מוט, אויפשטעלנדיק זיך צוריק אויף די פּיס, — זינט איך בין צו מיין שכל געקומען, האָב איך געזען חלומט וועגן צונויפטרעפן זיך אַמאָל מיט די פאַרטריבענע פון ישׂראל דורך דעם מלך אשור. איך האָב מיינע ברידער געזען אין חלום און אויף דער וואַנד. פונקט ווי מיר גאַרן זיי צו זען, אַזוי בענקען זיי מסתמא נאָך אונדז און ווילן אונדז זען. איצט, ווען עס זענען פאַראַן ידיעות, אַז אונדזערע פאַרפאַלענע ברידער האָבן זיך אָפּגעזוכט, דערלויב מיר צו זיין דער ערשטער, וועלכער זאָל זיך מיט זיי פאַרבינדן און ברענגען פון דיר אונדזער ברידערלעכן גרוס...

— יאָ, אָבער צי גיסטו דיר אָפּ אַ דין וחשבון, מיין זון, אויף וואָס פאָר אַ סכנה דו שטעלסט אויס דיין לעבן? וויפל אומבאַקאַנטע לענדער, אין וועלכע עס לעבן אייניוווינער מיט אויסטערלישע מנהגים און געווינהייטן, וויפל ווילדע מענטשן און חיות רעות עס וועלן זיין אויף דיין וועג? דו ביסט נאָך צו יונג, יצחק בן נתן, אַז דו זאָלסט זיך אַרויסלאָזן מיט אַזאַ שליחות. אויב דיר וועט עפּעס געשען, וועט דיין בלוט געמאָנט ווערן פון מיין קאָפּ. איך קאָן נישט און טאָר נישט דערלויבן אַזאַ זאַך!... — האָט חסדאי אבן שפרוט אַרויסגעגעבן זיין פּסק.

אַ ווייל האָט געהערשט שטילקייט, קיינער האָט נישט געוואָגט אַרויסצו־

www.libtool.com.cn

זאָגן קיין וואָרט קעגן נשיאס רייד. דער יונגער יצחק איז געשטאַנען ווי פאַר־שטיינערט. ער האָט עטלעכע מאָל געעפנט דאָס מויל עפּעס צו זאָגן, אָבער די ווערטער זענען אים ערגעץ אַנטלאָפן אין דער טיפעניש פון זיינע אינגעווײדן.

מיטאַמאָל האָט אַ שטראָם מיט טרערן אַ פלייץ געטאָן פון זיינע אויגן, און אומגעריכט פאַר אַלעמען האָט ער אויסגערופן:

— אויב דער נשיא וועט מיר נישט געבן רשות צו גיין אין דעם ווייטן לאַנד פון אונדזערע ברידער, וועל איך עס טאָן אַליין, אויף מיין אייגענער אחריות, און וואָס עס וועט מיט מיר געשען, וועט פון דיר, מיין גנעדיקער האַר, נישט געמאַנט ווערן.

— זיי געבענטשט, מיין זון יצחק! — האָט זיך פלוצלינג דערהערט די צי־טערנדיקע שטים פון ראש־ישיבה ר׳ נתן, — אויב דו האָסט אַזאַ פעסטן ווילן און אַזאַ שטאַרקע ליבע צו אונדזערע ברידער, אַז אַפילו די רייד פון אונדזער גרויסן נשיא קאָנען דיך נישט אָפּהאַלטן, האָב איך פולשטענדיקן צוטרוי צו דיר און איך גיב דיר מיין פאָטערלעכע ברכה!...

עס איז אַנטשטאַנען אַ געזשום אין גרויסן בית המדרש. עס האָט זיך גע־דאַכט, אַז די רעדער פון צענדליקער וואַסערמילן האָבן זיך אָנגעהויבן דרייען מיטאַמאָל און צענדליקער וואַסערפאַלן האָבן איבער פעלדזיקע בערג אָנגעהויבן צו שטראָמען. עס האָבן זיך צעטיילט די מיינונגען. פיל זענען געווען דערפאַר, אַז מען זאָל דעם יונגן יצחק בן נתן געבן רשות אַרויסצולאָזן זיך אין דעם ווייטן וועג אַריין. ער איז שוין אַ מאַן פון דעם עלטער, וועמען מען קאָן אָנטרויען אַזאַ שטייגער שליחות. ער איז נאָך מיט אַ חודש צוואנציק יאָר אַלט געווארן. אַנדערע, ווידער, האָבן געטענהט, אַז כאָטש זיין ווילן איז אַזוי פעסט און ער איז גרייט צו נעמען אויף זיך אַלע געפאַרן און סכנות, וואָס אַזאַ אונטערנעמונג שטעלט מיט זיך פאַר, טאָר מען נישט אַזאַ יונגן מענטש דערלויבן עס צו טאָן, וויל דאָס איז גלייך מען וואָלט אים געטריבן צו אַ זיכערן טויט. קיינער האָט נאָך ביז איצט אַזאַ זאַך נישט אונטערגענומען און עס איז נאָך קיין אייגער פון יענע לענדער נישט אַהערגעקומען. ווען עס וואָלט מעגלעך געווען, וואָלטן שוין שליחים פון דאָרטן זיך געהאַט באַוויזן.

אין שפּיץ פון די ערשטע האָט זיך געשטעלט דער פאָעט מנחם בן סרוק, וועלכער איז געווען יצחקס לערער אין דיקדוק. ער האָט מיט גרויס ליבע פאַר־טיידיקט זיין תלמיד און געבראַכט ראיות און באַווייזן, אַז יצחק איז אַ פאַרלעס־לעכער מענטש און ענערגיש אין זיינע טאַטן. נישט איינמאָל האָט ער מיט אים שוין געפירט געשפּרעכן וועגן די עשרת השבטים, און שטענדיק האָט ער אויס־געדריקט דעם ווילן אַרויסצולאָזן זיך זיי זוכן.

— איך בין זיכער, אַז מיין תלמיד, יצחק בן נתן, וועט מצליח זיין אין זיין

www.libtool.com.cn

שליחות און איך בעט אין מיין נאָמען דעם נשיא אים מיטצוגעבן אַ בריוו צום מלך פון דער דאָזיקער אומבאַקאַנטער מדינה, און ער וועט זיכער צוריקברענגען אַן ענטפער. וואָר ווייסט וואָס פאַר אַ פאָלגן אַזאַ שליחות קאָן גורם זיין!... — האָט מנחם בן סרוק אויסגעפירט.

שאַרף אַרויסגעטרעטן קעגן דעם איז דער צווייטער פאָעט דונש בן לברט, וועלכער האָט שטענדיק געזאָגט דאָס פאַרקערטע וועגן דעם, וואָס עס האָט געזאָגט מנחם בן סרוק.

— איך גלייב נישט אין דער גאַנצער געשיכטע מיט אַ יידישן מלך! — האָט אויסגעשריגן דונש בן לברט, — דאָס איז געבוירן געוואָרן אין דער צעהיצטער פאַנטאַזיע פון אַ בעל־חלומות, פונקט ווי עס איז געווען דער כלומר־שטער רייזנדער אלדד הדני. די שליחים פון די סלאַווישע לענדער, וועלכע האָבן די מעשה אונדזער נשיא דערציילט, זענען שווינדלערס און דורכגעטריבענע לייט. זיי וויסן וועגן אונדזער גרויסער שוואַכקייט און וועגן אונדזער בענקשאַפט צום הייליקן לאַנד און צו אונדזערע פאַרלוירענע ברידער, האָבן זיי דאָס אַלץ אויסגעטראַכט, כדי צו געפינען חן אין די אויגן פון יידישן אויסערן־מיניסטער און דורך אים ביים קאַליף אַבדול ראַכמאַן און אויספועלן ביי אים פאַרשידענע הנחות.

דער נשיא חסדאי אבן שפרוט האָט לייכט אַ שמייכל געטאָן, אויסהערנדיק די רייד פון זיין צווייטן ראַטגעבער, דעם משורר דונש בן לברט און צו אים זייער מילד זיך אָנגערופן:

— דו רעדסט, דונש, מיט אַזאַ זיכערקייט, גלייך דו וואָלסט דאָרט געווען און זיך איבערצייגט, אַז עס איז ליגן... פאַרוואָס־זשע זאָל איך דיר, וואָס ביסט דאָרט נישט געווען, יאָ גלייבן, און זיי — די שליחים — וועלכע האָבן געריידט מיט מענטשן פון יענער מדינה, זאָל איך נישט גלייבן?...

עס האָט עמיץ אַ לאַך געטאָן, ווי אָפּחוזקנדיק פון דעם פאָעט. דונש איז אַריינגעפאַלן אין גרויס גרימצאָרן. דאָס פנים זיינס איז געוואָרן פריער רויט, דערנאָך בלאַס. עס האָט אים פאַרדראָסן, וואָס זיין קעגנער, מנחם בן סרוק, קריגט די אויבערהאַנט אין די אויגן פון נשיא, און ער האָט מיט גרויס כעס אַ געשריי געטאָן:

— וואָר וואָגט עס אין מיין אָנוועזנהייט צו לאַכן, מאַכנדיק מיך דערמיט צו שאַנד און צו שפאָט אין די אויגן פון אַלעמען! אויב איך צווייפל אין דער ריכטיקייט פון די שליחימס רייד, איז עס מיין רעכט צו צווייפלען. נישט איין פאַלשער נביא איז שוין אויפגעשטאַנען ביי אונדז, זינט מיר זענען פון אונדזער לאַנד פאַרטריבן געוואָרן און האָבן פיל פון אונדז דעם קאָפּ פאַרדרייט מיט פוסטע פאַנטאַזיעס, און צום סוף האָט זיך זיין פאַלשקייט אַרויסגעוויזן ווי בוימל אויפן וואַסער. לאָמיר נישט מיטגעריסן ווערן נישט מיט די רייד פון די סלאַווישע שלי־

www.liktool.com.cn

חים און אויך נישט מיט די מעשיות, וואָס מען דערציילט זיך נאָך פון פאַלשן רייזנדן אלדד הדני...

— ס׳איז פיל גלייכער צו לאָזן זיך פאַרדרייען דעם קאָפּ מיט פוסטע פאַנטאַזיעס און אַרומגיין מיט האָפענונגען, אַפילו פאַלשע, ווי אינגאַנצן אַראָפּלאָזן די הענט און אַריינפאַלן חלילה אין יאוש... — האָט מנחם בן סרוק זיך אָנגעקרופן, און זיינע אויגן האָבן געגלאַנצט מיט נצחון, זיין שיטער ברוין בערדל האָט אַזש געציטערט פון באַגייסטערונג.

אַ געשריי פון איינשטימיקייט מיט מנחם בן סרוק האָט זיך געלאָזט הערן פון צווישן פאַרזאַמלטן עולם, וועלכער איז נאָך געווען אונטערן פאַרכישופנדיקן אייַנדרוק פון נשיא חסדאי בן שפרוטס דרשה, און אַ געברום פון נישט־איינשטימיקייט האָט זיך געטראָגן קעגן דונש בן לברט.

אַ צאַרנדיקער האָט דונש זיך אויפגעריסן פון זיין אָרט, געוואָרפן אַ פלאַמיקן בליק אין דער זייט פון צווייטן פאָעטן, זיין קעגנער, און איז אַרויס פון בית המדרש.

מנחם בן סרוק האָט טריומפירט, ער האָט זיך דערנענטערט צו יצחק בן נתן און אַרויפגעלייגט אים די האַנט אויפן אַקסל און געזאָגט:

— איך האָב גרויס צוטרוי צו דיר, מיין יונגער תלמיד. וואָלטן מיינע האָר נאָך נישט געווען אַזוי גרוי ווי זיי זענען איצט, וואָלט איך דיך באַגלייט אויף דיין וועג. דו נעמסט אויף דיר אַ גרויסע זאַך, פאַר וועלכער אונדזער פאָלק וועט דיר דאַנקבאַר זיין לעולם ועד. דיין נאָמען וועט קיינמאָל נישט פאַרגעסן ווערן אין דער ירדישער געשיכטע. נאָר אַ מענטש מיט אַזאַ טרוקענעם מוח, ווי עס איז מיין פריינט דונש בן לברט, קאָן דיך אָפרעדן פון צו טאָן אַזאַ דערהויבענע זאַך...

דערביי האָט ער מיט נצחון געקוקט אין דער זייט פון נשיא ר׳ חסדאי אבן שפרוט, ווי וואַרטנדיק פון אים זיין ענדגילטיקע הסכמה.

אין בית המדרש האָבן אַלע אייַנגעהאַלטן די אָטעמס. זיי זענען געווען נייַגעריק צו ווייסן דעם ענטפער פון נשיא. אויך דער יונגער יצחק בן נתן האָט מיט פּיבערדיקער דערוואַרטונג געקוקט דעם ירדישן פירשט אין מויל אַריין. דאָס פּנים זיינס האָט אינגאַנצן געגליט.

ענדלעך האָט דער נשיא געעפנט דאָס מויל און מיט געציילטע ווערטער געזאָגט:

— דיין פאַרלאַנג, מיין זון, אַוועקצוגיין אין דעם ווייטן אומבאַקאַנטן לאַנד אַריין, כדי אויפצוזוכן אונדזערע פאַרלוירענע ברידער, איז אַ גרויסע זאַך און דו פאַרדינסט דערפאַר לויב. איך קאָן אָבער באין אופן נישט אויף מיר נעמען די פאַראַנטוואָרטלעכקייט און דערלויבן דיר, אַ יונגן בחור, אַוועקצולאָזן זיך אין דער אומבאַוווסטקייט אַריין. איך וועל שטענדיק געדענקען דיין גרייטקייט פאַר

www.libtool.com.cn

דעם דאָזיקן גרויסן קרבן, אָבער לאָמיר נאָך צוואָרטן, אפשר וועלן מיר מיט דער צייט קריגן מער ידיעות וועגן דער אומבאַקאַנטער יִדישער מדינה. מיר ווייסן דאָך אפילו נישט דעם נאָמען פון לאַנד און אויך נישט דעם נאָמען פון מלך, וואָס רעגירט איבער די פאַרלוירענע שבטים... איך זאָג דיר אָבער צו, יצחק בן נתן, פאַר אַלעמען דאָ אין בית המדרש און אין דער אָנוועזנהייט פון דיין פאָטער, אונדזער ראש־ישיבה, אַז אין פאַל וועט מיר וועלן באַקומען מער אייגצלהייטן וועגן דעם אומבאַקאַנטן לאַנד, איז נישט קיין אַנדערער נאָר דו אַליין וועסט זיין דער יעניקער, וועלכער וועט אַוועקפירן מיין בריוו צו דעם דאָזיקן לאַנד. דו וועסט זיין דער שליח־מצווה... מיר דערוואַרטן גאָר בקרוב שליחים פון ביזאַנטישן קייסער ראָמאַנוס, און ווען זיי וועלן אָנקומען אַהער, וועלן מיר צו אַלעם ערשטן זיי אויספרעגן, צי זיי האָבן אַמאָל נישט געהערט וועגן אַזאַ לאַנד, וואָס דאַרף זיך געפינען הינטער די בערג פון אַררט און ביי אַ טייך מיטן נאָמען איטיל...

יצחק בן נתן האָט אי געפרייט זיך פון דעם דאָזיקן צוזאָג מצד דעם נשיא, אי עס איז אים באַפאַלן אַ גרויסער אומעט, וואָס די זאַך וועט אָפגעשלעפט און ער איז צוליב דעם נאָך אַלץ ווייט פון זיין ציל צו געווינען דאָס האַרץ פון דעם נשיאס טאָכטער, דער שוואַרץ־חנעוודיקער פּנינה. וואָס וועט ער איר זאָגן, ווען ער וועט זיך מיט איר היינט אָוונט טרעפן אין ציפּרעסן־גאָרטן פון איר פאָטער?...

קיינער האָט וועגן זיין גרויסן סוד נישט געווּסט, אָחוץ דער לערער פון דיקדוק, מנחם בן סרוק. בלויז אים האָט יצחק געוואָגט צו דערציילן וועגן זיין גרויסער ליבע צום מיידל, וועלכע צאָלט אים אָבער נישט אָפּ מיט די זעלבע הייסע געפילן.

עס איז אָבער באַשערט געווען, אַז יצחק בן נתן זאָל געשטעלט ווערן פאַרן גרויסן נסיון נאָר אין די נאָענטסטע טעג. דאָס איז געשען פּסח אויפדערנאַכט צום ערשטן סדר.

אין פאַלאַץ פון נשיא ר׳ חסדאי אבן שפרוט זענען געווען אָנגעצונדן צענדליקער מנורות און עס איז ליכטיק געווען ווי בייטאָג. די טישן זענען געווען געגרייט מיט ווייסע טישטוכער, אויף ווועלכע עס זענען געשטאַנען שמעקנדיקע בלומען פון אַלע מינים, וואָס זענען געוואָקסן אין זיין גאָרטן. די צענדליקער פלעשער ווײַן האָבן געפינקלט אין דעם שיין פון די פיל ליכט, און די פאָרשי־דענע פסחדיקע מאכלים האָבן פאַרשמעקט דעם גרויסן זאַל, ווו עס זענען שוין פאַרזאַמלט געווען אַ סך געסט. עס האָבן זיך דאָרט געפונען די בכבודיקסטע יִידן פון קאַרדאָוואַ, צווישן זיי די צוויי פאָעטן, מנחם בן סרוק און דונש בן לברט, און אויך דער ראש־ישיבה ר׳ נתן מיט זיין גאָנצער משפּחה. אַלע זענען געווען אָנגעטאָן אין ווייס־זיידענע מלבושים, אין לאָנגע ווייסע זאָקן און מיט

www.libtool.com.cn

זילבער און גאָלד באַשנאָלטע שיך. די קעפּ זענען געווען אַרומגעהילט מיט בלויע אין זילבער אויסגעהאָפטענע טיכער.

אַ פייערלעכע שטימונג האָט געהערשט אין דערוואַרטונג, ווען דער באַלעבאָס פון הויז וועט שוין אָנהייבן דערציילן דעם סיפור פון יציאת מצרים. די יונגע שוואַרץ־חנעווודיקע פּנינה איז געווען אַנגעטאָן אין אַ בלוי־זיידן קלייד, די פּעך־שוואַרצע האָר זענען געווען צוגעקעמט אין אַ גרעק אויפן קאָפּ, און די גרינע אויגן האָבן פון שיינעדיקן פּנים אַרויסגעפינקלט ווי צוויי פּלאַקערדיקע דימענטן. זי איז געזעסן צווישן די פּרויען ביי אַ באַזונדערן טיש אַנטקעגנאיבער די מאַנס־לייט. וועמען אירע בליקן האָבן זיך פון צייט צו צייט צונויפגעטראָפן מיט יצחקס, האָט זי זיי פּאַרשעמטע אַראָפּגעלאָזט. זינט יענעם טאָג, וועמען זי האָט בייגעווווינט די פּאַסירונג בעת דעם פּאָטערס דרשה אין גרויסן בית המדרש, איז יצחק שטאַרק אויסגעוואַקסן אין אירע אויגן. זי האָט איצט אַרויפגעקוקט צו אים און באַוווּנדערט זיין דרייסטקייט.

יצחקס האַרץ האָט אויפגעצאַפּלט ביים אָנבליק פון איר שיינעדיקן פּנים, וויפל וואָלט ער איצט געגעבן, אַז ער זאָל קאָנען פילן אויף זיך איר הייסן אָטעם. ער האָט איר אַזוי פיל צו זאָגן... ער האָט אָבער מורא, אַז ווען ער וואָלט זיך מיט איר איצט צוזאַמענגעטראָפן, וואָלט ער נישט געוואָגט צו רעדן וועגן זיין ליבע צו איר און עפענען די פאַרבאַרגענישן פון זיין האַרץ.

ער האָט זיך אין דעם מאָמענט צופעליק באַגעגנט מיט די בליקן פון זיין לערער, מנחם בן סרוק. יענער האָט ווי פון אַן אָפן ספר אַרויסגעלייענט יעדן געדאַנק פון זיין תלמידס אויגן און ער האָט מיט אַ שמייכל אַרויסגעוויזן צו אים מיטגעפיל. מנחם בן סרוק האָט זייער ליב געהאַט דעם יונגן יצחק פאַר זיין דרייסטקייט און צוגלייך פאַר זיין פּאָעטישער פאַרחלומטקייט. ער האָט מיט זיין בלויען בליק אים איצט באַרויקט און געטרייסט.

יצחק האָט איבערגעפירט זיין בליק אויפן צווייטן פּאָעט, דונש בן לברט, וועלכער איז גראָד געווען דער היפּוך פון זיין לערער. ער איז געזעסן אַן אָנגעצויגענער אויף דער גאַנצער וועלט; זיינע גרויע אויגן מיט די לאַנגע אַראָפּ־העענגעדיקע ברעמען האָבן געקוקט בייז, ווי אַלע דאָ וואָלטן אים עפּעס שולדיק געווען.

צווישן די צוויי פּאָעטן איז געווען אַ מחיצה, ווייל דער קלוגער נשיא האָט שוין געווּסט, אַז קיין שלום הערשט נישט צווישן זיי און ער האָט זיי פונאַנדער־געזעצט אַזוי, אַז זיי האָבן זיך אַפילו אין די פּנימער נישט געקאָנט זען. טאָמער זענען זיי געווען נאָענט אייניער פון אַנדערן, זענען שטענדיק אויסגעבראָכן מחלוקתן צווישן זיי, און דעמאָלט אין שוין שווער געווען זיי אייניצושטילן. כדי אויסצומיידן אין אַזאַ פייערלעכן אָוונט, ווי אין זמן חרותנו, אַ ביטערן שטרייט,

www.libtool.com.cn

האָט מען די צוויי קעגנער, אויפן באַפעל פון נשיא, צעשיידט, און שלום ושלווה האָט געהערשט צווישן דעם גרויסן פאַרזאַמלטן עולם.

מען האָט אַפילו אויסגעמיטן איצט צו רעדן וועגן די לעצטע געשעענישן, וועגן די שליחים פון די סלאַווישע לענדער, וועגן דעם אַז דער יונגער יצחק פאַר־לאַנגט רשות פון נשיא, ער זאָל אַוועקגיין אין דעם אומבאַקאַנטן לאַנד אַריין. די געשפּרעכן זענען גאָר אַרויפגעפירט געוואָרן אויף אַנדערע וועגן. דונש בן לברט, וועלכער איז געווען אַ נאָענטער ראַטגעבער פון ר׳ חסדאי אבן שפּרוט און האָט געווּסט אַלע אינערלעכע ענינים פון דער מלוכה, האָט דערציילט זיין שכן, לעבן וועמען ער איז געזעסן בייַם טיש און אַלע אַרום האָבן צוגעגייגט אַן אויער, אַז — אַנומלט זענען שליחים געקומען פון דייטשן קייסער אָטאָ דעם ערשטן, וועלכער בעט הילף בייַם קאַליף אַבדול ראַכמאַן און יענער האָט די שלי־חים, נישט אויסהערנדיק אַפילו וועגן וואָס עס האַנדלט זיך, גלייך איבערגעשיקט צו ר׳ חסדאי אבן שפּרוט, זיין אויסלאַנדס־מיניסטער.

— וואָס האָט אַ שטייגער דער קריסטלעכער קייסער פון דייטשלאַנד אַזעל־כעס צו פאַרלאַנגען פון מאַכמעדאַנישן קאַליף? — האָבן די צוהערער מיט נייגע־ריקייט געפרעגט.

דונש בן לברט האָט צום ערשטן מאָל דעם אָוונט אַ שמייכל געטאָן. ער האָט זיך געפילט דערהויבן, וואָס מען הערט זיך צו מיט אינטערעס צו זיין דערציילן.

— ער האָט עפּעס סיכסוכים מיטן פּויפּסט אין רוים... פאַרלאַנגט ער, דער קריסטלעכער קייסער, אַז דער קאַליף זאָל זיך צווישן זיי אַריינמישן און פּאַר־מיטלען וועגן אַן אויסגלייך. דער קייסער אָטאָ דער ערשטער האָט געשריבן זייער אַ הכנעהדיקן בריוו צום קאַליף, כאָטש אַ קעגנער פון קריסטוסן, און ער האָט אים צוגעזאָגט אַלע גליקן, אַבי דער קאַליף זאָל זען אָפּצושוואָכן דעם פויפּסטס אייניפלוס אויף די אַרומיקע קריסטלעכע מלוכות. דעם קאַליף איז דער דאָזיקער סיכסוך געווען צו דער האַנט, ווייל ער האָט זיך געגייטיקט אין אַ שטענדיקן פּירוד צווישן די קריסטלעכע פעלקער, אין זינען האָבנדיק דערבייַ די קריסטוס־אַנהענגער אין צפון־שפּאַניע, וואָס האָבן אים קיין רו נישט געגעבן.

— נו, נו?... — האָט דער עולם מיט נייגעריקייט געפרעגט.

— נו, דאַרף אָט די דאָזיקע סיכסוכים צווישן אויסלאַם און דעם קריסטן־טום אויסגלייכן דער יידישער אויסערן־מיניסטער, ר׳ חסדאי אבן שפּרוט, אונ־דזער איידעלער נשיא!... — האָט דונש בן לברט מיט גרויס צופרידנקייט אויס־געפירט, און ער האָט זיך נאָך אפשר געגרייט דעם שמועס וווייטער אַזוי צו זיצן.

אָבער דאָ איז פלוצלינג געקומען אַן איבערראַיס, ווייל עמיץ האָט, אַרויס־קוקנדיק דורך די ריזיקע וועגעציאַנישע פענצטער אויפן לבנהדיק־באַזילבערטן

www.libtool.com.cn

בלויען הימל, אויסגערופן — אַז ס׳איז שוין די העכסטע צייט אָפּצוריכטן דעם סדר, וואָרים דער בלאָסער צפון־שטערן האָט זיך שוין אַ רוק־געטאָן איבערן הימל־געוועלב און עס ווערט שפּעטלעך.

אַלעמענס אויפמערקזאַמקייט איז געוועגדט געוואָרן צום יונג־אויסזעענדיקן נשיא, וועלכער האָט מיט זיין איידעלער אַריסטאָקראַטישער געשטאַלט אַרויס־געפונען גרויס דרך־ארץ צו זיך. אַ פייערלעכקייט איז אויף יעדן איינעמס פּנים געלעגן אויסגעגאָסן, און מיט גרויס דערוואַרטונג האָט מען זיך געגרייט אויס־צוהערן דעם קידוש. עס האָט געהערשט אַ טיף שטילשווייגן, מ׳האָט בלויז געהערט פון צייט צו צייט אַ לייכט הוסטל, וואָס איז מיט געוואַלט אין זיך פאַרשטיקט געוואָרן.

דורך די אָפענע גרויסע פענצטער האָט אַריינגעצויגן אַן אָנגענעם וויינטל, און אַ בלויע לבנה־באַשיינטע נאַכט האָט פאַרחלומט אַריינגעקוקט און פאַרכי־שופט די געמיטער. שמעקנדיקע ריחות פון די טייערע בוימאיילן, מיט וואָס די פרויען האָבן זייערע לייבער איינגעשמירט און די האָר געוואַשן מיט שמעקנדיקע וואַסערן, האָבן זיך געמישט מיט די געשמאַקע ריחות פון דרויסן און האָבן גע־רייצט די נאָזלעכער און פאַרצויבערט די מאַנסלייט ביי די רייך־געגרייטע טישן.

ר׳ חסדאי אבן שפרוט האָט זיך אונטערגעהויבן פון זיין וויים־פעכלדיקן הסב־בעט, אויף וועלכן ער איז ביז איצט געלעגן אָנגעלענט און שטיל געשמועסט מיט זיין ערשטן בעל־יועץ, ר׳ מנחם בן סרוק. פון זיין קאָפּ האָט אַראָפּגעשיינט דאָס זילבער מיט גאָלד אויסגעהאָפטענע היטל און די ווייכע שוואַרצע אויגן האָבן אויסגעדריקט ליבשאַפט און פריינטלעכקייט צו אַלעמען.

אין דער פייערלעך יום־טובדיקער שטילקייט, וואָס עס האָט געהערשט, האָט מען געהערט דאָס אָנגיסן פון די פלעשער וויין אין די פאַרביקע כוסות. אייניקע האָבן אויפגעוויקלט די הגדות, וואָס זענען מיט אַ שיינעם כתב־יד געווען אויפ־געשריבן אויף אַ קלאָרן פאַרמעט און געוואַרט מיט דרך־ארץ אויפן נשיא.

„סברי מרנן ורבנן ורבותי"... — האָט ר׳ חסדאי אָנגעהויבן מיט אַ קלינ־גענדיקער שטים, וואָס האָט דורכגעבויערט די לופט אין דעם חלל פון גרויסן, הויך־געוועלבטן זאַל. אַ ציטער איז איבער אַלעמענס לייבער אַדורך פון גרויס געירטקייט און פייערלעכקייט; און וועג ער האָט געהאָט פאַרענדיקט די ברכה פון „בורא פרי הגפן", האָט זיך פלוצלינג דערהערט אַ לייכט קלאַפּן אין דער טיר.

אַלעמענס אויערן זענען געוואָרן אָנגעשפּיצט, און כאָטש עס איז געווען די לילי־שימורים, און פאַר קיינעם האָט מען אין יענער צייט נישט קיין מורא גע־האַט, איז פונדעסטוועגן דאָס קלאַפּן אין דער טיר בעת דער דאָזיקער הייליקער שעה פאַרגעקומען עפּעס אויסטערליש.

— ווער קאָן דאָס קלאַפּן אין אַזאַ צייט, וועג אַלע יידן דאַרפן איצט גאָר

www.libtool.com.cn
זיצן ביי זייערע סדרים־טישן, צוזאַמען מיט ווייב און קינדער?... — האָט מען זיך געפרעגט מיט פאַרוווּנדערונג.

דאָס קלאַפּן האָט זיך נאָכאַמאָל איבערגעחזרט, דאָס מאָל שוין אַביסל הע־כער, און דער נשיא האָט געהייסן, אַז עמיץ זאָל גיין אַ קוק טאָן ווער דאָס איז.

— כל דכפין ייתי ויכול, כל דצריך ייתי ויפסח... — ווער עס איז הונגעריק זאָל קומען עסן, ווער עס איז באַדערפטיק זאָל קומען און טיילן מיט אונדז דעם פּסח... — האָט דער נשיא מיט אַ מעלאָדישער שטים אויסגערופן.

דער ערשטער, וואָס האָט זיך אויפגעשטעלט פון זיין פּלאַץ צו גיין אַ קוק טאָן, ווער עס קלאַפּט, איז געווען דער יונגער יצחק בן נתן. אַלע האָבן אים נאָכ־געקוקט מיט גרויס דערוואַרטונג. דער נשיא האָט מיט באַוווּנדערונג אַ טראַכט געטאָן אין דער רגע ווען דעם יונגנמאַן. הינטערן באַווּסטזיין האָט ער ביי זיך באַשטימט, אַז ער איז אַ דרייסטער בחור און מען קאָן אים אָנטרויען פיל ערנס־טע זאַכן.

ווען יצחק האָט געעפנט די טיר, איז צו אַלעמענס דערשטוינונג געבליבן שטיין אויף דער שוועל עפּעס אַן אויסטערלישער מאַן, וואָס האָט אין דער ערשטער רגע אָנגעווּאַרפן שרעק און פאַרגאַפּטקייט. זיין קאָפּ איז געווען אַנטבלויזט און אַ כוואַליע שנייי־ווייסע האָר זענען אים אַראָפּגעהאַנגען ביז איבער די אַקסל און האָבן זיך צוזאַמענגעגאָסן מיט זיין ווייסער באָרד. ער איז געווען אָנגעטאָן אין צעריסענע קליידער, פון צווישן וועלכע עס האָבן זיך אַרויסגעזען שטיקער נאַ־קעט לייב. ער האָט נישט געקאָנט קוקן גלייך אין די ליכט, האָט ער מיט אַ האַנט זיך די אויגן פאַרשטעלט.

— קומט אַריין, אַלטיטשקער... — האָט יצחק מיט רחמנות אין זיין שטים אויסגערופן. — איר זענט דאָך אַ יידן?...

— מיין קאָפּ איז אַנטבלויזט... — האָט דער אַלטער אַרויסגעשטאַמלט. — גיט מיר עפּעס מיט וואָס די נאַקעטקייט צו באַדעקן... עס איז פּסח היינט... יאָ, איך האָב נישט קיין טעות געהאַט...

און אַ הייסער שטראָם טרערן האָט אַ פּלייץ געטאָן פון זיינע אויגן.

איינער פון נשיאס דינער האָט אים שנעל דערלאַנגט אַ היטל, וואָס דער אומבאַקאַנטער זקן האָט אויף זיין קאָפּ אַרויפגעלייגט און ער האָט אַריבערגע־טרעטן די שוועל.

דער נשיא האָט געגעבן אַ ווינק צו עמיצן און יענער האָט דעם אַלטן אַריינ־געפירט אין אַ באַזונדער חדר, ווו ער האָט אים דערלאַנגט אַ שיסל מיט וואַסער און געהאָלפן אים זיך אַרומוואַשן, דערנאָך האָט ער אים געגעבן קלאָרע ווּעש אָנצוטאָן, אַרויפגעווּאַרפן אויף זיינע אַקסלען אַ ווייס־זיידן מלבוש און אים צו־ריק אַריינגעבראַכט אין גרויסן, ליכטיקן זאַל, ווו אַלע געסט זענען געזעסן שטיל,

www.libtool.com.cn

נאָך אַלץ אונטער דעם איינדרוק פון דעם אומדערוואַרטן פרעמדן גאַסט, פאַר וועלכן מ׳האָט געמאַכט אַ פּלאַץ לעבן יונגן יצחק.

— אַן אצבע אלוקים!... אַ פינגער פון גאָט... — האָט דער נשיא אַ שעפּטש געטאָן צו מנחם בן סרוק, וועלכער איז געזעסן ביי זיין לינקער זייט. — ביים אַריינקומען האָט ער אויסגעזען ווי אַ שקלאַף און איצט זעט ער אויס ווי אַ האַר, אַ בן־חורין...

מער האָט קיינער וועגן דער דאָזיקער געשעעניש איצט קיין וואָרט נישט אויסגערעדט. דער נשיא האָט מיט אַ פייערלעכן ניגון פאָרגעזעצט דעם קידוש, וואָס אַלע האָבן שטייענדיקערהייט אויסגעהערט מיט גרויס כוונה, און ווען ער האָט פאַרענדיקט, האָט יעדער איינער אָפּגעזופט פון זיין כוס ווײַן.

עטלעכע פרויען האָבן אַריינגעבראַכט אין זילבערנע קרוגן וואַסער און יעדן איינעם פון די געסט דערלאַנגט אַ קופּערנע קוואָרט, מיט וועלכער ער האָט זיך די הענט געוואַשן אין אַ זילבערנעם בעקן אַריין, און שטום, נישט מאַכנדיק קיין ברכה, אָפּגעווישט זיי מיט אַ קלאָר ווייס האַנטוך. דער נשיא, אין זיין הויכער געשטאַלט, מיט אַ ברוין בערדל דאָס לענגלעכע פנים אַרומגעראַמט און מיט ווייַכע סאַמעטענע שוואַרצע אויגן, אין ווייסן אַטלאָס געקליידט, האָט זיך געגרייט צו דערציילן אַלעמען די מעשה וועגן יציאת מצרים.

דער נשיא האָט אָבער אומגעריכט מכבד געווען זיין ערשטן בעל־יוּעץ, מנחם בן סרוק, מיטן לייענען די הגדה, וואָס דאָס האָט אַביסל געקרענקט דעם צווייטן געלערנטן, דונש בן לברט. וואָרים ער האָט זיך געהאַלטן פאַר אַ גרעסערן מיוחס פון זיין קעגנער. עמיץ פון די גאָר יונגסטע געסט האָט געפרעגט די פיר קשיות און געוואַרט אויפן ענטפער.

מנחם האָט אויפגעוויקלט די מגילה, ווו עס איז פאַרשריבן געווען די הגדה של פסח, און מיט אַ שטים, וואָס האָט געציטערט פון ערפורכט, האָט ער אָנגעהויבן: „עבדים היינו לפרעה במצרים"... קנעכט זענען מיר געווען ביי פרעהן אין מצרים.

ביי די דאָזיקע וועָרטער, אַרויסגעזאָגט מיט אַן אומעטיקן טאָן, האָט זיך דער פרעמדער אַלטער מאַן צעווויינט אויפן הויכן קול און מ׳האָט אים לאַנג־לאַנג נישט געקאָנט איינגעמען. אַלעמענס אויגן האָבן זיך אַ וועג נעטאָן אין זיין זייט אַריין און מיט טיפן מיטגעפיל אים באַדויערט, אָנשטויסנדיק זיך, אַז ער האָט געמוזט איבערלעבן אַ טרויעריקע פּאָסירונג. אָבער צוליבן כבוד פון נשיא און צוליב דער פייערלעכקייט פון דער פּסחדיקער נאַכט, האָט קיינער נישט געוואָגט אים איצט עפּעס איבערצופרעגן. בלויז יצחק, וועלכער איז לעבן אים געזעסן, האָט אים צאַרט אַ גלעט געטאָן איבער דער ציטערנדיקער האַנט און געמורמלט

www.libtool.com.cn

צו אים: „באַרויקט זיך, זיידע... מען טאָר נישט ווייגן, עס איז היינט זמן חרותנו...“

— איך וויין פון פרייד... — האָט דער אַלטער אים צוריק אָפגעענטפערט מיט אַ מורמל, — וואָס מיין קנעכטשאַפט האָט זיך דעם היינטיקן אָוונט פון פסח פאַרענדיקט...

יצחק האָט נישט פיל פאַרשטאַנען פון זיינע רייד. ער האָט נישט געווּסט, וועגן וואָס פאַר אַ קנעכטשאַפט דער אַלטער רעדט. ער האָט אָבער מער נישט געפרעגט, כדי נישט צו שטערן די וויטערדיקע רייד פון מנחם בן סרוק, וועל־כער האָט שוין ווידער, נאָך דעם קורצן איבערריס, אָנגעהויבן אַרויסלייענען פון דער הגדה די דערציילונג פון יציאת מצרים.

דער גרויסער עולם האָט זיך איינגעהערט מיט גרויס ערנסט אין דער גע־שיכטע פון באַפרייונג, און כאָטש יעדעס יאָר לייענט מען די זעלבע העראָישע סיפור־המעשה, איז זי שטענדיק ניי און פאַרכאַפנדיק, באַזונדערס היינטיקן פסח, ווען מען רעדט אַזוי שטאַרק וועגן דער נאָענטער גאולה. אַלעמענס אויערן זענען געווען אָנגעשפּיצט און מען האָט נישט געוואָלט פאַרלירן קיין וואָרט. ווער עס האָט נאָכגעזאָגט פון זיין אויפגעוויקלטער הגדה אַרויס און ווער עס האָט זיך בלויז צוגעהערט. פון צייט צו צייט האָט עמיץ געוואָרפן אַ נייגעריקן בליק אויף דעם אויסטערלישן גאַסט, וואָס איז גראָד אין דער סדר־נאַכט געקומען צו גיין, ווי אליהו הנביא...

— און אפשר איז עס טאַקע אליהו הנביא?... — איז יצחקן איינגעפאַלן אַ געדאַנק, און אַ פייערדיקער שטראָם איז אַדורך איבער זיין לייב און ער האָט זיך, גלייך אַן אומגעזעענע האַנט וואָלט אים אַ שטויס געטאָן, אָפגערוקט פון דעם פרעמדן אורח, ווי ער וואָלט מורא געקראָגן, אַז ער זאָל זיך נישט אָפּברינגן אין דעם געטלעכן פייער...

אָבער אָט האָט זיך דער טייל פון דערציילן די געשיכטע פון יציאת מצרים פאַרענדיקט, און מ׳האָט אָנגעהויבן דערלאַנגען די געשמאַקע יום־טובדיקע מאכלים, וואָס מ׳האָט אין שטילקייט און אין פייערלעכקייט פאַרצערט, און קיינער האָט אין דער איצטיקער רגע נישט געדענקט אין דעם אַלטן אורח, וועלכער איז דאָ אומגעריכט פאַר אַלעמען אַריינגעפאַלן צווישן דער גרויסער צאָל בכבודיקע געסט.

יצחק האָט נאָך אַלץ זיך געהאַלטן עטוואָס דערווייטערט פון דעם אַלטן; ער האָט אים איצט שוין אויף זיכער אָנגענומען פאַר אליהו הנביאן, פון וועמען עס האָט געווייעט מיט סודותפולקייט און געהיימניש. ער האָט זיך פלוצלינג צוזאַ־מענגעטראָפן מיטן בליק פון דער צניעותדיקער פנינה. איר פנים האָט געשיינט מיט אַ לויטער פייער, אין איר בלוי־זיידענעם קלייד האָט זי איצט אויסגעזען אַזוי רייצנדיק און פול מיט חן, אַז ס׳האָט אים אַזש פאַרשטיקט אין האַלדז פון גרויס

www.libtool.com.cn

באַגער. ער האָט זיך איצט אין דער רגע דערמאָנט אין דעם באַדינג, וואָס דאָס מיידל האָט אים געשטעלט, כדי ער זאָל קאָנען אויף איר האָפן... ער מוז באַווייזן אַ העלדישע טאַט...

אַ הייסער ציטער איז אַדורך איבער זיינע גלידער, טראַכטנדיק וועגן דעם, און ער האָט זיך צוגעשוווירן, אַז ווי נאָר דער יום־טוב פּסח וועט זיין פאַרביי, וועט ער זיך אָנהייבן גרייטן אין זיין ווייטן וועג אַריין. איר פייערדיקער בליק צו אים און איר צניעותדיקער שמייכל, וואָס האָט אַזוי שעמעוודיק אַראָפגעשיינט פון איר חנעוודיקן פּנים, האָבן אים צוגעגעבן מוט. ער האָט אין אַלצדינג געזען אַ גוטן סימן פאַר זיך, אַז נאָר ער איז אָנגעברייט די הייליקע שליחות דורכצופירן.

אַפילו אין דעם, וואָס דער אַלטער פרעמדער מאַן האָט זיך פלוצלינג באַ־וויזן אין דער סדר־נאַכט און וואָס מ׳האָט אים גראָד אַוועקגעזעצט לעבן אים, איז אַ צייכן, אַז מ׳ווייזט אים פון הימל, אַז ער וועט די שליחות דורכפירן מיט הצלחה. איצט איז קיין שום ספק ביי אים נישט געווען, אַז דער אורח איז אליהו הנביא...

די רייכע סעודה פון דער סדר־נאַכט איז געווען פאַרענדיקט. די קעפּ ביי די זאַטע געסט זענען געווען אַביסל שוועריקייט פון די פיר כוסות וויין און מ׳האָט אָנגעהויבן אַראָפּנעמען פון די טישן. עמיץ האָט מיט די הענט אַ פּאַטש געטאָן, אַ סימן — עס זאָל ווערן שטיל. עפּעס גייט דאָ פאַסירן.

דער נשיא האָט זיך אונטערגעהויבן פון זיין הסב־בעט. אַלעמענס אויגן האָבן זיך אָנגעשפּיצט אין זיין זייט אַריין.

אָן דעם פרעמדן אורח האָבן שוין אַלע כמעט געהאַט פאַרגעסן. ער איז איצט געזעסן אין אַווינקל, דעם קאָפּ אַראָפּגעלאָזט אויף דער ברוסט און עס האָט אויס־געזען, ווי ער וואָלט געדרימלט.

דער נשיא האָט אָנגעהויבן דרשענען וועגן דעם יום־טוב פּסח און וועגן דעם גרויסן ציל פון צו זיין פריי.

„כאָטש מיר שפּירן נישט אונטער דער גנאָדיקער הערשאַפט פון קאַליף אַבדול ראַכמאַן קיין שום אונטערדריקונג און מיר יידן פאַרנעמען די העכסטע שטעלעס אין הערשערס הויף, קאָנען מיר דאָס פונדעסטוועגן נישט אָנרופן מיטן נאָמען חירות, ווי יידן האָבן זיך געפילט בעת יציאת מצרים. מיר זענען דאָך אַלץ אין עבדות, כל־זמן מיר זענען נישט אויף אונדזער אייגענער ערד און אַלע צוועלף שבטים זענען נישט צונויפגעזאַמלט אין איין פאָלק“... — האָט דער נשיא מיט אַ שטיל קול אָנגעהויבן.

און אין פאַרלויף פון זיינע רייד, פון וועלכע עס האָט אַרויסגעשיינט חכמה און גרויס פאַרשטאַנד, האָט ער זיך עטלעכע מאָל אומגעקערט צו דער וווּנדער־לעכער בשורה, וואָס האָט זיך לעצטנס אָנגעהויבן אַרומטראָגן, אַז ערגעץ־וווּ אין

www.libtool.com.cn

אַ ווייטן לאַנד הערשט אַ ייִדישער מלך איבער די פאַרלוירענע עשרת השבטים, און ער האָט דערביי אַרויסגעזאָגט דעם רעיון, אַז כל־זמן אַלע שבטים וועלן זיך נישט ווידעראַמאָל צונויפזאַמלען, עס וועט נישט זיין קיין קיבוץ גליות, וועט די אמתע גאולה נישט האָבן געקומען.

מנחם בן סרוק האָט זיך אונטערגעהויבן פון זיין פּלאַץ און געבעטן רשות ביים נשיא עפּעס צו זאָגן.

— קאָנסט רעדן, מנחם... — האָט ר׳ חסדאי אבן שפרוט מיט אַ ווייכער שטים און מיט גרויס פריינטלעכקייט צו אים אויסגערופן.

און דער פּאָעט האָט זיך אויפגעשטעלט, געוואָרפן אַ בליק אויף דעם יונגן יצחק, דערנאָך האָט ער זיך געוועגדט צו ר׳ חסדאין און געזאָגט:

— דיינע רייד, נשיא, האָבן אונדז אַלעמען באַצויבערט און מיר זענען דורך זיי אַריבערגעטראָגן געוואָרן אין אַנדערע, הויכע וועלטן. מיר גלייבן באמונה שלימה, אַז באחרית הימים, ווען מיר וועלן ווידער צונויפגעזאַמלט ווערן אויף אונדזער אַלטער הייליקער ערד, וועלן מיר צוריק פאַראייניקט ווערן מיט די פאַרלוירענע צען שבטים. אַ גאַנץ און שטאַרק פאָלק וועלן מיר זיך ווידעראַמאָל באַזעצן אין לאַנד פון אונדזערע אבות, אָבער מיר מוזן אויך צוהעלפן מיט אונדזערע אייגענע הענט צו דערנענטערן די גאולה. אונדזערע חכמים האָבן שוין לאַנג געזאָגט: „אין סומכין על הנס״, מען טאָר זיך נישט פאַרלאָזן אויף קיין נס. מיר טאָרן דעריבער נישט וואַרטן, אַז די פאַרלוירענע שבטים זאָלן אַליין קומען צו אונדז און פאַראייניקן זיך ווי בריידער מיט ברידער. מיר דאַרפן צו זיי שיקן שלוחים און געווויר ווערן דעם גאַנצן אמת וועגן זייער מדינה אין דעם ווייטן אומבאַקאַנטן לאַנד. מיין עצה איז, שרייב אַן אַ בריוו צום ייִדישן מלך, און זאָל אַ שליח, וואָס וויל זיך מקריב זיין פאַר דער דאָזיקער הייליקער זאַך, אַוועקגיין דאָרט אַהין און אונדז צווריקברענגען די גרויסע בשורה...

דאָ האָט זיך אַ ריס געטאָן פון זיין פּלאַץ דונש בן לברט. ער איז געווען אַנגעצונדן מיט אַ העליש פייער קעגן זיין חבר מנחם בן סרוק, וועמען ער האָט קיינמאָל נישט פאַרגונען, וואָס ער איז דער ערשטער מקורב צום נשיא און צו זיין וואָרט הערט מען זיך צו.

— מיר טאָרן נישט האָבן קיין צו גרויסן צוטרוי צו די שליחים פון די סלאַווישע לענדער. זיי זענען דערווייל די אייניציקע, וואָס האָבן די נייעס געבראַכט, און בלויז אויף זייערע רייד טאָרן מיר זיך נישט שטיצן און איינשטעלן דאָס לעבן פון אַ מענטש, וועלכער זאָל אַפילו מיט זיין אייגענעם ווילן אייגנגיין אַוועקצופירן דעם בריוו פון נשיא צו עפּעס אַ ייִדישן מלך פון אַן אומבאַקאַנט לאַנד. צו וועלכן מלך? מיר ווייסן דאָך אַפילו נישט זיין נאָמען! — האָט דונש בן לברט געשריגן און דאָס פנים האָט ביי אים געפלאַקערט, אפשר פון די פיר כוסות ווייַן,

www.libtool.com.cn

וואָס ער האָט אויסגעטרונקען אין דער סדר־נאַכט — מיר טאָרן נישט צולייגן אונדזערע אויערן צו די רייד פון די גויישע שליחים, כל־זמן מיר זענען נישט אינ־גאַנצן זיכער, אַז אַזאַ לאַנד איז טאַקע פאַראַן און צי עס הערשט דאָרט אַ יידי־שער מלך!...

יצחק בן נתן איז בלאַס געוואָרן. ער האָט זיך אַ הייב געטאָן פון זיין אָרט. עס האָבן אים געבריט דעם פּאָעט דונש בן לברטס רייד, און אַ כעס איז אין אים אויפגעגאַנגען פאַר זיין אומגלייביקייט אין דער וווּנדערלעכער געשיכטע פון ער קאָן נאָך דערמיט צונישט מאַכן זיין גאַנצע אונטערנעמונג.

דאָס האָט באַמערקט דונש און ער האָט זיך צו אים געוועדט:

— איך באַוווּנדער דיין מוט, יצחק!... אָבער דו ביסט מיר אַ שאָד. עס וואָלט געווען אַ זינד פון אונדזער זייט צו דערלויבן דיר, אַז זאָלסט אייגנשטעלן אין סכנה דיין לעבן און אַוועקגיין אין אַ לאַנד, וואָס איז אפשר בלויז געבוירן גע־וואָרן אין דעם פאַנטאַסטישן מוח פון אַ מטורף, ווי עס איז געווען אַמאָל דער פאַלשער רייזנדער אלדד הדני, מיט אַן ערך אַכציק יאָר צוריק!...

אָבער דאָ איז געשען אַן אומדערוואַרטע זאַך.

פונעם אָרט, ווו עס איז ביז איצט געזעסן אַ פאַרגעסענער דורך אַלעמען דער אַלטער בעטלער, וועלכער האָט כלומרשט געדרימלט און געהאַלטן אַראָפּגעלאָזט דעם קאָפּ אויף דער ברוסט, האָט זיך דערהערט אַ כריפּענדיקע שטים, וואָס האָט געציטערט פון גרויס שוואַכקייט און אפשר אויפגערעגטקייט. אין אָנהייב איז זיין קול געווען שטיל און מען האָט קוים געקאָנט הערן וואָס ער רעדט, אָבער וואָס אַמאָל איז דאָס קול זיינס געוואָרן העכער און מעכטיקער, אַז אַלע האָבן מיט גרויס שטוינונג און גלייכצייטיק מיט נייגעריקייט זיך איינגעהאָרכט.

— קומט־צו נעענטער, אורח!... — האָט אויסגערופן ר' נתן, דער ראש־ישיבה, וועלכער האָט ביז איצט געשוויגן און בלויז אויסגעהערט, וואָס אַנדערע האָבן צו זאָגן.

— זעצט אייך לעבן אונדז דאָ אַנידער... — האָט דער נשיא, ר' חסדאי אבן שפרוט, אים צוגעגעבן מוט — און זאָגט אונדז, וואָס איר האָט צו זאָגן.

דער אַלטער מאַן האָט זיך פאַמעלעך אויפגעהויבן פון זיין אָרט. דער יונגער יצחק האָט אים מיט זיין אָרעם צוגעהאָלפן זיך אויפשטעלן און אים צוגעפירט צום אָרט, וווּ עס זענען געזעסן די מקורבים פון נשיא, צווישן וועלכע עס איז אויך געווען זיין פאָטער, דער ראש־ישיבה ר' נתן.

איצט האָט מען געקאָנט באַמערקן אויפן פרעמדן, אַז די הויט פון זיין פנים זעט גאָרנישט אויס אַזוי אַלט, ווי עס האָט זיך אויסגעדאַכט ביי זיין אַריינקומען. די אויגן קוקן פריש און פלאַמיק ווי ביי אַ יונגן מענטש, בלויז די האָר זענען אים פריצייטיק ווייס געוואָרן.

www.libtool.com.cn

ער האָט זיך אַנידערגעזעצט אויפן פּלאַץ, וואָס דער נשיא האָט פאַר אים ליידיק געמאַכט. מיט גרויס נייגעריקייט האָט ר׳ חסדאי געקוקט אויף זיינע ליפּן. די איבעריקע פאַרזאַמלטע געסט אין גרויסן ליכטיקן זאַל האָבן זיך נעענטער צוגעזעצט אַרום דעם פּרעמדן אויסטערלישן אורח, וועגן וועלכן עס האָט ביי נישט איינעם אויפגעבליצט אויף אַ רגע דער געדאַנק, אַז דאָס איז אפשר אליהו הנביא, וועלכער איז געקומען צום סדר אין געשטאַלט פון אַן אורח. עס איז געווארן אַזוי שטיל, אַז מען האָט געהערט, ווי די ליכט ברענען און די פלעמלעך פון די וואַלענע קנייטלעך הערן זיך סודותדיק איין...

און דער אַלטער האָט אויפסניי אָנגעהויבן.

— עס זענען אמת די רייד, וואָס די סלאַווישע שליחים האָבן אייך דערציילט, רבי... — האָט דער פּרעמדער איבערגעחזרט דאָס, וואָס ער האָט פריער געזאָגט, נאָר זיינע רייד זענען געהאַט פאַרשלונגען געוואָרן אין דעם חלל פון גרויסן זאַל. — עס זענען אמת די ידיעות, אַז אין אַ וויטן לאַנד איז פאַראַן אַ מלוכה פון אַ פאָלק, וואָס גלויבט אין תורת משה און אַ יידישער מלך, מיטן נאָמען יוסף בן אהרן, קעניגט איבער זיי...

— אַ יידישער מלך!... — האָט ר׳ חסדאי אבן שפרוט מיט אַ ציטער אין זיין קול נאָכגעזאָגט — און זיין נאָמען איז יוסף בן אהרן...

טרערן האָבן זיך געשטעלט דעם נשיא אין די אויגן פון גרויס געריטקייט און אויך די אַנדערע געסט האָבן אָפּגעווישט אַ גלאַנציקע טרער, וואָס האָט ווי אַ דימענטל אויפגעפינקלט אין דעם שיין פון די ליכט.

— אַ יידישער מלך... יוסף בן אהרן...

— דערציילט ווייטער, ר׳ יידּ... אַ גרויסע בשורה ברענגט איר אונדז אין דער נאָכט פון פּסח... — האָט ר׳ חסדאי מיט אַ פאַרשטיקטער שטים דעם אורח צוגעגעבן מוט.

און דער פּרעמדער האָט ווייטער געצויגן:

— דאָס דאָזיקע פאָלק, וועגן וועלכן די שליחים פון די סלאַווישע לענדער האָבן אייך איבערגעגעבן, ווינט אין אַ לאַנד, וואָס געפינט זיך אויף יענער זייט פון די בערג אַררט און ציט זיך אַוועק פון שוואַרצן ים ביז אַ צווייטן ים, וואָס מען רופט „דער ים פון די כאַזארן", און אין דער לענג ציט זיך דאָס דאָזיקע לאַנד אַוועק צווישן טוויי טייכן: דאָן און איטיל (וואָלגע) אויף צפון־זייט. אויפן ברעג פון טייך איטיל, ביים אַרייגנגוס אין „ים פון די כאַזארן" (קאַספישער ים), שטייט זייער הויפּטשטאָט, ווו עס ווינט דער מלך יוסף בן אהרן... דער נאָמען פון דער הויפּטשטאָט איז באַלאַנגאַר (היינטיקע אַסטראַכאַן), און די איינוווינער פון דעם לאַנד רופן זיך אָן „די גאָלדענע שטאָט".

— וווּנדערלעך!... — האָבן זיך געהערט אויסרופן פון די פאַרזאַמלטע

www.libtool.com.cn

געסט, און אַלעמענס פנימער האָבן געגליט פון גרויס געשפּאַנטקייט און נייגע־ריקייט. — עס איז ווונדערלעך...

— דאָס דאָזיקע פּאָלק רופט זיך „דאָס פּאָלק פון די כאַזאַרן אָדער כוזרים". פון וואַנען זיי שטאַמען אָפּ איז אונדז אומבאַקאַנט. טייל זענען מיט דער מיי־נונג, אַז דאָס איז דער שבט שמעון; אַנדערע האַלטן, אַז דאָס זענען מיטגלידער פון שבט מנשה און אפרים; גאָר אַנדערע האַלטן, אַז פון אַ גאַנץ פרעמדן שטאַם — האָט דער פרעמדער דערציילט מיט אַזאַ זיכערן טאָן, אַז עס איז ביי קיינעם מער קיין ספק נישט געווען, אַז זיינע רייד זענען אמת.

בלויז איין דונש בן לברט, אַ שטענדיקער ניין־זאָגער, האָט צווייפלענ־דיק געדרייט מיטן קאָפּ און אַרויסגעוויזן אָפּענעם אומצוטרוי צו די רייד פון פרעמדן מאַן. ער האָט אים שוין עטלעכע מאָל געוואָלט אונטערברעכן, אָבער יצחק האָט אים יעדעס מאָל ביי דער האַנט אָנגענומען און מער מיטן בליק ווי מיטן מויל געבעטן דאָס נישט צו טאָן, ווייל מען דאַרף דאָך האָבן אַ האַרץ פון מירמלשטיין נישט צו וועלן אויסהערן אַזעלכע פאַרכישופּנדיקע רייד.

אָבער ענדלעך האָט דונש נישט אויסגעהאַלטן און וועלנדיק די רייד פון פרעמדן שטעלן אין ספק, האָט ער אים פלוצלינג אַ פרעג געטאָן:

— פון וואַנען ווייסט איר דאָס אַלץ און ווער זענט איר אַליין?...

עס האָט אַלעמען פאַרדראָסן, וואָס ער האָט דעם אַלטן איבערגעריסן אין זיין וונדערלעכער דערציילונג. זיי וואָלטן אַזוי אַ גאַנצע נאַכט אומדערמידלעך געזעסן און אויסגעהערט דעם פרעמדנס רייד. אָבער פונדעסטוועגן האָט זיי אַליין אויך אינטערעסירט ווער עס איז דער פרעמדער, פון וואַנען האָט ער זיך פלוצלינג דערנומען אַהער? און זיי האָבן געקוקט דעם אורח אין מויל אַריין, וואָס ער וועט דערויף ענטפערן.

דער פרעמדער האָט זיך אַ ווייל געוואַקלט אין געדאַנק, צי זאָל ער דער־ציילן אָדער נישט, ווייל מ׳האָט געזען ווי ער האָט עטלעכע מאָל די ליפּן גע־עפנט און גישט געקאָנט פּועלן ביי זיך וויידערמאָל אויפצולעבן די שוידערלעכע פּאַסירונגען, וואָס ער האָט דאָ ערשט גישט לאַנג דורכגעלעבט.

דער אורח האָט געוואָרפן אַ בלאָנדזשענדיקן בליק איבער די פּאַרזאַמל־טע געסט, און אַרויספילנדיק די גרויסע פּאַראינטערעסירטקייט פון אַלעמען און איבערהויפּט פון דעם נשיא אַליין, האָט ער אָנגענומען אַ גיכן באַשלוס און אָנ־געהויבן אין אַ פּרעכטיקן לשון־קודש, וואָס נאָר אַ גרויסער געלערנטער איז אימשטאַנד אַרויסצוברענגען אויף זיינע ליפּן, צו דערציילן די שטוינענדיקע גע־שיכטע פון זיינע לעצטע איבערלעבענישן ביז דער צייט, וועו ער איז געקומען אויף דעם שטאַנד, אין וועלכן ער איז היינטיקע פּסח־נאַכט פאָר זיי דאָ דערשינען.

די גאַנצע צייט, וואָס דער פרעמדער האָט גערעדט, זענען אַלע פאַרזאַמלטע

www.libtool.com.cn

פֿאַרגאַפּט געוואָרן פון זיין פּאָעטיש־שיינעם לשון. אָפֿילו דונש בן לברט, וועלכער האָט פֿריִער אַרויסגעוויזן ספֿקות אין דער אמתדיקייט פון פֿרעמדנס רייד, האָט איצט צוזאַמען מיט אַלע געשלונגען יעדעס וואָרט און געקוויקט זיך מיט דער שיינער שפּראַך, וואָס יענער האָט באַנוצט.

— נאָר אייגער, וואָס האָט געלערנט אין די ישיבות פון בבל, קאָן רעדן אַזאַ לשון־קודש... — האָט דונש שפּטשענדיק באַמערקט צו אייגעם פון זיינע שכנים — באמת, אַן אויסטערלישער גאַסט...

אָבער ער איז באַלד דורך עמיצן אייגעשטילט געוואָרן, ווייל דער פֿרעמדער איז שוין געהאַט צוגעקומען צו דעם אויסערגעווייגלעכן טייל פון זיין געשיכטע:

— איך בין פון דער באַרימטער שטאָט סורא אין בבל, ווו די גאונים פֿירן אָן מיט דער ישיבה און אַ סך הונדערטער תלמידי־חכמים שעפֿן דאָרט תורה, עס וואַקסן פון זיי אַרויס גרויסע יִדישע געלערנטע. מיין נאָמען איז משה בן חנוך. צוזאַמען מיט נאָך אַנדערע דריי חברים פון די ישיבות אין סורא און פּומבדיתא, שמריהו, כושיאל און נתן בן יצחק, האָבן מיר זיך אַרויסגעלאָזט איבער די לענדער ביים ים הגדול (מיטללענדישער ים), ווו עס געפֿינען זיך גרויסע יִדישע קהילות, כדי צו זאַמלען נדבות פֿאַר די אַרימע תלמידים אין די דאָזיקע ישיבות...

— איר זאָגט: נתן בן יצחק?... — איז דער נשיא ר׳ חסדאי אבן שפרוט פֿלוצלינג אויפֿגעשפּרונגען פון זיין פּלאַץ — דער גרויסער תלמיד־חכם, וועלכער פֿירט איצט אָן מיט דער ישיבה אין דער פּראַנצויזישער שטאָט נאַרבאָן?...

דעם נשיאס פּנים איז געווען בלאַס און ער האָט אינגאַנצן געציטערט ווי אַ בלאַט. ער האָט זיך דערנענטערט צום פּרעמדן גאַסט פון בבל, אים אַרומגענומען און בפני כל עם ועדה אויסגערופֿן: „זייט מיר מוחל, ר׳ משה בן חנוך, וואָס איך האָב אפשר נישט ווילנדיק אין אייך פֿוגע בכבוד געווען און נישט ווי געהעריק אויפֿגענומען אין מיין שטוב!... אויב איר זענט אַ חבר פון נתן בן יצחק פון נאַרבאָנ, האָבן מיר דאָך אַ גרויסן למדן צווישן זיך! יאָ, עס איז אונדז באַקאַנט די געשיכטע פון אייערע דריי פריינט, אָבער וואָס עס איז געשען מיט אייך, האָבן מיר לגמרי נישט געוווסט!... דערציילט אונדז, איך בעט אייך, וועגן אייערע פּאַסירונגען מיט אַלע איינצלהייטן, ווייל אונדזערע נשמות גלִיִען מיט נייגעריקייט...

דעם נשיאס רייד האָבן געמאַכט אַ גוואַלדיקן רושם. אַלע האָבן זיך מיטאַמאָל אויפֿגעשטעלט און אָפּגעגעבן כבוד דעם תלמיד־חכם פון בבל, וועלכער איז ערשט מיט אַ ווייל צוריק דערשינען פֿאַר זיי אין די מלבושים פון אַ שקלאַף.

דער פרעמדער איז געבליבן אַ ווייל שטיל. ער איז געווען משמעות געירט פון דעם אומגעריכטן כבוד, וואָס מ׳האָט אים דאָ אָפּגעגעבן. ער האָט געוואָרפן

www.libtool.com.cn

אַ בליק פון דאַנקבאַרקייט אויף ר׳ חסדאין און אַראָפלייענדיק פון זיין אײדעלן פנים די גרויסע נייגעריקייט, וואָס ער האָט אין אים אויפגעוועקט, האָט ער וויי־טער אָנגעהויבן צינען זיין אויסערגעווײנלעכע געשיכטע, וואָס האָט אַלעמען אַריינ־געוואָרפן אין גרויס אומרו:

— יאָ, אמת... מיין חבר ר׳ נתן בן יצחק איז טאַקע פאַרוואָרפן געוואָרן קיין נאַרבאָן אין דער מדינת צרפת (פראַנקרייך); שמריהו בן אלחנן האָט מען פאַר־שלעפט קיין אַלעקסאַנדריע של מצרים און כושיאל איז אָנגעקומען אין קיירואָן, אין צפון־אַפריקע. איך אַליין בין מיט עטלעכע חדשים צוריק אַריינגעפאַלן אַהער, אין דער הויפטשטאָט פון אַנדאַלוזיע...

„אָבער איך בין צו־וויַיט אַוועק פון מיין געשיכטע, רבותי... — האָט דער פרעמדער אָנגעהויבן שטאַמלען — וואָרים איר האָט מיך דערמאָנט אין מיינע טייערע חברים, ר׳ נתן בן יצחק און די אַנדערע...

„גרויסע האָפענונגען האָט דער ריש־גלותא פון בבל געלייגט אויף אונדזער נסיעה צו די יִידישע קהילות ביי די ברעגן פון ים הגדול, וואָרים די צוויי בא־רימטע ישיבות אין סורא און פומבדיתא האָבן זיך געניטיקט אין געלט אויף צו קאָנען אויסהאַלטן די גרויסע צאָל אָרימע תלמידים. עס איז אָבער אונדז נישט באַשערט געווען די שליחות דורכצופירן”...

דער פרעמדער איז געוואָרן שטיל. ער האָט זיך, ווייזט אויס, דערמאָנט אין נישט קיין אָנגענעמער פאַסירונג, ווייל ווי אַ וואָלקן וואָלט זיך אָפגעלייגט אויף זיין פנים... ער האָט פלוצלינג זיך אָפגעטרייסלט פון עפעס, פאַרטראַכט זיך אַ ווייל און דערנאָך ווייטער פאָרגעזעצט:

„פינף טעג און פינף נעכט האָט זיך אונדזער שיף, וואָס איז געשוומען אונטער אַ גריכישער פאָן, געשלעפט איבער די שטורמישע וואַסערן פון ים הגדול. מיט מיר איז אויך מיטגעפאָרן מיין יונג ווייב, די טאָכטער פון ראש־ישיבה אין פומבדיתא. וואָרים אַחוץ מיין הייליקער שליחות צו קלייבן געלט פאַר די צוויי ישיבות אין בבל, איז מיין ציל אויך געווען אָנצוקומען צו אייך קיין מדינת ספרד און מיט די אייגענע אויגן צו זען דאָס לעבן פון אונדזערע ווייטע ברידער, פון וועלכע מיר האָבן זייער ווייניק געוווּסט, און איך האָב מיין ווייב מיטגענומען אויף דער דאָזיקער נסיעה.

„אַ גאָלדענער טאָג איז אויפגעגאַנגען אין מיטללענדישן ים. דאָס וואַסער איז געווען דאָס מאָל רויק און בלוי ווי תכלת. מיר זענען גראָד געשטאַנען די שמונה עשרה פון שחרית, ווי פון דערווייטנס אויפן האָריזאָנט האָט זיך באַוויזן אַ שוואַרץ פּינטעלע. מיר האָבן מתפלל געווען אויפן דעק פון דער שיף.

„עמיק האָט געלאָזט פאַלן אַ שרעקלעך וואָרט: „אַ פּיראַטן־שיף!...”

„אַ ציטערניש איז דורכגעגאַנגען איבער אונדזערע לייבער. וואָרים מיר האָבן

נאָר אין בבל זיך געהאַט אָנגעהערט וועגן די שרעקלעכע מעשיות פון פּיראַטן אויפן ים, וועלכע פלעגן פאַנגען שיפן מיט רייזנדע און פאַרקויפן זיי אויף די וועלט־מערק פאַר שקלאַפן און דאָס גאַנצע פאַרמעגן פון די שיפן האָבן זיי צו־געזונמען. עס איז אַ פלאָג, פון וועלכער עס האָבן דעמאָלט געליטן די פיל האַנדלס־שיפן, וואָס האָבן געקרייזט אין די ימים.

„וועז מיר האָבן געהאַט פאַרענדיקט אונדזער תפילה, האָט די פרעמדע שיף שוין געהאַט דערגענטערט זיך צו אונדזערער, און מיר האָבן קלאָר געזען אויף איר די פנימער פון די שיפס־מאַטראָסן. קיין גוטס האָבן די דאָזיקע פנימער אונדז נישט אָנגעזאָגט.

„עס האָט זיך צום אומגליק אַרויסגעוויזן, אַז די ידיעה איז געווען אַן אמתע, עס איז געווען אַ פּיראַטן־שיף. וואָרים באַלד האָבן מיר געהערט דעם רויען באַפּעל פון יענעם שיפסקאַפּיטאַן, וועמענס נאָמען, ווי מיר זענען שפּעטער געווויר געוואָרן, איז געווען — אַדמיראַל ראַמאַהיס...

„דער באַפעל איז געווען, אַז אַלע רייזנדע האָבן געמוזט מיט זייער גאַנצן פאַרמעגן אַריבערגיין צו אים אויפן דעק. דער שרעקלעכער גורל האָט אויך אונדז נישט אויסגעמיטן. אמת, קיין פאַרמעגנס האָבן מיר נישט געהאַט, אָבער מיר אַליין זענען ביים ים־רויבער געווען אַ גאַנץ גוט פאַרמעגן, ווייל פאַר שקלאַפן האָט מען געצאָלט אין די ווייטע לענדער פון איראָפּע גוט געלט.

„מיר זענען אזוי אַרום געוואָרן דעם אַדמיראַלס געפאַנגענע. דער רויבער האָט זיך די ערשטע טעג וואָס ער האָט אונדז געפירט אַלס צוקינפטיקע שקלאַפן, גוט באַצויגן. ער האָט עס נישט געטאָן דערפאַר, ווייל ער האָט געהאַט אַ מענטש־לעך האַרץ אָדער עפעס אַ געוויסן. ער האָט בלויז אָפּגעהיטן זיינע אייגענע געשעפטן, ווייל וואָס בעסער און שענער אַ שקלאַף האָט אויסגעזען, אַלץ מער גַעלט האָט ער געקאָנט פאָדערן פאַר אים אויף די אייראָפּעישע מערק.

„אויפן דריטן טאָג פון אונדזער רייזע אַלס געפאַנגענע פון אַדמיראַל ראַמאַהיס, האָט ער באַמערקט מיין יונג ווייב, וועלכע איז געווען זייער אַ שיינע...“

צוקומענדיק צו דעם אָרט פון דער געשיכטע, האָט אַ שטראָם טרערן אַ פלייץ געטאָן פון אַלטנס אויגן און עס האָט אים אָנגעהויבן שטיקן אין האַלדז. אַ פיינלעכע שטילקייט איז אַריינגעטרעטן צווישן די פאַרזאַמלטע... קיינער האָט קיין וואָרט נישט אויסגערעדט. דער נשיא, ר' חסדאי אבן שפרוט, האָט די אויגן אַראָפּגעלאָזט פון חרפה, וואָס אַזעלכעס קאָן פאָסירן צווישן מענטשלעכן מין...

קיינער האָט דעם פרעמדן נישט געבעטן וויטער צו דערציילן, ווייל מ'האָט זיך שוין געקאָנט אָנשטויסן פון זיינע ביטערע טרערן, וואָס וויטער איז געשען...

www.ndtsol.com.cn

אבער דער פרעמדער האט אליין, נאר א ווילע האלטן די ליפן פארביסן, אנגעהויבן פארצוזעצן זיין טרויעריקע געשיכטע:

„מיטן מאמענט, וועז דער ים־רויבערישער קאפיטאן האט דערזען מיין יונג און שיין וויב, האבן זיך פאר מיר אנגעהויבן אומגעהויערע ליידן און גיהנומדיקע יסורים. ער האט אנגעהויבן צושטיין צו מיר, פריער מיט גוטע רייד, דערנאך מיט בייזע, הארטע ווערטער, וואס האבן געבריט מיין לייב און נשמה, אז — אויב איך וועל אים אוועקגעבן מיין וויב, וועט ער מיך און מיינע דריי פריינט באפרייען פון גפאנגנשאפט און ער וועט אונדז ארויפלאזן אויף א ברעג אין אפריקע.

„וויפל געבעט און תחנונים איך האב פאר אים אויסגעגאסן, האט עס גאר־נישט געהאלפן. ער איז געווען הארט ווי א פעלדז און קיין מענטשלעכע טרערן האבן אים נישט געירט. ער האט בכלל נישט געקאנט באגרייפן וואס עס מיינט אזוינס יענעמס וויב, וואס איז צו דיר אנטשפויזט געווארן מיט חופה וקידושין, און אז צו טאן אזא זאך איז א גרויסע זינד, וואס גאט וועט אים הארב באשטראפן דערפאר...

„ער האט זיך אויסגעלאכט פון מיינע טענות. „נישטא אזא מאכט אין דער וועלט, וואס זאל מיין דערבארונג פון מיר צוריקנעמען" — האט ער, שטשי־רענדיק די ציין, אויסגערופן און דערביי זיך אזוי הויך פונאנדערגעלאכט, אז אין מיינע אויערן האט זיין פרעך כאכאטשען אפגעשאלט ווי דאס ריטשען פון א ווילדער חיה אין וואלד.

„גרויסער האר... — האב איך מיין מויל אומווירדיק געמאכט מיט אנרופן אים ‚גרויסער הארי', און זאל מיר גאט ברוך־הוא מוחל זיין פאר די דאזיקע חניפהדיקע רייד, וואס איך האב איבער מיינע ליפן ארויסגעבראכט — גרויסער הער, איך וועל דיר ריזיקע אוצרות מיט גאלד אוועקגעבן, וועז דו וועסט מיך און מיין וויב, צוזאמען מיט מיינע דריי אנדערע פריינט באפרייען. וווהין מיר וועלן אנקומען, וועלן דיר די יידישע קהילות אזוי פיל אויסלייז־געלט געבן, וואס דו קאנסט עס נישט קריגן פאר דער גאנצער שיף מיט רויב... באפריי מיך פון דער דאזיקער גרויסער זינד!..."

„— איך דארף נישט דיינע אוצרות, אויב עס איז מיר צוגעשיקט געווארן אזא פינקלדיקער בריליאנט ווי דיין יונג, שיין וויב... — האט ער מיט פרעך־קייט מיר אין פנים ארײן געזאגט און אויפסניי זיך פונאנדערגעלאכט מיט א חיהש געלעכטער.

„אויך מיינע דריי פריינט, די גרויסע תלמידי־חכמים, האבן געפרוווט ווירקן אויף אים מיט ריין־מענטשלעכע רייד. אבער ער האט וועגן מענטשלעכקייט אינ־

www.hebtool.com.cn

גאַנצן נישט געווּסט. עס איז גאָרנישט צו באַגרייפן, ווי אַזא אוממענטש האָט געקאָנט אַרויסקומען פון אַ מוטערס טראַכט.

„מיר האָבן בלויז איין טאָג געהאַט רו פון אים. איך האָב געטראַכט, אַז דער רבונו־של־עולם האָט זיך אויף אונדז דערבאַרעמט. מיר וועלן צוקומען צו אַ באַ־וווינטן ברעג און ער וועט זיך באַזינען, ער וועט זיך אפשר שעמען פאַר מענטשן... אָבער ער האָט אויסגעמיטן באַווווינטע ברעגן, עד היום ווייס איך נישט, ווהין ער האָט די שיף געריכטעט, ווו דער ציל פון זיין שווימען איז געווען.

„צומאָרגנס, ווי נאָר די זון האָט זיך צעשטראַלט איבער גאָטס וועלט, זע־נען אַריינגעקומען אין אונדזער קאַיוטע עטלעכע מאַטראָסן־רוצחים, וועלכע האָבן מיט גוואַלד מיין ווייב געמוען און זי אָנגעהויבן שלעפּן אויפן דעק אַרויף, צום אַדמיראַל. איך בין נאָכגעלאָפן אַ פאַרווירטער פון גרויס שרעק, עס קלינגען מיר נאָך איצט אין מיינע אויערן אירע ביטערע און פאַרצווייפלטע געשרייען. אָבער וואָס האָב איך געקאָנט טאָן, אַז איך בין געווען הילפלאָז און אָנמעכטיק קעגן די אויסוווּרפן.

„איך זע נאָך ווי לעבעדיק פאַר מיינע אויגן איר בעטנדיקן בליק צו מיר, איך זאָל זי ראַטעווען פון שאַנד. דאָס האָרץ איז מיר שיעור נישט אַרויסגעשפּרונ־גען פון דער ברוסט. דאָכט זיך, אַז איך בין אין דער רגע אָפּגעקומען פאַר אַלע מיינע זינד, באַגאַנגענע אָדער נישט־באַגאַנגענע, ווייל אַ גיהנומדיק פייער האָט מיך אַרומגענומען און געברענט און געבראָטן מיין לייב. איך בין געווען גרייט אויפן ערגסטן, אַפילו זיך צו וואַרפן אויף דעם ריזיקן ים־רויבער אין אַ פאַר־צווייפלטן, נישט גלייכן קאַמף.

„אין דער רגע האָט מיין ווייב, די גרויסע צדקת, צו מיר אַ שעפּטשע גע־טאָן מיט די ליפּן, וואָס בלויז איך האָב געקאָנט דערהערן: „מים חיים“?... איך האָב גלייך פאַרשטאַנען, וואָס דאָס אַרעמע נפש ווייל נעבעך פון מיר... זי האָט דאָס מיך געפרעגט אויף לשון־קודש, כדי די גויִם זאָלן נישט פאַרשטיין, צי די וואָס קומען־אום אין וואָסער האָבן אַ חלק לעולם־הבא. איך האָב איר געענטפערט מיט אַ פסוק אין תהילים: „אמר ה׳ מבשן אשוב אשיב ממצילות ים!“ — גאָט זאָגט: פון בשן וועל איך אומקערן, איך וועל אומקערן פון די טיפענישן פון ים...

„זי האָט פאַרשטאַנען מיין וווּנק. זי האָט אויף מיר געוואָרפן אַ בליק פול מיט רחמנות, גלייך זי וואָלט זיך מיט מיר אויף אייביק געזעגנט. זי האָט זיך מיט אַלע כוחות אַ ריס געטאָן פון די צוויי מאַטראָסן, וועלכע האָבן זי פעסט גע־האַלטן אונטער די אָרעמס און זי איז אַריבערגעשפרונגען איבערן באָרטן פון דער שיף גלייך אין שטורמישן ים אַריין.

„דער רוצחישער אַדמיראַל האָט תיכף באַפוילן נאָכצושיקן רעטונגס־שיף־

www.rtd.com.co

לעך, כדי זי אַרויסצוציען פון וואַסער, אָבער מיין אָרעם, וויב, נעבעך איז אַראָפּ צום גרונט און אויף אייביק פֿאַרשוווונדן געוואָרן אין די צעשוימטע ים־כוואַליעס...

„וועז די מאַטראָסן זענען מיט ליידיקן צוריק אַרויפגעקומען אויפן דעק, איז דער אַדמיראַל ראָמאַהיס אַריינגעפֿאַלן אין אַזאַ ווילדער רציחה אוז ער האָט מיך אַזוי מערדערלעך אָנגעהויבן צו שלאָגן, אַז איך בין שיער נישט געבליבן טויט אונטער זיינע קלעפּ. מיינע האָר זענען אין יענעם מאָמענט ווייס געוואָרן ווי שניי, אַז איך זע אויס ווי אַן אַלטער מאַן... ער האָט מיך באַשולדיקט, אַז דאָס האָב איך מיין ווייב אָנגערעדט, זי זאָל אַראָפּשפּרינגען אין די כוואַליעס פון ים.

„— איר, יידן, זענט אומווירדיקע מענטשן, אָן הערצער... — האָט ער געַרעוועט ווי אַ ווילדע, צערייצטע חיה, ביי וועמען מ׳האָט דעם רויב פון מויל אַרויס צוגענומען.

„מיינע פריינט האָבן מיך געטרייסט, אָבער איך האָב קיין שום טרייסט נישט געקאָנט געפינען. לאַנג האָב איך אָבער סיי־ווי מיינע פריינט נישט געהאָט מיט זיך: דעם גרויסן תלמיד־חכם שמריהו בן אלחנן, האָט דער רשע פֿאַרקויפט פֿאַר אַ שקלאַף אין אַלעקסאַנדריע של מצרים. ער האָט אַ גרויסע סומע געלט פֿאַר אים געגומען, האָט מען מיר געזאָגט. אָבער געלויבט השם־יתברך, ער איז פריי. איך האָב שפּעטער געהערט, אַז אַ רייכער יידּ אין אַלעקסאַנדריע האָט אים אויסגעקויפט פון שקלאַפערייי און ער איז דער רבי פון אַ גרויסער צאָל תלמידים. ער פֿאַרשפּרייט גאָטס תורה אין מצרים...

„כושיאל איז אַראָפּגעזעצט געוואָרן אין קיירוואַן, אין צפון־אַפריקע, און באַלד ביים ברעג האָט אים אַ דאָרטיקער רייכער יידּ אויסגעלייזט פון אַדמיראַלס הענט און ער איז געגאַנגען פריי. ערשט דאָ אין קאָרדאָווַ בין איך דורך עפּעס אַ צופֿאַל געווויר געוואָרן, אַז אויך נתן בן יצחק האָט זיך דערשלאָגן קיין נאַרבאָן, וואָס איז אין מדינת צרפת...

„איך בין געבליבן איינער אַליין אויף דער שיף. עס זענען טאַקע געווען נאָך פיל הונדערטער אַנדערע מענטשן, אָנגעבריייטע אויפן זעלבן גורל, וואָס מיר — פֿאַרקויפט צו ווערן פֿאַר שקלאַפן. אָבער דאָס זענען נישט געווען קיין יידן, נאָר אָנגעזאַמלטע פון אַלע פעלקער אין דער וועלט. איך בין געבליבן עלנט, אָן אַ טרייסטוואָרט צו הערן און אָן אַ היימישן בליק. געשלאָגן האָט מען מיך שוין מער נישט, ווייל דער אַדמיראַל האָט מורא געהאַט, אַז ער וועט קריגן ווייניקער געלט פֿאַר מיר, אויב איך וועל אויסזען שלעכט...

„פֿאַרקערט, ער האָט מיך אָנגעהויבן שטאָפּן מיט עסן ווי אַ בהמה... וועז איך האָב קיין פלייש נישט געוואָלט נעמען אין מויל אַריין, האָט ער מיך געסטראָשעט, אַז ער וועט מיך הייסן ווארפן אין ים אַריין.

„ענדלעך האָט זיך די שיף, נאָך עטלעכע טעג זיך שלעפּן איבער די וואַסערן

www.libtool.com.cn

פון מיטללענדישן ים, פאראנקערט אין קאדיקס, אַ האפן אין אנדאלוזיע, ווו מ׳האט דעם רויבער אויפגענומען מיט אפענע ארעמס, וואָרים די שקלאפן־הענדלער האבן אים שוין געקענט און אפגעווארט אויף דער לעבעדיקער סחורה... אַ רייכער מאן, מיטן נאמען קארדיוואן, פון דער שטאט קארדאווא, האט מיך פון אים אפגעקויפט און באצאלט אַ גרויסע סומע געלט. אזוי האט מיר מיין האר שפעטער געזאגט.

„איך האב געפונען חן אין זיינע אויגן — האט ר׳ משה בן חנוך מיט אַ ביטערן שמייכל צוגעגעבן — און ער פלעגט מיך באפרייען איין מאל אין דער וואך אויף אַ שעה צייט צו גיין דאוונען אין בית המדרש.

„נישט איינמאל, ווען איך בין געקומען אויף דער אייניער שעה אין בית־המדרש, האט מיך אנגענומען אַ גרויסער חשק צוצוגיין צו איינעם פון אייך און אויסדערציילן מיין ביטער האַרץ. איך האב מורא געהאט פאר מיין אראבישן האר און איך האב נישט געפונען געניג מוט און כוח דאס צו טאן — האט משה בן חנוך צוגעגעבן ביים פארענדיקן זיין טרויעריקע געשיכטע — דאס הארץ האט אין מיר געפלאטערט, ווען איך האב געהערט די רייד פון תורה. איך פלעג מיך אויף אַ רגע אין געדאנק צוריק אומקערן אין דער ישיבה פון מיין שטאט סורא... אבער ווען איך האב מיך אויפגעכאפט פון מיינע מחשבות און צוריק געזען מיין וויבקלעכקייט אלס שקלאף, האב איך מיך געפילט דערנידעריקט. אפשר האב איך שלעכט געהאנדלט, פארוואס איך האב מיך נישט געגעבן צו דערקענען ווי אַ יידּ, ווען איך בין געקומען אויף דער אייניציקער שעה אין בית־המדרש... איר מעגט מיר גלייבן, מיינע טייערע ברידער, אַז מיין הארץ האט געבלוטיקט און איך האב געווארט אויף אַ בעסערער געלעגנהייט, און די געלעגנהייט האט זיך געמאכט, ווען איך האב דערפילט, אַז איך וועל דעם יום־טוב פסח מוזן פאר־בלייבן צווישן גויים, האב איך מיך אנגענומען מיט מוט און איך בין אהערגע־קומען. עס האבן מיך צוגעציגן די פיל ליכט אין די יום־טובדיקע פענצטער און די הייליקייט, וואס האט פון דעם גרויסן עולם יידן ארויסגעשטראמט, ווען איך האב מיט מיינע אויערן אויפגעכאפט דאס געריש פון אינעווייניק...“

ער האט פארענדיקט זיין דערציילן, און אַ שטילקייט איז געבליבן הויערן אין גרויסן צעלויכטענעם זאל. קיינער האט נישט געוואגט די דאזיקע שטילקייט איבערצוריסן. עס האבן נאך אין חלל אפגעקלונגען די מוראדיקע רייד, וואס דער יידּ פון בבל האט איבערגעגעבן...

ביים נשיא, ר׳ חסדאי אבן שפרוט, זענען געשטאנען טרערן אין די אויגן... ער האט נישט געקאנט גענפינען דאס ריכטיקע טרייסט־וואָרט פארן דאזיקן גע־פיניקטן יידּ. עס האט זיך אים אויסגעדאכט, אַז וואס ער זאל אים נישט זאגן, וועט עס אים די וויטיק נישט לינדערן און זיין וווּנד נישט פארהיילן.

אזוי האבן אויך געפילט די איבעריקע געסט אין זאל. עס איז שוין געווען

www.libtool.com.cn

שפּעט ביינאַכט. דורך די גרויסע אָפענע פענצטער האָבן אַריינגעבלינצלט בלויע און גרינע שטערן. די לבנה איז שוין געהאַט פֿאַרשוווּנדן געוואָרן הינטערן האָרי־זאָנט און איבערגעלאָזט אַ בלאַסע רויטקייט אויפן ראַנד פון הימל.

ענדלעך האָט דער נשיא געלאָזט הערן זיין שטים, וואָס איז געווען ווייך און פול מיט רחמנות:

— ר׳ משה בן חנוך, פון היינט מאָל אָן פֿאַרבלייבסטו מיין גאַסט און וועסט מער נישט צוריקגיין צום רייכן קאַרדיוואַן ווי אַ שקלאַף. איך וועל אים תיכף נאָך יום־טוב לאָזן וויסן, אַז ער קריגט פון מיר די גאַנצע סומע געלט, וואָס ער וועט פֿאַרלאַנגען פֿאַר דיר. דו וועסט פון צייט צו צייט פֿאַרנעמען דאָס אָרט פון אונדזער ראש־ישיבה ר׳ נתן און וועסט לערנען די רייד פון די גאונים אין בבל צו אונדזערע תלמידים.

פלוצלינג האָט זיך דערהערט די בעטנדיקע שטים פון יונגן יצחק בן נתן:

— רבי ומורי... — האָט ער אָנגעהויבן, זיך וועגדנדיק צום גאַסט פון בבל,

— איר האָט אונדז פריער אָנגעהויבן דערציילן וועגן דעם פאַלק פון די כוזרים, אָבער דער משורר (פאָעט) דונש בן לברט האָט אייך איבערגעשלאָגן אין די רייד, בעט איך אייך, דערציילט אונדז ווייטער וועגן דעם דאָזיקן פאָלק, אונדזערע ווייטע פֿאַרלוירענע ברידער, ווייל מיר דאָ אַלע לעכצן צו הערן וועגן זיי...

אַ געזשום ווי אין אַ בינשטאָק איז אַנטשטאַנען נאָך די דאָזיקע עטלעכע ווערטער פון דעם יונגן בחור, יצחק בן נתן. אַלע האָבן צוגעשטימט צום יונגן יצחקס בקשה, און כאָטש עס איז שוין געווען שפּעט, וואָלט יעדער נאָך געזעסן ביז עס וועט אָנהייבן טאָגן און קיינער וואָלט נישט מיד געוואָרן צו הערן די ווונ־דערלעכע שפּראַך פון משה בן חנוך און דעם אינהאַלט פון זיין דערציילן.

אַפילו דונש בן לברט, וועלכער האָט אים געהאַט פריער איבערגעשלאָגן אין זיינע רייד, האָט זיך איצט אַליין צו אים געוועגדט אין אַ בעטנדיקן טאָן:

— ווונדערלעך איז אייער לשון, ר׳ משה בן חנוך און צויבערהאַפט זענען אייערע ווערטער. זייט מיר מוחל פאַר מיין פּריערדיקן צווייפלען אין דער אמת־דיקייט פון אייער געשיכטע.

ר׳ משה בן חנוך האָט אים צוגעווארפן אַ דאַנקבאַרן בליק און אין האַרץ אים מוחל געווען. דאָס פּנים זיינס האָט איצט העל געלויכטן אין דעם שיין פון די ליכט, וואָס האָבן שוין באַלד דערברענט ביזן סוף. ער האָט אַ לייכטן שמייכל געטאָן אין דער זייט פון יונגן יצחק בן נתן און צו אים געזאָגט:

— איך זע, ווי גרויס עס איז דיין ליבע און בענקשאַפט צו אונדזערע ברי־דער אין די ווייטע אומבאַקאַנטע לענדער, ווו גאָט ברוך הוא האָט זיי פונאַנדער־געשפּרייט, און איך וועל מיך טיילן מיט דיר און אַלע ברידער דאָ מיט אונדז מיט דעם אַלעם, וואָס איך ווייס וועגן זיי.

www.libtool.com.cn

„די כוזרים דינען צום גאָט פון אונדזערע אָבות שוין אַן ערך צוויי הונדערט יאָר. וועט זיי זענען אונ פון וואַנען זיי שטאַמען זענען פאַראַן פאַרשידענע מיי־נונגען. טייל זאָגן, אַז פון די עשרת השבטים אונ אַנדערע זאָגן, אַז גאָר פון אַ פרעמדן שבט"...

יצחק בן נתן האָט זיך נישט געקאָנט איינהאַלטן, אונ איבערגעשלאָגן אים אין די רייד. עס האָט דעם יונגן צעפלאַמטן בחור וויי געטאָן, וואָס עס זענען נאָך גאָר דאָ ספקות, צי אונדזערע פאַרלוירענע בריידער זענען פונ די צען שבטים, אונ ער האָט געזאָגט:

— אויב עס זאָל זיין אמת, אַז זיי שטאַמען נישט פון די עשרת השבטים, טאָ פון וואַנען נעמט זיך, וואָס זיי דינען צו אונדזער גאָט? וואָרים וועז דער אוי־בערשטער איז אַרומגעגאַנגען מיט זיין תורה צו די אומות פון דער וועלט, האָט קיינער נישט, אַחוץ דעם יידישן פאָלק, די תורה געוואָלט אָננעמען! דאָס איז דער בעסטער באַווייז, אַז זיי געהערן צום פאָלק פון ישראל...

מנחם בן סרוק האָט אים לייכט אַ גלעט געטאָן איבער דער פלייצע. ער האָט געהאָט נחת פון זיין יונגן תלמיד. אויך ער האָט געהאַלטן, אַז דאָס דאָזיקע פאָלק, וואָס רופט זיך אָן מיטן נאָמען „כוזרים", איז איינער פון די פאַרלוירענע שבטים, אונ אַ ראיה האָט ער טאָקע געזומען פון אלדד הדני, וועלכער האָט דערציילט וועגן אַ פאָלק אויף מזרח פון רויטן ים, אונ דאָס האָט ער געוויס געמיינט די כוזרים. אונ אויף זיי האָט ער דאָך געזאָגט, אַז זיי שטאַמען אָפּ פון שבט מנשה אונ אפרים...

ר' משה בן חנוך האָט אויסגעהערט די רייד פון יצחק בן נתן אונ זיין לע־רער מנחם בן סרוק אונ ער האָט אַ פאַרטראַכטער צוגעגעבן, אַז אויף געוויס וווייסט מען נישט, צי די כוזרים שטאַמען יאָ אָדער נישט פון די עשרת השבטים אונ צי דער רייזנדער אלדד הדני, וועמען מנחם בן סרוק דערמאָנט, האָט טאָקע געמיינט זיי, וועז ער האָט געערעדט וועגן אַ פאָלק אויף מזרח פון רויטן ים. דאָס לאָנד פון די כוזרים איז אויף צפון־מזרח פון ים־סוף אַ סך העכער אַרויף, לעבן ים פון די כאַזאַרן... זיכער איז אָבער דאָס, אַז זיי זענען יידן לויט דער אמונה אונ איבער זיי הערשט אַ יידישער מלך. ער האָט דערביי איבערגעגעבן פאָלגנ־דיקע טשיקאַווע געשיכטע:

— מיט קנאַפּע 250 יאָר צוריק האָט פון בבל אויסגעוואַנדערט אַ תלמיד־חכם מיטן נאָמען יצחק סאַנגורי. ער איז פריער געהאָט אַוועק אין די ביזאַנטישע לענדער, אָבער היות מען האָט דאָרט געדופט יידן, איז ער געצוונגען געווען וווייטער צו וואַנדערן, אונ ער איז מיט זיין פאַמיליע אָנגעקומען אין אַ לאַנד, וואָס די אַראַבער האָבן עס אָנגערופן כאַזאַריע אונ אויף לשון־קודש — דאָס לאַנד פון די כוזרים...

www.libtool.com.cn

וועגן יצחק סאַנגורי איז ווייניק באַקאַנט אין בבל, ווייל ער האָט נאָך זיך דאָרט גאָרנישט איבערגעלאָזט. נאָך מיט אַן ערך 200 יאָר צוריק איז געקומען אין זיין שליחות פון כאַזאַרן־לאַנד זיינס אַ תלמיד מיטן נאָמען חסדי, און אין די רשימות פון דער צייט פון ר׳ אחאי גאון איז פאַרשריבן, וואָס אָט דער חסדי האָט דערציילט. ער קומט, האָט ער איבערגעגעבן, פון דעם כוזרים־לאַנד, ווו אין דער שטאָט באַלאַנגאַר (הייניטיקע אַסטראַכאַן), וואָס ליגט אויפן טייך איטיל, ביים אַריינגוס פון ים פון די כאַזאַרן (קאַספישער ים), ווּוינען פיל יידן און אַלע זענען זייער רייך. זיי האָבן אים געשיקט מיט אַ גרוס און מיט היפשע נדבות קיין בבל. דאָס פאַלק פון די כוזרים, האָט ער געזאָגט, שטאַמט־אָפּ עפּעס פון אַ מאָג־גאַלישן צי פון אַ טערקישן שבט און זיי האָבן זיך אונטער דעם איינפלוס פון דעם דאָזיקן יצחק סאַנגורי מגייר געווען און זענען געוואָרן יידן...

ווייטער איז אונדז וועגן זיי גאָרנישט באַקאַנט, ווייל דאָס לאַנד געפינט זיך זייער ווייט פון בבל, — האָט ר׳ משה בן חנוך פאַרענדיקט זיין גרוס, — און אויב מען זאָל קאָנען פון דאַנען שיקן אַ שליח, כדי זיך צו שטעלן מיט זיי אין פאַרבינדונג, וואָלט עס געווען אַ גרויסע זאַך...

יצחק בן נתן האָט ביי די לעצטע ווערטער פשוט אויפגעלויכטן. ער האָט געזען פאַר זיך אַ גוטן סימן, אַז זיין לאַנג־אויסגעחלומטער ציל האָלט ביים דער־גרייכט ווערן און ער איז געווען דאַנקבאַר דעם אויסטערלישן גאַסט פון דער היינטיקער פּסח־נאַכט.

וועז דער עולם האָט זיך געזומען פונאַנדערגיין פון נשיאס הויז, האָט שוין אַנגעהויבן בלויען אינדרויסן און אַ נייער טאָג איז געבוירן געוואָרן. אויף מזרח־זייט האָט דער הימל בלאַסלעך זיך געוויטלט און גין־גאָלדענע שטראַלן האָבן באַגריסט די בלויע וועלט מיט אַ נייעם „גוט־מאָרגן"...

יצחק בן נתן האָט לאַנג־לאַנג נישט געקאָנט איינשלאָפן. ער איז געווען אינגאַנצן דורכגענומען מיט די געשיכטעס פון ר׳ משה בן חנוך, און די פאַרגאַנ־גענע סדר־נאַכט האָט אים אויסגעזען ווי אַ חלום. וועז ער איז ענדלעך אייניגע־שלאָפן, האָט ער דערזען די שיינע פנינה אין איר גאַנצער פראַכט און זי האָט גאָרנישט צו אים געריידט, בלויז האָפענונגספול צו אים געשמייכלט, און ער איז געווען גליקלעך...

***

אַ גרויסן רושם האָט געמאַכט אין די יידישע הייזער דאָס אָנקומען פון דעם אויסטערלישן יוד פון בבל, ר׳ משה בן חנוך, און עס האָבן אָנגעהויבן אַרומגיין וועגן אים די פאַרשידנסטע מעשיות. ביי טייל מענטשן איז אויסגעקומען, אַז ער איז געשיקט געוואָרן אַלס שליח פון דעם יידישן מלך אין דעם לאַנד פון די

www.libtool.com.cn

כוזרים, און אַז גאָר אינגיכן וועלן אַהער קומען יידן פון דעם דאָזיקן שבט און עס וועט זיך אייגנשטעלן אַ פאַרבינדונג צווישן די יידן אין שפאַניע און די יידן פון ווייטן אומבאַקאַנטן לאַנד.

— עס זענען שוין געקומען משיחס צייטן... — האָט מען געוויזעט אין בית־המדרש, אין די שטובן און אויף דער גאַס. — באַלד וועלן זיך אַלע צוועלף שבטים ווידער פאַראייניקן, און דאָס פאָלק פון ישראל וועט ווערן גרויס און שטאַרק ווי אין די צייטן פון שלמה המלך.

אין דעם טאָג נאָך פסח איז געקומען אַ צווייטע איבערראַשונג, וואָס האָט דעם אויסטערלישן גאַסט נאָך מער דערהויבן, און עס איז באַשטעטיקט געוואָרן דער קלאַנג, אַז אָט דער מאַדנער אורח פון בבל, וועלכער רעדט אַזאַ שיינעם לשון־קודש, איז נישט פשוט אַ ייִד פון בבל, נאָר ער איז אַ גרויסער תלמיד־חכם און אַ מאָן פון גרויסן וויסן.

ווען ער איז געקומען אין בית־המדרש צוזוהערן זיך צום לערנען, ווי עס האָט אָנגעפירט דער ראש־ישיבה ר׳ נתן, איז ר׳ משה בן חנוך פריער געזעסן שטיל און מיט דרך־ארץ זיך איינגעהערט אין די רייד פון די היגע תלמידי־חכמים. ער האָט באַוווּנדערט זייער קענטעניש פון תלמוד בבלי, ווי זיי ווייסן גענוי, וואָס די תנאים און אמוראים האָבן געפסקנט. ער האָט ביז איצט געמיינט, אַז נאָר ביי זיי אין בבל זענען די אַלע פירושים און הלכות באַווווסט. אָבער אָט איז געקומען צו אַן אויסטויש וועגן די רייד פון די לעצטע גאונים, איז אַפילו פאַר ר׳ נתן דעם ראש־ישיבה די זאַך געווען נישט אינגאַנצן קלאָר. ער האָט זיך אָנגעהויבן פֿלאָנטערן מיט די רייד און דאָס, וואָס ער האָט פאַר זיינע תלמידים אַרויסגעבראַכט, איז געווען אומקלאָר און פאַרנעפּלט. דאָ האָט זיך אויפגעשטעלט ר׳ משה בן חנוך און געבעטן רשות ביי ר׳ נתן דעם ראש־ישיבה, אַז ער וויל די זאַך אויפקלערן, און ער האָט אין אַ שיינער דרשה, מיט אַזוי פיל קלוגע משלים און פאָלקס־שפּרוכן, באַצירט מיט פסוקים פון תנ״ך, אויפגעוויקלט פאַר זיי אַ רייך בילד. עס האָט געשפּרודלט פון זיין מויל ווי אַ פרישער קוואַל, און מיט אַזאַ חריפות איז אַלץ אַרויסגעזאָגט געוואָרן, אַז די תלמידים זענען געבליבן זיצן מיט אָפענע מיילער פאַר גרויס התלהבות און פאַרחידושטקייט. פיל פאַרנעפּלטע און נישט גאַנץ קלאָרע ענינים זענען איצט פאַר זיי געווען אַזוי קלאָר און פאַר־שטענדלעך, אַז ס׳איז זיי ממש ליכטיק געוואָרן אין די מוחות.

ווען ער האָט געענדיקט דאָס אויפקלערן פאַר ר׳ נתנס תלמידים די האַרבע שאלות, וואָס ער האָט מיט אַזאַ לייכטקייט פאַרענטפערט, איז אין גרויסן בית־המדרש געבליבן אַ רגע שטיל. אין די אויערן האָט נאָך ביי אַלעמען אָפּגעהילכט די שיינע קלינגענדיקע שפּראַך פון די נביאים, וואָס אַזעלכעס האָבן זיי נאָך ביז איצט פון קיינעם נישט געהערט. נאָר אָט האָט זיך פלוצלינג אַ הייב־אויף געטאָן

www.libtool.com.cn
פון זיין אָרט ר׳ נתן. ער איז צוגעגאַנגען מיט פעסטע טריט צום גאַסט פון בבל און, פאַרנייגנדיק זיך פאַר אים מיט גרויס דרך־ארץ, האָט ער אויסגערופן מיט אַ ציטערדיקער שטים:

— רבי ומורי, זיי מיר מוחל, וואָס איך האָב דיך באַלד נישט אַוועקגעזעצט אויף מיין שטול, וואָס פון היינט־אָן געהערט זי צו דיר. נישט איך בין ראוי צו זיין דער ראש־ישיבה און דער מדריך פון מיינע תלמידים, נאָר דו, מיין גרויסער רבי, וועמען גאָט אַליין האָט צוגעשיקט צו אונדזער שטאָט פון תורה...

ער האָט אים זאַכט אָנגענומען ביי דער האַנט, צוגעפירט צו זיין שטול און אים געוואָלט אויף איר אָוועקזעצן.

ר׳ משה בן חנוך האָט זיך אַקעגנגעשטעלט און באין אופן נישט געוואָלט אָננעמען דעם כבוד.

— חלילה פון מיר צו טאָן אַזאַ זאַך, — האָט ער אויסגערופן מיט אַ וויב־רירנדיק קול, און טרערן האָבן זיך אים געשטעלט אין די אויגן פון גרויס אויפ־רעגונג — איך בין נישט געקומען אַהער ביי דיר צוצונעמען דיין שטול, רבי, נייערט צוצוהערן זיך צום לערנען פון דיינע תלמידים... יאָ, זיי קאָנען גאָנץ דרייסט גיין לערנען אין די ישיבות פון סורא און פומבדיתא... איך וויל בלויז זיין דיין תלמיד...

ר׳ נתן האָט תיכף געשיקט רופן דעם נשיא און די זקני העיר, כדי מיט זיי אָפצוהאַלטן אַ וויכטיקע אסיפה.

איבער דער צייט האָט זיך אין בית־מדרש אויפגעהויבן אַ טומל, די תלמי־דים מיט דעם יונגן יצחק בראש האָבן זיך אַרומגעשטעלט דעם גאָסט פון בבל און אים אָנגעהויבן פאַרוואַרפן מיט אַ ים פון שאלות און פאַרשידענע קשיות, וואָס ביז איצט זענען זיי פאַר זייערע מוחות געווען פאַרהוילן און נישט צוטריט־לעך. ר׳ משה בן חנוך האָט זיי אויף אַ גוטמוטיקן שטייגער אַלץ פאַרענטפערט, דעם אַ גלעט געטאָן איבערן אָקסל, דעם אַ גוט וואָרט געזאָגט, אַן אָנדערן גע־לויבט פאַר זיין חריפות און ער האָט גלייך געווונען די ליבע פון אַלע תלמידים אין בית־המדרש.

וועז דער נשיא מיט די זקני העיר זענען אָנגעקומען, האָבן זיך די תלמידים אומגעקערט יעדער אויף זיין אָרט און מיט דרך־ארצדיקן שטילשווייגן אָפגע־וואַרט וואָס דאָ וועט ווייטער פאָרקומען.

ר׳ נתן האָט אין קורצע ווערטער זיי דערציילט, וואָס פאַר אַ גרויסן תלמיד־חכם די שטאָט קאַרדאָווא האָט אַריינבאַקומען און אַז ער האָט באַשלאָסן אים אָפצוטרעטן די שטול פון ראש־ישיבה.

— ער איז מער ראוי פון מיר דאָס דאָזיקע אָרט צו פאַרנעמען!.. — האָט ר׳ נתן מיט גרויס באַשיידנקייט אויסגערופן. — ער האָט מיר היינט געעפנט

www.libtool.com.cn

דִי אוּיגן אוּן פַאר מִיר קלאָר געמאַכט דִי פַאַרהוּילענע וועגן אין ים פוּן תּלמוד... מִיר האָבן געהאַט אַ זכוּת אין הִימל, וואָס גאָט האָט אוּנדז צוגעשיקט אַזאַ גרוֹיסן מאַן. צדיק בא לעוֹלם טוֹבה באה... אַ צדיק איז געקוֹמען אויף דער וועלט, איז גוֹטס געקוֹמען...

דער נשיא האָט דעמאָלט זיך דערנענטערט צו ר׳ משה בן חנוך, אַרויפגע־לייגט דִי האַנט אים אויפן אַקסל אוּן אויסגערופן מיט אַ פריינטלעך קוֹל:

— דיין קוֹמען אַהער צו אוּנדז אין שטאָט זעט אויס ווי אַ נס, אוּן וועַן דוּ האָסט מיר אַנגעהויבן דערציילן וועגן דִי פיר שליחים פוּן בבל, אוּן וויסנדיק שוין דעם גוֹרל פוּן נתן בן יצחק אין נאַרבאָן, האָב איך באַלד פאַרשטאַנען, וועַר דוּ ביסט, אָבער איך האָב געוואָרט, אַז עס זאָל פוּן זיך אַליין קוֹמען. נעם־אַן דִי שטוּל פוּן אַ ראש־ישיבה, טוּ עס אוּנדז צוליב...

אוּן ר׳ משה בן חנוך האָט מער קיין וואָרט נישט אויסגערעדט. ער האָט זיך אוּנטערגעגעבן דעם דעת הקהל, אַנגעטאָן דִי רבנישע קליידער, אַוועקגעזעצט זיך אויף ר׳ נתנס שטוּל אוּן אַנגעהויבן לערנען מיט דִי תּלמידים אַ שיעור.

דִי דאָזיקע נייעס האָט געמאַכט אַ רעש אין שטאָט. אַלע האָבן אין דעם גע־זען גאָטס פינגער. צום מערסטן האָט זיך אָבער געפרייט דער יינגסטער תּלמיד, יצחק בן נתן. ער האָט דערפילט אין דעם נייעם ראש־ישיבה אַ גרוֹיסע אוּנטער־שטיצונג פאַר זיינע פּלענער. ער פלעגט זיך נאָכן לערנען, צווישן מנחה אוּן מעריב, שטענדיק אַוועקזעצן מיטן נייעם רבין אין דער טונקל אוּן אויסגעפרעגט ביי אים וועגן דִי יידן אין דעם לאַנד פוּן דִי כוזרים. ער איז אין פאַרלויף פוּן זייַנע שמועסן געוווֹיר געוואָרן עפּעס גאָר אַ נייע זאַך, וועגן וועלכער מ׳האָט ביז איצט אין שפּאַניע נישט געוווּסט, אוּן דהיינו: אין דִי ביזאַנטישע לענדער אוּן אויפן אינדזל קרים, וואָס איז אויפן שוואַרצן ים, האָט זיך אַן אומבאַדייטנ־דיקע טייל פוּן יידישן פאָלק אָפּגעריסן אוּן געגרינדעט אַ נייע סעקטע, וואָס האָלט נישט פוּן תּלמוד אוּן אָנערקענט נישט דִי אויטאָריטעט פוּן דִי רבנים. זיי האָלטן בלויז פוּן חומש, אוּן דעריבער רופט מען זיי „קראים״, צוליבן וואָרט „מקרא״, אָדער קאַראַימער... אָט דִי דאָזיקע קראים פאַרשפּרייטן זייער פאַלשע לערע צווישן דִי דאָרטיקע יידן, אוּן זיי באַמיען זיך אויך אַריבערצוקריגן צו דִי כוזרים אוּן זיי אָפּרייסן פוּן אונדז...

דאָס פּנים פוּן יצחקן האָט אויפגעפלאַמט. ער האָט פאַר זיך איצט דערזען אַ טאָפּלטן ציל אין זיין אַוועקגיין אין דעם ווייטן אומבאַקאַנטן לאַנד. ער וועט צוזאַמענברענגען דִי פאַרלוירענע ברידער, אוּן אַחוּץ דעם וועט ער זיי אָפּהיטן פוּן אַריינצופאַלן אין דִי הענט פוּן אַפּיקורסים... עס טאָר חלילה ווידעראַמאָל נישט קוֹמען צו אַ שפּאַלטונג, ווי אין דִי צייטן פוּן ירבעם בן נבט, צווישן דִי בני ישראל אוּן דעם שבט יהוּדה...

www.libtool.com.cn

אַ גאַנצע נאַכט האָט יצחק בן נתן נישט געקאָנט שלאָפן נאָך דעם שמועס מיט ר׳ משה בן חנוך. ער האָט געהאַט עפּעס אַזעלכע קאָשמאַרנע חלומות. ער האָט זיך געזען אַרומגערינגלט מיט אַ מחנה אויסטערלישע מענטשן, וועלכע האָבן אים געוואָלט נעמען אין געפאַנגענשאַפט, אויב ער וועט זיך נישט אָפּזאָגן פון צו גלייבן אין די יידישע רבנים...

ער האָט זיך אויפגעכאַפּט אַן אָפּגעגאָסענער מיט קאַלטן שווייס. ער האָט נאָך דאָס בילד געזען ווי לעבעדיק פאַר זיינע אויגן און אַ לאַנגע צייט זיך נישט געקאָנט באַרויקן, ביז ער איז ווידער אייngעשלאָפן, כדי ווידער זיך צו פיניקן אין אַזעלכע ענלעכע קאָשמאַרן...

אַ גאַנצן טאָג נאָכדעם איז דער יונגער בחור אַרומגעגאַנגען אַ צעשטרייטער, ער האָט געלעבט ווי אין אַ חלום, און ווען ער האָט זיך די זעלבע נאַכט באַגעגנט מיט דער שיינער פּנינה אין ר׳ חסדאיס ציפּרעסן־גאָרטן, כדי מיט איר אייnצוחזרן די לשון־קודשדיקע פערזן, האָט ער צו איר גערעדט עפּעס אַזעלכע אויסטערלישע רייד, פאַר וועלכע דאָס מיידל האָט זיך דערשראָקן און געמיינט, חלילה, אַז יצחק איז אַראָפּ פון זינען.

ער האָט גערעדט צו איר וועגן עפּעס אַ מאָדנעם פאָלק מיטן נאָמען „קראים", און אַז ער וועט קענן זיי קעמפן מיט די לעצטע כוחות, ביז ער וועט זיי מנצח זיין און אָפּראַטעווען די כוזרים, די ווייטע ברידער, פון זייערע הענט...

— וואָס פאַר אַ מענטשן זענען זיי?... — האָט פנינה אים געפרעגט אַ פאַרוווונדערטע צוליב די אויסטערלישע ווערטער, וואָס זי הערט פון אים צום ערשטן מאָל — ווער זענען זיי און וואָס ווילן זיי פון אונדז, יידן?

און וויפל יצחק האָט זיך נישט באַמיט איר צו געבן צו פאַרשטיין, האָט זי עס נישט באַנומען און זי האָט צום ערשטן מאָל, זינט זיי קענען זיך, אים אַ גלעט געטאָן איבער דער האַנט און געזאָגט:

— ווען דו וועסט אַוועקגיין אין דעם ווייטן לאַנד אַריין, וועל איך פאַר דיר תפילה טאָן, אַז זאָלסט מצליח זיין אין דיין שליחות, וואָרים איך פיל, אַז אַ גרויסע זאַך נעמסטו דיך אונטער דורכצופירן און דיין נאָמען וועט דורך אַלע־מען געבענטשט ווערן...

יצחק איז דעם אָוונט אַהיימגעקומען אַ גליקלעכער. זיינע אויגן האָבן גע־שיינט, און ווען ער האָט אַריבערגעטרעטן די שוועל פון זיין פאָטערס צימער, האָט דער אַלטער ר׳ נתן באַמערקט אַן ענדערונג אויף זיין זונס פּנים.

— וואָס איז דיר געשען, מיין זון, וואָס דיינע אויגן גלאַנצן אַזוי חדווה־דיק? דאָס איז אַ גוטער סימן. דאָס מיינט, אַז דיין ציל איז נאָענט פאַרווירק־לעכט צו ווערן. אויב אַזוי קאָן איך דיר אָנזאָגן אַ פריילעכע בשורה, וואָס דו ווייסט נאָך נישט...

— וואָס האָט פֿאַסירט, מיין פֿאָטער?... האָט יצחק אַ צעשטראַלטער אויסגערופן — וואָס פֿאַר אַ פּריילעכע בשורה? האָט דען דער נשיא שוין באַשטימט, אַז ער שרייבט אַ בריוו צו דעם מלך פון די כּוזרים? האָט ער שוין אָפּגעמאַכט ביי זיך, אַז איך וועל זיין דער שליח?...

— יאָ, עפּעס אמת איז פֿאַראַן אין דיינע רייד... — האָט דער פֿאָטער געצויגן מיט די ווערטער. — דער פֿאָטער מנחם בן סרוק, דעם נשיאס ערשטער בעלי־יועץ, האָט שוין באַקומען אַ געבאָט פון נשיא אויסצושטעלן דעם בריוו צום יידישן מלך און ער, מנחם, האָט זיך שוין גענומען צום שרייבן. אָבער באַוויזן האָט אים דערצו, וואָס נעכטן אָוונט זענען שוין אָנגעקומען די דערוואַרטע שליחים פון ביזאַנטישן קייסער ראָמאַנוס דעם צווייטן. אַ גרויסע אויפּנאַמע האָט אונדזער נשיא, דער אויסערן־מיניסטער אבן שפּרוט, פֿאַר זיי געמאַכט, און ער האָט מיט זיי שוין געוועדט וועגן דעם פֿאָלק פון די כּוזרים. דאָס איז נאָך דערווייל פֿאַר אַלעמען אַ געהיימניש. מן־הסתּם וועט מען וועגן דעם באַלד געווויר ווערן אין בית־המדרש, ווייל דער נשיא האָט אויף מאָרגן צונויפגערופן אַלע יידן פון שטאָט מיט די זקני העיר בראש. עס וועלן אויך אָנווועזנדיק זיין ר׳ משה בן חנוך, דער נייער ראש־ישיבה, און איך, דיין פֿאָטער...

יצחק האָט פֿאַר גרויס פרייד אָנגעהויבן צו טאַנצן אינמיטן שטוב. די אויגן האָבן ביי אים אַזוי געשיינט, גלייך אַ לויכטנדיקע זון וואָלט אין הויז אויפּגעגאַנגען. ער האָט פון פֿאַרגעסנקייט עטלעכע מאָל אויסגערופן דעם נאָמען פון דער שיינער פּנינה, אויף וואָס דער אַלטער ר׳ נתן האָט באַדייטונגספול אַ שמייכל געטאָן... ער האָט זיך שוין לאַנג עפּעס געהאָט אָנגעשטויסן, און די זאַך האָט אים הנאה געטאָן. אויך אים אַליין איז נישט אייגנמאָל אין געדאַנק אויפּגעגאַנגען ווי אַ בליץ, אַז ער וואָלט זיך געוואָלט משדך זיין מיטן נשיא, אָבער דאָס איז געווען פֿאַר אים אַ ווייטער נישט דערגרייכבאַרער חלום.

טאַטע און זון זענען די נאָכט נישט זייער רויק געשלאָפן און האָבן געהאַט עפּעס מאָדנע חלומות. צומאָרגנס האָט זיי אַ בריענדיקע זון אין פּענצטער אַ לויכט געטאָן אין די אויגן אַריין און אויפּגעוועקט. עס האָט אויסגעזען יום־טובֿדיק אינדרויסן. די געשטנער אין שטאָט זענען געווען גרין און צעבליט, אַן אָנגענעמער ריח האָט זיך געטראָגן איבער די גאַסן און מענטשן האָבן אין זיך אייגענעפּט די איידעלע געשמאַקן.

עס האָט זיך אָנגעזען אין שטאָט אַ גרעסערע באַוועגונג, אַזוי פיל מענטשן האָבן שפּאַצירט אין די גאַסן און מ׳האָט דערקענט, אַז עפּעס אויסערגעווייניגלעכס האָט פאַסירט.

און באַלד איז אַלץ פֿאַרשטענדלעך געוואָרן. איבער דער גאַס האָבן געשפּרייזט עטלעכע אויסטערליש געקליידטע מענטשן, הויך ווי די ריזן, די קעפּ

www.libtool.com.cn

באַוואַקסן מיט לאַנגע רויטע האָר, און אַנגעטאָן זענען זיי געווען אין גאָלד־אויס־געהאָפטענע קליידער, און שווערדן, באַזעצט מיט איידל־שטיינער, אויף זייערע לענדן אָנגעהאָנגען. זיי האָבן גערעדט אויף עפּעס אַ מאָדנער שפּראַך, וואָס איז אין די אויערן פון די שפּאַניער און יידן אויסגעקומען קאָמיש. הינטער זיי זענען נאָכגעגאַנגען מחנות קינדער און דערוואַקסענע און האָבן באַוווּנדערט זייער פּראַכט און גלאַנץ.

דאָס זענען עס געווען אַ טייל פון די שליחים, וואָס דער ביזאַנטישער קייסער ראָמאַנוס האָט געשיקט צום קאָליף אַבדול ראַכמאַן.

מען האָט זיך איינער דעם אָנדערן דערציילט אויפן אויער די גזמאותדיקסטע געשיכטעס וועגן די טייערע מתנות, וואָס די שליחים האָבן געבראַכט פֿאַרן קאָליף און פֿאַר זיין אויסערן־מיניסטער, ר׳ חסדאי אבן שפּרוט. דאָס האָט דער ביזאַנטישער קייסער געוואָלט מיט די מתנות אונטערקויפן דעם אַראַבישן הערשער פון שפּאַניע און אַרויסקריגן ביי אים גוטע באַדינגונגען אין דעם פריינט־שאַפטס־אָפּמאַך, וואָס האָט געזאָלט היינט אונטערגעשריבן ווערן אין פֿאַלאַץ פון יידישן אויסערן־מיניסטער.

שפּעטער, וען אַלע בכבודיקע מענטשן מיטן נשיא בראש זענען זיך צוזאַמענגעקומען צו מנחה און מעריב אין גרויסן בית־המדרש, און ר׳ חסדאי אבן שפּרוט האָט פֿאַרן פול־אָנגעפּאַקטן עולם מתפּללים איבערגעגעבן דעם פֿאַרלויף פון געשפּרעך מיט די ביזאַנטישע שליחים, האָט אַלעמען אַ גרויסע פרייד באַהערשט.

יצחק בן נתן האָט אינגאַנצן געשטראַלט און ער איז אין די אויגן פון זייַנע חברים אויסגעוואַקסן צו אַ גרויסן העלד, וואָרים זיין נאָמען איז אין די געשפּרעכן עטלעכע מאָל דערמאָנט געוואָרן.

און אָט וואָס דער נשיא האָט איבערגעגעבן:

„וען די שליחים פון קייסער ראָמאַנוס זענען דערשינען פֿאַר מיר אין פּאַלאַץ, כדי איבערצוגעבן די בקשה פון זייער הערשער צו אונדזער קאָליף אַבדול ראַכמאַן, האָב איך אין איינעם פון די תנאים, וואָס זיי דאַרפן אונדז נאָכגעבן, אויך אַריינגעשריבן, אַז די יידן, וועלכע וווינען אין די לענדער אונטער דעם קייסרס הערשאַפט, דאַרפן אַלע גלייך גוט באַהאַנדלט ווערן ווי זיינע איבעריקע אונטערטאַנען. דערנאָך האָבן זיי מיר אויף מיינע פראַגן וועגן דעם כוזרים־פֿאָלק געענוי דערציילט דאָס זעלבע, וואָס עס האָט אונדז איבערגעגעבן אונדזער נייער ראש־ישיבה ר׳ משה בן חנוך. איך האָב זיי דעריבער געבעטן, אַז זיי זאָלן אויף דעם וועג אַהיים אין זייער לאַנד אַריין מיטנעמען מיין אויסדערווייטן מאָן, יצחק בן נתן, וועלכן איך שיק אַלס שליח צו דעם פֿאָלק פון די כוזרים. מיר בעטן דעם ביזאַנטישן קייסער ראָמאַנוס דעם צווייטן, ער זאָל דערמעגלעכן אונדזער

שליח וויִיטער פאַרצוזעצן זיין וועג קיין קאַוקאַז. איבער די בערג פון אררט, אַנ־צוקומען אין דעם אויסטערלישן לאַנד אַריין, וועמענס באַפעלקערונג דינט צום יִידישן גאָט..."

וועז ר' חסדאי האָט פאַרענדיקט איבערצוגעבן וועגן דעם פאַרלויף פון זיין געשפּרעך מיט די ביזאַנטיִשע שליחים, איז געווען אַזאַ טומל אין בית־המדרש, אַז מען האָט דעם עולם בשום אופן נישט געקאָנט איינשטילן.

יצחק בן נתן איז אַרומגערינגלט געוואָרן דורך זיינע חברים און מען האָט אים אויף די הענט געטראָגן. ער אַליין איז געווען אַזוי גליקלעך, אַז ער האָט קיין וועגטער אין זיין מויל נישט געקאָנט געפינען ווי אַזוי אָפּצודאַנקען דעם נשיא.

ער איז בלויז צוגעגאַנגען צו אים, אַ וויילע געשטאַנען אין ערפורכטיקן שטילשווייגן, דערנאָך האָט ער מיט שטיקנדיקע וועגטער בלויז געזאָגט:

— איך וועל אייך, איידעלער נשיא, נישט פאַרשאַפן קיין אומכבוד. איך וועל זיין גליקלעך צוריקצוברענגען די ווינדערלעכע בשורה וועגן אונדזערע אָפּ־געפונענע ברידער, פון וועלכע מיר האָבן כמעט צוויי טויזנט יאָר נישט געהערט און נישט געווּסט.

טערען זענען גערונען פון אַלעמענס אויגן מחמת גרויס פרייד, אַפילו דעם נשיא אַליין זענען די אויגן פייכט געוואָרן. ער האָט בלויז די הענט זיינע אַרויפ־געלייגט אויף יצחקס קאָפּ און געשעפּטשעט מיט די ליפּן אַ ברכה.

www.libtool.com.cn

קאַפּיטל צוויי

אַ בריוו צום יידישן מלך

די טעג פון פּסח זענען שוין געהאַט פאַרביי, עס האָבן זיך צוריק אייַנגע־שטעלט די וואָכן־טעג, און מענטשן האָבן זיך אָנגעהויבן פאַרנעמען מיט זייערע טאָג־טעגלעכע אַרבעטן. די גאַנצע שטאָט קאָרדאָווא איז געווען באַדעקט ווי מיט אַ ווייסן שניי פון דעם בליִענדן אין די געַרטנער, און די ריחות פון די אויפגע־עפנטע בלומען־קנאָספּן האָבן פאַרכאַפּט דעם אָטעם. די טעג זענען געווען פּראַכט־פולע, פול מיט זון־שיין און בלויען הימל, און מענטשן האָבן זיך דערפילט ווי נייַ־געבוירענע.

יצחק בן נתן האָט זיך געגרייט אין דעם ווייטן וועג אַריין. די ביזאַנטישע שליחים האָבן שוין געהאַט די פאַרזיגלטע בריוו צו זייער קייסער ראָמאַנוס אין קעשענע. זיי האָבן מיט זייער שליחות צום קאָליף אַבדול ראַכמאַן מצליח געווען. גאָר אַ סך האָט זיי דערין צוגעהאָלפן דער יִידישער אויסערן־מיניסטער, ר׳ חסדאי אבן שפרוט. איצט האָט שוין ראָמאַנוס דער צווייטער גאָרנישט געהאָט וואָס מורא צו האָבן פאַר זיינע שכנים, די האַלב־ווילדע בולגאַרן און אונגאַרן ביים טייך דאַניי. דאָס אַראַבישע שפּאַניע האָט ביי די דאָזיקע סלאַווישע און מאַגאַ־לישע פעלקער אַרויסגערופן מורא און דרך־ארץ. וועגן די ביזאַנטיער האָבן געהאַט דעם אַראַבישן קאָליף אַבדול ראַכמאַן אויף זייער זייט, האָבן זיי שוין רויִק גע־קאָנט אָנגיין מיט זייער טאָג־טעגלעכער אַרבעט.

אָבער אַ פּאַרדאָכט האָט זיך אין די מוחות פון די ביזאַנטישע שליחים דאָך אַריינגעגנבעט. זיי האָבן נישט געקאָנט בשום אופן פאַרשטיין, פאַרוואָס עס גייט אַזוי אין לעבן דעם אויסערן־מיניסטער פון אַנדאַלוזיע צו שטעלן זיך אין פאַר־בינדונג מיט די ווילדע כאַזאַרן אָדער כוזרים. איז עס נישט אַמאָל מצד דעם ביטרען יִידישן שטאָטסמאַן אַ שפּיצל קעגן דעם קייסער ראָמאַנוס, וועלכער האָט גראָד פאַר אָט די שטאַרקע כאַזאַרן מורא געהאַט און געשראָקן זיך פאַר זייער אויסשפּריִטונג?...

וועגן דעם, אַז ראָמאַנוס האָט אויך געשלאָסן אַ געהיימען אָפּמאַך מיט דעם רוס און מיט די פּעטשענעגן, וועלכע האָבן געדאַרפט האַלטן אַ וואַכזאַם אויג אויף די אויסטערלישע באַנעמונגען מצד דעם כאַזאַרישן קעניג יוסף, האָבן די כיטרע ביזאַנטישע שליחים נישט דערמאָנט אין זייערע געשפּרעכן מיט אבו יוסוף חסדאי אבן שפרוט, דעם אויסערן־מיניסטער פון קאָליף אַבדול ראַכמאַן.

www.libtool.com.cn

וואָרים דער קעניג יוסף בן אהרן פון דעם כוזרים־לאַנד האָט געהאַלטן אין איין בויען פעסטונגען און שאַנצן לענגאויס די ברעגן פון די טייכן דאָן און איטיל. אַ גאָר שטאַרקע פעסטונג האָט ער אויפגעבויט אויפן טייך דאָן, און דאָס איז די פעסטונג סאַרקעל, וואָס איז כמעט אומאיינגענעמבאַר. אַזוי האָבן די שפּיאָנען, וואָס דער ביזאַנטישער קייסער האָט אַרויסגעשיקט קיין כאַזאַריע, אים צוגעשטעלט אַ באַריכט. און נישט אַזוי ער, ווי זיינע פּאַרבינדעטע, די רוסן און פּעטשענעגן, האָבן דערפאַר שטאַרק מורא געהאַט.

די ביזאַנטישע שליחים האָבן דעריבער מיט אַ כיטרען און געהיימנישפולן שמייכל אויפגענומען די בקשה פון ר׳ חסדאי אבן שפרוט מיטצונעמען זיין ספּציעלן שליח יצחק בן נתן אויף זייער וועג אַהיים, און שפּעטער אים דערמעגלעכן צו פאָרן ווייטער אין דעם לאַנד פון די כאַזאַרן אָדער ווי די יידן רופן זיי: די כוזרים.

זיי האָבן פאַרן אָפּפאָרן פון קאַרדאָווא אָפּגעהאַלטן צווישן זיך אַ געהיימע באַראַטונג, אויף וועלכער זיי האָבן אָנגענומען אַ געוויסן באַשלוס, וואָס זיי האָבן שפּעטער אָפּילו צווישן זיך אַליין אויף די ליפּן נישט געבראַכט.

יצחק איז געווען איבערגליקלעך פון דער דאָזיקער געשעענישׂ. אין אַלע שטובן, אויף דער גאַס און אין בית־המדרש האָט מען גהאַלטן אין איין רעדן וועגן דעם. דער יונגער בחור איז אויסגעוואַקסן אין די לעצטע עטלעכע וואָכן אויף אַ גרויסן העלד. זיינע אויגן האָבן געשיינט און אַ פלעמל פון נצחון האָט געפלאַקערט אין זיי. אויך ער איז אַרומגעגאַנגען מיט אַ געהיימנישפולן שמייכל אויף די ליפּן.

זיין לערער מנחם בן סרוק האָט אים איבערגעגעבן בסוד סודות, אַז ער האָט שוין באַקומען אַ באַפעל פון נשיא ר׳ חסדאי אבן שפרוט אויסצושטעלן א געהעריקן בריוו צום מלך פון די כוזרים, יוסף בן אַהרן. ער האָט שוין דעם טעקסט פונעם בריוו אָנגעווארפן און אָפּילו איבערגעלייענט פאַרן נשיא, און ער מוז אים איבערשרייבן אויפסניי.

— דער נשיא איז זייער געירעט פון דער גאַנצער זאַך, און ביים לייענען דעם בריוו צום יידישן מלך האָט ער ממש געגאָסן מיט זידיקע טרערן פון גרויס פרייד, וואָס נאָך אַזוי פיל הונדערטער יאָרן פון יידישן גלות איז אים באַשערט איצט צו שטעלן זיך אין פאַרבינדונג מיט אַ יידישער מלוכה.... — האָט מנחם בן סרוק יצחקן דערציילט.

יצחק האָט געפּיבערט פון גרויס דערוואַרטונג און פון נייגעריקייט דעם בריוו צו הערן לייענען. ער האָט מיט זיינע אייגענע אויגן געוואָלט זען דעם דאָזיקן אויסטערלישן דאָקומענט, וואָס וועט זיכער אויף אייביק פאַרבלייבן אין דער געשיכטע פון יידישן פאָלק.

www.libtool.com.cn

— דער בריוו צום כוזרישן מלך וועט געלייענט ווערן אויף אַ ספעציעלער אסיפה מיט די ראַטגעבער פון נשיא, און דו וועסט אויך זיין דערביי... — האָט אים מנחם בן סרוק אויסגעזאָגט אַ סוד.

די דאָזיקע נייעס האָט יצחקן אויפגעהייטערט. ער האָט שוין געציילט די טעג, ווען ער וועט זיך אַרויסרירן אין וועג אַריין. די פאַנטאַזיע זיינע איז געלאָפן ווייט פאָרויס. ער האָט זיך שוין געזען דאָרט אין לאַנד פון די געהיימנישפולע כוזרים און פאָרגעשטעלט זיך, וואָס פאַר אַ רושם זיין דערשיינונג וועט מאכן, ווען ער וועט אָנקומען אין קעניגלעכן הויף פון יידישן מלך.

אָבער די געהיימניש, וואָס ער האָט מיט זיך אַרומגעטראָגן, האָט ער געהאַלטן טיף ביי זיך פאַרגראָבן און מיט דעם גרעסטן אייפער פון זיין נשמה געהאָפט אויף דעם אָפגעציטערטן מאָמענט, ווען דער סוד וועט מער נישט דאַרפן באַהאַלטן ווערן. דערווייל האָט ער מיט דעם גרעסטן אומגעדולד געווארט אויפן צופאַל פון אָוונט, ווען ער וועט זיך אפשר טרעפן מיט דער שיינער פּנינהן. צי וועט זי אָבער וואַרטן אויף אים אין דער טונקלקייט פון די גרינע ציפּרעסן אין איר פאָטערס גאָרטן? אין קאָפּ האָבן זיך ביי אים געראָיעט אַזוי פיל ווערטער, וואָס ער גרייט זיך איר צו זאָגן, אָבער צי וועט ער דאָס אַלץ געדענקען?...

זיין לערער, מנחם בן סרוק, האָט אים מיט אַן איינגעהאַלטענעם שמייכל אויף די ליפּן גענאָזט וויסן, אַז פּנינה האָט זיך ביי אים נאָכגעפרעגט צי ער, — יצחק — וועט היינט קומען מיט איר אייניחזרן די לשון־קודשדיקע פערזן...

יצחק איז רויט געוואָרן ביז איבער די אויערן, וואָרים ער האָט באַמערקט דעם פאַרטייעטן שמייכל אויף דעם פאָעטס ליפּן.

ער האָט אָנגעהויבן עפּעס צו שטאַמלען, ווי וועלנדיק זיך פאַרענטפערן פאַר מנחם בן סרוק, אָבער דער פאָעט האָט אים אַ גלעט געטאָן איבערן אַקסל און געזאָגט:

— דאַרפסט זיך נישט שעמען, יצחק... ווען איך וואָלט געווען אַזוי יונג ווי דו וואָלט איך אויך געגאַנגען צו אַזאַ שיין יונג מיידל ווי פּנינה צו לערנען זי ווי צו לייענען לשון־קודשדיקע פערזן...

און ער האָט דערביי פריינטלעך זיך צעלאַכט און יצחקן באַרויקט.

דאָס האַרץ האָט ביים יונגן בחור אָנגעהויבן האַסטיקער צו קלאַפּן, ווען ער האָט זיך דורך זיין לערער דערוווּסט, אַז פּנינה וועט טאַקע וואַרטן אויף אים אין גאָרטן.

די גאַנצע וועלט האָט איצט אויסגעזען אין זיינע אויגן שענער און ליכטיקער. עפּעס האָט די זון היינט מיט אַזוי פיל גאָלדענע שטראַלן געשאָטן אויף די דעכער פון די הייזער, אויף די בליִענדיקע געדטנער, און דער הימל האָט אַזוי

www.libtool.com.cn

בלוי געשפרייט זיך איבער דער וועלט און די פייגעלעך האָבן פריילעכער געזונגען, און זיין הארץ האָט מיטגעזונגען.

וועָן ער איז שפּעטער אַריינגעקומען אין דער ישיבה צו מנחה און מעריב, האָבן אים די חברים אַרומגעריגלט און מיט קנאה געקוקט אים אין די אויגן אַריין, וואָס ער האָט זיי צו זאָגן, איידער ער פאַרלאָזט די שטאָט קאָרדאָוואָ און די ישיבה, וווּ זיי לערנען שוין אַזוי פיל יאָרן צוזאַמען.

ער האָט יעדעס מאָל געווארפן אַ בליק דורך די גרויסע פענצטער פון בית־המדרש אויפן הימל אַרויס, כדי דורך די שטערן צו וויסן די ריכטיקע צייט. ער האָט זיך ערגעץ־וווּ געאיילט און ער איז צוליב דעם געווען זייער אומרויק...

— וווהין איילסטו דיך, יצחק? — האָבן ביי אים די חברים געפרעגט, וועלנדיק אויסנוצן די לעצטע טעג, וואָס זענען זיי פאַרבליבן צו זיין מיט אים, און רעדן מיט זייער נאָענטן פריינט.

יצחק האָט אָנגעהויבן שטאַמלען, נישט געפינענדיק אויפן אָרט דעם ריכטיקן ענטפער, אָבער דאָ האָט אים געראַטעוועט דער לערער זיינער, מנחם בן סרוק, פון דער פאַרלעגנהייט. ער איז גראָד דורכגעגאַנגען און געהערט זייער פראָגע.

— ער דאַרף נאָך היינט אָוונט זיין ביים נשיא אין הויז... — ער קריגט די לעצטע אָנווייזונגען וועגן זיין נסיעה... — האָט ער געזאָגט, און יצחק איז אים דערפאַר זייער דאַנקבאַר געווען...

מיט אַ פאַרצאַפלט הארץ האָט עטלעכע מינוט שפּעטער יצחק געשפרייזט אין דער טונקלקייט פון דער גאַס אונטערן גרינעם שטערן־שיין אויבן הויך אויפן הימל. עס זענען געווען די לעצטע טעג פון חודש ניסן און דעריבער האָט אַ געדיכטע פינצטערניש אַרומגענומען די גאַנצע וועלט. בלויז מיטן חוש פון דערשמעקן דעם באַקאַנטן ריח פון די טייערע בלומען אין נשיאס גאָרטן און דעם גוואַלטיקן כוח פון זיין ליבע צו פּניהן האָט יצחק דורכגעשניטן זיין וועג אין דער חשכות, וואָס האָט געהערשט די דאָזיקע נאַכט.

ער האָט זיך כמעט ווי אָנגעשטויסן אויף איר, וועָן ער איז אַריבערגעטרעטן דאָס טירל אין דער ביימער־פאַרצוימונג פון גאָרטן. אַ גלײַענדיק פייער האָט אים אַרומגענומען פון דער ווייכקייט פון איר יונגן פרישן לייב. ער האָט זיך אין דער פינצטערניש פאַרשעמט, וואָס ער האָט אַזוי נאָענט, כאָטש נישט ווילנדיק, באַרירט איר וואַרעמען קערפער.

זי האָט אַ דערשראָקענע אַ שטיללן געשריי געטאָן און האָט זיך באַלד מיט דער האַנט דאָס מויל פאַרדעקט. זי האָט דערפילט זיין אָטעם און זיך באַרויקט.

— איך וואָרט שוין אַ לאַנגע צייט אויף דיר, יצחק... זינט די זון האָט זיך אַ רויטע געזעצט דאָרט ווייט הינטערן גאָרטן, — האָט זי מיט פאַרשטיקטן

www.libtool.com.cn

אטעם געשווינד ארויסגעווארפן פון זיך די ווערטער — איך האב מורא געהאט, אז דו וועסט אוועקגיין פון אונדזער שטאט און נישט געזעגענען זיך מיט מיר, און איך האב אזוי שטארק געוואלט דיר מיין ברכה מיטגעבן, אז דיין שליחות זאל מצליח זיין...

— גייען דען שוין די ביזאנטיניש שליחים מארגן אוועק?... — האט יצחק מיט פארהאקטן אטעם געפרעגט, וויסנדיק, אז פנינה דארף וויסן מער פון עמעצן אנדערש, וואס עס געשעט אין נשיאס הויף.

— איך ווייס בלויז, אז דער בריוו צום קעניג פון די כוזרים איז שוין אנ־געשריבן געווארן... איך האב אים געהערט פארלייענען דורך אונדזער לערער פאר מיין פאטער. א גאנצע נאכט איז ר׳ מנחם בן סרוק געזעסן און געשריבן און איבערגעשריבן עטלעכע מאל. ווען איך האב געהערט דעם בריוו לייענען, זענען מיר טרערן גערונען פון די אויגן, אבער נישט נאר איך האב געווויינט, נאר אויך ביי מיין פאטער, וועלכער איז צוגעווויינט צו הערען פארשידענע געשריפטסן, האבן זיך געגאסן טרערן פון די אויגן צוליב גרויס געירטקייט. די שענסטע ווערטער, וואס די לשון־קודשדיקע שפראך פארמאגט, האט דער פאעט באנוצט אין דעם בריוו צום יידישן מלך. איך בין דיך מקנא, וואס דו וועסט זיין דער, וועלכער וועט דעם בריוו מיט די אייגענע הענט איבערגעבן דעם קעניג יוסף, דעם הערשער איבער א יידיש פאלק... — האט פנינה געשאטן מיט רייד ווי מיט גליענדיקע פונקן.

— וועסט בענקען נאך מיר?... — האט יצחק געוואגט א פרעג צו טאן, אנרירנדיק פארזיכטיק איר האנט, וואס האט אים געבריט און פארשאפט פאר־געניגן.

— איך ווייס נישט... — האט פנינה געענטפערט, און געשטיקט זיך מיט אירע ווערטער, — וען דו וועסט צוריקקומען פון דער שליחות וועל איך זיין גליקלעך...

— וועסט זיין?... — האט זי יצחק איבערגעפרעגט, ווי וועלנדיק אינגאנצן זיך פארזיכערן מיט איר.

— איך האף, אז וועסט צוריקקומען אינגיכן פון דארט מיט א גוטער בשורה. איך וועל מיט מיינע אייגענע הענט דיר אנטאן דעם לארבער־קראנץ אויפן קאפ — האט דאס מיידל מיט ציטערדיקע ווערטער דעם ווונטש ארויסגעזאגט.

— וועסטו בלויז באצירן מיין קאפ, פנינה? און מיין הארץ?... — האט דער יונגער בחור מיט א פלאטער אין זיין שטים געפרעגט.

מ׳האט געקאנט פילן אין דער פינצטער, כאטש איר פנים איז נישט געווען אנצוזען, אז זי איז פון דער דאזיקער פראגע רויט געווארן. זי האט א לענגערע ווייל געשווויגן און גארנישט געענטפערט.

www.libtool.com.cn

— פּנינה?... — האָט יצחק אַ שעפּטש געטאָן.

זיין בעטנדיקער טאָן האָט זי געירט און זי האָט קוים מיט די ליפּן באַוועגט און געענטפערט:

— מיין האַרץ געהערט נאָך קיינעם נישט... ווען וועסט צוריקקומען...

אַ לינד שמעקעדיק ווינטל האָט אַ צי געטאָן. עס האָט זיך דערהערט דאָס פּישטשענדיקע געזאַנג פון אַ נאַכטיגאַל צווישן די גרינע בלעטער פון די ציפּרעסן, און ביידע, פּנינה און יצחק, האָבן זיך דערנענטערט אייניע צו די אַנדערע. זיי האָבן געקאָנט אַפילו הערן דאָס קלאַפּן פון זייערע הערצער. און אַ פרייד איז אויפגעגאַנגען אין זייערע נשמות...

— וועסט נאָך איין מאָל קומען צו אונדז אין פּאַלאַץ?... — האָט פּנינה שטיל געפרעגט און זי האָט אַ הויך געטאָן אויף זיין פּנים מיט וואַרעמקייט.

— איך מוז דאָך קומען אָפּנעמען דעם בריוו, ווען דער נשיא וועט אים האָבן גרייט מיר איבערצוגעבן — האָט יצחק געענטפערט.

— אָבער וועסט דאָך מיר גאָרנישט קאָנען זאָגן... — האָט פּנינה זיך געפּיעשטשעט פּאַר אים.

— איך וועל צו דיר רעדן, אַפילו ווען איך וועל דאָ נישט זיין... פּנינה...

— האָט יצחק געזאָגט מיט אַ צערטלעכקייט אין זיין שטים.

— וועסט טראַכטן וועגן מיר?... — האָט זי געפרעגט.

— שטענדיק, פּנינה...

— און אַז וועסט באַגעגענען אַן אַנדערע אויף דיין ווייטן וועג?...

— שטענדיק וועל איך וועגן דיר טראַכטן... — האָט ער געענטפערט דאָס זעלבע.

זי האָט אים אַ שטאַרקן דריק געטאָן די האַנט, צוגענענט איר פּנים צו זיינעם און אַ צי געטאָן מיט די נאָזלעכער, ווי וועלנדיק איינזאָפּן אויף אייביק דעם אָנגענעמען ריח...

— זיי געבענטשט אויף דיין וועג און זאָל גאָט מצליח זיין דיינע אַלע טאַטן. איך וועל יעדן טאָג פּאַר דיר תּפילה טאָן, אַז עס זאָל דיר קיין שלעכטס נישט געשען... — האָט זי זיך געזעגנט מיט אים און עטלעכע מאָל, ווי דורך אַ כישוף געצויגן, אירע ליפּן צו זייניע צוגעריט, אָבער זי האָט נישט געוואָגט אים צו קושן...

ווען ער האָט זיך שוין געהאַט דערווייטערט פון איר אויף עטלעכע טריט, האָט זי אים צוריקגערופן. זי האָט נאָך זיין טרעטן אויף דער ווייכער ערד געהערט, אָבער איר שטילע שטים איז צו אים נישט דערגאַנגען. אַ שטראָם טרערן האָבן פון אירע אויגן אַ פלייץ געטאָן און דאָס האָט לייכטער געמאַכט איר געמיט...

www.libtool.com.cn

מיט וואַקלדיקע טריט האָט יצחק זיך דערווייטערט פון פּנינהן. ער האָט נאָך געפילט איר וואַרעמען אָטעם אויף זיך, די פּייכטקייט פון אירע ליפּן, וואָס ער האָט קוים באַרירט ביי איר צוגענענען זיי צו זיין מויל. ער האָט זיך נישט געקאָנט שענקען, פּאַרוואָס ער האָט זיי נישט געקושט, איינגעביסן זיך אין זיי, ווי אין אַ זאַפטיקער פרוכט. עס האָט אים פּאַרפעלט כוח און מוט...

ער האָט איר ברכה איינגעקריצט ביי זיך אין האַרץ און ווי אַ טייערן אוצר געהאַלטן. עס האָט זיך אים אויסגעדאַכט, אַז זי רופט אים צוריק... ער האָט זיך אָבער נישט געקאָנט צוגלויבן אַזאַ גרויס גליק. ער האָט געטראַכט, אַז דאָס חלומט ער אַזוי אויף דער וואַך, און ער האָט אין דער געדיכטער פינצטערניש וווייטער זיך דורכגעשלאָגן אַ וועג צו זיין היים...

— זי האָט מיך געשטאַרקט אין מיין אונטערנעמונג... — האָט ער געשעפּטשעט צו זיך אַליין — איך וועל מיך באַמיען זי נישט צו אַנטוישן...

און ער איז מיט געמישטע געפילן אַנגעקומען צו זיך אַהיים, ווו אַלע זענען שוין געהאָט געשלאָפן און ער האָט, לייענענדיק קריאת־שמע, איבערגעגעבן זיין נשמה אין גאָטס הענט צו היטן זי אויף איבער נאַכט. „בידך אפקיד רוחי" — אין דיין האַנט גיב איך איבער מיין זעל... — האָט ער געשעפּטשעט מיט די ליפּן און ער איז איינגעשלאָפן מיט אַ שמייכלענדיק פּנים.

ווען ער האָט זיך אויפגעכאַפּט, איז שוין די זון געשטאַנען הויך אין הימל און געשאָטן מיט הייסע גאָלדענע שטראַלן, און די ערשטע נייעס, וואָס ער האָט געהערט, איז געווען, אַז די ביזאַנטישע שליחים פּאָרן שוין די טעג אָפּ פון קאָר־דאָוואַ. דאָס האַרץ האָט אים אָנגעהויבן שטאַרק צו קלאַפּן. ער גייט אַוועק אין אַן אומבאַקאַנטן וועג, וואָס קיינער ווייסט נישט, צי עס איז אַזוי לייכט זיך פון דאָרט אומצוקערן.

ער איז געווען דער גליקלעכסטער און דער פּאַרצווייפלטסטער מענטש אין דער וועלט...

גליקלעך איז ער געווען, וואָס זיין לאַנג־אויסגעחלומטער ציל האָלט שוין נאָענט פון פּאַרווירקלעכט ווערן. ער זעט שוין באַשיימפּערלעך די אויפגייענדיקע רויטע שטראַלן פון זיין שיינעדיקער זון — דער מאָרגן־רויט, וואָס דאָרף שפּעטער פּאַרוואַנדלט ווערן אין אַ גאָלדענעם ליכטיקן טאָג פּאַר אים און פּאַר — פּנינהן...

— אָ, איך בין צו גערעכט אין מיין טראַכטן... — האָט ער זיך באַלד אויסגעמוסרט — פּנינה האָט מיר נאָך גאָרנישט צוגעזאָגט... דאָס האָט אים געמאַכט פּאַרצווייפלט...

אָבער דאָך איז ער גליקלעך געווען אָן אַ שיעור, און דאָס גליק האָט אים אַרויסגעשיינט פון זיינע שוואַרצע, ברענענדיקע אויגן. זיין גליק־אויסדרוק האָט אָבער מער נישט געדויערט ווי איין אויגנבליק. באַלד האָט אַ וואָלקן אַ שוועב

www.libtool.com.cn

געטאָן איבער זײַן פּנים און פּאַריאָגט אויף אַלע פֿיר זײַטן דאָס שיינעדיקע גליק.

ער האָט באַמערקט זײַן פּאָטערס טרויעריק פּנים אין צווייטן חדר, ווי ער איז געזעסן פּאַרטיפּט איבער עפּעס אַ מגילה. ער האָט נישט געוואָגט אַריינצוגיין דאָרט און אַרויסרייסן אים פון זײַן פּאַרטראַכטקייט, אָבער ער האָט פּאַרשטאַנען פון וואָנען דער טרויער שטאַמט. ער האָט אים אַפֿילו די לעצטע נאַכט געהערט עטלעכע מאָל אויפזיפצן און שטיל שעפּטשען צו דער מוטער, דער קלייניער שוואַרץ־האָריקער פּרוי, וועמענס מעשהלעך, וואָס זי האָט אים אַלס קינד ביים איינשלעפֿערן דערציילט, זענען אים טיף אַריין אין בלוט...

יצחק האָט זיך אָנגעשטויסן וועגן וואָס טאַטע־מאַמע שעפּטשען זיך דורך ביינאַכט און פֿאַרוואָס דעם טאַטנס פּנים איז איצט אַזוי טיף פֿאַרזאָרגט. זייער זאָרג האָט אויך איצט אָנגעשטעקט יצחקן...

ער גייט אַוועק אין אַ ווייטן, אומבאַקאַנטן וועג, אין אַ לאַנד, וואָס ער וויסט אַפֿילו נישט געוווּ עס געפינט זיך. עס איז שווער דער וועג אַהין אַנצוקומען, אָבער נאָך שווערער און מער פֿאַרהוילענער איז זיין צוריקקער... אמת, דער פֿאָטער האָט עס פֿאַר אים אָפּן נישט אַרויסגעוויזן. פֿאַרקערט, ער האָט זיך געפֿרייט מיט זיין זונס העלדישקייט און איז געווען שטאָלץ אויף אים. האָט ער דאָך אים אָנומלט מיט פּרייד איבערגעגעבן די גוטע בשורה, אַז דער נשיא האָט שוין באַפֿוילן דעם משורר מנחם בן סרוק צו שרייבן דעם בריוו צום קעניג יוסף בן אַהרן. אָבער שוין אין יענעם מאָמענט האָט יצחק אַרויסגעפֿילט דעם פּאָטערס טרויער, וואָס ער דאַרף זיך אינגיכן שיידן מיט זיין אייגאייניצקן זון.

איצט דאַכט זיך אים אַפֿילו, אַז ער האָט אין יענעם מאָמענט באַמערקט אַ פֿערלדיקע טרער זיך אַראָפּגליטשן אין דעם פּאָטערס רויטער בּאָרד אַריין. דער־מאָלט, וועג ער, יצחק, איז געווען איבערגליקלעך פון דער בשורה, האָט ער נישט געלייגט דערויף קיין אַכט, אָבער איצט האָט ער עס זיך זייער גוט דערמאָנט.

און ער איז טרויעריק געוואָרן. אים איז טאָפּל טרויעריק געווען אויפן האַרץ. אי ער וועט זיך שיידן, ווער ווייסט אויף ווי לאַנג, מיט זיינע טייערע עלטערן און אי ער וועט אַזוי גיך נישט אָנקומען דאָס ליכטיקע פּנימל פון פּנינהן... ער גיט זיך אָפּ אַ דין וחשבון, וואָס עס וועט פֿאַר אים מיינען אַזאַ לאַנגע צעשיידונג. ער טראַכט אַצינדערט אַביסל ניכטערער. וואָס נענטער עס קומט דער טאָג פון אָפּפֿאָרן אין דער אומבאַוווסטקייט אַריין, אַלץ אומרויקער הייבט זיין האַרץ אָן צו ברויזן.

ער וועט מיט איין מאָל אַריינפֿאַלן אין אַ נייער אומבאקאַנטער וועלט, ער וועט זיך טרעפֿן מיט פרעמדע מענטשן, וואָס ער קאָן נישט זייער שפּראַך און וויסט נישט זייערע מנהגים. אַפֿילו די הויכע און ריזיקע ביזאַנטישע שליחים מיט די רויטע קעפּ האָר און בלויע אויגן זענען דאָך פֿאַר אים ווילד־פרעמד.

www.libtool.com.cn

אמת, זיי רעדן אַביסל אַראַביש, אַנישט וואָלט מען דאָך זיי נישט געשיקט אַלס שליחים אין אַן אַראַבישן לאַנד אַריין! אָבער דאָך זענען זיי פרעמד פאַר אים מיט זייער אַרט טראַכטן. זיי זענען גויִם און ער איז אַ יִיד.

פלוצלינג האָט ער דערהערט טריט הינטער זיך. ער האָט אומגעדרייט דעם קאָפּ און דערזען לעבן זיך דעם פאָטער. ער האָט זיך שוין געגרייט צו גיין אין דער ישיבה, ווו ר׳ משה בן חנוך, דער נייער ראש־ישיבה, האָט היינט געזאָלט דרשענען וועגן ר׳ סעדיה גאון און זיין קאַמף מיט די קראים.

יצחק איז געבליבן שטיין אַביסל איבעררַשט. ער האָט אין פאָטערס בלויע אויגן דערזען מיטאַמאָל אַזאַ אויסטערלישע וואַרעמקייט און איבערגעגעבנקייט, וואָס ער האָט ביז איצט קיינמאָל אַזוי שארף נישט באַמערקט.

— וואָס איז דיר, פאָטער? — האָט יצחק געפרעגט מיט אַ ציטער אין זיין קול.

ער האָט ווידעראַמאָל באַמערקט אַ טרער אויפפינקלען ביים פאָטער אין די אויגן. ער האָט אַרויפגעלייגט די האַנט זייַנע אויפן פאָטערס אַקסל און שטיל צו אים זיך אָנגערופן:

— ביסט דען, חלילה, קראַנק דעם, אַז איך זאָל זיך אַרויסלאָזן אין דעם ווייטן וועג אַריין? האָסטו דען נישט אַרויסגעוויזן די זעלבע פרייד וואָס איך, ווען עס איז דערהאַלטן געוואָרן די ידיעה, אַז עס האָבן זיך אָפּגעזוכט אונדזערע וויטע פאַרלוירענע ברידער? איז דען דאָס נישט דיין פרייד פונקט אַזוי ווי מיינע, ווי די פרייד פון אַלע יִידן?...

— זיכער, מיין זון, איז עס מיין פרייד פונקט ווי אַלעמענס. איך בין אויך שטאָלץ מיט דיר פאַר דיין אַרויסגעוויזענעם מוט און איבערגעגעבנקייט די זאַך דורכצופירן בשלימות. עס פאַלט מיר אָפילו נישט איין דיך אָפּצורעדן פון צו טאָן די דאָזיקע זאַך. איך בין דאָך אָבער אַ פאָטער, און דאָס האַרץ ווייסט נישט פון קיין העלדישקייטן און שטאָלץ, נאָר עס בענקט און ווייַנט...

ער האָט זיך פאַרהאָקט אין די רייד, ווייל אַ שטראָם טרערן האָבן אים דעם האַלדז פאַרגאָסן און ער האָט מער גאָרנישט געקאָנט זאָגן. ער האָט דעם קאָפּ אָנגעלענט אויף זיין זונס אַקסל, וואָס ער האָט נאָס געמאַכט מיט זיין שטילן געוויין. אַ ווייַלע איז ער אַזוי געשטאַנען, ביז ער האָט זיך פלוצלינג אַ כאַפּ געטאָן, אַז עס איז שוין שפּעט און אויסגערופן:

— מעגסט צוקומען אין דער ישיבה, מיין זון... די רייד פון ר׳ משה בן חנוך וועלן דיר אפשר צוניץ קומען אין דיין וועג. ער גייט רעדן וועגן ר׳ סעדיה גאונס ספר, וואָס ער האָט אָנגעשריבן קעגן די קאַראַימער, עס וועט דיר צוניץ קומען דערפאַר, ווייל דיר וועט מסתמא נישט איין מאָל אויסקומען זיך אָנצוטרעפן אויף די דאָזיקע אפיקורסים פון ענגס חדר...

www.libtool.com.cn

— איך וועל קומען, פאָטער... — האָט יצחק שטיל געענטפערט און זיך פאַרהאַקט, ווי וועלנדיק נאָך עפּעס זאָגן.

— וואָס נאָך, מיין זון?... — האָט ר׳ נתן געפרעגט מיט אַ פאַרזאָרגטער שטים.

— די מאַמע... רעד מיט דער מאַמען, גיב איר צו פאַרשטיין...

— די מאַמע פאַרשטייט ענוי אַזוי ווי איך... — האָט ר׳ נתן באַדייטונגס־פול געזאָגט און אים אַ גלעט געטאָן איבערן אַקסל — זי האָט דאָך אין דיר די דאָזיקע אייביקע בענקשאַפט אַריינגעטריפט מיט דער מילך פון איר ברוסט...

יצחק איז געווארן אויפגעהייטערט, הערנדיק די דאָזיקע רייד און ער איז דעם פאָטער דאַנקבאַר געווען דערפאַר. ער האָט דאָס אויסגעדריקט אין זיין וואַרעמען בליק, וואָס ער האָט צו אים צוגעוואַרפן.

וועג ער איז אַרויס אין גאַס, איז די זון שוין געשטאַנען אינמיטן הימל. די שטאָט איז עפּעס היינט געווען מער אָנגעפילט מיט מענטשן ווי אַן אַנדערש מאָל. אַלע זענען געווען פריילעכע, אַדער עס האָט זיך בלויז אים אַזוי אויסגעוויזן. ער האָט זיך געאיילט אין בית־המדרש אַריין. ער האָט נישט געוואָלט פאַרשפּעטיקן די שעה, וועג דער נייער ראש־ישיבה וועט אָנהייבן זיין שיעור.

דאָס בית־המדרש איז געווען אָנגעפילט פון איין עק ביזן צווייטן. ר׳ משה בן־חנוך, מיט זיין לאַנגער, ווייסער באָרד און געדיכטע ווייסע האָר אויפן קאָפּ, וואָס האָבן זיך אַפּערגעריסן פון אונטער זיין היטל און מיט זיין יונגן פנים מיט די פלאַמיקע אויגן, האָט אויסגעזען ווי אַ מענטש פון אַן אַנדער וועלט. ער איז געשטאַנען אויף דער בימה, אָנגעטאָן אין ווייסע זיידענע קליידער, אַ הויכער און שטאָלצער, גאַרנישט דער זעלבער ווי ער האָט אויסגעזען די לעצטע סדר־נאַכט, וועג ער איז פלוצלינג דערשינען אין הויז פון נשיא, ר׳ חסדאי אבן שפרוט.

מיט איינגעהאַלטענעם אָטעם האָט זיך דער עולם צוגעקוקט צו אים און מיט אומגעדולד אָפּגעוואַרט, ער זאָל שוין אָנהייבן רעדן. וועג דער ראש־ישיבה האָט פון ווייטנס דערזען אַריינקומען דעם יונגן יצחק בן נתן, האָט ער צו אים לייכט אַ שמייכל געטאָן, ער האָט דעם בחור ליב באַקומען אהבת־נפש, זינט ער האָט אים אין יענער גענקבאַרער סדר־נאַכט באַמערקט ביים געגרייטן ליכטיקן טיש פון נשיא. ער האָט צו אים געפילט ווי אַ מין קרובהשאַפט און נאָענטקייט.

יצחק האָט דאָס אויפגעכאַפּט, און ער איז געווען דערפון געשמייכלט. אויך ער האָט צו דעם דאָזיקן אויסטערלישן ייִד דערפילט פון ערשטן מאָמענט אָן אַ געוואַלטיקע ליבע און נאָענטקייט. ער פלעגט פון יענעם טאָג אָן שטענדיק בלייבן מיט אים שפּעט אין בית־המדרש און מיט דער פולער האַנט געשעפט ביי אים תורה און וויסן. ער האָט זיך דעריבער איצט מיט אַלע זיינע חושים איינגעהערט אין די אינטערעסאַנטע רייד פון זיין נייעם רבין, בפרט וועג ער האָט זיך געוואָלט

www.libtool.com.cn

פון אים דערוויסן עפעס מער וועגן די דאָזיקע אָפּטריניקע יידן, וועלכע רופן זיך „קראים".

און ער האָט זיך נישט אָפּגענאַרט. די דרשה, וואָס ר' משה בן חנוך האָט דעם טאָג געהאַלטן אין בית־המדרש, האָט אים אָן אַ שיעור רייכער געמאַכט אין ידיעות וועגן די קאַראַימער, וואָס לויערן אין איצטיקן מאָמענט אויף די נשמות פון די כוזרים. ער איז פון זיינע רייד, וואָס זענען אפשר געצילט געווען טאַקע פאַר דעם יונגן יצחקן, געווויר געוואָרן מיט וואָס פאַר אַ וואָפן צו קעמפן קעגן די דאָזיקע אָפּטריניקע, וועלכע האָבן זיך אונטערגענומען צו שפּאַלטן, פונקט ווי ירבעם בן נבט, דאָס יידישע פֿאָלק.

ווען די דרשה איז געווען פאַרענדיקט און דער עולם איז נאָך געווען אוב־טערן שטאַרקן אייַנדרוק פון די פלאַמיקע רייד און דער פֿרעכטיקער שפּראַך, וואָס דער נייער רבי האָט באַנוצט, האָט זיך יצחק דערנענטערט מיט שנעלע טריט צו דער בימה, אַרומגענומען ר' משה בן חנוך און מיטן בלויזן בליק, אָן ווערטער, אים געדאַנקט פאַר די קלוגע רייד, וואָס ער האָט אַרויסגעזאָגט.

יצחק האָט בכלל די לעצטע טעג געלעבט אין אַ פּיבערדיקן צושטאַנד. ער האָט נישט געווויסט אויף וועלכער וועלט ער איז, צי שטייט ער מיט די פיס אויף דער ערד אָדער ער שוועבט אין הימל. ער האָט זיך איצטער געאיילט שטאַרק אַהיים, וויל נאָך גאָר גרויסע זאַכן האָבן אים היינט דערוואַרט.

אויף דעם זעלבן אָוונט האָט דער נשיא געהאַט צונויפגערופן צו זיך אין פאַלאַץ אַלע זיינע יועצים און חשובע עלטסטע פון שטאָט, כדי פאַר זיי פאַר־צולייענען דעם בריוו, וואָס מנחם בן סרוק האָט אין זיין נאָמען אָנגעשריבן אויף לשון קודש צום קעניג יוסף בן אַהרן אין לאַנד פון די כוזרים. צווישן די פאַר־בעטענע געסט זענען אויך געווען דער נייער ראש־ישיבה, ר' משה בן חנוך און ר' נתן, וועלכער האָט געדינט אַלס דער סגן פון ראש־ישיבה. זיי האָבן געדאַרפט אַכטונג געבן, אַז אין דעם לשון־קודש פון משורר מנחם בן סרוק זאָל נישט אַריינפאַלן קיין טעותים. דאָס האָט ווי אַ באַשייַדענער מענטש פאַרלאַנגט דער פֿאָטע אַליין. עס איז אויך אָנוועזנדיק געווען דער צווייטער ראַטגעבער צום נשיא, דער משורר דונש בן לברט. ער איז געווען אַ ביסל אָנגעברוגזט פאַרוואָס מ'האָט נישט אים, נאָר גראָד זיין קעגנער, אויסגעקליבן צו זיין דער שרייבער פון דעם דאָזיקן וויכטיקן און היסטאָרישן דאָקומענט.

אויפן פאַרלאַנג פון נשיא אַליין, איז אויך פאַרבעטן געוואָרן דער ספּעציע־לער שליח, יצחק בן נתן.

— דער שליח, וועלכער טראָגט דעם בריוו אַוועק אין דעם ווייטן לאַנד אַריין, דאַרף וויסן זיין אינהאַלט!... — האָט דער נשיא מיט אַ שמייכל געזאָגט און דערבייַ אַרויסגעווויזן גרויס ליבשאַפט צום יונגן בחור, וועלכער האָט זיך

www.libtool.com.cn

פרייווילִיק אונטערגענומען אַזאַ גרויסע זאַך — אַ חוץ דעם איז ער דאָך דער באַליבטסטער תלמיד פון משורר ר׳ מנחם בן סרוק...

ער האָט דעריבער מיט אַ וווּנק צוגערופן יצחקן צו זיך און אים אָנגעוויזן אַ פּלאַץ לעבן פּאָעט.

אַ פייערלעכע שטימונג האָט געהערשט צווישן די פאַרזאַמלטע געסט. אַלע מנורות זענען געווָארן אָנגעצונדן און עס איז ליכטיק געווען אין גרויסן זאַל, פונקט ווי צו דער סדר־נאַכט, וועָן ר׳ משה בן חנוך איז דערשינען צו דער פּסח־דיקער סעודה ווי אליהו הנביא. מיט איינגעהאַלטענע אָטעמס זענען אַלע געזעסן און אָפּגעווארט דעם מאָמענט, וועָן מנחם וועט אָנהייבן לייענען.

יצחקס פּנים האָט געפּלאַמט פון גרויס אויפגערעגטקייט. ער האָט זיך אומ־געקוקט אויף אַלע זייטן, גלייך ער וואָלט עמעצן געזוכט מיט די אויגן. ער האָט דאָס געגאַרטע ליבע פּנים נישט געפונען...

קיינער פון די נאָענטסטע אין נשיאס הויז איז צו דער דאָזיקער פייערלעכ־קייט, וואָס האָט געטראָגן אַ ריין־פאָליטישן כאַראַקטער, נישט פאַרבעטן געווָארן. יצחק איז געווען טרויעריק. ער האָט געטראַכט, אַז באַלד נאָכן איבערלייענען פון בריוו וועט ער זיך שטיל אַרויסכאַפּן פון הויז און וועט גיין זוכן פּנינהן אין גאָרטן. זי וועט זיכער אויף אים דאָרט ווארטן. ער האָט דאָס געפּיל, אַז ער האָט זיך נאָך מיט איר נישט גוט געזעגנט. ער מוז זי נאָכאַמאָל זען.

— זי האָט דאָך בפירוש מיר געגעבן אָנצוהערן, אַז איך זאָל נאָך זיין אין איר פאָטערס פאַלאַץ, אייַדער איך פאָר אַפּ — האָט ער צו זיך אַליין געמורמלט.

אָבער לאַנג טראַכטן האָט ער נישט געקאָנט. אָט האָט דער פּאָעט בן סרוק שוין אויפגעוויקלט דעם פּאַרמעט, אויף וועלכן דער אינהאַלט פון בריוו איז מיט אַ ריינעם און קלאָרן כתב־יד געווען אָנגעשריבן.

עס איז אַזוי שטיל געווען, אַז מען האָט געהערט דאָס אייגענע קלאַפן פון האַרץ, און יעדעס וואָרט, וואָס איז אַרויסגעלייענט געווָארן דורכן מויל פון פּאָעט, האָט הילכיק אָפּגעשאַלט איבערן גרויסן זאַל און איז אַריינגעדרונגען יעדן אייַ־נעם אין מוח. יעדעס וואָרט איז געווען אַ געשליפענער דימענט, אַז אַפילו דונש בן לברט, דער פאַרביסענער קעגנער פון מנחם בן סרוק, האָט — פאַרמאַכנדיק די אויגן — געשעפט תענוג פון יעדן שיינעם אויסדרוק, וואָס דער בריוו האָט אין זיך אָנטהאַלטן.

צוערשט איז אויף עטלעכע צענדליק שורות געגאַנגען דער טיטל פון קעניג יוסף, מיט די אויסגעזוכטסטע און שענסטע ווערטער, געשריבן אין גלייך גע־מאָסטענע פערזן, פון וועלכע מנחם בן סרוק איז געווען דער ערשטער מייסטער, איז געלויבט געווָארן דער מלך פון די כוזרים.

דער בריוו האָט זיך אָנגעהויבן אָט אַזוי:

www.libtool.com.cn

„צום מעכטיקסטן קעניג פון אונדזער צייט, וואָס זיין פּראַכט דערמאָנט אונדז אָן דעם גלאַנץ פון יהודה און וועקט אין דעם שארית־ישראל ווידער אויף די האָפענונג אויף דער אויפריכטונג פון מלכות בית־דוד“...

די דאָזיקע ערשטע שורות פון בריוו זענען געווען דורכגעפלאָכטן מיט די שענסטע גראָמען און מיט געמאָסטענע זילבן, אַ זאַץ פאַר אַ זאַץ, דורכגעוועבט מיט די הייסטע ברכות פאַר דעם גליק פון דעם פאָלק פון די כוזרים און פאַרן נצחון פון זיינע וואָפן, וואָס וועלן אָן שום ספק אויסגענוצט פאַר די נאָבלסטע צוועקן. פון יעדן וואָרט און פון יעדן אויסגעציקלטן אות האָט אַרויסגעגליט די רייצע ליבשאַפט פון ברודער צו ברודער און די בענקשאַפט נאָך דער ענדגילטי־קער אויסלייזונג פון פאָלק ישראל.

וועז די באַגריסונג איז געווען פאַרענדיקט, האָט מנחם בן סרוק אויפגע־הויבן שטאָלץ זיין קאָפּ און זיך אומגעקוקט אויף אַלע זייטן, צו זען וואָס פאַר אַן אייגנדרוק די ערשטע שורות האָבן געמאַכט אויף די פאַרזאַמלטע געסט. ער האָט אַ ווייליע געווואַרט, ווי ער וואָלט בייַ זיי געזוכט די פאַרדינטע אָנערקע־נונג... די צעפלאַמטקייט פון אַלעמענס אויגן און די פייערלעכקייט אויף די פנימער פון אַלע פאַרבעטענע געסט איז געווען דער בעסטער ענטפער...

נאָך אַ קורצן אָפּרו האָט ער ווייטער אָנגעהויבן לייענען פסוק בייַ פסוק, באַטאָנענדיק יעדעס וואָרט און אונטערגעשטראָכן איטלעכן אויסדרוק, וואָס ער האָט געדענקט, אַז ער איז זייער וויכטיק; דערמיט האָט ער געוואָלט באַצווועקן, אַז אַלע זאָלן אים גוט תופס זיין.

נאָך דער באַגריסונג זענען געגאַנגען פיל פסוקים פון תנ״ך, אין וועלכע ר׳ חסדאי אבן שפרוט, דער פירשט פון ישראל אין מדינת ספרד, האָט געוואָלט אַרויסווייזן אונטערטעניקייט און הכנעה צום יידישן קעניג, צו וועמען ער „בוקט זיך פון דער ווייטער ערד פאַר דעם טראָן־שטול פון מעכטיקן מלך חסד“...

וועז דאָס אַלץ איז געווען פאַרענדיקט, האָט מנחם בן סרוק אין ר׳ חסדאיס נאָמען מיט אַ נביאישן לשון געשילדערט די געשיכטע פון יידישן פאָלק, זינט דעם חורבן פון בית המקדש, און אַז קיינמאָל האָט דאָס פאָלק ישראל אין גלות נישט אויפגעגעבן די האָפענונג אויף דער ענדגילטיקער גאולה, וואָס דאַרף און מוז קומען.

„און וועז גאָט האָט דערזען אונדזערע יסורים און פיין, האָט ער אונדז צוגעשיקט אַ ישועה און מיר, חסדאי אבן שפרוט הקטן, געגעבן לייטזעליקייט אין די אויגן פון דעם מלך פון לאַנד, דעם קאַליף אַבדול ראַכמאַן, דעם הערשער פון אַנדאַלוזיע. און דאָס נישט פאַר מיין צדקות, נאָר צוליב גאָטס גנאָד און זיין אייביקן בונד מיטן פאָלק ישראל“... — האָט זיך ווייטער געלייענט אין בריוו.

www.libtool.com.cn

„דערמיט וויל איך, אַז מיין האַר און קעניג זאָל וויסן זיין, אַז דער נאָמען פון לאַנד, וווּ מיר לעבן בשלום ושלווה, איז ספרד (שפאַניע) און זייער לשון איז דאָס לשון פון די ישמעאלים, די הערשער פון לאַנד אַנדאַלוזיע. דער נאָמען פון דער הויפטשטאָט איז קאָרדאָווא, וואָס פאַרנעמט 25 טויזנט איילן איז דער לענג און 10 טויזנט איילן איז דער בריי־ט. אַנדאַלוזיע ליגט ליגקס פון דעם ים הגדול, וואָס גרייכט ביז אייער לאַנד און רינגלט אַרום די גאַנצע ערד...“

דערנאָך איז אין בריוו געאַנגען אַ געגויע באַשרייבונג וועגן שפאַנישן לאַנד. אַז — די ערד איז פעט און רייך אין טייכן און אין קוואַלן, אין תבואה, אין ווײַן און איל, אין סעדער און אין געטנער מיט פרוכטן פון כל המינים. און אַז די מלכים פון דער ערד „זוכן די פריינטשאַפט פון מיין האַר און זיי באַ־שענקען אים מיט מתנות“. סיי דאָס קריסטלעכע מלכות רוים, סיי די מלכים פון די סלאַוון און בולגאַריע און אַזוי אויך די קייסאַרים פון דייטשלאַנד און ביזאַנץ שליסן מיט אונדז פריינטשאַפט־אָפמאַכן, וואָס ווערן דורך מיר, אייער אַלעראונטערטעניקסטן, געחתמעט. אַ לויב דעם אויבערשטן, וואָס האָט געטאָן נייגן אויף מיר זיין חסד — נישט צוליב מיין צדקות — נייערט צוליב גרויס רחמים אויף אונדז, יידן...

„און טאַקע דורך די אַלע שליחים, וואָס קומען צו אונדז שליסן זייערע אָפ־מאַכן, בין איך געווויר געוואָרן וועגן דער יידישער מדינה פון די כוזרים. זיי האָבן אונדז איבערגעגעבן, אַז אַלע שכנים, וואָס רינגלען אַרום אייער מדינה, האָבן מורא פאַר אייך און זענען פול מיט אַכטונג און אָפשיי פאַר די צענדליקער טויזנטער רייטער. זיי האָבן מיר אויך דערציילט, אַז דער נאָמען פון אייך, דעם קעניג, איז יוסף בן אהרן, און דאָס האָט מיין יידיש האַרץ זייער דערפרייט און באַגייסטערט.

„אַ דאַנק דעם אייבערשטן, צו וועלכן איך שיק יעדע מינוט אין טאָג מיין שבח און לויב, האָב איך געפונען אַ יונגמאַן מיטן נאָמען יצחק בן נתן, וועלכער האָט זיך מיטן גוטן ווילן אָנגעבאָטן אונטערצונעמען די דאָזיקע ווייטע נסיעה, כדי מיט די אייגענע אויגן זיך איבערצוצייגן אין דער עקזיסטענץ פון אייער יידישער מדינה. איך שיק מיט אים די טייערסטע מתנות און דעם דאָזיקן באַ־גריסונג־בריוו.

„דער אייביקער גאָט פון אונדזערע אבות אבותינו, וועלכער פרוווט די הער־צער און פאַרשט די נירן, ווייסט, אַז דאָס אַלץ האָב איך אונטערגענומען נישט פון מיין כבוד וועגן, נייערט כדי אויסצופאָרשן און צו דערגיין דעם אמת, צי לעבט ווירקלעך נאָך ערגעץ־ווו אויף גאָטס ערד אַן איבערבלייב פון ישראל אין פרידן און אין זעלבסטשטענדיקייט, נישט אונטער דער הערשאַפט פון פרעמדע.

„ווען איך וואָלט געווויסט אויף זיכער, אַז דאָס איז אמת, וואָלט איך פאַר־

www.libtool.com.cn

לאָזט מיין הויז און מיין פֿאַלאַץ, מיין כּבוד און מיין טיטל און וואָלט געוואַנ־
דערט איבער בערג און איבער טאָלן, דורך דעם ים און דורך דער מדבר, ביז צו
דעם טראָן־שטול פון מיין מעכטיקן קעניג, כדי צו זען מיט מיינע אייגענע אויגן
זיין גלאַנץ און גדולה און די מנוחה פון דער שארית ישראל. וועט איך וואָלט
דערזען זיין גלאַנץ, וואָלטן מיינע אויגן ליכטיק געווואָרן, מיין נשמה וואָלט
געזונגען פֿאַר שמחה און מיינע ליפּן וואָלטן געלויבט דעם אייבערשטן, וואָס
טוט נישט אָפּ דעם גנאַד פון זיין פֿאָלק...

„איצט וויל איך בעטן, אויב דער קעניג וועט טאָן באַווילקן און ער וועט
זיין גנעדיק צו זיין דינער, זאָל ער באַפֿעלן זיינע שרייבער, זיי זאָלן אָנשרייבן
צו מיר, דיין קנעכט, אַ תשובה און אַרויסשרייבן מיט אַלע אייגנצלהייטן וועגן
דער פּירונג פון זיין מדינה. אונדזער בקשה איז אויך, אַז זאָלסט אונדז געבן צו
וויסן, צי עס איז ביי אייך פֿאַראַן אַ ידיעה וועגן דעם געגנוינען חשבון פון קץ, אויף
וועלכן מיר וואַרטן שוין אַזוי לאַנג און קאָנען זיך נישט דערוואַרטן...

„מיר ווינטשן דעם האַר און קעניג, ווי אויך זיינע קינדער און קינדס־קינדער,
אַז זיין הויז און זיין כסא מלכותו זאָל געדויערן לעולם ועד, און הלוואי זאָל ער
פֿאַרלענגערן זיינע טעג און זיין קעניגרייך, ער און זיינע זין צווישן ישראל, אמן".

אונטערגעשריבן איז געווען חסדאי אבן שפרוט, דער נשיא פון יידישן פֿאָלק
אין לאַנד פון אַנדאַלוזיע און דער אויסלאַנדס־מיניסטער פון קאַליף אַבדול ראַכ־
מאַן, דער הערשער פון מדינת ספרד".

ווען מנחם בן סרוק האָט געענדיקט לייענען דעם לאַנגן בריוו, איז אויסגע־
בראָכן אַזאַ פרייד און התלהבות, אַז לאַנג־לאַנג האָט מען זיך נישט געקאָנט באַ־
רויקן. דערנאָך האָט דער נשיא אַליין זיך דערנענטערט צו יצחק בן נתן, אים
פייערלעך איבערגעגעבן דעם בריוו אין אַן איינגעוויקלטער פֿאַרמעטענער מגילה,
אַרויפלייגנדיק דערביי זיינע הענט אויף יצחקס קאָפּ און אים פֿאַר אַלע איז די
אויגן געבענטשט און געווונטשן ברכה און הצלחה.

דונש בן לברט איז די גאַנצע צייט וואָס מ׳האָט געלייענט דעם בריוו גע־
זעסן מיט אַן אַראָפּגעזונקענעם קאָפּ, בלויז ביי טייל אויסערגעווויינלעך שיינע
אויסדרוקן האָט זיין פּנים נישט־ווילנדיק זיך צעשיינט, אָבער באַלד האָט ער
ווייטער אָנגענומען אַן ערנסטע מינע.

אָבער ווען מנחם בן סרוק האָט פֿאַרענדיקט דעם לעצטן זאַץ, האָט ער זיך
לאַנגזאַם אויפגעשטעלט פון זיין פּלאַץ און מיט פייערלעכקייט אין זיין גאַנג זיך
דערנענטערט צו זיין קעגנער און שטילשווייגנדיק, אָן אַ וואָרט אויסצורעדן, האָט
ער אים אַ קוש געטאָן אין שטערן.

פון גרויס געריטקייט איז ביים פּאָעט מנחם בן סרוק געבליבן שטיין אַ
טרער אין אויג, און אַלע האָבן הויך באַגריסט אים אַלס דעם בעסטן בויער פון

www.libtool.com.cn

לשון־קודשדיקן פערז, וועמענס פאַעטישער אויפטו עס וועט בלייבן לעולם ועד.

שפעטער, ווען אַלע זענען זיך שוין געהאַט פונאַנדערגעגאַנגען פון נשיאס הויז און עס זענען בלויז איבערגעבליבן יחידי סגולה, האָט דונש בן לברט אויס־געפונען מיט אַביסל ווייטיק אין זיין טאָן, אָבער מיט גרויס אויפריכטיקייט:

— וועז מנחם איז געבוירן געוואָרן, האָט אַ מלאך אים אַ קוש געטאָן אויף די ליפן און דעריבער איז זיין לשון־קודשדיקע שפראַך אזוי געטלעך שיין און מע־לאָדיש פאַרן אויער. מען וועט אים געדענקען אויף אַלע דורות...

מנחם בן סרוק האָט שוין דעם דאָזיקן שבח נישט געהערט, ווייל ער איז איצט, צוזאַמען מיט זיין באַליבטן תלמיד יצחק בן נתן, געגאַנגען איבער דער טונקעלער אַלייע פון נשיאס ציפרעסן־גאָרטן און שטיל גערעדט. ער האָט אים געגעבן פאַרשידענע אַנווייזונגען ווי אַזוי צו פירן זיך אויפן וועג, נישט האָבן צו פיל צוטרוי צו די ביזאַנטישע שליחים, ווייל פון זייערע אויגן קוקט אַרויס שלוי־קייט און ליגן.

— באַמי דיך צו שרייבן ביי יעדער געלעגנהייט, וועז ס׳וועט זיך דיר נאָר מאַכן, וועגן אַלצדינג וואָס דיינע אויגן וועלן זען און וואָס דיינע אויערן וועלן הערן. פאַרשרייב יעדע פאַסירונג, וואָס וועט מיט דיר געשען, ווייל דו קאָנסט גאָרנישט ווייסן וואָס פאַר אַ באַדייטונג דאָס קאָן האָבן פאַר די קומענדיקע דורות. זיי וויסן, מיין זון: אַ גרויסע און וויכטיקע שליחות האָסטו אויף דיר געזומען, פיר זי אַדורך אַזוי, אַז זאָלסט פאַרשאַפן כבוד דיין פאַטער, מיר, דיין לערער, און דעם גאַנצן יידישן פאָלק. איצט גיי און געזעגן דיך מיט פּנינהן...

דאָס זאָגנדיק, האָט ער זיין תלמיד געלאָזט שטיין אין דער טונקלקייט פון גאָרטן. ער האָט זיך שנעל אַוועקגעשלייכט און איז אין דער פינצטערניש פאַר־שוווּנדן געוואָרן.

יצחק איז אים געווען אָן אַ שיעור דאָנקבאַר פאַר אָט דער דאָזיקער מענטש־לעכער טאַט. ער האָט אָנגעהויבן פאַמעלעך צו שפריזין צווישן די געדיכטענישן פון די ביימער, ער האָט אַרייגעצויגן אין זיך די קילע שמעקדיקע לופט, גע־שנאַפט מיט די נאָזלעכער און געזוכט עפעס. אַרום איז אָבער געווען שטיל ווי אין אָן אויער...

— פּנינה... — האָט ער גערופן מיט אַ שטיל קול, קוים וואָס מ׳האָט געהערט.

קיינער האָט זיך נישט אָפּגערופן. בלויז דאָס שאַרשען פון די בלעטער איז געקומען ווי אָן ענטפער אויף זיין רוף.

די ליכט אין פאַלאַץ האָבן זיך אָנגעהויבן ביסלעכווייז לעשן, די לעצטע פון די פאַרזאַמלטע געסט האָבן שוין פאַרלאָזן דעם זאָל, ווו דער בריוו איז געלייענט געוואָרן און אַ נאַך מער געדיכטערע פינצטערניש האָט זיך אַראָפּגעלאָזט פון הימל און פון אַלע זייטן. יצחק האָט שוין נישט געוווסט וווהין צו וועגדן זיינע

www.libtool.com.cn

טריט. ער האָט זיך פֿאַרפֿלאָנטערט אין דעם געדיכטענישׂ פֿון די ביימער אוֹן ער איז געבליבן שטיין אויף אַן אָרט.

אַ פּחד האָט דורכגעריזלט זיינע גלידער. עס איז אים געוואָרן אומהיימלעך אייניער אַליין צו שטיין אוֹן נישט וויסן וווּ אינזן אוֹן וווּ אויס... מיטאַמאָל, מאַכנ־דיק, ווי אַ בלינדער, אַ שפּרייז פֿאַרויס אין דער פינצטערניש אַריין, האָט יצחק פֿלוצלינג זיך אָנגעשטויסן אויף אַ מענטש. ביידע האָבן זיי זיך דערשראָקן, ווייל ביידע גלייכצייטיק האָבן אַרויסגעלאָזט אַ פֿאַרשטיקטן געשריי.

וועז יצחק האָט זיך ענדלעך באַהערשט אוֹן אַ פּרעג געטאָן אויף אַראַביש, ווער דאָס איז, האָט אים יענער געענטפֿערט אויף אַן אומפֿאַרשטענדלעכער שפּראַך, אָבער באַלד, ווי כאַפּנדיק זיך אויף זיין אומפֿאָרזיכטיקייט, וואָס ער איז באַגאַנ־גען, האָט יענער אויך געענטפֿערט אויף אַראַביש, אָבער מיט דער אויסשפּראַך פון אַן אויסלענדער, אַז „ער איז דאָ פֿאַרקראָכן אין דעם געדיכטן חושך אוֹן קאָן נישט אַרויסקומען"...

— ווער זענט איר אוֹן ווי אַזוי קומט איר אַהער?... — האָט יצחק אַ דער־שראָקענער געפֿרעגט.

דער פֿרעמדער האָט אים נישט געענטפֿערט, נאָר פֿלוצלינג אָנגעהויבן צו אַנטלויפֿן. יצחק האָט געהערט, ווי יענער איז עטלעכע מאָל אומגעפֿאַלן אוֹן עופּגע־הויבן זיך מיט אַ קללה אויף די ליפּן אוֹן ווידעראַמאָל געפֿאַלן אוֹן ענדלעך פֿאַר־שוווּנדן געווואָרן אין דער פינצטערער ביימער־געדיכטעניש.

— אַ גנב... — האָט דער יונגערמאַן אַ טראַכט געטאָן, אוֹן ער האָט אָנגע־הויבן צו טאַפּן מיט די הענט פֿאַרויס, ביז ער האָט זיך דערשלאָגן צו אַן עפּענונג אין דעם גאָרטן.

פון דאַנען איז ער שוין, נישט געקוקט אויף דעם חושך ואפלה, געגאַנגען ביז אַהיים. אוֹן ער האָט אויף די שפּיץ־פּינגער צוגענענט צו זיין בעט אוֹן געלייגט זיך שלאָפֿן.

אַ גאַנצע נאַכט האָט ער אָבער קיין אויג נישט געקאָנט צוטאָן. צוויי זאַכן האָבן אים געמאַטערט: דאָס וואָס ער האָט פֿונהאַן נישט באַגעגנט, אוֹן דאָס, וואָס ער קאָן נישט פֿאַרשטיין ווער עס איז געווען דער פֿרעמדער מאַן, אויף וועמען ער האָט זיך אָנגעשטויסן אין דער פינצטערניש...

וועז ער איז ענדלעך פֿאַרטאָג אייַנגעשלאָפֿן, האָבן אים אָנגעהויבן מאַטערן פֿאַרשידענע קאָשמאַרן. עס האָט זיך אים אין חלום אויסגעוויזן, אַז דער פֿרעמ־דער מאַן, וועמען ער האָט באַגעגנט אין נשיאס גאָרטן, איז גאָר אייַנער פון די ביזאַנטישע שליחים. יאָ, ער האָט דערקענט זיין שטימע, ער האָט דאָך זיי גע־הערט אָנומלט רעדן אין הויף פון חסדאי אבן שפּרוט, וועז זיי האָבן זיך דאָרט צום ערשטן מאָל באַוויזן...

www.libtool.com.cn

וועז ער האָט זיך אויפגעכאַפּט, איז ביי אים געווען אַזוי זיכער, אַז דער סודותפולער מאַן איז געווען איינער פון די ביזאַנטישע שליחים, אַז ער האָט שוין אַנדערש גאָרנישט געקאָנט טראַכטן וועגן דעם.

— אָבער צוליב וואָס האָט ער זיך דאָרטן געפונען?... — האָט זיך יצחק שוין צום וויפלטן מאָל געפרעגט, און קיין ענטפער אויף דער דאָזיקער פראַגע נישט באַקומען.

ער האָט קיינעם וועגן דער ביינאַכטיקער מיסטעריעזער באַגעגעניש נישט דערציילט. אָבער קיין רו האָט דאָס אים נישט געגעבן.

אין שטאָט האָט זיך דערווייל געקאָכט מיט דעם בריוו, וואָס איז נעכטן גלייענט געווארן אין נשיאס הויף. כאָטש דעם אינהאַלט פון בריוו האָט מען קיינעם נישט אַרויסגעגעבן, האָט מען אָבער געוווסט, אַז דער פּאָעט מנחם בן סרוק האָט אָנגעשריבן אייניע פון די שענסטע מגילות צום קעניג פון די כוזרים, יוסף בן אהרן, וואָס וועט ברענגען אַ דערנענטערונג צווישן די אָפּגעפונענע בריי־דער און די יידן אין שפּאַניע.

וווּ מען איז געגאַנגען און ווו מען איז געשטאַנען, האָט מען געהערט וועגן דער דאָזיקער גרויסער געשעענישׂ, און דער העלד פון טאָג איז געווען יצחק בן נתן. וווּ ער האָט זיך נאָר באַוויזן, איז ער באַלד געווארן אַרומגערינגלט פון אַ גרופּע חברים, יונגעלייט און עלטערע, וועלכע האָבן אים געקוקט אין מויל אַריין, וואָס ער זאָגט.

יצחקס געדאַנק איז אָבער איצט געווען ווייט אַוועק פון זיי. ער האָט פאַר זיין בליק געזען די שוואַרץ־חנעוודיקע פנינהן. ער האָט זי געזען אין איר פולן רייץ, אַ שמייכלענדיקע און צעשטראַלטע, און דאָס האָט אים ווייי געטאָן.

— פאַרוואָס איז זי נישט טרויעריק צוליב מיין אַוועקפאָרן? פאַרוואָס שמייכלט זי אַזוי און זי שיינט?... אַרט איר גאָרנישט, וואָס איך לאָז מיך אַוועק אין אַזאַ ווייטן לאַנד אַריין, וואָס ווער ווייסט, צי איך וועל אַמאָל צוריקקומען?...

קיין ענטפער אויף דער דאָזיקער פראַגע האָט יצחק נישט געקראָגן, און דאָס פּנים זיינס איז געווען פאַרוואָלקנט און אומעטיק. וויפל זיינע עלטערן זענען צו אים נישט צוגעשטאַנען און געבעטן זיך, ער זאָל זיי זאָגן, וואָס עס פעלט אים, האָט ער פאַרביסן געשוויגן. עס האָט אים ווייי געטאָן, פאַרוואָס פּנינה האָט נעכטן ביינאַכט נישט געווארט אויף אים אין גאָרטן, ווי ער האָט געהאָפּט. ער איז דאָך נעכטן געווען דער זיגער. דער נשיא האָט עפּנטלעך פאַר אַלעמען אים אי־בערגעגעבן דעם פאַרזיגלטן בריוו און געבעטן אים מיט ברכה און הצלחה אויף זיין וויייטן וועג. ער האָט געוואָלט מיט זיין גליק זיך טיילן מיט דער אויסדער־ווייילטער פון זיין האַרץ, און זי — די אויסדערוויילטע — איז נישט געקומען... שוין גאָר ווייניק צייט איז געבליבן צו פאַרברענגען אין זיין געבוירן־שטאָט

www.libtool.com.cn

קאַרדאָוואַ, וווּ ער האָט זיך דערצויגן און איז אויסגעוואַקסן. יעדער ווינקל איז אים טייער און ליב, און נאָך טייערער און ליבער איז אים דער אויסגעטרעטענער וועג צום נשיאס ציפרעסן־גאָרטן. וויפל פריידיקע רגעס האָט ער אויסגעחלומט, גייענדיק אַהין, און וויפל גליק, געמישט מיט צאָרטן אומעט, האָט ער אין זיין האַרץ צוריקגעטראָגן, גייענדיק אויף זיין וועג אַהיים!... צי וועט נאָך אַמאָל דאָס אַלץ ווידער אויפלעבן אין זיין האַרץ און צי וועלן זיינע אויגן נאָכאַמאָל די אַלע טייערע זאַכן אָנקוקן?...

ווער ווייסט?...

דער פאָטער האָט יאָ עפּעס פאַרשטאַנען, וואָס עס טוט זיך אָפּ אין יצחקס האַרץ: „האָט ער דאָך אַנומלט, וועָן ער איז געווען זייער שטאַרק בגילופין, פּנינהס נאָמען אַרויסגערעדט אין דער הויך. אויב אַזוי, טאָ פאַרוואָס איז ער טרויעריק, מיין זון?...“

אַזוי האָט ר׳ נתן מיטגעווייטיקט זיין זונס טרויער, אָבער ער האָט אים נישט געוואָלט איבערפרעגן, טאָמער וועט ער נישט־ווילנדיק אָנטרעטן אויף אַ שוואַכן פונקט און דעם זון נאָך מער וויי טאָן...

וועָן די זון האָט געהאַלטן ביי זעצן זיך און עס איז געקומען די צייט צו גיין אין בית־המדרש צו מנחה און מעריב, האָט דער פאָטער זיך דערוועגט און צו־גענענט צו אים און, אַרויפלייגנדיק די האַנט אויף זיין אַקסל, אים שטיל געזאָגט:

— פאַל נישט אַריין אין קיין עצבות, אַ יידּ טאָר נישט טרויערן אויף קיין אַנדערער זאַך, אַחוץ אויפן חורבן בית־המקדש... אַלע דיינע וווּנדן וועלן אויס־געהיילט ווערן און דער טרויער וועט פאַרשווינדן ווי רויך. זיי שטאַלק, וואָס אונדזער נשיא האָט דיר אָנגפאַרטרויט אַזאַ וויכטיקע שליחות. לאוו כל אדם זוכה... נישט יעדער איינער האָט דעם זכות צו זיין אַ שליח־מצווה. דו ווייסט דאָך, וואָס אונדזערע חכמים זאָגן: „כל מה שעשה אברהם על ידי שליח עשה הקדוש ברוך הוא לבניו על ידי שליח“... — אַלץ וואָס אונדזער פאָטער אברהם האָט געטאָן דורך אַ שליח, האָט גאָט ברוך הוא געטאָן צו זיינע קינדער דורך אַ שליח... און דו ביסט דער שליח פון אַזאַ אָדם חשוב ווי אונדזער גרויסער נשיא!... אַ שליח פאַר אַ דבר־מצווה איז אַ גרויסע מדרגה!...

דער פאָטער האָט געערעדט מיט אַזאַ שטיל און רירנדיק קול, אַז ס׳איז אַריין יצחקן אין האַרץ און ער איז געטרייסט געוואָרן. ער האָט דעם פאָטער צוגעדריקט צו זיך און אָן אַ וואָרט אויסצורעדן, האָט ער זיך דערווייטערט פון אים, צו־שיקנדיק אים אַ וואַרימען בליק.

מסתמא האָט עפּעס פאַסירט אַזעלכעס, וואָס האָט פּנינהן געמאַכט אומ־מעגלעך אַרויסצוקומען אין גאָרטן, האָט דער יונגער יצחק בן נתן פאַרענטפערט דאָס מיידל, די אויסדערוויילטע פון זיין האַרץ.

www.libtool.com.cn

ווען ער איז שפּעטער אַריינגעקומען אין בית־המדרש צו מנחה, האָט ער באַגעגנט זיין לערער, ר׳ מנחם בן סרוק. יענער האָט אים מיט אַ וווּנק צוגערופן צו זיך און אייגנערוימט אַ סוד:

— פּנינה איז פאַרשלאָפּט געוואָרן... זי האָט מיט טרערן אין די אויגן מיך געבעטן, אַז איך זאָל דאָס דיר איבערגעבן. איידער דו וועסט אַוועקגיין פון שטאָט, וועט זי דיך קומען זען.

אַ נייע נשמה איז אין דעם יונגן בחור אַריינגעזעצט געוואָרן. ווען ער וואָלט זיך נישט געשעמט, וואָלט ער אויף זיין לערערס האַלדז אַרויפגעפאַלן און אים געקושט. עס האָט אים אָבער וויי געטאָן, וואָס פנינה איז קראַנק. אַ טרער האָט אויפגעפּיגקלט אין זיין אויג און אַ לעצטער זון־שטראַל האָט אָפּגעשיינט אין איר ווי אַ פלאַקערדיקער רובין. ער האָט דעם מיידל אַלץ פאַרגעבן אין דעם איצטיקן מאָמענט, און ער האָט אַן אויסגעלייטערטער זיך אַוועקגעשטעלט מיטן פנים צו מזרח און אָפּגעבן אַ שבח דעם רבונו של עולם פאַר דעם חסד, וואָס ער טוט מיט אים די גאַנצע צייט. ער האָט מתפלל געווען מיט גרויס כוונה: „ארוממך אלהי המלך, ואברכה שמך לעולם ועד״ — איך וועל דיך דערהייבן, מיין גאָט דער קעניג, און בענטשן דיין נאָמען אייביק און שטענדיק.

ער איז אַזוי אויפגעמונטערט געוואָרן, אַז דער פאָטער האָט אים נישט דערקענט, ווען ער האָט אים צווישן מנחה און מעריב דערזען שטיין צווישן אַ גרופּע יונגעלייט. ער האָט צו זיי גערעדט מיט אַזאַ היץ, אַז אַ רויטקייט האָט אַזש באַשלאָגן זיין פּנים און די אויגן האָבן ביי אים געלויכטן ווי צווויי ברענענדיקע קוילן.

— וועסט אונדז שרייבן דורך אַ שליח, יצחק, אַלץ וואָס דו וועסט זען און הערן? — האָבן ביי אים די חברים זיינע אין דער ישיבה מיט בעטנדיקע בליקן געפרעגט. — וואָרים מיר וועלן אויסגיין פון נייגעריקייט און בענקשאָפּט צו דיר!...

יצחק האָט זיי אַלעמען צוגעזאָגט, ער איז געווען אין דער מינוט בריי־האַרציק, און אַלץ, וואָס מען וואָלט נאָר ביי אים געבעטן, איז ער גרייט געווען צו דערפילן...

— קאָנסט נאָך אַמאָל אַנטשפּויזן דאָרט אַ ווייב פון צווישן די כוזרים... — האָט עמיץ פון די חברים געמאַכט אַ שפּאַס — און וועסט וועלן אַ פּירשט אין זייער לאַנד!

יצחק איז באַלד טרויעריק געוואָרן. ווי האָט גאָר געקאָנט עמיצן איינפאַלן אַזאַ שפּאַס מיט אים צו מאַכן. ווייסט יענער דען נישט, אַז פאַר אים איז דאָ נאָר איין פּנינה... בלויז צוליב איר איז ער זיך מקריב און לאָזט זיך אַרויס אין דעם אומבאַקאַנטן וועג אַריין!

www.libtool.com.cn

דער דאזיקער שפאס האט אויף אים אזוי דערדריקנדיק געווירקט, אז ער האט זיך באלד פאראפשיידט מיט אלע, און תיכף נאך מעריב פארלאזט דאס בית־המדרש.

— ער איז אינגאנצן אן אנדערער מענטש געווארן, זינט ער האט באשלאסן, אז ער לאזט זיך אוועק אין דעם לאנד פון די כוזרים. זייענ שטימונגען זענען אזעלכע אויסטערלישע, אז מען ווייסט קיינמאל נישט ווי ער וועט זיין אין א רגע ארום... — האט אייניער פון זיינע חברים זיך אנגערופן.

— איך ווייס נישט, ווי דו וואלסט אויסגעזען, ווען דו דארפסט זיך פארנע־מען אין אזא אומבאקאנטן וועג אריין?... — האט א צווייטער זיך אנגענומען פאר יצחק בן נתן.

— איך באוווּנדער אים סיי־ווי, ער איז א העלדישער בחור און איך בין אים מקנא מיט זיין דרייסטקייט און מוט... — האט דער ערשטער געזאגט.

עס איז געווארן שפעט אין אוונט און דער עולם האט זיך אנגעהויבן פונ־אנדערגיין פון בית־המדרש, יעדער צו זיך אהיים.

אינדרויסן איז שוין געווען גוט פינצטער, אז מען האט די אייגענע האנט נישט געקאנט זען, אבער יצחק האט אלץ אייניער אליין ארומגעבלאנדזשעט אי־בער די גאסן, נישט וויסנדיק אפילו ווו ער געפינט זיך. ער האט גרויס חשק געהאט איצט צוצוגיין אין פאלאץ פון נשיא און זען, וואס פנינה מאכט אין גע־זונט. ער האט זיך אבער באדענקט און דאס נישט געטאן.

— וואס וואלט ר׳ חסדאי געזאגט וועגן מיר, ווען איך קום אין אזא שפע־טער שעה. וואס וואלט ער וועגן מיר געטראכט?... — האט יצחק זיך אליין גע־פרעגט.

און ער האט באשלאסן צו גיין אהיים.

ר׳ נתן האט אויף אים געווארט. ער האט זיך נאך נישט געהאט געלייגט אין בעט אריין.

ווען יצחק האט אריבערגעטרעטן די שוועל און ער האט באמערקט דעם פאטער, האט ער זיך געוואלט באלד צוריקציען אין זיין חדרל אריין, אבער ר׳ נתן האט אים צוגערופן צו זיך.

— זאל איך אפשר, מיין זון, איידער דו לאזט זיך אוועק אין די מרחקים, פריער רעדן מיטן נשיא?... — האט ער באדייטונגספול צו אים געזאגט.

— וועגן וואס רעדן?... — האט יצחק אים אנגעקוקט אביסל צעמישט.

דער פאטער האט אים צוגעווארפן א ליבלעכן בליק און גארנישט געזאגט.

נאך א וויילע האט ער ווידער אנגעהויבן רעדן צו זיין זון:

— נאך א טאג און נאך א טאג און מיר וועלן זיך דארפן שיידן, ווייל איך פריער רעדן מיטן נשיא... נו — וועגן דיר און פנינהן!...

www.libtool.com.cn

יצחק האָט בלאַס אַ שמייכל געטאָן און זיך אָנגערופן:

— איך דאַרף פריִער דורכפירן מיין שליחות, טאַטע...

ר׳ נתן האָט אים פאַרשטאַנען און מער האָט ער וועגן דער דאָזיקער זאַך נישט געריידט.

די טעג זענען פאַרביי אַזוי שנעל, ווי אַ בליץ... די ביזאַנטישע שליחים זענען שוין געווען פאַרטיק אָנצוהייבן זייער רייזע דורך פראַנקרייך, דייטשלאַנד און די סלאַווישע לענדער צוריק אַהיים. די דאָזיקע רייזע דאַרף דויערן אַ סך חדשים, און זי איז געווען אויסגעשטעלט אויף פיל שוועריקייטן און סכנות.

עס זענען פאַר זיי צוגעגרייט געוואָרן עטלעכע פערד צו רייטן און אייזלען, אויף וועלכע מ׳האָט געלאָזט אויפלאָדן די אַלע זאַכן און מתנות, וואָס דער קאַליף האָט געשיקט צום ביזאַנטישן קייסער ראָמאַנוס אַלס צייכן פון שלום און פאַרשטענדיקונג. דער נשיא האָט געשאָנקען אַ ספּעציעל אַראַביש פערד פאַר יצחק בן נתן, און עס זענען פאַר אים איינגעפאַקט געוואָרן די בעסטע זאַכן, פון שפּייז ביז קליידונג, אויף זיין לאַנגן און ווייטן וועג.

דער נשיא ר׳ חסדאי אבן שפרוט האָט אָנגעשריבן אַ ספּעציעלן בריוו צום ביזאַנטישן קייסער ראָמאַנוס וועגן יצחקן. אין דעם דאָזיקן בריוו האָט דער אויסערן־מיניסטער פון אַנדאַלוזיע געבעטן אויפצונעמען זיין שליח אויף אַ פריינט־לעכן אופן און אים באַאַרגן מיט אַלע נויטווענדיקייטן אויף זיין וויטערדיקער נסיעה צום לאַנד פון די כוזרים.

„די פריינשאַפט וואָס דו וועסט אַרויסווייזן מיין שליח, יצחק בן נתן, וועט זיין פונקט ווי וואָלסט דאָס געטאָן פאַר מיר״ — האָט ר׳ חסדאי אבן שפרוט געשריבן אין זיין בריוו צום קייסער.

אַ זון־באַשטראָלטער טאָג איז אויפגעגאַנגען און דער הימל איז געווען בלוי ווי תכלת. דאָס איז געווען אייגער פון די לעצטע טעג פון חודש ניסן. אין דער לופט האָט זיך געפילט אַ מין יום־טובדיקייט. אין די גאַסן האָבן זיך שוין אָנגעהויבן זאַמלען מענטשן, וואָס האָבן זיך געגרייט צו באַגלייטן אַ שטיקל וועג דעם דרייסטן יונגן בחור, יצחק בן נתן.

די קאַמפּאַניע האָט געזאָלט אָפּרייטן פון נשיאס הויף, און דאָרט אַהין האָבן טאַקע געצויגן די גרויסע מחנות מענטשן, מענער, פרויען און קינדער, אַלע אין זייערע שענסטע יום־טובדיקע קליידער אָנגעטאָן. אַלע יצחקס חברים פון דער ישיבה האָבן זיך פאַרזאַמלט בייַם אַריינגאַנג פון פאַלאַץ און האָבן אויסגעקוקט מיט גרויס נייגעריקייט דאָס אָנקומען פון זייער באַליבטן חבר און בעסטן תלמיד פון נייעם ראש־ישיבה. עס איז אויך בייַם אַריינגאַנג צום הויף שוין געשטאַנען ר׳ משה בן חנוך אין זיינע רבנישע קליידער.

אָבער יצחקן האָט מען נאָך אַלץ נישט געזען.

www.libtool.com.cn

— ווו איז יצחק? ווו איז דער חתן־דנן?... — האָט מען פון אַלע זייטן געפרעגט, און מען האָט זיך אומגעקוקט אויף רעכטס און אויף לינקס.

עס זענען שוין אַנגעקומען יצחקס עלטערן, ר׳ נתן — דער סגן צום ראש־ישיבה און זיין ווייב. ביידע זענען געווען אי פריילעך און אי אומעטיק. פון צייט צו צייט האָט די קליינע פרוי צוגעטראָגן איר זיידענע ווייסע שאַל צו די אויגן. אָבער יצחק איז נאָך אַלץ נישט געווען.

אויף פינף ווייסע פערד זענען צוגעריטן, זיצנדיק שטאַלץ אויף זיי, די בי־זאַנטישע שליחים אין זייערע היימישע טראַכטן, אין ברוינע זשיפּעצעס מיט רויטע גאַרטלען אַרומגעבונדן און אויף די קעפּ האָבן זיי געטראָגן פוטערנע היט־לען, כאָטש אינדרויסן איז גאָנץ ווארעם געווען. זיי האָבן זיך געווונדערט, וואָס אַזאַ גרויסער עולם האָט זיך פאַרזאַמלט אַרום דעם אויסערן־מיניסטערס פּאַלאַץ.

זיי האָבן אַרויסגעווויזן צופרידנקייט מיט זייערע שמייכלען אויף די אָפּגע־ברענטע פּנימער. די דאָזיקע איינזאַמלונג פון מענטשן האָבן זיי אָנגענומען ווי אַן אַרויסגעווויזענעם כבוד צו זיך. די אויגן האָבן ביי זיי געפינקלט ווי שאַרפע חלפים. אָבער ביסלעכווייז האָבן זיי אָנגעהויבן אַרויסווייזן אומגעדולד. זיי האָבן זיך געאיילט, וועלנדיק אַרויסרייטן נאָך פאַר מיטאָג, האָבנדיק אויסגערעכנט לויט זייערע פּלענער אָנצוקומען צו אַ געווישן פּלאַץ נאָך איידער די נאָכט וועט צופאַלן.

— אויף וואָס וואַרט מען?... — האָט דער עלטסטער פון די שליחים גע־פרעגט ביי אַ דערלעבן־שטייענדיקן יונגנמאַן.

— דאָס וואַרט מען דאָך אויף אונדזער שליח צו דעם לאַנד פון די כוזרים!...

— האָט אים יענער געענטפערט.

דער ביזאַנטיער האָט לייכט אַ שמייכל געטאָן, און בלויז אַ מורמל געגעבן:

— אַהאָ!...

יצחק האָט איצט אַן אומעטיקער אַרומגעשפּרייזט אין ציפרעסן־גאָרטן פון נשיא, זוכנדיק צו באַגעגענען פּנינהן, מיט וועמען ער האָט זיך געוואָלט נאָך איינמאָל געזעגענען, כאָטש זי האָט אים שוין אַנומלט אָנגעווונטשן און געגעבן איר ברכה אויף זיין נסיעה.

— נאָך איין מאָל אַ קוק טאָן אין אירע אויגן... — האָט ער געשעפּטשעט מיט די ליפּן — נאָך איין מאָל הערן איר שטים!

אָבער פּנינה האָט זיך נישט געווויזן, און אַרייננגיין פרעגן אויף איר האָט ער זיך געשעמט. ער האָט נישט געהאַט די דרייסטקייט צוצוגיין צו איינעם פון די פיל דינער און פרעגן, וואָס עס איז געשען צו דער איידעלער טאָכטער פון נשיא.

פלוצלינג האָט ער באַמערקט ווי דער נשיא, ר׳ חסדאי אבן שפרוט, אָנגעטאָן

www.libtool.com.cn

אין זיינע אֶפיציעלע קלייַדער, וואָס ער טראָגט ביים אויפנעמען אויסלענדישע געסט, דערנענטערט זיך צו אים.

— שלום צו דיר, יצחק!... — האָט ר׳ חסדאי מיט אַ פריינטלעכן שמייכל אויסגערופן צום יונגן בחור. — דו גייסט טאַקע צו מיר? יאָ, עס איז באמת שוין שפּעט. איך האָב מיך פֿאַרזוימט אַביסל ביי מיין טאָכטער פּנינה...

יצחק האָט אַ צאַפּל געטאָן ביים דערהערן אָנרופן איר נאָמען. אַ רויטקייט האָט אָפּגעגאָסן זיין פּנים און אין די אויגן האָט אויפגעפינקלט אַ טרער.

— זי איז נישט בקו הבריאות... — האָט ער צוגעגעבן, נישט באַמערקנדיק אָפּילו דעם יונגן בחורס צעטראָגנקייט — יאָ, איך האָב גאָר פֿאַרגעסן דיר צו זאָגן... זי האָט דיר געהייסן איבערגעבן אירע ברכות אויף דיין ווייטן וועג און זי באַדויערט, וואָס זי קאָן דיר דאָס נישט זאָגן מיט איר אייגן מויל. זי האָפּט דיך צו באַגריסן, וען דו וועסט בשלום צוריקקומען פון דיין שליחות... דו וועסט איר פּעלן, האָט זי געזאָגט, ביים העלפֿן שרייבן די לשון־קודשדיקע פּערזן...

יצחק האָט גאָרנישט געענטפֿערט. ער האָט גאָרנישט געקאָנט ענטפֿערן, ווייל אַלע ווערטער זענען אים אויסגערונען ערגעץ־ווו אין זיינע אינגעווייַדן... ער האָט בלויז שטאַרק אָנגעקוקט דעם נשיא, אים אָפּילו נישט געדאַנקט פֿאַר דעם גרוס, וואָס ער האָט אים געבראַכט פון מיידל. ער האָט בלויז שטום נאָכגעפּאָלגט זיינע טריט צום פּלאַץ, ווו דער גאַנצער עולם איז געשטאַנען און געוואַרט מיט אומ־געדולד אויף זייער ביידנס אָנקומען.

דער עולם האָט אויף זייער דערשיינען אַרויסגעלאָזט פּריידיקע קולות און זיי באַגריסט מיט גרויס שמחה.

— יצחק איז דאָ! יצחק איז שוין דאָ!... — האָבן זיך געהערט שטימען.

— דער נשיא איז מיט אים... ער איז געווען ביים נשיא... — האָבן אַנדערע אונטערגעכאַפּט.

איצט האָט זיך אָנגעהויבן דאָס געזעגענען. די מוטער יצחקס האָט נישט אַרויסגעלאָזט קיין זיפּץ, קיין טרער. זי איז געשטאַנען שטום און פֿאַרשטאַרט, גלייך ווי זי וואָלט נישט פֿאַרשטאַנען וואָס דאָ קומט פֿאָר, אַז דאָ פֿאָרט אַוועק איר איינציקער זון אין אַזאַ ווייטן וועג אַריין, פון וואַנען דאָס צוריקומען איז זייער שווער, און פֿאַרשידענע מכשולים זענען פֿאַראַן.

דער פֿאָטער האָט בלויז אַרויפגעלייגט זיינע ביידע הענט אויף יצחקס אַקסל און אַ ווייל אים געקוקט גלייך אין די אויגן, ווי וועלנדיק אים דערמיט איבער־געבן אַלץ, וואָס ער וואָלט אים געהאָט צו זאָגן. צום סוף, נאָך דער קליינער ווייל פון שטילשווייגן, האָט ער צו אים אויסגערופן:

— מיין זון, איך בין שטאָלץ מיט דיר און איך באַדויער נישט, וואָס דו גייסט אַוועק אין אַזאַ ווייטן מרחק אַריין. אַוודאי טוט מיר דאָס האַרץ ווי און

www.libtool.com.cn

עס וועט מיר זיין שווער דאָס וואַרטן אויף דיר. עס איז אָבער יצא הפסדו בשכרו... דעם שכר, וואָס איך וועל האָבן נאָך דיין צוריקקומען, איז מער ווערט ווי דער שאָדן פון דיין אַוועקגיין. גיי בשלום און קום בשלום!...

ער האָט אים אַרומגענומען און אַ לענגערע ווייל געהאַלטן איינגעשלאָסן אין זיינע אַרעמס, און וועז ער האָט דעם קאָפּ אַוועקגענומען פון זונס אַקסל, האָט מען געקאָנט זען, ווי זיינע בלויע אויגן זענען רויט פון פאַרגאָסענע טרערן.

דערנאָך האָט זיך דערנענטערט צו אים דער נשיא, ר' חסדאי אבן שפרוט, און מיט זיין נייעם רבין, ר' משה בן חנוך, וועלכער האָט מיט אים געזעדט אַ שפּאָרע ווייל אינדערשטיל, געבנדיק אים פאַרשידענע אָנווייזונגען אויפן וועג, ווי ער האָט זיך נוהג צו זיין.

— דו וועסט דאָך זיכער דורכפאָרן די שטאָט נאַרבאָן אין פראַנקרייך — האָט אים ר' משה בן חנוך געזאָגט — זע דיך מיט מיין חבר ר' נתן בן יצחק און גיב אים איבער אַלץ, וואָס דו ווייסט וועגן מיר. ער וועט דיר אַ סך צוהעלפן אין דיין וויטערדיקער נסיעה.

דערנאָך האָט זיך דערנענטערט צו אים דער נשיא, ר' חסדאי אבן שפרוט, און אָננעמענדיק זיין האַנט, וואָס ער האָט געהאַלטן אַ לענגערע ווייל אין זיינע ביידע הענט, האָט ער אים אָנגעזאָגט די לעצטע ווערטער פאַר דער אָפּרייזע, געוונטשן אים אַ גליקלעכע נסיעה.

יצחק האָט זיך נישט געקאָנט צוריקהאַלטן, און פלוצלינג, ווי עס וואָלט זיך אַליין פון זיין מויל אַרויסגעגליטשט, האָט ער אַ זאָג געטאָן:

— געזעגנט פאַר מיינעטוועגן פנינהן אייער טאָכטער, און זאָגט איר, אַז איך וועל מיין שליחות דורכפירן, ווי זי ווינטשט עס אַליין...

ר' חסדאי האָט נישט פאַרשטאַנען אינגאַנצן, וואָס יצחק מיינט מיט די דאָזיקע עטלעכע ווערטער, אָבער ער האָט אַ שמייכל געטאָן און צוגעזאָגט די דאָזיקע ווערטער זיין טאָכטער איבערצוגעבן.

האַרציק איז פאָרגעקומען דאָס געזעגענען זיך צווישן יצחקן מיט זיין לערער, ר' מנחם בן סרוק. זיי האָבן כמעט קיין וואָרט נישט אַרויסגערעדט צווישן זיך, בלויז אָנגעקוקט זיך און אויפן וווּנק זיך פאַרשטאַנען.

— זאָרג זיך נישט, מיין טייערער תלמיד... — האָט ער אים פילבאַדייטנדיק געזאָגט — דיין אוצר וועט אָפּגעהיט ווערן, ווי דו אַליין וואָלסט דערביי געווען.

יצחק איז רויט געוואָרן און שטאַרק געדריקט די האַנט פון ר' מנחם בן סרוק. מיט דונש בן לברט האָט ער זיך קאַלט געזעגנט. ער האָט נישט געפילט צו אים די פריינטשאַפט וואָס צו זיין לערער פון דיקדוק.

www.libtool.com.cn

און ענדלעך איז געקומען דער מאָמענט, ווען דער קאָראַוואַן האָט געריכט פון אָרט.

אַ ים מיט הענט האָבן זיך אויפגעהויבן אין דער לופט און האָבן אָפּגע־זאָגט זייער העלדישן זון פון קאָרדאָווא, וועלכער פירט דעם ערשטן בריוו צו אַ יידישן מלך, זינט דאָס בית־המקדש איז חרוב געוואָרן.

אויך די ביזאַנטישע שליחים האָבן זיך געזעגנט מיט ר׳ חסדאי אבן שפרוט און געדאַנקט אים פאַר דער האַרציקער אויפנאַמע, וואָס ער האָט זיי געגעבן אין דער הויפטשטאָט פון אַנדאַלוזיע, און מיט צופרידנקייט אויף זייערע פנימער האָבן זיי אָנגעהויבן פאַמעלעך אָפּצורייטן פון שטאָט.

אַ טרויעריקייט האָט זיך אָפּגעלייגט אין די יידישע הייזער, אין די הערצער פון יצחקס עלטערן, פון זיינע חברים, און דאָס האַרץ פון פּנינהן האָט געווויי־טיקט, פאַרוואָס זי האָט זיך נישט געקאָנט געזעגענען מיט דעם ריטערלעכן בחור, וואָס האָט זיך דאָך אייגנגעמאַכט אין איר האַרץ...

www.libtool.com.cn

קאַפּיטל דריי

אויפן זועג צום כוזרים־לאַנד

שוין דעם דריטן טאָג, ווי די גרופּע רייט לענגאויס דעם ברעג פון מיטל־לענדישן ים. זוניקע טעג און בלויע הימלען איבער זייערע קעפּ און אַרום און אַרום ציען זיך אומענדלעכע גרינע געריטנער, און פון צווישן דעם טונקעלן גרינס לייכטן אַרויס די לעצטע גאָלדענע אַראַנזשן, וואָס מ׳האָט נאָך נישט באַווייזן אַראָפּצונעמען פון די ביימער. די איידעלע געשמאַקן פּאַרכאַפּן די אָטעמס און עס פּילט זיך, גלייך ווי די וועלט וואָלט פּאַרוואַנדלט געוואָרן אין אַ גן־עדן התחתון.

דעם ערשטן טאָג, ווי נאָר זיי זענען אַרויסגעקומען פון דער שטאָט קאַרדאָוואַ, רייטנדיק אין דער ריכטונג צו דרום, צום מיטללענדישן ים, האָט יצחק געשווינגן. ער האָט מיט זיינע באַגלייטער קיין וואַרט נישט אויסגערעדט, זיין גאַנץ וועזן איז פאַרזונקען געווען אין געדאַנקען. ער האָט זיך געזען אין הויז פון זיינע עלטערן, אין דער ישיבה צווישן זיינע חברים, און איבער אַלץ האָט ער געזען פּנינהן. אַ צעשיינטע, אַ ליכטיקע איז זי געשטאַנען פאַר אים און מיט אירע גרינע שטערן־אויגן געשמייכלט אים אין פּנים אַריין.

אַ וואַרימקייט איז זיך פונאַנדערגעגאַנגען איבער אַלע זיינע גלידער און עס איז אים אַזוי גוט געווען, אַז אַ שמייכל האָט זיך אָפּגעלייגט אַרום זיינע ליפּן און זיין גאַנץ פּנים. האָט געשטראַלט אונטער דער שיין פון דער גאָלדיקער זון. מיטן צופאַלן פון דעם אָוונט, האָט אים אין דעם רויטן זון־פּאַרגאַנג אַ בליק געטאָן אַקעגן דער בלויער מיטללענדישער ים.

— אָ, ווי שיין! — האָט זיךביי אים אַרויסגעכאַפּט אַ באַוווּנדערונגס־וואָרט. — ווי פּראַכטפול איז דיין באַשאַף, גאָט!...

די פינף רייטער, וואָס האָבן אים באַגלייט, די שליחים פון ביזאַנטישן קייסער, האָבן די גאַנצע צייט געקוקט אויף דעם יידישן בחור מיט אַ געוויסן פּאַראַכט. זיי האָבן גרויס חשק געהאַט צו זען דעם בריוו, וואָס ער האָט מיט זיך געפירט צום קעניג פון די כוזרים, אָבער ערשטנס, פּאַרשטייען זיי נישט די לשון־קודשדיקע שפּראַך, מיט וועלכער די יידן באַנוצן זיך, כאָטש זייער לאַנד איז שוין באַלד טויזנט יאָר פון זיי צוגענומען געוואָרן, און צווייטנס — האָבן זיי מיט דעם שליח פון אַנדאַלוזישן אויסערן־מיניסטער נישט געוואָלט גיין מיט געוואָלט. דאָס קאָן נאָך אַמאָל אינגאַנצן קאָליע מאַכן דעם פּריינטשאַפּט־אָפּמאַך

www.libtool.com.cn

צווישן שפּאַניע און ביזאַנץ. זיי וועלן שוין מיט דער צייט פון דעם יידישן יונגן־מאַן אַרויסקריגן אַלץ, וואָס זיי איז נייטיק צו וויסן, האָבן זיי געטראַכט.

— דאָס איז צום ערשטן מאָל וואָס דו לאָזסט זיך אַרויס אין אַזאַ ווייטן וועג אַריין, האַר?... — האָט איינער פון די ביזאַנטינער געפרעגט ביי יצחקן.

— יאָ, צום ערשטן מאָל אין מיין לעבן... איך האָב אין דער פאַנטאַזיע מיר דאָס נישט פאָרגעשטעלט — האָט יצחק אויסגעדריקט זיין אַנטציקונג מיט דעם אַלעם, וואָס זיינע אויגן האָבן געזען.

יצחק האָט אַראָפּגענידערט פון זיין פערד און זיך אַוועקגעשטעלט ביים ברעג פון ים אונטער אַ ברייט־צעוואַקסענעם אייבירטן־בוים און שטיל געמורמלט די תפילה פון מנחה. זיי האָבן זיך געפונען נישט ווייט פון דער שטאָט מאַלאַגאַ, וואָס ליגט אויפן ים, אָבער די צעבליטע ווייַנגערטנער, וואָס רינגלען אַרום די געגנט, האָבן זיך אויסגעשפרייט אויף ווי ווייט דאָס אויג האָט נאָר געקאָנט דערגרייכן.

די געשמאַקן פון דעם וויין־בליִעכץ האָבן זיך געריסן אין די נאָזלעכער און אַ ריח־שיכרות האָט דעם קאָפּ באַרוישט. די זון איז מיטאַמאָל פאַרזונקען אויִם ים און באַפאַרבט אים ווי מיט דעם פורפורנעם מאַלאַגאַ־וויין. דאָס וואַסער האָט זיך רויק געריינצלט און געלעגן ווי פאַרחלומט אונטער דעם פאַררויטלט־צעגליטן הימל. אויך די רייטער זענען אַראָפּ פון זייערע פערד און אַנידערגעקניט אויפן גרינעם גראָז, וואָס האָט זיך שוין געשאָטנט אין דעם שמעקעדיקן פאַרנאַכט און האָבן געפּרעפלט מיט די ליפּן אַ תפילה.

נאָכן תפילה־טאָן האָבן זיי אָנגעצונדן אַ פייער פון די טרוקענע צווייגלעך, קלאַפּנדיק מיט אַ שטיק שטאָל אין אַ קיזלשטיין און אַרויסגעבראַכט רויטע פונקען. זיי האָבן אין טעפּ, וואָס זיי האָבן מיט זיך געהאַט, אויפגעקאָכט פאַר־שידענע שפּייזן פון געטריקנט פלייש, און ווען זיי האָבן פאַרטיק געמאַכט דאָס מאָלצייט, האָבן זיי אויך צוגעבעטן יצחקן צום עסן.

יצחק האָט זיי געדאַנקט און אָפּגעזאָגט זיך מיט זיי מיטצוהאַלטן.

— מיר, יידן, טאָרן נישט עסן קיין פלייש, אויב עס איז נישט געשאָכטן אויף כשר, ווי עס לערנט אונדז די תורה... — האָט ער זיי געגעבן צו פאַרשטיין.

— עס איז שווער צו זיין אַ יִיד... — האָט איינער פון די רייטער זיך אַנ־געפונפן מיט אַ שמייכל — איך פאַרשטיי נישט די כאַזאַרן, צו וועלכע דו פאָרסט, פאַרוואָס זיי האָבן אַזאַ שוועָרע אמונה אויף זיך געגנומען...

— אייער גאָט, ישו הנוצרי, האָט אויך נישט געגעסן קיין טריפה פלייש...

— האָט יצחק זיי געזאָגט.

— נו, דאָס זאָגסטו שוין אַ ליגן... — האָט אַ צווייטער מיט פאַרווונדערונג צו אים אויסגערופן.

www.libtool.com.cn

— וועסט פרעגן ביי דיינע גייסטלעכע, וועלן דו וועסט אָנקומען צוריק אַהיים!... — האָט יצחק אים אָפגעענטפערט — אויב ער וועט נאָר זיין ערלעך צו דיר, וועט ער דיר זאָגן דעם אמת... איר, קריסטן, גלויבט דאָך אויך אין דער תורה, וואָס איז געגעבן געוואָרן דורך גאָט אויפן באַרג סיני, פונקט ווי עס האָט געגלויבט דער מאַן, אויף וועלכן איר זאָגט, אַז ער איז משיח, אַ גאָט...

— נו, לאָמיר איצט נישט אַריינלאָזן זיך אין וויכוחים — האָט אַ צווייטער פון די רייטער אויסגערופן — עס איז צייט צו עסן דאָס נאַכט־מאָל־צייט. עס וועלן שפעט און מיר דאַרפן זיך נאָך גוט אויסשלאָפן, כדי מאָרגן צו קאָנען מאַכן וואָס מער שטח אין דער ריכטונג צו די פּירינעען־בערג. די טעג הייבן אָן וועלן הייסע, און עס וועט זיין שווער צו באַוועגן זיך אין די היצן.

יצחק האָט אַרויסגענומען פון זיין זאַק די שפּייז, וואָס מ׳האָט אים פון דער היים מיטגעגעבן. ער האָט די הענט געוואַשן אין דעם וואַסער פון ים און געמאַכט אַ ברכה: „געלויבט ביסטו, גאָט, אונדזער גאָט, קעניג פון דער וועלט, וואָס ברענגט אַרויס ברויט פון דער ערד״... ער האָט אָפּגעביסן אַ שטיקל טרוקן ברויט און פון אַ לאָגל אַרויס פאַרטרונקען מיט וואַסער. און ווען ער האָט מיט אַ וויילע שפּעטער זיין מאַלצייט פאַרענדיקט, האָט ער וויידער געוואַשן די הענט און געשפּטשעט: „געלויבט איז גאָט, וועמענס שפּייז מיר האָבן געגעסן און דורך וועמענס גוטסקייט מיר לעבן״...

די גויים האָבן געקוקט אויף דעם יונגן בחור מיט גרויס אָפּשיי. זיי האָבן טאַקע נישט פאַרשטאַנען, וואָס ער זאָגט, אָבער באַגריפן, אַז ער לויבט זיין גאָט פאַרן עסן, וואָס ער האָט געגעסן.

די נאַכט איז אַראָפּגעפאַלן אויף זיי — אַ פינצטערע און שמעקעדיקע. זי איז געקומען פון אויבן און פון אַלע זייטן וועלט. דער הימל האָט זיך אָנגעצונדן מיט מילי־מיליאָסן שטערנדלעך, וואָס האָבן געווונקען אַזוי הייטיש און ליבלעך, פונקט ווי אין זיין היימשטאָט קאַרדאָואַ, וווּ עס ווויינען זיינע עלטערן, זיינע חברים, וווּ עס געפינט זיך זיין גוטער לערער מנחם בן סרוק, זיין נייער רבי ר׳ משה בן חנוך, און — זיין טייער מיידל פּנינה...

ער איז מיט אַ שמייכל אויף זיינע ליפּן און מיט דער תּפילה: „בידך אפקיד רוחי״... איינגעשלאָפן מיט אַ רויקן שלאָף. עס איז געווען די ערשטע נאַכט אין זיין לעבן נישט אויף זיין ווייכן געלעגער, נאָר אויפן פייכטן גרינעם גראָז פון גאָטס פרייער וועלט.

ווען ער האָט זיך אויפגעכאַפּט, האָט אים אַנטקעגנגעשמייכלט די זון פון בלויען הימל אַראָפּ און דער ים האָט זיך געריצלט אונטער די זילבער־דינע שטראָלן און אַ רויק געמיט איז איבער אים געקומען. אַ פריידיקער איז ער אויפגעשפרונגען פון זיין נאַטור־געלעגער, האָט אַדאָפּגעוואָרפן פון זיך די מלבו־

www.libtool.com.cn

שים, איז אַריינגעשפרונגען אין די קילע כוואַליעס און אויסגעבאָדן זיך.

ווי דאָס פייגעלע אויפן בוים, אַזוי האָט ער זיך באַלד צעלאָזט אין אַ שירה צו גאָט, לויבנדיק אים פאַר דעם אַרויסגעווויזענעם חסד: „זאָל געלויבט ווערן דיין נאָמען אויף אייביק, אונדזער קעניג, דער גאָט, דער גרויסער און הייליקער קעניג אין הימל און אויף דער ערד“...

אויך די גויים האָבן געלויבט גאָט אויף זייער שטייגער, קנייענדיק אויף דעם גרינעם גראָז און שעפטשענדיק מיט די ליפן ווערטער פון לויב צום אייביקן באַשעפער.

נאָכן אונטערלענען די הערצער צו דער זעט, האָט די גרופּע פאָרגעזעצט איר וועג לענגאויס די ברעגעס פון מיטללענדישן ים, ריכטנדיק זיך איצט כסדר צו צפון־מזרח. די פערד האָבן זיך נישט געאיילט, אויך זיי זענען מסתמא אַנטציקט געווען פון דער געטלעכער שיינקייט. זיי האָבן געטרעטן זאַכט־ביי־זאַכט איבער דער ווייכער ערד, האָבנדיק פון איין זייט דעם גלאַנציקן בלוילעך־זילבערדיקן ים און פון דער צווייטער זייט — אַ גרינע פאַרפלייצעניש פון געטנגער.

— פאַרוואָס טרעטן מיר נישט אַפּ אויפן וועג אין אַ שטאָט? — האָט יצחק געפרעגט ביי זיינע באַגלייטער — איך וואָלט געוואָלט זען, אויב עס זענען פאַראַן יידן אין די אַנדערע שטעט פון שפאַניע, אַ חוץ אין קאָרדאָווא.

— ווייל מיר איילן זיך אַהיים צו אונדזער לאַנד, און די שטעט וועלן ביי אונדז צופיל צייט פאַרנעמען און אויך זענען די שטעט פול מיט זינד און מיר ווילן זיך נישט אויסשטעלן אויף קיין נסיון...

יצחקן איז געפעלן געוואָרן זייער ענטפער. ער האָט געקראָגן מער צוטרוי צו זיי און האָט זיך געווונדערט:

„פאַרוואָס זענען מיר אַזוי אָפּגעפרעמדט אייַנע פון די אַנדערע, ווען מיר האָבן אַזוי פיל געמיינזאַמס צווישן זיך?...“ — האָט ער געטראַכט.

און אַ געדאַנק איז אים געקומען אין מוח.

ווען ער וועט דערגרייכן דאָס לאַנד פון די כוזרים, וועט ער פאָרלייגן פאַרן מלך יוסף, אַז עס זאָלן אַרויסגעשיקט ווערן שליחים איבער די שכנותדיקע לענדער, וואָס זאָלן פאַרשפרייטן גאָטס וואָרט צווישן די נישט־גלייביקע און איין יידישע וועלט זאָל זיך אויסשפרייטן פון איבעריישן האַלב־אינדזל ביז דעם ווייטן לאַנד פון אונדזערע אָפּגעפונענע ברידער, די כוזרים...

יצחק איז געווען גליקלעך פון זיין איינפאַל און ער האָט שוין אַנגעהויבן וועבן ליכטיקע פאַנטאַזיעס, ווי ער קומט צוריק אַהיים קיין קאָרדאָווא און ברענגט מיט די גרויסע בשורה, אַז נאָך פעלקער פון די סלאַווישע לענדער האָבן אָנגענומען דאָס יידישע גלויבן, און גאָטס נאָמען ווערט געגרויסט און געלויבט איבער דער גאַנצער וועלט.

www.libtool.com.cn

וואָס וועט דער נשיא, ר׳ חסדאי אבן שפרוט, דעמאָלט זאָגן וועגן זיין ספּע־ציעלן שליח? וואָס וועלן זאָגן זיינע רביים, ר׳ משה בן חנוך און מנחם בן סרוק; וואָס וועט זאָגן זיין פאָטער און וואָס וועט זאָגן פּנינה?... ער האָט אַזש אויפ־געשוידערט מיט אַ זיסן ציטער פון גרויס התלהבות און איבערגענומענקייט.

ער האָט פּאַר פּרייד אַזש אָנגעהויבן צו שפּרינגען איבער דעם גראָזיקן פּליין און ער האָט אַרויסגעלאָזט פון זיך אַזעלכע התפּעלותדיקע געשרייען, אַז די ביזאָנטינער האָבן זיך דערשראָקן פאַר אים. זיי האָבן געמיינט, אַז דער יידישער יונגערמאַן איז אַראָפּ פון זינען.

— וואָס איז מיט דיר געשען? — האָט איינער פון די פינף רייטער אים געפרעגט, צוגייענדיק נאָענט צו יצחקן און אים אָנגענומען ביים אָרעם.

יצחק האָט זיך פּאַרשעמט, אָבער דער גליקלעכער שמייכל איז פון זיין פּנים נישט אַראָפּ. ער האָט מיט שיינעדיקע אויגן געקוקט אויף די פּרעמדע מענטשן, וועלכע זענען גאָרנישט אין שטאַנד אים צו באַנעמען און צו פילן דאָס, וואָס ער פילט...

און ווען זיי האָבן ווייטער זיך געלאָזט אין וועג אַריין, איז יצחק געזעסן אויף זיין פערד אַ פּאַרטראַכטער און כמעט נישט געזען און נישט געפילט, ווּהין דער וועג איז אים אַהינגעקומען. ווען די זון האָט זיך געזעצט אין מיטללענדישן ים, זענען זיי שוין געווען אַוועק פון מאַלאַגאַ און נייע לאַנדשאַפטן, איצט איינ־געהילט אין ווייסלעכע רויכן, האָבן זיך פּאַר זיינע אויגן אויסגעשפּרייט.

— וואָס איז מיט דעם יידן?... — האָבן די רייטער זיך געפרעגט איינער ביים אַנדערן, ווען זיי האָבן זיך אַוועקגעזעצט אָפּרוען נאָך אַ גאַנצן טאָג רייטן און אויף איבערצונעכטיקן די נאַכט.

זיי האָבן נישט געקאָנט באַגרייפן דעם דאָזיקן אויסטערלישן בחור. אַזאַ שטייגער יונגנמאַן האָבן זיי ביי זיך אין לאַנד קיינמאָל נישט באַגעגנט. אַ מאָדנע פאָלק זענען זיי די יידן... אָפילו די יידן אין ביזאַנץ זענען אַנדערש ווי די איבע־ריקע באָפעלקערונג פון לאַנד. שטענדיק זענען זיי אַריינגעטאָן אין מתפּלל זיין צו זייער גאָט. גאָנצע טעג זיצן זיי אין זייערע געבעט־הייזער און לערנען אין די אַלטע פּאַרמעטענע מגילות אויף עפּעס אַ מאָדנער שפּראַך, וואָס איז אַזוי שוועך צו פּאַרשטיין.

— יאָ, עס איז מיר איינמאָל אויסגעקומען צו זיין ביי זיי אין אַזאַ הייליק הויז — האָט איינער פון די רייטער שטיל געזעדט צו די אַנדערע חברים זיינע — האָב איך געזען זייער פירעכץ. אַלע זענען זיי אייגעהילט אין אַזעלכע ווייסע ליילעכער מיט שוואַרצע פּאַסן און טראָגן אויף די קעפּ און אויף דער לינקער האַנט מאָדנע שוואַרצע קעסטעלעך פון לעדער געמאַכט און מיט שוואַרצע לע־דערנע רימענס, און פון זייערע אויגן שפּריצט מיט פייער, ווען זיי הייבן אָן צו

www.libtool.com.cn

זאָגן זייערע תפילות. טיילמאָל שרייען זיי מיט באַנומענע קולות און טיילמאָל שעפּטשען זיי אַזוי שטיל, אַז קוים וואָס זייערע שטימען דערגרייכן צו די אויערן... אַן אויסטערליש פּאָלק!

— און זעסט דאָך, די כאַזאַרן! געווען אַמאָל געצנדינער, און אָנשטאָט דאָס ריכטיקע גלויבן פון יעזוס קריסטוס, האָבן זיי זיך גאָר באַהאָפּטן צום יידישן גאָט... מוז דאָך דאָ עפּעס זיין! — האָט אַ צווייטער זיך אַרייַנגעמישט.

— און די יידן וועלן דאָך דורך אַלעמען געהאַסט, מען רודפט זיי, מען פּייניקט זיי און דאָך האָט זיך געפונען אַ פּאָלק, און פון די מאָנגאָלן גאָר, אַ רויבעריש אומה, וואָס לאָזט קיינעם נישט צורו און רק זיי האַלטן אין איין באָפאַלן, — דאָ די אַראַבער, דאָ די גריכן און דאָ די צאַקלאַבן (סלאַוון) — און גראָד זיי נעמען אָן אַ גלויבן, וואָס בלויז אַ קליין הייפל האַלט זיך דערין...

— האָט דאָך טאַקע דער רוסישער פירשט, דער קלוגער אָלעג, וועז מ׳האָט אים פאָרגעשלאָגן אָנצונעמען די יידישע אמונה און אַוועקווואַרפן דאָס געצנדינסט, געענטפערט: „ווי קאָן איך אָנגענעמען דאָס גלויבן פון אַ פּאָלק, וואָס די גאַנצע וועלט האָט עס פיינט און מען רודפט עס ...״

— אַ קלוגער מאַן געווען דער רוס!... — האָט עמיץ פון די רייטער פון דער צוגעפּאַלענער טונקלקייט אַרויס זיך אָנגערופן.

— אָבער אויך דער קעניג בולאַן, אָדער ווי כאַזאַרן רופן אים — דער כאַקאַן, איז אויך נישט געווען פון די לעצטע נאַראַנים, און עס האָבן אים דאָך פאָרגעלייגט זייערע אמונות די קריסטלעכע ביזאַנטיער און די מוסולמענישע אַראָבער, און פונדעסטוועגן האָט ער אויסגעקליבן די יידישע אמונה... — האָט אַן אַנדערער געזאָגט.

— די יידישע אמונה מוז זיין זייער אַן אויסטערלישע, אויב זי האָט געקאָנט צוציען אַזאַ ווילדן שבט ווי עס זענען די מאָנגאָלישע כאַזאַרן!...

זיי זענען אייגנעשוויגן געווארן אויף אַ ווייל, ווייל זיי האָבן פלוצלינג באַמערקט, ווי יצחק, דער יידישער שליח צו די כאַזאַרן, האָט זיך אַוועקגעשטעלט אונטער אַ בוים און געשאָקלט זיך ווי אַ יונגע ווערבע אויפן ווינט. אין דרויסן איז שוין געווען גוט טונקל, אָבער דאָך האָבן זיי באַמערקט זייַנע אויסטערלישע באַוועגונגען, און דערביי האָט ער אויפן הויכן קול אַרויסגעלאָזט פון צייט צו צייט אויסרופן אויף דער אומפאַרשטענדלעכער אַלטער שפּראַך, וואָס די יידן האָבן גערעדט אויף איר, ווען זיי זענען נאָך געווען אין זייער לאַנד פון יהודה.

אַ מיסטעריעזע ציטערניש איז זיי באַפאַלן און זיי האָבן אָנגעהויבן קוקן אויף דעם יידישן יונגמאַן מיט מורא און גלייכצייטיק מיט דרך־ארץ. זיי האָבן אין אים געזען אַ מאַן פון אַ העכערן מין. זיי האָבן אים דאָס מאָל צו זייער מאָלצייט נישט פאַרבעטן, ווייל זיי האָבן שוין געוווסט, אַז ער טאָר זיך צו

www.libtool.com.cn

זייערע עסנס נישט צורירן. זיין אומפאַרשטענדלעכע רעליגיע דערלויבט עס אים נישט.

אָט אַזוי זענען פאַרביי טעג נאָך טעג. זיי האָבן זיך אַלץ מער און מער דער־ווייטערט פון קאַרדאָוואַ. זיי זענען שוין געהאַט אָפּגעאַנגען אַ וואָך צייט. פאַר־שידענע שטעט און דערפער זענען זיי דורכגעאַנגען. אין איין שטאָט אַפילו, דאָס איז געווען אין וואַלענציאַ, האָט דער יידישער יונגערמאַן זיך באַגעגנט מיט עטלעכע פון זיינע יידישע ברידער. ער האָט זיי דערקענט ווי דורך אַ כישוף... וואַרים זיי, די ביזאַנטיער, איז גאָר נישט איינגעפאַלן זיי אונטערצושיידן פון געווויינלעכע שפּאַניער. די זעלבע קויל־שוואַרצע האָר, די זעלבע פלאַקערדיקע אויגן. יאָ, עפּעס איז טאַקע אין זייערע אויגן געווען אַן אַנדער גלאַנץ, וואָס נאָר דער יידּ האָט געקאָנט אונטערשיידן...

זיי האָבן זיך אַזוי דערפרייט, גלייך זיי וואָלטן זיך פון לאַנג שוין געקענט, נאָר אָן אַ שיעור צייט זיך נישט געזען. זיי האָבן זיך פאַרשטענדיקט אויף זייער אַלטער שפּראַך, די עבערישע... ער האָט אינגאַנצן פאַרגעסן, אַז ער געפינט זיך דאָ מיט נאָך מענטשן. ער איז אינגאַנצן מיטגעריסן געוואָרן פון דער גרויסער פרייד און צערודערונג, וואָס איז אויף אים געקומען.

די ביזאַנטיער האָבן אויפגעכאַפּט בלויז איינצלנע ווערטער, וואָס אין זייערע אויערן האָבן זיי שוין געקלונגען באַקאַנט. דאָס איז געווען דאָס וואָרט „כוזרים", וואָס דאָס מיינט אויף דעם עבערישן לשון — כאַזאַרן.

— מיר מוזן פאַר יעדן פרייז געווויר ווערן די גהייימנישפולע שליחות, וואָס ער פירט מיט זיך צום קעניג פון די כאַזאַרן... — האָט איינער פון די ביזאַנטישע שליחים אַרויסגעזאָגט זיין מיינונג.

— מיר וואָלטן נישט ווערט געווען דעם נאָמען קייסערלעכער שליח, אויב מיר זאָלן דאָס נישט געווויר ווערן — האָט אַ צווייטער באַשטעטיקט.

— און זעט נאָר ווי אַלע יידן זענען וועגן דעם באַקאַנט! דאָכט זיך, זיי ווויינען אַזוי ווייט פון קאַרדאָוואַ, קיין שום באַצויגונגען צווישן די צווויי פראָווינצן זענען נישטאָ, און דאָך ווייסן זיי ווען די „כוזרים"...

— נישט אַנדערש, ווי די יידן ווילן דורך די דאָזיקע ווילדע, רויבעריש כאַזאַרן באַהערשן די גאַנצע קריסטלעכע וועלט, און דער נישט־גלייביקער קאַליף אַבדול ראַכמאַן העלפט זיי צו דערין, און דעריבער האָט ער די גאַנצע אונטער־האַנדלונג צווישן אונדזער קייסער און דעם הערשער פון אַנדאַלוזיע איבערגע־געבן אין די הענט פון דעם יידּ, חסדאי אבן שפרוט... — האָט דער עלטסטער פון דער גרופּע שליחים געטענהט.

זיי האָבן דאָ איצט נאָכאַמאָל, פונקט ווי אין קאַרדאָוואַ, אָפּגעהאַלטן אַ באַ־ראַטונג און אויפסניי אָפּגעמאַכט ביי זיך, אַז מען טאָר נישט דערלאָזן דעם יונגן־

www.libtool.com.cn

מאַן, דעם יידישן שליח, אַנצוקומען אין דעם לאַנד פון די כאַזאַרן. צום מערסטן איז דערויף באַשטאַנען אייניער פון די ביזאַנטיער, וועלכער האָט זיך אין קאָר־דאָווא געהאַט אַרונטערגעגנבעט אין דער נאַכט, וועו עס איז ביים נשיא פאָר־געקומען דאָס לייענען פון בריוו צום כוזרישן קעניג, הינטערן פענצטער פון פאַ־לאַץ, צו זען וואָס עס טוען דאָרט אַזוי פיל יידן, בפרט, אַז דאָרט אַהין איז אויך געווען פאַרבעטן דער דאָזיקער יונגער שליח.

— אַ כיטרער יד איז דער אַנדאַלוזישער אויסערן־מיניסטער — האָט דער זעלבער ביזאַנטיער אויסגערופן מיט כעס — ער האָט אויף קיין אייַן פונקט נישט געוואָלט אָפּטרעטן, ביז וואַנען מיר האָבן אים געמוזט צוזאָגן גוט צו באַהאַנדלען די יידישע באַפעלקערונג בייַ אונדז אין לאַנד און ביז מיר האָבן נישט מסכים געווען, אַז מיר וועלן באַזאָרגן זיין שליח צום לאַנד פון די כאַזאַרן.

— ער איז דער אויסערן־מיניסטער פון קאַליף און זאָרגט מער פאַר זייַנע יידן ווי פאַר די אינטערעסן פון אַנדאַלוזיע!... — האָט ער גיפּטיק צוגעגעבן.

— קאָנסט אָבער נישט זאָגן אויף אים, אַז ער פאַרראַט די אינטערעסן פון זיין הערשער! — האָט אַ צווייטער זיך אָנגענומען.

— ער איז צו קלוג דאָס אָפן צו טאָן... ער וויקלט אַלץ אייַן אין אַ ים מיט רייד און ער פאַרפלאָנטערט דיך אַזוי, אַז דו קאָנסט נישט וויסן וווּ דו האַלטסט מיט אים.

— דאָס איז די אויפגאַבע פון יעדן דיפּלאָמאַט! — האָט ווידער דער זעל־בער זיך אַריינגעמישט.

— שווייגט, אָט קומט ער, דער יד — האָט עמיץ אַרויפגעלייגט אַ פינ־גער אויפן מויל.

יצחק איז צוריקגעקומען פון דעם פּלאַץ, וווּ ער איז איבער אַ שעה צייט געשטאַנען און אייַנגעטענהט מיט זייַנע יידישע ברידער פון וואַלענציאַ. ער איז געווען אָנגעלאָדן מיט אַ סך פּעקלעך שפּייז. עס האָבן אַרויסגעשמעקט די גע־זאַלצענע פליישן, די געטריקנטע פיש, די שמעקעדיקע פוטער און קעז און ווייס ברויט פון זעמל־מעל.

— וואָלסט דאָ געדאַרפט בלייבן, יצחק — האָט עמיץ [illegible]יער מיט האַלבן שפּאָט צו אים אַ זאָג געטאָן, זעענדיק דעם כל טוב, מיט וואָס ער איז באַלאָדן.

— פאַרוואָס דאָ בלייבן? — האָט דער יונגערמאַן אומשולדיק געפרעגט.

— די היגע יידן זענען רייך און וועסט דאָ קאָנען אויסלעבן דיינע יאָרן אין זאָטקייט — האָט אים דער ביזאַנטיער געענטפערט.

— עס האָט מיר גאָרנישט געפעלט אין קאַרדאָווא — האָט ער אויסגע־רופן — איז דען אַלץ אין לעבן די חומרדיקע זאָטקייט?

www.libtool.com.cn

דער ביזאַנטיער האָט זיך פאַרשעמט און מער גאָרנישט געזאָגט.

די זעלבע נאַכט האָבן זיי אַלע געמעכטיקט אין הייזער, און יצחק איז געהאָפּט פאַרבעטן געוואָרן צום עלטסטן פון די יידן אין וואַלענציאַ. אויך די ביזאַנטיער האָבן געפונען מענטשן, וואָס האָבן זיי אַרייגענומען אויף איבער נאַכט.

מיט טאָג צוגלייך האָבן זיי ווייטער אָנגעהויבן זייער מאַרש לענגאויס דעם ים.

— וועז וועלן מיר אָנקומען קיין נאַרבאָן? — האָט יצחק געפרעגט.

— אָהאָ, מיר זענען דאָך די פירינעען נישט אַדורך און ער פרעגט זיך שוין אויף נאַרבאָן. אויך אין נאַרבאָן וואַרטן אויף דיר דיינע יידישע ברידער? — האָט אייניער פון די שליחים געפרעגט — איבער דער גאַנצער וועלט זענען די יידן אויסגעשפרייט און זיי האָבן אַ גרעסערע מאַכט פון קייסער!

— דאָס איז די פאַרגיטיקונג פאַר אונדזער גלות!... — האָט זיי יצחק צוריק אָפּגענטפערט מיט אַ שטאָך.

עס זענען אָנגעקומען הייסע טעג. די זון האָט אומברחמנותדיק געבריט די לייבער און אויסגעפאָמפעט דעם לעצטן טראָפן שווייס. אַ מין עצלות איז אַלע־מען באַפאַלן. אַפילו די פערד האָבן זיך אונטערגעפוילט און זיי האָבן געטרעטן זאַכט־בייַ־זאַכט איבערן גאָלד־זאַמדיקן וועג. טיילמאָל פלעגן פאַרבייגיין גאַנצע טעג, וואָס קיינער האָט נישט אַרויסגערעדט קיין וואָרט צום צווייטן. יעדער איז געווען פאַרטאָן אין זייַנע אייגענע רעיונות. אַפילו די פערד האָבן זיך אָפּטמאָל פאַרטראַכט, דערמאָנענדיק זיך מסתמא וועגן ווייכן גרינעם גראָז, וואָס זיי האָבן שוין לאַנג צווישן די ציין נישט געקייט. דאָס גראָז אויפן וועג איז געווען פאַר־ברענט פון דער היץ און געל־אויסגעטריקנט.

פאַרשידענע מענטשן האָבן זיי אויף דעם וועג באַגעגנט. עס זענען געווען גוטע און שלעכטע, גאַסטפריינטלעך־באַרעדעוודיקע, אָדער אָנגעכמורעטע און פאַרביסן־שווייגנדיקע. טייל האָבן צו זיי אַרויסגעוויזן אָפענע פריידּ, פאַרבעטן זיי צו זייערע פול־געדעקטע טישן און די וויכע געלעגערס זיי אָפּגעגעבן. אַנ־דערע האָבן זיי אַרויסגעוויזן פאַראַכטונג און שנאה און נישט אַריבערגעלאָזט איבער דער שוועל פון זייערע הייזער.

— דאָס זענען אַלץ קריסטן? — האָט יצחק זיך געפרעגט ביי זיינע באַ־גלייטער, נאָכדעם ווי זיי האָבן פריער געהאָט געדעדט צו אים וועגן דעם קריסט־לעכן גלויבן, וואָס איז פול מיט רחמנות און פאַרגעבונג.

— יאָ, דאָס זענען די טיילן פון שפּאַניע, וואָס זענען באַהערשט דורך קריסטלעכע פעלקער — האָט אייניער פון די רייטערס פאַרשעמט געענטפערט, פאַרשטייענדיק דעם אָנדייט פון יצחקס פראָגע, נאָכדעם ווי אַזאַ קר־סטלעכע פאַמיליע האָט זיי מיט שטעקנס פון זייער הויז פאַרטריבן, וועז זיי האָבן דאָרט געוואָלט בלייבן נעכטיקן.

www.libtool.com.cn

— עס זענען אבער פאראן אויך גוטע קריסטן — האט אַ צווייטער זיך פארענטפערט פארן יידישן בחור.

— גוטע מענטשן, מיינסטו... — האט יצחק אריינגעוואָרפן.

וויידער האט נאך אזא שמועס געדויערט אַ סך שעהן, ביז עס האט זיך צוריק פארבונדן אַ געשפרעך. עס זענען כסדר פארגעקומען צוזאמענשטויסן אויף אַ קליינעם פארמאט צווישן יידן און קריסט. יצחקן האט דער דאזיקער אופן פון וויכוח נישט געשמעקט, אבער ער האט זיך נישט געקאנט העלפן, ווען זיי זענען צו אים צוגעשטאנען מיט פארשידענע פראגן און אנצוהערענישן, אז ער גייט אויפן בלאנדזשענדיקן וועג...

די שענסטע טעג האבן זיי געהאט, ווען זיי זענען ענדלעך אריינגעקומען אין די פירינעען־בערג. טיילמאל האבן זיי זיך מיט זייערע פערד געמוזט דרא־פען אויף די משופעדיקע הויכקייטן, וואס זענען געווען פעלדזיק צעגליט פון דער זון און קיין ברעקעלע גראז איז נישט געווען צו זען; טיילמאל האבן זיי אראפגענידערט אין גרינע טאלן, וואס האבן זיך געשאטנט אונטער די הויכע געבירג און געקילט דאס לייב נאך די פיל שעהן אונטער דער ברענענדיקער זון. דער וועג, וואס האט געפירט דורך די טאלן, איז געווען גענידיקט באפלאנצט מיט ווילדע ביימער, צווישן וועלכע עס זענען פון צייט צו צייט אוועקגעשפרונגען קליינע חיות, וואס האבן זיך דערשראקן פאר די משונהדיקע מענטשלעכע ברואים, וואס זיי האבן אפשר צום ערשטן מאל אין זייער לעבן געזען.

עטלעכע טעג האט געדויערט זייער דראפען זיך איבער די בערג. יעדע פאר שעה האבן זיי זיך געמוזט אפשטעלן און רוען, נישט וועלנדיק אויסמאטערן די פערד ביזן לעצטן טראפן. זיי האבן גענעכטיקט אויף די העכסטע שפיצן, וווּ עס איז געווען קאלט און אַ פראסט האט דורכגענומען זייערע לייבער.

נישט איינמאל איז יצחקן געקומען אויפן זינען אַ יצר־הרעדיקער געדאנק: „צו וואס האב איך מיך אונטערגענומען אזא שווערע רייזע?... איז עס דען נישט געווען פארויסצוזען? האט דען דער נשיא מיך נישט געוואָרנט?“ אבער דערמאנענדיק זיך אין זיין דערהויבענעם ציל, האט ער זיך באלד אויסגעשטראפט פאר די שלעכטע געדאנקען און ער האט אויף זיך גענומען אַ שטראף צו פאסטן דעם היינטיקן טאג...

— איך וואלט דאס טייערע מיידל אויף אייביק אנגעווירן!... — האט ער זיך געזאגט אין געדאנק און ער האט זיך דערמאנט, וואס זי פלעגט אים אפט דערמאנען בעת זייערע צוזאמענקונפטן: „וען וואלסט אויפגעטאן עפעס אַ העל־דישע טאט“...

און ער האט זיך איצט, ליגנדיק איינגעדעקט אויף אַ שפיץ באַרג אין זיין

www.libtool.com.cn

מאַנטל, מיטן פּנים אַרויף צום אויסגעשטערנטן הימל, אָפּגעגעבן אַ דין וחשבון, ווי וויט און ברייט די נייעס פון זיין אויסגעפינען דעם כּוזרישן שבט וועט אָפּקלינגען אין דער יידישער וועלט. דאָס וועט דאָך איבערגיין פון דור צו דור, און ער, יצחק בן נתן, פון דער שטאָט קאָרדאָווא, אין מדינת אַנדאַלוזיע, האָט זיך אַרויסגעלאָזט אויף אַ שווערער און לאַנגער נסיעה, פירנדיק אַ בריוו פון נשיא, ר' חסדאי אבן שפרוט, צום יידישן מלך פון די כּוזרים, יוסף בן אהרן.

ער האָט זיך מיטאַמאָל דערפילט שטאָלץ און דערהויבן פון זיין אָפּגעטוע־נער טאַט. ער האָט זיך אַליין באַוווּנדערט און מקנא געווען... וואָס אים, דעם יונגען תלמיד פון דער קאָרדאָווער ישיבה, איז געקומען אויפן געדאַנק אַזאַ זאַך צו טאָן.

מיטן ערשטן אויפשפּראַץ פון די זון־שטראַלן איבער דער וועלט, האָט ער זיך אויפגעכאַפּט. די איבעריקע רייטער זענען נאָך געשלאָפן מיט צעיאַכמערטע פּנימער. ווער ווייסט וואָס זיי האָט זיך אין דעם מאָמענט געחלומט. ער האָט זיך געוואַשן די הענט און דאָס פּנים מיט דעם וואַסער, וואָס ער האָט געהאַט אין לאָגל און אָפּגעגעבן דעם אייבערשטן אַ שבח און לויב פאַר דעם חסד, וואָס ער טוט מיט אים און ער האָט זיך אינגאַנצן אונטערגעוואָרפן דער השגחה פון אויבן, זייענדיק ביי זיך זיכער, אַז זיין אונטערנעמונג וועט עולה־יפה זיין.

אינמיטן פון זיין תפילה האָבן זיך די גויים אויפגעכאַפּט פון שלאָף. זיי האָבן זיך באַלד געזומען צו זייער אָנבייסן, אָבער יצחק האָט געהאַלטן זיין צוזאָג צו פאַסטן, ער האָט אַפילו קיין טראָפן וואַסער אין זיין מויל נישט געזומען.

— פאַרוואָס עסטו נישט — פריינט?... — האָט אים איינער פון דער חברותא געפרעגט — מיר רירן באַלד אַרויס אין וועג אַריין. היינט קומען מיר אַריבער די פּירינעען און מיר וועלן זיך געפינען ענדלעך אויף דער פראַנצויי־זישער ערד.

— איך פאַסט היינט, מיינע פריינט. דאָס גיב איך אָפּ אַ דאַנק צו גאָט פאַר דעם גנאַד, וואָס ער וויזט אונדז אַרויס. די רייזע גייט אונדז אַלעמען דורך בשלום און עס געשעט נישט קיינעם קיין שום שלעכטס... — האָט יצחק געענט־פערט און דאָס פּנים זיינס האָט געשיינט פון נחת, וואָס ער קאָן דינען גאָט אויף דעם דאָזיקן וועג און גרויס מאַכן זיין נאָמען צווישן די נישט־גלייביקע.

— דאַנקסטו אים, הייסט עס, אויך אין אונדזער נאָמען — האָט עמעצער פון זיי אַריינגעוואָרפן.

— אין אַלעמענס נאָמען — האָט ער געענטפערט — גאָט געהערט צו אַלע־מען און אַלע געהערן צו גאָט, וועלכער האָט באַשאַפן די מענטשן און חיות און געוויקסן, ווי עס שטייט אין דער סדרה בראשית.

www.libtool.com.cn

— ריכטיק, עס שטייט טאַקע אַזוי אין דער ביבל... — האָט דער פּריער־דיקער רייטער באַשטעטיקט די רייד פון דעם יונגנמאַן.

יצחק איז געווען גליקלעך, וואָס מען דערנענטערט זיך שוין צו פּראַנק־רייך, וווּ עס הערשט די דינאַסטיע פון די קאַראָלינגער, וועלכע זענען גוט צו דער יידישער באַפעלקערונג. ער האָט געוווסט, אַז אין די דרומדיקע פּראָווינצן פון פּראַנקרייך לעבן רייכע יידישע קהילות, און דאָס איז אין מאַרסעיל, אַרל, נאַרבאָן, טולוז, בעזיע, נים און אין קאַרקאַסאָן... יצחק האָט גוט געוווסט וועגן די דאָזיקע יידישע קהילות פון די אַלע שליחים, וואָס פלעגן קומען אין נשיאס הויף קיין קאַרדאָוואַ.

באַזונדערס האָט ער זיך געפּרייט, וואָס ער וועט קאָנען באַלד זען ר׳ נתן בן יצחק, דעם גרויסן תלמיד חכם פון בבל, דעם חבר פון זיין נייעם רבין, ר׳ משה בן חנוך. יענער וועט זיך זייער דערפרייען, ווען ער וועט אים ברענגען אַ גרוס פון זיין אח לצרה... ער האָט זיך דערביי דערמאָנט די שרעקלעכע געשיכ־טע, וואָס ר׳ משה בן חנוך האָט דערציילט אין דער סדר־נאַכט, ווען ער איז פלוצלינג אויף אַן אויסטערלישן אופן אַריינגעקומען צום נשיא אין הויז...

דער וועג איז אים געווען לייכטער. זיי זענען שוין כסדר געריטן באַרג אַראָפּ צווישן אַ געדיכטעניש פון ביימער, וואָס האָבן אַביסל באַשאָטנט די ריי־טער פון דער גלית׳ענדיקער זון. פון צייט־צו־צייט האָט אויפגעבליצט דער מיטל־לענדישער ים, וואָס האָט ווי אַ זילבערן אויג זיך דורכגעריסן דורך דער גרינער געדיכטעניש און ווידער איז דער ים ערגעץ פאַרפאַלן געוואָרן, ווי ער וואָלט זיך מיט זיי געשפּילט אין באַהעלטעניש.

יצחק האָט זיך פאַר גרויס פרייד צעזונגען מיט אַזאַ האַרציקער מעלאָדיע, אַז דאָס געזאַנג זיינס איז זיך מיט אַ ווידערקול פונאַנדערגעגאַנגען איבער ווייט־ווייטע שטחים און אַריינגעדרונגען אין די הערצער פון די באַגלייטער זיינע און האָט אַרויסגערופן ביי זיי זיפצן.

— דו זינגסט אַזוי שיין, יידישער בחור — האָבן זיי זיך נישט געקאָנט איינהאַלטן פון נישט צו לויבן אים — אַז עס דאַכט זיך אונדז אויס, ווי מיר וואָלטן געשוועבט אין די העכסטע הייכן, ביז די בלויע הימלען אַרויף.

מיט פאַרנאַכט צוגלייך, מיט דער רויטקייט פון דער שקיעה, זענען זיי אָנגעקומען אויף דער פּראָנצויזישער ערד. די הויכע בערג האָבן זיי שוין גע־האָט הינטער זיך און פאַר זיך האָבן זיי געהאַט אַ גלאַטן וועג מיטן ים־ברעג ביז דער שטאָט נאַרבאָן, וואָס איז געלעגן ביי אַ שיינער בלויער אָזיערע, נישט פיל דערווייטערט פון ים־ברעג.

זיי האָבן באַשלאָסן דעם וועג קיין נאַרבאָן שוין דורכצומאַכן נאָכן אויפ־ברוך פון נייעם טאָג.

www.libtool.com.cn

פול מיט ציטערניש און האַרץ־קלאַפּעניש האָט זיך יצחק דערנענטערט צום הויז פון ר׳ נתן בן יצחק, דעם גרויסן תלמיד־חכם פון סורא אין בבל. די שטאָט נאַרבאָן האָט אויף אים געמאַכט אַ געוואַלטיקן אייndrוק. קודם־כל האָט אים אַ שלאָג געטאָן אין אויג די בלויע אָזיערע, וואָס האָט אין זיך אָפּגעשפּיגלט די גאַנצע שטאָט מיט אירע שפּיציקע קלויסטערס, וואָס האָבן מיט גאווה זיך געריסן אין הימל אַריין און די קליינע קאָלירטע הייזלעך, די דעכער מיט שטרוי באַדעקט.

די מענטשן זענען געווען פריינטלעך צו אים. צו וועמען ער האָט זיך גע־ווענדט נאָך עפּעס, איז יענער גרייט געווען צו דינען אים מיט אַלץ, וואָס ער האָט געקאָנט.

ער האָט מיט די מענטשן געריידט אויפן וווּנק, ווייל ער האָט די פראַנצויזישע שפּראַך נישט פאַרשטאַנען. ער האָט בלויז געקאָנט רעדן לשון קודש און אַראַביש. זייַנע באַגלייטער, די ביזאַנטישע שליחים, האָבן באַלד אָפּגעזוכט עט־לעכע גריכן, וועלכע האָבן דאָ אין נאַרבאָן זיך געהאַט אייngעאָרדנט מיט זייערע געשעפטן. זיי האָבן אימפּאָרטירט געווירץ פון אינדיע און פון ווייטן מזרח. זיי האָבן זיך באַלד אין די פּנימער דערקענט אַלס אייגענע און זיי האָבן אַנגעהויבן שנעל רעדן אויף זייער שפּראַך.

די ביזאַנטישע שליחים האָבן באַשלאָסן אין נאַרבאָן ויך אָפּצורוען עטלעכע טעג נאָך אַזאַ לאַנגער רייזע. יצחקן איז זייער באַשלוס געפעלן געוואָרן. אויך ער איז געווען מיד, און דער עיקר האָט ער געוואָלט זיך באַקענען מיט ר׳ נתן בן יצחק, פון וועלכן ער האָט געהאָפּט געווויר צו ווערן מער ידיעות וועגן די כוזרים און אויך עפּעס צו לערנען פון די בבלער ישיבות.

נאָך אַרומבלאָנדזשען עטלעכע שעה איבער די שמאָלע געסלעך פון נאַר־באָן, האָט ער אָנגעטראָפן אויף עטלעכע יינגלעך, וואָס האָבן זיך געאיילט ערגעץ־ווו, און אין זייערע שוואַרצע אייגעלעך האָט ער אַרויסגעפילט די ברידערלעכע נאָענטקייט. ער האָט זיי אָפּגעשטעלט און אַ וויילע געטראַכט אויף וואָס פאַר אַ לשון זאָל ער זיך צו זיי וועגדן. ער האָט געפרווווט און אַ פרעג געטאָן אויף לשון קודש ביים עלטסטן פון די יינגלעך:

— יידישע יינגלעך?...

— יאָ — האָט דער עלטערער געענטפערט מיט גרויס פרייד, און מיט אַ קלאַרער שפּראַך אים געפרעגט פון וואַנען ער איז, און אַז ער קאָן אים צופירן צום ראש־ישיבה ר׳ נתן בן יצחק.

— נאָר גאָט איז מיר בייגעשטאַנען אין זכות פון מיין שליחות — האָט יצחק אויסגערופן מיט שמחה — פיר מיך אַהין צו אים, ווייל איך האָב צו אים אַ גרוס...

www.libtool.com.cn

עס איז געווען פאַר מיטאָג. די זון איז געשטאַנען הויך אין הימל. און פון ירדן געסל האָט זיך דורכגעריסן דער אָנבליק פון דער בלויער אָזיערע, וואָס איז געלעגן הינטער דער שטאָט; און צוזאַמען מיט די רויטע, געלע און גרינע פאַרבן פון די הייזלעך און אונטער די גאָלדענע שטראַלן פון דער גליענדיקער זון האָט זיך געבילדעט אַ פראַכטפולע סימפאָניע פון קאָלירן.

יצחק איז געווען מיטגעריסן פון דער דאָזיקער שיינקייט און ער איז געגאַנגען אין דער ריכטונג פון רבינס הויז וויַ אַ פאַרחלומטער.

— אָט דאָס איז עס!... — האָט אויסגערופן אייגער פון די ירדישע ינגלעך, וועלכע האָבן מיט נייגעריקייט זיך צוגעקוקט צום פרעמדן יונגען ייד, פרעמד אין זיין הלבשה און פרעמד מיט דער אויסשפראַך זיינער אַפילו אין לשון קודש.

און זיי זענען פלינק אַוועקגעלאָפן פון דאָרט, און אין איין אויגנבליק האָבן זיי פאַרשפרייט די נייעס, אַז אַ פרעמדער ייד איז געקומען קיין נאַרבאָן פון ערגעץ אַ ווייטן לאַנד, וווּ עס הערשן די אַראַבער.

וועג ר׳ נתן בן יצחק האָט געעפנט די טיר אויף יצחקס אָנקלאָפן, איז דער קאָרדאָוואַנער יונגערמאַן געבליבן שטיין וויַ אַ צוגעשמידטער צום אָרט און האָט זיך נישט געקאָנט אַ ריר טאָן.

דאָס איידעלע פּנים פון דעם תלמיד־חכם האָט אים אַ בלענד געטאָן אין די אויגן. זיין טונקל־לעבנדיקע פּנים, אַרומגעראָמט מיט אַ קליין שוואַרץ בערדל און זיין קויל־פינקלדיקער בליק האָט אים ווי דורכגענומען. ער האָט געהאַט אַ לענגלעך פּיין־געשניצטע נאָז און די רויטע ליפּן זענען געווען לייכט באַוואַקסן. דער קאָפּ איז געווען באַדעקט מיט אַ פילפאַרביקן טורבאַן, ווי די ירדן האָבן זיך געקליידט אין בבל.

דער רבי איז געשטאַנען אַ ווייל, דורכגענומען מיט זיין טיפן בליק דעם פרעמדן יונגמאַן און נאָכדעם אַ פרעג געטאָן מיט אַ ווייך קול אויף לשון קודש:

— מיט וועמען ווילסטו רעדן, מיין פרייַנט?...

— מיטן גרויסן רבין, ר׳ נתן בן יצחק!... — האָט יצחק געענטפערט מיט אַ ווייבערישן קול פון צופיל איבערגענומענקייט, וויסנדיק פאַר וועמען ער שטייט.

— דו קענסט מיך נאָך נישט און דו ווייסט שוין, אַז איך בין גרויס... — האָט ר׳ נתן מיט אַ לייכטן שמייכל און כמעט מיט פאָרווורף אים געפרעגט.

— איך קען דיך יאָ, רבי ומורי... — האָט יצחק געענטפערט. — איך קום פון דער שטאָט קאָרדאָוואַ, וואָס געפינט זיך אין מדינת אַנדאַלוזיע, אין דרום־שפאַניע...

— און ברענגסט מיר אוודאי אַ גרוס פון מיין טייערן חבר ר׳ משה בן חנוך! — האָט דער רבי אַ געשריי געטאָן און איז געפאַלן אויפן האַלדז פון

www.libtool.com.cn

יונגן בחור — קום אַריין צו מיר אין הויז און געבענטשט זאָל זיין דיין טריט איבער מיין שוועל, ברוך הבא!

ער האָט אים צאַרט אָנגענומען ביי דער האַנט און אַריבערגעפירט איבער דער שוועל צו זיין אָפּגעזונדערטן חדר, ווו עס זענען געזעסן עטלעכע מענטשן פון שטאָט און האָבן מיט נייגעריקייט זיך צוגעקוקט צום נייַ־געקומענעם יונגנמאַן.

— דאָס איז יצחק בן נתן, פון דער שטאָט קאָרדאָווא אין אַנדאַלוזיע, וואָס געפינט זיך אונטער דער הערשאַפט פון אַראַבישן קאַליף אַבדול ראַכמאַן און אונטער דער נשיאות פון גרויסן למדן און געטרייַען ייִד, ר׳ חסדאי אבן שפרוט!... — האָט דער באַלעבאָס פון הויז פאָרגעשטעלט יצחקן.

דאָס אַלץ האָט יצחק אים דערציילט אין די עטלעכע טריט, וואָס ער האָט געמאַכט פון דער שוועל צום רבינס חדר.

די ייִדן אין דעם חדר האָבן זיך אויפגעשטעלט און אָפּגעגעבן שלום דעם פרעמדן יונגנמאַן און מיט באַוווּנדערונג און נאָך גרעסערער נייגעריקייט אָפּגעוואַרט, וואָס ער וועט זיי דערציילן.

באַלד איז אויפן טיש ביים רבין אין חדר געשטאַנען כיבוד: עטלעכע פלעשער בורגונדער וויין, פרוכטן און אַנדערע רייכע משקאות.

עס האָט זיך אָנגעהויבן אַן אויספרעגעניש, פריער אויף דעם, ווי עס לעבן די ייִדישע קהילות אין שפאַניע, וואָס עס מאַכט אין געזונט דער נשיא, ר׳ חסדאי אבן שפרוט, וועמעס שם עס גייט איבער דער גאַנצער ייִדישער וועלט.

— און וואָס מאַכט מיין טייערער חבר, ר׳ משה בן חנוך? — האָט ער ענדלעך מיט ציטערניש אין קול אַ פרעג געטאָן.

מיט גרויס אויפמערקזאַמקייט און מיט צעפלאַמטע פנימער האָבן אַלע אויסגעהערט די געשיכטע, וואָס דער פרעמדער יונגערמאַן פון קאָרדאָווא האָט זיי דערציילט. ווי אַזוי ר׳ משה בן חנוך האָט זיך פלוצלינג באַוויזן אין הויז פון נשיא אין דער סדר־נאַכט, און וואָס ער האָט דערציילט וועגן זיינע איבערלעבענישן.

די געשיכטעס האָבן געקלונגען אין די אויערן פון די ייִדן ווי מעשיות פון טויזנט און איין נאַכט. עס איז ממש געווען אומגלייבלעך, אַז אַ מענטש זאָל דאָס אַלץ דורכמאַכן, אָבער זייער נייַער רבי, דער תלמיד־חכם פון בבל, ר׳ נתן בן יצחק, האָט זיי באַשטעטיקט. ער איז דאָך געווען פון די פיר למדנים, וועלכע זענען געפאָנגען געוואָרן דורך דעם רויבערישן אַדמיראַל ראַמאַהיס.

און ווען עס איז געקומען צום אָרט, ווען יצחק האָט אָנגעהויבן דערציילן וועגן ציל פון זיין נסיעה, איז ער מיטאַמאָל אויסגעוואַקסן ביי די נאַרבאָנער ייִדן ווי אַ לעגענדאַרישע פּערזאָן.

— ביסטו דאָך דער צווייטער אלדד הדני!... — האָט עמיצער פון זיי אויס־

www.libtool.com.cn

געפֿונען — דאָ ביי אונדז ווייסט מען גאָרנישט וועגן אָזאָ שבט, די כוזרים. מיר הערן דאָס צום ערשטן מאָל...

— אין בבל האָט מען יאָ געהערט וועגן די כוזרים, דאָס איז אַ טערקישער שבט, ווי עס ווערט דערציילט אין נאָמען פון אונדזערס אַן אַלטן בבלער תלמיד־חכם, ר׳ יצחק סאַנגורי — האָט דער ראש־ישיבה ר׳ נתן בן יצחק זיך אָנגעפֿונען — און אים, ר׳ יצחק סאַנגורין, האָבן די כוזרים צו פֿאַרדאַנקען זייער איבערגיין צום יידישן גלויבן. די כוזרים שטאַמען אָפּ פון נחס דריטן זון, יפֿת, וועלכער האָט פון צווישן זיינע זין געהאַט אייניעם מיטן נאָמען תוגרמא. אין די יחוס־בי־כער פון די כוזרים איז פֿאַרשריבן, אַז תוגרמא האָט געהאַט צען זין און אייניער פון זיי האָט געהייסן כזר, ער איז געווען דער זיבעטער זון, און אָט פון דעם דאָזיקן כזר זאָלן עס אָפּשטאַמען די כוזרים...

— איך דאַנק אייך זייער, רבי ומורי — האָט יצחק איבערגעריסן — איר האָט מיר געלאָזט הערן אינגאַנצן אַ נייע זאַך... וואָרים ביי אונדז האָט מען פֿאַרשפּרייט קלאַנגען, אַז די כוזרים שטאַמען אָפּ פון די עשרת השבטים...

— אפשר האָבן זיך אין משך פון דורות אַריינגעמישט אין דעם כוזרישן בלוט דאָס בלוט פון די פֿאַרטריבענע צען שבטים. עס איז שוין באַלד צוויי טויזנט יאָר, זינט דאָס מלכות ישראל איז חרוב געוואָרן דורך שלמנאסר מלך אַשור, וועלכער האָט די איבערבלייבענישן פון די צען שבטים פֿאַרטריבן און פונאַנדערגעשפּרייט אויבער דער גאַנצער וועלט. אויף געוויס קאָנען מיר נישט זאָגן. אפשר האָט אלדד הדני יאָ געווסט, אָבער מען האָט אים אַ סך נישט געגלייבט, ווייל ער האָט צופיל מגזם געווען אין זיינע דערציילונגען... — האָט ר׳ נתן בן יצחק געזאָגט און זיך פֿאַרטראַכט איבער זיינע רייד.

עס איז געווען דער טאָג פון פרייטיק, און די יידן וועלכע זענען דאָ געזעסן ביים רבין, האָבן זיך געאיילט אַהיים, ווייל מען דאַרף זיך צוגרייטן צו קבלת שבת.

— דו וועסט בלייבן מיין אורח, יצחק בן נתן!... — האָט דער ראש־ישיבה מיט אַ ווייך קול אויסגערופן — און זיי געבענטשט אין מיין הויז... מיר וועלן נאָך אַ סך רעדן פרייטיק־צונאַכטס, ווען פיל פון די נאַרבאַנער באַלעבאַטים קומען זיך געווייגלעך צונויף ביי מיר, און וועסט נאָך אַ סך אינטערעסאַנטע יידישע זאַכן געוואָר ווערן; און אַ מענטש, וואָס נעמט זיך אונטער אַזאָ נסיעה, דאַרף וויסן וועגן די יידן, וואָס ער וועט אויף זיין וועג אָנטרעפֿן.

***

אַ גרויסע צאָל יידן זענען זיך דעם דאָזיקן פרייטיק־צונאַכטס צונויפגעקומען אין דער שול, וווּ עס דאָוונט ר׳ נתן בן יצחק, כדי צו הערן זיין דרשה און אויך

www.libtool.com.cn

צו זען דעם יונגן גאַסט פון קאַרדאָווא, וועגן וועלכן עס זענען שוין אַרומגעגאַנ־
גען פאַרשידענע געשיכטעס. מען האָט שוין געווויסט, אַז ער איז געשיקט געוואָרן
פון נשיא אין שפּאַניע, ר׳ חסדאי אבן שפרוט, ערגעץ־וווּ אין אַ פאַנטאַסטישן
לאַנד אַריין הינטער די הרי־חושך, ווו עס הערשט אַ יידישער מלך איבער אַ ייִדיש
פאָלק, וואָס שטאַמט פון די פאַרלוירענע עשרת השבטים.

עס זענען צוליב דעם דאָזיקן גרויסן יום־טוב אָנגעצונדן געוואָרן אַלע מנורות,
און עס איז געווען ליכטיק ווי בייטאָג. עס האָבן זיך פאַרזאַמלט אַ גרויסע צאָל
פרויען מיט זייערע טעכטער, דערוואַקסענע מיידלעך, וועלכע האָבן זיך געפונען
אויף אַ העכערן גאַניק, אין דער ווייבערישער שול. אַ סך האָט געצויגן צו הערן
די פאַרכאַפּנדיקע געשיכטעס וועגן דעם געפונענעם פאָלק, די כוזרים; און אַ סך,
מערסטנטיילס די יונגע מיידלעך, האָבן געוואָלט כאַפּן אַ בליק אויף דעם פרעמדן
יונגן ייִדישן בחור, וועגן וועמען מען האָט שוין פאַרשפּרייט אַ קלאַנג, אַז ער
איז אַזוי שיין ווי אַ מלאָך, און ווען ער רעדט, שפּריצן פייערדיקע פונקען פון
מויל און זיינע אויגן קאָנען פאַרכישופן, ווען זיי גיבן אויף עמיצן אַ בליק.

דער אָוונט איז צוגעפאַלן אַזוי פלוצלינג, אַז מען האָט זיך כמעט ווי נישט
אַרומגעזען, און עס איז שוין געווען פרייטיק־צונאַכטס. פון די פיל פענצטער
האָבן אַרויסגעבלינצלט אָנגעצונדענע ליכט, אַ סימן, אַז דאָס זענען ייִדישע שטי־
בער. עס האָבן אַרויסגעשמעקט די שבתדיקע מאכלים און פאַר די טירן האָבן זיך
באַוויזן פרויען און מיידלעך, אויסגעשלייערט אין זייערע שענסטע יום־טובדיקע
קליידער, זייערע האָר זענען נאָך פייכט געווען און עס זענען אין זיי אַריינגע־
פלאָכטן געווען בענדער פון די פאַרשידנסטע קאָלירן. די אויגן האָבן געלויכטן
און עס איז אין זיי געלעגן בענקשאַפט און פרייד צוזאַמען אויסגעמישט.

די מאַנסבילן זענען געווען ביי קבלת־שבת. אויף די שמאָלע געסלעך איז ge־
וועז לייַדיק, ווייל דאָ האָבן קיין קריסטן בכלל נישט געווווינט. און עס האָט זיך
געפילט שבתדיקייט אין אַלע ווינקעלעך. פון דער פינצטערניש אַרויס האָט פון
צייט צו צייט אַ בלישטש געטאָן צווישן די געסלעך די אָזיערע מיט אַ ווייסן שוים
און מיט אַ שטילן שבתדיקן געשעפטש, וואָס האָט דערציילט וועגן ייִדישער
פאַרגאַנגענהייט און ייִדישן עתיד...

דאָס איינציקע געשפּרעך איז געווען — דער יונגער גאַסט פון קאַרדאָווא,
יצחק בן נתן. ער האָט געריידט די פאַנטאָזיע פון די פרויען און געצונדן זייער
איינגעבוירענע נייגעריקייט. זיי האָבן שוין מיט אומגעדולד געוואַרט, אַז די שבת־
דיקע סעודה זאָל זיין פאַרביי און מען וועט גיין הערן די דרשה פון דעם נייעם
רבין, ר׳ נתן בן יצחק. גלייכצייטיק וועט מען קאָנען אָנזעטיקן דעם בליק און די
נייגעריקייט, קוקנדיק אויפן גאַסט.

ביים רבין זענען געווען דאָסמאָל אַ סך מענטשן צו דער שבתדיקער סעודה.

www.libtool.com.cn

מען איז געקומען אפגעבן כבוד דעם יונגן עילוי, וועגן וועלכן עס האבן זיך שוין געהאט פארשפרייט קלאנגען, אז ער איז דער בעסטער תלמיד אין דער ישיבה פון קארדאווא, און אז טאקע צוליב דעם האט דער נשיא, ר' חסדאי אבן שפרוט, אים אויסגעקליבן צו זיין דער שליח־מצווה פאר אזא גרויסן ציל, ווי אויסצוגעפינען דאס כוזרישע פאלק.

זיי האבן זיך נישט געווארט אין אים. דער יונגער יצחק, פריער א צוריק־געהאלטענער, צוליב באשיידנקייט און דערנאך א דערמוטיקטער פון זיין גאסט־געבער, האט ער אנגעהויבן ארויסווייזן גרויס בקיאות אין וועלט־זאכן און אין ים־התלמוד. ער האט נאכגעזאגט א דרשה פון זיין נייעם רבין, ר' משה בן חנוך; וואס ער האט געהאלטן אין דער קארדאווער ישיבה וועגן ר' סעדיה גאון און וועגן זיין הארטנעקיקן קאמף קעגן דער נייער סעקטע, די קראים.

„מכלומרשט גלייבן זיי נאר אין תורת משה", האט ער געזאגט מיט גרויס היץ, „אבער אין דער אמתן האבן זיי נישט קיין שום אנונג, וואס אין תורת משה שטייט געשריבן. זיי נעמען אן דעם טייטש ווי ער איז אויבנאויפיק, דרינגען נישט ארויין אין זיין טיפקייט, דעריבער גרייזן זיי און בלאנדזשען אויף קרומע וועגן"...

דער עולם ארום האט געגאפט פון זיינע רייד און האבן זיך איבערגעשעפטשעט אין דער שטיל אייגער מיטן אנדערן וועגן דער גאונות פון דעם יונגן תלמיד־חכם.

און יצחק האט געגעבן באלד פאקטן וועגן זיינע רייד, וואס האבן באשטעטיקט דאס פריער געזאגטע: „אין דער תורה ווערט געזאגט „לא תבערו אש בכל מושבותיכם" — איר זאלט נישט אנצינדן קיין פייער אין אייערע ווינונגען — לויט די רבנים, וועלכע האבן די זאך געגומען אויף א נאטירלעכן אופן, האט מען געמעגט פריער, איידער דער שבת איז צוגעפאלן, אנצינדן ליכט. מען טאר נאר נישט אנצינדן אום שבת. זיי, די קראים, אין זייער פאלשן אויסטייטש, האבן עס אנגענומען גאנץ איינפאך: מען טאר נישט שבת אנצינדן קיין פייער, זענען זיי די גאנצע פיר און צוואנציק שעה געזעסן אין דער פינצטער און אזוי ארום פאר־שטערט די יום־טובדיקייט פון שבתדיקן טאג... די קראים קאנען נישט צופאסן דאס געזעץ צום לעבן און צו דער באדערפעניש פונעם יחיד. ווען, למשל, א מענטש האלט ביים שטארבן, האבן די קראים נישט געהופן קיין רופא, ווייל דער־מיט איז מען מחלל שבת. זיי האבן נישט גענומען דאס געזעץ לויט די רבנים, וועלכע האבן די תורה צוגעפאסט צום לעבן און געפסקנט, אז „פיקוח נפש דוחה שבת" — אז ווען עס האלט וועגן דעם לעבן פון א מענטש, איז דאס שטארקער פון דעם שבת...

און וואס ווייטער יצחק האט געערדט, אלץ פלאמיקער זענען געווארן זיינע אויגן און ער האט זיך אינגאנצן אנגעצונדן ווי א פייער־אפער. ער איז אויפגע־

www.libtool.com.cn

שטיגן אין די אויגן פון די פאַרזאַמלטע געסט ווי אַ מלאך, און אַ גרויס דרך־ארץ איז צו אים אַרויסגעוויזן געוואָרן.

אָבער גאָר הויך אויסגעוואַקסן איז דער יונגערמאַן פון קאָרדאָוואַ, וועמען איז אין דער באַגלייטונג פון רבין, ר׳ נתן בן יצחק, געקומען נאָך דער סעודת־שבת אין שול אַריין.

די שול איז געווען געפּאַקט פון איין עק ביזן צווייטן, אַז מען האָט קיין נאָדל נישט געקאָנט אַרײַנווארפן אינדערמיטן. אין דער ווייבערישער שול איז געווען דאָס זעלבע. מען איז געשטאַנען קעפּ אויף קעפּ.

— אָט דאָס איז ער!... — האָט מען אויף אים געוויזן.

— אָט דער הויכער בחור, מיט די ברוינע האָר און פּלאַקערדיקע שוואַרצע אויגן!...

— ווי שיין ער איז!... — האָט איין מיידל אויסגערופן פאַרגעסנדיק, אַז מען דאַרף זיך שעמען אַזאַ זאַך צו זאָגן אזוי אָפן. אָבער באַלד האָט זי פאַרשטאַנען, אַז זי האָט איבערגעכאַפּט די מאַס און האָט זיך אַוועקגעזעצט אַ פאַרשעמטע.

— אַזאַ איידעם וואָלט איך מיר געווינטשן!... — האָט איין יידענע אויפּגעהויבן די הענט צו אירע אויגן ווי ביים ליכט־בענטשן.

איר טאָכטער, וואָס איז געשטאַנען דערביי, איז אָפּגעגאַסן געוואָרן מיט אַ קאַרמאַזין־רויטקייט, ווייל אַלעמענס בליקן האָבן זיך אַ וועגד געטאָן צו איר.

— שטיל זאָל זיין, דער רבי גייט שוין אַרויף אויף דער בימה... — איז געוואָרן אַ שושקעריי.

— אָט גייט דער פרעמדער בחור מיט אים אַרויף...

און אָט האָט דער רבי אָנגעהויבן זיין דרשה, וואָס איז דאָס מאָל געווען ווי אַ קבלת־פּנים פאַר דעם גרויסן גאַסט, וואָס זיי האָבן פּלוצלינג באַקומען אין זייער שטאָט.

קודם־כל האָט ער אָפּגעגעבן אַ שבח דעם בורא עולם פאַר דעם חסד, וואָס ער האָט מזדמן געווען, אַז דער יונגער תלמיד־חכם זאָל גראָד גיין דורך דעם וועג און נישט דורך קיין אַנדערן. דערנאָך האָט ער פאַר זיינע צוהערער דערציילט וועגן דער שפּאַנישער שטאָט קאָרדאָוואַ, וועגן איר גרויסער ישיבה, וואָס וועט באַלד איבערשטייגן די צוויי ישיבות אין סורא און פּומבדיתא, אין בבל.

ער האָט זיי איבערגעגעבן אויך וועגן דער פּאַסירונג פון זיין פערטן חבר, ר׳ משה בן חנוך, וועגן וועלכן ער האָט ביז דעם טאָג, וועמען דער יונגער בחור איז אַהערגעקומען, נישט געווּסט וואָס מיט אים איז געשען. ער האָט געדאַנקט דעם אייבערשטן פאַר דעם, וואָס ער האָט אַזאַ גרויסן תלמיד־חכם אַרונטערגענומען אונטער זיינע פליגל און געפירט אויפן ריכטיקן וועג.

ערשט צום סוף האָט ער אָנגעהויבן רעדן וועגן דעם גאַסט גופא.

www.libtool.com.cn

„מיינע טייערע ברידער און שוועסטער", האָט ר' נתן בן יצחק זיך צעווא־רעמט מיט זיינע רייד וועגן שליח פון קאָרדאָווא, „יונג אין יאָרן איז ער נאָך אונדזער גרויסער גאָסט, אָבער זאָט אין מעשים טובים איז ער שוין, און אונדזערע חכמים האָבן געזאָגט: „כל שמעשיו מרובין מחכמתו חכמתו מתקיימת" — ווען עמיצנס מעשים שטייגן איבער זיין קלוגשאַפט, האָט זיין חכמה אַ קיום. אָבער ווען עמיצנס קלוגשאַפט שטייגט איבער זיינע מעשים, האָט זיין חכמה נישט קיין קיום... אונדזער גאָסט האָט אויף זיין חשבון אַ סך מעשים און ער איז דערצו זייער קלוג. צו וואָס איז ער געגליכן? ער איז געגליכן צו אַ בוים, וואָס זיינע בלעטער זענען פונאַנדערגעוואַקסן און זיינע וואָרצלען זענען טיף פאַרגראָבן, אַזוי אַז קיין שום ווינט קאָן אים נישט איבערקערן. בלויז דאָס אַליין, וואָס ער האָט אויף זיך געזומען אַזאַ הייליקע שליחות, ווי גיין אויפזוכן די פאַרלוירענע שבטים, שטייגט איבער אַלץ, וואָס אַ מענטש קאָן אין זיין לעבן אויפטאָן. ער וועט דער־מיט צואיילן דעם קיבוץ־גליות און דאָס מיינט, אַז מיט דעם אויסלייזן דאָס יידישע פאָלק פון גלות, וועט ער אויך אויסלייזן די שכינה, וואָס געפינט זיך צוזאַמען מיטן פאָלק ישראל אין גלות. ערשט איצט קאָנט איר פאַרשטיין, וואָס אָט דער יונגער בחור פון קאָרדאָווא האָט אויפגעטאָן מיט זיין טאַט!...

„ווען איר קוקט אויף דעם גאָסט פון קאָרדאָווא, זעט איר פאַר זיך דעם גרויסן נשיא, ר' חסדאי אבן שפרוט, וועמענס שם עס גייט איבער דער גאַנצער יידישער וועלט. וואָרים אונדזערע חכמים האָבן געזאָגט ‚אַז — שליחו של אדם כמותו — דער שליח פון דעם מענטש, איז פונקט ווי דער מענטש אַליין, וועל־כער האָט אים געשיקט... ווען מיר גיבן אָפּ כבוד יצחק בן נתן פון קאָרדאָווא, גיבן מיר אויך דערמיט אָפּ כבוד דעם שר פון דער מדינת אַנדאַלוזיע, וועלכער איז אַ גרויסער נשיא בישראל..."

דער עולם האָט זיך צוגעהערט מיט פאַרכאַפטן אָטעם צו די געהויבענע רייד פון זייער רבין און האָבן יעדעס מאָל איבערגעריסן זיינע ווערטער מיט אויס־געשרייען, מיט וועלכע זיי האָבן אָפּגעגעבן כבוד דעם יונגן גאָסט, וועלכער איז געשטאַנען אומבאַוועגלעך אויף דער בימה און זיין גאַנץ פנים האָט געפלאַקערט מיט אַ געטלעך פייער. ער האָט זיך נישט געריכט אויף אַזאַ כבוד מצד דעם גרויסן תלמיד־חכם פון בבל, און ער האָט אַפילו קיין רייד אין זיין מויל נישט געפונען, מיט וואָס אים אָפּצוענטפערן פאַר די אַלע לויב־ווערטער. ערשט נאָך אַ ווייל האָט ער זיך געפאַסט און אַרויסגעזאָגט עטלעכע וועדאַנקען, וואָס האָבן ביי אַלע פאַרזאַמלטע אַרויסגערופן גרויס התלהבות און זייער ליבע צום יונגן בחור איז נאָך מער געוואַקסן.

ווען ר' נתן בן יצחק האָט פאַרענדיקט זיין דרשה, האָט דער גאָסט געזאָגט נישט מער ווי עטלעכע ווערטער. ער האָט געדאַנקט דעם גאָסטגעבער זיינעם פאַר

www.libtool.com.cn

די אַלע קלוגע רייד, וועלכע גייען אָבער נישט אויף אים, ווייל ער האָט אַזוי פיל לויבריידיגט נישט פאַרדינט; די אַלע רייד גייען אַרויף אויף דעם נשיא פון קאָר־דאָוואַ, ר׳ חסדאי אבן שפרוט, וועמען די יידישע וועלט וועט האָבן צו פאַר־דאַנקען, אויב עס וועט קומען אָמאָל אַ דערנענטערונג צווישן דעם כוזרישן פאָלק מיט אַלע איבעריקע יידן פון דער וועלט.

„דעם בריוו, וואָס איך פיר צום יידישן מלך, יוסף בן אהרן, דעם הערשער איבער דעם כוזרישן פאָלק, וואָס דינט צום זעלבן גאָט פון אברהם, יצחק און יעקב, וואָס מיר אַלע יידן דינען — וועט אויף אייביק פאַרבלייבן אין דער יידי־שער געשיכטע ווי אַ הייליקע שריפט, און פון דעם דאָזיקן בריוו וועלן די קו־מענדיקע דורות אַזויפיל לערנען, ווי זיי האָבן געלערנט פון אַלע אַמאָליקע נביאי־שע רייד. איך זאָג־צו און איך שוועור ביי אַלע הייליקייטן, אַז איך וועל די גרויסע שליחות, וואָס איז מיר איבערגעענטפערט געוואָרן אין מיינע הענט דורכן שר הגדול, ר׳ חסדאי אבן שפרוט, דורכפירן, אפילו ווען עס זאָל מיר אויסקומען אָפּ־צוגעבן מיין לעבן דערפאַר!...״

אַ גרויסער רעש האָט זיך אויפגעהויבן נאָך די דאָזיקע קלוגע רייד פון דעם יונגן יצחק בן נתן און די געשרייען זענען אַזש אַרויס פון דער גרויסער שול אין דער ביינאַכטיקער לופט און האָבן זיך געהויבן ביז די הימלען, ביז די פינקלדיקע שטערן: „זאָל לעבן דער שליח־מצווה!...״ — האָבן זיי געשריגן און אַן עולם האָט זיך אַ ריס געטאָן צו דער בימה און אַ כאַפּ געגעבן יצחקן אויף די אַקסל און אים אָנגעהויבן טראָגן איבער דער גרויסער שול, ווי להבדיל אַ ספר־תורה, און דערביי האָבן זיי געזונגען אויסטערלישע ניגונים, וואָס זענען אונטערגעכאַפּט געוואָרן אין דער ווייבערישער שול, פאַרגעסנדיק אינגאַנצן אין „קול באשה״... אַ גרויסער יום־טוב האָט געהערשט צווישן אַלעמען. די יונגע מיידלעך האָבן זייערע פּנימער צוגעדריקט צו די קופּערנע גראַטן פון דעם גאַניק, וואָס האָט אָפּגעטיילט די ווייבערשע שול פון דער מענערשער, זיי האָבן זייערע בליקן אייַנגעשטאָכן אין דעם יונגן בחור און באַוווּנדערט זיין שיינקייט און קלוגשאַפט, וואָס האָט געשפּראָצט פון זיינע אויגן.

די דאָזיקע נאַכט איז קיינער נישט געגאַנגען שלאָפן. עס איז געווען אַ וואַר־נאַכט. מיט געזאַנג און מיט אָרעמס פאַרלייגט אויף אָרעמס זענען זיי אַלע מחנות־ווייז געגאַנגען פון דער שול איבער די שמאָלע געסלעך פון דער פראַנצויזישער שטאָט נאַרבאָן. קיינער האָט זיי דערין נישט געשטערט, ווייל קיין גויים האָבן אין דער גאַנצער געגנט אַרום נישט געווווינט. דאָס האָט מען באַגלייט דעם רבין מיט דעם יונגן גאַסט אַהיים. אונטערן גרינעם שיין פון די פינקלדיקע שטערן האָבן זיך געשוואַרצט אַטלאַס און סאַמעט און ס׳האָבן געבלענדט ווייסע זאָקן, און

www.libtool.com.cn

פון צייט צו צייט האָט ווי אַ גרויס ליכט אַ שיין געטאָן דער ווייסער שוים פון דער אָזיערע, וואָס האָט זיך דורך די אָפענע געסלעך דורכגעריסן.

אַ גאַנצע נאַכט זענען אַלע אין הויז פון רבין, ר׳ נתן בן יצחק, וואָך געווען. מ׳האָט געטרונקען משקה און געדעדט דברי־תורה, און יצחק איז געווויר געוואָרן אַ סך נייע זאַכן, וועגן וועלכע ער האָט פריִער קיין אַנונג נישט געהאַט.

די יִידן פון נאַרבאָן האָבן יצחקן דערציילט וועגן זייער לעבן אין דעם דאָזיקן לאַנד אונטער דער הערשאַפט פון די קאַראָלינגער.

„אין דער צייט פון קאַרל דעם גרויסן", האָט אייגער פון די עלטערע באַלעבאַטים דערציילט, „מיט אַן ערך 140 יאָר צוריק, האָבן שוין געווויגט יִידן אין פראַנקרייך, און אונטער זיין ממשלה האָט זיך געלעבט די יִידן און ספּעציעל די יִידן פון דער שטאָט נאַרבאָן — זייער גוט. עס ווערט דערציילט אַ לעגענדע, אַז די יִידישע באַפעלקערונג האָט איבערגעגעבן די שטאָט נאַרבאָן צו קאַרל דעם גרויסן און דערפאַר האָט ער די יִידן געגעבן גרויסע פּריווילעגיעס. ער האָט זיי אָפּגעגעבן אַ דריטל פון דער שטאָט און האָט אַנערקענט די מאַכט פון אַ יִידישן „מלך", וואָס זיי האָבן געהאַט און וועלכער האָט געזאָלט אָפּשטאַמען פון מלכות בית־דוד. שפּעטער איז די מאַכט איבער דעם דריטל שטאָט פון נאַרבאָן אַריבער צו אייגעם אַ „רבי־מכיר", וואָס האָט אויך אָפּגעשטאַמט פון בית־דוד, און קאַרל דער גרויסער האָט אים ספּעציעל געלאָזט ברענגען פון באַגדאַד אין בבל.

„שפּעטער, נאָכן טויט פון קאַרל דעם גרויסן, האָבן זיך די קריסטלעכע גייסט־לעכע נוקם געווען אין די יִידן, ווייל זיי האָבן נאָך ביי זיין לעבן די יִידן נישט פאַרגונען די אויטאָנאָמיע און זיי האָבן די אַלע פּריווילעגיעס פון זיי צוגענומען. אַ שוועך לעבן האָט זיך אָנגעהויבן פאַר די יִידן אין נאַרבאָן. די גלחים האָבן אייגעפירט אַ מנהג, אַז אין זייערע חגאות האָט איין יִיד געמוזט אויסגעפאָטשט ווערן פון אַ קריסט. ווען די יִידן האָבן זיך באַקלאָגט פאַר דעם אַרציבישאָף פון טולוז, האָט ער זיך „דערבאַרעמט" און אַרויסגעגעבן די הנחה, אַז פאָטשן אַ יִיד זאָל מען נאָר אין ניטל, און אין דעם „גרויסן פרייטיק", וואָס איז פאַר דעם קריסטלעכן פּסח, אין טאָג, ווען יעזוס איז „געפּליגן" אין הימל אַריין...

„אָבער היינט האָבן מיר שוין, ברוך השם, רו פון די קריסטן, די אַלע בייזע מנהגים זייערע זענען שוין אַוועק ווי דער ווינט אין דער פאַרגאַנגענהייט", האָט דער יִיד מיט צופּרידנקייט פאַרענדיקט די געשיכטע וועגן די יִידן אין נאַרבאָן.

די דאָזיקע מעשיות האָבן אויף דעם יונגן יצחק אָנגעוואָרפן אַ שרעק. ער איז צו אַזעלכע זאַכן גאָרנישט צוגעווויגט. ביי זיי, אין דער מדינת אַנדאַלוזיע, וויסט ער, געניסן יִידן פון דעם העכסטן ווויזיין און זיי ווערן געאַכט און געשעצט סיי פון דער באַפעלקערונג און סיי פון מלכות.

„נאָר ביי די קריסטן קאָנען אָזעלכע זאַכן פאַרקומען", האָט יצחק געזאָגט

www.libtool.com.cn

מיט פֿאַרווורף, גלייך ער וואָלט געוואָרפן די שולד אויף די נאַרבאָנער ייִדן, וואָס זיי האָבן צו אַזעלכעס דערלאָזט. „ביי די מוסולמענער ווערן ייִדן זייער הויך גע־שאַצט, און ייִדן, ווי איר זעט, פֿאַרנעמען די העכסטע שטעלעס אין דער רעגירונג. גאָט זאָל זיך אויף אייך דערבאַרימען!“

אַ גאַנצע נאַכט זענען אַזוי אַנגעגאַנגען די שמועסן צווישן די חשובע באַ־לעבאַטים אין שטאָט און דעם יונגן שליח פון קאַרדאָווא. יצחק איז געווויר גע־געוואָרן אַ סך אינטערעסאַנטע זאַכן. ביז איצט האָט ער מער נישט געווּסט ווי נאָר וועגן דעם לעבן פון די ייִדן אין שפּאַניע. אַצינד זעט ער אויך ווי אַזאַ פֿאַר אַ גרויסע אויפגאַבע ער האָט אויף זיך געמומען. וואָרים מיט אָפּזוכן דאָס נייע ייִדי־שע פּאָלק אין לאַנד פון די כוזרים ווען געווינט אויך פֿאַרבעסערט ווערן די מערכה פון ייִדן איבער דער גאַנצער וועלט. די קריסטן וועלן מער נישט וואָגן צו טראַכטן וועגן אַזעלכע בזיונותדיקע געזעצן, ווי פּאַטשן אַ ייִד אין פּנים אַריין.

וען ס׳האָט אָנגעהויבן טאָגן און די בלויקייט האָט זיך שוין קלאָר געצייכנט אויף די שויבן, האָט רבי נתן בן יצחק זיך אויפגעשטעלט און אויסגערופן:

— הגיע זמן של שחרית!!!

און דער עולם האָט אָנגעהויבן שאָקלען זיך מיט גרויס כוונה, אויסרופנדיק:

„מה טובו אהליך יעקב משכנתיך ישראל“... און אָנגעפולטע מיט האָפּע־נונגספולקייט, האָבן זייערע שטימען זיך געלאָזט הערן איבער דעם גאַנצן הויז און אַרויסגעריסן זיך אין דרויסן, ווו אַ רויטע זון האָט מיטאַמאָל אַ שפּראָץ־אויף געטאָן און אָפּגעגאָסן די גאַנצע וועלט מיט אַ פורפור־שיין, און אַ ליכטיקייט האָט אויפגעהעלט אין אַלעמענס נשמות. עס איז געווען שבתדיקער פרימאָרגן...

אָבער יצחקן, דעם יונגנמאַן פון דער פרייער שפּאַניע, איז נאָך דעם זעלבן טאָג באַשערט געווען איבערצולעבן דאָס, וואָס פֿאַר די ייִדן אין פראַנקרייך און דייטשלאַנד איז עס נישט געווען קיין נייעס און זיי האָבן זיך געקאָנט דערויף ריכטן יעדן שיינעם פרימאָרגן.

וען דער עולם ייִדן איז געווען פאַרטאָן אין דער תפילה פון מוסף און אַ שטילקייט האָט געהערשט אין שול, וויל אַלע זענען נאָך געשטאַנען צו דער שטילער שמונה עשרה, זענען פלוצלינג אַריינגעקומען עטלעכע פֿאַרשטייער פון דער קריסטלעכער קירכע און האָבן זיך דערנענטערט צו דער מזרח־וואַנט, ווו עס איז געשטאַנען דער בעל־תפילה און האָט זיך שוין באַלד געגרייט אָנצוהייבן די הויכע שמונה עשרה.

דער רב, ר׳ נתן בן יצחק, איז געשטאַנען איינגעהילט אין זיין טלית און פאַרטיפט געווען אין דאַוונען, באַזונדערס האָט ער זיך אָפּגעשטעלט און מיט כוונה אונטערגעשטראָכן די ווערטער: „ותחזינה עינינו בשובך לציון ברחמים“...

www.libtool.com.cn

און פֿלוצלינג האָט ער דערהערט די פֿרעמדע שפּראַך אין שול. ער האָט זיך אומ־געדרייט און דערזען די אומגעבעטענע געסט.

לעבן אים איז געשטאַנען יצחק פון קאַרדאָווא, וועלכער האָט געעפּנט אַ פּאָר גרויסע אויגן און נישט פֿאַרשטאַנען וואָס דאָ קומט פּאָר. פֿרעמדע מענטשן פון אַן אַנדער גלויבן זאָלן וואָגן אַריינצוקומען אין אַ מקום־קדוש!... ער האָט זיך גאָרנישט פֿאָרגעשטעלט, אַז אַזאַ זאַך קאָן געשען.

עס איז באַלד צוגעקומען דער עלטסטער פון די ייִדן אין נאַרבאָן און גע־פֿרעגט ביים עלטערן קירכע־באַאַמטן, וואָס עס האָט אים געבראַכט אין שול אַריין אינמיטן דאַוונען.

יענער האָט אים אַ ווייַלע אָנגעקוקט, ווי געוואָלט אַרויסלייענען פון זיינע אויגן די געהיימנישפולע זאַך, וואָס ער וויל דאָ דערגיין.

ענדלעך האָט ער אַרויסגעזאָגט:

— צו אייך איז געקומען אַ מאַן פון דער שטאָט קאַרדאָווא, וואָס איז אין דער אומגלויביקער אַנדאַלוזיע און ער פֿאַרשפּרייט קלאַנגען, אַז עס קומט אָ סוף צו דער קריסטלעכער אמונה און אַז אַלע פּעלקער וועלן ווערן ייִדן. ווער איז עס דער דאָזיקער רעבעל, גיט אים אַרויס און מיר וועלן אים באַשטראָפן, ווי ער פֿאַרדינט!...

— ווי פֿאַלט אייך איין אַזאַ זאַך אויסצוטראַכטן אויף אונדזער קהילה?... — האָט דער רב, נתן בן יצחק, אויסגערופן מיט אַ קול, וואָס האָט זיך אייגנע־האַלטן פון נישט אויסברעכן אין אַ געוואַלטיקן צאָרן — און ווער איז עס דער, וואָס האָט געוואָגט אייך אָפּצונאַרן און קומען צו אייך מיט אַזאַ נאַרישן און לע־כערלעכן בלבול? אָט דעם נאַרישן ליגנער דאַרפט איר באַשטראָפן און נישט דעם יונגנמאַן פון קאַרדאָווא, וועלכער גייט זיך זיין וועג אין אַ וויכטיקער שליחות, וואָס עס האָט אים געשיקט דער פירשט פון אַנדאַלוזיע, ר׳ חסדאי אבן שפּרוט, דער אויסערן־מיניסטער פון קאַליף אַבדול ראַכמאַן דער דריטער.

די קירכע־באַאַמטע זענען אין ערשטן אויגנבליק געבליבן שטיין ווי פֿאַר־ווירט און נישט געוווסט דעם רב וואָס צו ענטפֿערן. אָבער אין אַ רגע איז דער עלטסטער פון זיי געקומען צו זיך נאָך דער ערשטער איבערראַשונג און געזאָגט:

— אָבער וועט איז ער, לאָמיך אים מיט מיינע אויגן אָנקוקן און לאָמיך רעדן מיט אים!...

דאָ האָט זיך דער יונגער יצחק, געווויר ווערנדיק אין וואָס עס האָנדלט זיך, אַרויסגעשטעלט און אויף אַראָביש זיך אָנגערופן צו די קירכן־פֿאָרשטייער:

— דאָס בין איך דער „שרעקלעכער" מענטש, וואָס בין געקומען אומברענגען אייער קריסטלעכע קירך... אָבער אויב אייער גלויבן איז אַזוי שטאַרק, ווי קומט

www.libtool.com.cn

עס וואָס איר האָט מורא פאַר איין מענטש, אַז ער זאָל אייך אַ תל מאַכן פון דער גאַנצער באַפעלקערונג אין פראַנקן־לאַנד?...

וועט מ׳האָט פאַרן עלטסטן פון די קירך־פֿאַרשטייער איבערגעזעצט די רייד פון יונגן יצחק, איז ער בלאַס געוואָרן און דערנאָך געוואָרן רויט פאַר בושה, וואָס אַזאַ יונגערמאַן האָט געוואַגט צו אים, צו אַ קריסט, אַזוי צו רעדן.

— דו האָסט צופיל חוצפה, יונגערמאַן!... — האָט דער קירכן־באַאַמטער צו אים אויסגערופן — מיר זענען דאָ צו דעם נישט צוגעווויזענט. דו ביסט אַ ייִד און דאַרפסט זיין אונטערטעניק...

— דערפאַר ווייל מיר האָבן אייך אַ גאָט געגעבן!... — האָט אים יצחק אין־בערגריסן אין די רייד — אדרבה, איר דאַרפט אונדז דאַנקבאַר זיין לעולם ועד, ווייל ווען נישט מיר ייִדן, וואָלט איר נאָך ביז היינט געזונקען אין דער אומזויבר־דיקער געצנדינסט.

— אויב וועסט ווייטער אַזוי חוצפהדיק רעדן, האָבן מיר אַ רעכט דיך צו־ריקצושיקן פון וואַנען ביסט געקומען, יונגערמאַן! — האָט דער גייסטלעכער גע־זאָגט.

— אויב איר ווילט איינרייסן מיטן קאַליף פון אַנדאַלוזיע, אַבדול ראַכמאַן דעם דריטן, מיין אַלמעכטיקן הערשער, צו וועמען אייער קייסער אָטאָ וועגדט זיך אין אַ נויט... — האָט יצחק אויפן אָרט געענטפערט.

— דו ביסט זייער קלוג, יונגערמאַן, און נאָך דרייסט דערצו... — האָט דער עלטסטער פון די קירכן־באַאַמטע שוין מיט אַ שמייכל געזאָגט — אָבער פאַרוואָס האָט מען אויף דיר אַזאַ בלבול אויסגעטראַכט? מיר זענען נישט סתם געקומען, ווייל אַ פויגל אויפן דאַך האָט דערפון מודיע געווען.

— זאָג מיר, ווער דער בלבול־מאַכער איז און איך וועל דיר זאָגן וויפל האָפט זיינע רייד האָבן!... — האָט יצחק דרייסט אויפגעפאָדערט צו דערציילן אים, ווער עס האָט געוואַגט קעגן אים עפּעס צו רעדן שלעכטס.

— דאָס קאָנען מיר נישט זאָגן, אָבער דערציילט וועגן דעם האָבן מיר מענטשן, וואָס זענען מיט דיר זייער נאָענט.

יצחק האָט פיל־באַדייטנדיק אַ שמייכל געטאָן. עס איז אים אין דער רגע איינגעפאַלן, ווער עס זענען געווען די צוטראָגער וועגן זיין פלאַן „אומצוברע־גען" דאָס קריסטנטום אויף דער וועלט...

וועט די קירכן־באַאַמטע זענען אַוועק מיט גאָרנישט און האָבן נאָך דערצו דעם יונגנמאַן פון קאַרדאָוואַ שטאַרק איבערגעבעטן, האָט יצחק וועגן דעם בסוד דערציילט פאַר ר׳ נתן בן יצחק:

— דאָס האָבן מיינע באַגלייטער, די ביזאַנטיער, די גאַנצע זאַך אָנגעשטעלט. זיי קאָנען נישט פאַרשטיין און זיי זענען געוואַלטיק מיך דערפאַר חושד, פאַרוואָס

www.libtool.com.cn

איך האָב מיך אַוועקגעלאָזט אין אַזאַ ווייטן וועג, צו דעם לאַנד פון די כוזרים אָדער ווי זיי רופן זיי אָן: די כאַזאַרן... זיי זעען איין אין מיין פאָרן אַהין, צום לאַנד פון די כוזרים, אַ פאַרראַט מצד דעם אַנדאַלוזישן אויסערן־מיניסטער. פון מיינע געשפּרעכן מיט זיי אויפן וועג האָב איך דאָס אַרויסגעפילט...

— טאָ ווי אַזוי וועסטו ווייטער מיט אַזעלכע מענטשן פאָרזעצן דיין וועג?

— האָט ר׳ נתן בן יצחק געפרעגט — עס איז דאָך ממש אַ סכנה מיט די מענטשן צו זיין צוזאַמען!...

— דערפאַר האָב איך נישט קיין מורא... — האָט יצחק געענטפערט — זיי זענען פיל אָפּהענגיק אין דעם גוטן ווילן פון קאַליף, זיי וועלן נישט וועלן אייַנרייסן מיט ר׳ חסדאי אבן שפרוט, און דעריבער, אַפילו זיי זאָלן מיך חושד זיין אין קעגנערשאַפט צו זיי, וועלן זיי זיך היטן מיר שלעכטס צו טאָן...

— ביסטו טאַקע זיכער דערין, אַז דאָס האָבן זיי, די ביזאַנטישע שליחים, דיך פאַרמסרט פאַר דער קירך?... — האָט ר׳ נתן געוואָלט וויסן אויף קלאָר, ווייל טיילמאָל קאָן אַן אומבאַרעכטיקטער חשד דיך פאַרפירן אויף נישט זיכערע וועגן!...

— אַזוי זיכער, ווי עס איז היינט שבת אויף דער וועלט... — האָט יצחק געענטפערט.

דערווייל האָט זיך די נייעס, אַז קירכע־פאַרשטייער זענען געקומען אין שול אַריין אַרעסטירן דעם שליח פון קאַרדאָווא, פאַרשפּרייט ווי אַ ווילד־פייער אין מ׳האָט געוואָרט דערפון אין אַלע ייִדישע הייזער; דער נאָמען פון יונגן תלמיד־חכם איז נאָך מער געוואַקסן אין אָנזען און מ׳האָט געקוקט אויף אים מיט גרויס דרך־ארץ און אָפּשיי. ווען ער איז געגאַנגען אויף דער גאַס, האָבן זיך הונדערטער מענטשן אָפּגעשטעלט און אים באַגריסט און געמאַכט אויסרופן לכבוד אים.

אין דער שטאָט נאַרבאָן האָט זיך געפילט יום־טובדיק מיט דער אָנווייַנהייט פון דעם גרויסן גאַסט. עפּעס האָט די זון ליכטיקער געשיינט און עס איז געווען האָפּענונגספולער אויף דער נשמה ביי יעדן ייִד.

דעריבער ווען עס איז אָנגעקומען דער אָוונט און דער הייליקער שבת איז אָווען, צוזאַמען מיט די לעצטע רויטע שטראַלן פון דער אונטערגייענדיקער זון, איז אַ טרויער אָנגעפאַלן אויף אַלעמען, וואָס מען וועט זיך באַלד דאַרפן שיידן מיטן גאַסט און צוליב דעם אויך מיט דער יום־טובדיקייט...

אַ גרויסער עולם האָט זיך צוזאַמענגעקליבן ביים רב אין הויז צו דער הבדלה און עס איז געפראַווען געוואָרן אַ פייערלעכע מלווה־מלכה, בעת וועלכער דער רב, ר׳ נתן, האָט געדרשנט וועגן דעם, אַז פרייד דאַרף הערשן אין די ייִדן פון ישראל, אַז נישט לאַנג וועט נאָך דויערן דער גלות, עס באַווייזן זיך שוין סימנים, אַז די גאולה דערנענטערט זיך. אַ באַווייז — דער שליח, וועלכער גייט אין דעם וויטן אומבאַקאַנטן ייִדישן לאַנד אַריין. און וועט זיין שליחות דורכגעפירט ווערן,

www.libtool.com.cn

דעמאָלט הייבט זיך אָן דער קיבוץ־גליות אוּן עס וועלן זיך דערהערן די אויס־
געחלומטע טריט פון מלך המשיח...

עס זענען געווען פיל פרויען אוּן מיידלעך ביי דער מלווה־מלכה, וועלכע
האָבן פון דעם יונגן בחור קיין אויג נישט אַראָפגענומען. ער האָט אָנגעצונדן
זייער גייגעריקייט אוּן געהיימע פאַרלאַנגען. זיי האָבן אַליין אפשר נישט געוווסט
פאַרוואָס אַזאַ בענקשאַפט האָט זיך אויפגעוועקט אין זייערע הערצער. ביי אַ סך
זענען טרערן געפלאָסן פון די אויגן, אַליין זיך נישט אָפּגעבנדיק קיין דין־וחשבון
פאַרוואָס...

איינע אַ שוואַרץ־חנעוודיק מיידל, וועלכע האָט איר בליק פון יצחקן נישט
אַראָפגענומען אוּן ממש געכישופט אים מיט אירע פלאַקערדיקע אויגן, האָט אים
דערמאָנט אָן פנינהן. ער האָט איצט אַזוי קלאָר געהערט פנינהס וואָרנענדיקע
שטים: „אוּן אַז דו וועסט באַגעגענען אַן אַנדערע?...“ ער האָט זיך מיטאַמאָל
דערזען אין דעם ציפרעסן־גאָרטן פון ר' חסדאי אבן שפרוט, אוּן אַ גוואַלטיקע
בענקשאַפט האָט אים אַרומגענומען.

ער איז אַוועקגעשוווּמען אין אַ וויי־טער וועלט אַריין. ער האָט גאָרנישט געַ־
הערט, וואָס מ'רעדט וועגן אים, ער האָט איצט קיינעם נישט געזען. ער איז אַרי־
בערגעטראָגן געוואָרן ווי דורך אַ כישוף קיין קאָרדאָוואַ. ער האָט זיך געזען אין
גרויסן בית־המדרש אַן אַרומגערינגלטער פון זיינע חברים, ער האָט לעבעדיק גע־
זען זיין פאָטער מיט דער רויטער באָרד אַ צעשמייכלטן אוּן שטאָלצן אויף זיין
זון. עס האָט צו אים ליבלעך געשמייכלט דער נשיא, אוּן זיין בליק האָט אים צו־
געזאָגט גרויסע האָפענונגען...

אָבער באַלד האָט אים דער בויערנדיקער בליק פון דעם שוואַרץ־חנעוודיקן
מיידל אין נאַרבאָן צוריק אַראָפּגעבראַכט אַהער, אין הויז פון דעם רב, רבי נתן
בן יצחק. ער האָט זיך באַגעגנט מיטן פייער פון אירע אויגן אוּן ער איז רויט
געוואָרן.

יצחק האָט זיך מיט אַלעמען געזעגנט אוּן צוגעזאָגט, אַז ער וועט זיך נישט
אָפּשטעלן פאַר קיין שום שווערקייטן, ער וועט נישט מורא האָבן אָפּילו אייַנצו־
שטעלן זיין לעבן אוּן ער וועט זיך דערשלאָגן אין דעם לאַנד אַריין, וווהין די
השגחה פירט אים אַוועק.

— אַלץ אין דער וועלט דאַרף געטאָן ווערן, אַז מיר זאָלן לעבן פריי, ווי עס
האָבן געלעבט די יידן אין די צייטן פון שלמה המלך. מען זאָל נישט מורא האָבן,
אַז פרעמדע מענטשן וועלן קומען צו דיר אוּן דיר געביטן וואָס יאָ צו טאָן אוּן
וואָס נישט צו טאָן. די וועלט, די קריסטלעכע וועלט, וועט איינזען, אַז זי איז
אַראָפּ פון דעם וועג, וואָס איז פאַר איר אָנגעצייכנט געוואָרן פון גאָט, ווייל דער
אופן ווי זיי דינען צו גאָט, איז ווי אַ נייע געצנדינסט... וועַן די גאַנצע קריסט־

www.libtool.com.cn

לעכע וועלט וועט זיך דערוויסן וועגן דער אַנדלונג פון די כוזרים, אפשר וועט זי חרטה האָבן אויף אירע שריט און וועט נאָכטאָן זייער ביישפיל... אָבער פריער דאַרפן מיר אונדזער יידישע וועלט באַקאַנט מאַכן מיט דעם דאָזיקן אויסטער־לישן פאָלק, וואָס דינט צום אמתן גאָט, צום גאָט פון אונדזערע אבות, וועלכער האָט אונדז אַרויסגעצויגן פון מצרים און אויסגעלייזט פון קנעכטשאַפט...

זייַנע רייד האָבן איבערגעלאָזט אַ גוואַלטיקן רושם אויף אַלע פאַרזאַמלטע. אַ סך האָבן זיך פון צו גרויס התלהבות און איבערגענומענקייט פונאַנדערגעוויינט, אַנדערע האָבן די טרערן געווישט פון זייערע אויגן און זיפצן האָבן זיך געריסן פון זייערע ברוסטן. דאָס שוואַרץ־חנעוודיקע מיידל איז פון צו פיל התלהבות אַוועקגעפאַלן אין חלשות, אַז מען האָט זי קוים געקאָנט אָפמינטערן און מ׳האָט זי געמוזט אָפּפירן אַהיים.

אין יצחקס האַרץ האָט זיך צוליב דעם דאָזיקן געשעעניש אַ ריס אָפּ געטאָן עפּעס, אַז אַ וווייטיק האָט אים אַרומגענומען, אַ פאַרבענקטע נאָגעניש, וואָס האָט אים לאַנג־לאַנג נישט צורו געלאָזט, אפילו ווען ער איז שוין געווען אויפן וועג קיין דייטשלאַנד און צו די סלאַווישע לענדעריין.

און אין זיין מוח האָט זיך געפלאָנטערט די וואַרנונג פון פנינהן: „און אויב דו וועסט באַגעגענען אַן אַנדערע?...״

— נייַן, קיינער נישט, קיינער נישט וועט בכוח זיין מיך אַוועקצורייסן פון דיר!... — האָט ער אויסגערופן אין געדאַנק.

***

צומאָרגנס פאַרטאָג האָבן זיך צו זיין שטוב צוגעשטעלט די פינף ביזאַנטי־שע רייטער. זיי האָבן אָנגעקלאַפּט אין זיין פענצטער און גערופן:

— עס איז צייט, געזאַנדטער פון אַנדאַלוזיע, אויפצושטיין און פאָרנעמען זיך אין וועג אַריין, ווייל באַלד וועט די זון אויפגיין אַ הייסע און גלי׳ענדיקע און עס וועט זיין שווער צו רייטן. מיר האָבן זיך שוין אַזוי אויך צו לאַנג פאַרהאַלטן אין דער דאָזיקער שטאָט.

זיי האָבן אים אָפּגעגעבן אָזא הויכן טיטל: „געזאַנדטער פון אַנדאַלוזיע״, ווייל זיי האָבן זיך געפילט שולדיק קעגן אים און האָבן דערמיט געוואָלט אויס־קויפן זייערע זינד.

די ביזאַנטישע שליחים האָבן איצט נאָך מער דרך־ארץ געהאַט פאַר אים, זעענדיק, אַז זייער מסירה האָט קעגן אים גאָרנישט געהאָלפן. פאַרקערט, זיי האָבן נאָך געקראָגן אָנגעזידלט פון דער קריסטלעכער מאַכט אין נאַרבאָן, וואָס צוליב זיי האָבן זיי געמוזט אויסהערן די חוצפהדיקע רייד פון אַ ייִד, און דאָס

www.libtool.com.cn

נאָך אין די אויגן פון די היגע ייִדן, וועלכע וועלן צוליב דעם באַקומען מער דרייסטקייט...

ר׳ נתן האָט געהאַט מיט יצחקן אַ געהיימען שמועס פאַרן אָפּרייטן פון שטאָט, און יצחק פון זיין זייט האָט אים געבעטן, אַז ער זאָל מיט דער ערשטער געלעגנ־הייט איבערשיקן אַ גרוס קיין קאַרדאָווּאַ און איבערגעבן וועגן אַלץ, וואָס האָט דאָ פאַסירט. ער האָט דערביי געטראַכט, אַז דער דאָזיקער גרוס וועט אויך אָנקו־מען צו פּנינהן, און זיין אָנזען וועט וואַקסן ביי איר אין די אויגן.

וואָכן און חדשים האָט זייער רייזע געדויערט איבער דער פראַנצויזישער ערד. אמת, זיי האָבן זיך שוין מער נישט אָפּגעשטעלט אויף אַזאַ לאַנגע צייט אין די שטעט, ווו זיי האָבן עס געטאָן אין נאַרבאָן, אָבער דאָך האָט מען געמוזט אין יעדער גרעסערער שטאָט פאַרזאַמען אַ טאָג, כדי איינצוקויפן די נייטיקע שפּייז פאַר זיך און פאַר די פערד.

אין מאַרסעיל האָט זיך יצחק ווידער אָנגעטראָפן אויף ייִדן און ער האָט, אויסהערנדיק דעם אופן פון זייער צוזאַמענלעבן מיט די קריסטלעכע שכנים, אויפסניי זיך איבערצייגט, אַז דאָס טאָר אַזוי ווייטער נישט בלייבן.

— ייִדן וועלן חלילה אונטערגיין, לעבנדיק אינדערמיט פון אַזאַ גלי׳ענדי־קער שנאה... — האָט ער צו זיך אַליין געשעפּטשעט.

און וויפל מ׳האָט אים נישט דערציילט און וויפל ער האָט זיך נישט צוגע־זען און צוגעהערט, האָט ער באין אופן נישט געקאָנט באַגרייפן און פאַרשטיין, פון וואַנען עס דערנעמט זיך אַזוי פיל פיינטשאַפט צום ייִדישן פאָלק מצד מענטשן, וועלכע האָבן איבערגענומען אַ גלויבן פון אַ זון פון ייִדישן פאָלק...

אַוודאי וואָלטן די מוסולמענער געווען צופריידן, ווען די ייִדן נעמען אָן דעם גלויבן פון מאַכמעדן, זיי האָבן דאָס נישט איינמאָל אויסגעדריקט אויף אַ פאַרזיכ־טיקן אופן אין געשפּרעכן מיט זייערע ייִדישע שכנים און אַפילו צווישן מוסול־מענישע גייסטלעכע און ייִדישע רבנים, אָבער אַזאַ שנאה אַרויסצוווייזן צו זייע־רע ייִדישע מיטווינער, ווי עס וויזן אַרויס די קריסטן אין פראַנקרייך און שפּע־טער, ווי ער האָט עס געזען אין דייטשלאַנד, האָט ער זיך גאָרנישט געקאָנט פאָרשטעלן...

אָבער די ייִדן אין מאַרסעיל זענען געווען צופריידן, האָבן געפּירט גרויסע מסחרים מיט דער אויסערלעכער וועלט, האָבן אָנגעשפּאַרט אַזש אין די סלאַווי־שע לענדער, אַזוי ווייט ווי ביז קיִעוו ביים טייך דניעפּער. פון זיי איז יצחק גע־ווויר געוואָרן אַ גוואַלטיקע נייעס: די שטאָט קיִעוו איז געבויט געוואָרן דורך די כוזרים און דורך ייִדן, וועלכע האָבן זי אַנטוויקלט און געשיפּט סחורות מיטן דניעפּער צום שוואַרצן ים.

— ווו אונדזער פאָלק שפּאָרט אַלץ נישט אָן!... — האָט יצחק אויסגערופן

www.libtool.com.cn

מיט פאַרכאַפּטן אָטעם — אפשר איז אַזוי באַשערט דעם פֿאָלק פון ישׂראל צו־צוהעלפֿן אויפבויען די וועלט פאַר די פעלקער. אָבער צי דאַרף מען דערפאַר דעם יידישן פֿאָלק אָפּצאָלן מיט שטיינער?... מען בויט פאַר די גויִם שטעט, מען אַנט־וויקלט פאַר זיי דעם האַנדל, מען שרייבט פאַר זיי ביכער און מ׳האָט זיי אַ גאָט געגעבן!...

ער איז אינגאַנצן עקזאַלטירט געוואָרן פון די אַלע מעשיות און ער האָט איצט געפֿילט בפירוש, אַז זיין גרויסע נסיעה איז אים אונטערגעזאָגט געוואָרן פון הימל. וואָס פאַר אַ רייכע ידיעות ער וועט אַהיימברענגען צו זיין לאַנד, ער וועט ממש צונויפּפּירן די יידן פון דער גאַנצער וועלט, ער וועט האָבן אַ חלק אין צוזאַמענ־ברענגען יִיד מיט יִיד...

די יידן אין מאַרסעיל האָבן שטאַרק מפּציר געווען ביי יצחקן, אַז ער זאָל מיט זיי בלייבן, זיי וועלן אים דעם גרעסטן כבוד אָפּגעבן, זיי וועלן אים, כאָטש ער איז נאָך יונג אין יאָרן, פאַר דעם ראש־ישיבה מאַכן, זיי וועלן אים איינע פון זייערע שענסטע טעכטער און פון העכסטן יחוס געבן פאַר אַ ווייב, אַבי ער זאָל איינוויליקן צו פאַרבלייבן אין מאַרסעיל.

יצחק האָט בלויז געהיימנישפול געשמייכלט אויף די אַלע פאַרשלאָגן און ער האָט געענטפערט מיט די רייד פון ר׳ יוסי בן קסמא: „אויב איר זאָלט מיר אָפילו געבן טויזנט מאָל טויזנט גאָלדענע רענדלעך און טייערע שטיינער מיט פּערל פון דער גאַנצער וועלט, וועל איך נישט וווינען נאָר אין אַן אָרט, וווּ ס׳איז דאָ תורה...״

די יידן אין מאַרסעיל, וועלכע זענען געווען אויסגעבענקט נאָך אַ יִיד אַ למדן, האָבן אים מיטגעגעבן פון כל־טוב און האָבן זיך האַרציק מיט אים געזעגנט און אָנגעווונטשן, אַז אויף זיין וועג צוריק זאָל ער זיי ברענגען די ענדגילטיקע בשורה פון דער גאולה...

יצחק איז פון די אַלע רייד און האַרציק־ברידערלעכע אויפנאַמעס אַרויס געשטאַרקט אין מוט, באַקומען נייע פליגל און ער האָט געגלייבט באמונה שלימה, אַז ער וועט מצליח זיין אין זיין אונטערנעמונג. ער האָט געזען בפועל ממש, אַז עפּעס אַ העכערע געטלעכע קראַפט פירט אים ביי דער האַנט און לאָזט אים נישט בלאָנדזשען נישט אויף רעכטס און נישט אויף לינקס. ער האָט געדאַנקט דעם בורא־עולם פאַר דעם גרויסן חסד, וואָס ער טוט מיט אים אין צוגעזאָגט, אַז אַלץ וואָס ער וועט אויפטאָן, וועט עס בלויז זיין אויף צו פאַרשפּרייטן גאָטס נאָמען איבער דער וועלט.

דער ענטוזיאַסטישער יונגערמאַן האָט גרויס חשק געהאַט פון מאַרסעיל אַרי־בערצוכאַפּן זיך קיין איטאַליע, וועגן וועמענס יידישער באַפעלקערונג מען האָט צו יענער צייט גאַנץ קנאַפּ געווּוסט, גלייך ווי אַ דיקער פאַרהאַנג וואָלט געוועזן

www.libtool.com.cn

אַראָפגעהאַנגען איבער דעם דאָזיקן לאַנד. אָבער די באַגלייטער זיינען, די שליחים פון ביזאַנטיע, האָבן דערפון נישט געוואָלט הערן, וואָרים זיי האָבן געהאַט אַ שטרענגן אָנזאָג פון זייער קייסער, אַז זיי זאָלן זיך ווי מעגלעך שנעלער אומקערן אַהיים, ווי נאָר זיי וועלן האָבן זייער מיסיע דורכגעפירט אין הויף פון קאָליף אַבדול ראַכמאַן.

— וואָס וועסטו זען אין איטאַליע?... — האָט אים דער עלטסטער פון דער גרופּע ביזאַנטיער אָפּגערעדט — עס איז דאָרט היינט אַ כאַאָס און אַ צעטומלע־נישׂ, זיי ווייסן דאָרט אַליין נישט אויף וועלכער וועלט זיי געפינען זיך. אויפן אָרט פון דער אַמאָליקער גרויסער רוימישער מלוכה זענען היינט דאָ ווי מאָן אַזוי פיל מלוכהלעך און מדינהלעך, וואָס רייסן זיך אַרום ביי די קעפּ, און בלוט גיסט זיך ווי טייכן וואַסער!...

— אָבער מיין יידיש פאָלק איז פאַראייניקט דאָרט, זיי ווייסן נישט פון אָט די אַלע רייסערייען, ווי די קריסטן, וועלכע פרעדיקן ליבע פון איינעם צום אַנ־דערן, אָבער פירן אָן און פאַראורזאַכן די אַלע בלוט־פאַרגיסונגען... — האָט זיי יצחק געענטפערט מיט שטאָלץ און שטילער פרייד, וואָס ער האָט געקאָנט די פאָרשטייער פון דער „ליבהאָבנדיקער" אמונה — דעם קריסטנטום — אַריינ־זאָגן דעם אמת...

די ביזאַנטיער האָבן פאַרביסן די ליפּן און דעם געראָטן יִד גאָרנישט גע־ענטפערט. זיי האָבן מורא געהאַט לעצטנס מיט אים צו פירן וויכוחים, ווייל וואָס זיי זאָלן אים נישט זאָגן, האָט ער זיי צען מאָל אַזוי פיל געהאַט צו ענט־פערן, און לויט זייַנע פינקטלעכע תשובות, וואָס ער גיט זיי, קומט אויס, אַז ער איז געראָטן און זיי וואָלטן זיך שוין געדאַרפט אָפּזאָגן פון קריסטנטום...

זיי האָבן געקראָגן גרויס אָפּשיי פאַר דעם יונגן יידישן בחור און זיי האָבן צווישן זיך שטיל געשמועסט, ווען יצחק איז פאַרטאָן געווען מיט זייַנע תפילות אָפּריכטן, אַז וועגן דעם אַלעם דאַרפן זיי אָפּגעבן דעם קייסער אַ באַריכט, ווייל וואָר וווייסט וואָס פאָר אַ שונא פון קריסטנטום זיי פירן דאָ מיט זיך. זיי האָבן ערשט איצט אויפסניי איינגעזען, אַז זיי זענען שוין גאָר געראָטן געווען, ווען זיי האָבן אים פאָר די קירכע־לייט אין נאַרבאָן פאַרמסרט אַלס צעשטערער פון קריס־טוסעס לערע. בלויז אין זייער נאַרישקייט, האָבן די פראַנציזישע קירך־באַאַמטע אים געלאָזט פריי און גאָרנישט געטאָן.

— מיר אַליין זענען פאַראַנטוואָרטלעך פאָר זיין קאָפּ צום קאָליף פון אַנ־דאַלוזיע און מיר קאָנען אים קיין שלעכטס נישט טאָן, אָבער ווען די פראַנקן טוען עס, וואָלטן מיר נישט געטראָגן דערפאָר די פאַראַנטוואָרטלעכקייט... — האָט איינער פון זיי געזאָגט...

אָבער פונדעסטוועגן האָבן זיי אים ליב געקראָגן, דעם יידישן יונגמאָן. עס

www.libtool.com.cn

האָט געהויכט פון אים מיט הייליקייט, מיט ערלעכקייט און גוטסקייט, אַזוי אַז טיילמאָל האָבן זיי זיך געפילט שולדיק פאַר זייערע שלעכטע מחשבות קעגן אים.

זיי זענען געגאַנגען מיטן וועג צו צפון־צו, אין דער ריכטונג פון דייטשלאַנד. לאַנג איז געווען דער וועג איבער די שטעטלעך און דערפער פון פראַנקרייך. זיי האָבן געמוזט אַריבערשפרייזן ברייטע טייכן און הויכע בערג. אויף טייל ערטער האָט מען זיי אויפגענומען פריינטלעך און מיט אָפענע אָרעמס, אויף טייל ערטער האָט מען זיי פאַרטריבן און איבער דער שוועל נישט געוואָלט אַריבערלאָזן. דאָס לאַנד איז געווען אַ געמיש פון פיל שבטים און פעלקער. די שפראַך, וואָס מען האָט גערעדט אין דרום, האָט מען נישט פאַרשטאַנען אין צפון און די באַפעלקערונג צווישן זיך אַליין האָט, אין דער צעמישעניש פון שפראַך און מנהגים, זיך אַרומגעריסן און פיינט געהאַט. מאַלעריש איז דאָס לאַנד געווען ממש ווי אין אַ חלום. עס האָבן זיך געמישט די פאַרבן גרין און בלוי, פורפור־רויט און געל, און די טייכן האָבן געבלישטשעט מיט זילבער און גאָלד; דער הימל איז אויבן געהאָנגען אַ סאַפירן־בלויער און אין די געדיכטע וועלדער האָבן פייגל געזונגען שירה. פון צייט־צו־צייט איז אַ ווילדע חיה דורכגעלאָפן מיט אַ געיאָמער, מסתמא אונטערן געיעג פון אַ צווייטער גרעסערער און ווילדערער חיה, וואָס האָט זי גע־וואָלט פאַרצערן און איינשלינגען.

— עס איז אַזוי ווייט איצט אַהיים!... — האָט זיך ביי יצחקן איינמאָל נישט־ווילנדיק פון מויל אַרויסגעכאַפט — אַז אַ שרעק נעמט אַרום צו טראַכטן...

די רייטער האָבן דערויף גאָרנישט געענטפערט. ביי אים איז עס געווען ווייט אַוועק פון זיין היים, אָבער פאַר זיי איז דער וועג אַלץ נענטער געוואָרן צו זייער היים... און וואָס ווייטער זיי זענען געווען פון שפּאַניע, אַלץ מער געשטיגן איז זייער האָפענדיקייט און זייער פרייד.

— האָסט אַ געליבטע אין דער היים איבערגעלאָזט?... — האָט עמיצער פלוצלינג אים אַ פרעג געטאָן, ווייל עס איז געווען צו באַמערקן זיין כסדרדיקע פאַרחלומטקייט.

יצחק איז געוואָרן פריער בלאַס און דערנאָך האָט אַ רויטקייט באַדעקט זיין יונג קוים־באַבערדלט פנים. ער האָט אָנגעהויבן שטאַמלען אין זיין פאַרלעגנהייט, און צום סוף, וועלנדיק זיך אַראָפרעדן פון הארץ, מעג עס זיין אָפילו פאַר פרעמ־דע, האָט ער זיך מודה געווען:

— יאָ, איך האָב זי זייער ליב און איך בענק נאָך איר — אַ שרעק!...

ער איז טרויעריק געוואָרן און זיך פאַרטראַכט.

— מאַרגן קומען מיר אָן קיין פּאַריז!... — האָט אים איינמאָל אָנגעזאָגט די בשורה דער עלטסטער פון די רייטער — דאָרט איז היינט דאָס זיך־אָרט פון פראַנקישן קעניג און דאָרט איז דער קרייץ־וועג צו אַ סך לענדער. מיר וועלן

www.libtool.com.cn

דאָר טאָנטערעפן אויף אַ סך פרעמדע מענטשן. אפשר וועסטו באַגעגענען עמיצן פון דיין לאַנד און וועסט קאָנען שיקן אַ בריוו צו דיין געליבטן מיידל.

יצחק איז ווידעראַמאָל רויט געוואָרן, אָבער ער האָט זיך זייער דערפרייט מיט דער דאָזיקער ידיעה, און אַ לייטזעליקייט האָט באַשיינט זיין פנים. ער איז געווען דאָנקבאַר דעם מאַן, וואָס האָט אים געבראַכט דעם דאָזיקן איינפאַל. יאָ, ער וועט טאַקע זוכן אַ מענטש, וואָס קומט פון שפּאַניע און ער וועט אָנשרייבן אַ בריוו צו פּנינה, צו זיין פּאָטער און מוטער, צו זיין רבין, צום נשיא... ווי זיי וועלן זיך דאָס פרייען דאָרט צו הערן פון אים אַ וואָרט. ער איז דאָך פון זיי ווי פּאַרפאַלן געוואָרן!...

עס איז גראָד געווען אין אַ שבתדיקן טאָג. יצחק האָט זייער אָפּגעהיט דעם חשבון פון די טעג אין דער וואָך. ער האָט זיך געהאָט אויפגעשריבן אויף אַ טאָוול אַלע טעג פון די חדשים, און ווען ס׳איז אַדורך אַ טאָג מיט אַ נאַכט, האָט ער אויסגעשטראָכן דעם פּאַרגאַנגענעם מעת־לעת, און אַזויערנאָך האָט ער געוווסט, ווו ער האָלט מיטן חשבון פון די טעג, וואָכן און חדשים. עס איז געווען שבת פּאַרטאָג, ווען ער האָט זיך אויפגעכאָפּט אינמיטן פון אַ וועלדער־גענדיכטעניש. עס איז געווען הינטער פּאַריז. מען האָט שוין אַרויסגעזען די קלויסטער־שפּיצן, און עס האָבן זיך אין דער בלויקייט פון פּאַרטאָג געריטלט און געגרינט די פּאַר־שידנקאָלירנדיקע הייזלעך. נישט ווייט פון זיי האָט זיך געשלענגלט, ווי אַ בריי־טער זילבערנער גאַרטל, דער טייך סעקוואַנע אָדער ווי די פראַנקן האָבן זי גע־רופן — די סען.

יצחק האָט געבעטן ביי די ביזאַנטיער, זיי זאָלן זיך מער דעם היינטיקן טאָג נישט פאָרויסרוקן וווייטער, ווייל ס׳איז שבת היינט און ער מוז רוען.

זיי האָבן אים צוליב געטאָן, און זיי האָבן אַראָפּגענידערט פון זייערע פערד, אויפגעשטעלט די לייוונטענע בויד צווישן די שאָטנדיקע ביימער און געמאַכט זייער רו־פּלאַץ אויף איבער דעם שבתדיקן טאָג.

— ביסלעכווייז וועסטו פון אונדז מאַכן יידן... — האָט אייגער מיט אַ געלעכטער זיך אָנגערופן.

— אויך אייער ישו הנוצרי האָט געהאַלטן פון שבת — איז זיי יצחק נישט שולדיק געבליבן קיין ענטפער.

זיי האָבן נישט געווווסט ווי אַזוי זיך אָפּצוווערן פון דעם דאָזיקן קלוגן יידּ.

— אָט אַזאָ קלוגער יידּ איז מסתמא געווען יענער, וועלכער האָט די כאַ־זאַרן איבערגערעדט אָנצונעמען דאָס יידישע גלויבן! — האָט דער עלטסטער פון די רייטער זיך אַריינגעמישט.

— וואָס הייסט דען קלוגשאַפּט? — האָט יצחק ווידער אַרויסגעזאָגט זיין מיינונג — קלוגשאַפּט הייסט, ווען אייגער זאָגט אַרויס אַ ריכטיקן געדאַנק, וואָס

www.libtool.com.cn

לייגט זיך אויפן שכל, ער איז קלאָר פאַר אַלעמען גלייך און וואָס מען קאָן נישט אָפּפרעגן. שטייט דען נישט געשריבן אין דער תורה, וואָס איז ביי אייך אַזוי הייליק ווי ביי אונדז יידן: „זכור את יום השבת לקדשו" — געדענק דעם טאָג פון שבת, אים צו האַלטן הייליק... זעקס טעג זאָלסטו אַרבעטן און טאָן אַלע דיינע מלאכות, אָבער דעם זיבעטן טאָג איז שבת צו גאָט דיין גאָט.

די גויים האָבן געשוויגן און האָבן נישט געהאַט וואָס דעם יונגן יידן צו ענטפערן. אָבער נאָך אַ וויילע האָט זיך אייניער צו אים געוועדט:

— הער אויס, יונגער יידישער פריינט, מיר זענען נישט אַזוי ווילגעלערנט ווי דו. ווען דו וועסט קומען צו אונדז אין לאַנד אַריין, פאַרפיר אַ שמועס מיט אונדזער קייסער און די געלערנטע פון דער קריסטלעכער קירכע, אפשר וועסטו זיי איבערצייגן אין דער ריכטיקייט פון דיינע רייד.

יצחק האָט אַ שמייכל געטאָן און געזאָגט:

— דער אייבערשטער האָט אייך שוין געפרוווט איבערצייגן, ער איז אַרומגעגאַנגען מיט דער תורה צו אַלע פעלקער און קיינער פון זיי האָט זי נישט געוואָלט אָננעמען. כדי צו גלייבן אין אַן אמת, דאַרף מען פילן אין בלוט, אַז עס איז אמת. אויב איר פילט נישט, וועט נישט העלפן קיין איבערצייגן...

דערווייל האָט די זון אַ שפראָץ אַרויס געטאָן מיט אַ ים פון וויין־רויטע שטראַלן און אָפּגעפאַרבט די גאַנצע וועלט מיט אַ פראַכטפולן פורפורנעם קאָליר, און יצחק האָט אַ ווייז געטאָן מיט דער האַנט:

— זעט גאָטס גרויסאַרטיקן באַשאַף און באַוווּנדערט אים, לערנט זיין תורה און נעמט זיך דורך מיט איר, וועט אייך גוט זיין אויף דער וועלט און ווויל זיין אויף ייענער וועלט...

***

צו דער גרעסטער איבערראַשונג פון יצחקן, האָט ער אויף צומאָרגנס, זונטיק, רייטנדיק לאַנגזאַם צווישן די שמאָלע געסלעך פון פאַריז, דערהערט עמיצן אויסרופן עפעס אויף אַראַביש מיט אַן אַנדאַלוזישן אַקצענט. ער איז אויפגעשפרונגען אויף זיין פערד, שיער נישט אַראָפּפאַלנדיק פון גרויס אויפרעגונג. די צונג איז אים ערגעץ־ווו אַנטלאָפן. ער האָט קיין וואָרט נישט געקאָנט אַרויסרעדן פון צופיל צעמישטקייט.

ער איז אַראָפּגעשפרונגען פון פערד, צוגעלאָפן צו יענעם פרעמדן מאַן און שיער נישט אויף זיין האַלדז געפאַלן, אַז יענער האָט זיך דערשראָקן און איז אָפּגעטרעטן אויף אַ הינטער. ער האָט געמיינט, אַז מען וויל אים באַרויבן דאָ אין דער פרעמדער פראַנצויזישער שטאָט.

www.libtool.com.cn

— פון וואַנען ביסטו, פריינט? — האָט יצחק אים געפרעגט אויף אַראַביש און מיט דער זעלבער אויסשפּראַך, וואָס דער פרעמדער האָט געראַטן.

— פון אַ דאָרף לעבן קאַרדאָווא, אין אַנדאַלוזיע... — האָט דער פרעמדער געענטפערט און זיך אויך דערפרייט, דערהערנדיק דאָס קול פון אַן אייגענעם מענטש אין אַזאַ ווייטער שטאָט פון אַ פאַרוואַרפענעם לאַנד.

— און איך בין פון קאַרדאָווא... — וועט פאָרסטו אַהיים? — האָט אים יצחק געפרעגט.

— איך רעכן דאָ נאָך צו פאַרבלייבן ביז איבערן גרויסן יאָריד, וואָס דאָרף פאָרקומען אין צוויי וואָכן אַרום. מיר זענען דאָ־הי אַ גאַנצע גרופּע סוחרים, וואָס קויפן איין גאָבעלינען און מיר האָבן אַהערגעבראַכט עטלעכע הונדערט פעסער מיט ווייַן און פרוכטן.

— וועסטו מיטנעמען אַ בריוו קיין קאַרדאָווא פון מיר?... — האָט יצחק מיט אַ בעטנדיקן בליק אים געפרעגט.

— זיכער וועל איך דאָס טאָן, לאַנדסמאַן... — האָט דער פרעמדער געענטפערט.

— וווּ קאָן איך דיך שפּעטער טרעפן, כדי דעם בריוו מיטצוגעבן?

— אַט דאָ אויף דעם זעלבן פלאַץ, מיין פרייַנט... — האָט דער פרעמדער געענטפערט.

יצחק איז שיער נישט אַראָפּ פון זינען פאַר גרויס פרייד. ער איז ממש געשפּרונגען פון דער הויט. ער וועט קאָנען געבן אַ ידיעה וועגן זיך, ער וועט קאָנען שרייבן אַ בריוו צו פּנינהן... ניין, ער וועט איר אַליין נישט הייסן אָפּגעבן דעם בריוו. ער וועט אים שיקן צו זיין באַליבטן לערער, ר׳ מנחם בן סרוק.

און ער איז ווי אַן אונטערגעשאָסענער צוריקגעריטן צו דער לייוונטענער בוידע, וואָס די ביזאַנטיער האָבן נעכטן אויפגעשטעלט און ער האָט זיך אַנידערגעזעצט שרייבן.

ער האָט געהאַט מיטגענומען אַ צאָל פּאַפּירוסן און פעדערן, האָבנדיק צוגעזאָגט ביי דער ערשטער מעגלעכקייט צו שרייבן בריוו. וועז ער האָט זיך אַוועקגעזעצט אויף דער ערד, האָט ער אָנגעהויבן אַזוי שנעל מיט דער פעדער צו פירן איבער דעם פּאַפּירוס, אַז ווערטער ווי פונקען פייער זענען אַפּערגעקומען פון אונטער איר.

„דאָס טייערסטע וועז אונטער דער זון״ — אַזוי האָט ער טיטולירט דאָס געליבטע מיידל. און ער האָט פאַר איר אויסגעגאָסן זיין פאַרבענקט האַרץ אין דער פיינסטער עבערישער שפּראַך, וואָס ער האָט געקאָנט און וואָס ער האָט גענאָשט ביי זיין גרויסן לערער, מנחם בן סרוק. ער האָט דעם בריוו געשריבן אין פערזן, ווי ער האָט זיך געלערנט, און די גראַמען האָבן אָפּגעשאָלט ווי די שענס־

www.libtool.com.cn

טע מוזיק; און אויב דער בריוו וועט דערגרייכן זיין ציל, וועט ער דאָרט אָנרירן די אייזלסטע סטרונעס, וואָס וועלן אָפקלינגען מיט דעם פילבאַרסטן וויידערקול...

אָט דאָס אַלץ האָט ער אַרויסבאַקומען אויפן פאַפירוס. עס האָט זיך אים געדאַכט, אַז ער רעדט דאָ צו אַ לעבעדיקן מענטש. ער זעט פנינהן, ווי אַ לעבעדיקע, שטיין פאַר אים. און ווען ער האָט דעם גרויסן בריוו פאַרענדיקט, האָט ער אים צוגעטראָגן צו די ליפן און פאַרזיגלט מיט אַ קוש... דאָס, וואָס ער האָט גישט געוואָגט אין קאָרדאָווא אין ציפרעסן־גאָרטן ביי איר פאָטער, האָט ער געוואָגט דאָ... אַפילו דאָ, אויף דער פרעמדער פראַנקישער ערד, און כאָטש אויף אַ פאַפירוס, האָט ער עס געהאַלטן פאַר אַ גוואַלטיקע דרייסטקייט.

אַ פייערלעכן בריוו האָט ער דערנאָך אָנגעשריבן צום נשיא, ר׳ חסדאי אבן שפרוט, דערציילנדיק אים וועגן זיינע איבערלעבענישן אויפן וועג, וועגן זיין אויפהאַלטן זיך אין דער שטאָט נאַרבאָן און וואָס עס האָט מיט אים דאָרטן פאַסירט, וועגן זיינע געשפרעכן מיט די ביזאַנטישע שליחים, און ווי גליקלעך ער איז, וואָס ער האָט די נסיעה אונטערגענומען.

דער בריוו איז געווען אַן אויסגוס פון שירה לכבוד דעם פאָלק פון ישראל, וואָס פון זיינעטוועגן האָט ער דאָס אַלץ מקבל באהבה געווען, און דערביי האָט ער געדאַנקט דעם נשיא, וואָס ער האָט אים אויסגעקליבן צו זיין דער שליח, און דאָס וועט אים פאַרעכנט ווערן פאַר אַ גרויסע מצווה... עס האָט פון זיין פעדער אַראָפגעשפרודלט מיט גליק און פרייד. יעדעס וואָרט איז געווען אַ ליד און יעדער אות — אַ געזאַנג פון טיפן האַרץ.

אַזעלכע בריוו האָט ער אָנגעשריבן צו זיין פאָטער און מוטער, צו ר׳ מנחם בן סרוק, צו זיין רבין ר׳ משה בן חנוך, איבערשיקנדיק אים די אויסדרוקן פון ליבע פון זיין חבר ר׳ נתן בן יצחק, און האָט דערביי געלויבט דעם רבין פון נאַרבאָן מיט די אויסגעזוכטסטע שיינע ווערטער.

און ווען ער האָט מיט עטלעכע שעה שפעטער די בריוו איבערגעגעבן צום אָנדאַלוזישן לאָנדסמאַן, האָט זיין האָנט געציטערט און ס׳האָט געמאַכט דעם אייגנדרוק, גלייך ווי ער וואָלט אים איבערגעגעבן אַן אוצר פון טייערע איידלשטיינער און דימענטן.

— נאָ, און היט זיי אָפּ ווי דיין אויג אין קאָפּ, מיין פריינט. ווען דו וועסט די דאָזיקע בריוו אָפּגעבן אין דער ריכטיקער האָנט, וועסטו אַריינזעצן נייע נשמות צו אַ סך מענטשן און דו וועסט דיר דערמיט פאַרדינען יענע וועלט!... — האָט יצחק אים פאַרזיכערט, און דערצו האָט ער נאָך אָזא בעטנדיקן בליק אים צוגעוואָרפן, אַז יענער האָט אים מיט כל השבועות צוגעזאָגט די בריוו צו באַזאָרגן אויפן בעסטן אופן.

דער דאָזיקער זונטיק־טאָג איז ביי יצחקן געווען דער גרעסטער יום־טוב.

www.libtool.com.cn

ער האָט זיך דאָך אויסגעשמועסט מיט אַלע זיינע נאָענטסטע און מיט דער נאָענטסטער פון די נאָענטע, מיט דער אויסגעחלומטער פּנינהן...

און ווען זיי זענען אָפּגעריטן פון דער פּראַנקישער הויפּטשטאָט, איז זיין קאָפּ אַזוי פּאַרנומען געווען דערמיט, וואָס ער האָט הייבט אָפּגעטאָן, אַז ער האָט גאָרנישט געזען אויף די גאַסן. הונדערטער מענטשן האָבן געצויגן איבער די שמאָלע געסלעך פון באַרגיקן מאָנטמאַרטר. דאָס איז מען געקומען פון די ווייטע געגנטן צום גרויסן יאַריד קיין פּאַריז. אויף וועגענער און אויף פערד האָבן מענטשן, מיט ווייבער און קינדער, געצויגן איבער די געדיכטע וועלדער פון וועניסען, וואַשנדיק זיך אין די פּרימאָרגנס אין דעם טייך מאַרנע, וואָס איז הינטער פּאַריז.

יצחק האָט דאָס אַלץ נישט געזען, זיין בליק האָט ערגעץ־וווּ געקוקט, אָבער ער האָט נישט געווּסט וווהין ער קוקט, וואַרים די פּאַרויסדיקע ריכטונג איז נישט געווען קאַרדאָואָ, וווּ זיינע געליבטסטע געפינען זיך, נאָר אַ ווייטע אומ־באַווּסטקייט, וואָס געפינט זיך גאָר אויף מזרח און נישט אויף מערב, פונווואַנען ער קומט.

די רייטער האָבן אים אין זיינע טראַכטונגען נישט איבערגעשלאָגן, זיי האָבן פּאַרשטאַנען, וואָס עס טוט זיך אָפּ אין האָרץ פון דעם יונגן בחור און זיי האָבן אים געלאָזט רייטן פאָרויס, אָפּגעזונדערט, מיט אַן אַראָפּגעלאָזטן קאָפּ און מיט געשלאָסענע אויגן.

אַ קילקייט האָט זיי אַרומגענומען אין דער גרינער געדיכטעניש פון די וועל־דער, וואָס האָבן זיך געצויגן און געצויגן אַן אַ סוף און אַן אַן ענד, גלייך ווי די גאַנצע וועלט וואָלט איין גרויסער וואַלד געווען.

מען האָט גאָרנישט געווּסט, אַז ערגעץ־וווּ עקזיסטירט אַ זון, וואָס לויכט איבער דער וועלט מיט אַ סך גאָלדענע הייסע שטראַלן. דאָ איז געווען טונקל און קיל, קיין איין שטראַלכל האָט זיך דורך דער געדיכטעניש נישט דורכגעריסן. מ׳האָט איצט געדאַרפט רייטן פאָרזיכטיק, ווייל די פערד האָבן דאָ לייכט געקאָנט פאַרבלאָנדזשעט ווערן און אַראָפּ פון ריכטיקן וועג.

— יצחק, דו פאַרקריכסט אַן אַ זייט!... — האָבן אים די רייטער נאָכגע־שריגן — וועסט נאָך פאַרבלאָנדזשען און נישט אָנקומען צו דיין ציל...

ער האָט זיך אויפגעכאַפּט ווי פון אַ טיפן שלאָף, אומגעקוקט זיך אויף אַלע זייטן און אויפן ערשטן אויגנבליק נישט געקאָנט באַמערקן זיינע באַגלייטער. ער האָט זיך פלוצלינג דערזען אין אַ פינצטערן וואַלד, וואָס קוקט אויס דאָ צו שטיין פון ששת ימי בראשית. קיין האָק האָט זיך נאָך צו זיינע וואָרצלען נישט צוגערירט און די בלעטער פון די ביימער האָבן פאַרשטעלט דעם בלויען הימל, די זון און די גאַנצע וועלט.

— ווו זענען מיר, פרייַנט?... — האָט יצחק ווי אַ פאַרשלאָפענער געפרעגט.

www.libtool.com.cn

— מיר זענען שוין ווייט אַוועק פון פּאַריז און מיר גייען אין דער ריכטונג קיין דייטשלאַנד. דער ציל איז נאָך אַזוי ווייט און אַזוי נישט אַרויסזעוודיק, אַז אַ שרעק כאַפּט אַרום — האָט עמיצער געענטפערט פון דער גרינער טונקל־קייט אַרויס.

— איז נאָך ווייט צום כוזרים־לאַנד? — האָט יצחק אַ פּרעג געטאָן, וויסנ־דיק אַליין, אַז די פּראַגע זיינע איז איצט נישט אויפן אָרט.

די רייטער האָבן זיך צעלאַכט מיט אַ ברייט און אָפּקלינגענדיק כאָאָטשען, וואָס איז צוריקגעקומען אין וואַלד פון אַלע זייטן, גלייך הונדערטער טיוולאַנים וואָלטן זיך צעלאַכט, אַז אַ ציטערניש האָט דעם יונגן בחור אַרומגענומען און עס איז אים געווארן אומהיימלעך.

— נאָך אַזוי ווייט צו מיין ציל! — האָט ער געטראַכט.

www.libtool.com.cn

קאַפּיטל פיר

אין געפֿאַנגנשאַפֿט ביי די כּוזרים

און בעת יצחק האָט וועגן דעם געטראַכט, האָט ער גאָרנישט געווּוסט, אַז דער ציל זייַנער אָנצוקומען אין לאַנד פון די כּוזרים, איז נאָך אַ סך ווייטער, ווי ער מיינט... די טעג האָבן אָנגעהויבן וועלן לענגער און די נעכט קירצער, און דער וועג צום רייטן שוועלער, וויַיל עס האָבן דורכגעשניטן אַ סך טייכן און טייכלעך. עס זענען געדיכטער געוואָרן די וועלדער, און זיי האָבן מיטאַמאָל אָנגעטראָפן אויף אַן אָנדער מין באַפעלקערונג, האַרטערע און מער חוצפהדיקע. הויכע יונגען מיט בלאָנדע קעפּ ווי די קאָרן־זאָמגען און בלויע וואַסערדיקע אויגן, וואָס האָבן טיילמאָל געגלאַנצט ווי שארפע חלפים, און אַ שפּראַך האָבן זיי געהעדט, וואָס ס׳איז באין אופן נישט געווען צום פֿאַרשטיין.

— דאָס זענען געוויס גערמאַנער! — האָט אייַנער פון די ביזאַנטיער באַמערקט צו יצחקן, וועגן זיי האָבן געזען זייַן גרויסע פֿאַרוווּנדערונג.

— וואָס פֿאַר אַ מין מענטשן זענען דאָס? — האָט יצחק ביי אים געפֿרעגט.

— מיט גרויסע אייַנרעדענישן, רויבערישע אינסטינקטן און שרעקלעכע שלעגער. די אַלטע רוימער פלעגן זיי דינגען פֿאַר זייערע אַרמייַן, וועגן זיי האָבן געדאַרפט אונטערדריקן אַן עקשנותדיק פֿאָלק, וואָס האָט זיך נישט געלאָזט אַזוי לייכט באַזיגן.

— זענען מיר שוין, הייסט עס, אין דייטשלאַנד? — האָט יצחק געפֿרעגט.

— מיר זענען נאָך אין פראַנקן־לאַנד, אָבער דאָ האָבן זיך שוין מיט פיל יאָרן צוריק באַזעצט האַלב־ווילדע נאָרמאַנען, וואָס זענען אַ געמיש פון פֿאַרשידענע שבטים און זיי האָבן כסדר געלעבט פון רויב, האָבן צוגענומען די ווייבער פון זייערע שכנים, די סטאַדעס שאָף, און האָבן שטענדיק ליב געהאַט צו פירן מלחמות... — האָט דער ביזאַנטיער אים אויפגעקלערט.

וועגן זיי פלעגן אָנטרעפן אויף דערפער, באַזעצט מיט אָט־די דאָזיקע בלאָנדע ברואים, האָבן זיי באַגעגנט פיינטלעכקייט און פֿאַרדאַכט. זיי האָבן געקוקט אויף די פרעמדע רייטער ווי אויף אַרייַנדרינגער און האָבן זיך צו זיי באַצויגן שלעכט און אַרויסרופֿעריש.

— מיר זענען דאָך קריסטן!... — האָט דער עלטסטער פון די ביזאַנטיער

www.libtool.com.cn
דערקלערט צו איינעם אַזאַ געדאַנישן פּויער, וואָס האָט זיי נישט געוואָלט אַפילו פּאַרקויפן קיין ברויט און נישט קיין מילך.

— דאַרף מען אייך אַוודאי און אַוודאי פון דאַרף פּאַרטרייבן. דאָס זענט איר שולדיק, וואָס מיר האָבן פּאַרלוירן אונדזער גאָט וואָטאַן... דאָס האָט איר אויף אונדז אָנגעשיקט די אומעטיקע קירכעס און די תפילות, וואָס מען דאַרף טאָג־אײַן און טאָג־אויס פּרעפּלען!... — האָט דער דייטש מיט אַ בלוטיקער רויט־קייט אין פּנים זיך אַזש פּאַרקייכט מיט די ווערטער.

— לאָמיר זיך וואָס גיכער פון דאָנעז אָפּטראָגן... — האָט דער ביזאַנטיער שטיל אויסגערופן צו זיינע באַגלייטער — זיי זענען נאָך ערגער פון די אַמאָליקע געצנדינער, יענע האָבן ביים דערהרגענען אַ מענטש אים געבראַכט כאָטש פּאַר אַ קרבן צו זייער גאָט, אָבער זיי דאָ קאָנען אונדז דערהרגענען סתם אַזוי פון זייער ווילטאָג וועגן...

נאָך אַ טאָג רייזע האָבן זיי פונדערווייטנס דערזען אַ בריייטן, זילבערנעם טייך, וואָס האָט שימערירט מיט גאָלדענע שיפֿן אַנטקעגן דער זון.

— דאָס איז דער טייך רהיין, וואָס טיילט אָפּ די באַרבאַרישע דייטשע מדינה פון פראַנקן־לאַנד! — איז יצחק געווויר געוואָרן פון זיינע באַגלייטער.

— דאָ דאַרף דאָך זיין די שטאָט מאַינץ! — האָט יצחק געענטפערט.

— ריכטיק! — האָט דער עלטסטער פון די ביזאַנטישע שליחים אַ פּאַר־וווּנדערטער געענטפערט — פון וואַנען וויסטו דאָס?

— ווייל דאָ, אין דער דייטשער שטאָט מאַינץ, געפינט זיך אַ גרויסע יִדי־שע קהילה — האָט יצחק, מיט אויגן אָנגעפּולט פון פּריידע, געזאָגט — דאָ קאָן איך אַמאָל טרעפן מענטשן, וואָס זענען געווען אין קאָרדאָווא, אין מיין שטאָט קאָרדאָווא...

— איך האָב גאָרנישט געווּסט, אַז עס זענען פּאַראַן אַזוי פיל יִדן אויף דער וועלט! — האָט דער ביזאַנטיער זיך געווונדערט — וווּ מען גיט זיך אַ קער און אַ וועגד, געפינט מען אייערע ברידער.

— מיינע ברידער יִדן זענען געקומען אַהער צוזאַמען מיט די רוימישע לע־גיאָנען, נאָר אייַדער די באַרבאַרישע גערמאַנען האָבן זיך דאָ באַזעצט, און שפּע־טער האָט דער קייסער קאָרל דער גרויסער געבראַכט קיין מאַינץ דעם רב קלו־נימוס פון לוקאַ אין איטאַליע און געמאַכט אים פּאַר דעם רב פון דער יִדישער קהילה אין מאַינץ... — האָט זיי יצחק דערקלערט.

— ווי דו ווייסט אַזוי אַלצדינג, יונגער יִדישער פריינט!... — האָט מיט גרויס דרך־ארץ און התפּעלות אויסגערופן אייַנער פון די ביזאַנטישע רייטער — ביסט דאָך נאָך אַזוי יונג, וועז האָסטו דאָס באַוויזן אויסצולערנען?

— מיר הייבן אָן פון אונדזער קינדהייט צו לערנען תורה און שפּעטער אויך

www.libtool.com.cn

אַלע אַנדערע וויסנשאַפטן, אַזוי אַז ביז מען קומט אין מיינע יאָרן — איך בין שוין צוואנציק יאָר אַלט — קאָן איך דאָס אַלץ וויסן. און נישט נאָר וווייסן מיר, למשל, אַז דער רב קלונימוס פון לוקאַ איז אין די ערשטע יאָרהונדערטער געקומען קיין מאַינץ, נאָר מיר קענען אויך זייַנע תפילות, וואָס ער האָט אָנגעשריבן און מיר זאָגן זיי אין אונדזערע הייליקע ימים־טובים. אַ גרויסער מאַן איז ער געווען, דער רב קלונימוס, און איצט, וווייסן מיר, איז אַ רב דאָרט זיינס אַן אייניקל, וואָס טראָגט דעם זעלבן נאָמען...

די ביזאַנטיער האָבן אים געקוקט גלייך אין מויל אַריין, זיי האָבן נישט געקאָנט בשום אופן פאַרשטיין, ווי אַזאַ יונגער מענטש וווייסט אַזוי פיל זאָכן. איצט איז זיי שוין נישט קיין וווּנדער, פאַרוואָס די יידן איז געלונגען איבערצוצייגן די מאָנאָליטשע כאַזאַרן און זיי צו באַקערן צום יידישן גלויבן.

— איז עס אמת, יידישער פריינט — האָט דער זעלבער ביזאַנטיער, וועלכער האָט זיך שטאַרק פאַראינטערעסירט מיטן יידנטום, מיט נייגעריקייט געפרעגט — אַז דאָס קריסטנטום שטאַמט־אָפּ פון דער יידישער אמונה, און אויב עס איז אמת, צו וואָס האָבן אונדזערע אור־עלטערן גלייך נישט אָנגענומען דאָס יידישע גלויבן?...

יצחק איז נשתומם געוואָרן אויף דער דאָזיקער פראַגע און דאָס האַרץ האָט זיך בייַ אים געפרייט, וואָס אים איז געלונגען אויף אַזוי ווייט צו דערפירן אַ גוי צום פאַרטראַכטן זיך. ער האָט אַ ווייַלע שטילגעשוויגן, ווי ער וואָלט עפּעס נאָכגעדענקט און צום סוף האָט ער מיט אַ שטיל קול געזאָגט:

— האָסט געשטעלט אַ דרייסטע פראַגע, מיין פריינט, און איך ווייס נישט, צי דער רעליגיעזער פּאַסטוך פון דיין קירך וואָלט דיר דערפאַר אַ גלעט געטאָן איבערן קאָפּ. ווען ישו הנוצריס נאָכפאָלגער, די אַפּאָסטאָלן, וואָלטן נישט געוועזן זייַן לערע אַראָפּגעפירט אויף פאַלשע וועגן, אפשר וואָלסטו הייַנט געווען פונקט אַזאַ יִד ווי איך און ווי אַלע אַנדערע יידן. זיי, די אַפּאָסטאָלן, האָבן גאָנץ מעגלעך מיט רעכט געהאַלטן, אַז די געצנדיגער זענען גאָרנישט אימשטאַנד אויפצונעמען אַזאַ איידעלע מאַטעריע, ווי אונדזער תורה איז, און זיי האָבן זי געוואָלט מאַכן לייכטער אָנצונעמען. דעריבער האָבן זיי זי פאַרדרייט און פאַרפעלשט, זייערע שפּעטערע נאָכפאָלגער האָבן די נייַע לערע נאָך מער פאַרדרייט און פאַרקרומט, ביז עס איז אַרויסגעקומען דאָס, וואָס איר רופט היינט אַן „קריסטלעכע לערע", און ווער ווייסט ווהין די דאָזיקע לערע וועט נאָך דערפירט ווערן!...

— הייסט עס, אַז דאָס קריסטנטום איז אַ פאַרדרייטע און פאַרקרומטע פאַרזעגניש פון יידנטום? — האָט דער ביזאַנטיער געפרעגט אַ בלאַסער אויפן פנים.

— כמעט אַזוי... — האָט יצחק געענטפערט — אַ פּאַלשן וועג האָבן די אַפּאָסטאָלן אָדער די שליחים פון ישו הנוצרים אָנגענומען, מיינעדיק די געצנדי־

www.libtool.com.cn

נער צו מאַכן פאַר מענטשן. אָבער איינמאָל געצנדינער, שטענדיק געצנדינער... האָסט הייַנט געזען דעם דייטשן פויער, וועלכער האָט זיך אויף אייך געבייזערט און געהאַט טענות, פאַרוואָס מ׳האָט אים אָנגעהאַנגען אַזאַ מין לערע, וואָס איז אַזוי ווייט פון דעם עבודה־זרהדיקן וואָטאַן? זיי דינען דאָך איצט קריסטוסן, גייען אפשר יעדן טאָג אין דער קירכע, אָבער זיי זענען געבליבן געצנדינער; כמעט דער גרעסטער טייל פון די הייַנטיקע קריסטן זענען געצנדינער, און איך האָב מורא, אַז וואָס ווייטער, וועט עס זיין נאָך ערגער... איך בין נישט קיין נביא, און הלוואי זאָל איך ליגן זאָגן: אָט דער דאָזיקער גערמאַנער, וואָס האָט אונדז היינט קיין ברויט נישט געווואָלט פאַרקויפן, אַפילו קיין טרונק וואַסער נישט געווואָלט געבן, און ער איז דאָך אַ קריסט, אַ גלייביקער אין דער רעליגיע, וואָס פּרעדיקט ליבע און פאַרגעבונג — אָט פון זייער געצנדינערישער זרע וועט אַרויסוואַקסן אַ פּאָלק פון מערדער און רוצחים. דאָס קריסטנטום וועט אויף זיי קיין שום שליטה נישט האָבן... און ס׳האָט די אַפּאָסטאָלן דעריבער נישט געלויבט צוליב זיי צו פאַרקרימען תורת משה...

יצחקן איז שווער געווארן צו רעדן. ער האָט זיך צופיל אָנגעשטרענגט, און אַ בלאַסקייט איז אַרויסגעטרעטן אויף זיין פנים, אַז מ׳האָט אים געמוזט אונטערטראָגן פון לאָגל אַביסל וואַסער.

אַ לאַנגע ווייַלע האָט געהערשט שטילשווייגן. קיינער האָט דאָס שווייגן נישט געוואָגט אויבערצוריסן. דעם יונגן יידס רייד האָבן געמאַכט אויף זיי אַ גרויסן רושם, און זיי, די ביזאַנטיער, זענען געווען געפלעפט. זיי האָבן נאָך קיינמאָל אין זייער לעבן אַזעלכע רייד נישט געהערט.

זיי האָבן זיך אין שטומען שטילשווייגן איבערגעקוקט מיט די אויגן, ווי זיי וואָלטן איינער ביים אַנדערן געזוכט אַ געהעריקן ענטפער פאַר דעם יידן, אָבער נישט געפינענדיק אים, האָבן זיי אַראָפּגעלאָזט די קעפּ און גאָרנישט געריעדט.

ערשט שפּעטער, ווען יצחק האָט ביים ברעג פון טייך רהיין, וווהין זיי זענען צוגלייך מיט זון־פאַרגאַנג צוגעקומען, געשטעלט זיך דאָוונען מנחה, האָבן זיי זיך שטילערהייט איבערגעשמועסט און צעקייט יצחקס רייד.

— איך האָב דיר באַלד געזאָגט, נאָך אין קאַרדאָווא, אַז די יידן פלאַנען קעגן אונדז שלעכטס. אָט צוליב וואָס זיי האָבן אויסגעקליבן דעם דאָזיקן שליח, ער האָט אַ געשליפן צינגל און זיין רעדן מאַכט אַן איינדרוק... — האָט דער עלטסטער פון די ביזאַנטיער אויסגערופן.

— און אפשר איז ער נישט אויסן קיין שלעכטס?... — האָט אייַנער פון זיי פאַרטראַכט אַרייַנגעוואָרפן אַ וואָרט.

עס איז צוגעפאַלן אַ שטאַק־פּינצטערע נאַכט, מילי־מילאַסן שטערן האָבן זיך געטונקען אין טייך רהיין, געבראָכן זיך און געגלימערט פון דעם פּינצטערן

www.libtool.com.cn

וואַסער־שפּיגל, ווי זיי וואָלטן דערציילט עפּעס געהיימנישפולע מעשהלעך. עס איז געווען וואַרים, פון צייט צו צייט האָט אַ בליץ אַ שפּאַלט־אויף געטאָן דעם טונקל־בלויען הימל און אָנגעדייט אויף גרויסע היצן. עס האָט געגרעגערט אין אויער דאָס אומאויפהערלעכע קוואַקען פון די פרעש, און צוגעהאָלפן צו דער דאָ־זיקער „מוזיק" האָט די גריל אין פינצטערן פעלד מיט תבואות.

פון דער צווייטער זייט ברעג האָט ווו־נישט־ווו אַ בלינצל געטאָן אַ ליכטל — אַ סימן, אַז אַ ישוב איז דאָרט פאַראַן... יאָ, דאָרט ליגט אין דער חשכות פאַר־זונקען און פאַרטיפט אין שלאָף די שטאָט מאַינץ, און העכער אַרויף, אויף רעכטס, ליגט די צווייטע גרויסע דייטשע שטאָט וואָרמס, וואָס איז אויך אַן עיר ואם בישראל...

יצחק איז געזעסן אַ לענגערע צייט ביים ברעג און זיך איינגעהערט אין דעם שטילן געשעפּטש פון די כוואַליעס, און גלייך ער וואָלט פאַרשטאַנען זייער גע־מורמל, האָט ער זיי אויפגעכאַפּט מיט גרויס אויפמערקזאַמקייט און עס איז אים געקומען אויפן זינען די לעגענדע, וואָס ער האָט געהערט דערציילן אין דער ישיבה פון קאָרדאָוואַ, בעת די בין־השמשותן, אַז נאָכן חורבן פון בית־שני האָבן פיל מיטגלידער פון שבט בנימין זיך אַוועקגעלאָזט קיין דייטשלאַנד, באַזעצט זיך אויף דעם דאָזיקן פלאַץ און געשאַפן די שטאָט וואָרמס. שפּעטער זענען נאָך צו־געקומען פיל יידן צוזאַמען מיט די רוימישע לעגיאָנען, וואָס האָבן אייגענומען די גערמאַנישע לענדער און זיי זענען שוין דאָרטן פאַרבליבן.

— וועגן וואָס טראַכסטו, פריינט?... — — האָט אים פלוצלינג אַ פרעג געטאָן איינער פון די רייטער, וואָס האָט זיך שטילערהייט דערנענטערט צום ברעג און זיך לעבן אים אַנידערגעזעצט.

יצחק האָט זיין פּנים נישט געקאָנט זען קלאָר, ווייל בלויז די שטערן־שיין האָט אים באַלויכטן און פון צייט צו צייט אַ פינקל געטאָן אין זייַנע אויגן. ער האָט דערפילט, אַז זיינע פּריערדיקע רייד האָבן אויף אים געהאַט אַ ווירקונג. ער אינטערעסירט זיך מער מיט יידישקייט ווי די איבעריקע ביזאַנטיער, און יצחק האָט באַשלאָסן אים צו זיך צו דערנענטערן.

— איך טראַכט וועגן דעם עבר און וועגן דעם עתיד, וואָרים אויב מען קען גוט די פאַרגאַנגענהייט, קאָן מען פון איר אַרויסלערנען וואָס עס וועט געשען אין דער צוקונפט... — האָט אים יצחק געענטפערט.

— ביסט אַ נביא?... האָט דער ביזאַנטיער געקוקט אים מיט אונטערטענ־קייט אין די אויגן.

— ניין, איך בין נישט קיין נביא — האָט יצחק געענטפערט — מען דאַרף בלויז קאָנען אַרויספאַרשטיין איין זאַך פון דער צווייטער.

— דיינע רייד, וואָס האָסט פאַר אונדז געריידט מיטן צופאַל פון דער נאַכט,

www.libtool.com.cn

האָבן אַרויסגערופן אומרו אין מיין נשמה און איך האָב נישט געקאָנט איינשלאָפן, דעריבער בין איך צו דיר צוגעקומען, מיין יונגער פרייַנט.

— ווי איז דיין נאָמען? איך האָב ליב אַ מענטש אָנצורופן ווי מ׳האָט אים אַ נאָמען געגעבן — האָט יצחק פלוצלינג אַ פרעג געטאָן דעם ביזאַנטיער.

— דאָגאָמאַר... — האָט דער ביזאַנטיער געענטפערט שטיל און פאַרקוקט זיך אויף דעם טייך, וואָס איז באַשאָטן געווען מיט אומציילקע טאַנצנדיקע שטערנדלעך...

— דאָגאָמאַר, צי ווייסן דיינע פרייַנט, אַז דו ביסט איצט צו מיר צוגעקומען?

— ניין, זיי ווייסן נישט, זיי שלאָפן מיט אַ האַרטן שלאָף אַצינדערט.

— האָסטו נישט קיין מורא פאַר דיינע חברים, טאָמער ווערן זיי געווואָר, אַז ביסט צו מיר צוגעקומען, דאָגאָמאַר?

— עס ארט מיך נישט... איך וויל הערן דיינע קלוגע רייד, וואָס לייגן זיך אַזוי לייכט און פאַרשטענדלעך אויפן שכל. איך וויל דיך אָבער פרעגן עטלעכע פראָגן, וועסטו מיר ענטפערן, יצחק?

— אויב זיי וועלן נאָר זיין פאַרשטענדלעך און איך וועל קאָנען געבן אויף זיי אַ ריכטיקן ענטפער... פרעג!

— פאַרוואָס האָבן בלויז די יידן זוכה געווען צו זיין ביים בארג סיני, כדי אויפצונעמען גאָטס תורה און אַנדערע פעלקער נישט? — האָט דאָגאָמאַר געפרעגט מיט אַ שטילן שעפטש, וואָס האָט זיך אויסגעמישט מיט דעם געשעפטש פון די כוואָליעס אין טייך.

— גאָט איז אַרומגעגאַנגען מיט זיין תורה צו אַלע פעלקער און האָט זיי פאַרגעלייגט זי אָנצונעמען; ווען זיי נעמען זי אָן, וואָלטן אַלע דעמאָלט זוכה געווען צו שטיין ביים בארג סיני. די פעלקער האָבן אָבער גאָטס אָנבאָט אָפגעווארפן, בלויז דאָס יידישע פאָלק האָט אויסגערופן: „נעשה ונשמע!". עס איז די פעלקערס אייגענע שולד... — האָט יצחק געענטפערט.

— איך פאַרשטיי, אָבער זאָג מיר, יצחק, פאַרוואָס פאַרמיאוסט איר אין דער קריסטלעכער אמונה, ווען אין איר איז פאַראַן אַזאַ שיינער געבאָט: „אויב מען גיט דיר אַ פאָטש אין דער רעכטער באַק, זאָלסטו אויפשטעלן די לינקע און ווער עס נעמט ביי דיר צו דאָס קלייד, גיב אים אויך אַוועק דיין העמד..."

יצחק האָט אין דער פינצטער אַ שמייכל געטאָן און געזאָגט:

— קודם־כל איז דער דאָזיקער געבאָט, ווי אַלץ וואָס דאָס קריסטנטום האָט אין זיך עפעס גוטס, אויסגעבאָרגט געווארן ביי אונדז. אין דער תורה שטייט געשריבן: „ואהבת לרעך כמוך", און זאָלסט ליב האָבן דיין חבר ווי דיך אַליין. אין דעם איינעם געבאָט איז שוין פאַראַן אַלצדינג, וואָס אַ מענטש דארף זיין. אָחוץ דעם אָבער — וואָס קומט אַרויס, וואָס ישו הנוצרי האָט אייך געגעבן אַזאַ

www.libtool.com.cn

געבאָט, אַז קיינער פון די געווען געצנדינער האַלטן אים לגמרי נישט, זיי הרגענען אוך רצחנען פונקט ווי פריִער. מען דאַרף מקיים זיין דאָס וואָס מען פרעדיקט. דעריבער איז ריכטיק, וואָס איך האָב אייך היינט אַלעמען געזאָגט: די געצנדינער וועלן בלייבן געצנדינער, אוך מיטן לייכטער מאַכן דורך די אַפּאָסטאָלן די געבאָטן פון דער תורה, אַז זי זאָל זיין אָננעמבאַר פאַר זיי, האָט צו גאָרנישט געפירט, די תורה איז בלויז פאַרקרומט אוך פאַרפעלשט געוואָרן...

— האַלטסטו נישט, אַז יעזוס קריסטוס איז געווען אַ גרויסער מאַן? — האָט דאַגאָמאַר מיט אַ טרויער אין זיין שטים געפרעגט.

— זיכער איז ער געווען אַ גרויסער מאַן — האָט יצחק אויפן אָרט געענטפערט — אָבער זיין לערע, וואָס האָט זיך, אגב, מיט קיין סך נישט אונטערשיידט פון דער יידישער, איז דורך זיינע שליחים פאַרקריפּלט געוואָרן אוך זי ווערט וואָס אַ יאָרהונדערט אַלץ מער אוך מער פאַרקריפּלט, אַז וועָן ישו הנוצרי שטייט באמת אויף פון קבר, וואָלט ער זי באין־אופן נישט דערקענט... איר זענט טויזנט מאָל ווייטער פון ישו הנוצרי ווי מיר יידן זענען עס!... איר זענט נישט קיין נאָכפאָלגער פון ישו הנוצרי, נאָר קאַליע געמאַכטע געצנדינער!...

— טאָ וואָלט איר, יידן, אפשר געגומען אויף זיך אונדז אַרויפצופירן אויפן ריכטיקן וועג פון אמתן קריסטנטום, אַזוי ווי ישו הנוצרי האָט עס געוואָלט האָבן?

— האָט דאַגאָמאַר זיך געבעטן ביי אים.

— דער אמתער וועג איז די יידישע אמונה, ווי אונדזער רבי משה בן עמרם האָט זי געגומען ביי גאָט פון באַרג סיני; אַז איר וועט גיין אין די דרכים פון דער תורה, וועט איר קיינמאָל נישט אַראָפּבלאָנדזשען פון וועג, נישט אויף רעכטס אוך נישט אויף לינקס. אויב הייבט מען נאָר אָן נאָכצולאָזן, צו פאַרלייכטערן, איז שוין מער נישטאָ קיין גרענעץ. אונדזערע חכמי־התלמוד האָבן געזאָגט: „עבירה גוררת עבירה", איין אָפּווייכונג, איין זינד שלעפּט נאָך אַן אַנדערע זינד... אַ ראיה דערצו זעט איר אין דער לערע פון ישו הנוצרי: איין אָדער עטלעכע קליינע אָפּווייכונגען, אוך זעט ווהין די דאָזיקע לערע איז פאַרקראָכן!... דער בעסטער וועג איז צו גיין מיטן דרך־המלך!

— קלוגע רייד רעדסטו, מיין זון... — האָט דאַגאָמאַר געשעפּטשעט מיט די ליפּן. ער האָט זיך צוגעבויגן אין דער פינצטער צו יצחקן אוך אים אַ קוש געטאָן אין שטערן.

— אוך דאָס זעלבע, מיין פריינט, קאָן געזאָגט ווערן אויף דער לערע פון מאַכמעד, וואָס האָט זיך אויך געשטיצט מיט אַלעם אויף תורת משה, נאָר געמאַכט אָפּווייכונגען — האָט יצחק געוואָלט באַרויקן זיין נייעם פריינט דאַגאָמאַר, נישט וועלנדיק אים מיטאַמאָל אַזוי פיל ווייטאָן...

אָבער דאַגאָמאַרן האָט עס שוין נישט ווייטגעטאָן. עס איז אים אין דער דאָ־

www.libtool.com.cn

זיקער וואַרימער און פינצטערער נאַכט ליכטיק געוואָרן אין מוח, און ער האָט שוין אויף זיינע איבעריקע פיר פריינט פון די ביזאַנטישע שליחים צומאָרגנס געקוקט ווי אויף פאַרבלאָנדזשעטע שאָף. ער האָט אויף זיי רחמנות געהאַט...

יצחק האָט זיך געפילט גליקלעך. ער האָט שוין עפעס אַ גוטע זאַך דורכגעפירט אויף זיין וויטער אומבאַקאַנטער נסיעה. אַ דערלייכטערונג איז אויף אים געקומען, און ער האָט געקאָנט שוין אויסהאַלטן דעם ווייט־ווייטן וועג, וואָס ער האָט נאָך דורכצומאַכן, ביז ער וועט אָנקומען צו זיין ציל, צום לאַנד פון די כוזרים.

אַ הערלעכער בלוי־זוניקער טאָג איז אויפגעגאַנגען פון יענער זייט טייך רהיין, וואָס האָט זיך איצטער געשמאָלצן אין גאָלד און אין זילבער. אַלע זעקס האָבן זיי זייערע קליידער פון זיך אַראָפגעווארפן און זיך אויסגעבאָדן אין דעם פרימאָרגנדיק־קילן וואַסער. דערנאָך האָבן זיי, יעדער אויף זיין שטייגער, געלויבט דעם אייבערשטן, וואָס טוט מיט זיי חסד און פירט זיי כסדר אויפן גוטן וועג און באַהיט זיי פאָר יעדער שלעכטס און אומגליק.

די ביזאַנטיער האָבן נאָך גוט געדענקט די רייד פון יצחקן נעכטן פאַרנאַכט, אָבער זיי האָבן גאָרנישט געריעדט. אינגאַנצן שטיל און אַן אַ זייט האָט זיך איצט געהאַלטן דאַגאָמאַר, וועלכער האָט יעדעס מאָל צוגעווארפן אַ בליק פול מיט ליבע און אַכטונג צום יונגן פריינט זיינעם, וואָס האָט אים אין אַן אַנדערן מענטש פאַרוואַנדלט.

— וועָן גייען מיר דורך די בריק? — האָט יצחק געפרעגט.

— אַרום פאַרמיטאָג, ווייל מיר וואַרטן אויף דער דערלויבעניש פון די גרענץ־וועכטער.

איצט האָט זיך די שטאָט מאַינץ געזען ווי אויף דער האַנטפלאַך. אויף אַ גרויסן שטח זענען פונאַנדערגעווארפן געווען די הייזקעס, באַדעקט מיט שטרוי און מיט שינדלען. מ׳האָט אַפילו פון דאַנען געזען באַוועגן זיך מענטשן, רייטנדיקע אויף פערד און פאָרנדיקע אויף וועגענער, און יצחקן האָט שוין אַהין געצויגן ווי מיט צוואַנגען...

ער איז שוין געווען נייגעריק צו זען אַ ייִד פאַר די אויגן, בפרט וועָן ער האָט געווסט, אַז דער רב פון מאַינץ איז אַן אייניקל פון באַרימטן קלונימוס פון דער שטאָט לוקאָ אין איטאַליע, קלונימוס בן משה, וועלכער האָט פאַרפאַסט אַ סך פיוטים. ער געדענקט אַפילו אַ טייל פון זיי פון אויסנווייניק.

יצחק האָט אינגאַנצן געפיבערט און נישט געקאָנט אייגשטיין אויף אַן אָרט. דאָס אויג זיינס אייגענעשטאָכן אין דער גאָלדענער וויטקייט אוי ף יענער זייט פון טייך רהיין, איז ער מיט זיין נשמה שוין דאָרט געווען צווישן דער עדה פון די דייטשע ייִדן. די ביזאַנטיער האָבן מיט נייגעריקייט געקוקט אויף זייער ייִדישן באַגלייטער און עס האָט זיי שוין נישט געווונדערט זיין אויסטערלישע באַנעמונג.

www.libtool.com.cn

אבער אט האבן זיך פון יענער זייט בריק דערנענטערט עטלעכע הויכע בלאנדע יונגען, מיט סאמעטענע גרינע לאפטשעס אויף די פיס. זיי זענען גע־גאנגען גלייך און שטאלץ, ווי די גאנצע וועלט וואלט צו זיי געהערט. ווען זיי האבן זיך דערנענטערט צו די ביזאנטישע שליחים, האבן זיי פריער די פרעמדע אפּגעמאסטן מיט א חשדיקן בליק און דערנאך א פרעג געטאן פון וואנען זיי גייען און ווהין איז דער צוועק פון זייער רייזע.

ווען די דייטשן האבן דערהערט, אז זיי זענען שליחים פון ביזאנטישן קייסער ראמאנוס, האבן זיי באקומען אנדערע פנימער, און זייערע בליק אויגן, וואס האבן פריער געפינקלט ווי שארפע חלפים, האבן עטוואס נאכגעלאזט פון זייער שארפקייט און מיט חניפה זיי איינגעלאדן אריבערצוקומען איבער דער בריק און אריינגיין אין דער שטאט מאינץ.

דער יידישער בחור איז נישט געגאנגען, נאר געלאפן. ער האט ממש גע־שוועבט ווי אויף פליגל, און ביי דעם ערשטן גערמאנער, וואס ער האט אנגע־טראפן, האט ער געפרעגט אויפן הויז פון דעם רב קלונימוס.

— יודע?... — האט דער גערמאנער מיט עטוואס פאראכטונג אין זיין שטים איבערגעפרעגט, אבער דער שטאלצער בליק פון יצחקן האט אים געצוווונ־גען צו ענדערן זיין טאן און באלד האט ער זיך א נייג געטאן ביז דעם גארטל און פארגעלייגט זיין דינסט.

יצחק האט זיך געזעגנט מיט זיינע ביזאנטיער און אפּגעשמועסט זיך צו טרעפן אויף צומארגנס אין דער זעלבער צייט אט דא ביי דער בריק פון טייך רהיין. ער איז אין דער באגלייטונג פון דעם גערמאנער, א ברייטפלייציקן יונג, מיט אן אנגעגאסן רויט פנים און מיט א מגושמדיקן אויסזען, מיט קליינע וואג־סערדיק־בלויע אייגעלעך, געגאנגען צום הויז פון דעם רב קלונימוס בן משה.

זיי זענען דורכגעגאנגען א סך שמאלע געסלעך מיט איינגעהויקערטע הייז־קעס. עס האבן זיך געוואלפן אין די אויגן די פיל יידישע קינדערלעך, וואס האבן זיך געשפילט אויף דער שמוציקער גאס אין שאטן פון עפעס א הויכן בוים, וואס האט ווי פארבלאנדזשעט אהער פון דער גויישער געגנט. ער האט נישט פאר־שטאנען זייער שפראך, אבער פון צייט צו צייט האט זיך דורך איר דורכגעוועבט א לשון־קודשדיק ווארט.

יצחק האט געפרווט אפשטעלן א ינגעלע און געפרעגט אים, וואס פאר א סדרה עס גייט די היינטיקע וואך. פריער האט אים דאס ינגעלע אנגעקוקט א דערשראקענער צוליב דער מאדנער קליידונג זיינער און זיין פרעמדן אויסזען. אבער ווען ער האט דורך דער מיסטעריעזער באריונג פון זיין יידישן בליק דער־

www.libtool.com.cn

פילט עפעס נאָענטס און וואַרימס, האָט דאָס יינגל אַ שמייכל געטאָן און גע־ענטפערט:

— בחוקתי!...

— און וואָס פאַר פּסוק האָסטו געלערנט? — האָט אים וויידער יצחק גע־פרעגט.

— „ונתתי שלום בארץ, און איך וועל געבן שלום אין לאַנד... — האָט דאָס יינגעלע געענטפערט מיט אַ דרייסט קולעכל.

— גוט האָסטו געזאָגט, יינגעלע, — האָט יצחק אים אַ גלעט געטאָן איבערן שוואַרצן קעפּל — אויב עס איז נישטאָ קיין שלום, איז גאָרנישט דאָ...

און יצחק האָט אין די פּאָר ווערטער, וואָס דאָס יידישע יינגעלע האָט אים געזאָגט, געזען אַ גוטן סימן פאַר זיך און ער האָט זיך זייער געפרייט.

וועג זיי זענען צוגעקומען צום רבס טיר, האָט דער גערמאַנער זיך אָפּגע־שטעלט און אויסגעשטרעקט די האַנט.

— עשו איז באַשאַפן געוואָרן נאָר צו נעמען... — האָט יצחק אַ מורמל גע־טאָן און אים מיט כעס אַרײַנגעשטעקט אין דער האַנט עפּעס אַ קליינע מטבע.

ווי נאָר יצחק איז אַריבערגעטרעטן די שוועל פון הרב קלונימוס, האָט ער זיך דערפילט, גלייך ער וואָלט אַרײַנגעקומען אין דער ישיבה פון קאַרדאָוואַ. די זעלבע צונויפגעוויקלטע מגילות און דאָס זעלבע אויסזען פון די פיל תלמידים, וואָס זענען גראָד איצט פאַרזאַמלט געווען אין הויז פון הרב קלונימוס. די פרייד איז געווען אין לשער צווישן די דאָרטיקע יידן און דעם פרעמדן יידּ פון אַנדאַלוזיע.

מען האָט זיך אויסגעפרעגט אײַנער ביים אַנדערן ווי נאָענטע קרובים, וואָס זענען אַ לאַנגע צייט געווען צעשיידט און האָבן זיך ענדלעך ווידעראַמאָל צונויפ־געטראָפן.

— מיר האָבן זייער פיל געהערט וועגן ר׳ חסדאי אבן שפרוט און מיר ווייסן אויך די געשיכטע פון ר׳ משה בן חנוך... — האָט אים הרב קלונימוס געזאָגט, און עס האָט זיך באַלד אײַנגעשטעלט אַ וואַרימע באַציִונג צווישן זיי.

ביז שפּעט אין דער נאַכט אַריין זענען זיי געזעסן און גערעדט, עס זענען תיכף צונויפגערופן געוואָרן די אַלטע לייט פון דער שטאָט און, הערנדיק צוליב וואָס דער יונגער בחור האָט זיך אַרויסגעלאָזט אין דעם ווייטן וועג אַריין, האָט אים ר׳ קלונימוס געבעטן, אַרויפלייגנדיק ביידע הענט אויף זיין קאָפּ און געמורמלט מיטן מויל עפּעס אַ תפילה.

— אַ דאַנק אייער גרויסן פירשט, דעם נשיא ר׳ חסדאי אבן שפרוט, האָבן מיר איצט רו אין דייטשלאַנד. דער קייסער אָטאָ דער ערשטער איז דאַנקבאַר דעם יידישן נשיא, דעם אויסלאַנדס־מיניסטער פון אייער אייִדעלן קאַליף, פאַר די גו־טע באַדינגונגען אין דעם פריינטשאַפט־אָפּמאַך, וואָס זיי האָבן אַנומלט געשלאָסן.

www.libtool.com.cn

ער האָלט איין אַביסל די ממשלה פון די קריסטלעכע בישאָפֿן, וועלכע באַצינען זיך איצט צו אונדז יידן אַ סך בעסער ווי ווען דער פּויפּסט האָט איבער זיי גע־וועלטיקט. די יידן ברענגען אַריין אַ סך געלט אין זייערע פּאַראָרימטע קאָסעס און דעריבער זענען מיר מער אָנגעלייגט — האָט הרב קלונימוס דערציילט.

יצחק איז אויך פון דעם רבס דערציילן געווָאָרן, אַז יידן פירן גרויס מסחרים מיט די סלאַווישע לענדער, און כאָטש דער יידישער ישוב אין יענע געגנטן איז נאָך ווייט נישט קיין אָנזעעוודיקער, קומען אָבער פון צייט צו צייט דאָרט אַהין יידן פון דייטשלאַנד און אַפילו פון פראַנקרייך און טוישן אויס זייער־ע סחורות אויף די סחורות פון די רוסן און פּאָליאַנעס, וואָס ווּוינען אויף דער אָנדערער זייט פון דער גרענעץ פון דייטשלאַנד, ביי די טייכן ווייסל און וואַרטע.

— איך וועל דיר מיטגעבן אַ בריוו צו איינעם אַזאַ יידּ, וואָס ווּוינט אין קרושעוויץ און ער וועט דיך אויפנעמען ווי אַ קייסער... אין יענע לענדער איז נאָך יידן גוט, ווייל זיי זענען נאָך נישט אַרונטערגעקומען אונטער די פליגל פון ישו הנוצריס אָנהענגער...

יצחק האָט געדאַנקט דעם הרב קלונימוס פאַר די גוטע רייד און גוטע האַ־פענונגען, וואָס ער גיט אים.

— געלויבט דעם השם יתברך, וואָס יידן זענען אומעטום אויסגעשפּרייט; זעט אויס, אַז עס איז אַזוי דער ווילן פון גאָט... — האָט ער געזאָגט.

יצחק האָט זיי דערציילט, וואָס ער ווייסט שוין וועגן דעם אויסטערלישן פאַלק, די כוזרים, וועלכע האָבן אָנגענומען דאָס יידישע גלויבן מיט אַן ערך צוויי הונדערט יאָר צוריק און וועגן דעם בריוו, וואָס ער פירט פון ר׳ חסדאי אבן שפרוט צום יידישן קעניג, יוסף בן אהרן...

די יידן האָבן זיך איינגעהערט פול מיט באַוווּנדערונג, און זייערע אויגן האָבן געשפּריצט מיט פייערן פאַר התלהבות און גלינענדיקער נייגעריקייט. זיי האָבן געשלונגען זיינע ווערטער און זענען אַזוי מיטגעריסן געוואָרן פון זיין דער־ציילן, אַז זיי האָבן ביי זיך נישט געפּועלט אים מיט אַ וואָרט איבערצורייסן.

— גאָט זאָל דיך בענטשן אין דיין שליחות — האָט ר׳ קלונימוס בן משה אויפגעהויבן די הענט צום הימל און דערביי האָט ער זיך אויסגעדריקט מיט אַזעל־כע שיינע לשון־קודשדיקע ווערטער, אַז די דערביי זיצנדיקע תלמידים האָבן זיי באַלד פאַרצייכנט און תיכף נאָכאַמאָל איבערגעחזרט. זיי האָבן אין יצחקס אויערן געקלונגען ווי דער שענסטער פּיוט.

דעם רבס אויגן האָבן דערביי געלויכטן ווי צוויי פלאַמיקע דימענטן און ער האָט מיט זיין געדאַנק געשוועבט אין די הויכע וועלטן. ער איז אין דעם מאָ־מענט גאָרנישט געווען אויף דעם עולם־השקר...

דער טאָג איז שנעל פאַרשווּוּנדן, און מ׳האָט זיך ווידער געדאַרפט גרייטן

www.libtool.com.cn

אין וועג אַריין. די ביזאַנטיער האָבן שוין מיט אומגעדולד געוואַרט אויף יצחקן ביי דער בריק פון טייך רהיין. זיי האָבן געמיינט, אַז ער האָט באַשלאָסן דאָ צו פאַרבלייבן. די שטאָט איז זייער אַ שיינע, די געגנט איז ווי אין אַ חלום, און ער האָט דאָ געפונען אַ סך פון זיינע ברידער יידן... אָט אַזוי האָבן אויסגערעכנט אַ טייל פון די שליחים, אָבער נישט דאַגאָמאַר. ער איז זיכער געווען, אַז יצחק וועט קומען. ער האָט געווווסט, ווי הייליק עס איז דער ציל, צוליב וועלכן דער יונגער יידישער בחור האָט זיך אַרויסגעלאָזט פון זיין היימשטאָט אין קאַרדאָוואַ...

— זייט נישט אומגעדולדיק, פריינט — האָט ער געזאָגט צו די איבעריקע פיר ביזאַנטיער שליחים — דער יידישער בחור וועט צוריקקומען, ווייל איך וויס און פיל זיין גרויסן צוועק...

וואָרים דער עלטסטער פון די שליחים האָט שוין געהאַט אַרויסגעזאָגט דעם געדאַנק, אַז מען זאָל יצחקן דאָ איבערלאָזן און אַליין זיך לאָזן אין וועג אַריין. דערביי האָט ער צוגעגעבן: „וועט מען אים שטערן אויסצופירן די מעגלעכע פאַרשוועריגע מיט די כאַזאַרן קעגן ביזאַנץ און אירע פאַרבינדעטע מלוכות...“

— און וואָס וואָלט דערויף געזאָגט דער אַנדאַלוזישער אויסערן־מיניס־טער?... — האָט דאַגאָמאַר געפרעגט.

— מיר וואָלטן די שולד געוואָרפן אויפן יידן! — האָט דער עלטסטער גע־זאָגט מיט אַ כיטרען פלעמל אין זיינע אויגן... — ער איז נישט געקומען און מיר האָבן נישט געווווסט וווּ אים צו זוכן...

— צו שטערן אים צו גיין צו די כאַזאַרן האָבן מיר צייט! — האָט זיך אַנ־גערופן אַ צווייטער פון די שליחים — זאָלן מיר נאָך אַנקומען קיין קאָנסטאַנטי־נאָפּאָל, אין הויף פון קייסער ראָמאַנוס. מיר וועלן דעם קייסער אַלץ איבערגעבן, וואָס מיר האָבן געזען און געהערט אין קאַרדאָוואַ. מיר וועלן אים אויך איבער־געבן וועגן אונדזערע חשדים קעגן דעם יידישן שליח. אַליין טאָרן מיר נישט האַנדלען, ווייל מיר קאָנען נאָך אַרויפציען אויף זיך דעם צאָרן פון קייסער, טאָ־מער באַגייען מיר איין פאַלשן שריט.

דער עיקר האָט זיך פאַר יצחקן איינגעשטעלט דאַגאָמאַר, וועלכער איז זינט יענער נאַכט, ווען ער האָט געהאַט דעם געהיימנישפולן געשפּרעך מיטן יידישן יונגמאַן ביים פינצטערן ברעג פון רהיין, געווען גאָר אַן אַנדערער מענטש. ער איז אַרומגעגאַנגען אַ פאַרטראַכטער, און וויפל זיינע חברים האָבן אים געפרעגט, וואָס איז דער מער מיט אים, האָט ער נישט געענטפערט קלאָר, נאָר אַ מאָל געטאָן מיט דער האַנט...

אָבער ענדלעך האָט זיך יצחק באַוויזן אין דער באַגלייטונג פון אַ צענדליק יידישע יונגעלייט פון דער שטאָט מאַינץ. דאָס זענען געווען שיינע געווויקסיקע בחורים, אָבער זיי האָבן זיך אונטערשיידט פון די דייטשן מיט זייערע טונקעלע

www.libtool.com.cn

האר און שוואַרצע, טרויעריקע אויגן. זיי האָבן זיך האַרציק געזעגנט מיט יצחקן, לאַנג זיך געדריקט די הענט און אים אָנגעווונטשן הצלחה אין זיין וועג. די גויִם האָבן נישט פאַרשטאַנען קיין וואָרט, וואָס זיי האָבן צווישן זיך געערעט אויף זייער מאָדנער שפּראַך. זיי האָבן בלויז אויפגעכאַפּט עטלעכע באַקאַנטע אויס־דרוקן, ווי: משיח, כוזרים און ביזאַנץ...

— נו, איר האָט געהערט... — האָט דער עלטסטער פון די ביזאַנטיער טריאומפאַל אויסגערופן שטיל צו זיינע איבעריקע לייט — „ביזאַנץ און כאַזאַרן...“ ער טאָר באין־אופן נישט דערגיין אין יענעם לאַנד אַריין. מיר וועלן שוין ווי עס איז אויף אַ בכבודיקן אופן אים צוריקשיקן אַהיים מיט גאָרנישט. אי מיר וועלן נישט האָבן באַלייִדיקט דעם אויסערן־מיניסטער פון אַנדאַלוזיע און אי מיר וועלן אויסמיידן אַ פאַרראַט לגבי אונדזער אימפּעריע...

דאָגאָמאַר האָט דאָס אַלץ אויסגעהערט און עס איז אים אין קאָפּ אויפגע־שוווימען אַ פּלאַן. ער וועט זיך מיט דעם פּלאַן ביי דער ערשטער געלעגנהייט טיילן מיט יצחקן... ער מוז אים דערציילן, וואָס קעגן אים גרייט זיך... ער מוז אים העלפן.

דאָס רייטן האָט זיך באַלד אָנגעהויבן ווי געווייַנלעך. די זון האָט היינט מער געגליט ווי אין אַן אַנדערן טאָג. דער זומער האָט זיך געשטעלט מיט זיין גאַנצער קראַפט. גאָר אַן אַנדערע באַפּעלקערונג האָבן זיי איצט אָנגעטראָפן אויף זייער וועג. זיי האָבן זיך מערסטנטיילס פאַרנומען מיט פּיצוכט. גאַנצע סטאַדעס שעפּסן האָבן זיך געפּיטערט אויף די גרינע לאָנקעס לעבן די טייכלעך, וואָס האָבן זיך ווי זילבערנע גאַרטלען געשלענגלט צווישן זיי און ביי די ראַנדן פון בלויע, געדיכטע וועלדער. די רייטער פלעגן זיך יעדן פרימאָרגן אויסבאָדן אין די אָנגעטראָפענע טייכלעך און טרינקען די פרישע מילך פון בהמות.

נאָר עטלעכע טעג רייטן זענען זיי אָנגעקומען אין ערטער, ווו מ׳האָט שוין די דייטשע שפּראַך מער נישט געהערט, נאָר עפּעס אַן אויסטערליש לשון, וואָס איז יצחקן אָזוי פרעמד געווען פאַרן אויער.

— דאָס איז אַ סלאַווישע שפּראַך! — האָט אים דאָגאָמאַר אויפגעקלערט.

— דאָ אין די געגנטן שלעפּן זיך שוין אַרום די פּאָליאַנעס, טשעכן און אָנדערע סלאַווישע שבטים. זיי האָבן בלאָנדע קעפּ ווי די דייטשן, בלויע וואָסערדיקע אויגן, די פּנימער זייערע זענען מער קיילעכדיק. דערפאַר אָבער זענען די מענטשן זייער גאָסטפריינטלעך.

— וועלן מיר דורכגיין דעם טייך „וואַרטע“? — האָט יצחק געפרעגט.

— קעגן וואָס פרעגסטו דאָס?... — האָט דאָגאָמאַר אים אָנגעקוקט מיט פאַרוווונדערונג.

www.libtool.com.cn

— דאָרט, ביים ברעג פון טייך, געפינט זיך אַ שטעטל קרושעוויץ, ווּוינען דאָרט ייִדן, און איך האָב אַ בריוו צו איינעם פון זיי... האָט יצחק געענטפערט.

— רעד נישט וועגן דעם צו הויך... — האָט אים דאָגאָמאַר געוואָרנט מיט אַ שטיל קול, וועז זיי האָבן זיך געהאַט אַביסל דערווייטערט מיט זייערע פערד פון די איבעריקע רייטער.

— פאַרוואָס, דאָגאָמאַר? — האָט יצחק מיט שטוינען אויסגערופן.

— זיי זענען דיך חושד אין שלעכטע זאַכן... וועז זיי זעען דיך רעדן מיט פרעמדע ייִדן, מיינען זיי נאָר, אַז דו גייסט זיי פאַרראַטן. היט זיך פאַר זיי...

— האָט דער ביזאַנטיער געענטפערט.

קיין ייִדן האָט מען אויפן וועג נישט אָנגעטראָפן. עס איז געווען אַ דורכויס סלאַווישע באַפעלקערונג. מ׳האָט געקאָנט אונטערשיידן פאַרשידנאַרטיקע לשון־נות, וואָס האָבן געכאַפט אַן ענלעכקייט צווישן זיך. די הייזלעך אין די דערפער אוּן שטעט זענען געווען אָנדערש געבויט ווי אין דייטשלאַנד. מ׳האָט געקאָנט באַמערקן, אַז די מענטשן זענען דאָ אָרימער אוּן באַשייִדענער. די שטעט זענען געווען קלייַנע, עטלעכע צענדליק הילצערנע הייזלעך מיט שטרויענע דעכער. מען האָט דאָ געהאַנדלט הויפּטזעכלעך מיט פלאַקס, גרינצייג אוּן אויסגעשפּינטע פון פלאַקס אוּן וואָס פאַרשידענע געוואַנטן.

אָבער אָט זענען זיי אין אַ גרויען פאַרנעפלטן פרימאָרגן צוגעקומען צום טייך „וואַרטע". זיי זענען געגאַנגען לענגאויס דעם ברעג פון טייך אַן ערך אַ שעה צייט אוּן זיי זענען אָנגעקומען אין דעם שטעטל קרושעוויץ.

יצחקן האָט לאַנג נישט געזומען אויסצוגעפינען אַ ייִד. יענער איז געשטאַנען לעבן אַ וואָגן מיט גרינצייג אוּן געהאַנדלט מיט אַ פויער, ער זאָל אים די דאָזיקע סחורה פאַרקויפן. אין די אויגן האָט יצחק גלייך דערקענט, אַז ער איז אַ ברודער, אַ מיטגליד פון פאָלק ישראל. ער האָט עס דערקענט אין זיין בליק, אין דעם ניגון פון זיין רעדן אוּן אין דער נישט־זיכערקייט פון זיין האַלטונג.

ער האָט זיך צו אים דערנענטערט, אַריינגעקוקט אין די אויגן אוּן מיט אַ פריינטלעכן שמייכל אים געפרעגט אויף לשון־קודש, צי ער איז אַ ייִד.

— זיכער בין איך אַ ייִד... — האָט דער שטעטלדיקער איינווינער געענט־פערט, אוּן ער האָט געלאָזט שטיין דעם פויער מיט דער סחורה, אַ כאַפ געטאָן יצחקן ביי דער האַנט אוּן אים אָנגעהויבן פירן צו זיך אַהיים.

— איך האָב אַ בריוו פון הרב ר׳ קלונימוס בן משה פון מאַינץ צו איינעם אַ ייִד, מיטן נאָמען ר׳ מרדכי, אַן אייניקל פון אברהם פראָכאָווניק... ער האָט מיר געזאָגט, אַז דעם דאָזיקן נאָמען קען מען דאָ אומעטום...

— איר האָט מזל, יונגערמאַן... — האָט דער ייִד אַ דערפרייטער אויסגע־

www.libtool.com.cn
רופן און יצחקן ממש צוגעדריקט צו זיך — איך בין עס דער, צו וועמען דו האָסט דעם בריוו.

ר׳ מרדכי האָט געערעדט שוואַך די לשון־קודשדיקע שפּראַך, ער האָט אַרייַנגעמישט אין איר ווערטער, וואָס יצחק האָט זיי נישט פֿאַרשטאַנען, אָבער לויט די באַוועגונגען פון זיינע הענט האָט ער אויפגעכאַפּט דעם זין פון רייד.

עס האָט נישט געדויערט לאַנג, און ר׳ מרדכי האָט געלאָזט צוזאַמענרופן דאָס גאַנצע שטעטל מיט יידן, וואָס איז באַשטאַנען פון קוים אַ מנין. וועג זיי זענען אַרייַנגעקומען צו ר׳ מרדכין אין הויז און דערזען דעם יונגנמאַן פון דער ווייטער קאַרדאָוואַ, האָבן זיך ביי אַלע טרערן געשטעלט אין די אויגן. מ׳האָט אַנגעטאַפּט זיינע הענט, זיין לייב, געוואָלט זיך איבערצייגן, צי איז עס טאַקע מעגלעך, אַז פון אַזוי ווייט זאָל קומען אַ יידּ צו זיי אין דעם דאָזיקן פֿאַרוואָרפענעם שטעטל, אין אַ פֿאַרוואָרפן לאַנד... זיי האָבן פון געריטקייט נישט געקאָנט רעדן, און נישט אַלע האָבן געקענט דאָס עברישע לשון. זיי האָבן געערעדט עפּעס אַ געמיש פון לשון־קודש, דייטש און ווערטער פון דער סלאַווישער שפּראַך.

יצחק האָט איבער די טעג, וואָס ער איז געווען אין דייטשלאַנד, געהאַט אויפֿגעכאַפּט ווערטער פון דייטשן לשון, און וועג ער האָט זיי געהערט איצט רעדן, האָט ער כמעט פֿאַרשטאַנען... בפרט, וועג כמעט יעדעס פינפטע אָדער צענטע וואָרט איז געווען לשון־קודש...

— וואָס פֿאַר אַ שפּראַך רעדט איר? — האָט יצחק מיט נייגעריקייט געפֿרעגט ביי ר׳ מרדכין.

— דאָס איז עברי־טייטש... אַ לשון, וואָס איז ביי אונדז אָנגענומען געווארן צו רעדן צווישן זיך, כדי די גויים זאָלן אונדז נישט פֿאַרשטיין...

און יצחק איז געווארן פון זיי זייער אינטערעסאַנטע מעשיות.

זייערע זיידעס זענען אַהערגעקומען פון דייטשלאַנד צו פירן מסחר, און ביסלעכווייז זיך דאָ באַזעצט און שוין מער נישט צוריקגעפֿאָרן, בפרט, וועג נאָך דעם טויט פון קייסער קאַרל דעם גרויסן האָבן די קריסטלעכע גלחים אָנגעהויבן צו רודפן יידן...

— מיט מיין זיידן, ר׳ אברהם פֿראָכאָוויניק, איז פֿאַרבונדן זייער אַ שייַנע מעשה, וואָס איך האָב זי געהערט פון זיין אייגן מויל, וועג איך בין נאָך געווען אַ קליין יינגל... — האָט ר׳ מרדכי מיט אַ שמייכל אָנגעהויבן, האָלטנדיק אין האַנט דאָס גלעזל בראָנפן, וואָס ער האָט זיך און פֿאַר די געסט אָנגעגאָסן.

„דאָס איז טאַקע געשען דאָ אין קרושעוויץ. עס זענען זיך צוזאַמענגעפֿאָרן פון אַלע שטעט און שטעטלעך די עלטסטע פון די סלאַווישע שבטים, מערסטנטיילס פון די פֿאַליאַנעס, כדי אויסצוקלייבן אַ נייעם פירשט. עס זענען אָנגעגאַנגען אויף דער דאָזיקער פֿאַרזאַמלונג גרויסע קריגעריַען וועמען אויסצו־

www.libtool.com.cn
קלייבן. יעדער שטעטל האָט געוואָלט אירס אַ גרויסן מיוחס אַרויפזעצן אויפן טראָן. דאָס איז געשען נאָכן טויט פון פירשט פּאָפּיעל.

„וועָן מען האָט בשום אופן נישט געקאָנט קומען צו אַ הסכם וועמען אויס־צוקלייבן, האָבן די דעלעגאַטן באַשלאָסן אַן אויסטערלישע זאַך: דהינו, ווער עס וועט אין שטאָט אַרייגקומען צומאָרגנס פאַרטאָג דער ערשטער, דער יעניקער וועט אויסגעקליבן ווערן פאַר דעם נייעם פירשט.

„האָט זיך גראָד אַזוי געמאַכט, אַז מיין זיידע, ר׳ אברהם פראָכאָוויניק, ווען־כער האָט שוין דעמאָלט געווויגט אין דעם שטעטל וואַרשע ביי דער וויסל — ער איז דאָרט געווען כמעט דער איינציקער יידּ — איז געקומען קיין קרושעוויץ אייגקויפן סחורה און ער איז עס געווען דער ערשטער, וואָס איז אַריבערגעשריטן די גרענעץ פון שטאָט צוגלייך מיט זון־אויפגאַנג.

„שטעלט אייך פאָר, ווי איבערגעשראָקן מיין זיידע איז געווארן, ווען אַ חברה הויכגעשטעלטע פאַנעס, אין די ברוינע זשיפּעצעס און פוטערנע היטלען, זענען אים פלוצלינג אַ באַפאַל געגעבן און אָנגעהויבן שרייען מיט באַנומענע קולות: „זאָל לעבן אונדזער נייער פירשט!“...

„א בלאָסער און ציטערנדיקער אויפן גאַנצן לייב, איז מיין זיידע געבליבן שטיין מיט אַן אָפּן מויל און געקוקט אַ צעמישטער אויף די פאַנעס, וועלכע האָבן זיך פאַרגונען אויפצוהייבן אַזוי פרי און חוזק מאַכן פון אַן אָרימען יידּ...

„— דו ביסט אונדזער נייער פירשט!“ — האָבן זיי געשריגן מיט גרויס פרייד — זאָל לעבן אונדזער נייער פירשט!... ווי איז דיין נאָמען? לאָמיר וויסן וועמען צו פראָקלאָמירן פאַר אונדזער הערשער?

—„מיין נאָמען איז אברהם פראָכאָוויניק, איך קום נאָר־וואָס פון וואַרשע אייגצוקויפן פאַר מיין קראָם סחורות, אויף וועלכע עס וואַרטן מיט גרויס אומ־געדולד מיינע קונדן. וואָס ווילט איר פון אַן אָרימען יידּ?

— „עס וועט דיר גאָרנישט העלפן, אברהם פראָכאָוויניק — האָבן די פאַנעס זיך פאַרעקשנט — אַזוי איז דורך אַלעמען פון אונדז באַשלאָסן געוואָרן און אַזוי דאָרף עס בלייבן: דו, דער יידּ אברהם פראָכאָוויניק, וועסט זיין דער פירשט פון פוילן, און זאָל דיין הערשאַפט זיין מיט גליק, וויוואַט!

— „איך וועל אייך עפּעס זאָגן, מיינע ליבע פאַנעס — האָט מיין זיידע ר׳ אברהם פראָכאָוויניק געטענהט — איך בין בלויז אַן אָרימער יידּ, און מיינע גוטע קונדן וואָרטן אויף די שפּייז און אַנדערע סחורות, וואָס איך דאָרף זיי ברענגען, איך קאָן קיין פירשט און קיין הערשער איבער אייך נישט זיין. אָט געפינט זיך אַ קלוגער פאָן מיטן נאָמען פּיאַסט, אים, זעט איר, קאָנט איר אויסקלויבן פאַרן

www.libtool.com.cn
נייעם פירשט אויפן אָרט פון פאַרשטאָרבענעם פֿאָפּיעל. ער פֿאַסט זיך גיכער פון מיר פאַר דעם דאָזיקן בכבודיקן אַמט!...״

„און אַזוי איז געבליבן. זיי האָבן אַרויפגעזעצט אויפן פירשטלעכן טראָן דעם פריץ פּיאַסט, און זינט דעמאָלט אָן הערשט איבער דעם לאַנד די דינאַסטיע פון די פּיאַסטס״...

ר׳ מרדכי האָט פאַרענדיקט די שיינע מעשה און אויסגעטרונקען אויף „לחיים״ דאָס גלעזל בראָנפן, און אַלע האָבן אים נאָכגעטאָן, ווינטשנדיק אים, אַז זאָל אים, פונקט ווי זיין זיידן, ר׳ אברהם פראָכאָוניק, אָפּגליקן דאָס מזל.

יצחק בן נתן איז געווען דערשטוינט צו הערן אַזאַ שיינע געשיכטע, און ער האָט זי באַלד ביי זיך פאַרשריבן, כדי זי איבערצושיקן צו זיין לערער, ר׳ מנחם בן סרוק, ווי ער האָט אים געבעטן דאָס צו טאָן, ווען ער וועט האָבן זייער אינטערעסאַנטע מעשיות צו דערציילן. ער איז זיכער געווען, אַז אַזאַ פּאַסירונג איז ווערט, אַז זי זאָל פאַרבלייבן איר דער שטאָט קרושעוויץ אַ גאַנץ וואָך, ביז אי־

יצחק איז שוין פאַרבליבן אין דער שטאָט קרושעוויץ אַ גאַנצע וואָך, ביז אי־בער שבת. מיט דער הילף פון זיין נייעם פריינט פון צווישן די ביזאַנטישע שלי־חים, דאַגאָמאַר, האָט ער זיך אָפּגעבעטן ביי די גויִם, אַז זיי זאָלן פאַרבליבן אין דער דאָזיקער פּוילישער שטאָט עטלעכע טעג, ווייל — די פערד דאַרפן האָבן אַביסל רו...

דעם דאָזיקן שבת האָבן מסתמא די צען יידן פון דער פּוילישער שטאָט קרו־שעוויץ אויף זייער גאַנץ לעבן נישט פאַרגעסן. עס איז געווען אַ גאַנצער מעת־לעת פון בלויז פרייד און גליק... זיי האָבן געקוקט אויף דעם שליח פון דער שפּאַ־נישער שטאָט קאָרדאָוואָ ווי אויף משיחן. ער האָט זיי געגעבן נייעם מוט ווייטער פאָרצוזעצן זייער לעבן אויף דער דאָזיקער ווייטער ערד, און געווינטשן זיי, אַז אין דעם זכות זאָל דאָ אויסוואַקסן אַ גרויסע יידישע עדה, וואָס זאָל זיך אויס־שפּרייטן איבערן גאַנצן לאַנד און לאָזן הערן גאָטס וואָרט אומעטום, אין אַלע ווינקלעך פון דעם פאַרוואָרפענעם סלאַווישן לאַנד...

— נאָך גוט, וואָס די לערע פון קריסטוסן איז דאָ צו אייך נישט דערגאַנ־גען, און די באַפעלקערונג איז דעריבער ווייט פון שנאה צו יידן, ווי ס׳האָט פאַר־אורזאַכט — זיכער נישט ווילנדיק — אונדזערס אַ זון, פון שבט יהודה, דער יידישו פון דער שטאָט נצרת... — האָט יצחק צו זיי געזאָגט בעת זיין דרשה אין דער שול דעם דאָזיקן אייניציקן שבת, וואָס ער האָט דאָרט פאַרבראַכט.

דער גאַנצער מנין יידן האָט זיך צונויפגעקליבן זונטיק פרי כדי צו געזע־נענען זיך מיט דעם יידישן שליח צום לאַנד פון די כוזרים. די יידן האָבן אין דעם פאַקט, וואָס ערגעץ־וווּ האָט אַ פרעמדע אומה אָננעמען דאָס יידישע גלויבן, געזען משיחס צייטן, און דאָס איז פאַר זיי געווען אַ גרויסע טרייסט אין זייער

www.libtool.com.cn

איינזאַמען לעבן אויף דער פּוילישער ערד. יעדער אייגער פון דעם מנין יידן האָט געהאַלטן פּאַר אַ זכות אַנצוריר דעם מאַנטל פון דעם יונגן יידישן בחור פון אַנדאַלוזיע, ווו דער יידישער נשיא איז דאָרט שר אין לאַנד. זיי האָבן אים גע־קושט און געהאַלדזט און געווינטשן הצלחה אויף זיין וועג און אין זיין גרויסער און הייליקער אונטערנעמונג.

די ביזאַנטישע שליחים זענען אַפילו געריט געוואָרן פון דער דאָזיקער האַרציקייט, וואָס די יידן האָבן צו זייערס אַ ברודער אַרויסגעוויזן, און טרערן זענען זיי פון די אויגן גערונען.

איין מיידל פון די צען יידישע משפחות איז צוגעפאַלן צו יצחקס אַקסל און האָט אַזוי הויך זיך צעכליפּעט, אַז מען האָט געפילט די גרויסע בענקשאַפט, וואָס האָט זיך אין איר פאַרליבטן האָרץ אויסגענעסטיקט במשך פון די אייגענצלנע טעג, וואָס ער האָט דאָרט געווויילט. זי האָט אים געקושט און געהאַלדזט פאַר אַלעמען אין די אויגן.

— ווי איז דיין נאָמען? לאָמיך דיך כאָטש געדענקען אויף מיין וועג אין דעם ווייטן לאַנד אַריין, שיינע יידישע טאָכטער! — האָט יצחק מיט גרויס צערטלעכקייט און רחמנות זי געפרעגט.

— פּנינה . . . — האָט זי אַרויסגעשטאַמלט.

יצחק איז אויפגעציטערט געוואָרן. אַ בלאַסקייט האָט באַדעקט זייז פּנים און זיינע אויגן האָבן זיך צעגליט ווי צוויי פלאַמיקע פייערן, און ער האָט זי צוריקגעקושט מיט אַזאַ שטאַרקייט, אַז דאָס מיידל האָט שיעור נישט געחלשט אונטער זיינע קושן.

זי האָט אים זיכער ביז דער ענדע פון איר לעבן געדענקט, אָבער די אָרימע האָט נעבעך נישט געווּוסט, אַז דער אויסטערלישער בחור האָט גאָר אַן אַנדערע פּנינה געקושט...

— אָבער דאָך, זיי געבענטשט, יידיש מיידל — האָט יצחק פון דערווייטנס נאָך צוגעוואָרפן.

און איצט איז זייער רייזע שוין אַוועק אָן אַן אָפּשטעל כמעט ביז איבער דעם טייך וויסל, און ווייטער אַוועק אויף מזרח — ביז איבער דעם טייך בוג, ביז אין לאַנד אַריין, ווו עס הערשט שוין דער רוס, אַן אַנדער סלאַווישער שבט... זיי האָבן זיך בלויז אָפּגעשטעלט שפּייז אייגצוקויפן און די נאַכט איבערצו־געכטיקן.

יאָ, נאָך אין דער שטאָט קיעוו האָט יצחק אַנגעטראָפן אויף אַ גרעסערער צאָל יידן, און צוזישן זיי אַפילו עטלעכע פון כוזרישן אָפּשטאַם. צום ערשטן מאָל אין זיין לעבן האָט ער געזען אַ יידּ פון שבט כוזרי. ער האָט געהאַט קלייניע אוז

www.libtool.com.cn

שמאלע אייגעלעד, אַרויסגעשטאַרצטע קינבאַקן, אָבער אויסערגעווייגלעך גאָטס־פּאַרכטיק און געטרייַ צו דער ייִדישער אמונה.

וועג יצחק איז ווי אַ דורשטיקער צו אים צוגעפאַלן און אָנגעהויבן אויס־פרעגן וועגן די ברידער זיינע אין כוזרים־לאַנד, איז ער פון אים וויניציקער גע־ווויר געוואָרן ווי פון ר׳ משה בן חנוך אין קאַרדאָוואַ...

— מיינע עלטער־זיידעס האָבן נאָך דאָ געווווינט — האָט דער כוזרי אים געענטפערט — זיי האָבן געבויט די שטאָט קיעוו אויפן דניעפּער און צוזאַמען מיט די כוזרים זענען אויך אָנגעקומען ייִדישע פאַמיליעס, וועלכע האָבן צו יענער צייט געהאַט געווווינט אויפן האַלב־אינדזל קרים, וואָס האָט געהערט צו דער כוזרישער אימפּעריע; און מיט אָט די ייִדישע פאַמיליעס האָבן זיי זיך אויסגע־מישט און שפּעטער אָנגענומען זייער גלויבן. זיי זענען זיך איצטער מיט זיי משדך, און די קינדער זענען שוין אַ געמיש פון כוזרישן און ייִדישן בלוט...

יצחק איז געבליבן אַ ביסל אַנטוישט, אָבער דאָך האָט ער זיך געפרייט, וואָס ער האָט שוין דערלעבט צו זען אַן אָפּשטאַמיקן פון יענעם שבט, צוליב וועלכן ער האָט זיך אַרויסגעלאָזט אין דעם ווייטן און געפערלעכן וועג.

ער האָט טאַקע געפונען דאָרט כמעט בלויז ייִדן און מישלינגען פון ייִדן מיט כוזרים. זיי האָבן באַהערשט די שטאָט און געפירט דעם גרויסן האַנדל, שיפּ־דיק סחורות אָפּילו ביז דייטשלאַנד און פראַנקרייך איבערן דניעפּער און איבער־די אַנדערע טייך־צופלוסן, ביזן באַלטישן ים...

***

דער ציל איז שוין באַלד געווען דערגרייכט. זיי זענען איצט געריטן אין דער־ריכטונג צו מזרח, אָבער גאָר אין גיכן האָבן זיי זיך פאַרנומען צו דרום־צו, אויפן וועג קיין ביזאַנץ, דורך רומעניע און בולגאַריע...

— פאַרוואָס רייטן מיר ניט ווייטער אויף מזרח, אין דער ריכטונג צום טייך איטיל? — האָט יצחק אַ פאַרוווונדערטער געפרעגט.

— מיר האָבן אַזוי אָפּגעמאַכט מיטן אויסערן־מיניסטער פון אַנדאַלוזיע. מיר מוזן דיך פּריַער צושטעלן אין הויף פון קייסער ראָמאַנוס אין קאָנסטאַנטי־נאָפּאָל. פון אים דאַרפסטו קריגן אַ בריוו ווייטער פאָרצוזעצן דיין רייזע — האָט אים דער עלטסטער פון די ביזאַנטישע שליחים געענטפערט, און אַ סאַרקאַסטיש שמייכעלע האָט זיך געשלענגלט אַרום זיינע דינע ליפּן...

יצחק איז געווען דערשלאָגן פון דער דאָזיקער בשורה. אָבער ער האָט גאָר־ניט געקאָנט אויפטאָן, ווייל ערשטנס — איז ער דאָ אַ פרעמדער און ער ווייסט נישט ווו זיך אַ קער און אַ וועג צו טאָן. אומעטום וועט ער זיך דאָ אָנטרעפן אויף ווילדע שבטים. פון ביזאַנץ דאָקעגן וועט ער איבער זייער לאַנד דורך מזרח

www.libtool.com.cn

גיין איבער די קאַווקאַזער בערג, ווו דער וועג איז אַ מער זיכערער און די דאַר־טיקע שבטים זענען נישט אַזוי ווילד און באַרבאַריש. עס ווינען אויך פיל ייִדן אין די קאַווקאַזער בערג, האָט אים דאַגאָמאַר אַנומלט געזאָגט, און ער האָט זיך באַרויקט.

יצחק האָט שוין מיט אומגעדולד געוואַרט, אַז ער זאָל אָנקומען קיין קאָנס־טאַנטינאָפּאָל, אין הויף פון קייסער ראָמאַנוס, פאַרטיק ווערן מיט דעם אָפּיציעלן באַזוך און ווייטער זיך פאַרנעמען אין וועג אַריין, וואָס איז סוף כל סוף שוין נישט אַזוי ווייט.

לויט דעם לוח, וואָס יצחק האָט פאַר זיך אויסגעשטעלט, כדי צו וויסן ווען ס׳איז שבת אָדער יום־טוב און רוען אין די טעג, האָט ער זיך איינמאָל דערוווסט, אַז צומאָרגנס איז שבעה עשר בתמוז, דער טאָג, ווען טיטוס האָט איינגענומען ירושלים. אין דעם טאָג וועלן זיי שוין האָבן אָנגעקומען אין דער ביזאַנטיישער הויפּטשטאָט קאָנסטאַנטינאָפּאָל. ער האָט באַשלאָסן, אַז אין דעם טאָג פון תענית וועט ער בשום אופן נישט גיין אין קייסערס פּאַלאַץ. דעם דאָזיקן טרויער־טאָג וויל ער פאַרברענגען ביחידות.

ער האָט עס געזאָגט זיין נייעם פריינט דאָגאָמאָר און יענער האָט עס אי־בערגעגעבן צו די אַנדערע ביזאַנטישע שליחים.

— ס׳איז דעם ייִדס טרויערטאָג מאָרגן און ער וועט פאַסטן, וועט ער דע־ריבער נישט קאָנען קומען אין קייסערס פּאַלאַץ... — האָט דאָגאָמאָר פאָרגע־שטעלט פאַר זיי יצחקס בקשה.

זיי זענען איצט געריטן לענגאויס דעם ברעג פון שוואַרצן ים און מען האָט שוין פון דערווייטנס אַרויסגעזען די קיילעכדיקע קופּאָלן פון די ביזאַנטישע קירכעס. זיי האָבן באַשלאָסן צו נעכטיקן הינטער דער שטאָט, כדי מיטן טאָג צוגלייך אַרײַנצורייטן פייערלעך אין דער הויפּטשטאָט.

פאַר די ביזאַנטיער איז שוין דאָס געווען די לעצטע נעכט צו וואַנדערן, אָבער פאַר יצחקן איז עס נאָך געווען ווייט פון זיין ציל, און אַן אומעט איז אים באַפאַלן.

אין קאָנסטאַנטינאָפּאָל, האָט מען אים געזאָגט, זענען פאַראַן אַ סך ייִדן, און ער וועט זיך דאָרט נישט פילן אַזוי אײַנזאָם. ער האָט שוין ממש געלעכצט נאָך אַ הײַמיש־אויסזעענדיק פּנים. שוין וואָכן לאַנג זינט ער איז אַרויס פון קיִעוו, האָט ער קיין ייִדיש פּנים מער ניט געזען און ער האָט דערנאָך געבענקט.

אָבער אין דער ביזאַנטישער הויפּטשטאָט האָט אים דערוואַרט אַ גרויסע אַנטוישונג. דעם ערשטן טאָג, נאָכדעם ווי זיי זענען אַריינגעקומען קיין קאָנס־טאַנטינאָפּאָל, האָט יצחק געזרוט. ער איז געווען אָפּגעשוואַכט צוליב דעם תענית פון שבעה עשר בתמוז. ער האָט זיך געהאַט אײַנגעאָרדנט אין אַ ייִדישער אכסניה,

www.libtool.com.cn

וואס ער האָט געפונען באַלד נאָך זיין איבערטרעטן די גרענעץ פון דער שטאָט. ער האָט געדאַכט צוצוואַרטן נאָך אַ טאָג, כדי זיך אויסצורוען פון דעם גאָר לאַנגן וועג און ערשט דעמאָלט זיך שטעלן פאַרן קייסער ראָמאַנוס. דעם זעלבן טאָג איז אָבער צו אים אין אכסניה געקומען אַ ספּעציעלער שליח פון קייסער און אים אויפגעפאָדערט שוין מיט אים מיטצוגיין.

יצחק האָט זיך נישט דערשראָקן. אדרבה, ער איז געווען צופרידן, וואָס אַלץ גייט אויף אַ גיכן שטייגער און ער וועט באַלד קאָנען פאָרזעצן זיין וועג ביזן ענדגילטיקן ציל.

אין קייסערס פאַלאַץ האָט ער אָנגעטראָפן אויף דעם עלטסטן פון די פינף ביזאַנטישע שליחים קיין קאָרדאָוואַ, וועלכער האָט מיט אַ באַהאַלטענער איראָניע אים געמאָלדן, אַז באַלד וועט אים דער קייסער אויפנעמען און אָפּפאָרטיקן.

ער איז געזעסן אין פאָדערצימער פון קייסערלעכן פּאַלאַץ און געוואַרט. דערוייל זענען אים איבערן מוח פאַרבייגעשוומען פאַרשידענע געדאַנקען. די שטאָט קאָנסטאַנטינאָפּאָל האָט אויף אים געמאַכט אַ געוואַלטיקן אייַנדרוק. שיין און מאָלעריש, ווי אין אַ חלום, איז אים פאָרגעקומען דער באָספאָרוס. אויפן ברעג זענען געשטאַנען קליינע וויסע פּאַלאַצלעך פון מירמלשטיין און ווו דאָס אויג האָט זיך אַ וועג געטאָן, זענען געשטאַנען קירכעס, און אַלץ איז געווען אייַנגעטונקען אין אַ גרינער געדיכטענים פון ציפּרעסן און אָליוון־ביימער. ווי אין אַ מיראָזש האָט ער פּאַר זיך געזען די אַלע בילדער, וואָס האָבן זיך אייַנגעקריצט אין זיין אויג בעת דער לאַנגער וואַנדערונג פון קאָרדאָוואַ ביז דער גרויסער ביזאַנטישער הויפּטשטאָט. ער האָט אַליין ניט געגלייבט, אַז ער, אָט דער צוואַנציק־יעריקער יונגערמאַן, האָט דאָס אַלץ דורכגעמאַכט. צי וואָלט ער דאָס נאָך אַמאָל געקאָנט באַווייזן, ווען מען הייסט אים?... ער האָט נישט געקאָנט געבן דערויף קיין אָנטשיידנדיקן ענטפער.

אין דער רגע האָט מען אויסגערופן זיין נאָמען.

ער איז אַרייַנגעפירט געוואָרן אין דעם מאַרמאָרנעם זאַל, ווו אויף אַ טראָן, באַדעקט מיט רויטן סאָמעט, אויסגעהאָפּטן מיט גאָלד און זילבער, איז געזעסן אַ פּעט־אָנגעגאָסענער מאַן מיט אַן אָפּגעגאָלטן קאָפּ און קליינע בלוי־וואָסערדיקע אייגעלעך. ער האָט יצחקן דורכגענומען מיט זיין בליק, גלייך ער וואָלט אים געוואָלט דורכזען ביז זיין טיפּסטער אינגעווייד.

דאָס האָט געדויערט בלויז עטלעכע רגעס, אָבער פאַר יצחקן — אַ ים מיט צייט.

ענדלעך האָט ער אַרויסגעבורטשעט:

— דו ביסט עס דער שליח פון דעם אַנדאַלוזישן אויסערן־מיניסטער, חסדאי אבן שפרוט?...

www.libtool.com.cn

און אײדער יצחק האָט נאָך באַוויזן צו עפּענען דאָס מויל און ענטפערן, האָט ער אים גלייך געשטעלט אַ צווייטע פראַגע:

— וואָס פאַר אַן אָפּמאַכן האָט אונטערגעשריבן אַנדאַלוזיע מיטן קעניג פון די כאַזאַרן?...

— קיין שום אָפּמאַכן נישט — האָט יצחק, פאַרשטייענדיק אין וואָס גייט דעם ביזאַנטישן קייסער, געענטפערט — איך בין בלויז געשיקט ווי אַ שליח פון איין יידּ צו די אַנדערע ברידער אין אַ ווייטן לאַנד.

— פירסטו מיט זיך אַ בריוו צום קייסער יוסף פון כאַזאַרן־לאַנד? — האָט דער קייסער ראָמאַנוס ווייטער געפרעגט.

— יאָ, איך פיר אַ בריוו, אָבער ער איז פאַרזיגלט מיט דער חתימה פון אויסערן־מיניסטער פון אַנדאַלוזיע און אַ חוץ דעם האָב איך אַ בריוו צו אייך, גרויסער קייסער, אונטערגעשריבן פון אונדזער נשיא און עס איז אויך דאָ אויף אים די חתימה פון קאַליף אַבדול ראַכמאַן... — האָט מיט שטאַרקן נאָכדרוק אויפן לעצטן וואָרט געענטפערט יצחק בן נתן.

זאָגנדיק די דאָזיקע רייד, האָט יצחק אַרויסגענומען אַ צווייטן פאַרזיגלטן בריוו, אַ קלענערן, און איבערגעענטפערט אין די הענט פון קייסער.

ראָמאַנוס האָט אויפגעריסן די חתימה און אָנגעהויבן דעם בריוו שנעל דורכצולויפן מיט די אויגן, און לייענענדיק האָט זיך זיין פּעט פנים אָנגעכמורעט. עס איז אים מסתמא נישט געפעלן געווען דאָרט דער אויסדרוק, לויט וועלכן חסדאי אבן שפרוט האָט אָנגעהאָנגען די דורכפירונג פון זיין פריינטשאַפט־אָפּמאַך מיטן קייסער פון ביזאַנץ אין דער גוטער אויפנאַמע פון זיין שליח... ער האָט דאָס געהאַלטן פאַר אַ באַליידיקונג און געזען דערין עפּעס אַ באַהאַלטענעם מיין... יצחק האָט געווווסט דעם אינהאַלט פון בריוו, און דעריבער האָט ער פאַרשטאַנען זיין אָנגעברוגזטקייט.

עס האָט אַזוי געדויערט אַ היפּשע ווייַלע, ביז ראָמאַנוס האָט זיין קאָפּ אויפ־געהויבן פון בריוו, און וועג זיין בליק האָט זיך ווידערראָמאָל צונויפגעטראָפן מיטן בליק פון ידישן יונגנמאַן, האָט ער אים דורכגעשטאָכן ווי מיט דער שאַרף פון אַ שוווערד.

ענדלעך האָט ער ווי דורך די ציין דורכגעזייַעט עטלעכע ווערטער:

— דו ווּעסט דאָ פאַרבלייבן אַ שטיקל צייט אין קאָנסטאַנטינאָפּאָל, ביז די זאַך וועט קלאָר ווערן...

ווי אַ דונער וואָלט אַראָפּגעפאַלן פון הימל אין אַ שיינעם העלן טאָג, אַזוי האָבן אָט די עטלעכע ווערטער פון קייסער ראָמאַנוס געטראָפן יצחקן. ער האָט נישט געקאָנט ענטפערן קיין אייניציק וואָרט. אַלץ, וואָס ער האָט געוואָלט זאָגן, איז ערגעץ־וווּ פאַרשוווּנדן געווארן אין זיין אינגעווייד.

www.libtool.com.cn

עס האָט אַזוי אָפּגעדויערט אַ שפּאָרע ווײַלע, אוּן אַ שטילשווײַגן האָט געהערשט אין דעם גרויסן באַגילדטן זאַל מיטן בלוי־אויסגעוועלבטן סופיט. די בליקן פון די צוויי מענטשן, פון דעם יונגן יידישן בחור פון קאָרדאָווא אוּן דעם מעכטיקן קייסער פון ביזאַנץ, האָבן זיך געמאָסטן, פונקט ווי עס האָבן זיך מסתמא אַמאָל געמאָסטן די בליקן פון דוד אוּן גלית...

ענדלעך האָט יצחק צוריקגעוווּנען זיין גלייכגעוויכט אוּן מיט אמתן יידישן שטאָלץ אויסגערופן:

— הייסט עס, אַז דו פאַרהאַלטסט ביי דיר אַלס משכון דעם שליח פון אַנדאַלוזישן אויסערן־מיניסטער, אונדזער נשיא ר׳ חסדאי אבן שפרוט?...

אַ רויטקייט האָט באַדעקט דאָס פנים פון קייסער ראָמאַנוס. אויף אַזאַ שטייגער דרייסטקייט פון אַ יונגן יידישן בחור האָט ער זיך נישט געריכט. עס איז געקומען פאַר אים פלוצלינג אוּן אומדערוואַרט.

— חלילה, מיין יונגער פריינט... — האָט דער מעכטיקער קייסער פון ביזאַנץ ווייך אַרויסגעזאָגט די ערשטע עטלעכע ווערטער — דער שליח פון אַנדאַלוזישן אויסערן־מיניסטער איז ביי מיר פונקט אַזוי חשוב ווי דער מיניסטער אַליין, אוּן אויב איך האָב דיר געזאָגט וועגן פאַרבליבן דאָ אַ שטיקל צייט, הייסט דאָס נישט, אַז איך פאַרהאַלט דיך ווי אַ פאַרברעכער... עס וועט דיר דאָ נישט פעלן פון פויגלמילך אוּן איך וועל דיר אָפּגעבן אַ ווינונג אין מיין פאַלאַץ, אויב דו ווילסט; אוּן אויב דיר געפעלט נישט דאָ, קאָנסטו ווינען דאָרט, ווו דו וועסט דיר אויסקלייבן... איך וועל באַפעלן דיר אָפּצוגעבן כבוד, ווי עס קומט צו אַ שליח פון אַ פריינטלעכער מלוכה... טראָכט נישט שלעכט וועגן דעם, וואָס איך האָב דיר געזאָגט... איך וועל דאָך דיך נישט לאָזן איינעם אַליין רייטן אין אַזאַ געפערלעכער געגנט ווי צווישן די הויכע געבירג, ווו עס נעסטן פיל פאַרברעכער, גזלנים אוּן אַנדערע אויסוווּרפן... ווען דו וועסט אַוועקגיין אין דעם לאַנד פון די כאַזאַרן, וועל איך מיטשיקן מיט דיר עטלעכע באַגלייטער, וואָס וועלן דיר ווייזן דעם וועג...

אַ שמאַלציקער שמייכל האָט באַדעקט דאָס פנים פון קייסער ראָמאַנוס אוּן פון וועלכן יצחק האָט אַרויסגעזען, אַז עס גייט אים ממש אין לעבן צו האָבן די גוט־פריינטשאַפט פון קאַליף אַבדול ראַכמאַן.

— ווי לאַנג וועט מיר אויסקומען דאָ צו וואַרטן?... — האָט יצחק געוואָגט אַ פרעג צו טאָן.

— עס איז אָפּהענגיק ווי לאַנג עס וועט נעמען אַנצופרעגן אין קאָרדאָווא וועגן דיר... — האָט דער קייסער מיט אַ פאַלש שמייכעלע שטיל אַ זאָג געטאָן.

— איז דען דער בריוו פון אונדזער אויסערן־מיניסטער נישט גענוג?... — האָט יצחק געפרעגט מיט אַ ביסל צאָרן אין זיין טאָן.

www.libtool.com.cn

— ער איז געגוג אויף אַזוי פיל, אַז איך זאָל דיך באַטראַכטן פאַר דעם שליח פון אַ פריינטלעכער מלוכה, אָבער איך וויל וויסן מער וועגן די אָפּזיכטן פון אויסערן־מיניסטער פון אַנדאַלוזיע בנוגע מיינע שכנים, די כאַזאַרן... דו פאַרשטייסט, די כאַזאַרישע מלוכה געפינט זיך אין מלחמה־צושטאַנד מיט מיינע פריינט, די סלאַוון. זיי פירן נישט קיין דערקלערטע מלחמה, אָבער עס קומען־פאָר אָפּטע צוזאַמענשטויסן צווישן זיי, און מיר — ווי פריינט פון די סלאַווישע מדינות, דאַרפן אָפּהיטן זייער זיכערקייט...

מיט די לעצטע וווערטער האָט דער קייסער ראָמאַנוס געגעבן אַ צייכן, אַז די אוידיענץ איז פאַרענדיקט, און אַ באַדינער איז צוגעקומען צו יצחקן און אים געזאָגט, אַז ער קאָן שוין גיין אַהיים צו זיך אין דער אכסניה...

יצחק האָט זיך טיף פאַרנויגט פאַרן קייסער און הינטערווייליעכטס צוריק־געטרעטן, ווי עס פאַדערט די עטיקעט אין קייסערלעכן הויף פון ביזאַנץ...

ער איז געווען אינגאַנצן צעטומלט. ער האָט זיך געפילט ווי אַראָפּגעפאַלן פון אַלע הויכן, איבער וועלכע ער האָט די לעצטע טעג געשוועבט. ער האָט זיך מיטאַמאָל דערזען אַזוי ווייט פון זיין אויסגעחלומטן ציל, ווי נאָך קיינמאָל נישט בײַ איצט. וואָר ווייסט, ווען ער וועט קאָנען ווייטער פאָרזעצן זיין וועג איבער די קאַווקאַזישע בערג צום לאַנד פון די כוזרים.

ווען ער איז אַריבערגעטרעטן די שוועל פון זיין אכסניה, זענען אים טרערן אַזש געראָנען פון די אויגן. ער האָט געצאָרנט אינגאַנצן און געטרייסלט זיך פון אויפרעגונג.

ער האָט פון גרויס צער זיך אַנידערגעוואָרפן אויפן גאָלעגער און זיך איבער־גאָגאָבן זייַנע פאַרצווייפלטע טראַכטונגען. ער האָט אויפגעבויט פאַרשידענע פלע־נער און זיי באַלד צוריקגעוואָרפן. דאָ איז ער אַראָפּגעשפרונגען פון זיין בעט און אַנגעהויבן שפּרייזן ווי אַ וואַנזיניקער איבערן צימער און דאָ האָט ער זיך צוריק אויפן גאָלעגער אַנידערגעוואָרפן, אַזוי לאַנג ביז ער איז אייַנגעשלאָפן אַ מידער און קאָשמאַרע חלומות האָבן אים אינגאַנצן באַהערשט.

עמיצער האָט אים פלוצלינג אויפגעוועקט. ער איז אויפגעשפרונגען אַ צע־טומלטער פון זיין בעט, אומגעקוקט זיך פאַרוווירט און מיט פאַרשלאָפענע אויגן. לאַנג אים איז געשטאַנען דאָגאָמאָר...

— וואָס איז געשען? רופט מען מיך שוין ווידער אין קייסערלעכן פּאַלאַץ?...

— האָט יצחק אַ צעמישטער אויסגעשריגן אויפן הויכן קול.

— באַרוּיִק דיך, מיין יונגער פריינט! — האָ דאָגאָמאָר אַרויפגעלייגט זיין האַנט אויף יצחקס אָקסל — איך בין דיך נישט געקומען רופן צום קייסער, נאָר איך בין געקומען דיר העלפן.

— וואָס קאָנסטו מיר העלפן, מיין גוטער פריינט?... — האָט יצחק אַ פאַר־

www.libtool.com.cn

צווייפלטער צו אים אויסגערופן — מסתמא וויסטו שוין, וואס דער קייסער ראַמאַנוס האָט מיר געזאָגט. ווי קאָן איך איצט פאַרלאָזן די הויפטשטאָט, וועו מען וועט זיכער אויף מיר לויערן אומעטום בייַ די אַרויסגאַנגען. אויב דער קייסער וויל מיך דאָ פאַרהאַלטן, האָט ער אַ כוח דאָס דורכצופירן!...

— זאָרג נישט, מיין פריינט — האָט דאָגאָמאַר אים געגלעט דעם אַקסל — איך ווייס וועגן דעם אַלעם און דעריבער קאָן איך דיר העלפן. איך בין געוואָר געוואָרן וועגן דעם, אַז דער קייסער וויל דיך דאָ פאַרהאַלטן, ביז ער וועט קריגן אַ בריוו פון קאַרדאָוואַ וועגן דיר. דאָס איז בלויז אַן אויסרייד. ער האָט מורא דיך צו לאָזן גיין קיין כאַזאַריע, וויל ער איז זיכער, אַז אין דיין שליחות איז פאַרמישט פאַרראַט. ער גלייבט, אַז דיר וועט פאַרמיאוסט ווערן אַזוי לאַנג צו וואַרטן און דו וועסט זיך אומקערן אהיים קיין אַנדאַלוזיע... דערציילט האָט דאָס מיר מיט שאָדן־פרייד דער עלטסטער פון אונדזער גרופּע שליחים. ער איז שולדיק אין דעם אַלעם, וויל ער האָט וועגן דיר אָפּגעגעבן אַ נישט גינסטיקן באַריכט צום קייסער. דאָס איז ער חושד דעם אויסערן־מיניסטער פון אַנדאַלוזיע, אַז ער וויל זיך פאַרבינדן מיטן קעניג פון די כוזרים קעגן די אינטערעסן פון די סלאַוון און דעריבער אויך קעגן דער ביזאַנטישער אימפּעריע.

— טאָ אין וואָס וועט באַשטיין דיין הילף, מיין גוטער פריינט? — האָט יצחק מיט אומגלויבן געפרעגט.

— איך וועל דיר העלפן אַנטרינען צו ווערן פון דאַנען. איך וועל דיך אין־בערטאָן אין אַנדערע קליידער ווי עס טראָגן די היגע מענטשן און אויך וועל איך דיך באַגלייטן אויף דיין וועג ביז דעם לאַנד פון די כוזרים...

— און דערנאָך?... — האָט יצחק, אַ דערשטוינטער פון דאָגאָמאַרס פאַר־שלאָג, געפרעגט.

דערנאָך וועל איך דאָרט פאַרבלייבן אין לאַנד פון די כוזרים און איך וועל, פונקט ווי זיי, אָננעמען דיין ייִדיש גלויבן... זינט דו האָסט צו מיר געזעדט דאָרט אין יענעם טונקעלן אָוונט בייַ דער בריק פון דעם טייך רהיין, האָב איך נישט קיין רו. איך פיל מיט אַלע מיינע אברים, אַז איך געהער צו דיר און צו דיין גאָט...

יצחק האָט אים אַרומגענומען און אַ קוש געגעבן אין שטערן און גאַרנישט מער געזאָגט. בלויז אויפן וווּנק האָבן זיי זיך פאַרשטענדיקט, און דאָגאָמאַר איז פאַרשוווּנדן פון זיין צימער.

מאָרגן האָבן זיי זיך געזאָלט טרעפן טאַקע דאָ בייַ אים אין דער אכסניה, און פון דאַנען וועלן זיי אַרויסרייטן, בייַדע איבערגעטאָן אין אַנדערע מלבושים, כדי מען זאָל זיי נישט דערקענען; און וועו זיי וועלן שוין זיין וויַיט אין די בערג, וועט זיי שוין מער קיינער נישט קאָנען געפינען. ער קען אַלע פאַרפלאָנטערטע

www.libtool.com.cn

וועגן, וואָס שלענגלען זיך צווישן די באַרג־קייטן, נישט ווייט פון שוואַרצן ים, און אין משך פון צוויי וואָכן צייט וועלן זיי אַריבערגיין די קאַווקאַזער בערג און אָנקומען אין דעם אויסגעחלומטן לאַנד אַריין.

יצחק האָט לאַנג נאָכגעטראַכט וועגן דאָגאָמאַרס רייד און אַ ליכט איז אויפגעגאַנגען אין זיין מוח. ער האָט דאָך שוין אויפגעטאָן אַ גרויסע זאַך, וואָרים מגייר צו זיין אַ נפש איז גלייך וואָלסט אים אַליין באַשאַפן, האָבן געזאָגט אונדזערע חכמים. ער האָט זיך איצט געפילט אינגאַנצן באַרויקט. ער איז זיכער געווען, אַז זיין איבערבלייבן אין קאָנסטאַנטינאָפּאָל איז שוין מער נישט קיין ענין אויף וואָכן און אַפילו נישט אויף טעג... ער איז געווען גליקלעך און ער האָט אָפּגעגעבן אַ שבח צו גאָט, וואָס ער איז אים בייגעשטאַנען אין זיין פאַר־צווייפלטסטן מאָמענט.

אין אָונט, ווען עס זענען געקומען אין דער אכסניה עטלעכע יידן פון דער ביזאַנטישער הויפטשטאָט צו זען דעם שליח פון קאָרדאָוואַ, האָבן זיי געטראָפן גאָר אַן אַנדערן מענטש, ווי זיי וואָלטן אים געקאָנט זען מיט עטלעכע שעה פריער. ער איז געווען מלא שמחה און פון די אויגן זיינע האָט אַרויסגעשיינט אַ זון.

זיי האָבן אים דערציילט וועגן זייער לעבן אונטער דער הערשאַפט פון דעם קייסער ראָמאַנוס, וואָס איז נישט אַזוי גוט ווי אונטער דער הערשאַפט פון די אַראַבישע מושלים. זיי האָבן יצחקן דערציילט אַ מעשה, ווי אַזוי אַ יידישער שר אין קאַיראָ של מצרים, וואָס האָט געדינט אין הויף פון קאַליף אל־מואיז — זיין נאָמען איז געווען פלטיאל בן חסדאי — האָט זיך נוקם געווען אין דעם קייסער פון ביזאַנץ. עס איז פאַרגעקומען אָט אַזוי: דער ביזאַנטישער קייסער ראָמאַנוס האָט געהאַט געשיקט אַ שליח קיין קאַיראָ צום קאַליף אל־מואיז. פלטיאל איז געווען דער ממונה אויפצונעמען אויסלענדישע שליחים, און נאָך אויספאָרשן זיי פריער האָט ער זיי פאָרגעשטעלט פאַרן קאַליף. ווען דער ביזאַנטישער שליח איז אָנגעקומען פון קאָנסטאַנטינאָפּאָל קיין קאַיראָ און ער האָט זיך דערוווסט ,אַז ער מוז פריער אויפגענומען ווערן דורך דעם יידישן שר, האָט עס אים שטאַרק פאַרדראָסן, וואָס ער וועט זיך דאַרפן בייגן פאַר אַ יידּ. ער האָט דעריבער דער־קלערט, אַז איידער זיך צו בייגן פאַר אַ יידּ, וועט ער זיך גלייכער אומקערן צוריק קיין קאָנסטאַנטינאָפּאָל. פלטיאל, דערווויסנדיק זיך וועגן דער דאָזיקער חוצפה פון ביזאַנטיער, האָט באַפוילן, אַז מען זאָל בשום אופן דעם שליח נישט צולאָזן צום קאַליף.

דער ביזאַנטישער שליח איז אָפּגעזעסן צען טעג אין קאַיראָ, און ווען ער האָט געזען, אַז מען גיט אים גאָרנישט אָפּ קיין כבוד, ווי עס קומט אַ פאָרשטייער פון אַ פרעמדער מלוכה, האָט ער זיך באַטראַכט און איז געקומען צו פלטיאלן

www.libtool.com.cn

בעטן מחילה. ערשט דעמאָלט איז דער ביזאַנטיער אַריינגעלאָזט געוואָרן צום עגיפּטישן קאָליף.

די יידן האָבן די דאָזיקע מעשה דערציילט מיט גרויס הנאה און זיי האָבן נאָך איצט אָנגעקוואָלן, ווי אַזוי אַ יוד האָט מיט דעם קייסערס אַ שליח געלערנט דרך־ארץ...

„פון זינט דעמאָלט אָן איז דער קייסער ראָמאַנוס געוואָרן אַ ביסל בעסער געגייגט צו יידן" — האָבן זיי דערציילט יצחקן.

— ער וועט איצט נאָך מער בעסער זיין צו יידן — האָט זיי יצחק איבערגעגעבן — ווָאַרים אונדזער נשיא ר' חסדאי אבן שפרוט האָט אין דעם אָפּמאַך צווישן קאָליף אַבדול ראַמאַן און דעם קייסער ראָמאַנוס אַריינגעשריבן אַ באַדינג, אַז די יידן אין ביזאַנץ דאַרפן גוט באַהאַנדלט ווערן...

— פאַר דער דאָזיקער גוטער בשורה זאָלסטו דערלעבן דעם מלך המשיח...

— האָבן אים די יידן אָנגעווונטשן.

און דורך זייער מויל איז באַלד די גאַנצע קהילה אין קאָנסטאַנטינאָפּאָל געווויר געוואָרן, וואָס פאַר אַ גוטע נייעס דער שליח פון אַנדאַלוזיע האָט ברענגט.

זיי האָבן איינגעאָרדנט צוליב דעם אַ גרויסע פייערונג, אויף וועלכער עס איז אויך פאַרבעטן געוואָרן יצחק, דער שליח פון קאָרדאָוואַ, און ער האָט זיי דערציילט זייער פיל אינטערעסאַנטע זאַכן.

צומאָרגנס, ווי ער האָט צוגעזאָגט, איז דער ביזאַנטיער דאַגאָמאַר געקומען. ער האָט זיך אָפּגעשלאָסן מיט יצחקן אויף אַ לענגערער צייט אין זייַן צימער. אַלץ איז אָפּגעשמועסט געוואָרן צו דער קלענסטער איינצלהייט. ווָאַרים טאָמער פאָלן זיי אַדורך, איז קודם־כל דאָגאָמאַרס לעבן קיין פרוטה נישט ווערט און יצחק וואָלט שוין געמעגט אַרויסשלאָגן זיך פון קאָפּ ווייטער צו גייַן צום לאַנד פון די כוזרים.

דאָגאָמאַר האָט מיט זיך געהאַט מיטגעבראַכט אַנדערע קליידער, וואָס יצחק וועט זיי דאַרפן אָנטאָן, אייַדער ער פאָרלאָזט די אכסניה. אויך ער אַליין, דאָגאָמאַר, וועט זיך מוזן פאַרקליידן פאַר אַן עלטערן מאַן, און כדי עס זאָל נישט פאָלן אויף עמיצן קיין פאַרדאַכט, וועט זייער אָפּרייטן מוזן פאַרקומען נאָך זונפאַרגאַנג, מיטן צופאָלן פון דער נאַכט.

אין דער אכסניה האָט מען, פאַרשטייט זיך, דערפון געווווסט, עס האָט דאָך נישט געקאָנט בלייבן קיין סוד פאַר זיי. האָט מען זיך דעריבער אָנגעהויבן באַצייטנס צוגרייטן. מען האָט פאַר יצחקן מיט זיין באַגלייטער אָנגעגרייט אַלע נייטיקע זאַכן, אַ חוץ שפייז אויף אַ סך טעג אָדער וואָכן. דער וועג, כאָטש לענגאויס דעם ברעג פון שוואַרצן ים, פירט דורך ווילדע געגנטן, ווו קיין מענטש איז

www.libtool.com.cn
נאָך דאָרט נישט געקומען און מען קאָן אויך נישט שטענדיק גיין מיטן פלאַכן ברעג, נאָר מען מוז זיך פאַרטיפן אין די בערג.

פון קייסערלעכן הויף האָט מען אַפילו נישט אָנגעזאָגט די אייגנטימער פון דער אכסניה צו היטן דעם יונגנמאַן פון קאָרדאָוואַ, ווו ער וועלט זייגע טריט. ערשטנס, האָבן זיי נישט געוואָלט, אַז מען זאָל געווויר ווערן, אַז דער אַנדאַלוזי־שער שליח ווערט באַוואָכט. צווייטנס, זענען זיי געווען זיכער, אַז ער וועט נישט אַנטרינען פון זייערע אויגן, ווייל יצחק איז כסדר געהיטן געוואָרן אינדרויסן דורך געהיימע מענער, וואָס די ביזאַנטישע מאַכט האָט אָוועקגעשטעלט.

ענדלעך איז צוגעפאַלן דער אָוונט. אין דער טונקלקייט האָט זיך, אומבאַ־מערקט פאַר יעדן אויג, אַרייַנגעשלייכט אין דער אכסניה דער ביזאַנטיער דאַ־גאָמאַר. עס איז אים נישט געווען צו דערקענען. ער איז געווען פאַרקליידט פאַר אַן עלטערן מאַן. ער האָט אָבער יאָ באַמערקט די עטלעכע געהיימע מענער, וואָס זענען אָוועקגעשטעלט געוואָרן אָפצוהיטן די טריט פון דעם יידישן יונגנמאַן. ער האָט, דערזעענדיק די היטער, אַ שמייכל געטאָן צו זיך אַליין.

אין דער אכסניה זענען געווען פאַרזאַמלט עטלעכע יידן פון דער קאָנסטאַנ־טינאָפאָלער קהילה, זיי זענען געקומען זיך געזעגענען מיטן שליח פון קאָרדאָוואַ, וועלכער האָט אין זיי אַרייַנגעזעצט אַ נייַע נשמה מיט זיין דערפרייענדיקער בשורה.

אָלץ איז צוגעגאַנגען שנעל, נישט צו פאַרלירן קיין צייט. נאָכן אָפגעזעגענען זיך מיט יידישע ברידער, האָט יצחק זיך אָפגעזונדערט אין זיין צימער, צוזאַ־מען מיט זיין פרייַנט דאַגאַמאַר, און אין אַן ערך אַ שעה אַרויסגעקומען גאָר אינגאַנצן אַן אַנדערער מאַן. עס איז נישט געווען צו דערקענען, אַז דאָס איז אַ יידישער מענטש און נאָך דערצו אייַנער פון אויסלאַנד.

וועז עס איז שוין געווען גוט פינצטער אינדרויסן, דער טונקל־בלויער הימל באַזייט מיט אַ ים פינקלדיקע שטערנדלעך, האָבן צוויי עלטערע מענטשן זיך פאַר־זיכטיק אַרויסגעשלייכט דורך אַ הינטערטיר פון דער אכסניה און געלאָזט זיך גיין מיט אַ סך געדרייטע און שמאָלע געסלעך, וואָס נאָר דאַגאַמאַרן זענען זיי געווען באַקאַנט, ביז זיי זענען נאָך אַ לענגערער צייט טאָפן ממש מיט די העכט אין דעם געדיכטן חושך אָנגעקומען היגטער דער שטאָט, ווו עס זענען שוין בייַ דאַגאַמאַרס אַ באַקאַנטן געשטאַנען אָנגעגרייט צוויי אויסגערוטע שוואַרצע פערד. זיי האָבן אויפגעלאָדן וויפל עס האָט זיך געלאָזט פון די אַלע זאַכן, וואָס מען האָט יצחקן מיטגעגעבן און זיי האָבן זיך געלאָזט אין וועג אַריין.

אַביסל שווערייקייט האָבן זיי געהאַט ביי דער בריק איבערן באַספאָרוס, וואָס איז געווען באַוואָכט, אָבער דאָס האָט שוין דאַגאַמאַר באַזאָרגט, און אַרום האַלבע

www.libtool.com.cn

נאַכט זענען זיי שוין געווען אויף דער צווייטער זייט ברעג, אין דעם טיילי, וואָס רופט זיך שוין נישט „אייראָפּע", נאָר — קליין־אַזיע...

די ערשטע צייט זענען זיי געריטן לענגאויס דעם ברעג פון שוואַרצן ים. זיי האָבן נאָך נישט געהאַט וואָס מורא צו האָבן, אַז מען וועט זיי נאָכיאָגן. זייער פאַרשווינדן וועט מען ערשט באַמערקן צומאָרגנס אין דער פרי, וועַן זיי וועלן שוין זיין זייער וויט פון דער ביזאַנטישער הויפטשטאָט, און מיטן מאָרגן צוגלייך וועלן זיי זיך אַריינקירעווען אין די בערג. דאָגאָמאָר וווייסט אַלע באַ־העלטענישן, טאָלן און היילן, וואָס געפינען זיך אין די בערג. נישט איין מאָל האָט ער דאָ געפירט קאַמפן מיט די אַראַבער, וועלכע האָבן באַלאַגערט אין איין צייט די שטאָט קאָנסטאַנטינאָפּאָל און טאַקע דאָ אין די דאָזיקע בערג דעם שונא פאַרשאָפט גרויסע מפלות. דאָ, אין די בערג, וואָס לאָזן זיך טיילמאָל אַראָפּ מיט אַ פעלדזיקער וואַנט צום ים, איז דאָגאָמאָר געווען דער באַלעבאָס פון דער לאַגע...

זיי האָבן כמעט קיין וואָרט נישט אויסגערעדט איבער דער נאַכט. אַ שטיל־שווייגן האָט געהערשט צווישן זיי. יעדער איז געווען פאַרזונקען אין זיינע אייגענע מחשבות. דאָגאָמאָר האָט אַפילו דער אייגענער משפחה נישט געזאָגט וועגן זיינע פלענער. ער האָט איבערגעריסן מיט זיין גאַנצן עבר און מיט אַלץ, וואָס האָט אים אַרומגערינגלט... ער האָט אָנגעהויבן אַ ניי לעבן, און אָט וועגן דעם איז זיין מוח איצט געווען פאַרנומען.

ביידע פריינט האָבן זיך אַפילו אין די פּנימער נישט געקאָנט זען, אַזוי פינצטער איז געווען אויף דער וועלט, אָבער זיי האָבן געפילט, וואָס עס טוט זיך אין זייערע ביידנס הערצער, האָבן געהערט אייגער דעם אַנדערנס אָטעמען. זיי זענען געריטן זייט ביי זייט, טיילמאָל לאַנגזאַם און טיילמאָל אַ ביסל פאַר־שנעלערט, לויט דעם ווי דער וועג איז געווען אויסגעפלאַסטערט דורך פריערדיקע הונדערטער רייטער פאַר זיי. בלויז דער ים האָט זיך אַרויסגעזען פון דעם חושך אַרויס מיט זיינע ווייסע, שוימיקע כוואַליעס, וואָס האָבן מיט שטילן געבייזער פון צייט צו צייט זיך אַ וואַרף געגעבן אויף דעם מיט שטיינדלעך באַשאָטענעם ברעג.

אויפן וועג האָבן זיי קיין איין לעבעדיק נפש נישט אָנגעטראָפן. עס איז געווען ווילד און פוסט אַרום, אַפילו דעם ברום פון אַ חיה האָבן זיי נישט גע־הערט. דאָס אייניקע, וואָס האָט די שטילקייט פון צייט־צו־צייט איבערגעריסן, איז געווען בלויז דער געברום פון די ווייס־שוימיקע ים־כוואַליעס.

נאָר אייניקע מאָל האָבן זיי זיך איבערגעוואָרפן מיט עטלעכע געציילטע ווערטער.

— וועסט נישט בענקען נאָך דיין משפחה?... — האָט יצחק פון זיין פאַר־טראַכטקייט אַרויס פלוצלינג אַ פרעג געטאָן זיין פריינט דאָגאָמאָר.

www.libtool.com.cn

— איך האָב נישט מער קיין משפחה, איך האָב מיט אַלץ, וואָס פאַרבינדט מיך מיט מיין פאַרגאַנגענהייט, איבערגעריסן לעולם ועד... — האָט ער קורץ געענטפערט און וויטער געשוויגן.

— וואָס וועסטו טאָן אין דעם כוזרים־לאַנד? — האָט שפּעטער אַ ביסל יצחק ווידער געפרעגט.

— איך וועל מיך אָנשליסן אין זייער אַרמיי, איך בין אַ געניטער זעלנער און איך קאָן אויסגעצייכנט די תכסיסי־מלחמה. איך וועל מיינע נייע ברידער העלפן באַקעמפן די וויל‌דע און באַרבאַרישע סלאַוון, וועלכע שאַרפן די ציין קעגן די כוזרים...

— פון וואַנען ווייסטו דאָס, דאַגאָמאַר?

— איך האָב עס געהערט דערציילן צווישן מיינע קאַמעראַדן... זיי שיקן זייער אָפט שליחים צו אונדזער קייסער וועגן אָנהייבן אַ מלחמה מיט די כוזרים, וועמענס מאַכט האַלט זיך אין איין אויסשפרייטן וויטער אַרויף צו צפון און צו מערב...

— און וואָס ענטפערט זיי דער קייסער?... — איז יצחק נייגעריק געוואָרן.

— ער האָט מורא איצט אייניצורייסן זיך מיט די כוזרים... ער זוכט דער־וויל אָנצוקניפּן פריינטשאַפט מיט די פאַרשידנסטע מלוכות, נאָענטע און וויטע, כדי זיך צו פאַרזיכערן קעגן די אַראַבער, וועלכע האָבן אַן אויג אויף קאָנסטאַנ־טינאָפּאָל. נאָר מיט צוויי הונדערט יאָר צוריק האָבן שוין די אַראַבער געשטורעמט די שטאָט, נאָר דעמאָלט האָט מען זיי צוריקגעשטויסן. די געפאַר איז אָבער ניט אַדורך. זיי זענען פאַרעקשנט, די אַראַבער, און זיי וועלן זיך פרווון נאָכאַמאָל און נאָכאַמאָל...

— וועסטו דאָס אַלץ איבערגעבן דעם קעניג פון די כוזרים? — האָט יצחק געפרעגט.

— געוויס וועל איך דאָס טאָן... דאָס איז דער ציל פון מיין אַנטלויפן פון דאַנען, כדי אָנצוקומען צו די כוזרים, פאַר וועמענס נייעם גלויבן איך בין איצט באַגייסטערט.

אינדרויסן האָט אָנגעהויבן מיניען זיך אויף מזרח־זייט פון הינטער די בערג אָפּער. מיט אַ רגע שפּעטער האָט זיך אַ שפּיץ פון בארג אָנגעצונדן ווי אַ רויט ליכט, וואָס האָבן אויסגעזען ווי אַן עמוד האש. ער האָט געברענט אַ פלאַקער־פּייער און אָנגעצונדן זייערע הערצער מיט פרייד און האָפענונג.

אַ נייער טאָג איז אויפגעשטאַנען. אַ קיל ווינטל האָט אַ ווייע געטאָן פון ים, וואָס האָט זיך איצט געמיניעט אין כלערליי פאַרבן: ברוין און בלוי, וויאָלעט און גריז, און די קאָלירן האָבן זיך געביטן מיט יעדער רגע, וואָס די זון האָט זיך העכער געהויבן פון הינטער די בערג אָפּער.

www.libtool.com.cn

— איצט איז די צייט צו באַהאַלטן זיך אין די בערג, ווייל עס קאָנען נאָך אָנקומען די יעגער פון קייסער ראָמאַנוס!... — האָט דאָגאָמאָר געוואָרנט.

זיי זענען אַרײַנגעריטן אין אַ שמאָל וועגל, וואָס האָט זיך געשלענגלט צווישן הויכע בערג און זיי האָבן באָוועגט זיך פאָרויס לאַנגזאַם, ווייל ס׳איז שווער געווען שנעלער צו רייטן אין דעם דאָזיקן בארג־שפּאַלט.

מען האָט אפילו די זון נישט אַרויסגעזען, ווייל בלויז אַ שמאָלער פּאַס הימל האָט זיך געמערקט פון אויבן, וואָס האָט מיט זיין בלויקייט שארף זיך אָפּגעשלאָגן אין דער טונקלקייט.

— דאָגאָמאָר!... האָט יצחק אים איטלעכס מאָל געמינטערט, וועלנדיק ביי אים אַרויסצינען נאָך אַ וואָרט און נאָך אַ וואָרט וועגן דעם פאַלק, צו וועלכן ער גייט איצט, ווייל ער האָט איינגעזען, אַז דאָגאָמאָר איז גוט באַהאַוונט וועגן די אייגנווינער פון דער דאָזיקער געגנט.

— וואָס, מיין פריינט?... — פלעגט דאָגאָמאָר דעמאָלט פרעגן און קוקן מיט ליבע אויף דעם יידישן יונגנמאַן.

— ווי לאַנג וועלן מיר אַזוי רייטן אין דעם דאָזיקן שמאָלן שפּאַלט. איך קאָן באַלד דעם אָטעם נישט כאַפּן!... — האָט יצחק זיך געבעטן.

— מיר וועלן באַלד אַרײַנקומען אין דער געגנט, ווו עס הערשן די אַרמע־גיער און פאַר זיי האָבן די גריכן פון ביזאַנץ מורא ווי פאַר פייער... נאָך אַ טאָג רייזע און מיר וועלן אַרויס פון דער געפאַר... די גריכן וועלן נישט וואָגן אַזוי ווייט אונדז נאָכצויאָגן... — האָט דאָגאָמאָר געענטפערט.

— דאָגאָמאָר!... — האָט באַלד ווידער יצחק אין זיין אומעטיקייט געפרעגט.

—רוף מיך נישט מער „דאָגאָמאָר“... — האָט דער ביזאַנטיער מיט טרויער אין זיין שטים זיך געבעטן — דער דאָזיקער נאָמען דערמאָנט מיך אין מיין פאַרגאַנגענהייט און איך וויל די פאַרגאַנגענהייט אינגאַנצן פאַרגעסן...

— גוט, דאָגאָמאָר... המ... — האָט יצחק געשטאַמלט, נישט ווייסנדיק מיט וואָס פאַר אַ נאָמען אים צו רופן — איך וועל דיך רופן „אברהם“... ווען אַ פרעמדער איז זיך מגייר, גיט מען אים אַ נאָמען „אברהם“, נאָכן ערשטן „גר“ אין דער יידישער געשיכטע. די פייערלעכע צערעמאָניע פון אַרײַנפירן דיך בבריתו של אברהם אבינו וועלן מיר שוין, ווען מיר וועלן דערגרייכן דאָס לאַנד פון די כוזרים, אָבער דעם פאַרדינטן נאָמען קאָן מען דיר שוין געבן...

— איך דאַנק דיר, יצחק, מיין בעסטער פריינט און רבי... — האָט דער נייער „אברהם“ מיט רינענדיקע טערער איבער זיינע באַקן אויסגערופן — דו האָסט מיר די אויגן געעפנט און מיין מוח ליכטיק געמאַכט.

— זאָג מיר, אברהם, האָסטו זיך שוין אַמאָל באַגעגנט מיט אַ מענטש פון כוזרישן לאַנד? — האָט אים פלוצלינג יצחק אַ פרעג געטאָן.

www.libtool.com.cn

אברהם איז רויט געווארן און גארנישט געענטפערט.

אויך יצחק האט געשוויגן. ער האט אים מער נישט איבערגעפרעגט פילנ־דיק, אז מיט דער דאזיקער פראגע האט ער אויפגעוועקט עפעס אן אומאנגענעמע דערינערונג ביים געווזענעם ביזאנטיער.

זיי זענען גערי־טן א לענגערע צייט אין שטילשווייגן. עס איז געווען דושנע־כאטש מ׳האט די זון נישט געזען אויבן אין דעם שמאלן פאס בלויען הימל, האט זי זיך אבער געלאזט גאר שטארק פילן. א שווייס איז גערונען פון זייערע לייבער און די פנימער האבן אזש געפלאמט פון דער אומדערטרעגלעכער היץ. קיין ווינטל איז נישט געווען צו שפירן אויפן פנים, און דארט, אויף יענער זייט בארג אויף לינקס, איז דאך דער ים, ווו א קיל ווינטל שפילט זיך איצט מסתמא מיט די גלאטע כוואליעס. ביים דאזיקן געדאנק איז יצחקן נאך הייסער געווארן...

נאך ערגער האט די היץ געבאקן, ווען אינמיטן טאג האט די גלי־ענדיקע זון, ווי א גרויס גאלד־פייערדיק ראד, מיטאמאל זיך א שטעל געטאן איבערן שמאלן בארג־שפאלט און עס האט אנגעהויבן צו בריען ווי פון א קאלכאויוון.

— מיר מוזן זיך אפקירעווען אויף א רגע צום ים, — האט יצחק זיך גע־בעטן ביי זיין פריינט, — אנישט וועל איך דא אפגעבראטן ווערן...

—הם... — האט אברהם א ברום געטאן — עס איז נאך א היפש שטיק וועג צו אן אדורכגאנג אין דעם בארג, מיר קאנען דאך נישט אריבערשפרינגען דעם דאזיקן בארג־שפיץ...

ער האט אים דערביי אנגעוויזן אויף דער געוואלטיקער הייד, אז מען האט אזש געדארפט דעם קאפ פארריסן, כדי צו זען דעם שפיץ.

יצחק האט פון דושנעקייט דעם קאפ אראפגעהאנגען און איז געווען נאענט פון חלשות... אברהם האט פון זיין פערד אראפ, דערלאנגט אים עפעס א שטארקע משקה וואס האט דעם יונגן בחור אויפגעוועקט פון דער פארחלשטקייט...

ערשט ווען די זון איז אוועק פון איבער די קעפ און זיך א נייג געטאן צום ים־צו, האבן זיי דערגרייכט צו א שמאלן בארג־דורכגאנג, וואס זיי זענען קוים מיט זייערע פערד דורכגעריטן.

א בלענד פון בלויען ים אין זייערע אויגן האט אויך גלייכצייטיק א ברענג געטאן ווי אויף אומגעזענע פליגל א לייכט ווינטל. יצחק האט אנגענעם אפגע־אטעמט און ס׳איז אים לייכטער געווארן אויפן הארץ. עס איז זיי פריילעכער געווארן אויפן געמיט מיטן אנבליק פון ווייט־אויסגעשפרייטן ים.

עפעס האבן זיך זייערע צונגען פונאנדערגעבונדן. און פונקט ווי זיי האבן פריער ביידע געשוויגן, אזוי האבן זיי איצט געפלאפלט פון אלץ אין דער וועלט...

דאס וואסער איז אציגד געווען אזוי טונקל־בלוי, אז עס איז אזש איבער־געגאנגען אין שווארץ, באקרוינט בלויז ווי מיט א קאם פון שנייי־ווייסן שוים. די

www.libtool.com.cn

סטעזשקע, וואָס האָט געפירט לעבן ים, האָט נישט געוויזן קיין סימנים, אַז דאָ זאָלן האָבן ערשט נישט לאַנג רייטער דורכגעגאַנגען. דאָס זאָמד איז געווען גלאַטיק און אָפּגעוואַשן און האָט זיך איצט אָנגעהויבן רויטלעכן אין דער אונטערגייענדיקער זון. אויך דאָס וואָסער האָט אָנגענומען אַ רויטלעכן גלאַנץ און אָנגעהויבן בייטן יעדע רגע זיינע קאָלירן, דאָ אין ברוין, פורפור, וויאָלעט און מיטאַמאָל אין פייערדיקן רויט, וועו די זון האָט מיט איינמאָל זיך אַ טוק אונטער געטאָן אויף מערב־זייט גלייך אין ים אַריין...

די נאַכט איז שנעל צוגעפאַלן. אַ חושך האָט אייגעהילט די וועלט. דער הימל האָט זיך אָנגעצונדן מיט מילי־מיליאָסן גרינע און בלויע פייערלעך. וואָס האָבן געהאַלטן אין אייןווינקעלע, גלייך זיי וואָלטן געהאַט אַ ים מיט סודות צו דערציילן...

— האָסט מיך פריער געפרעגט, צי איך האָב שוין וועו עס איז באַגעגנט אַ מענטש פון כוזרים־לאַנד... — האָט אברהם אָנגעהויבן דאָס איבערגעריסענע געשפּרעך.

— נו?... — האָט יצחק אָנגעשטעלט זיינע אויערן — האָסט באַגעגנט?...

— נישט נאָר באַגעגנט, נאָר אַפילו קענען זיי געקעמפט... — האָט אברהם מיט טרויער אין זיין שטים אַ מורמל געטאָן.

— פאַרוואָס האָסטו קענען זיי געקעמפט? — האָט יצחק זיך געוווּנדערט.

— איך האָב מיך געהאַט פאַרדונגען אין דער אַרמיי פון די אַראַבער, וועו זיי האָבן זיך מיט אַ יאָר צען צוריק געשלאָגן קעגן די כוזרים און די אַראַבער האָבן דעמאָלט אַריינגעכאַפּט אַ געוואַלטיקע מפלה. זינט דעמאָלט אָן האָב איך באַוווּנדערט דאָס כוזרישע פאָלק פאַר זייער געוואָגטקייט און העלדישקייט...

— האָסטו נישט קיין מורא איצט צו קומען צו זיי אין לאַנד אַריין?... — האָט יצחק געפרעגט.

— איך וויל אַזוי אַרום אויסקויפן מיינע אַמאָליקע זינד — האָט אברהם, דער נייער גר, גאַנץ פשוט דערקלערט — וועלן זיי מיך טויטן דערפאַר, וואָס איך האָב אַמאָל געקעמפט קענען זיי, וועל איך נישט דאַרפן דורכגיין מער דאָס גיהנום...

— ריכסטו דיך דערויף, אַז זיי קאָנען דיך טויטן?... — האָט יצחק זיך פאַראינטערעסירט.

— אויב מען זאָל מיך דאָרט דערקענען, אַז איך בין אַ געוועזענער שונא, איז עס גאַנץ מעגלעך... זיי זענען נישט קיין ווייכהאַרציקע, די כוזרים... דאָס איז אַ טאָטערישע ראַסע. זיי זענען טיילמאָל אַזוי גרויזאַם, אַז מען קאָן זיך דאָס נישט פאָרשטעלן!...

www.libtool.com.cn

— זיי, די כוזרים?... — איז יצחק געבליבן אַנטוישט פון זיין נייעם פריינטס דערציילן.

דאַגאַמאַר־אברהם האָט אין דער פינצטערניש, וואָס האָט זיי אַרומגערינגלט, דערפילט, אַז ער האָט ביי זיין פריינט אַנגעריכט אַן איידעלע סטרונע... און ער איז אַנטשוויגן געוואָרן אַ ווייַלע. די פערד האָבן געטרעטן זאַכט־ביי־זאַכט אי־בער דעם ווייכן זאַמד ביים ברעג פון ים און זיך איינגעהאָרכט צום שטילן גע־מורמל פון די ברעג־וואַשנדיקע כוואַליעס, אין וועלכע עס האָבן זיך געבאָדן חמרים מיט גרינע שטערנדלעך.

— האָט אויף זיי מיין גלויבן קיין שום ווירקונג נישט געהאַט? זענען זיי געבליבן די זעלבע ווילדע טאַטערן?... — האָט יצחק כמעט ווי צו זיך אַליין גערעדט.

— נישט אַלע, פאַרשטייט זיך — האָט אברהם געפרווט פאַרגלעטן זיינע פרי־ערדיקע רייד — איך גלויב, אַז די שטאַטישע כוזרים זענען אַביסל אַנדערש. די כוזרים, מיט וועלכע איך האָב מיך צוזאַמענגעטראָפן, זענען געווען פון דאָרף, ווייט פון כאַזאַרישן ים... אין די שטעט האָבן זיי פיל יידישע לערערס...

יצחק האָט זיך געלאָזט טרייסטן. דאָס האַרץ האָט זיך ביי אים געהאַט פאַר־קלעמט... זיינע כוזרים, צוליב וועלכע ער האָט אונטערגענומען אַזאַ ריזיקאַלישע רייזע, זענען גאָר ווילדע טאַטערן... דאָס איז אַ ניי יידיש פאָלק, וואָס האָט אין דער פאַנטאַזיע פון די אַנדאַלוזישע יידן געזאָלט אָפּשטאַמען פון די פאַר־לוירענע עשרת השבטים...

ער האָט זיך דאָס נישט געקאָנט שענקען, און שפּעטער אין דער נאַכט אַריין, ווען אויף מזרח־זייט האָט פון הינטער די בערג זיך באַוויזן אַ בלאַס־ראָז פאַ־סיקל, האָט יצחק נאָכאַמאָל איבערגעפרעגט, גלייך ער וואָלט געזוכט אַ רעטונג פאַר זיינע טרויעריקע מחשבות:

— די שטאַטישע, זאָגסטו, זענען אַנדערש?... זעען זיי אויך אויס ווי די טאַטערן?...

— זיי זענען אַ געמיש פון טאַטעריש־אויסזען און פון די דאָרטיקע יידן. די אויגן זענען נישט אַזוי קליין ווי ביי די טאַטערן און אויך קריכן ביי זיי נישט אַזוי בולט אַרויס די קינבאַקן... — האָט אברהם געענטפערט.

יצחק איז געווען צופרידן פון דער דאָזיקער שילדערונג.

און ער איז דעם ווייטערדיקן וועג געווען פריילעכער, ער האָט אונטערגע־זונגען שטיל אונטער דער נאָז אַ לידל, אין וועלכן דער געוועזענער ביזאַנטיער האָט זיך מיט גרויס אינטערעס איינגעהאָרכט.

די זון איז אויפגעגאַנגען אַ בלוטיק־רויטע און אָפּגעפאַרבט דעם ים אויף פורפור. יצחק האָט אַראָפּגענידערט פון פערד, און אויסדרייענדיק זיך מיטן פנים

www.libtool.com.cn

צו מזרח, האָט ער אָנגעהויבן מתפלל צו זיין מיט גרויס כוונה. דאָס גאַנצע געזיכט זיינס איז געווען העל צעשיינט, און די אויגן, כאָטש ער האָט זיי געהאַלטן פאַרמאַכט, האָט מען געפילט, אַז זיי זענען פול מיט צעשמייכלטקייט און גליק.

אַזוי זענען אַוועק טעג נאָך טעג. זיי רייטן שוין אַזוי אַן ערך אַ וואָך צייט. ביינאַכט נעכטיקן זיי אין אַ הייל, וואָס איז שוין זינט טויזנטער יאָרן אויסגעהוילט אין דער שיפוע פון די בערג, און מיטן אויפגאַנג פון דער זון הייבן זיי ווידער אָן זייער וואַנדערונג, אַלץ לענגאויס דעם ברעג פון ים.

— געהערט נאָך דאָס דאָזיקע לאַנד, אויף וועלכן מיר טרעטן איצט, צו דער ביזאַנטישער אימפעריע? — האָט איין מאָל יצחק אַ פרעג געטאָן.

— אָ, ניין, דאָ ווויינען שוין אַרמעניער, טאָטערן און קאַלמיקן... — האָט אברהם געענטפערט ווי אַ באַהאַוונטער מענטש אין דער דאָזיקער געגנט — זיי זענען אַ מער פרידלעכע באַפעלקערונג. זיי טשעפען קיינעם נישט, אויב מען רירט נאָר זיי נישט אָן... זיי האָבן זייערע ווויינונגען, פון ליים אויסגעקלעפט, ווייט אין די בערג, און אַ סך ווויינען אין די היילן, צוזאַמען מיט זייערע משפּחות... — האָט אים אברהם געגעבן אַלע ידיעות וועגן די מענטשן פון דעם נייעם לאַנד, אין וועלכן זיי זענען אַריינגעקומען.

— איז נאָך ווייט צום לאַנד פון די כוזרים?... — האָט יצחק געפרעגט מיט אַ שטילן ציטער אין זיין קול.

— אַן ערך אַ וואָך גאַנג, מיר וועלן דאָרפן נאָך אַריבערקומען דעם העכסטן באַרג אַרטן, כדי מיר זאָלן זיך געפינען אין קאַווקאַז, און ערשט דעמאָלט וועלן מיר זיך אָנהייבן באַגעגענען מיט די כוזרישע מיליטעריש רייטער. זיי היטן זייער שטאַרק זייער גרענעץ פאָר די אַראַבער, וועלכע זיצן אין די בערג און שאַרפן זיך די ציין אויף זייער פעט און רייך לאַנד...

— און קיין יידן זעט מען נישט אין דער דאָזיקער געגנט? — האָט יצחק זיך ווייטער אויסגעפרעגט מיט גרויס נייגעריקייט.

— מען וועט אויך דאָ באַגעגענען יידישע וואַנדערער אין די בערג פון קאַווקאַז, דאָס זענען הויכע און געזונטע מענער, ווי די ריזן... און די פרויען זענען אַזעלכע שיינע, וואָס מען געפינט זעלטן־ווו בייַ אַן אַנדער פאָלק... זיי זענען זייער קריגעריש און זיי העלפן פיל אַרויס די כוזרים אין זייערע מלחמות קעגן די פאַרשידענע שונאים. די כוזרים האָבן זיך זייער פיל משדך געווען מיט די דאָזיקע יידן, און דערפון נעמט זיך, וואָס די היינטיקע כוזרים זענען אַ סך אַנדערש אין זייער אויסזען פון זייערע עלטער־עלטער־זיידעס...

יצחק איז געווען אינגאַנצן דורכגענומען מיט אברהמס שילדערונגען וועגן די פאַרשידענע פעלקער אין דער בערגיקער געגנט. אַ יראת הכבוד האָט אים

www.libtool.com.cn

באַהערשט, וועט ער האָט זיך דערמאָנט, אַז אָט גאָר אינגיכן וועלן זיי אַריבערגיין דעם באַרג אַרײַן, וווּ נחס תּיבה איז געבליבן שטיין נאָכן מבול...

— מיר וועלן נאָך לאַנג דאַרפן רייטן, ביז מיר וועלן אָנקומען צום באַרג אַרײַן? — האָט יצחק אַ פרעג געטאָן.

— מיר האָבן נאָך צוויי טעג רייזע אַהין... — האָט אברהם געענטפערט — אָבער באַלד הייבן זיך אָן צו באַווייזן די איינווווינער, וואָס ווויינען אַרום דעם דאָזיקן באַרג, דאָס זענען די בערג־יידן. פיל פון זיי זענען מיליטערלייט אין דער כּוזרישער אַרמיי. זיי זענען אַלע אויסגעצייכנטע רייטער און פלינק מיט דער שוואַרד.

***

איינמאָל אין אַ פאַרטאָג, וועט עס האָט קוים אָנגעהויבן צו בלויען אויף גאָטס וועלט, האָט זיך איבערן ים פלוצלינג באַווויזן אַ זעגל־שיפל פון ווייטן. יצחק מיט זיין באַגלייטער האָבן זיך אָפגעשטעלט און, צולייגנדיק די פויסטן צו זייערע אויגן, זיך איינגעקוקט אין דער ווייטקייט אַריין, צו זען וואַר עס זענען די דאָזיקע שיפלייט.

עס האָט געדויערט אַזוי אפשר אַ שעה צייט. דערווייל איז אינדרויסן ליכטיקער געוואָרן, די זון האָט זיך אויפגעהויבן העכער און העכער און האָט שוין אָנגעהויבן בלענדן מיט איר גרעלער ליכט, דער ים האָט זיך אָנגעהויבן זילבערן און עס האָט זיך געמישט טונקעלער בלוי מיט שוימיקן שנייוויים. מען האָט שוין שארף געקאָנט באַמערקן עטלעכע מענער אויפן שיפל, אַנגעזורט מיט שפּיזן און שוואַרדן. זיי האָבן געהאַלטן שוואַרע פּייל־און־בויגנס אין די הענט. עס איז שוין געווען זיכער, אַז דאָס זענען מיליטערלייט. מען האָט נאָך אָבער נישט געקאָנט וויסן, צו וועמען זיי גיהערן.

ענדלעך זענען זיי אַראָפּ פונעם שיפל. דאָס זענען געווען פיר הויכע יונגען, מיט אָפּגעברוינטע פנימער, פּעך־שוואַרצע האָר, וואָס זענען זיי געפאַלן בײַ איבערן שטערן מיט געדיכטע טשופּרינעס, פון אונטער וועלכע עס האָבן אַפּערגעקוקט פינקלענדיקע און פול מיט חשד אָנגעפילטע אויגן.

זיי זענען אַ ווייַלע געשטאַנען ביים ברעג און אָנגעקוקט די צוויי פרעמדע רייטער, ווי זיי וואַלטן זיך געגרייט צו אַן אָנפאַל מיט זייערע וואָפן. זיי האָבן זיך אָבער, ווייזט אויס, באַזינען און האָבן געמאַכט אַ טריט פאָרויס.

— ווער זענט איר? — האָבן זיי געפרעגט אויף אַ שפראַך, וואָס יצחק האָט זי נישט פאַרשטאַנען, אָבער ער האָט געהערט, ווי אברהם האָט זיי געענטפערט אויפן זעלבן לשון, וואָס האָט אויסגעזען, ווי עס וואָלט געקומען פון טיפן האַלדז אַרויס און מיט אַ געבייזער.

זיי האָבן אַרויסגעוויזן אומגלויבן צו דעם, וואָס דער ביזאַנטיער מאָן האָט

www.libtool.com.cn
זיי געזאָגט. זיי האָבן געדרייט מיט די קעפ הין און צוריק, געפּאַטשט עפּעס מיט די ליפּן, געהאַלטן אין איין קוקן אויף יצחקן און מיטן קאָפּ אויף אים אַנגע־ווינקט, ווי זיי וואָלטן געפרעגט: „און ווער איז יענער?“...

דער ביזאַנטיער האָט געריידט, געמאַכט מיט די הענט און מיט אַלע זיינע אברים באַוועגט, געווינקט אויף לינקס און געווינקט אויף רעכטס, דאָ געשריגן און דאָ געריידט מיט אַ שטילער און וויכער שטים, ווי ער וואָלט זיי געוואָלט מיט עפּעס איבערבעטן, אָדער איבערצייגן.

ענדלעך, ווען עס האָט אויסגעזען, אַז דעם ביזאַנטיער איז נישט געלונגען זיי אויפצוקלערן, האָט זיך איינער פון די פיר ריזן דערנענטערט צו יצחקן און אים געפרעגט אויף דעם אומפאַרשטענדלעכן לשון מיט עפּעס אַ געבייזער.

יצחק האָט געהויבן מיט די אַקסל און נישט געווווסט וואָס צו ענטפערן. ער האָט זיך געדרייט אויף אַלע זייטן, געפּרוווט מיט די הענט און מיט דער מינע אויפן פּנים זיי געבן צו פאַרשטיין, ווער ער איז, אָבער ס׳איז נישט געגאַנגען...

— עברי... האָט יצחק געשטאַמלט אין זיין לעצטער באַמיִונג — איך האָב אַ בריוו צום מלך פון די כוזרים, יוסף בן אַהרן...

דער ריז, וועלכער האָט יצחקן אויסגעפרעגט, האָט איראָניש אַ שמייכל געטאָן און אָנגעהויבן שנעל עפּעס צו רעדן אויף דער אומפאַרשטענדלעכער שפּראַך, געקלאַפּט אים דערביי אויף דער פלייצע און אָנגעוויזן מיט דער האַנט אויפן שיפל. יצחק האָט נישט פאַרשטאַנען, וואָס ער מיינט דערמיט. ער האָט זיינע בליקן געווענדט צו זיין נייעם פריינט אברהם־דאָגאָמאָר, ווי בעטנדיק אים, ער זאָל אים פאַרטייטשן דעם פרעמדן מאַנס רייד...

דאָגאָמאָר־אברהם האָט פריער געוואָרפן אַ בליק אויף אייגעם פון די פיר פרעמדע מיליטערלייט, ווי ער וואָלט ביי זיי געפרעגט אַ דערלויבענישׂ, צי ער מעג יצחקן פאַרטייטשן זייערע רייד צו אים.

ווען ער האָט מיט אַ שאָקל פון יענעמס קאָפּ געקריגן די דערלויבענישׂ, האָט ער זיך געווענדט צו זיין יונגן יידישן פריינט:

— דאָס זענען כוזרים...

דערהערנדיק דאָס דאָזיקע וואָרט, איז יצחק בלאַס געוואָרן און פאַר איבער־ראַשונג איז ער געווען נאָענט פון חלשות...

— כוזרים?... — האָט ער אָנגעהויבן שטאַמלען, און דערביי האָבן ביי אים די אויגן געלויכטן ווי די שטערן — כוזרים...

ער האָט זיך אויסגעגלייכט און אָנגעהויבן מיט די ליפּן צו שעפּטשען די ברכה פון „שהחינו“... ער איז דערנאָך צוגעגאַנגען צו דעם אייגעם, וועלכער האָט אים אויסגעפרעגט און אַרומגענומען אים, צוגעדריקט און אַ קוש געטאָן אויפן אַקסל.

www.libtool.com.cn

דער כוזרי איז געבליבן שטיין דערשטוינט פון דער דאָזיקער טאַט, מיי־נעדיק, אַז דער פרעמדער יונגערמאַן איז אַראָפּ פון זינען.

ער האָט זיך דעריבער געוואַנדט צום ביזאַנטיער, וועלכער האָט יאָ אַביסל געריידט די כוזרישע שפּראַך, אַז ער זאָל זיי אויפקלערן די אומפּאַרשטענדלעכע האַנדלונג פון דעם אויסטערלישן יונגמאַן.

אברהם־דאַגאָמאַר האָט מיט אַלע זיינע קענטענישן פון דעם כוזרישן לשון אים געגעבן צו פאַרשטיין, ווער יצחק איז, פון וואַנען ער קומט און וואָס עס איז דער צוועק פון זיין לאַנגער נסיעה.

וען די פיר כוזרים האָבן דאָס אַלץ אויסגעהערט, האָט זיך אויף זייערע אַלעמענס ליפּן אָפּגעשפּיגלט אַ שמייכעלע, וואָס האָט געקאָנט מיינען סיי אומ־גלויבן אין דער גאַנצער זאַך, סיי אַז זיי נעמען אָן מיט פאַרזיכט די דאָזיקע אויפקלערונג.

יעדנפאַלס האָבן זיי שוין נישט מער געקוקט מיט שנאה אויף די צוויי גע־פאַנגענע פרעמדע לייט. זיי האָבן אָבער בשום אופן נישט געקאָנט פאַרשטיין, וואָס עס טוט דער דאָזיקער ביזאַנטיער צוזאַמען מיט דעם יידישן בחור, וועל־כער קומט פון אַזאַ ווייטן לאַנד, וועמענס נאָמען זיי קאָנען אַפילו נישט נאָכ־זאָגן.

— דערווייל זענט איר אונדזערע געפאַנגענע!... — האָט ענדלעך איינער פון זיי, וויזט אויס, דער עלטסטער, אויסגערופן — און מיר וועלן אייך אַוועק־פירן אין אונדזער הויפּטשטאָט איטיל אָדער באַלאַנגאַר, און דאָרט וועלן מיר שוין זען וואָס פאַר אַ „פייגל" איר זענט... איר וועט אַריינגיין מיט אונדז אין דעם שיפל און מיר וועלן אייך אַוועקפירן קיין קערטש... דאָרט וועלן אייך אי־בערנעמען אַנדערע זעלנער און זיי וועלן אייך אַוועקפירן צום קעניגס הויפּט־שטאָט...

— און די פערד אונדזערע?... — האָט זיך דער ביזאַנטיער געבעטן. — די פערד וועלן דאָך נישט קאָנען אַרייננעמען וועלן אין שיפל!...

דער כוזרי האָט זיך פאַרטראַכט, געביסן די אייבערשטע, עטוואָס באַוואַק־סענע ליפּ, דערנאָך האָט ער זיך איבערגעסודלט מיט זיינע חברים, און עס איז געבליבן באַשטימט, אַז יצחק און אייגער פון די כוזרים וועלן זיך אויפזעצן אויף איין פערד און דאַגאָמאַר מיטן אַנדערן כוזרי — אויפן צווייטן פערד און אַזוי אַרום וועלן זיי דורך די קאָווקאַזישע בערג רייטן צו דער הויפּטשטאָט פון דער כוזרישער מלוכה. די איבעריקע צוויי כוזרים וועלן צוריק אָפּפאָרן מיטן שיפל אויף זייער וווייטערדיקער אויסשפּירונג־טעטיקייט...

און אַזוי איז עס געבליבן.

יצחק האָט זיך געפונען אין דער געפאַנגענשאַפט ביי די כוזרים, און צו זיין גליק איז נישט געווען קיין גרעניץ...

www.libtool.com.cn

קאַפּיטל פינף

אַן אויסטערלישער נאַסט

נאָך גאַנצע פינף טעג זענען זיי געריטן לענגאויס דעם צפונדיקן ברעג פון שוואַרצן ים. די צוויי כוזרישע מיליטערלייט האָבן זיך אויפן וועג נענטער באַקענט מיט יצחקן און ער האָט געוווּנען ביי זיי דעם צוטרוי. קיין סך רעדן האָבן זיי נישט געקאָנט, ווייל זיי האָבן זיך איינע די אַנדערע נישט פאַרשטאַנען. זיי האָבן געמוזט ביי גרעסערע געשפּרעכן שטענדיק האָבן דאָגאָמאַרן ביי דער זייט, אָבער וועָן דער ביזאַנטיער האָט זיך טיילמאָל אַ ביסל דערווייטערט מיט איינעם פון די כוזרים און דער צווייטער איז געבליבן אַליין מיט יצחקן, האָט זיך צווישן זיי אָנגעהויבן אַ שטום „געשפּרעך"...

פון דעם דאָזיקן שטומען געשפּרעך איז דער כוזרי מער זאָכן געווויר געוואָרן פון יצחקן ווי זיי האָבן זיך דערווּוסט מיט דער הילף פון דעם איבערזעצער... קודם־כל האָט דאָס אויסדריקלעכע פּנים פון קאָרדאָווער יונגנמאַן געמאַכט אויף דעם כוזרי אַ געוואַלטיקן אײַנדרוק. ער איז ביי זיך זיכער געווען, אַז קיין אַראַבישער שפּיאָן אָדער אַן אויסשפּירער פון די ביזאַנטיער איז ער נישט... דערויף האָט ער געקאָנט זיין קאָפּ געבן. עס איז אים אָבער שווער געווען צו פאַרשטיין, פאַרווואָס ער האָט זיך עפּעס פאַראַייניקט מיט אַ ביזאַנטישן רייטער, כדי אַרײַנצוקומען דורך הינטער־וועגן צו זיי אין לאַנד; אַ חוץ דעם איז דער ביזאַנטיער פאַרגעקומען דעם כוזרי פאַרדעכטיק דערמיט, וואָס ער האָט געקאָנט אַ ביסל זייער שפּראַך און בכלל איז ער געווען שטאַרק אויסגעבונדן מיט דער דאָזיקער געגנט. די געגנט קען נאָר גוט אַן איינווווינער פון דעם בערגיקן לאַנד, אָדער אַזאַ איינער, וואָס האָט דאָ אַרומגעוואַנדערט... טאָ וואָס פאַר אַ געשעפּטן האָט דאָ דער ביזאַנטיער געהאַט צו זוכן. כדי דאָ אַרומצווואַנדערן?

וויפל דער כוזרי האָט נישט געפאַרשט און אויסגעפרעגט יצחקן אויף שטום־לשון און טיילווייז מיט די הענט, וועָר דער ביזאַנטיער איז און פון וואַנען ער קען אים, האָט ער זיך גאָרנישט געקאָנט פון אים דערוויסן.

— דו — אַן עברי... — האָט דער כוזרי געשטופט אים מיטן פינגער אין דער ברוסט אַריין — דו קומסט פון וואַנען?... פון ספרד?... המ... אַ מאָדנער נאָמען פון אַ לאַנד!... אַנדאַלוזיע... ווי הייסט דיין נשיא?... חסדאי אבן שפרוט?... אַ שווערער נאָמען נאָכצוזאָגן... אָבער וועָר איז דער ביזאַנטיער, דער שלאַנג?...

דערביי האָט ער געוויזן יצחקן אויפן זאָמד, מיט דער שווערד אויפצייכע־

www.libtool.com.cn

נענדיק אַ שלאַנג... „דאָס איז דער ביזאַנטיער!...“ זיי שניידן איבער דעם גאַרגל פון אונדזערע ברידער, די כוזרים...

יצחק האָט געהויבן מיט די פלייצעס און דעם כוזרי נישט פאַרשטאַנען.

— קאָנסטו רעדן דאָס עבריי־לשון?... — האָט יצחק זיך געשטיקט מיט אַ וואָרט, וועלנדיק פאָרט געפינען אַן אויסוועג ווי אַזוי זיך מיט דעם ווייטן ברוי־דער צו פאַרשטענדיקן... — שמע ישראל... עבריי־לשון!...

— יאָ, „שמע ישראל“!... — האָט זיך דער כוזרי דערפרייט און ער האָט געקלאַפּט יצחקן איבערן אַקסל.

אָבער מער האָט ער נישט געקאָנט קיין לשון קודש. זיין שפּראַך איז געווען די כוזרישע. אברהם־דאַגאָמאַר האָט אים געזאָגט, אַז זי איז ענלעך צו דעם לשון פון די טאָטערן, וועלכע וווינען אין דער דאָזיקער געגנט, אָבער מערסטנ־טייל געפינען זיי זיך אויפן קרימער האַלבאינזל.

זינט דער כוזרי האָט דערהערט פון יצחקס מויל דאָס וואָרט „שמע ישראל“, האָט ער געקראָגן צו אים מער וואַרים געפיל. ער האָט עס שפּעטער, ווען זיי האָבן זיך אויסגעגליכן מיט דעם פערד פון צווייטן כוזרי און דאַגאָמאַרן, יענעם באַלד איבערגעגעבן, און יענער האָט דערויף אַ שמייכל געטאָן צופרידן און גע־וואָרפן אַ פריינטלעכן בליק צום יידישן יונגן בחור.

דערפרייט האָבן זיי זיך נאָך באַלד דעם ערשטן טאָג, ווען יצחק האָט זיך אַוועקגעשטעלט אין אַ זייט פון וועג און געדאָוונט צוגלייך מיטן זון־פאַרגאַנג די תפילה פון מנחה. זיי האָבן אויפגעכאַפּט דאָס וואָרט „הללויה“.

— יאָ, אַן עברי... — האָט איינער צום צווייטן מיט פרייד אויסגערופן.

און זיי זענען פריינטלעכער געוואָרן מיט די געפאַנגענע צוויי פרעמדע מע־נער. זיי זענען וווייטער געריטן אין שטילשווייגן, ביז די נאַכט איז פלוצלינג צוגעפאַלן, די הויכע בערג זענען ערגעץ־וווּ פאַרשוווּנדן געוואָרן אין אַ שוואַרצן תהום אַריין, און פון ים האָט אָנגעהויבן בלאָזן אַ קיל ווינטל.

ביז איינמאָל, אין אַ רויטלעכן פרימאָרגן, האָבן זיי זיך פלוצלינג אַ קירעווע אָפּגעטאָן אויף רעכטס, און מיט אַ בריייטן שטויביקן וועג זענען זיי אַוועק וווייטער פון ים. עס איז יצחקן געוואָרן אומעטיק. ער איז שוין צוגעווויגט געווען צום בלויען בליק פון אומענדלעכן וואַסער און צו דער ים־קילקייט, און דאָ פלוצלינג אַזאַ שאַרפּע ענדערונג פון בלויז בערג און בערג, טיילמאָל אַזעלכע ברוינע, ווי זיי וואָלטן צעגליט געווען פון דער בייטאָגיקער זון.

— דאָס איז דער אַרטו! — האָט יצחקן אָנגעוויזן אויף די הויכע שפּיצן איינער פון די כוזרים — דאָס איז דער העכסטער באַרג אויף דער גרענץ מיט קאָווקאַז!...

— אויף אים האָט זיך אָפּגעשטעלט נחס תיבה נאָכן מבול. — האָט יצחק

www.libtool.com.cn
געזאגט צו זיין ביזאנטישן פריינט אברהם־דאגאמאר, כדי ער זאל עס איבערגעבן צו די כוזרים.

— ניין, די צוויי כוזרישע מיליטערלייט האבן דאס נישט געווסט, אוז זיי האבן טאקע געקוקט מיט גרויס באוווּנדערונג אויף דעם פרעמדן יידישן בחור, וואס כאטש ער איז דאָ קיינמאל נישט געווען, ווייסט ער פונדעסטוועגן בעסער פון זיי, וואס אין דעם דאזיקן לאנד האט אמאל פאסירט...

— ביז וואנען וועט איר אונדז אזוי פירן?... — האט איינמאל אויף שטום־לשון יצחק פלוצים אַ פרעג געטאן ביי דעם כוזרי, וואס איז געזעסן צוזאמען מיט אים אויף איין פערד.

— דיך וואלט מען שוין באפרייט פון אונטער אונדזער אויפזיכט — האט דער כוזרי געענטפערט מיט אַן אויפריכטיקן טאן, — אבער דער באגלייטער דיינער קומט אונדז פאר אין חשד... ער איז שוין נישט צום ערשטן מאל אין דער דאזיקער געגנט און מיר ווילן וויסן פון אים, ווען ער איז דאָ געווען און וואס האט ער דאָ געטאן...

— פארוואס מוזט איר דאס וויסן?... — האט יצחק ארויסגעווויזן נייגעריקייט צו דער פליכט פון די כוזרישע רייטער.

— די ביזאנטיער האבן לעצטנס אנגעהויבן אויף אַ פארדעכטיקן אופן ארויסצוווייזן גוט־פריינטשאפט צו די סלאוון, איבערהויפט צו דעם רוס־שבט און זיי שפיאָנירן פאר זייערטוועגן. זיי האבן אויך אנטיילגענומען אין עטלעכע מלחמות קעגן אונדז, צוזאמען מיט די אראבער, וואס באוווינען די דאזיקע געגנטן. זיי זענען אונדז מקנא פאר אונדזער רייכטום אין די שטעט און אין די דערפער. מיר האבן אַ שטארקע ארמיי, אבער מיר האבן נישט בדעה אויף עמיצן אנצופאלן. זיי דאקעגן זענען אונדז חושד, אז מיר ווילן פארנעמען דאס גאנצע סלאווישע לאנד און דערנאך וועלן מיר זיך וואַרפן אויף די ביזאנטישע לענדער... — האט דער כוזרי אויף אַלע אופנים, סיי מיט די איינצלנע עברישע ווערטער, וואס ער האט געכאפט פון יצחקן און סיי מיט אַלע זיינע אברים געגעבן דעם יידישן בחור דאס צו פארשטיין...

און יצחק האט פארשטאנען.

און וויפל ער האט זיך נישט באמיט דעם כוזרי קלאר צו מאכן, אז דער ביזאנטיער האט אונטער זיין איינפלוס זיך דערנעטערט צום יידישן גלויבן און אז ווען ער וועט אנקומען אין לאנד פון די כוזרים, וועט ער זיך מגייר זיין, האט ער גארנישט אויפגעטאן. דעם כוזרי האט זיך נישט געלייגט אויפן שכל, אז אַ נוצרי — דאס האט ער אנגערופן אויף לשון־קודש — זאל זיך וועלן מגייר זיין. עס האט נאך דאס קיינמאל נישט געטראפן.

www.libtool.com.cn

— טאָ ווּהין וועסטו אונדז פּירן? — האָט יצחק געוואָלט וויסן און מיט דער האַנט געוויזן אַ צייכן, וואָס האָט געזאָלט מיינען די גרויס פון דעם שטח...

— באַלאַנגאַר!... — האָט דער כוזרי געענטפערט מיט איין וואָרט.

— פֿאַרוואָס קאָנסטו נישט רעדן קיין לשון־קודש? — האָט דער יונגער בחור געוואָלט וויסן.

— מיר זענען פון אַ דאָרף... שטענדיק געווען מיטן אַקעראייזן און מיט די בהמות אין פעלד, האָבן מיר נישט געקאָנט לערנען, נישט געהאַט קיין צייט. די שטאָטישע קאָנען גוט לשון־קודש... — האָט דער כוזרי געענטפערט מיט אַ טרויער אין זיין שטים, און ער האָט זיך געפילט ווי שולדיק פֿאַרוואָס ער קאָן נישט רעדן מיט אים אויף דער שפּראַך, וואָס כמעט אַלע יידן באַהערשן.

פּראָכטפול האָט אויסגעזען דער אַרומיקער שטח, ווען זיי האָבן זיך געהויבן אַלץ העכער און העכער אין די בערג פון אַררט. עס זענען קיין וועגן נישט געווען און די פערד האָבן קוים געקאָנט קלעטערן און אָנהאַלטן זיך מיט די קאָפּיטעס אין די פּעלדזיקע אַרויסשטאַרצונגען. ווו דאָס אויג האָט זיך געווענדט, זענען געווען בערג און בערג, ווי איין גרויסע בערג־סימפאָניע... קלענערע און הויכע און נאָך העכערע. טייל זענען געווען באַוועלדערט אַזוי געדיכט, אַז מען האָט זיך מיט די פערד נישט געקאָנט דורכקריגן צווישן די קורצע באַבלעטערטע ביימער, טייל ווידער זענען געווען אַזעלכע נאַקעטע, אַז די פערדישע קאָפּיטעס האָבן נישט געקאָנט געפינען קיין אָנהאַלטן אין זיי. עס איז געווען איין נאַקעטער הייסער פּעלדז. פון בּאַרג אַראָפּ, פון דער העכסטער הויך האָט אויף אַ רגע ווידער אַ בלענד געטאָן עפּעס בלוי, ווי אַ ים...

— דער שוואַרצער ים?... — האָט יצחק מיט פרייד אויסגערופן, וואָס זיי זענען ווידער אַזוי נאָענט פון דעם קילן וואַסער.

— ניין, עס איז דער ים פון די כוזרים!... עס איז אונדזער ים! — האָט דער כוזרי, וואָס איז געזעסן מיט אים אויפן פערד, אויסגערופן מיט שטאָלץ.

— דער שוואַרצער ים איז אויף לינקס פון אונדז און מען זעט אים נישט פון דאַנען, אָבער דער כוזרישער ים גיט אונדז שוין „שלום עליכם"!...

— און אָט בלויט זיך דאָך אויך אויף לינקס! — האָט יצחק אָנגעוויזן מיט דער האַנט.

— דאָס איז די סעוואַן־אָזיערע... — האָט דער כוזרי אים אויפגעקלערט...

— זי געפינט זיך אויף דער גרעניץ פון אונדזער טייער לאַנד.

און טרערן פון פּרייד האָבן זיך באַוויזן אין זיינע אויגן.

יצחק האָט זיך מיטגעפּרייט מיט אים. ער האָט שוין נישט געהאַט קיין געדולד מער צו וואַרטן, ביז ער וועט אָנקומען אין דעם אויסגעפּאַנטאַזירטן לאַנד אַריין. ער האָט זיך ערשט איצט, אויף דער שוועל פון דעם לאַנד פון די כוזרים,

www.libtool.com.cn

אָפּגעגעבן אַ דין וחשבון, וואָס ער האָט דאָ אויפגעטאָן. עס האָט אויסגעזען ווי אַ חלום, און איצט נעמט דער חלום אָן אַ ווירקלעכן לבוש. אָט רייט ער דאָ צוזאַמען מיט אייגעם פון דעם דאָזיקן לאַנד, אַ כוזרי. עס איז אַ ווירקלעכקייט, נישט קיין פאַנטאַזיע, ווי דער פּאָעט דונש בן לברט, דער אומגלייביקער, האָט געספּקט.

— אָפילו אָן אייגענעם ים האָבן זיי: דער כוזרישער ים!... — האָט ער כּמעט אויפן קול מיט באַגייסטערונג אויסגערופן... — ווען איך וועל זיי פון דאַנען מיט אַ געלעגנהייט אַ בריוו וועגן דעם שרייבן, וועט מיר קיינער נישט וועלן גלייבן!... יאָ, פּנינה וועט אים גלייבן...

ווען ער האָט מיט די ליפּן אַרויסגעשעפּטשעט איר נאָמען, האָט עס ווי אַ כישוף אים אַ טראָג אַריבער געטאָן קיין קאַרדאָווא, צום נשיאס גאָרטן פון ציפּרעסן... ער האָט דאָס מיידל געזען אַזוי לעבעדיק, אַז ער האָט אַזש געפילט איר אָטעם אויף זיך. ער האָט אייגעזאָפּט אין זיך אַ דערקוויקנדיק ווינטל, וואָס האָט פון ערגעץ־וווּ אַ צי־געטאָן און פאַרשפּרייט אַזאַ אָנגענעמען געשמאַק.

— דאָס זענען פון די גערטנער צופּוסנס דעם אַררט־באַרג!... — האָט מיט שטאָלצן שמייכל באַמערקט דעם כוזרי, זעענדיק, ווי זיין יונגער באַגלייטער ציט אַזוי שטאַרק אין זיך אַריין די אייַדעלע געשמאַקן.

יצחק האָט זיך אויפגעכאַפּט ווי פון אַ צויבער־טרוים. און ער האָט געמיינט, אַז דער זיסער געשמאַק קומט בלויז פון זיין פאַנטאַזיע און אַז דאָס פאַרשפּרייט אַזוי דעם אָנגענעמען ריח דעם נשיאס ציפּרעסן־גאָרטן... אָבער ער האָט נאָך אַלץ געזען דאָס אייַדעלע געזיכט פון זיין פּנינהן.

— וואָס האָסטו דיך אַזוי פאַרטראַכט, מיין יונגער פריינט?... — האָט מיט אַ גליקלעכן שמייכל געפרעגט דער כוזרישער אַרמיי־מאַן.

יצחק האָט זיך פאַרשעמט, וואָס אַ פרעמדער מענטש האָט אים געכאַפּט ביי דער האַנט,ווי ער טראַכט וועגן זיין אויסדערווייַלטער. זיין פּנים האָט זיך גערויטלט און זיינע שוואַרצע אויגן האָבן גלויכטן ווי צוויי אָנגעגליטע קוילן. דער כוזרי האָט זיך אין אים אייַנגעקוקט און מיט גוטמוטיקייט אים אַ קלאַפּ געטאָן איבער דער פלייצע, זאָגנדיק אים, ווי צו באַרויקן:

— די כוזרישע מיידלעך וואַרטן אויף דיר!... זיי זענען די שענסטע פרויען אין דער וועלט!... וועסט דיר אויסקלייבן אייַנע פון זיי און וועסט שוין ביי אונדז פאַרבלייבן. וועסט ווערן דער גרעסטער רבי ביי אונדז...

יצחקן איז טרויעריק געוואָרן אויף דער נשמה פון די דאָזיקע רייד. אַלץ האָט ער געקאָנט לייכט פאַרטראָגן. אָבער נישט וועגן מ׳האָט אָנגערירט, אָפילו נישט־ווילנדיק, דעם כבוד פון זיין מיידל, פון זיין פּנינהן...

דער כוזרי האָט עס באַמערקט, אָבער ער האָט אים נישט איבערגעפרעגט.

www.libtool.com.cn

עו' האָט פאַרשטאַנען, אַז ער האָט אים מיט עפּעס שלעכטס געטאָן, און ער האָט נישט געוואָלט אומגערן אפשר נאָך ערגער מאַכן...

זיי האָבן זיך שוין איצט אַראָפּגעלאָזט פון די בערג, זיי זענען גערוטן אַלץ גידעריקער און גידעריקער אַראָפּ צו דעם פלאַכלאַנד. פאָרויס איז גערוטן דער ערשטער כוזרי מיט דאָגאָמאַרן און הינטער זיי איז נאָכגערוטן דער צווייטער מיט יצחקן אין אַ לאַנגזאַמערן שריט.

אַ ים פון גרינע גערטנער, פאַלמען־ביימער און ציטרוסן האָט זיך אויסגעשפרייט פאַר יצחקס אויגן. פון טייל גערטנער האָבן אַרויסגעשיינט די רויטע שמעקעדיקע אַראַנזשן, און אין דעם ים פון די דאָזיקע גערטנער האָט זיך אויסגעשטרעקט ווי אַ לענגלעכע ריזיקע שיסל די בלויע סעוואַן־אָזיערע, וואָס מ׳האָט נאָך פון די הויכע אַררט־בערג געזען.

— דער גן־עדן התחתון! — האָט יצחק אויסגערופן אין גרויס באַוווּנדערונג. — דאָס איז דאָס לאַנד פון די כוזרים?...

— נייַן, נאָך נישט... דאָס איז די גרענעץ, וואָס טיילט־אָפּ אונדזער לאַנד פון די אַראַבער. דאָס לאַנד, וואָס דו זעסט פאַר דיינע אויגן, געהערט צו די אַראַבער, צווישן וועלכע עס ווינען אויך אַ סך אַרמענער און יידן... — האָט דער כוזרי יצחקן אויפגעקלערט — אָבער אויב דאָ איז אַ גן־עדן, איז ביי אונדז אין כוזרים־לאַנד גאָר קיין פאַרגלייך נישטאָ. וועסט זען!...

און זיי זענען ווייטער געריטן איבער אַ פּראַכטפול־שיינעם טאָל, וואָס איז געווען גלייך צו אַ גרינעם פליוש און איז אויסגעשפרייט אויף אַ ריזיקן שטח ווי וויים דאָס אויג נאָר געקאָנט גרייכן. און דערנאָך זענען זיי ווייטער צוגעקומען צו אַ הויכן באַרג.

— דאָס איז דער „קאַזבעק", ער איז כמעט אַזוי הויך ווי דער באַרג אַררט, און ערשט אויף יענער זייט פון „קאַזבעק" שפרייט זיך אויס דאָס גרינע כוזרים־לאַנד, וואָס באָדט זיך אין בלומען פון די פאַרשידנסטע פאַרבן און קאָלירן... — האָט דער כוזרי גערימט זיין לאַנד.

אויף יענער זייט קאַזבעק האָט יצחקן דערוואַרט אַן איבערראַשונג: עס איז אַנטקעגן זיי אָנגעריטן אַ קאַראַוואַן פון פערד, אויף וועלכע די רייטער האָבן געמאַכט כלערליי פאַנטאַסטישע קונצן, און צווישן די דאָזיקע רייטער זענען אויך געווען די צוויי מיליטערלייט, וואָס זענען ביים ברעג פון שוואַרצן ים אָנגעקומען צוזאַמען מיט זייערע צוויי כוזרישע באַגלייטער. זיי האָבן באַוויזן מיט זייער שיפל צוצוקומען צו דער האַפן־שטאָט קערטש, און פון דאָרט מיט פערד אַקעגנגערעטן זייערע צוויי קאַמעראַדן, אויסרעכענדיק, אַז זיי וועלן דאָ די קאַמפּאַניע באַגעגענען.

— לאָז פריי די צוויי פרעמדע!... — האָט איינער פון די אָנגעקומענע כוז־

www.libtool.com.cn

רים באַפוילן צו די צוויי, וועלכע זענען געקומען צו רייטן מיט די געפאַנגענע... — מיר דאַרפן אייך האָבן פאַר אַנדערע פליכטן, אוז זיי זענען נישט קיין געפערלעכע לייט. מן־הסתם האָט איר אייך אויך וועגן דעם איבערצייגט אויפן וועג... מיר וועלן זיי אַנווייזן דעם וועג קיין באַלאַנגאַר און זאָלן זיי אַליין וויטער רייטן.

די צוויי כוזרים, די באַגלייטער פון יצחק און דעם ביזאַנטיער, האָבן מסכים געווען, כאָטש זיי האָבן נישט געהאַט קיין גרויס חשק צו באַפרייען דאַגאָמאַרן.

יצחק האָט עס באַגריפן, און ער האָט פון זיין זייט זיי פאַרזיכערט, אַז זייער חשד בנוגע דעם ביזאַנטיער איז נישט באַרעכטיקט.

די צוויי כוזרים, וועלכע האָבן זיך איבערן וועג שטאַרק צוגעווויינט צו זייערע „געפאַנגענע", האָבן זיך האַרציק געזעגנט מיט זיי, אַנווייזנדיק איבערהויפט אויף יצחקן, אַז זיי זאָלן מצליח זיין אין זייער וועג.

יצחק און אברהם־דאַגאָמאַר האָבן איצט פאָרגעזעצט זייער וועג אַליין, און אויף דעם צווייטן טאָג האָבן זיי זיך געפונען אויף דער ערד פון דעם לאַנג־אויס־געחלומטן לאַנד. צו יצחקס גליק איז נישט געווען קיין גרענץ. ער האָט אַנידער־געוואָרפן זיך אויף דער ערד און געקושט דעם שטויב פון דעם לאַנד, ווו עס גע־פינט זיך די ערשטע ייִדישע מלוכה נאָכן חורבן פון בית־שני.

ווען ער האָט זיך אויפגעהויבן פון דער ערד, זענען טרערן גערונען אויף זיי־נע באַקן און די אויגן האָבן געגליט פון גרויס באַגייסטערונג, וואָס ענדלעך איז אים געלונגען דורכצופירן די גרעסטע העלפט פון זיין שליחות. איצט דאַרף ער בלויז אָנקומען אין הויף פון קעניג אהרן בן יוסף און איבערגעבן אים דעם בריוו פון נשיא ר׳ חסדאי אבן שפרוט.

זיי זענען אין איין טאָג מיט פאַרנאַכט צוגלייך אָנגעקומען צום מערבדיקן ברעג פון כוזרישן (קאַספישן) ים, אין דער האָפענ־שטאָט דערבענד. די גאָסז זע־נען פאַרפלייצט געווען מיט פיל מענטשן. עס האָט אויסגעזען ווי יום־טוב אין שטאָט, און יצחק האָט זיך געווונדערט, ווייל ער האָט געווּסט, אַז איצט איז נישט פאַראַן קיין שום יום־טוב. צו ראש השנה זענען נאָך געווען עטלעכע וואָכן...

ווען ער האָט אָפגעשטעלט עטלעכע מענטשן, אויף וועמענס פנימער ער האָט דערקענט, אַז זיי זענען יידן, האָט ער זיך גלייך געווענדט אויף לשון־קודש און געפרעגט אויף דער אורזאַך פון דער דאָזיקער יום־טובדיקייט.

די אָפּגעשטעלטע מענטשן האָבן זיך זייער געווונדערט אויף דער אויסטער־לישקייט פון דעם יונגנמאַנס הלבשה. ער איז געווען אָנגעטאָן ווי אַ ביזאַנטיער, אין אַ ברוינעם זשופּאָן און מיט אַ גרינעם גאַרטל אַרומגעבונדן די לענדן, אָבער דאָס לשון זיינס אין לשון־קודש, די שפראַך פון זייערע אור־עלטערן אין לאַנד פון יהודה.

www.libtool.com.cn

— הײַנטיקן חודש פֿראָוען מיר אַ יום־טוב, ווײַל עס איז געווָאָרן צוויי הונדערט יאָר זינט די כוזרים האָבן אָנגענומען דאָס יידישע גלויבן... — האָט מען אים געענטפֿערט.

זיי זענען באַלד אַרומגערינגלט געוואָרן דורך אַ גרופּע נייגעריקע מענער און פֿרויען און מ׳האָט זיי אָנגעהויבן אויספֿרעגן ווער זיי זענען און נאָך וואָס זיי זענען געקומען אין לאַנד אַריין. עס האָט ביי אַלעמען אַרויסגערופֿן אַ חשד, וואָס פֿלוצלינג באַווײַזן זיך צוויי פֿרעמדע מענער אין לאַנד, און אין די גאַסן שמועסט מען וועגן מלחמות מיט די אַראַבער און די סלאַוון.

אויסהערנדיק אָבער די דערציילונג פֿון יצחקן, דעם שליח פֿון אַנדאַלוזישן נשיא ביי ייִדן, האָבן זיי באַקומען צוטרוי צו זיינע רייד. ווײַל זיין רעדן איז געווען אויפֿריכטיק און אמת. וועגן דעם צווײַטן האָבן זיי שוין גאָרנישט געפֿרעגט. יצחקס אָנווועזנקייט האָט שוין אַלץ פֿאַרענטפֿערט.

— דו דאַרפֿסט זיך צואיילן און גיין קיין באַלאַנגאַר אָדער איטיל, די הויפּט־שטאָט פֿון אונדזער מלך. דאָרט וועלן פֿאַרקומען די גרעסטע און פֿאַרבנרייכסטע פֿייערונגען פֿון לאַנד, און אויב דו האָסט אַ בריוו צום קעניג יוסף, וועסטו דאָרט אויפֿגענומען ווערן מיט גרויס כבוד — האָבן מענטשן אים געראָטן.

און יצחק האָט זיי געפֿאָלגט. באַלד צומאָרגנס, נאָכן אויסרוען זיך אין אַן אכסניה, האָט ער זיך אויפֿגעהויבן, צוזאַמען מיט זיין ביזאַנטישן פֿריינט, און פֿאַרטאָג, מיטן אויפֿבלויען פֿון נייעם פֿרימאָרגן, האָבן זיי זיך אַרויסגעלאָזט מיטן ברעג פֿון כוזרישן ים און מיט די גלאַטיקע זאַמדן, וואָס האָבן געבלישטשעט אין פֿרימאָרגן ווי גינגאָלד אין דעם רויטן אויפֿגאַנג פֿון דער זון, און זיי האָבן געוועדט זייערע טריט אין דער הויפּטשטאָט פֿון כוזרים־לאַנד.

דאָס איז געווען דער שענסטער טאָג פֿון זיין לעבן. אַזוי האָט יצחק זיך שפּעטער פֿאַרטרויט פֿאַר זיין פֿריינט אברהם־דאַגאָמאַר.

— פֿון קינדווייז־אויף האָב איך געחלומט אויפצוזוכן די פֿאַרלוירענע עשרת־השבטים, וועגן וועלכע מ׳האָט ביי אונדז זיך דערציילט, אַז זיי וווינען הינטער די הרי־חושך... און איך גלייב באמונה שלימה, אַז די כוזרים זענען אָפּשטאַמיקע פֿון די דאָזיקע פֿאַרלוירענע שבטים, וואָרים סתם קומט מען נישט צו־ריק צום יידישן גלויבן — האָט יצחק זיך פֿונאַנדערגעלאָזט מיט זיינע פֿאַנטאַזיעס פֿאַר זיין פֿריינט.

ער האָט אָבער מער נערעדט פֿאַר זיך אַליין ווי פֿאַר דאַגאָמאַרן. ער האָט געוואָלט וואָס מער הנאה האָבן פֿון זיין שענסטן טאָג, ווען עס ווערט ממש ווי אויף דער האַנט מקוים אַ וונדערלעכער חלום...

דערצו האָט אים אַלץ אַזוי פֿיין צוגעשפּילט. דער קאַספּישער ים אַדער ווי ער קאָן אים אַלס דעם ים פֿון די כוזרים, האָט עפּעס אַזוי אויסטערליש בלוי זיך

www.libtool.com.cn

אפגעשפיגלט קעגנאיבער דעם נאך בלויערן הימל, און די זון האט אזוי גאלדיק זיך געבאדן אין איין בליציקער גלאטיקייט. און אויף זיין רעכטער זייט האבן זיך אוועקגעצויגן, אויף ווי ווייט דאס אויג האט נאר געקאנט גרייכן, ריזיקע שטחים מיט גרינע גערטנער, מאנדל־סעדער, ווינשטאקן און אראנזשן־פלאנטאציעס. עס האט אזוי געשמעקט, אז מ׳האט קוים געקאנט דעם אטעם אפכאפן.

זיי האבן אויף זייער וועג אנגעטראפן קאראוואנען מיט די פארשידנסטע סחורות, וואס סוחרים האבן געפירט אויפן וועג קיין ביזאנץ דורך די קאווקאזער בערג. זיי האבן זיך אלע אזוי פריינטלעך מיט זיי באגריסט אויפן וועג, געווינטשן פרידן און שלווה... און ביי יצחקן אין הארץ האט טאקע געהרט פרידן און רו. ער איז געווען גליקלעך, וואס ער האט זיינס דערגרייכט און נאך גליקלעכער ביים געדאנק, אז ער וועט זיך אמאל מיט דעם אלעם טיילן אין זיין שטאט קארדאווא, ווען ער וועט אם ירצה השם זיך אומקערן א געזונטער און אומבאשעדיקטער פון זיין אויסטערליש־לאנגער רייזע.

ער האט אזש אנגעהויבן אויפן הויכן קול צו זינגען, און זיין פריינט, כאטש ער האט זיינע ניגונים נישט געקענט, האט זיך באמיט אים אונטערצוהאלטן. זיי זענען ביידע געווען איצט צוויי גליקלעכע קינדער פון גאטס פרייער וועלט.

— ווי ווייט האבן מיר נאך קיין באלאנגאר?... — — האט יצחק אלעמאל אפגעשטעלט עמיצן פון א דורכגייענדיקן קארוואן און ביי אים געפרעגט.

— נאך צוויי טעג גאנג, נאך אנדערהאלבן טאג גאנג... — — האט מען אים געענטפערט, און דער וועג איז מיט יעדער שעה אלץ קירצער געוואָרן און דער ציל האט זיך דערנענטערט.

— אין וואס האבן די צוויי כוזרים דיך אזוי שטארק חושד געווען און עס האט זיך זיי גארנישט געגלוסט דיך צו באפרייען? — האט איינמאל, פון נישט האבנדיק וואס צו רעדן, יצחק א פרעג געטאן ביי זיין עלטערן פריינט.

אברהם־דאגאמאר איז רויט געוואָרן, דערנאך האט א בלאסקייט באדעקט זיין געזיכט און א ווייליע שטיל־געשוויגן. ער האט אבער אויף דער דאזיקער פראגע נישט געקאנט דורכגיין מיט סתם נישט ענטפערן. ער האט זיך געוואקלט אביסל, אנגעהויבן עפעס צו שטאמלען, צו קארקלען מיט דער צונג, ביז ער איז ענדלעך ארויס מיטן ריינעם אמת:

— איך האב איינמאל, צווישן א גרויסער אפטיילונג פון אראבער און סלאוון, געפירט א קאמף אין די קאווקאזער בערג מיט כוזרישע מיליטער־אפטיילונגען, און דער איינער כוזרי, וואס איז מיט דיר געריטן אויף איין פערד, איז געווען צווישן מיינע קעגנער. איך האב אים גלייך דערקענט, ווי נאר איך האב אים דערזען דעמאלט אראפשטייגן פון שיפל אויפן ברעג פון שוואַרצן ים... איך האב געמיינט, אז מיין לעבן איז שוין נישט ווערט קיין צעבראכענע פרוטה. ווען ער

www.libtool.com.cn

וואָלט מיך געווען דערקענט, וואָלט ער געווען נקמה געמומען אין מיר. אָבער ווייזט אויס, אַז עפּעס האָט זיך אים אין געדאַנק געפּלאָנטערט, אָבער זיכער איז ער נישט געווען, אַז איך בין דאָס דער זעלבער ביזאַנטיער, וואָס האָב אים גע־האָט דערלאַנגט אַ קלאַפּ מיט דער שווערד, אַז איך האָב אים שיער נישט געטויט אויפן אָרט. דאָס האָסטו מיט דיין אָנווועזנקייט מיך געראַטעוועט פון אַ זיכערן טויט. וואָלט ער מיט מיר גראָד געווען געריטן צוזאַמען און זיך מער צוגעקוקט, וואָלט ער מיך געווען אויף געוויס דערקענט, און דעמאָלט...

— האָסטו חרטה אויף דיין טאַט? — האָט יצחק אים געפרעגט.

— זיכער האָב איך חרטה און איך וואָלט געוואָלט אים נאָכאַמאָל באַגע־גענען און בעטן ביי אים מחילה — האָט דאָגאָמאָר מיט אַ טרויער אין זיין שטים געענטפערט.

נאָך דעם געשפּרעך האָט ווידער געהערשט שטילשווייגן צווישן זיי ביידע, זיי זענען געריטן לאַנגזאַם, טריט־ביי־טריט האָרט ביים ברעג פון ים. אין דער הייסער לופט האָט געשומעט די שטילקייט אין די אויערן, יעדער פון זיי איז געווען פאַרטיפט אין זיינע געדאַנקען.

דאָגאָמאָר האָט באמת חרטה געהאַט אויף זיין באַגאַנגענער טאַט קעגן דעם כוזרי, און ער וואָלט אַלץ אין דער וועלט געטאָן, אַז דאָס זאָל אים פאַרגעבן ווערן. ער האָט ביי זיך אין האַרץ אָפּגעמאַכט, אַז ווי נאָר ער וועט קומען אין דער הויפּטשטאָט פון דעם כוזרים־לאַנד, אַזוי וועט ער גלייך אים אויפזוכן און נעמען אויף זיך יעדע שטראָף, וואָס מ׳וועט אים צופּסקענען...

יצחקס געדאַנקען זענען איצט געווען גאָר־גאָר ווייט פון דאַנען. ער האָט כמעט גאָרנישט געזען מיט זיינע אויגן, כאָטש ער האָט זיי געהאַלטן אָפן און דער בליק איז געווען אָנגעשטעלט גלייך אויפן ים... עס האָט זיך אים געפּלאָנטערט אין מוח אַ געמיש פון רעיונות, אַזוי אַז אַלץ איז געווען אַזוי פאַרנעפּלט און ער האָט זיך נישט געקאָנט אָפּגעבן קיין דין וחשבון וועגן וואָס ער טראַכט... די בילי־דער זענען פאַר זיינע אויגן אַזוי שנעל געפלויגן, אַז ער האָט זיי נישט געקאָנט דערכאַפּן מיט זיין מחשבה. אָט דאָ האָט ער דערזען דאָס ליכטיקע פּנימל פון פּנינהן, און אָט איז שוין פאַר די אויגן געשטאַנען דער פּאָטער. די רויטע באָרד האָט אַזוי געפּלאַקערט פאַר זיין בליק, אַז ער האָט זיך אַזש מיט דער האַנט די אויגן פאַרדעקט.

פּלוצלינג האָט ער אַ גליקלעכן שמייכל געטאָן, ער האָט זיך דערמאָנט, ווי ער האָט איינמאָל מיט פּנינהן איינגעחזרט די פערזן פון אַ לשון־קודשדיקן שיר, וואָס דונש בן לברט האָט אָנגעשריבן און עס איז גראָד אַריינגעקומען זיין לערער, מנחם בן סרוק... פּנינה האָט געפרווט באַהאַלטן דאָס ליד, וויסנדיק, ווי ווייט

www.libtool.com.cn

די ביידע משוררים האָבן זיך נישט ליב. סרוק האָט עס באַמערקט, און ער האָט איר פאַרגעהאַלטן און זי אויסגעמוסרט.

— אַ שיר, אויב ער איז נאָר גוט אָנגעשריבן און ער האַלט אויס דעם משקל, איז שוין גוט, אֲפילו ווען דער מחבר דערפון איז דונש בן לברט...

פּנינה האָט זיך פון דעם דאָזיקן זאָג זייער שטאַרק צעלאַכט. עס איז איר געפעלן געווארן מנחם בן סרוקס מיינונג וועגן שירים, און זי האָט הויך אויפן קול דעקלאַמירט דאָס ליד. דער לערער האָט איר דערפאַר אַ קוש געטאָן אין שטערן.

אָ, ווי ער האָט דעמאָלט דעם לערער זיינעם מקנא געווען!...

ער האָט זיך דאָס אַלץ איצט דערמאָנט, און אַ גליקזעליקייט האָט אָפּגעשיינט אויף זיין פּנים.

זיין פּריינט איז געריטן לעבן אים און זייטיק אים אָבסערווירט. ער האָט געפילט, אַז עפּעס איז דער מער מיט דעם יונגן בחור, אָבער ער האָט אים נישט געוואָלט אידערפרעגן.

— זאָל ער חלומען, אויב דער חלום מאַכט אים גליקלעך!... — האָט ער געטראַכט.

ווען דער רייטער אויף אַ דורכציענדיקן קאַראַוואַן האָט זיי געזאָגט, אַז עס איז נאָך איין טאָג רייזע קיין באַלאַגנאַר, און אויב זיי וועלן אַ גאַנצע נאַכט זיך נישט אָפּשטעלן אין ערגעץ, וועלן זיי מיט זון־אויפגאַנג אַריינקומען אין די טויערן פון דער שטאָט, איז צו יצחקס גליק קיין גרענעץ נישט געווען.

— מיר וועלן זיך אין ערגעץ מער נישט אָפּשטעלן! — האָט יצחק כמעט ווי באָפוילן זיין פּריינט. — אַ גאַנצע נאַכט וועלן מיר רייטן, בפרט ווען די נעכט זענען איצט אַזעלכע ליכטיקע, די לבנה איז אין איר פולער שיין. עס איז פערצן טאָג אין חודש אלול...

יצחק איז געווען גליקלעך פון דעם היינטיקן טאָג. אַלע שיינקייטן פון זיין לעבן האָבן זיך איצט פאַר אים אויפגעוויקלט און געפינקלט פאַר זיינע אויגן אין די שענסטע פאַרבן. יאָ, זיי וועלן רייטן אַ גאַנצע נאַכט אָן אַן אָפּשטעל. עס וועט זיין אַזוי אָנגענעם ביים ברעג פון טונקל־בלויען ים מיט אַ פולער לבנה, וואָס וועט זיך אין אים באָדן און באַזילבערן דאָס וואַסער. אַלע אברים האָבן איצט אין אים געזונגען און ער האָט מיטגעזונגען די שירה, וואָס האָט זיך געריסן פון זיין נשמה...

— איך בין דיך מקנא, יצחק!... — האָט פלוצלינג דאָגאָמאַר אויסגערופן מיט טרויער אין זיין שטים — דו ביסט נאָך יונג און האָסט נאָך די גאַנצע וועלט פאַר דיר, אָבער איך האָב שוין אָפּגעזונגען...

— זאָרג דיך נישט, מיין פּריינט. איך וועל נאָך טאַנצן אויף דיין חתונה מיט אַ שיין כוזריש מיידל... — האָט אים יצחק אַ קלאַפּ געטאָן אויפן אַקסל —

www.libtool.com.cn

מען טאָר נישט טרויערן, פריילעך דאַרף אַ מענטש זיין, בפרט אַ מענטש, וואָס האָט גאָט אין האַרצן. און אויב האָסט אים אפשר נישט געהאַט, האָסטו אים איצט געפונען. ווײל איז דיר, וואָס האָסט געפונען דיין ריכטיקן גלויבן און דיין ריכטיקן גאָט!...

טרערן האָבן זיך געשטעלט דעם ביזאַנטיער אין די אויגן. ער איז דעם יונגן בחור דאַנקבאַר געווען פאַר די גוטע און טרייסטנדיקע רייד. ער האָט גאָר־נישט געענטפערט, אָבער מ׳האָט געזען באַשיינפערלעך, ווי זיין פנים האָט זיך אויסגעלייטערט און אין די אויגן האָט זיך אָנגעצונדן אַ ליכטיק פייערל.

מיטאַמאָל, ווי דורך אַ געהיימען שפרוך, איז צוגעפאַלן די נאַכט, אַ ליכ־טיקע און שמעקעדיקע. זיי האָבן זיך בלויז אָפגערוט אַ האַלבע שעה צייט, כדי אונטערצולענען די הערצער און אָפזאָגן די ביינאַכטיקע תפילה. באַלד נאָכדעם זענען זיי ווייטער געריטן צום טאַקט פון דעם פליעסק פון די ים־כוואַליעס, וואָס האָבן געוואָשן דעם ברעג...

— לאָמיר זיך צואיילן!... — האָט יצחק אַ זאָג געטאָן צו דאָגאָמאַרן און דערביי אַ שטויס געטאָן מיט די שפיצן פון ביידע פיס אין בויך פון פערד, אַז עס האָט אָנגעהויבן געשווינדער צו לויפן, און נאָך אים האָט אויך נאָכגעאיילט דאָגאָמאַר אויף זיין פערד. זיי האָבן זיך פונאַנדערגעיאָגט אין אַ גאַלאָפּ, אַז די קלעפּ פון קאָפּיטעס האָבן אָזש אָפּגעהילכט אין דער שטילער ביינאַכטיקער לופט.

אַ קיל ווינטל האָט זיי געבלאָזן פון אַנטקעגן אין פנים אַריין, און אויבן האָט די לבנה ווי אַן עמוד האש זיי באַלויכטן דעם וועג. עס איז היינט געווען ביי זיי אַ וואַך־נאַכט, ווי ערב אַ גרויסער און הייליקער געשעעניש...

צוויי לאַנגע שאָטנס האָבן זיך אויסגעשפרייט פאַראויס פון זיי, און די פערד זענען געלאָפן ווי אין געיעג מיט די שאָטנס, וועך וועמען עס וועט אויבעריאָגן. פון צייט־צו־צייט האָט זיך געהערט דער געוואַי פון אַ שאַקאָל, וואָס האָט אָפּ־געשאָלט פון צווישן די שמעקעדיקע וויינשטאָקן. דאָס האָט זיך אַזאַ איינער פון גרויס תענוג און זאָטקייט צעשריגן אויפן קול.

זיי האָבן ביידע כמעט קיין וואָרט נישט אויסגערעדט אַ גאַנצע נאַכט. עס איז נישט געווען וואָס צו רעדן, ווייל אַלץ האָט אין זיי געזונגען איין גרויסע שירה צום באַשעפער פון דער וועלט, אָפּגעבנדיק אים אַ שבח און לויב פאַר דער שיי־קייט, וואָס ער האָט באַשאָפן פאַרן מענטש, און די כוואַליעס פון ים האָבן מיט־געהאַלטן אין ריטם און עס איז אַרויסגעקומען אַ רייכע סימפאָניע, מיט וועלכער די לופט איז געווען אָנגעפילט.

נישט צו ווײַסן פון ווען און וואַנען, האָט זיך דער הימל אויף יענער זייט פון כוזרישן ים אָנגעהויבן פאַרבלאַסן און אַ רויטקייט איז פון דאָרטן אויפגעגאַנ־גען ווי אַ הערלעך געמעל פון אַלערליי קאָלירן, ווי אַן אומזעבאַרע האַנט וואָלט

www.libtool.com.cn

מיט אַ כישופדיקן פענדזל געפירט, און האָט דאָס שענסטע, געטלעכסטע בילד פאַר זייערע אויגן פאַרגעבראַכט.

די זון איז ווי אַ גליענדיקע רויטע קויל מיטאַמאָל אַ שפרונג אַרויס געטאָן פון אונטערן האָריזאָנט אין ווייטן ים און אָפּגעגאָסן די גאַנצע וועלט מיט אַ פּורפּורנער פאַרב. זייערע אייגענע פנימער האָבן אויפגעלויכטן אין דער צויבערלעכער רויטקייט און זיי האָבן אויסגעזען ווי ברענענדיקע מלאכים, וואָס זענען פון ערגעץ אַן אומבאַקאַנטער וועלט געקומען צו שוועבן.

עס איז פאַר זייערע אויגן אויפגעגאַנגען אַ נייער טאָג, וואָס זינט די וועלט שטייט, איז ער נאָך פאַר דעם מענטשלעכן באַשעפעניש נישט געהאַט געוויזן געווארן. עס האָט אויסגעזען, ווי גאָט וואָלט דעם הערלעכן טאָג פון אַ באַהעלטענישַ אַרויסגענומען און אַ שיין געגעבן מיט אים פאַר דער וועלט און אויסגערופן: „נאָט און זעט!"...

— שמע ישראל ה' אלהינו ה' אחד! — האָט יצחק אויסגערופן אין גרויס התפּעלות, און דער ביזאַנטיער האָט אים נאָכגעזאָגט וואָרט אין וואָרט מיט גרויס כוונה און ערפורכט.

ווי פון אונטער דער ערד האָט אַ טויך־אויף געטאָן אַ ים מיט ווייסע געצעלטן, צווישן וועלכע עס האָבן זיך אויפגעהויבן פון שטייגער געמויערטע פּאַלאַצן. דאָס איז געווען די כוזרישע הויפּטשטאָט באַלאַנגאַר.

אַ תכלתדיקער בלויער הימל מיט אַ גליענדיק־בלענדיקער זון איז געווען אויסגעשפרייט איבער דער וועלט און מיט אַ בלויער קלאָרקייט, דורכגעווּעבט מיט בלישטשענדיקע גאָלדענע פעדעם, האָט ער זיך אָפּגעשפּיגלט אין כוזרישן ים. דער ים־ברעג, ווּוהין עס פליסט אַריין מיט שטורמישן געוויש דער טייך אימטיל (וואָלגע), האָט זיך געבאָדן אין זוניקן גרינס, וואָס האָט כמעט אינגאַנצן אין זיך פאַרטרונקען די שטאָט. אַ פאַרשיכורנדיקער ריח האָט זיך געטראָגן פון דעם ווייסן און ראָזן בליענדן אין פאַרשמעקט די גאַנצע געגנט אַרום.

ווען זיי זענען אַריינגעקומען אין די טויערן פון דער שטאָט, האָבן זיי זיך מיטאַמאָל געפונען צווישן ריזיקע מחנות מענטשן, וואָס האָבן אָנגעפילט די גאַסן פון דער גאָלדענער שטאָט, ווי די איינווווינער האָבן ליב געהאַט אָנצוורופן די רעזידענץ פון זייער באַליבטן קעניג. אָלע זענען זיי געווען אָנגעטאָן אין יום־טובדיקע קליידער, אין בונטן גרין, געל און רויט. די פאַרבנרייכקייט האָט זיך געמישט אין דעם גאָלדענעם שפּינוועבס פון די הייסע זון־שטראַלן און געזעטיקט דאָס אויג פון צושויער.

עס האָט זיך געהערט דאָס שפּילן אויף פייפלעך און דאָס קלאַפן אין פויקן, וואָס איז באַגלייט געווארן מיט אַ דורכנעמענדיק געזאַנג און מיט דעם אַקאָמפּאַ־

www.libtool.com.cn

גיאַמענט פון געריש פון שטראַמענדיקן טייך איטיל, וואָס האָט שנעל און מיט אייליגיש געטראָגן זיינע וואַסערן אין ים פון די כוזרים...

די מיט פרייד אָנגעפילטע איינווינער האָבן געהאַלטן אין איין אַרויספלייצן פון זייערע בלענדנדיקע וווייסע לייוונטענע געצעלטן און פון זייערע הייזער, וואָס האָבן אַרויסגעטויכט פון צווישן די גרינע מיט בליִעכץ אָנגעפילטע שמעקעדיקע געסנער הינטער דער שטאָט, לעבן סודותפול־שעפטשענדיקן בלוי־גאָלדענעם ים, און האָבן פאַרפילט די נאָך ליידיקע שטחים אויף די גאַסן און אויסגעמישט זיך מיט די זינגענדיקע מחנות.

איבער דער גאַנצער בריי פון די גאָלד־זאַמדיקע גאַסן האָבן זיי איצט אַלע מאַרשירט צום טאָקט פון די פויקן און טראָמפייטן און יעדעס מאָל האָט זיך דערהערט אַ פריידיקער אויסרוף, וואָס האָט די בלויע לופט פאַרהילכט: „יחי המלך יוסף!" — זאָל לעבן דער כאַקאַן יוסף! און זיי האָבן אָנגעהויבן מאַכן משונהדיקע באַוועגונגען מיט זייערע שלאַנקע קערפערס. שיינע מיידלעך, מיט שוואַרץ־געקרייזלטע קעפ האָר און פלאַקערדיקע אויגן, האָבן זיך געבויגן אויף אַלע זייטן, דערנאָך האָבן זיי זיך אַ לאָז געטאָן אין אַ גרויס ראָד, ביי די הענט זיך אָנגענומען און האָבן אָנגעהויבן אויספירן פאַרשידענע אויסטערלישע טענץ, אונטער די גלוסטנדיקע בליקן פון די יונגע בחורים, וועלכע האָבן אין היינטיקן טאָג, אויפן באַפעל פון קעניג, געדאַרפט זיך אויסדערוויילן זייערע באַשערטע...

— ווי שיין זיי אָרדענען איין זייערע ימים טובים! — האָט יצחק אויסגערופן צו זיין ביזאַנטישן באַגלייטער — מיינע אויגן האָבן דאָס נאָך קיינמאָל נישט געזען. אָבער לאָמיך זיי פרעגן וואָס פאַר אַ יום־טוב עס איז היינט. איך וויל עס נאָכאַמאָל הערן פון זייערע אייגענע מיילער...

און ער האָט אָנגעהויבן גיין פון איין מענטש צום אַנדערן און פרעגן די אייגענע און די זעלבע פראַגע, כאָטש ער האָט עס שוין געוווסט:

— וואָס פאַר אַ יום־טוב איז עס היינט?... צוליב וואָס האָט זיך די גאַנצע שטאָט מיט אייגווינער אַזוי פרי אַרויסגעלאָזט איבער די גאַסן מיט טאַנץ, מיט געזאַנג און פויקן?...

די מענטשן, וועלכע ער האָט אָפגעשטעלט, סיי מענער און סיי פרויען, האָבן אים אָנגעקוקט ווי אַ מאָדנע באַשעפעניש, וואָס איז פלוצלינג אַראָפגעפאַלן פון הימל. וואָס הייסט, אַ מענטש זאָל נישט וויסן וועגן דעם היינטיקן גרויסן יום־טוב, וואָס עס ווערט געפייערט לכבוד דער היסטאָרישער געשעענישן!...

פאַר כעס, וואָס אַ יידישער מענטש ווייסט נישט וואָס פאַר אַ יום־טוב עס איז, האָבן זיך אַלע פון אים אָפגעקערט, אָפמעסטנדיק אים מיט חשד און גרויס פאַרחידושטקייט.

בלויז איין מיידל, צו וועלכער ער האָט זיך געווענדט מיט דער זעלבער פראַ־

www.libtool.com.cn

גע, וואָס פֿאַר אַ יום־טוב עס איז היינט אין דער הויפּטשטאָט באַלאַנגאַר (אַסט־ראַכאַן), האָט זיך מיט אים אָפּגעשטעלט און געוואָרפן אַ חנעוודיקן בליק, פול מיט צויבער און רייץ, אַז עס איז אים ווארים געוואָרן אין אַלע אברים. איר יונג פנימל איז געווען אָפּגעברוינט פון דער הייסער זון און פון אירע בלוילעך־גרינע אויגן האָט אַרויסגעשיינט אַ ים מיט גוטסקייט. מיט אַ סאַמעט־ווייכער אויס־שפּראַך אין דעם קלינגענדיקסטן לשון־קודש האָט זי צו אים אויסגערופן מיט אַ ויבערירנדיקער און מעלאָדישער שטים:

— ווי איך זע, ביסטו אַ פרעמדער ביי אונדז אין לאַנד. וואָרים ווי איז דאָס מעגלעך, אַז אַ יידישער מענטש — און דאָס זעסטו אויס צו זיין, נישט אמת? — זאָל נישט ווייסן, פֿאַרוואָס עס איז יום־טוב ביי אונדז! אָבער דאָס, וואָס דיינע אויגן זענען איצט, איז נאָך גאָרנישט אין פֿאַרגלייך, וואָס דו וועסט זען אין אַ פֿאָר רגעס אַרום... באַלד וועט דער מלך אונדזערער, דער כאַקאַן יוסף בן אהרן, אַרויסרייטן אין זיין פולער פּראַכט אויף אַ מילך־ווייסן פערד, וואָס שטאַמט פון דעם פערד, וואָס דער אַראַבישער קאָליף האָרון אל ראַשיד האָט זיין עלטער־על־טער זיידן געגעבן אַלס מתנה. טראָמפּייטן וועלן שאַלן, פייפלעך וועלן פייפן און שופֿרות וועלן בלאָזן, אָנזאָגנדיק דעם פּאָלק פון די כוזרים, אַז פונקט היינט, אין יאָר ד׳ אלפים תש״י (950), איז געוואָרן 200 יאָר זינט דער עלטער־עלטער זיי־דע פון אַלמעכטיקן קעניג יוסף, דער כאַקאַן פון דעם כוזרישן פֿאָלק, בולאַן דער גרויסער, האָט אָנגענומען דאָס יידישע גלויבן...

דערביי האָבן די אויגן פון דעם שוואַרץ־חנעוודיקן מיידל אַזוי געפלאַקערט און געברענט, אַז מען האָט געקאָנט לעבן איר אָנגעצונדן ווערן. זי איז געווען אינגאַנצן דורכגענומען פון פרייד און התפּעלות, און זי איז געווען גליקלעך צו האָבן פֿאָר וועמען צו דערציילן וועגן דעם דאָזיקן גרויסן טאָג.

און כאָטש יצחק האָט שוין געוווסט וועגן דעם דאָזיקן יום־טוב פון די ריידּ פון די יידן אין דער שטאָט דערבענד, האָט ער אירע ריידּ אויפגענומען, ווי זיי וואָלטן פֿאָר אים געווען ניי, וויל דער אופן ווי דאָס דאָזיקע פּראַכטפולע מיידל האָט אים דערציילט, האָט אַלץ געקראָגן גאָר אַן אַנדער פנים...

ער איז איר דערפֿאָר דאַנקבאַר געווען אַן אַ שיעור. זי האָט מיט אירע ריידּ דעם דאָזיקן יום־טוב צוגעגעבן אַ סך רייץ און אינטערעסאַנטקייט. אַחוץ דעם האָט דאָס מיידל אויף אים געמאַכט אַן אומגעהויערן אייַנדרוק, זי איז געווען ווי אַ טראָפן וואַסער ענלעך צו פנינהן: אַן אמתע יידישע טאָכטער, אַן שום צומיש פון וועלכן עס איז אַנדערן בלוט...

טרערן זענען געקומען אין יצחקס אויגן פּאָר גרויס געריטקייט, וואָס אויף אים איז אויסגעפאַלן דער גורל בייצוווינען אַזאַ גרויסן יידישן יום־טוב, געפּראַ־ווען אין אַ יידישער מלוכה. ער האָט זיך איצט מיט זיינע אייגענע אויגן איבער־

www.libtool.com.cn

צייגט אין דער אמתדיקייט פון די רייד, וואָס די שליחים פון ביזאַנטישן קייסער האָבן איבערגעגעבן אין דער אַנדאַלוזישער הויפטשטאָט קאָרדאָוואַ, אין הויף פון אויסערן־מיניסטער, ר׳ חסדאי אבן שפרוט.

ער האָט זיך מיט זיין פרייד געטיילט מיט דעם איינעם פון די דאָזיקע ביזאַנטישע שליחים, וועלכער איז באַקערט געוואָרן צום יידישן גלויבן, כאָטש אויף אַן אָפיציעלן אופן האָט ער זיך נאָך נישט געהאַט מגייר געווען. אויך ער, אברהם־דאַגאַמאַר, האָט זיך געפרייט מיט דער גרויסער יידישער שמחה און אַ ליכטיקע שיין האָט זיין פנים באַלויכטן.

דאָס מיידל האָט מיט נייגעריקייט געקוקט אויף די ביידע מענער און זי האָט פון זייער פאַרהאַלטן זיך פאַרשטאַנען, אַז איר דערציילן האָט געמאַכט אויף זיי אַן אומגעהויערן אייגדרוק, און זי האָט גאָר גרויס חשק געהאַט געווויר צו ווערן געווי ווער זיי זענען און צוליב וואָס זענען זיי אַהערגעקומען און פון וואַנען ברענגט עס זיי דאָ אַהער אין איר לאַנד אַריין...

עס איז איר געלעגן אויף דער שפּיץ צונג די פראַגע זיי צו שטעלן. אירע בליקן האָבן דורכגעדרונגען די צוויי פרעמדע געסט און דערביי האָט אַ פריינט־לעכער שמייכל געשוועבט איבער אירע ליפּן, וואָס האָבן זיך ווי אַ ראָזער קאָראַל געעפנט און אַ שורה פּערל־ווייסע ציינדלעך האָבן אַרויסגעפינקלט פון צווישן זיי...

ענדלעך האָט זיך איר בליק אָפּגעשטעלט אויף יצחקן, ווייל ער האָט איר אויסגעוויזן צו זיין נענטער און היימישער סיי מיט זיין אויסזען און סיי מיט דער שפּראַך, וואָרים בלויז ער האָט גערעדט די אַלטע שפּראַך פון די נביאים, בעת זיין חבר האָט נאָר אייניקע ווערטער אַרויסגערעדט, וואָס ס׳איז שווער גע־ווען צו פאַרשטיין.

— פון וואַנען קומסטו, מיין פריינט?... און וואָס איז דיין ציל דאָ אין לאַנד? — האָט זי געפרעגט דעם יידישן שליח פון קאָרדאָוואַ און אים דערביי דורכגעדרונגען מיט איר וואַרימען בליק.

יצחק האָט איר אין קורצע ווערטער דערציילט דעם צוועק פון זיין קומען אַהער און פון וואַנען ער שטאַמט, און ווי אַזוי זיינע ברידער דאָרט אין דער וויי־טער שפּאַניע לעכצן צו וויסן אַ וואָרט וועגן דער יידישער מלוכה ביים טייך אי־טיל, וואָס איז אויף דער אַנדערער זייט פון באַרג אַררט אין קאָווקאַז. וואָס מער ער האָט געזעדט, אַלץ מער האָבן אירע אויגן געגליט פון נייגעריקייט. זי האָט אויך פון צייט־צו־צייט געוואָרפן אַ בליק אויף זיין פריינט, וועלכער האָט לויט איר אָפּשאַצונג נישט געהערט צו דעם זעלבן שטאַם וואָס יצחק, און אין איר בליק איז געווען, ווי זי וואָלט זיך געפרעגט: „און וואָר איז דער דאָזיקער אומ־באַקאַנטער מאַן, וועלכער זעט גיכער אויס אויף אונדזערס אַ שונא ווי אַ פריינט?“

www.libtool.com.cn

יצחק האָט דעם פרעגנדיקן בליק פאַרשטאַנען און ער האָט אויך בנוגע דעם געשטילט איר נייגעריקייט און דערציילט, ווי ער האָט זיך מיט דאַגאָמאַרן באַ־געגנט און וואָס ער האָט צו אים גערעדט אויפן וועג פון זייער לאַנגער רייזע.

— האָסטו דאָך אויפגעטאָן דאָס זעלבע וואָס מיין עלטער־עלטער זיידע, ר׳ יצחק סאַנגורי!... — האָט זי מיט פרייד אויסגערופן, נאָכדעם ווי זי האָט אויסגעהאָרכט די גאַנצע געשיכטע, און פאַר התפעלות אַנגעכאַפּט זיין האַנט און זי פּעסט געדריקט.

— ביסטו דאָס אייניקל פון ר׳ יצחק סאַנגורי? — האָט יצחק מיט פאַר־וווּנדערונג געפרעגט — איך האָב געהערט דערציילן וועגן אים פון אַ גרויסן תלמיד־חכם, וועלכער האָט צו אונדז פאַרבלאַנדזשעט פון בבל... זיין נאָמען איז משה בן חנוך און ער איז איצט דער ראש־ישיבה אין קאַרדאָוואַ...

— פון בבל?... — האָט זיך דאָס מיידל דערפרייט — אויך מיר זענען אָפּ־שטאַמיקע פון בבל און מיין זיידע, ר׳ יצחק סאַנגורי, איז געקומען אין לאַנד פון די כוזרים מיט אַן ערך 250 יאָר צוריק, און אַדאַנק אים האָט דאָס כוזרישע פאָלק שפּעטער אָנגענומען די יידישע אמונה.

דער ביזאַנטיער איז געשטאַנען דערלעבן און זיך צוגעהערט צום געשפּרעך פון די צוויי יונגע מענטשן, און כאָטש ער האָט נישט אַלץ פאַרשטאַנען, האָט ער זיי מקנא געווען, וואָס זיי האָבן געפונען אַ געמיינזאַמע שפּראַך. זיי זענען שוין אַזוי היימיש, ווי זיי וואָלטן זיך געקענט פון כּמה וכּמה יאָרן...

מען האָט באַשיינפערלעך געזען, ווי דאָס מיידל איז ווי צוגעקלעפּט געוואָרן צום יונגן בחור פון דער ווייטער קאַרדאָוואַ און זי קאָן פון אים נישט אָפּטרעטן. דער ביזאַנטיער האָט זי באַדויערט, וואָרים ער האָט דאָך געווּסט פון יצחקס דערציילן, אַז ער האָט אין דער היים איבערגעלאָזט אַ געליבט מיידל. סיידן ער וועט זי נעמען אַהיים פאַר אַ קעבסווייב...

— דאָס איז די גרעסטע פרייד אין מיין לעבן — האָט זי אויסגערופן מיט אַ ציטערדיק קול — וואָס איך האָב אָנגעטראָפן אויף אַ ברודער פון אַזאַ ווייט לאַנד, וועגן וועלכן מיר האָבן דאָ קיינמאָל נישט גערעדט, אַז עס עקזיסטירט אויף גאָטס וועלט. דו וועסט זיכער אויפגענומען ווערן מיט גרויס כבוד דורך אונדזער מלך יוסף בן אהרן, און אַ גרויסע פרייד וועט זיין אין קעניגלעכן הויף, ווען מען וועט לייענען דעם בריוו פון אייער פירשט ר׳ חסדאי אבן שפרוט... דער נאָמען קלינגט עפּעס אַזוי אַראַביש...

— וויל מיר וווינען אין אַן אַראַביש לאַנד... — האָט יצחק געענטפערט — האָט זיך צו אונדז עפּעס פון זיי צוגעטשעפּעט...

ער האָט איר נאָך עטוואָס געוואָלט זאָגן, אָבער אין דער זעלבער רגע האָבן די פויקן און טאַצן נאָך העכער אָנגעהויבן צו קלאַפן, די טראָמפּייטן און שופרות

www.libtool.com.cn

האָבן לאַנגע תקיעות אויסגעבלאָזן, אַזש אַ ציטער איז אַדורך איבערן לייב פון די צוויי פרעמדע געסט. דאָס מיידל האָט אַ כאַפּ געטאָן יצחקן ביי דער האַנט און אים אַ צי געטאָן נאָך זיך און דער ביזאַנטיער איז זיי נאָכגעגאַנגען ווי אַ שאָטן. זיי זענען אַלע דריי באַלד פאַרטרונקען געוואָרן אין דעם ים פון מענטשן. פון זייערע העלדזער האָבן זיך געריסן די זעלבע קולות און אויסגעשרייען, וואָס פון די אַנדערע טויזנטער און טויזנטער: „יחי המלך יוסף!“

— יחי המלך!...

די מענטשן האָבן ווי אויף אַ כישוף־שפרוך אָנגעהויבן מיטאַמאָל אָפּצוטרעטן אויף רעכטס און אויף לינקס און איבערגעלאָזט אינמיטן דער גאַס אַ ליידיק אָרט; און באַלד האָט מען פון ווייטן, אויפן זילבערנדיקן פּאָן פון כוזרישן ים, געזען אָנקומען צו רייטן אויף אַ מילך־ווייסן אַראַבישן פערד דעם מלך אַליין. ער איז געווען אָנגעטאָן אין גרין־רויטע קליידער, אויסגעהאָפטן מיט גאָלד און זילבער ביי די זוימען. אויפן קאָפּ האָט ער געטראָגן אַ קרוין פון ריינסטן גינגאָלד, וואָס האָט געבליאַסקעט אויף דער זון און האָט געשפּריצט מיט מיליאָנען פייער־דיקע פונקען אין דער בלויער לופט.

דאָס פערד האָט געשטעלט פּאַמעלעכע טריט, אַז מען האָט זיי געקאָנט ציילן איינס אין איינס. דער מלך איז געזעסן גלייך און שטאָלץ, דאָס אָליוו־ברוינע פּנים אין אַ שוואַרץ, לענגלעך בערדל איינגעראָמט, און ער האָט זיין באַקרוינטן קאָפּ געניגט דאָ אויף רעכטס און דאָ אויף לינקס, צולייגנדיק יעדעס מאָל, מיט אַ ברייטן שמייכל אויפן פּנים, די האַנט צום האַרץ און צום שטערן... לעבן אים איז אויף אַ סאַמעט־שוואַרצן פערד געריטן די קעניגין, מיט איר געטאָקטן שוואַנען־האַלדז, ווי פון מירמלשטיין אויסגעפורעמט, אינגאַנצן אין ווייסן געקליידט, ווי אַלע איבעריקע פרויען אין דער ריזיקער מחנה, און האָט שמייכלענדיק געבליצט מיט אירע ים־בלויע אויגן צום פאַרזאַמלטן המון.

— זי איז די שענסטע פרוי אין דער וועלט!... — האָט דאָס יונגע מיידל אייגנגערוימט יצחקן אין אויער, כמעט אָנרירנדיק מיט אירע פייכטע ווארימע ליפּן זיינע אויערן־לעפּלעך, אַזש אַ הייסער ציטער איז אים דורך איבער אַלע אברים.

— נישט שענער מסתמא פון דיר... — האָט יצחקן זיך נישט־ווילנדיק אַרויס־געכאַפּט פון מויל און אַ בליץ פון זיינע קויל־שוואַרצע אויגן האָט זי דורכגענומען.

דאָס מיידל איז רויט געוואָרן ביז איבער די אויערן און זי האָט פאַרשעמט אָפּגעבויגן דעם קאָפּ מיט די פּרעכטיק געקרייזלטע שוואַרצע האָר.

יצחקס פריינט האָט דאָס באַמערקט און עס האָט אים אַ גלי געטאָן אין די געבליטן. ער האָט זיך עטוואָס צוריקגעצויגן, מאַכנדיק דעם אָנשטעל, ווי ער פאַר־לירט זיך אין דער ריזיקער מחנה און איבערגעלאָזט דאָס פּאָרל אַליין.

www.libtool.com.cn

ווען יצחק האָט זיך פֿלוצלינג אַרומגעזען, אַז זיין ביזאַנטיער פריינט האָט זיך פאַרלוירן פון זיין בליק, איז ער געוואָרן אַביסל אומרויִק, אָבער אין זיין אונטערבאַווּסטזיין האָט עס אים הנאה געטאָן.

— ווי איז דיין נאָמען, שענסטע טאָכטער פון ישראל? — האָט ביי איר יצחק פֿלוצלינג אַ פרעג געטאָן.

— שולמית סאַנגורי...

— שולמית... אַ שיינער נאָמען, די געליבטע פון שלמה המלך!...

— אָבער אין מיר ליבן זיך נישט קיין מלכים — האָט זי חנעוודיק אויסגערופן.

יצחק האָט איר עפּעס געוואָלט זאָגן, אָבער ער האָט זיך תיכף צוריקגעכאַפּט. עס האָט אים אַ שוועב געטאָן פאַר די אויגן, ווי מיט פייערדיקע אותיות אויפגעשריבן: „און אַז דו וועסט באַגעגענען אַן אַנדערע?...“

אַ טרויער האָט שוועב געטאָן איבער זיין פנים, ווי אַ טונקעלער וואָלקן, אַז דאָס מיידל האָט עס אַזש באַמערקט. זי האָט אים אָנגעקוקט מיט אַן אומפאַרשטענדלעכן בליק; זי האָט אים געוואָלט עפּעס פרעגן, ווייל אָט האָבן זיך אירע ליפּן אַ באַוועג געטאָן, אָבער אין דער רגע האָט יצחק זיך אומגעקוקט, גלייך ער וואָלט דאָס ערשט איצט באַמערקט, און אַ פרעג געטאָן:

— אָ, וווּ איז מיין פריינט? ער וועט אין דער דאָזיקער ריזיקער מחנה נאָך פאַרבלאָנדזשעט ווערן!

— ער וועט זיך אָפּזוכן — האָט אים שולמית באַרויִקט — אַזאַ אויסטערליש קיילעכדיק פּנים, מיט אַזעלכע וואָסערדיק־בלויע אויגן וועט זיך יעדן וואַרפּן אין בליק און דאַרפסט נישט מורא האָבן, מען וועט אים דיר צוריקברענגען...

אין דעם מאָמענט האָט אַ גרויסע כוואָליע מענטשן זיי אַ טראָג אַוועק געגעבן און זיי האָבן זיך נישט ווילנדיק ביי די הענט אַ כאַפּ אָן געטאָן, אין דעם דאָזיקן מענטשן־געדראַנג זיך נישט צו פאַרלירן.

אָן אויסגעצויגענער שאָל פון אַ טראָמפּייט האָט אָנגעזאָגט, אַז עפּעס וויכטיקס גייט געשען. די ריזיקע מחנה האָט זיך אָפּגעשטעלט און עס איז שטיל געוואָרן ווי אין אָן אויער. פון ווייטן האָט זיך געהערט דאָס געוויש פון טייך אי־טיל, ווי ער גיסט אַריין זיינע וואַסערן אין כוזרישן ים.

— דער כאַקאָן גייט רעדן!... — האָט שולמית אַ שעפּטשע געטאָן מיט באַגייסטערונג יצחקן אין אויער אַריין — דער מלך יוסף...

דאָס האָט זי פאַרבעסערט, ווייל טאָמער ווייסט נישט דער פרעמדער וואָס אָזוינס עס מיינט דער טיטול „כאַקאָן“.

זי האָט אים אַ צי געטאָן נאָר זיך, דורכשלאָגנדיק אַ וועג אין דער ענגשאַפט.

www.libtool.com.cn

כדי זיך אַוועקצושטעלן נעגטער פון דעם פּלאַץ, ווו עס זעט זיך דאָס מילך־וויי־סע פערד, און רייטנדיק אויף אים — דער מלך.

עס האָט געהערשט אַ לענגערע ווייל שטילשווייגן. אַלעמענס בליקן זענען געווענדט צו דער זייט פון דעם קעניגלעכן פּאָר. יצחק האָט זיך איצט פון דער נאָענט צוגעקוקט צום געזיכט פון קעניג, מיט וועמען ער וועט דאַרפן נאָך הייַנט אָדער מאָרגן קומען פּנים אל פּנים. עס איז אויף אים געווען אויסגעאָסן אַ מאַיעסטעטישע אייַדלקייט. ער האָט געהאַט יִדישע שטריכן אין זיין פּנים, אָבער געמישט מיט עפּעס פּרעמדס, וואָס האָט אַרויסגעבליצט פון זיינע שוואָרצע אויגן.

„צי האָבן אַזוי אויסגעזען די קינדער פון ישׂראל, אייַדער זיי זענען פאַרטריבן געוואָרן דורך דעם מלך פון אשור?" האָט יצחק זיך געפרעגט.

וואָרים ער האָט נאָך אַלץ געגלייבט, אַז דער שבט פון די כוזרים איז אַן אַפּשטאַם פון די צען פאַרטריבענע שבטים דורך שלמנאסר מלך אשור. ער האָט געזוכט אין יעדן שטריך זיינעם עפּעס ענלעכקייט צו די יִדן אין שפּאַניע, אָדער צו די יִדן אין בבל, וועמעס געשטאַלט ער האָט געקענט פון ר׳ משה בן חנוך, צי פון דעם פּאָעט דונש בן לברט, וועלכער איז אויך פון בבלער אָפּשטאַם.

דער מלך יוסף בן אהרן האָט אָן שום ספּק געהאַט אין זיך פון קעניגלעכן אויסזען. פון זיינע אויגן האָט אַרויסגעשפּראָצט אַ באַפעלעריש קראַפט, אָבער גלייכצייטיק — אויך אַ ווייכקייט פון אַ גוטן מענטש. אַזוי איז אויך געווען די קעניגין, וועמענס שטריבן אָבער זענען געווען מער ענלעך צו די שפּאַנישע יִדן, וואָס יצחק האָט געקענט.

— איז די קעניגין אויך אַן אָפּשטאַמיקע פון די כוזרים? — האָט יצחק שטיל געפרעגט ביי שולמיתן.

— ניין, זי איז אָן אָפּשטאַמיקע פון הויז פון סאַנגורי, זי איז מיינע אַ קרובה... — האָט שולמית נישט אָן שטאָלץ געענטפערט און געקוקט דורכדרינגלעך אויף דעם קאַרדאָווער יונגמאַן, וואָס פאָר אַן איינדרוק אירע רייד האָבן אויף אים געמאַכט.

— מען דערקענט עס גלייך... — האָט יצחק שטיל אַ פּליסטער געטאָן, און אַ צופּרידנקייט האָט זיך אויסגעדריקט אויף זיין פּנים, וואָס די ביידע בלוטן מישן זיך אויס שוין אַזוי עטלעכע דורות נאָכאַנאַנד.

עמיץ האָט זיי איינגעשטילט מיט אַ דראָענדיקן בליק, וויל דער קעניג האָט שוין געזאָלט אָנהייבן צו רעדן.

אין דער זעלבער רגע האָט זיך דערהערט די אָנגענעמע שטים פון כוזרישן הערשער:

— מיינע טייערע ברידער, יִדן! — האָט ער אָנגעהויבן — מיינע טייערע

www.libtool.com.cn

אונטערטאַנען פון אַלע גלויבנס און פעלקער... יאָ, איך בין שטאָלץ דערויף, וואָס איך קאָן אייך אַזוי אָנרופן און וואָס אונטער מיין הערשאַפט, פונקט ווי אונטער דער הערשאַפט פון אַלע מיינע זיידעס, די קעניגן פון דעם כוזרים־פאָלק, בין צו מיין עלטער־עלטער זיידן, דעם כאַקאַן בולאַן, אָדער סבריאל, ווי ער האָט זיך גע־רופן נאָכן מגייר זיין זיך — לעבן אַלע פריי און זיי קאָנען דינען צו זייערע גע־טער און דערפאַר נישט געדופט צו ווערן... איך גלייב מיט מיין גאַנצן האַרץ, אַז די אַלע, וואָס האָבן נאָך נישט אָנערקענט די אמונה פון אייניצקיק גאָט, טוען עס נישט דערפאַר, ווייל זיי פאַרמיאוסן אין דעם דאָזיקן גלויבן, נאָר דער־פאַר, ווייל זיי זענען נאָך געשלאָגן מיט בלינדקייט און זיי קאָנען נישט אָפּשאַצן די גרויסקייט און דערהויבנקייט, וואָס מיין זיידע, בולאַן דער גרויסער, האָט דערזען אין חלום און פון דעם חלום געמאַכט אַ ווירקלעכקייט... היינט, אין פופצנטן טאָג פון חודש אלול פון יאָר ד׳ אלפים תש״י (950), איז געווען 200 יאָר, ווען די אמתע שיין האָט אויפגעשטראַלט אין מוח פון מיין עלטער־עלטער זיידן, דעם קעניג בולאַן־סבריאל, און ער איז אַרונטערגעבראַכט געווארן אונטער די פליגל פון אייניצקיקן גאָט דורך דעם גרויסן רבין, רבי יצחק סאַנגורי, קיינ־מאָל זאָל זיין נאָמען דורך אונדז נישט פאַרגעסן ווערן, און וואָס זיינס אַן אור־אור־אייניקל איז היינט די קעניגין פון לאַנד פון די כוזרים...

ביי די דאָזיקע רייד זענען אויסגעבראָכן אַזעלכע גוואַלטיקע געשרייען פון התפעלות און אַ געפּאַטשעריי פון הענט, אַז עס האָט זיך געדאַכט, אַז עטלעכע טייכן מיטאַמאָל האָבן זיך פון ערגעץ אָפּגעריסן און האָבן אָנגעהויבן אַלע צו פלייצן אין כוזרישן ים אַריין...

און ווען עס האָט זיך איינגעשטילט דער רעש, האָט דער מלך יוסף אויף אַ רויקן אופן ווייטער אָנגעהויבן צו רעדן, ווי עס וואָלט גאָרנישט געשען:

„אין משך פון די צוויי הונדערט יאָר פון אונדזער הערשאַפט איבערן דאָזיקן לאַנד איז אונדזער מלוכה שטאַרקער און גרעסער געווארן. גרויסע שטחים ערד — פון צופוסנס ביי די בערג פון קאַווקאַז ביז ווייט אַרויף, פון וואַנען עס פליסט אַרויס דער טייך איטיל און ווו עס געפינען זיך די סלאַווישע שבטים פון רוס און די פעטשענעגן און ביז צום טייך סמבטיון (דאָן), ווו עס טרייבן נאָך אַרום וואַנ־דערנדיקע סלאַווישע שבטים — זענען געווארן אונטערטעניק צו אונדז אוז זיי צאָלן טשינש צו אונדזער מלוכה־אוצר. אָבער אויב עס וועט קיינעם נישט אייני־פאַלן איבערצופאַלן אונדזער לאַנד, קאָנען אונדזערע אַלע שכנים, די געצנדינער, זיצן רויק אויף זייער באָדן און קיינער וועט זיי קיין האָר פון קאָפּ נישט לאָזן פאַלן...

„צווישן דער גרויסער צאָל מענטשן, וואָס האָבן זיך דאָ היינט פאַרזאַמלט אויף די גאַסן פון אונדזער גאָלדענער שטאָט, כדי אָפּצוגעבן כבוד מיינע זיידעס

www.libtool.com.cn

און מיין לאַנד, געפינען זיך אויך שליחים פון די דאָזיקע סלאַווישע לענדער — גיט זיי אָפּ כבוד און ערע!"

ווידער איז אויסגעבראָכן אַן אויסגעשרייַ פון כבוד־אויסרופן. דאָס האָט מען איצט אַזוי באַערט די שליחים פון די סלאַווישע פעלקער און מ׳האָט אין זייער שפּראַך אויסגערופן: „הורא, הורא, הורא!..."

די בכבודיקע שליחים, מיט ווייסע בערד און פוטערנע היטלען אויף די קעפּ, וועלכע זענען געשיקט געוואָרן דורך דעם רוסישן פּירשט סוויאַטאָסלאַוו, זענען געהויבן געוואָרן אויף די הענט אין דער לופטן, און אייגער פון זיי, מיט אַ בכבודיקן אויסזען, האָט אין דער סלאַווישער שפּראַך, וואָס האָט געקלונגען אַלע־מען פּרעמד אין די אויערן, אָבער וואָס איז באַלד איבערגעזעצט געוואָרן אויפן כוזרישן לשון און אויף לשון־קודש, האָט געענטפערט מיט אַ באַסאָוער שטים:

— גרוס און ערע שיקט צו דיר, גרויסער קעניג פון דעם כוזרישן פֿאָלק, אונדזער פּירשט סוויאַטאָסלאַוו, דער פּירשט פון רוס און פון אַנדערע סלאַווישע שבטים. ער ווינטשט דיר דאָס אייביקע לעבן, אַז דו און דיינע קינדער און קינדס־קינדער זאָלן זיצן אומגעשטערט אויפן טראָן פון דיינע אבות און ערלעך, ווי ביז איצט, רעגירן איבער די פעלקער פון דיין לאַנד. דער פּירשט סוויאַטאָסלאַוו דריקט־אויס איבערגעבנקייט און טרייהייט צו דיין קרוין, צו דער קרוין פון מלך יוסף, דעם כאַקאַן פון די כוזרים, און ער בעט בלויז פון דיר שוץ און זיכערקייט קעגן די ווילדע אַראַבישע פעלקער און קעגן די ווילדע און בארבאַרישע טאַטאַרן...

ווידער האָט אַ הילך־געטאָן אין דער בלוי־זוניקער לופט אַ „הורא"! און אַ ווייסער קאָפּ מיט האָר האָט אַ פלאַטער געטאָן אין דער לופטן, דאָס האָט מען דעם שליח פון רוסישן פּירשט סוויאַטאָסלאַוו אַזוי אַ הייב געטאָן אין דער הויך.

עס האָבן אויך דעם כאַקאַן יוסף פון כוזרים־לאַנד באַגריסט פֿאַרשטייער פון ביזאַנטישן קייסער ראָמאַנוס דעם צווייטן, פֿאַרשטייער פון די אַראַבישע שבטים אויף יענער זייט פון דעם האַלב־אינזדזל קרים, וואָס ליגט אויפן שוואַרצן ים. אַלעמענס רייד זענען באַלד איבערגעזעצט געוואָרן דורך די געלערנטע, וואָס האָבן זיך שטענדיק געפונען ביי דער זייט פון מלך יוסף בן אהרן און זענען געווען זייַנע שטענדיקע ראַטגעבער — אויף דער שפּראַך פון דער מדינה, און זיי זענען באַגלייט געוואָרן מיט אויסגעשרייַען פון גוטהייסונג און צופּרידנקייט.

אַלעמענס אויגן האָבן געשיינט פון באַגייסטערונג. זיי האָבן זיך אַלע געפילט זיכער און גוט באַשיצט דורך דער שטאַרקער כוזרישער ארמיי, וואָס האָט פֿאַרמאָגט איבער 40 טויזנט רייטער מיט שוועדן און שפּיזן און שוערע פייל און בויגנס און וועלכע האָבן געקאָנט ביישטיין דעם אָנגריף פון צענדליקער און הונדערטער טויזנטער שונאים.

אַ פֿאַרשטייער פון קעניגלעכן הויף האָט אויפן אָרט געמאָלדן, אַז אַ רייך

www.libtool.com.cn

מאלצייט ווערט צוגעגרייט אויף היינטיקן אוונט פאר די געסט פון די פרעמדע מלוכות און פאר די נאענטע היימישע געסט פון קעניגלעכן פאלאץ. אויף דעם דאזיקן מאלצייט ווערן אפגענומען די טרייהייטס־שבועה פון די אונטערטעניקע פעלקער. עס וועלן אויך געערט ווערן היינט אוונט די אפשטאמיקע פון דער משפחה סאנגורי, וועמענס אנדענקען וועט פון אונדזערע מוחות קיינמאל נישט אויסגעמעקט ווערן און וועט בלייבן אין זכרון אויף דורי־דורות, אמן.

— זאל לעבן דאס הויז פון סאנגורי! — האבן זיך געהערט אויסרופן פון דער ריזיקער מחנה— זאל לעבן דאס פאראייניקטע הויז פון סאנגורי און דעם מלכות פון כוזרים־לאנד!. .

און די, וועלכע זענען געשטאנען נאענט פון דעם יונגן שיינעם מיידל, שולמית סאנגורי, האבן געהאלטן פאר נייטיק איר צו זאגן א פאר גוטע ווערטער און געווונטשן איר, אז זי זאל אין דעם היינטיקן גרויסן יום־טוב געפינען איר ריכטיקן זיווג.

א רויטקייט האט באדעקט איר יונג, שיין פנים און זי האט זיך נענטער צוגעדריקט צום יידישן שליח, יצחק בן נתן, וועגן וועמענס אנווועזנקייט מען האט נאך אין קעניגלעכן הויף נישט געוווסט.

— דו וועסט צוזאמען מיט מיר היינט אוונט גיין אין הויף פון מלך יוסף! האט אין דער רגע דאס מיידל אויסגערופן צו אים — און איך וועל דיך פארשטעלן פאר די הארן פון דער ארמיי און פון דער מלוכה.

א שאלן פון טראמפייטן און א בלאזן פון שופרות האבן פארטרונקען אירע רייד. א מעכטיק געזאנג פון א פריי פאלק האט זיך ארויסגעריסן פון די ברוסטן פון דער ריזיקער מחנה, וואס האט ווי א צעגאסענע און צעשטורעמטע כוואליע געגומען שפארן איבער די ברייטע גאלד־זאמדיקע גאסן פון דער הויפטשטאט באלאנגאר. די זון האט געשאטן מיט ברענענדיקע שטראלן איבער אלע־מענס קעפ און איבער די ווייסע לייוונטענע געצעלטן און שטיינערנע הייזער, אז עס האט זיך געדאכט, אז אט־אט צינדן זיי זיך אן און וועלן אויפפלאקערן ווי די הבדלות אינמיטן העלן טאג.

די מענטשן־כוואליע האט געשטראמט און געשטראמט ווי א ריזיקע פארפליי־צונג ווייט ארויס פון דער שטאט, צו די ברעגן פון כוזרישן ים און לענגאויס די ענדלאזע ברויע וואסערן האבן זיי מארשירט שעהנווייז זינגענדיק לידער, וואס האבן זיך אין אנהויב יצחקן אויסגעווייזן פרעמד און ווילד, אבער ביסלעכווייז האבן זיי געפונען אן אפקלאנג אין זייער אויערן און זייער ליפן האבן זיך געעפנט און מיטגעזונגען, צוזאמען מיט דער יונגער און פראכטפולער שולמית, וואס האט זיינע הענט פון אירע נישט ארויסגעלאזט, דריקנדיק זיי ביז ווייטיק,

www.libtool.com.cn

אָבער פֿאַר יצחקן איז דאָס קיין ווייטיק נישט געווען, נאָר אַ זיס און הייס געפיל, וואָס ער האָט געוואָלט, אַז עס זאָל אַזוי אייביק געדויערן.

— און ווו ווועל איך מיין פרייַנט איצט געפינען?... האָט יצחק זיך דערמאָנט, ווען דער עולם האָט זיך שוין אָנגעהויבן פונאַנדערגיין.

ער האָט אים געזוכט אומעטום, ער האָט זיינע אויגן אויסגעקוקט, אָבער דאָס בריייטע קיילעכדיקע פנים פון ביזאַנטיער איז נישט געווען צו זען. ער איז פֿאַרפֿאַלן געוואָרן ווי אין אַ נישט דערגרונטבאַרן תהום אין דעם צעשטורעמטן ים פון מענטשן.

ער האָט ווייטער, געשטופט ווערנדיק פון דער ריזיקער מאַסע, געפירט זיך האָנט אין האָנט מיט דעם שיינעם מיידל, דער אָפּשטאַמיקער פון דער באַרימטער סאַנגורי־משפּחה. די זון האָט שוין אָנגעהויבן אַוועקצונויגן זיך אין דער ריכטונג פון מערב, און עס איז אַביסל קילער געוואָרן אין דער לופט. דער ים פון די כאַזאַרן האָט זיך צעפלאַקערט אין די שטראַלן פון דער אונטערגייענדיקער זון און זילבערנדיק זיך אָנגעהויבן מיניען אין כלערליי פֿאַרבן. אַ ריח פון בלומען אין די אַרומיקע גערטנער האָבן אָנגעפילט די לופט. דאָס האָט אַ לייכט ווינטל אַ שוועב געטאָן פון מזרח־זייט און אויף זיינע אומגעזעענע פליגל געבראַכט צו טראָגן דעם דופט פון דעם מאַנדל־בליִעכץ. דער הימל האָט פייערדיק געפלאַמט און אָפּגעגאָסן מיט פורפורישן און גליאיקן רויט די גאָלדענע דעכער פון פיל טעמפלען און די בנינים פון דעם קעניגלעכן פּאַלאַץ.

אַ בלויע נאַכט, ווי אין אַ פאַנטאַסטישן חלום, האָט אַראָפּגענידערט פון די הימלען. זי איז אָנגעקומען פון אַלע זייטן און איינגעהילט די גאָלדענע שטאָט מיט זילבערנעם, פֿאַרכישופּדיקן בלוי. די הויכקייטן האָבן זיך אָנגעצונדן מיט גלימערנדיקן גאָלדגרין פון די מילי־מיליאָסן שטערנדלעך און געזייט שטילקייט און סודותפולקייט אין אַלע ווינקעלעך, אָפּגעשפּיגלט זיך אין דעם ריזיקן ים און אין די שוימיקע כוואַליעס פון טייך איטיל, וואָס האָט געשטראָמט פון וויטע פֿאַרהוילענע מרחקים, ווו פרעמדע פעלקער זענען איינגענעסטיקט אין פירן זייער אייגן און באַזונדער לעבן. . .

די שטאָט איז געוואָרן אָפּגעלייַדיקט פון מענטשן, וואָס האָבן זי בייטאָג געהאָט פֿאַרפלייצט ביז איבער די ברעגן. אַלע זענען איצטער געווען אין די הייַמען און האָבן געפֿראָווען דעם גרויסן יום טוב פון גייסטיקער באַפרייאונג און דערוואַכונג. מען האָט זיך דערציילט פאַרשידענע מעשיות וועגן די וויכוחים, וואָס דער קעניג בולאַן האָט געפירט מיט די פֿאַרשטייער פון דריי אמונות, און ווי ער האָט ענדלעך באַשלאָסן, נאָך אַ לאַנגער איבערטראַכטונג מיט זיך אַליין, אָנצונעמען דאָס יידישע גלויבן. עס איז געווען ווי אַ מין נייער „יציאת מצרים", וואָס פאָלק פון די כוזרים האָט דערציילט זייערע קינדער ביי געדעקטע

www.libtool.com.cn

טישן, אויף וועלכע עס איז געשטאַנען פון כל טוב, און אויך זיי האָבן געפרעגט פאַרשידענע קשיות: פאַרוואָס, פאַר וועמען און ווי אַזוי איז דאָס געשען. און דער עלטסטער פון הויז האָט די קשיות פארענטפערט און דערציילט, ווי זיי זענען אַמאָל געווען געצונדינגער, פונקט ווי עס זענען נאָך איצט די סלאַווישע שבטים ביים אויבערשטן טייך איטיל און סמבטיון (דאָן), ביז אַרויף צו, הינ־טער די הרי חושך (אוראַל־בערג) און ווייטער אַרויף צו צפון; ווי אַזוי דעם קעניג בולאַן האָט זיך געחלומט אַ געטלעכער חלום, וואָס האָט אים געהייסן זוכן דעם אמתן גלויבן, און ער האָט אים ענדלעך, נאָך פיל נאָכטראַכטענישן געפור־נען. און דאָס איז געשען אַדאַנק דעם גרויסן יידישן רבין יצחק סאַנגורי, וועל־כער האָט אַהערגעוואַנדערט פון מדינת בבל.

און אַזוי איז געווען אין אַלע כוזרישע היימען. עס האָבן געברענט אַ סך מנורות און ס׳איז געווען ליכטיק ווי בייטאָג. די טישן זענען געווען באַדעקט מיט ווייסע טישטוכער, מיט די טייערסטע מאכלים און געטראַנקען אויף זיי, און אין יעדן ווינקל האָט געשמעקט פון ריינקייט. אַ גרויסן פרייהייט־יום־טוב האָבן די כוזרים געפראַווען.

דאָס יונגווארג האָט זיך אָבער נישט איינגעהאַלטן אין די הייזער, נאָר זיי האָבן געצויגן אין דעם אָפּגעקילטן דרויסן אַרויס, צום ברעג פון טונקל־בלויען ים, ווו זיי האָבן שטילערהייט זיך איינגעהאַרכט צום סודותדיקן שעפטשעז פון די כוואַליעס. פיל פון זיי האָבן געצויגן צום קעניגלעכן פאַלאַץ, וואָס איז גע־שטאַנען ביים ים־ברעג. זיי האָבן אָנגעפילט דעם שמעקדיקן גאָרטן אַרום, וואָס האָט זיך געטונקלט אין דער בלויער נאַכט מיט די שלאַנגע ציפרעסן און הויכע פאַלמעס, געשטופט זיך הינטער די ריזיקע פענצטער, וואָס זענען געווען באַ־לויכטן מיט הונדערטער מנורות, אין וועלכע עס האָבן געפלאַקערט טויזנטער קנייטלעך, געטונקען אין ריינסטן איילבירטן־בוימאייל.

בלויז איינצלנע פון גרויסן עולם האָבן זיך באַוויזן אַריינצוקריגן אינעווייי־ניק אין זאָל. אַזוי איז געווען די בפירושע פאַראַרדענונג פון קעניג יוסף: וויפל מענטשן עס וועלן קאָנען אַריינקומען, אַ חוץ די פאַרבעטענע געסט, זאָל מען אַריינלאָזן.

דער ריזיקער זאָל איז אין זיין גאַנצער גרויס געווען אָנגעפילט מיט מענטשן פון איין עק ביזן צווייטן. אויבנאָן איז געזעסן דער קעניג מיט דער קעניגין, אין די פראַכטפולסטע קליידער, מיט גאָלד און זילבער אויסגעהאָפטן. זייערע פנימער זענען געווען עלנסט אין דעם דאָזיקן יום־טובדיקן מאָמענט, פילנדיק די גרויסע אחריות פאַר זייער פאָלק און לאַנד. ווייל שווערע מינוטן לעבט איצט דאָס לאַנד אַדורך, זייענדיק באַדראָט דורך די אומצייליקע שונאים, וועלכע זיי האָבן זיך דערוואָרבן אין מקנא פאַר זייער רייכטום און זיכערקייט, וואָס זיי האָבן זיך דערוואָרבן אין

www.libtool.com.cn

זייער צווויי־הונדערט־יאָריקער הערשאַפט אַלס איבערגעגעבענע אָנהענגער פון דער יידישער אמונה... דער קעניג דאַרף איצט אין זינען האָבן יעדעס לאַנד, יעדן פֿאָרשטייער פון די דאָזיקע לענדער. פון אייַן זייט מוז ער זיי אַרויסווייזן שטאַרקייט און נישט־נאָכגיביקייט, ווייל די באַרבאַרן האָבן בלויז פּאַר אַזעלכע קעגנער מורא; פון דער צווייטער זייט טאָר ער נישט צופיל מיט זיי איינרייסן און לעבן בשלום, נישט צופיל טשינש ביי זיי נעמען, נאָר לויט זייערע מעגלעכקייטן... עס איז שווער צו זיין אַ קעניג איבער אַזאַ גרויס לאַנד, ווי עס איז דאָס לאַנד פון די כוזרים.

ביים קעניגס רעכטער און לינקער האַנט זענען, אַ חוץ דער קעניגין, געזעסן די מקורבים פון מלך יוסף, זיינע מיניסטאָרן, געניראַלן און ראטגעבער. אַלע זענען זיי געווען געקליידט אין די פּאַרבנרייכסטע מלבושים מיט גאָלדענע און זילבערנע פעדים דורכגעוועבט. די קעפּ זייערע זענען געווען באַדעקט מיט פּאַרשידן־קאָלירטע טיכער און פוטערנע היטלען. אין אַזעלכע ענלעכע קליידער זענען געווען אָנגעטאָן די צענדליקער שליחים פון די שכנותדיקע לענדער. די רוסן זענען געווען אָנגעטאָן אין פוטערנע שפּיציקע היטלען, ברוינע זשופּאַנעס, מיט גריניע גאַרטלען אַרומגענומען. זייערע שוועדן און קינזשאַלן זענען געווען באַזעצט מיט די טייערסטע אייַדלשטיינער, דימענטן און בריליאַנטן. מיט לאַנגע ווייסע בערד, ווי די פּאַטריאַרכן, זענען זיי געזעסן ערנסט, שטילשווייגנדיק און צו אַלץ אויפמערקזאַם זיך צוגעהערט און צוגעקוקט, טיילווייז מיט גרויס קנאה און טיילווייז מיט מורא און כיטרער אונטערטעניקייט.

אַ ביסל ווייטער זענען געזעסן די אַראַבישע שליחים, מיט פילפּאַרביקע טורבאַנען אויף די קעפּ, טייל אין רויטע הויבע היטלען און מיט שוואַרצע זיידענע אַבאַיעס אויף זייערע אַקסלען פּאַרוואַרפן. די פנימער ברוין אָפּגעברענט פון דער זון, די אויגן גרין־פינקלדיקע און מיט שפּיציקע שוואַרצע בערדלעך, די ברוסטן מיט קינזשאַלן און קורצע שוועדלעך באַצירט. זיי זענען געזעסן כלומרשט רויק, אָבער מיט בליציקע אויגן נאָכגעשפּירט יעדן קער און ווענד פון די כוזרישע מיליטערלייט. אויף יעדן וואָרט, וואָס אַ כוזרישער געניראַל אָדער ראַטגעבער האָט אַרויסגעזאָגט, האָט זיך באַלד אָנגעהויבן אַ שושקעריי צווישן די אַראַבער, מ׳האָט עס אויסגעטייטשט און איבערגערעדט איינמאָל און נאָכאַמאָל... אויף אַלצדינג האָבן זיי געקוקט מיט גרויס פּאַרדאַכט און מיט פינצטערע חשדים.

פון דער צווייטער זייט האָבן זיי באַוווּנדערט די אומגעהייערע רייכקייט פון כוזרישן קעניגלעכן הויף. די זאַמד־בלאָנדע קעפּ פון די יינגערע רוסן און פּעטשענגן, די אַרויסהעלפערס פון די מער עלטערע און מיושבדיקערע שליחים, האָבן מיט זייערע וואַסער־בלויע אויגן פון קיילעכדיקע פּנימער אַרויסגעקוקט מיט גרויס באַוווּנדערונג און חידוש אויף דעם אַלעם, וואָס דאָ האָט זיך געזען.

www.libtool.com.cn

אַלץ איז ביי זיי געווען אַ געוואַלטיק וווּנדער, וואָרים אין דעם אַרימען הויף פון זייער פירשט סוויאַטאָסלאַוו האָבן זיי אַזאַ רייכקייט נישט געזען...

מיטאַמאָל האָבן זיך אַלע בליקן אַ וועג געטאָן צו דער אַרייננאַנג־טיר, וואָס איז געווען פאַרהאָנגען מיט אַ שוועדער פורפורנער קאָטאַרע, מיט גאָלדענע פראַנדזן באַנייט ביים זוים. עס איז אַריינגעקומען אַ שיין פּאָרל, וואָס האָט פאַרלויכטן דעם גאַנצן זאַל. דאָס מיידל איז אַלעמען גוט באַקאַנט געווען, דאָס איז דאָך שולמית סאַנגורי, איינע פון די העלדינס אויפן היינטיקן מאָלצייט. דער בחור איז אָבער אַלעמען געווען אומבאַקאַנט. אַ הויכער, שלאַנקער יונגערמאַן, מיט ברוינע האָר און שוואַרצע גליאיקע אויגן. זיין פּנים איז געווען אַנדערש ווי די פּנימער פון די איבעריקע געסט. און ביי יעדן האָט זיך אויף די ליפּן געשטעלט די ערשטע פראַגע: „ווער איז ער, דער אויסטערלישער גאַסט?...“

אַ סך האָבן אים דערקענט. זיי האָבן דאָך אים היינט געזען שטופּן זיך צווישן דער גרויסער מחנה מענטשן אויף די גאַסן און ער האָט געצויגן אויף זיך די אויפמערקזאַמקייט מיט זיין פרעמדן אויסזען און פרעמדער הלבשה.

— דאָס איז דאָך דער זעלבער, וואָס האָט זיך כסדר נאָכגעפרעגט ביי אונדז, וואָס פאָר אַ יום־טוב מיר פראָווען היינט... — האָט עמיץ אַ טאָרע געטאָן זיין שכן ביי דער האַנט — ער איז געווען מיט נאָך איינעם, לויטן אויסזען אַ ביזאַנטיער. וווּ איז יענער אַהינגעקומען? עס איז עפּעס אַ פאַרדעכטיקע געשיכטע...

— ווען ער וואָלט געווען אַ פאַרדעכטיקער מאַן, וואָלט די שיינע שולמית סאַנגורי מיט אים אַזוי פריינטלעך נישט געווואָרן, און זי וואָלט אים צום קעניג־לעכן מאָלצייט נישט אַהערגעבראַכט און אַוועקגעזעצט צווישן איר משפּחה! — האָט דער שכן געענטפערט.

— וואָס האָט די משפּחה סאַנגורי מיט אים צו טאָן?... זעט, ווי ער זיצט אינמיטן פון דער גאַנצער פאַמיליע און דאָס פּנים ביי דער שיינער שולמית לויכט דאָך אינגאַנצן. ווי ליכטיקע גרינע שטערן אַזוי לייכטן אירע לעבעדיקע אויגן... — האָט מען זיך איבערגעשעפּטשעט ביי די געדעקטע טישן.

— זאָל דאָס זיין זייערס אַ גאַסט פון ווייטן בבל? ער איז דאָך אָבער נישט ענלעך מיט זיין אויסזען צו קיין איינעם פון אונדז! זאָל ער גאָר אפשר זיין איינער פון די אַראַבישע פירשטן, וואָס באַווונען די צווייטע זייט פון די קאַווקאַזער בערג?... וואָרים איידל זעט אויס זיין פּנים, ווי עס וואָלט אין זיינע אָדערן געפלאָסן פירשטלעך בלוט! — האָט עמיץ באַמערקט.

אָבער אין דער רגע האָט זיך אויפגעשטעלט איינער פון די האָרן ביים קעניגלעכן הויף און אויפגעהויבן די רעכטע האַנט. אַלעמענס בליקן זענען געפאַלן אויף אים און האָבן מיט אומגעדולד געוואַרט, וואָס ער גייט דאָ מעלדן. וואָרים

www.libtool.com.cn

נישט אומזיסט האָט ער זיך דאָך אויפגעשטעלט, איידער מ׳האָט נאָך גאָר אָנ־ געהויבן די רייכע סעודה...

עפּעס האָבן זיך אין זאַל אָפּגעטאָן געהיימנישפּולע זאכן. פּריִער האָט מען געזען, ווי עמיץ גייט־צו צום קעניג און רוימט אים עפּעס איין אין אויער. מען האָט באַשיינפּערלעך באַמערקט, ווי דער מלך יוסף האָט זיך אַ הייב געטאָן פּון אָרט און מיט בלאָנדזשענדיקע אויגן אַ פּיר געטאָן איבערן זאַל. דער אייִנער, וואָס האָט דעם קעניג איינגערוימט דעם סוד, איז געווען דער גאָר נאָענטער מקורב פּון קעניג, שמואל סאַנגורי, דער פּאָטער פּון דער פּראַכטפּולער שולמית...

איז דעריבער טאַקע נישט געווען קיין וווּנדער, וואָס דער עולם איז געבליבן זיצן אַזוי שטיל, אַז מ׳האָט אַזש געהערט דורך די אָפּענע גרויסע פענצטער דאָס אַריינווינקען פּון די גריִנע שטערנדלעך אין טונקל־בלויען הימל. מ׳האָט זיך גע־ריכט, אַז די קומענדיקע מעלדונג האָט אַ שייכות מיט דעם אַלעם, וואָס עס קומט דאָ פּאָר. עס האָט זיך מיטאַמאָל דערהערט אַ געראוש, ווי אַ שטילער וואַ־ סער־שטראָם וואָלט געפּאַלן אין ים אַריין.

דאָס אַלץ האָט מער נישט געדויערט ווי איין־אייִנציקע רגע, ווייל באַלד האָט זיך דערהערט די פּעסטע שטים פּון דעם קעניגלעכן האַר, וואָס איז אייִנער פּון די עלטסטע דאַטגעבער:

— מיינע טייערע ברידער און געערטע שליחים פּון די פּירשטלעכע הויפּן — האָט דער קעניגלעכער האַר אַנגעהויבן, און זיין בליק איז געפּאַלן אויפּן פּרעמדן יונגמאַן, וועלכער איז געזעסן לעבן שולמית סאַנגורי און האָט זיך ביי די עט־ לעכע ווערטער נערוועז אַ דריי געטאָן אויף זיין אָרט... — מיינע טייערע ברידער און אויסדערווויילטע געסט! אַ גרויסן און גאָר חשובן מאָן האָט אונדז גאָט היינט צוגעשיקט. ער האָט געוואַנדערט אַ לאַנגע צייט און דורכגעמאַכט די גרעסטע שטרויכלונגען און שווערסטע נסיונות, ביז ער איז אַהערגעקומען. ער האָט אַהער־ געברענגט גוטע בשורות וועגן אונדזערע יידישע ברידער אין די אַנדערע טיילן פּון דער וועלט, וועגן וועלכע מיר האָבן קוים וועט עס איז געהערט. ביז איצט זענען די דאָזיקע יידן געווען פּאַר אונדז פּאַרהויילן, און די נייעס, וואָס האָט זיך פּון צייט־צו־צייט דורכגעריסן, איז געווען אַזוי פּאַרנעפּלט, אַז מיר האָבן אָפּילו נישט געקאָנט גלייבן דערין. אַ גרויס יידיש פּאָלק לעבט דאָרט אין די ווייטע לענדער, וואָס זענען אָפּגעטיילט פּון אונדז דורך בערג, טייכן און מדבריות און צו וועלכע עס איז שווער צוצוקומען...

דער קעניגלעכער האַר האָט זיך אַ ביסל אָפּגערוט, כדי אָפּצוכאַפּן דעם אָטעם. ער האָט זיך אומגעקוקט אַ פּאַרויטלטער איבערן ריזיקן זאַל, צו זען וואָס פּאַר אַן אייִנדרוק זייִנע רייד מאַכן אויפּן פּאַרזאַמלטן עולם און אויף די פּרעמדע געסט און שליחים.

www.libtool.com.cn

אַלע זענען געזעסן צוגעשמידטע צו די ערטער, פֿאַרכאַפּט אינגאַנצן פון דער אומגעריכטער נייעס. הונדערטער פֿאָר אויגן האָבן איצט דורכגעשפּיזלט דעם יונגן יצחק, קוקנדיק אויף אים ווי אויף עפּעס אַ ווונדערלעך באַשעפענישׂ. זיי האָבן מקנא געווען די סאַנגוריס, וואָס זיי האָבן דעם גרויסן כבוד צו זיצן לעבן אים, און פיל יונגע מיידלעך, וואָס זענען מיט זייערע הויכגעשטעלטע עלטערן געווען אויף דעם קעניגלעכן מאַלצייט, האָבן ממש געגעסן אים מיט די בליקן און נישט פֿאַרגונען שולמיתן דאָס גרויסע גליק...

אַ שטיקל געמורמל האָט אַ שוועב־געטאָן איבערן זאַל, ווי אַ ווינט וואָלט זיך דורך די אָפענע פענצטער אַריינגעריסן פון דרויסן און אַ זשום געטאָן פֿאַר די אויערן.

דער קעניגלעכער האַר האָט זיך שוין געהאַט אָפּגערוט, צוריקגעווונען דאָס לשון, און ער האָט פֿאָרגעזעצט:

— אָט דעם דאָזיקן העלדישן מאַן פון צווישן די ווייטע ברידער אונדזערע איז געלונגען צו דערשלאָגן זיך צו אונדז מיט אַ בריוו פון דעם שר און נשיא בישראל, אבו יוסוף חסדאי בן יצחק בן עזרא אבן שפרוט, וועלכער איז דער אויסערן־מיניסטער ביים איידעלן קאַליף אַבדול ראַכמאַן דעם דריטן, אַן אור־אייניקל פון דעם קאַליף האַרון אַל ראַשיד. דעם דאָזיקן בריוו וועט דאָ היינטיקן אָוונט דער שליח יצחק בן נתן פייערלעך איבערגעטפערן אין די הענט פון אונדזער גאָטספֿאָרכטיקן קעניג יוסף בן אהרן, וועלכער וועט אים פֿאַר אייך אַלעמען פֿאָרלייענען, ווען ער וועט אים האָבן פריִער גוט דורכגעטראַכט און פֿאַרשטאַנען. איצט וועט איר אָבער הערן פונעם מויל פון שליח אַליין די רייד און די גוטע וווּנטשן, וואָס דאָס גאַנצע יידישע פֿאָלק פון מדינת ספרד האָט אונדז צוגעשיקט. מיר גלייַען אַלע פון גרויס נייגעריקייט, און אונדזערע הערצער לעכצן צו הערן דאָס גליקלעכע און פריידיקע וואָרט, וואָס איז ביי אונדז אַזוי הייליק ווי דער שופר של משיח...

וועז דער קעניגלעכער האַר האָט פֿאַרענדיקט זיינע רייד, האָט אַ שטילקייט געהויערט אין זאַל אַ פֿאַר רגעס צייט, און דערנאָך איז אויסגעבראָכן אַזאַ רעש און אַזעלכע הילכיקע קולות, אַז מ׳האָט זיי קוים געקאָנט איינשטילן און באַרויקן. עס האָבן זיך געהויבן הענט, מ׳האָט געמאַכט אויסרופן לכבוד דעם גאַסט, מענטשן האָבן זיך געריסן צו אים און געוואָלט אויף די הענט אויפהייבן. די פרעמדע שליחים פון די סלאַווישע, אַראַבישע און אַנדערע לענדער האָבן זיך באַדייטונגספול איבערגעקוקט, ווי זיי וואָלטן זיך געוואָלט באַראַטן וואָס צו טאָן וועגן דעם; וואָרים זיי האָבן געזען אין דעם בריוו, וואָס דער כוזרישער קעניג האָט באַקומען פון אַנדאַלוזיע, וווּ עס הערשט דער שטאַרקער קאַליף אַבדול ראַכמאַן, וועמענס פריינטשאַפט עס זוכן אַלע פעלקער אין שכנות פון דער ביזאַנטי־

www.libtool.com.cn

שער אימפעריע, אַ גרויסע געפאַר קעגן זיך. ווייל צו וואָס דען וואָלט זיך באַ־מיט אַ שליח פון אַזוי וויט צו קומען דאָ אַהער; און כאָטש זיי האָבן נאָך דעם בריוו נישט געהערט, וויסן זיי שוין פון פאָרויס, אַז ער איז אַ געפאַר און אַ גרויסע סכנה פאַר זייערע לענדער...

אָבער די אַלע מחשבות זייערע זענען איבערגעריסן געוואָרן מיט עטלעכע קלעפּ אין טיש. דער מלך האָט זיך אויפגעשטעלט און געוויזן אַ צייכן, אַז ער אַליין וויל אויך רעדן. דאָס האָט אויף די פּרעמדע שליחים געווירקט ווי אַ כישוף, זיי זענען טאַקע נייגעריק געווען צו הערן, וואָס עס האָט צו זאָגן דער קעניג אַליין, דער מעכטיקער יוסף בן אהרן פון דעם כוזרים־לאַנד.

— מיין טייערער גאַסט און ברודער! — האָט דער קעניג אָנגעהויבן מיט אַ שטיל קול, וואָס מ׳האָט אין אָנהייב קוים געקאָנט הערן, אָבער וואָס אַמאָל איז זיין שטימע געוואָרן העכער און מעכטיקער, אַז זי האָט אָפּגעהילכט איבערן גאַנצן זאַל און איז צוריקגעקומען פון אַלע זייטן מיט אַ ווידערקול — מיין טייערער גאַסט און ברודער! — האָט ער נאָכאַמאָל איבערגעחזרט — אַ גרויסע און אומ־געריכטע מתנה האָסטו אונדז הייַנט געבראַכט, וואָס איז ביי מיר מער ווערט ווי גאָלד, זילבער און טייערע איידלשטיינער. האָסט אונדז געבראַכט די ליבע און געטריישאַפט פון ברודער צו ברודער. דורך דיין מויל וועלן מיר הייַנט הערן רעדן דאָס גאַנצע יידישע פאָלק, וואָס איז אַזוי ווייט פאַרוואָרפן פון אונדז און צו וועמענס רייד אונדזערע הערצער לעכצן אַזוי שטאַרק. מיר וועלן הערן די רייד פון דעם יידישן פאָלק, צו וועלכן עס איז אַזוי שווער צו דערגרייכן, ווייל חדשים־לאַנג דאַרף מען אַהין גיין. איך גיב דיר, גרויסער גאַסט אונדזערער און ווייטער ברודער, דעם רשות צו רעדן, און דיינע רייד וועלן מיר טרינקען ווי דעם בעסטן און איידלסטן ווין...

אַ מעכטיק געשריי פון התלהבות האָט זיך דערהערט איבערן גאַנצן זאַל. אַלע האָבן זיך אַ הייב געטאָן פון זייערע ערטער. יעדער האָט געוואָלט אָנקוקן דעם אויסטערלישן גאַסט. אַ געזשום, ווי פון הונדערטער בינשטאָקן האָט זיך צעטראָגן איבער אַלע ווינקעלעך, אַזש די פלעמלעך פון די הונדערטער מנורות האָבן אַ צאַפּל געטאָן און העכער אויפגעפלעמלט.

— אָט דאָס איז ער!... — האָט מען זיך אייניער דעם אַנדערן געוויזן מיט די הענט — אָט איז ער, דער פרעמדער יונגערמאַן, אָט דאָרטן צווישן דער משפּחה פון די סאַנגוריס.

— וואָס פאַר אַ שיין געשטאַלט און ווי איידל זיין פּנים איז! — האָט אַ צווייטער אים באַוווּנדערט.

— דאָס איז דאָך דער זעלבער, וועלכער האָט זיך הייַנט אויף דער גאַס צו מיר דערנענטערט און געפרעגט וועגן דעם הייַנטיקן יום־טוב און איך האָב

www.libtool.com.cn

נישט געוואלט ענטפערן... — האָט אייגער איצט שטאַרק דערויף חרטה געהאַט.

— אויף וואָס פראַ אַ לשון וועט ער רעדן? צי וועלן מיר אים כאָטש קאָנען פאַרשטיין?... — האָט אַ דריטער געפרעגט און ער האָט שוין באַצייטנס באַדויערט, טאָמער וועט ער אים נישט פאַרשטיין און ער האָט מורא געהאַט צו פאַרלירן כאָטש איין וואָרט, וואָס וועט אַרויסקומען פון זיין מויל...

— איך האָב אים געהערט רעדן מיט שולמית סאַנגורי אויף לשון־קודש! ער האָט זיך ביי איר אויסגעפרעגט וועגן דעם פייערלעכן יום־טוב אונדזערן...

— האָט דער ערשטער עדות געזאָגט.

— איצט איז מיר שוין פאַרשטענדלעך, פאַרוואָס ער האָט וועגן דעם נישט געווסט. ער איז דאָך ערשט היינט אינדערפרי אָנגעקומען אין אונדזער שטאָט אַריין — האָט איינער פון עולם זיך אָנגערופן.

אין זאַל האָט נאָך געזשומעט פון די פיל שמועסן און אויסטייטשונגען, וואָס יעדער איינער האָט געוואָלט געבן. שולמית אַליין האָט זיך איצטער נאָך מער אייגנגעקוקט אין איר יונגן, שיינעם שכן און זי האָט אַזש אויפגעציטערט פון דעם געדאַנק, וואָס ס׳איז איר אין דער אותו־רגע איינגעפאַלן... מען האָט דאָך איר פריער געוווּנטשן, אַז „זי זאָל אין דעם היינטיקן גרויסן יום־טוב באַגעגענען איר באַשערטן"...

זי איז אַזש רויט געוואָרן ביים בלויזן רעיון, וואָס עס האָט איר געקאָנט קומען אין קאָפּ אַריין. זי האָט זיך פאַרשעמט ביים טראַכטן וועגן דעם...

אין דער זעלבער רגע, וואָס איר קאָפּ איז געווען פאַרנומען מיט אָט דעם פלוצים־איינגעפאַלענעם געדאַנק, האָט זיך דער יונגערמאַן, יצחק בן נתן, פון דער שטאָט קאַרדאָווּאַ אין אַנדאַלוזיע, אויפגעשטעלט און מיט אַ ציטערדיקער שטים פון געירטקייט אָנגעהויבן רעדן אין אַ פערלדיקן לשון־קודש, דערביי האָט אין זיינע אויגן אויסגעבלישטשעט אַ טרער:

— פיל געאַכפערטער קעניג, יוסף בן אהרן! טייערע ברידער און שוועסטער מיינע, נאָך וועלכע מיר בענקען שוין אַזוי לאַנג ווי איבער צוויי טויזנט יאָר...

און ער האָט אָפּגעהאַקט. עס האָבן אים אָנגעהייבן שטיקן פאַר געירטקייט די טרערן אין האַלדז. ער האָט אַ לענגערע ווייל געשוויגן, וועלנדיק יעדעס מאָל וויידער אָנהייבן צו רעדן, אָבער ער האָט נישט געקאָנט. ער האָט אַריבערגעפירט זיין בליק פון קעניג, וועלכער איז געזעסן אין זיין פולער פראַכט לעבן דער מלכה און זייַנע מיניסטאָרן און האָרן, האָט אַריינגעקוקט אין די פנימער פון די שליחים פון די פרעמדע לענדער און אויף אַלע איבעריקע געסט, און צולעצט אויף דער יונגער פראַכטפולער שולמית, וועלכע האָט איצט געפלאַמט אינגאַנצן און האָט געבליט, ווי אַ רויטע רויז. ער איז צו זיך אַביסל געקומען און פאָרגעזעצט:

— איך קום פון אַ ווייטן לאַנד, וווּ אונדזערע ברידער יידן לעבט זיך גוט.

www.libtool.com.cn

דער יידישער געלערנטער רבי חסדאי אבן שפרוט, וועלכער איז אונדזער נשיא איז אויך דער הויפט־ראַטגעבער און אויסערן־מיניסטער פון איידעלן קאַליף אַבדול ראַכמאַן אין אַנדאַלוזיע, דרום־שפּאַניע. אין זיינע הענט ליגט די מאַכט צו באַפעלן די פאַרשידענע פעלקער פון דער וועלט. דער ביזאַנטישער קייסער ראָמאַנוס אין קאָנסטאַנטינאָפּאָל, די אַראַבישע פירשטן אין די ווייטסטע מזרחדיקע לענדער, דער דייטשער קייסער אָטאָ — אַלע מוזן זיי אָנקומען צו דער הילף פון אונדזער באַרימטן רבין. אונדזערע בריידער יידן באָדן זיך אין רייכטום און אין ווויסלזיין, זיי זיצן אונטער זייערע ווייַנשטאָקן און פייגנבוימער, אָבער דאָך זענען מיר דאָרט קיינמאָל נישט געווען רויִק, ווייל אונדזער רו איז צוגעוויבט געוואָרן, זינט אונדזער בית־המקדש איז געוואָרן חרוב און אונדזער לאַנד איז געוואָרן צעשטערט און דאָס פאָלק זיינס פאַרטריבן. טאָ ווי אַזוי האָבן מיר געקאָנט זיין רויִק?...

ער האָט זיך אָפּגערוט אַביסל און אַ שטילער געזשום האָט אַ שווּעב געטאָן איבערן ריזיקן זאַל, די פלעמלעך פון די הונדערטער מנורות האָבן רויִק געלויכטן און פון צייט־צו־צייט האָט אַ שפּריץ פון בוימל אַ קנאַק געטאָן אין פייער. אַלע־מענס אויגן זענען געווען אייגעגראָבן אין דעם פלאַקערדיקן פנים פון דעם אויס־טערלישן גאָסט און האָבן געקוקט אים אין מויל אַריין, טרינקענדיק זיינע רייד ווי זיסן, שטאַרקן ווייַן. יצחק האָט געוואָרפן אַ בליק אויפן קעניג און זעענדיק, ווי פאַרטראַכט זיינע אויגן זענען אין אים אייַנגעשטאָכן, און דערפילנדיק אין זיי דעם וואַרעמען ענטפער אויף זיין בענקענדיקן אויסגוס, האָט ער ווייטער פאָרגעזעצט און געזאָגט:

— שטענדיק האָבן מיר וועגן אייך געטראַכט; מיר האָבן געטראַכט וועגן אייך, ווי וועגן די פאַרטריבענע בריידער פון די עשרת השבטים, וואָס זענען פאַר אונדז און אפשר אויך פאַר אייך אַליין, פאַרלוירן געגאַנגען אין דער פאַרגעסנקייט פון דורות, און דאָס האָט אונדז קיינמאָל קיין רו נישט געגעבן... מיר האָבן אייך געזוכט איבער דער גאַנצער וועלט און נאָכגעפאָרשט וועגן אייער פאַרשווינדונג און אייער אויסמישן זיך צווישן די פעלקער פון דער וועלט. אויסטערלישע לעגענדעס זענען אַרומגעגאַנגען ביי אונדז וועגן די פאַרלוירענע צען שבטים, וואָס שלמנאסר, דער מלך פון אשור, האָט פאַרטריבן נאָך פאַרן חורבן פון ערשטן בית־המקדש. פאַרשידענע וואַנדערער האָבן איבערגעגעבן מאָדנע געשיכטעס וועגן אָפּגעפונענע שבטים, וועגן די בני משה, וועלכע לעבן ביים טייך סמבטיון. קיינמאָל זענען די דאָזיקע פאַרלוירענע שבטים נישט אויסגעמעקט געוואָרן און וועלן נישט אויסגעמעקט ווערן פון אונדזער זכרון. מיר לעכצן נאָך זיי און אונדזערע הערצער גייען־אויס פון בענקשאַפט. ווען עס זענען צו אונדז אין דער לעצטער צייט דערגאַנגען ידיעות וועגן אַ יידישן שבט, וואָס לעבט אונטער דער הערשאַפט

www.libtool.com.cn

פון אַ יידישן קעניג, האָבן מיר ביי זיך אָפּגעמאַכט אין געדאַנק, אַז מיר מוזן אייך גיין אויפזוכן און איבערגעבן די געפילן, וואָס נעסטיקן אין אונדזערע הער־צער פאַר אייך... איך האָב געוווסט, ווי שווער דער וועג איז און וויפל שטרויכ־לונגען און געפאַרן עס זענען אָנגעבריט פאַר מיר. איך האָב מיך אָבער נישט אָפּגעשראָקן פאַר דער ווייטקייט פון וועג און נישט פאַר די געפאַרן, וואָס קאָנען לויערן אויף מיין לעבן און איך בין געקומען צו אייך, מיינע טייערע ברידער און שוועסטער. איך ברענג אייך דעם ווייטן גרוס פון אייערע ברידער פון איין גלויבן אין דעם איינציקן גאָט, איך ברענג אייך דאָס קלאָפּן פון די יידישע הערצער, און מיין איינציקער באַגער איז, אַז איר זאָלט דאָס קלאָפּן פון די הערצער פון דער איבעריקער גרויסער יידישער וועלט דורך מיינע רייד היינט דערהערן... דערהערן און דערפילן...

אַ פאַרטויבנדיק געשריי האָט זיך אויפגעהויבן, ווען דער יונגער שליח פון מדינת ספרד האָט זיך מיטאַמאָל צוריק אַנידערגעזעצט אויף זיין פלאַץ. פון צווישן ריזיקן עולם האָט זיך פלוצלינג דערהערט אַ שטיל געווויין, וואָס האָט דורכגעבויערט די לופט, און אַ האַרצרייסנדיק שלוכצן. דאָס האָבן צענדליקער פון די פאַרזאַמלטע געסט, מענער און פרויען, אַלטע לייט און קינדער, געווויינט פון איבערגעפולטע הערצער, און צווישן די אַלע וויינענדיקע יידישע מענטשן איז אויך געווען די שיינע און פּראַכטפולע יידישע טאָכטער, שולמית סאַנגורי...

אַ לענגערע וויילע האָט אַזוי געדויערט דאָס שטילע שלוכצן און זיפצן. די רייד פון דעם יונגן אויסטערלישן שליח האָבן געמאַכט אויף אַלעמען אַ געוואַל־טיקן רושם, נאָכדעם ווי יצחקס רייד זענען איבערגעזעצט געוואָרן אויפן כוזרישן לשון. דער קעניג מיט זײַנע קעניגין זענען געזעסן ווי פאַרחלומטע און האָבן קיין וואָרט נישט אַרויסגערעדט. די פרעמדע שליחים האָבן זיך איבערגעקוקט באַ־דייטונגספול. זיי האָבן נישט געוואָגט ביים קעניגלעכן טיש אויסצודריקן זייערע מיינונגען וועגן דעם, וואָס זיי האָבן דאָ געהערט. זיי האָבן זיך געפילט ווי דער־שלאָגן פון די רייד פון דעם ווייטן יידישן שליח. אויב, הייסט עס, די יידן פון דער גאַנצער וועלט זענען צווישן זיך אַזוי ענג פאַרבונדן, דראָט דאָך אַלע פעל־קער, וואָס דינען נישט צום יידישן גאָט, פולשטענדיקע אויסראָטונג. אויב זיי וועלן נאָך האָבן אויף זייער זייט דעם קאַליף אַבדול ראַכמאַן, איז דעמאָלט אַ סוף צו די סלאַווישע פירשטן און צו דער ביזאַנטישער אימפּעריע און צו די אַראַבישע מלוכהלעך אין די מזרח־לענדער...

און אַזוי, נישט אויסרעדנדיק קיין וואָרט, איבערגעבנדיק זיך פונדעסטוועגן איינע די אַנדערע די געפילן וואָס עס האָט זיי באַהערשט, האָט אַ טרויער זיי באַשלאָגן און זיי האָבן געשוויגן.

נאָך מער איז זייער שרעק געוואַקסן, ווען מיט עטלעכע מינוט שפּעטער, נאָך

www.libtool.com.cn

דער רעדע פון דעם יידישן שליח פון אַנדאַלוזיע, האָט דער יונגער יצחק בן נתן אַרויסגענומען דעם פאַרזיגלטן בריוו, וואָס ער האָט געבראַכט פון ר׳ חסדאי אבן שפרוט און אים אויף אַ פייערלעכן אופן איבערגעגעבן דעם קעניג אין דער האַנט אַריין.

פאַר יצחקן איז דאָס געווען דער גליקלעכסטער מאָמענט אין לעבן. צוליב אָט דעם דאָזיקן בריוו האָט ער זיך דאָך אַרויסגעלאָזט אין די וויטע אומבאַקאַנטע מרחקים, איבערגעלאָזט זיין ליבע היים און זיין טייערסט מיידל אין דער וועלט. צוליב אָט דעם בריוו האָט ער זיין לעבן איינגעשטעלט, דורכגעמאַכט אַזוי פיל סכנות און געפאַרן, און בלויז נאָר דערפאַר, כדי מיט זיינע אייגענע אויגן צו זען דאָס, וואָס ער זעט דעם היינטיקן אָוונט: אַ יידישן מלך מיט אַ יידישער מלכה, וועלכע דינען צום איינציקן גאָט פון אונדזערע אבות; אַ גרויס און מעכטיק פאָלק, צו וועלכן עס זענען אונטערטעניק אַזוי פיל אומות און שבטים, וואָס צאָלן טשינש, אַבי דורך דעם כוזרישן קעניג צו ווערן באַשיצט. ניין, מען וועט אים אינדערהיים, ווען ער וועט צוריקקומען פון זיין געוואָגטער רייזע, דאָס אַלץ נישט גלייבן. עס איז נאָך מער ווי ער האָט זיך אין געדאַנק פאָרגעשטעלט. ער זעט ממש מיט זיינע אויגן, ווי עס האָט אויסגעזען אין די צייטן פון שלמה המלך. דאָס אַלץ, וואָס דער רייזנדער אלדד הדני האָט דערציילט וועגן אַ יידישער מלוכה פון די פאַרלוירענע צען שבטים, איז בלאָס קעגן דעם, וואָס ער וועט איצט האָבן צו דערציילן...

ער האָט זיך צוגעקוקט, ווי דער מלך יוסף בן אהרן האָט מיט ציטערדיקע הענט אויפגעזיגלט דעם בריוו און ווי ער גיט אים איבער אין די הענט פון זיין עלטסטן ראָטגעבער צום איבערלייענען. אין זאָל הערשט אַזאַ שטילקייט, ווי עס האָט געמוזט אוודאי שטיל זיין, איידער גאָט האָט די וועלט באַשאַפן...

„פון מיר, חסדאי בן יצחק בן עזרא, פון די פאַרטריבענע פון ירושלים, וואָס לעבן אין דער מדינה ספרד, דער קנעכט פון מיין האַר דעם מלך — האָט דער ראָטגעבער אַנגעהויבן לייענען דעם בריוו עפּנטלעך מיט אַ שטיל קול — „וועל־כער בוקט זיך מיטן פּנים צו דער ערד און וועלכער קניט אַנטקעגן דעם אָרט, וווּ עס געפינט זיך דיין טראָן אין דעם וויטן אומבאַקאַנטן לאַנד... ווער בין איך און וואָס בין איך, וואָס נעם מיר די דערלויבעניש צו שרייבן צו מיין האַר דעם מלך...“

אָט אַזוי אומגעפער האָט זיך דער בריוו אַנגעהויבן און איז געלייענט געוואָרן מיט אַ קול דממה דקה און מיט צעווארעמטן געמיט־צושטאַנד פונעם לייענער... אין זאָל האָט געהערשט רו און שטילשווייגן. אַלע האָבן זיך מיט פאַרכאַפּטן אָטעם אייגעהאַרכט צו די פראַכטפול שיין־געשריבענע ווערטער, וואָס

www.libtool.com.cn

עס האָט געשיקט אייגער פון די גרעסטע יידישע האַרן אין שפּאַניע, דער גרעס־טער געלערנטער און איידעלער מאַן, ר׳ חסדאי אבן שפרוט.

דעם מלך יוסף זענען געשטאַנען טרערן אין די אויגן פון געירטקייט און ער האָט דאָס לייענען מיט קיין וואָרט נישט איבערגעריסן.

שולמית האָט זיך נעמטער צוגעדריקט צום יונגן בחור פון קאַרדאָוואַ. זי האָט זיך טיילמאָל אַפילו דערלויבט אים אַ גלעט צו טאָן איבער דער האַנט. יצחק האָט עס צומאָל נישט געפילט, ער איז ראשו ורובו געווען אַריינגעטאָן אין דעם, וואָס עס האָט זיך אָפּגעטאָן אַרום אים אין זאַל. ער האָט גאָרנישט געהערט און גאָרנישט געזען. עס זענען צו אים בלויז דערגאַנגען די ווערטער פון בריוו און ער האָט בלויז געזען דעם לייענער, וועמענס פּנים עס האָט גע־פלאַמט פון אויפגעהייטערטקייט.

יאָ, פון צייט־צו־צייט האָט ער פלוצלינג אויפגעצאַפּלט: עס האָט זיך אים געדאַכט, אַז זיין פריינט, אברהם־דאָגאָמאַר, איז אַריינגעקומען אינעם זאַל. ער האָט זיך אַ הייב געטאָן, אָבער זעענדיק אַז ער האָט געהאַט אַ טעות, האָט ער זיך צוריק אַנידערגעזעצט און ווידער אויסגעהערט דאָס לייענען פון בריוו, כאָטש דער אינהאַלט איז אים שוין געווען באַקאַנט.

„וווּ האָט ער געקאָנט אַהינקומען?"... האָט ער זיך מיט ציטער געפרעגט אין געדאַנק. „שוין־זשע פאַרשטייט ער נישט, אַז ער, יצחק, דאַרף זיך איצט געפינען אין קעניגלעכן פּאַלאַץ, ביי דער פייערלעכער אויפנאַמע?... פאַרוואָס־זשע קומט ער אים דאָ נישט זוכן?"...

אָבער פלוצלינג האָט ער אָנגעשפּיצט די אויערן. ער האָט געהערט לייענען דעם סוף פון בריוו:

„מיר ווינטשן דעם האַר, דעם קעניג, ווי אויך זיינע קינדער און קינדס־קינ־דער, אַז זיין הויז און זיין כסא־מלכותו זאָל געדויערן לעולם ועד, און הלוואַי זאָל ער פאַרלענגערן זיינע טעג אין יידישן קעניגרייך, ער און זיינע זין צווישן ישראל, אָמן"...

און דער לייענער פונעם בריוו האָט אויך ציטירט דעם אונטערשריפט: „אבו יוסף חסדאי בן יצחק בן עזרא אבן שפרוט, דער נשיא פון יידישן פאָלק אין אַנ־דאַלוזיע און דער אויסערן־מיניסטער פון קאַליף אַבדול ראַכמאַן דער דריטער, דער הערשער פון מדינת ספרד".

ווען דער ראַטגעבער פון קעניג יוסף האָט פאַרענדיקט לייענען דעם בריוו און האָט זיך צוריקגעזעצט אויף זיין אָרט, איז אויסגעבראָכן אַן אומבאַשרייבלע־כער רעש און אַזאָ הויך גערעדעריי, אַז עס איז אוממעגלעך געווען עמיצן אייני־צושטיללן. די פּנימער ביי די מענטשן האָבן געשיינט פון גרויס גליק. זיי האָבן געטיילט צווישן זיך דעם אייגדרוק פון דעם אויסערגעווייגלעכן גרוס פון ווייטע

www.libtool.com.cn

ברידער, וועגן וועלכע מען האָט קיינמאָל נישט געהערט. עס איז געלעגן אַ שטאָלץ אויסגעגאָסן אויף אַלעמענס פּנימער, וואָס דאָס פּאָלק זייערס איז מיט איינמאָל אַזוי פיל פאַרגרעסערט געוואָרן. עס ציט זיך איצט די יידישע מלוכה פון כוזרישן ים ביזן מיטללענדישן ים, האָבן מענטשן צווישן זיך געראַטן. ס׳איז געווען איינע פון די גרעסטע געשעענישן, וואָס טרעפן זיך אין מענטשלעכן לעבן.

יצחק, דער שליח פון יענעם לעגענדאַרן לאַנד, איז ביי זיי אויסגעוואַקסן צו עפּעס אַ נישט־דאָזיק באַשעפּענגיש, גלייך ער וואָלט פון הימל צו זיי אַראָפּגעפאַלן און מיטגעבראַכט אַזאַ אויסטערלישע בשורה, וואָס איז ממש אומגלויבלעך, ווען זיי זעען אים נישט אַליין מיט זייערע אייגענע אויגן...

אָבער באַלד האָט זיך דערהערט אַ פּאַטשן מיט די הענט. דער עולם האָט זיך ביסלעכווייז איינגעשטילט און געוואָלט הערן וואָס מען גייט וויידער איבערגעבן עפּעס אַ נייע ידיעה. דאָ האָט דער מלך אַליין זיך אויפגעשטעלט. די אויגן האָבן ביי אים געגלוּט ווי צוויי אָנגעצונדענע קוילן, דאָס גאַלד און זילבער, מיט וועלכע זיינע מלבושים זענען געווען אויסגעגייט, האָט געפינקלט אין דעם שיין פון הונדערטער ליכט, וואָס האָבן געפלעמלט פון די קופּערנע בעקנס מיט בוימאייל און פון די גאָלדענע מנורות. ער האָט אָנגעהויבן פרידיגער מיט אַ שטיל קול, דערנאָך איז די שטימע געוואָרן אַלץ העכער און העכער, ביז מ׳האָט אים שוין געהערט אין אַלעווינקעלעך פון ריזיקן זאַל. ער האָט זיך געוועגדט צום שליח פון קאַרדאָוואַ, יצחק בן נתן:

— טייערער גאָסט אונדזערער! נישט מיט קיין גאָלד און זילבער און נישט מיט די קאָסטבאַרסטע איידלשטיינער איז אָפּצושאַצן דיין גרויסע טאַט, וואָס דו האָסט געטאָן, ברענגענדיק דעם בריוו פון איידעלן נשיא בישראל פון מדינת ספרד, האָסט אַריינגעזעצט אין אונדזער פּאָלק אַ נייע נשמה, וואָס פלאַטערט און צאַפּלט מיט גרויסער ליבע צו זיינע אָפּגעפונענע ברידער.

ער האָט זיך פאַרהאַקט אַביסל אין זיינע רייד, ווייל אַ שטראָם מיט טרערן האָט אַ שפּאַר געטאָן אין זיין האַלדז. ער האָט זיך אָפּגעשטעלט אַ וויילע, אָנגעקוקט דעם גרויסן עולם, וועמענס אויגן האָבן פון ריזיקן זאַל אים אַנטקעגגעגעבלישטשעט ווי טויזנטער פּאָר דימענטן, און ער האָט צוריקגעווענדן זיין גלייכגעווויכט. ער האָט מיט גרויס ליבע אַ קוק געגעבן אויף יצחקן און אַ שמייכל פון גנאָד האָט אַ שוועב געטאָן איבער זיינע ליפּן און ער האָט פאָרגעזעצט:

— מיר פאָרבעטן דיך, יידישער שליח פון מדינת ספרד, דאָ צו פאָרבלייבן אונדזער גאָסט אַזוי לאַנג וויפל נאָר דו אַלייןווילסט. איך וויל צוגרייטן אַ בריוו צום נשיא ר׳ חסדאי אבן שפרוט, אין וועלכן איך וועל אים דערציילן וועגן דער פירונג פון מיין מדינה, וועגן דעם פּאָלק פון די כוזרים און וועגן אונדזער ווילן און שטרעבונג זיך צו פאַראייניקן מיטן גאַנצן פּאָלק ישראל און ווערן איין גרויס

www.libtool.com.cn

פאלק, איך וויל אויך, אז זאלסט זיך באקענען מיט דער געשיכטע פון אונדזער פאלק, וועגן די גרויסע מלחמות וואס אונדזערע קעניגן איז אויסגעקומען צו פירן, כדי צו באפעסטיקן און גרויס צו מאכן אונדזער לאנד, און — דער עיקר, ווי אזוי עס איז מיין גרויסן עלטער־זיידן בולאן דעם גרויסן געקומען אויפן געדאנק אנצונעמען דאס גלויבן אין אייניציקן גאט און פארוואדפן דאס אומווירדיקע געצנדינסט. וועגן דעם אלעם איז פארשריבן אין א ספר הזכרון, וואס געפינט זיך אין הויז פון די סאנגוריס, א ירושה פון זייער עלטער־עלטער זיידן, ר׳ יצחק סאנגורי, אדאנק וועמען מיין עלטער־עלטער זיידע בולאן האט זיך דערוווסט וועגן די שיינקייטן פון דער יידישער אמונה. איך גיב דיך איבער אין די הענט פון דער איידעלער משפחה סאנגורי, וועמענס נאמען מיר טראגן הויך און ערן אויף דורי־דורות, און וועמענס ליכטיקער אנדענק איז ווי אן עמוד האש פאר אונדזער פאלק״.

דא האט ער געוואדפן א באדייטונגספולן בליק אויף שולמית סאנגורי, א וויילע זי דורכגענומען מיט זייער בליציקע אויגן, אז זי איז אזש רויט געוואדן ביזן וואדצל פון אירע האר. א שמייכל האט זיך א ויקל געטאן איבער זיינע ליפן און ער האט צוגעגעבן:

— אט דאס דאזיקע צויבערפולע מיידל, וואס טראגט דעם גרויסן נאמען פון דער משפחה סאנגורי, איז די אפהיטערין פון דעם ספר הזכרון, זי האלט דעם שליסל פון אונדזער לאנגער געשיכטע. פון איר, מייע טייערער גאסט, וועסטו אלץ געווויר ווערן און איבער דער צייט, וואס דו וועסט זיין ביי אונדז אין לאנד, און הלוואי זאל זיך די דאזיקע צייט פארצייגן וואס לענגער, וועסטו דיך באקענען מיט אלע איינצלהייטן, כדי שפעטער, וען דו וועסט צוריקפארן אהיים צו אונדזערע ברידער אין מדינת ספרד, זאלסטו זיי קאנען באריכות איבערגעבן די שטוינענדיקע און אויסערגעווייניגלעך אינטערעסאנטע געשיכטע פון א פאלק, א פאלק, וואס האט געדרימלט אין זיין ווילדקייט און געזונקען אין זיין געצנדינסט לאנגע יארהונדערטער און האט אויף א גליקלעכן אופן, ווי דורך א נס, ענדלעך דערגרייכט דעם גרויסן ציל און געפונען דאס אייביקע ליכט. מיר פילן זיך איצט, גלייך מיר אליין וואלטן געשטאנען ביים בארג סיני און געזאגט „נעשה ונשמע״...

א ווילד געפאטשערטע מיט די הענט און געטופערטע מיט די פיס איז אויסגעבראכן נאך די רייד פון קעניג. אלע זענען ארויסגעפאלן אין אן אויסערגעווייניגלעכער התלהבות, און א מעכטיק געזאנג האט זיך פונאנדערגעטראגן איבערן גאנצן זאל און ארויסגעריסן זיך אינדרויסן אין דעם פינצטערן חלל, געשוועבט הויך אונטער די בלישטשענדיקע גרינע שטערן, וואס האבן ווי לעבעדיקע וועזנס געווונקען און געגלימערט אין דער טונקל־בלוייער הויכקייט. עס האט זיך אויס־

www.libtool.com.cn

געדאַכט, אַז די גאַנצע וועלט זינגט מיט אין דער דאָזיקער גרויסער פרייד.

עס זענען אַפילו מיטגעריסן געוואָרן די פרעמדע שליחים פון די סלאַווישע לענדער, און כריפענדיקע קולות מיט טיפע באַסן האָבן זיך אַריינגעפלאָכטן אין דעם סימפאָנישן מעלאָדיע־געוועב און אָנגעפולט די לופט מיט הימלישן געזאַנג. שולמית האָט זיך צוגעבויגן צו יצחקס אויער און אים מיט אירע וואַרעמע, פייכטע ליפן עפעס איינגערוימט אַזעלכע ווערטער, וואָס זענען געווען אַ טייל פון דער מוזיק און האָבן זיך פונאַנדערגעשטראָמט אין זיינע גלידער ווי הייסע לאַווע און ער איז פון זיי שיכור געוואָרן ווי נאָך שטאַרקן זיסן וויין. ער איז אַוועקגעטראָגן געוואָרן אין אַזעלכע בלויע פאַרחלומטע וועלטן, פון וועלכע ער האָט קיינמאָל קיין אַנונג נישט געהאַט. גלייך אַ כישוף וואָלט פון אירע ליפן געפלאָסן, וואָס האָט אים איינגעשלעפערט דעם גענדאַנק און ער האָט מער נישט געקאָנט טראַכטן אויף דער וואָך.

— וועסטו קומען צו מיר... איך וועל דיר געבן דעם ספר הזכרון, ווו דו וועסט לייענען וועגן די גלאָררייכע צייטן, וועלן דאָס כוזרישע פאָלק האָט זיך אָפגעפונען אין זיינע לאַנגע זוכענישן... מיר וועלן ביידע אַוועקשוועבן אין יענער צייט אַריין און איך וועל דיך פירן איבער די פאַרבאַרגענע שטעגן, וואָס אָטעמען מיט ליבע און דופטיקע ריחות. מיר וועלן ביידע זיך פאַרגעסן און אַוועק פון דער ווירקלעכקייט אין אַ פאַרכישופטער וועלט אַריין, ווו מיר וועלן אייביק פאַרבלייבן צוזאַמען...

און עפעס נאָך אַזעלכע מאָדנע ווערטער האָט זי געריידט און ער האָט גאָר נישט געענטפערט, ווייל וואָס איז דען דאָ צו ענטפערן אויף אַזעלכע באַצויבערנדיקע רייד, וואָס וויקלען דיך אַרום מיט בלוי־זילבערנעם שפינוועבס, שלעפערן דיך איין אין אַ פאַרשיכורנדיקן חלום, און עס דאַכט זיך דיר, אַז האָסט אויסגעטרונקען אַזאַ מין וויין, וואָס קאָן נאָר קומען פון די וויינקעלערן אין גן־עדן...

אין זאַל האָט געהערשט פרייד און דערהויבונג, און אַלע זענען ווי איינגעפלאָכטן געוואָרן אין אַ ווירבלדיקן קאַראַהאָד, נאָך איידער עס איז אַפילו אויסגעטרונקען געוואָרן איין טראָפן וויין.

באַלד האָבן צענדליקער ספעציעלע דינער אָנגעהויבן אַריינטראָגן די שמעקעדיקסטע מאכלים און אַלערלייַ משקאות, וואָס האָבן געפינקלט אין די גאָלדענע בעכער ווי אַ געשפריץ פון די איידלסטע דימענטן און די פאַרשידענע רעגנבויגנדיקע קאָלירן.

דער עולם האָט זיך צוגעכאַפט צו די שפייזן און צו די געטראַנקען און עס האָט זיך מער נישט געהערט ווי נאָר דאָס מליאסקן מיט די מיילער און דאָס בול־בולן פון די קרוגן וויין אין די גאָלדענע און זילבערנע בעכער אַריין... די געשמאַקפולע ריחות פון די געבראָטענע פליישן מיט כלערליי געווירצן האָבן

www.libtool.com.cn
זיך פֿאַרשפּרייט איבערן זאַל, און די מענטשן האָבן דאָס אַלץ אַזוי גיך פֿאַרצערט אַזוי שנעל ווי עס איז אויפן טיש געקומען.

און ווען די הערצער זענען אָנגעפֿולט געוואָרן מיט פֿרייד און די קעפּ האָבן גערוישט פון דעם ווייַן, האָבן זיך אַלע אַוועקגעלאָזט אין אַן אומאויפהערלעכן ווירבלטאַנץ, וואָס האָט זיך געדרייט אין אַ גרויס ראָד פון הונדערטער און הונדערטער מענטשן — מענער און פֿרויען. דאָס ליכט פון די הונדערטער קנייטלעך אין די קופּערנע פֿאַנען און גאָלדענע מנורות האָבן זיך אָנגעהויבן אייניצקווייז צו פֿאַרלעשן. עס האָט שוין אין דעם ריזיקן זאַל דורך די אָפּענע גרויסע פענצטער אָנגעהויבן אַריינשיינען די גרינע ליכט פון די מילי־מיליאַסן שטערן אויפן בלוי־גראַנאַטענעם הימל, וואָס האָבן געבלינצלט ווי גאָלדענע ליכטלעך. קערפּער צו קערפּער האָבן זיך צוגעדריקט און געוואָרן ממש צוזאַמענגעקלעפּט אין איין גרויס לעבעדיק וועזן, וואָס האָט זיך געהוידעט און געוויגט אין דער פֿאַנטאַסטישער ליכט פון אָט־דער דאָזיקער באַלייכטונג. אויך שולמית און יצחק זענען צוזאַמענגעקנאָטן געוואָרן אין איין גוף, און די וואַרעמקייט פון זייערע קערפּערס האָט זיך פֿאַרוואַנדלט אין איין גיהנומדיק פייער, וואָס איז געווען ממש אויף דער גרענעץ פון זינד... אין דער רגע האָט זיך דערהערט דאָס געקלאַנג פון קופּערנע טאַצן, גלייך עס וואָלט געקומען פון ערגעץ־ווייטע געהיימנישפולע וועלטן און אַלעמען אויפגעוועקט פון דעם פֿאַרצויבערטן שלאָף...

אין די פענצטער האָט אַריינגעשיינט אַ ניי־געבוירענער טאָג, וואָס האָט אָנגעהויבן פריער בלויען, מיניען זיך אין פורפור־ווייניקע קאָליר, און אויף מזרח־זייט האָט זיך מיטאַמאָל געגעבן אַ צינד־אָן אַ גרויסער פלאַקער ווי אַ פייער־אָפּער און אין אַ ריזיק צעפלאַקערטן ראָד איז מלכותדיק אויפגעשטיגן די זון ווי אויף אַ גאָלדענעם טראָן, און אַ קול ווי פון מלאכים האָט זיך געטראָגן פון איין עק וועלט ביזן צווייטן. דאָס האָבן זיי אַלע געזונגען שירה צום אַלמעכטיקן באַשעפער, און איין גרויסע שבועה איז אָפּגעגעבן געוואָרן צום קעניג פון מעכטיקן לאַנד פון די כוזרים. עס האָבן געשווירן טרייהייט די אונטערטאַנען פון אייגענעם לאַנד, די שליחים פון די פֿאַרשידענע סלאַווישע שבטים, פון די אַראַבישע פירשטן און פֿרינצן: „אייביק טרייַ וועלן מיר דיר דינען, גרויסער קעניג פון מעכטיקן כוזרים־לאַנד“... און ס׳איז געוואָרן טאָג אינדרויסן.

***

יצחק איז איצט פאַרזונקען געווען אין אַ טיפן שלאָף. דער בעל החלומות האָט אים אַ הייב־געטאָן אויף זיינע זילבער־כישופדיקע פליגל און אים פאַרטראָגן ווייט־ווייט אַוועק פון דעם דאָזיקן לאַנד. ער איז געלעגן אויסגעצויגן אויף דער ווייסער שטיינערנער באַנק אין גרינעם ציפרעסן־גאָרטן פון נשיא, ר׳ חסדאי אבן

www.libtool.com.cn

שפרוט. לעבן אים צופוסנס איז געזעסן פנינה, וועלכע האָט אים אָנגעקוקט מיט אירע גרינע שטערן־אויגן און שטיל געשווּיגן, אייגהערנדיק זיך אין די שטראָמענדיקע רייד פון איר געליבטן יצחק בן נתן...

פון צייט־צו־צייט האָט זי אים איבערגעריסן מיט אַ פלאַמיקן קוש אויף זיינע ליפּן, און דערנאָך איז זי ווייטער שעהנווייז געזעסן ביי זיינע פיס אויפן גרינעם גראָז און מיטגעשוועבט מיטן שטראָם פון זיין דערציילן וועגן דעם ווייט־ווייטן לאַנד ביים שטורמישן טייך איטיל, וואָס פאַלט אַריין מיט קראַכנדיקן רעש אין דעם ים פון די כוזרים. פּנינה איז אַזוי פאַרכאַפּט געוואָרן פון דער שיינקייט און דעם צויבער פון זיינע רייד, אַז זי האָט זיך טיילמאָל באַמיט אייגצוהאַלטן דעם אָטעם, אַבי אים נישט צו שטערן אין דעם פלוס פון זיינע ווערטער.

בלויז אויף אַ רגע פלעגט זיך יצחק אויפכאַפּן פון זיין טיפּן שלאָף, עפענען אויף אַ וויילע די אויגן, און דעמאָלט האָט ער ווי דורך אַ געדיכטן שניי־ווייסן וואָל גאָר געזען דאָס פּנים פון דער יונגער שיינער שולמית, דעם צויבער־שטערן פון כוזרים־לאַנד, וועלכע האָט זיין האַנט פון אירע נישט אַרויסגעלאָזט. דאָס פּנים אירס איז געווען טרויעריק און פאַרטראַכט. די אויגן זענען פאַרצויגן געווען ווי מיט אַ בלויען נעפּל. זי האָט נעמלעך עטלעכע מאָל אין יצחקס שלאָף געהערט אים דערמאָנען דעם נאָמען „פּנינה", און דעמאָלט האָט ווי אַ זון־שטראַל באַלויכטן זיין פּנים און ער האָט גליקלעך געשמייכלט...

יצחק האָט אין דער איינער וויילע, וואָס ער האָט זיך אויפגעכאַפּט פון זיין שלאָף, זיך אומגעקוקט אַ פאַרוווּנדערטער. ער האָט זיך דערזען אין אַ ווייסן, גרויסן זאַל, די וועגט — פון מירמלשטיין, באַצירט מיט גאָלד און בלישטשענדיקן קופער. דאָס געוועלב פונעם הויכן זאַל איז געווען אויסגעמאָלן מיט אַ הימל־בלויען קאָליר און מיט פיל גאָלדענע שטערנדלעך באַשאָטן. ער אַליין ליגט אויף אַ פעכלדיק־ווייס געלעגער, און דורך די ריזיק געעפנטע פענצטער פון קאַלירטע שויבן בלאָזט אַריין אַ קיל ווינטל, און צוזאַמען מיטן קילן ווינטל שטראָמען אַריין כוואָליעס מיט ליכטיק־גאָלדענע שטראַלן, וואָס גיבן אים אויף אַ וויילע אַ בלענד אין די אויגן און ער שלאָפט צוריק אײַן.

ער פילט אַ גלעט איבער זיינע באַקן פון אַזאַ צאַרטער האַנט, אַז זי קאָן גאָרנישט געהערן צו קיין אַנדערער ווי צו זיין אויסדערוויילטער פּנינהן... ער זעצט ווייטער פאָר זיין אויסטערלישע דערציילונג, וואָס ער האָט איינגעזאָפּט אין זיין זכרון פון יענע טעג, ווען ער איז נאָך געווען אין דעם ווונדערלעך־לעגענדאַרישן לאַנד פון די כוזרים, און גאָר אַ ווונדערלעך שיין מיידל — שולמית איז געווען איר נאָמען — איז געזעסן ביי זיין זייט און אים פאַרגעלייענט פון אַ פּאָק פאַרגעלטע פאַפּירוסן די אויסטערלישע געשיכטע פון איר לאַנד.

וואָס ווייטער זי לייענט, אַלץ מער פאַרגעסט ער זיך ווו ער איז. עס דאַכט

www.libtool.com.cn

זיך אים, אַז ער אַליין לעבט דאָס אַדורך די אויסטערלישע געשעענישן, וואָס זענען פאָרגעקומען מיט איבער צוויי הונדערט יאָר צוריק, ער לעבט־מיט מיט אַלע העלדן, פון דעם קעניג בולאַן דעם גרויסן ביז דעם קעניג יוסף בן אהרן. ער זעט די אַלע מלכים פון דעם יידישן כוזרים־לאַנד: עובדיה און זיין זון חזקיהו, און נאָך אים זיין זון מנשה, דערנאָך חנוכה, דער ברודער פון עובדיה, און זיין זון יצחק און זיין זון זבולון, דערנאָך זיין זון מנשה און זיין זון ניסי און זיין זון מנחם, דערנאָך זיין זון בנימין און שפּעטער זיין זון אהרן, וועמענס זון, יוסף, איז איצט דער מלך איבער די כוזרים...

יאָ, ער לייענט איצט בפירוש: אַז זיי, די כוזרים, שטאַמען אָפּ פון נחס דריטן זון יפת, וועלכער האָט געהאַט אַ זון תוגרמה, און תוגרמה האָט געהאַט צען זין, זיין זיבעטער זון האָט געהייסן כזר (כאַזאַר), און פון אָט־דעם דאָזיקן כזר שטאַמט אָפּ דער שבט פון די כוזרים...

אַפילו אין שלאָף פילט יצחק אַ וויטיק אין האַרץ: אַלזאָ, זענען די כוזרים נישט די אָפּשטאַמיקע פון די פאַרלוירענע עשרת השבטים... אָבער ער טרייסט זיך באַלד וואָס מיר געהערן זיך דאָך סוף־כל־סוף אָן עפּעס מיט יפתן אויך. ער איז דאָך דער דריטער ברודער פון שם...

פון די אָפּענע ריזיקע פענצטער אין דעם וועיס מירמלנעם זאַל גיט אַ בלאָז אַ שטאַרקער ווינטל אין יצחקס פּנים אַריין און ער כאַפּט זיך אויף. ער קוקט זיך אום מיט אַן אומשולדיקן שמייכל און ער דערזעט שולמיתן זיצן לעבן זיין בעט. זי האַלט נאָך אַלץ דעם פּאָק מיט פּאַרגעלטע פּאָפּירוסן. זי לייענט נישט מער, וואָרים אינמיטן איר לייענען איז יצחק איינגעשלאָפן מיט אַ מידן, זיסן שלאָף נאָך אַ גאַנצער נאַכט זיין וואָך אין קעניגלעכן פּאַלאַץ. עס האָבן אים אייַנגעשלעפּערט די שטאַרקע ווייַנען און עס האָט אים געמאַכט אייַנדרעמלען דער שיינער אָבער ווירקלעכער „חלום" פון אַ יידישער מלוכה, און עס האָט אים אייַנגעשלעפּערט דער צאַרטער גלעט פון שולמיתעס אויגן, וואָס האָבן אויף אים געקוקט מיט אַזוי פיל ליבע און חן...

ער איז דעם מיידל דאַנקבאַר געווען פאַר דעם לייענען די הערלעכע געשיכטע פון איר פאָלק. זי האָט נאָך וועיט נישט געענדיקט לייענען וועגן די אויסערגעווייַנלעכע מלחמות, וואָס די כוזרים האָבן געפירט מיט זייערע שונאים און האָבן זיי אַלעמען באַזיגט; וועגן דעם, ווי אַזוי איר עלטער־עלטער זיידע, ר׳ יצחק סאַנגורי, איז אָנגעקומען פון בבל אין דעם גאַסטפריינטלעכן לאַנד פון דעם כוזרי־שבט און געפונען דאָרט אַ מקום־מנוחה. ער האָט דאָרט אויפגעבויט אַ ישיבה, געבויט שולן און דערציען נייע יידישע דורות, וועלכע האָבן געקעמפט צוזאַמען מיט די כוזרים פאַר זייער פרייהייט, וואָס איז אויך געווען די פרייהייט פון יידישן פאָלק...

www.libtool.com.cn

שולמית האָט איצט געקוקט אויף אים מיט געמישטע געפילן: זי האָט דעם יידישן בחור פון קאַרדאָווא ליב געקראָגן מיטן גאַנצן ברעג פון איר נשמה, אָבער זי האָט דאָך פון זיין שלאָף בפירוש געהערט אים דערמאָנען אַ מיידל מיטן נאָמען פּנינה... ער האָט מיט אַזאַ צערטלעכקייט אָנגערופן דעם דאָזיקן נאָמען, אַז זי איז אַזש אַליין געירערט געוואָרן און זי האָט זיך געוווּנטשן, אַז זי זאָל דאָס געוואָלן זיין די דאָזיקע „פּנינה"... זי איז דעריבער טרויעריק געווען, אַ לייכטער נעפּל האָט פּאַרהויכט אירע בלוילעך־גרינע אויגן, און איר טונקל־ברוין אָפּגעברענט פּנים איז ווי מיט אַ וואָלקן פּאַרצויגן געוואָרן און זי האָט געשוויגן.

פון דער גאַס האָבן זיך נאָך אַלץ געהערט די שאָלן פון טראָמפייטן און דאָס בלאָזן פון שופרות און די געמאָסטענע טריט פון די פלינקע אַראָבישע פערד־לעך. דאָס האָט מען נאָך אַלץ פאַרגעזעצט צו פייערן דעם גרויסן יום־טוב, וואָס וועט אַזוי נאָך אָפּדויערן אַ גאַנצן חודש.

יצחק האָט זיך אײַנגעהאַרכט אין די ווייטע אָפּהילכן פון דער גאַס. די רויטע זון־שטראַלן פון דעם פאַרגייענדיקן פייערדיקן ראָד האָבן זיך אַרײַנגע־ריסן אין דעם ווייסן זאָל און אָפּגעפּאַרבט אַלץ אין פורפורנע קאָלירן.

— פאַרוואָס שווייגסטו עפּעס, שולמית?... — — האָט יצחק מיטאַמאָל באַ־מערקט איר אומעטיקייט — דו לייענסט אַזוי שיין, און דיין לשון־קודש שפּראַך איז אַזוי קלינגענדיק, אַז אין די אויערן מיינע שאַלן נאָך אָפּ דיינע רייד...

— ווייל בלויז אין די אויערן און נישט אין האַרץ... — — האָט שולמית מיט פּערלדיקע טרערן אין די אויגן אים קורץ געענטפערט.

— וועסטו מיר מער נישט לייענען?... איך בין אַזוי מיטגעריסן געוואָרן מיט דער צויבערלעכער געשיכטע, אַז ווען איך בין אײַנגעשלאָפן, האָט זיך מיר געדאַכט, אַז איך לעב דאָס אַלץ איבער און איך שוועב אין דער פאַרגאַנגענער צייט אַריין... — — האָט יצחק איר אַ גלעט געטאָן איבער דער האַנט.

— און האָסט אין דיין חלום אַזש אַריבערגעשוועבט קיין קאָרדאָווא... — — האָט די קלוגע שולמית אים אַ שטאָך געטאָן.

יצחק איז רויט געוואָרן. ער האָט דאָך טאַקע געחלומט, אַז ער געפינט זיך אין גרינעם ציפּרעסן־גאָרטן פון נשיא ר׳ חסדאי און ער זיצט דאָרט מיט זיין געליבטער פּנינה...

— די געשיכטע פון כוזרישן פּאָלק האָט מיך אינגאַנצן פאַרכאַפּט — — האָט יצחק איבערגעחזרט — און איך וויל זי איבערלייענען אינגאַנצן. איז זי אָנגעשריבן ביז דער היינטיקער צייט?...

— אָנגעהויבן שרייבן די געשיכטע פון די כוזרים האָט מיין עלטער־עלטער זיידע, ר׳ יצחק סאַנגורי און דאָן האָבן די וויטערדיקע געשיכטע געשריבן די שפּעטערדיקע דורות, ר׳ יצחק סאַנגוריס זון, זיין אייניקל, זיין אור־אייניקל און

www.libtool.com.cn

אזוי ביז דער היינטיקער צייט. די לעצטע פאַפּירוס־בלעטלעך האָט פאַרשריבן מיין פאָטער... — האָט שולמית אים דערקלערט.

יצחק האָט געכאַפּט אַ בליק אויף די לעצטע בלעטלעך, וואָס זענען נאָך נישט פאַרגעלט געוואָרן און זענען געשריבן מיט אַ קלאָרער האַנטשריפט אויף לשון־קודש, מיט קלייַנע באַמערקונגען אויף דעם כוזרישן לשון, וואָס ער האָט, פאַרשטייט זיך, נישט געקאָנט איבערלייענען.

דער קעניג יוסף האָט געהאַט פּריוער באַפּוילן שולמיתן, אַז זי זאָל דעם יונגן שליח פון קאָרדאָווא איבערגעבן דעם גאַנצן פאַרשריבענעם כתב־יד, וואָס ער וועט באַווייזן איבערצולייענען איבער דער צייט, וואָס ער וועט דאָ ווילן אין לאַנד, ביז דער קעניג וועט צוגרייטן דעם ענטפער צום נשיא פון אַנדאַלוזיע, ר׳ חסדאי אבן שפרוט.

יצחק איז געווען שטאַרק דאַנקבאַר דער קעניג און נאָך מער דער שיינער שולמית — וועלכע האָט דעם אַנהייב פון כתב־יד אַליין געלייענט — פאַר איבערגעבן אים אין דער האַנט אַריין די פאַפּירוס־בלעטלעך וועגן דער געשיכטע פון די כוזרים, זינט זיי האָבן אָנגענומען דאָס יידישע גלויבן.

דער יונגער שליח איז מתחילת געווען באַרוישט פון דער נאָענטקייט פון דער שיינער שולמית, ער האָט אויפגעציטערט ביי יעדער צאַרטער באַרירונג פון אירע פינגער. אָבער זינט ער האָט פּנינהן געזען איצט אין חלום, האָט פאַר אים געלויכטן ווי מיט פייערדיקע אותיות איר לעצטער שפרוך: „און אַז דו וועסט באַגעגענען אַן אַנדערע?״

— ניין, פּנינה, איך וועל דיך פאַר קיינעם אין דער וועלט נישט אויסטוישן, אַפילו נישט פאַר דער פּראַכטפולער שולמית... — האָט ער געמורמלט מיט די ליפּן.

***

דעם זעלביקן אָוונט האָט יצחקן דערוואָרט אַ געוואַלטיקע איבערראַשונג. בעת ער איז געזעסן ביים פאַרבעטענעם מאָלצייט ביי די סאַנגוריס אין הויז, האָט זיך די טיר געעפנט און אויף דער שוועל איז געבליבן שטיין זיין פריינט, דער ביזאַנטיער, דאַגאָמאַר־אברהם...

יצחק איז אים אַרויפגעפאַלן אויפן האַלדז און די פרייד מיטן אָפּגעפונענעם פריינט איז געווען אַזוי גרויס, אַז לאַנג־לאַנג האָט ער נישט געקאָנט קומען צו זיך.

— וווּ ביסטו פאַרפאַלן געוואָרן, מיין טייערער פריינט?... — האָט יצחק מיט שמחה אויסגערופן — איך האָב שוין אַזוי שטאַרק געזאָרגט פאַר דיר!...

און דאַגאָמאַר־אברהם האָט דערציילט אַן אויסטערלישע געשיכטע. ער האָט אין דעם געדראַנג פון יענעם טאָג, בעת דער גרויסער יום־טוב פייערונג, צופעליק

www.libtool.com.cn

זיך אַנגעשטויסן אויף איינעם פון די רייטער, מיט וועלכע זיי זענען געקומען אין לאַנד פון די כוזרים און אין דער רגע האָט יענער אים דערקענט...

„דו ביסט דאָך מיין גרעסטער שונא, וועמען איך זוך אַרום שוין אַזוי לאַנג", האָט ער צו מיר אויסגערופן און די פיס האָבן ביי מיר אַנגעהויבן ציטערן פֿאַר גרויס שרעק, — האָט דער ביזאַנטיער דערציילט יצחקן.

דער כוזרי איז געווען אויסער זיך פון כעס, פֿאַרוואָס ער האָט אים די גאַנצע צייט פון זייער רייטן נישט דערקענט און גראָד אין דער רגע האָט ער אויפן ערשטן בליק גלייך דערזען אין אים זיין לאַנג־געזוכטן שונא...

און דאַגאָמאַר האָט יצחקן דערציילט דעם פאַרלויף פון זייער געשפּרעך און נאָכדעם, ווי דער כוזרי האָט אים אָפּגעהאַלטן צוויי טעג און איינגעטענהט מיט אים, האָט ער אים ענדלעך מוחל געווען פֿאַר זיינע באַגאַנגענע זינד.

„בלויז צוליב דעם גרויסן יום־טוב אונדזערן שענק איך דיר דאָס לעבן", האָט דער כוזרי צו אים געזאָגט — „און אויך צוליב דעם, וואָס דער יונגערמאַן פון אַנדאַלוזיע איז דיין פריינט"...

— דו האָסט מיר איצט צום צווייטן מאָל געראַטעוועט דאָס לעבן — האָט דאַגאָמאַר מיט פרייד אויסגערופן און שטאַרק געדריקט יצחקס האַנט. — האָסט געראַטעוועט מיין רוחניותדיק לעבן און איצט מיין גוף...

— איצט וועט מען דיך דאַרפן אויף אַן עפּנטלעכן אופן אַריינברענגען אין דער יידישער עדה... — האָט יצחק געזאָגט — און אַ גרויסע סעודה וועלן מיר איינאַרדענען לכבוד אָט דער דאָזיקער געשעעניש און מיר וועלן פֿאַרבעטן אַלע בכבודיקע מענטשן פון באַלאַנגאַר!...

די פרייד איז געווען אין לשער. אַפילו שולמית האָט פאַרגעסן אין איר טרויער און זי האָט זיך מיטגעפרייט מיט יצחקס און דאַגאָמאַרס שמחה.

ביז שפּעט אין דער נאַכט אַריין זענען זיי געזעסן מיט דער פֿאַמיליע סאַנ־גורי און אינטערעסאַנטע געשיכטעס איז יצחק פון זיי געווויר געוואָרן, אַ חוץ דעם וואָס ער וועט נאָך דערוויסן זיך, וועָן ער וועט האָבן איבערגעלייענט דאָס בוך וועגן דער געשיכטע פון דעם כוזרים־פֿאָלק...

דער עלטערער סאַנגורי האָט יצחקן איבערגעגעבן, אַז די סלאַווישע שבטים גרייטן זיך צו אַ מלחמה מיט די כוזרים. זיי זענען איצט זייער שטאַרק, און דאָס וואָס זיי האָבן איצט געשיקט שליחים און אָפּגעגעבן אַ טרייהייט־שבועה, דאָס איז נאָר כדי צו פֿאַרבלענדן די אויגן...

— גרויסע געשעענישן שטייען אונדז פֿאָר... — האָט דער עלטערער סאַנ־גורי מיט אַ טיפֿן זיפֿץ אויסגערופן — ווער ווייסט, ווי די אַלע מלחמות וועלן אויספֿאַלן אין דעם איצטיקן מאָמענט. די סלאַוון האָבן שטילערהייט געמאַכט אַ

www.libtool.com.cn

בונד מיט די אַראַבער און פּערסיער, מיר ווייסן עס דורך אונדזערע שפּיאָנען, און זיי ווילן אונדז צעברעכן...

די דאָזיקע טרויעריקע נייעס האָט יצחק אַריינגעבראַכט אין אַ שלעכטער שטימונג און ער האָט זיך פאַרטראַכט, צי ער איז נישט אַמאָל געקומען אין דעם לאַנג־אויסגעחלומטן לאַנד אַביסל צו שפּעט, וועו די „זון האַלט שוין ביים אונ־טערגיין"...

גאָר שפּעט אין דער נאַכט האָט זיך יצחק צוריקגעצויגן אין זיין חדר, וואָס די סאַנגוריס האָבן אים אָפּגעגעבן, אָבער ער האָט נישט געקאָנט איינשלאָפן. ער האָט דעמאָלט אַרויסגענומען דעם פאַרגעלטן פּאַק מיט פּאַפּירוסן און זיך פאַרטיפט אין לייענען, און וואָס לענגער ער האָט געלייענט אַלץ וואַכעדיקער איז ער געוואָרן. עס האָט פאַר אים אויפגעלעבט אַן אומבאַקאַנטע עפּאָכע, ווי אַזוי עפּעס אַן אויסטערלישער שבט פון טאָטערן, מיטן נאָמען „כוזרים", האָבן אָנגענומען דאָס יידישע גלויבן נאָך פיל נאָכטראַכטענישן פון זייער כאַקאַן (קע־ניג) בולאַן, און ווי אַזוי צו דעם האָט זיך צוגעטאָן אַ בבלישער יוד מיטן נאָמען יצחק סאַנגורי, דער עלטער־עלטער זיידע פון אָט דער משפּחה. ביי וועלכער ער האָט איצט געפונען אַ דאָך איבערן קאָפּ און אַ גאַסטפריינטלעכע אויפנאַמע. ער איז אַזוי מיטגעריסן געוואָרן מיט דער דערציילונג, אַז ער האָט גאָרנישט גע־דענקט אויף וועלכער וועלט ער געפינט זיך איצט, און וועו ער איז ענדלעך מיט טאָג צוגלייך איינגעשלאָפן, האָט ער דערפון געחלומט און זיך אַוועקגעטראָגן אין אַ וועלט אַריין מיט איבער צוויי הונדערט יאָר צוריק...

www.libtool.com.cn

קאַפּיטל זעקס

אינעם לאַנד פון די כוזרים

וויט און ברייט, צווישן די טייכן איטיל (וואָלגאַ) און סמבטיון (דאָן) און העט אַרויף ביזן טייך אוראַל און אירע בערג אויף צפון־מזרח און ביזן ים פון די כוזרים (קאַספישער ים) און וויטער אַראָפּ צו די קאַווקאַזער בערג אויף דרום, האָט זיך געצויגן דאָס לאַנד פון די כוזרים אָדער ווי די סלאַווישע שבנים האָבן זיי גערופן: די כאַזאַרן. דאָס איז געווען א ווילד, באַרבאַריש און געצנדינעריש פאָלק, וואָס האָט מיט זיין שטאַרקייט און אויסדויער אָנגעווארפן א פחד אויף זייַנע שכנים — די רוסן, אויף צפון־מערב פון דער כוזרישער גרענץ און אויף די אַראַבער און פּערסיער אין דרום־מזרח, וועלכע האָבן מורא געהאַט מיט זיי זיך צו פאַרטשעפּען.

ווייל וויפל מאָל עס האָט זיך די סלאַווישע שבטים אָדער — די צאַקלאַבן — מיטן שבט רוס בראש, צי די פאַרשידענע אַראַבישע פעלקער פאַרגלוכט אַנ־צופאַלן אויף די כוזרישע מענטשן, נאָך וועמענס שיינע פרויען זייערע הערצער האָבן געלעכצט אָדער וועמענס פעטע שאָף און רינדער זיי האָבן חשק געהאַט צוצורויבן, האָבן זיי באַצאָלט מיט טייכן בלוט, צענדליקער טויזנטער טויטע זענען געבליבן ליגן אויף די שלאַכטפעלדער, פאַרוואַנדלענדיק זיך אין שפייז פאַר די ראָבן, און אין נאָכאמאָל אַזוי פיל שקלאַפן, וואָס זענען דורך זיי פאַרקויפט גע־ווארן אויף די מערק פון אייראָפּע און אַזיע. זייערע שטעט און דערפער זענען פאַרוואַנדלט געווארן אין פאַרקוילטע האַלעוועשקעס מיט אַרויססטאַרטשענדיקע חורבות; זייערע פולע סטויגן מיט תבואה זענען מיטן רויך אַוועק, און יאָרנלאַנג האָבן נאָך די טויטע און פאַרפאַלענע געטרויערט וויסטע אלמנות און יתומים...

אָבער ווי ווילד און גרויזאַם די כוזרים — א טאָטערישער שבט — זענען נישט געווען צו זייערע אויסערלעכע שונאים, אַזוי גוט און ווייכהאַרציק זענען זיי געווען צו די פאַרשידנאַרטיקע איינווינער פון זייער לאַנד און זיי האָבן גע־לאָזט די באַפעלקערונג דינען צו זייערע געטער און האַלטן זייערע אמונות. אַן שום אונטערשיד צו וועלכער גרופּע אייגער האָט געהערט, איז ער גלייך באַשיצט געווארן דורך זייער זיגרייכער שווערד.

מורא האָבנדיק פאַר די אויסערגעווויינלעכע שטאַרקע כוזרים, האָבן די שכני־שע פעלקער געהאַלטן אין איין בויען פעסטונגען ביי זייערע גרעניצן אוז די

www.libtool.com.cn

ביזאַנטישע קייסאַרים האָבן געזוכט זייער פריינדשאַפט און טיילמאָל אַפילו געפֿרוווט אָנצובאַטן זיי זייער קריסטלעכע אמונה און אַזוי אַרום זיי אַריינגאַרן אין זייער קלעם.

צו־קלוג זענען אָבער געווען די האַלב־ווילדע כוזרים, אַז זיי זאָלן זיך לאָזן דורך עמיצן מיט כיטרע וועגן אַריינגאַרן. זיי האָבן געפירט אַ גרויסן האַנדל מיט די שכנישע לענדער, שיקנדיק צו זיי גרויסע טראַנספֿאָרטן פיש, וואָס איז געווען לרוב אין דעם שוואַרצן ים און אין דעם ים פון די כוזרים, ברענגענדיק פון די ביזאַנטישע לענדער פאַרשידענע אויסגעאַרבעטע חפצים. פון די סלאַווישע לענדער — פאַרשידענע פעל פון חיות, און דאָס כוזרישע פֿאָלק איז געווארן פון טאָג צו טאָג אַלץ שטאַרקער און מעכטיקער.

אין יענער צייט, דאָס איז געווען אַן ערך אין ד׳ אלפים ת״פ (720), האָבן די ביזאַנטישע קייסאַרים, און מער פון זיי אַלע דער קייסער לעאָ, אָנגעהויבן אַרויסגעבן פאַרשידענע גזירות קעגן דער יידישער באַפעלקערונג פון זיי׳ערע לענדער, און יידן האָבן אָנגעהויבן זוכן אַ מקום מנוחה ערגעץ אַנדערש.

די יידן האָבן זיך דעמאָלט אַוועקגעלאָזט פון זייערע איינגעזעסענע ערטער אין די ביזאַנטישע מדינות ווייט אַוועק איבער די קאָווקאַזער בערג, זוכנדיק שוץ און זיכערקייט פאַר זייערע נאַקעטע לעבנס און אויך צו געפינען פרנסה פאַר זייערע ווייבער און קינדער. זיי האָבן אין זייערע לענדער, ווי אין פערסיע, אין בבל און אַנדערע מקומות שוין געהאַט געהערט וועגן עפעס אַ מאָדנעם שבט מיטן נאָמען „כוזרים״, וואָס מ׳האָט געזאָגט אויף זיי, אַז זיי זענען ווילדע און באַרבאַרישע מענטשן און בכלל אַן אומברחמנותדיק פֿאָלק, און זיי זענען געצנדינער. אָבער טאַקע דערפאַר, וואָס זיי זענען נאָך נישט געהאַט אָנגעשטעקט געוואָרן מיט דער קריסטלעכער אמונה, וואָס איז געווען פיינטלעך צו יידן, האָבן די יידישע וואַנדערער געהאַט אַ האָפענונג דאָרט צו געפינען אויף דערווייל אַ מקום מנוחה.

די יידן זענען, צו זייער גרויסער איבערראַשונג, זייער פיין אויפגענומען געוואָרן דורך די האַלב־ווילדע כוזרים. מען האָט זיי דערלויבט אויפצובויען שולן און בתי־מדרשים, וואָס דאָס האָט אין די אויגן פון די הערשער פון לאַנד אויסגעזען אַזוי מאָדנע און אויסטערליש. זיי האָבן אָבער די יידן גאָרנישט געזאָגט, נישט געמישט זיך אין זייערע רעליגיעזע ענינים. זיי זענען מיט די יידן גאָר צופֿריידן געווען, ווען די איינגעוואַנדערטע באַפעלקערונג האָט אַרויסגעוויזן גרויסע פעיִקייטן אין מסחר. עס איז דעמאָלט גראָד אין לאַנד פון די כוזרים נישט געווען קיין געראָטן יאָר. די געראָטענישע איז פאַרבראַנט געוואָרן דורך דער הייסער זון, האָבן די יידן געבראַנגט תבואה פון גריכנלאַנד, געמאָלן אויף מעל און געבאַקן ברויט. פאַר אָרימעלייט האָבן זיי אַפילו אויסגעטיילט פאַרציעס ברויט אינגאַנצן

www.libtool.com.cn

אומזיסט. דאָס איז די כוזרים זייער שטאַרק געפעלן געוואָרן און זיי האָבן אַנ־ געהויבן קוקן אויף די יידן ווי אויף אַ נוצלעכן טייל פון זייער באַפעלקערונג.

יידישע יונגעלייט האָבן אַפילו אָנטיילגענומען, צוזאַמען מיט די כוזרישע מיליטער־אָפּטיילונגען, אין קאַמפן קעגן פאַרשידענע אָנפאַלער, סיי מצד די אַראַ־ בער און סיי מצד פאַרשידענע סלאַווישע שבטים, און זיי האָבן אַרויסגעוויזן גרויס העלדישקייט. די יידן האָבן מיט פאַרשידענע קונציקע איינפאַלן פאַרנאַרט טיילמאָל דעם שונא אין אַזעלכע באַהאַלטענע ערטער אין די בערג און דאָרט זיי ביז איינעם פאַרטיליקט.

די כוזרים האָבן זיך אָנגעהויבן פאַראינטערעסירן מיט אָט דער מאָדנער גרופּע מענטשן, וואָס צו קריסטוסן דינען זיי נישט, ווייל זיי זענען זיי קיינמאָל נישט גיין אין די הויכע שפיציקע קירכעס אַריין, נאָר זיי דינען צו עפּעס אַ גאָט, וואָס פאַרלאָנגט נישט קיין רייכע קירכע־פּאַלאַצן, נאָר זיי טוען תפילה צו אים אין אַרימע בייטלעך, וואָס זיי פלעגן דאָס מאַכן פאַרן מקום־קדוש...

דאָס הערשנדיקע פּאָלק אין כוזרים־לאַנד איז דעמאָלט צום ערשטן מאָל געווויר געוואָרן וועגן דער עקזיסטענץ פון אַזאַ אויסטערלישער אומה, ווי — יידן... אָבער גאָר שטאַרק געהויבן זענען יידן געוואָרן אין די אויגן פון דער כוזרישער באַפעלקערונג, ווען צו יענער צייט האָט אייניגעוואָנדערט אין לאַנד אַריין און באַזעצט זיך אין דער הויפּטשטאָט באַלאַנגאָר די משפּחה פון יצחק סאַנ־ גורי, וועלכער איז אָנגעקומען פון באַגדאַד אין בבל. אין באַלאַנגאָר, וואָס ליגט אויפן סאַמע מויל פון טייך איטיל, ביים אַריינפאַל אין כוזרישן ים, איז געווען די רעזידענץ פון כוזרישן כאַקאַן אָדער קעניג, וועלכער איז געווען דער אַליינהערשער איבערן גאַנצן פּאָלק. דעמאָלט האָט געהערשט איבער דעם כוזרים־לאַנד דער כאַקאַן בולאַן. ער איז געווען זייער באַליבט ביי דער גאַנצער באַפעלקערונג פון לאַנד, אָן אונטערשיד פון וואָס פאָר אָן אמונה עמיץ ס׳איז געווען. ער האָט געלאָזט יעדן אייניעם פריי דינען צו זיין גאָט, אויב יענער האַלט נאָר, אַז ער דינט צו דער ריכטיקער אמונה.

— אויב ער מיינט נאָר דעם אמת, וועל איך אים אין גאָרנישט שטערן, ווייל דער אמת איז די העכסטע זאַך אין מענטשלעכן לעבן! — האָט דער „האַלב־ ווילדער" כוזרישער כאַקאַן געזאָגט.

ר׳ יצחק סאַנגורי איז נאָך געווען אַ יונגערמאַן, ווען ער איז אָנגעקומען קיין באַלאַנגאָר. ער איז מער נישט אָלט געווען ווי אַ יאָר 35 און ער האָט שוין געהאַט אַ טאַכטער פון אַרום פופצן יאָר, מיטן נאָמען אסתר. די טאַכטער איז געווען זייַן אויג אין קאָפּ. ווייל ר׳ יצחק סאַנגורי איז זייער פרי, סך־הכל צוויי יאָר נאָך זיין חתונה, געוואָרן אַן אלמן און ער איז צו זיין טעכטערל אסתר געווען אי אַ טאַטע און אי אַ מאַמע... ער האָט זיין ווייב צו שטאַרק ליב געהאַט

www.libtool.com.cn
און ער האָט באַשלאָסן מער נישט חתונה צו האָבן און ער האָט געהאַלטן טייער דעם אָנדענק פון זיין פאַרשטאָרבענער רחלען.

זיין גאַנצע ענערגיע האָט ר׳ יצחק סאַנגורי אַריינגעלייגט אין האַלטן צוזאַמען די יידישע קהילה אין באַלאַנגאַר. ער פלעגט יעדן שבת האַלטן פאַר זיי אַ דרשה, אויפגעקלערט די גרויסקייט פון דער יידישער אמונה און ווי שטאָלץ עס דאַרף זיין אַ מענטש, וועלכער איז געבוירן און דערצויגן געוואָרן אויף דער אידייע פון אייניציקן גאָט.

— זעט!... — — פלעגט ער איצט אָפּן און אָן מורא טענהן צו זיין יידישער עדה — וואָס עס איז געוואָרן פון די מינים, וואָס האָבן זיך אָפּגעשפּאָלטן פון דער יידישער אמונה און האָבן אָנגעהויבן דינען צו אַ „גענטלעכן" זון, וואָס מיט דעם אַליין פאַרשוועכן זיי שוין דעם נאָמען פון גאָט. וואָרים איר ווייסט דאָך, אַז אונדזער גאָט „האָט נישט קיין גוף און האָט אַפילו נישט דאָס געשטאַלט פון אַ גוף", טאָ ווי האָט ער געקאָנט האָבן אַ זון!... זיי האָבן געוואָלט די געצנדינער געבן אַ גאָט, און זיי זענען אַליין געוואָרן געצנדינער... זיי מאָרדן און זענען מנאף נאָך ערגער ווי ווען עס איז פריער, און זייער גאַנצן כעס לאָזן זיי אויס צו זייער עלטערן ברודער, דעם ישראלי... דאָס איז כעס צוליב קנאה.

ר׳ יצחק סאַנגורי האָט אויסגעפּועלט ביי דער כוזרישער מלוכה און מען האָט אים דערלויבט אויפצובויען אַ שול, איינצוואָרדענען חדרים, ווו ער אליין האָט געלערנט מיט די קליינע קינדער תורה. די יונגע טאָכטער זיינע איז שטענדיק געווען לעבן אים. ער האָט זי אויף קיין מינוט נישט איבערגעלאָזט אַליין.

אויף דער גאַס האָט מען אויפן ערשטן בליק נישט געקאָנט אונטערשיידן אַ ייִד פון אַ כוזרי, סיידן דורך דעם כוזרים אַרויססטאַרטשענדיקע קינבאַקן און שמאָלע, שוואַרצע אויגן. געקליידט זענען זיי געגאַנגען אַלצאיינס, אַזעלכע לאַנגע שוואַרצע קאַפטאַנעס, מיט פוטערנע היטלען, אַפילו אין דער גרעסטער היץ. אין דער היים אַבער האָבן די ייִדן זיך געפירט אַזוי ווי זייערע עלטערן האָבן זיי געלערנט אין זייערע פריערדיקע לענדער, צי אין בבל, צי אין פערסיע אָדער אין גריכנלאַנד. זיי האָבן זיך פאַרנומען מיט פישפאַנג, מיט פאַרשידענע מלאכות און האָבן אימפאָרטירט געהילץ פון די „צאַקלאַבישע" צפון־לענדער.

זיי האָבן אָפּגעהיטן דריי מאָל אַ טאָג צו גיין אין דער קליינער שול, וואָס זייער רבי, ר׳ יצחק סאַנגורי, האָט אויפגעבויט, און מתפלל געווען צו גאָט און געלויבט אים פאַר די נסים, וואָס ער האָט מיט זיי געטאָן, אַרויסברענגענדיק זיי פון די לענדער, ווו זיי זענען באַצוווינגען און געדופט געוואָרן און האָט זיי אַוועקגעפירט אין דעם דאָזיקן פרייען לאַנד פון די כוזרים. זיי האָבן מער נישט געוווסט פון קיין פאַרפאָלגונג און האָבן געלעבט זייער לעבן אונטער דער הערשאַפט פון

www.libtool.com.cn

מלך חסד בולאַן דעם גרויסן, ווי די יידן האָבן, אויס דאַנקבאַרקייט פאַר זייַנע גוטע מעשים, אים געקרוינט.

מ׳האָט זיך אין די פאַרנאַכטן, צווישן מנחה און מעריב, דערציילט פאַר־שידענע זאַכן וועגן דעם כאַקאַן, בולאַן דעם גרויסן, מ׳האָט געזאָגט, אַז ער האָט ליב גאַנצע טעג אַרומצוואַנדערן אַיינער אַליין אין די געדיכטע וועלדער, אַז מ׳האָט אים אָפט געדאַרפט גיין זוכן. און ווען מ׳האָט אים געפונען, איז ער געשטאַנען אונטער אַ בוים און געפרעפלט עפעס מיט די ליפן אַ געבעט.

— צו וועמען בעט ער עס גאַנצע טעג?... — האָבן די מקורבים פון כאַקאַן זיך איינע די אַנדערע געפרעגט אין גרויס פאַרוווּנדערונג — צי זענען דען פאַר אים ווייניק אונדזערע געטער אין די טעמפלען, צו וועמען דאָס גאַנצע פאָלק בעט, ווען עס פאַרפעלט רעגן אויף די פעלדער און אַ טריקענים פאַרברענט די גאַנצע תבואה אין לאַנד?...

אַ סך פון די אונטערטאַנען, אונטער די שטילע העצעריין פון דעם שני למלך אָדער דעם פּעגאַן, ווי די כוזרים האָבן אים גערופן, האָבן אַנגעהויבן מורמלען, אַז דער כאַקאַן איז אויף דער עלטער אַראָפּ פון זינען, עפעס שטענ־דיק גייט ער אַרום פאַרטראַכט און שעפּטשעט אומפאַרשטענדלעכע רייד מיט די ליפן.

דער פּעגאַן האָט גרויס חשק געהאַט צו פאַרכאַפּן די מאַכט פון לאַנד און דעם כאַקאַן באַזייטיקן. אָבער די גרויסע מערהייט פון פאָלק איז געווען אויף דער זייט פון בולאַנען, זיי האָבן אים פאַרערט און געאַכט...

די יידן, וועלכע האָבן גענאָסן די פולשטענדיקסטע פרייהייט אונטער דער הערשאַפט פון בולאַן, זענען אים געווען די בעסטע גוטע פריינט און וויפל זיי האָבן געקאָנט, האָבן זיי געהאָלטן אַ וואַך אויג אויף די שונאים, וואָס האָבן אינטריגירט קעגן דעם כאַקאַן.

איינער פון די טיכטיקסטע יידישע יונגעלייט, וואָס האָבן געדינט אויפן הויף פון כאַקאַן בולאַן, איז געווען אַ יונגערמאַן פון בבל, וועלכער איז ערשט נישט לאַנג געהאַט געקומען אין לאַנד אַריין. זיין נאָמען איז געווען עמרם. ער איז געווען אַ תלמיד פון דער ישיבה אין פומבדיתא, אין בבל. ווען ער איז אָנגעקו־מען קיין באַלאַנגאַר, איז ער צום ערשטן אַריינגעקומען אין הויז פון ר׳ יצחק סאַנגורי, וועלכער האָט אים אויפגענומען בסבר פנים יפות.

ער האָט געבראַכט פרישע נייעס פון יענעם לאַנד, פון וואַנען ר׳ יצחק סאַנ־גורי איז ערשט נישט לאַנג צוריק געהאַט אַנטלאָפן צוליב די רדיפות אויף יידן מצד די אַראַבישע מושלים, וועלכע זענען ווידער אָנגעראַייצט געוואָרן דורך דעם ביזאַנטישן קעניג לעאָ. ער האָט דערציילט ר׳ יצחק סאַנגורין, און דער רבי האָט עס באַלד איבערגעגעבן דעם כאַקאַן דורך איינעם אַ ספּעציעלן פאַרטרויאונגס־

www.libtool.com.cn

מאַן, אַז די אַראַבער גרייטן זיך אין געהיים צו מאַכן אַן אומגעריכטן אָנפאַל פון פּערסיע אויף דעם כוזרים־לאַנד. צוליב דעם צוועק בויען די פּערסיער שטאַרקע פעסטונגען אויף זייער גרענעץ מיט די כוזרים און זיי בילדן אויס אַן אַרמיי, וואָס איז צוזאַמענגעשטעלט פון די ווילדסטע נאָמאַדן, וועלכע וואַנדערן אַרום אין די בערג פון קאַווקאַז און באַוואָפענען זיי מיט שווערדן און שפּיזן און שוועדע פּייל־און־בויגנס.

דער כאַקאַן האָט פאַר די דאָזיקע נייעס שטאַרק געלויבט ר׳ יצחק סאַנגורין און דעם נייעם תלמיד־חכם, עמרם, און ער האָט זיי דערהויבן צו גרויסן אַמטן אין קעניגלעכן פּאַלאַץ.

די כוזרים האָבן זיך, צוליב אָט די דאָזיקע ידיעות וועגן די פּערסישע צו־גרייטונגען פאַר אַ מלחמה מיט זיי, אויך אָנגעהויבן פיבערהאַפט צוצוגרייטן צו פאַרטיידיקן זייער לאַנד, און עמרם האָט באַשלאָסן צו שאַפן אַ ספּעציעלע יידי־שע גרופּע, וואָס וועט קעמפן באַזונדער, אָבער איינהייטלעך מיט די כוזרישע מיליטערישע פירער. עמרם האָט זיך געהאַט זיינע אייגענע אויסרעכענונגען. ער האָט געלעכצט נאָך נקמה אָן די פּערסיער, וועלכע האָבן דער יידישער באַפעל־קערונג אָנגעטאָן די גרעסטע ענויִם און פיין. דעריבער האָט ער געוואָלט, אַז די מפּלות, וואָס ער וועט מיט זיין חיל פאַרשאַפן דעם שונא, זאָלן די פּערסיער וויסן, אַז דאָס האָט ער, דער אַמאָל גערודפּטער יִד, זיך נוקם געווען פאַרן אומ־זיסט־פאַרגאַסענעם בלוט פון זיינע יידישע ברידער.

צווישן דעם כאַקאַן און ר׳ יצחק סאַנגורי האָט זיך צוליב די אַלע געשעענישן פאַרבונדן אַ נאָענטע פריינטשאַפט. אויך עמרם איז געווארן אַן אָפטער אייניִיער אין פּאַלאַץ פון כאַקאַן בולאַן. לעצטנס איז אָבער עמרם אַרומגעאַנגען זייער אַן אומעטיקער און קיינער האָט נישט געווסט די סיבה פון זיין טרויער.

ער האָט אָפילו נישט געוואָגט צו טראַכטן וועגן דעם, וואָס האָט פאַר־אורזאַכט דעם דאָזיקן אומעט אין זיין האַרץ, וויל טאָמער האָט ער אָנגעהויבן אָפּגעבן זיך אַ דין וחשבון וועגן דעם, וואָס אין זיין האַרץ טוט זיך אָפּ, איז ער שיער נישט פון זינען אַראָפּ.

געווסט בלויז וועגן עמרמס טרויער האָט די יונגיטשקע טאָכטער פון כא־קאַן, די שוואַרץ־אויגיקע סולימאַ...

זי פלעגט שטענדיק אַרויסקוקן דורכן קליינעם פענצטערל פון איר צימער, וועו דער דאָזיקער יונגער יִד איז געקומען אויף אַן אוידינג אין פּאַלאַץ פון איר פאָטער, דעם כאַקאַן בולאַן. זי האָט געשלונגען יעדע באַוועגונג זיינע און זי האָט אים מיט איר בליק ממש פאַרכישופט. אַ לאַנגע צייט האָט עמרם נישט געווסט, אַז ער ווערט אַזוי שטאַרק באַאָבאַכטעט דורך דער יונגער שיינער פרינצעסין סו־

www.libtool.com.cn

לימאַ. אָבער שטענדיק פלעגט אים אַרומנעמען עפּעס אַן אינעווייניקסטער צי־טער, ווען ער האָט זיך געפונען אין הויף פון דעם כאַקאַן.

ערשט ווען זיינער אַ יידישער פריינט אין כאַקאַנס הויף האָט אים דערויף אויפמערקזאַם געמאַכט, האָט ער קיין רו מער נישט געהאַט. עס איז פאַר אים געווען אַ מאָדנע איבערראַשונג: אַ פרינצעסין, די טאָכטער פון כאַקאַן, אַ געצנ־דינערין, האָט אים ליב...

עמרם האָט זיך ערשט דעמאָלט זייטיק אָנגעהויבן צוקוקן צו איר, און דער־זען אַ רייפּע אויפבליִענדיקע בלום, שלאַנק און הויך, אַ פּאָר גריגע פאַרכישופּ־דיקע אויגן, וואָס האָבן געקאָנט דורכבויערן דאָס האַרץ, אַ ברוין אָפּגעסמאַליעט פּנימל פון דער הייסער זון. ער איז ווי דורך אַ מאַגישער קראַפט מיטאַמאָל צו־געציגן געווואָרן צו איר און ער האָט שוין מער נישט געקאָנט רויִק פאַר איר פאַר־בייגיין. איר געשטאַלט האָט שוין פאַרנומען זיין מוח טאָג און נאַכט, אַפילו ווען ער איז געזעסן אין דעם קליינעם בית־המדרש און געלערנט תורה...

— אָבער עס איז דאָך אַ גוואַלטיקע זינד!... — האָט ער מיט זיך אַליין איינ־געטענהט, ווי ווען־דיק אָפּוועגדן זיין געדאַנק פון דעם דאָזיקן רייצנדיקן און צוי־בערהאַפטן מיידל — אַ געצנדינערין!...

ער האָט שוין אַ סך מאָל געוואָלט זיך מודה זיין פאַר זיין רבין, ר׳ יצחק סאַנגורי און בעטן ביי אים אַן עצה וואָס צו טאָן, ווייל ער ווען פאַרברענט ווערן דורכן יצר הרע, ווען־לכער שלעפּט אים מיט אייזערנע שטריק אין די אָפּענע טויערן פון פייערדיקן גיהנום...

יעדעס מאָל אָבער, ווען ער איז אַריבערגעטרעטן די שוועל פון זיין רבינס הויז, האָט ער פון זיין שריט חרטה געקראָגן און גאָרנישט געזאָגט. ער האָט גע־טראָגן אין זיך דעם פאַרבאָרגענעם סוד פון זיין אויסערגעווייניגלעכער פאַרבאָטע־נער ליבע...

עמרם האָט שוין איינמאָל געוואָלט זיך מתוודה זיין פאַר דער יונגער שיי־נער אסתר, ווען ער האָט זי גראָד געהאַט אָנגעטראָפן איינע אַליין אין הויז פון זיין רבין. ער האָט זיך ערשט איצט צוגעקוקט צו דער יונגיטשקער פופצן־יעריקער אסתר און ער האָט זיינע אויגן פון איר נישט געקאָנט אַראָפנעמען, גלייך זי וואָלט אין אַ וועט־קאַמף פון שיינקייט געגאַנגען מיט דער פרינצעסין סולימאַ... זי איז געווען כמעט פון דער זעלבער הויך, אָבער אירע אויגן זענען געווען שוואַרץ ווי וווייכער שוואַרצער סאַמעט און אַ גליאיק פייערל האָט פון זיי אַרויסגעפלאַ־קערט, אירע האָר האָבן זיך געקרייזלט ווי פראַכטפולע רינגען איבער אַ גלאַטן, ווייסן שטערן. די ליפּן האָבן ווי עפּעס שטענדיק געמאַנט און געפאַדערט...

ביים אָנבליק פון רבינס טאָכטער האָט עמרם אָנגעווויִרן זיין דרייסטקייט, און מער גאָרנישט געראַטן. ער האָט נאָר אין האַרץ זיך פאַרגעוואָרפן, פאַרוואָס

www.libtool.com.cn

איז זיין בליק פריער נישט געפאַנגען געוואָרן פון אָט דער דאָזיקער שיינער יידישער טאָכטער!...

איצט איז שוין צו שפּעט געווען... און אפשר איז אויך איר האַרץ פון עמיצן שוין געפאַנגען...

עמרם איז אָבער גאָר אינגיכן אויף אַ ווייל באַפרייט געוואָרן פון זיינע ליידן. אין איין שיינעם טאָג איז אָנגעקומען די שרעקלעכע ידיעה, אַז אַראַבישע רייטער און וואַנדערנדיקע פּערסיער זענען אָנגעפאַלן אויף דער כוזרישער דרום־גרענעץ און זעצן־פאָר זייער מערדערלעכן מאַרש צום ים פון די כוזרים.

אין דער הויפּטשטאָט באַלאַנגאַר איז אויסגעבראָכן אַ מהומה. דער כאַקאַן האָט צוזאַמענגערופן זיינע ראַטגעבער און מיליטער־לייט און אָפּגעהאַלטן אַ דרינגענדיקע באַראַטונג, וואָס צו טאָן, כדי אָפּצושטעלן דעם אויפמאַרש פון די ווילדע אַראַבער, צו וועלכע עס שטייען אויך צו אָפּגעריסענע און אויסגעהונגערטע אָפּטיילן פון די סלאַווישע שבטים.

די לאַגע איז געווען נאָך ערגער דערמיט, וואָס דער שני למלך, דער פּעגאַן, האָט זיך אין דער זעלבער צייט געגרייט צו באַזייטיקן דעם כאַקאַן בולאַן פון זיין ממשלה און אַליין פאַרנעמען דעם טראָן. ער האָט עס נישט אַרויסגעוויזן אָפן, אָבער מען האָט זיך דערוווסט וועגן דעם פּעגאַנס פלענער פון זיינס אַן אָנהענגער, וועלכער האָט אין דער לעצטער מינוט חרטה געקראָגן און דעם סוד איבערגעגעבן צום מיליטער־אָנפירער, אולבאַשי...

דער פּעגאַן, מיטן נאָמען באַראַל, האָט געהאַט פיל אָנהענגער הינטער זיך און דעריבער איז די געפאַר געווען גאָר גרויס, אַז זיינע פלענער זאָלן קאָנען פאַרווירקלעכט ווערן.

דער כאַקאַן האָט אויך געפרופן צו דער באַראַטונג דעם יידישן רבין, ר׳ יצחק סאַנגורי, און געוואָלט הערן זיין מיינונג.

די יידישע קהילה האָט געהאַט פאַרוואָס צו זיין אומרויק אויפן פאַל, ווען באַראַל זאָל חלילה זיגן. באַראַל האָט ביי פאַרשידענע גלעגנהייטן געהאַט אַרויסגעוויזן זיין שנאה צו דער יידישער באַפעלקערונג. ער האָט חושד געווען, און אפשר מיט רעכט, אַז דער כאַקאַן בולאַן געפינט זיך צופיל אונטער דער השפּעה פון דער קליינער יידישער קהילה און אַז ער פאַרנאַכלעסיקט זיין אייגענע אמונה, ער קומט נישט צו־אָפט אין טעמפּל פון דער זון...

— ער וועט נאָך, וועט איר זען, אָנגעמען די אמונה פון אָט די פרעמדע און באַראַרישע יידן... — האָט מען איבערגעגעבן זיינע רייד, וואָס ער האָט אַרויסגעזאָגט בעת אַ גאָטעסדינסט אין טעמפּל פון דער זון.

אויפן באַפעל פון פּעגאַן האָט מען אָפּילו אײַנמאָל אינמיטן דער נאָכט אַרויסגענומען דעם רבין, ר׳ יצחק סאַנגורי, מ׳האָט אים איינגעזעצט אין אַ נאַסן קע־

www.libtool.com.cn

לער און אָפּגעהאַלטן עטלעכע טעג, גאָרנישט זאָגנדיק אים פאַרוואָס דאָס האָט פּאָסירט. די טאָכטער זיינע, די שיינע אסתר, איז דעמאָלט געלאָפן מיט אַ גע־בעט צום כאַקאַן און מיט טרערן אין די אויגן דערציילט אים וועגן דעם גרויסן אומרעכט, וואָס עס איז געשען צו איר פאָטער.

זי האָט זיך דעמאָלט צופעליק באַגעגנט אויג אויף אויג מיטן פרינץ קאַזאַר, וועלכער האָט זי אָנגענומען ביי דער האַנט און אַרײַנגעפירט צום פאָטער אין טראָן־זאַל. אויפן באַפעל פון כאַקאַן האָט מען באַלד דעם רבין באַפרייט פון תפיסה, אָבער אויף אסתרס האַנט איז געבליבן ווי אַ בריִענדיקער אָנדענק דער דריק פון פרינצס באַרירונג... דעם כאַקאַנס זון האָט געמאַכט אויף אסתרן אַן אומ־געהויערן אײַנדרוק. פאַרשטענדלעך, אַז ווייטער איז דער געדאַנק וועגן פרינץ ביי איר נישט געגאַנגען, ווי בלויז דער אָנדענק, ווי ער האָט זי אָנגענומען ביי דער האַנט. אָבער שטענדיק, ווען זי האָט זיך דערין דערמאָנט, האָט איר אַ ברי־גע־טאָן אויף דעם דאָזיקן פלאַץ, און איינמאָל, ווען קיינער איז אין איר חדרל נישט געווען, האָט זי אַפילו אויף דעם דאָזיקן פלאַץ אָפּגעפּרעסט אַ קוש...

אסתר האָט נאָך דער דאָזיקער טאַט, וואָס איז פאַר איר אַליין געווען אומ־פאַרשטענדלעך, געפאַסט צוויי טעג אין דער וואָך אין משך פון עטלעכע וואָכן צייט... זי האָט קיינעם נישט דערקלערט די סיבה דערפון. דער סוד איז געבליבן באַגראָבן ביי איר טיף אין האַרץ.

זי האָט מיט אַלע כוחות געוואָלט פאַרגעסן אין דער דאָזיקער פאַסירונג, אָבער ווי אויף להכעיס איז דאָס דאָזיקע בילד ווי אַ נאָדל־שטאָך אַרויסגעקומען אוֹן געפּיקט אין מוח, ווי דאָס ווערעמל ביי טיטוסן אין די געהירן. ווי אויסגע־האַקט פון מירמלשטיין פלעגט זיך דער פרינץ קאַזאַר אַוועקשטעלן פאַר איר אין גענאַנק, און זי האָט אים אַזוי לעבעדיק געזען, אַז זי האָט טיילמאָל, נישט וויסנ־דיק אַליין, אויסגעשטרעקט די האַנט, כדי אים אָנצורירן און אפשר — אָפּצו־שטופן...

דאָס פּנים זיינס איז געווען ווי פון בראָנדז און די אויגן טונקל־גרינער גראַ־ניט, די האָר ברוין, גלייך זיי וואָלטן פון דער כוזרישער זון אָפּגעזונקט געווארן. און דער גאַנצער קערפּער זיינער אויסגעמוסקולירט ווי פון שטאָל, און די ציין האָבן געבלישטשעט וויס ווי ביי אַן אויסגעהונגערטן וואָלף. ווען ער האָט אַ שמייכל געטאָן, האָבן אַלע אברים ביי אים געלאַכט. עס האָט געשלאָגן פון אים מיט מאַנסבילשקייט, מיט גבורה און שטאָלץ.

אויך אסתר האָט אַמאָל געפילט, אַז זי דאַרף זיך פאַר עמיצן מתוודה זיין מיט אירע, כאָטש נישט באַגאַנגענע, זינד און זי האָט נישט געוואָגט דאָס מויל וועגן דעם צו עפענען. זי האָט געהאָט בלויז איין מאַן, פאַר וועמען זי וואָלט זיך געקאָנט פאַרטרויען, און דאָס איז געווען איר פאָטערס תלמיד, עמרם... אָבער

www.libtool.com.cn
וויפל מאָל, וועָן זי איז געבליבן דורך אַ צופאַל מיט אים אַליין אין הויז אוָן זי האָט געעפנט דאָס מויל, צו ברענגען איר סוד אויף די ליפּן, איז דער סוד צוריק פאַרשוווּנדן אוָן אַוועק ערגעץ אין די טיפענישן פוָן איר אינגעווייד.

אוָן אָט האָט זיך געמאַכט, אַז סיי זי מיט אירע ליידן אוָן סיי עמרם מיט זיינע ליבעס־יסורים זענען אויף אַ ווייַלע געלינדערט געוואָרן.

אויף דער באַראַטונג אין פּאַלאַץ פונעם כאָקאָן בולאָן איז באַשטימט געוואָרן מיט געוועָר אין דער האָנט אַרויסצוטרעטן קעגן די אַראַבישע אָנפאַלער פוָן דרום. דער פרינץ קאָזאַר האָט אַליין אָנגעפירט מיט אַ גרויסער אוָן שטאַרק באַוואָפנטער אַרמיי, וואָס איז באַשטאַנען פוָן צען טויזנט רייטער אוָן פוסגייער, אַלע מיט שפּיזן אוָן שווערדן, שטיינער־שליידערער אוָן שווערע פייל־אוָן־בויגנס, אוָן עמרם, וועלכער איז מיט דער צייט געוואָרן קאָזאַרס אינטימסטער פרייַנט, האָט געשאָפן אַ ספּעציעלע יידישע אָפּטיילונג, וואָס האָט געזאָלט מאַכן פלוצלינגע אָנפאַלן אויפן שונא, אַריינרייסן זיך אין זיין לאַנד אוָן אָנטאָן דאָרט וואָס מער שאָדנס.

עמרם האָט מיט דעם צוזאַמענשטעלן פוָן דער דאָזיקער יידישער אָפּטיילונג געוואָלט אַרויסווייזן זיין איבערגעגעבנקייט אוָן טרייהייט צו דער כוזרישער מלוכה, וואָס האָט די יידן באַהאַנדלט מענטשלעך אוָן מיט חסד.

זיי זענען ביידע אַוועק אין דער שווערער אוָן בלוטיקער מלחמה אוָן צייט־וויילעך האָבן זיי פאַרגעסן אין זייערע ליבע־פאַרהעלטענישן. קאָזאַר האָט אויך שרעקלעך געליטן פוָן זיין ליבע צו אסתרן. אין אָנהייב האָט ער געמיינט, אַז צו באַקומען אסתרן פאַר אַ ווייב איז אייַנע פוָן די לייכטסטע זאַכן. ער איז דאָך אַ פרינץ, דער צוקינפטיקער הערשער פוָן שטאַרקן אוָן מעכטיקן כוזרים־לאַנד. וועט דען דאָס מיידל, די יונגע טאָכטער פוָן יידישן רבין, אָפּוואַרפן זיין פאַר־שלאָג, וואָס ער האָט זיך איר געגרייט צו מאַכן, איידער די מלחמה איז אויס־געבראָכן?...

אָבער איינמאָל, וועָן די צוויי יונגעלייט האָבן זיך אין אַ בין־השמשות צו־פעליק באַגעגנט אוָן אַוועקגעשפּאַצירט ווייט אַוועק לענגאויס דעם ברעג פוָן כוזרישן ים אוָן בייַם בלוטיקן אונטערגאַנג פוָן דער זון, וועָן עפּעס אַ מיסטיש געפיל האָט זייערע בייַדנס יונגע נשמות באַהערשט, זיך פונאַנדערגערעדט, איז קאָזאַר געוואָרן, ווי ווייט עס איז דער וועג זיינער צו פאַראייניקן זיך מיט דעם שענסטן מיידל פוָן דער וועלט, ווי ער האָט זי פאַר זיין יידישן חבר אָנגע־רופן.

— פאַרוואָס איז עס פאַרבאָטן צווישן מענטשלעכע הערצער צו פאַראייניקן זיך, וועָן זיי האָבן זיך אַזוי שטאַרק ליב?... — האָט קאָזאַר אַ טרויעריקער גע־פרעגט ביי זיין פרייַנט.

www.libtool.com.cn

— ביסטו דען זיכער, מיין פריינט, אַז אסתר האָט דיך אַזוי ליב ווי דו האָסט זי ליב?... — האָט עמרם מיט אַ טרויעריקער שטים געפרעגט.

— איך בין מער ווי זיכער, כאָטש איך האָב מיט איר קיינמאָל וועגן דעם נישט גערעדט — האָט דער פרינץ קאַזאַר געענטפערט — אירע אויגן האָבן מיר דאָס געזאָגט, יאָ, זי האָט מיך ליב, און דאָס מיידל ליידט צוליב דעם זייער שטאַרק...

— דו וועסט עס פאַרגעסן אין דער צייט, ווען וועסט אַרויסגיין אין מלחמה קעגן פיינט! — האָט אים עמרם געטרייסט — פונקט ווי איך וויל פאַרגעסן מיינע פיין...

— האָסטו עמיצן ליב, עמרם?... — האָט אים דער פרינץ אָנגעכאַפט בייַ דער האַנט און אַ בלאַסקייט האָט באַדעקט זיין פנים, זייענדיק זיכער, אַז אויך ער, זיין גוטער פריינט עמרם, האָט ליב דאָס זעלביקע מיידל...

— יאָ... — האָט עמרם געענטפערט און אַ טרער האָט אויפגעבלישטשעט אין זיין אויג.

— וועמען?... — האָט קאַזאַר געציטערט מיט זיין קול, גלייך אַ פראָסט וואָלט זיין לייב אַדורכגענומען.

— הלוואי וואָלט עס געווען אסתר!... — האָט עמרם געענטפערט.

קאַזאַרן איז ווי אַ שטיין אַראָפּ פון האַרץ. הייסט עס, אַז ער האָט נישט ליב דאָס טייערסטע מיידל אין דער וועלט.

— טאָ פאַרוואָס האָסטו מיט איר נישט חתונה? — האָט קאַזאַר אים געפרעגט — ביסט אייגער פון אונדזערע שענסטע בחורים אין שטאָט. ביי דיין יידישער קהילה פאַרנעמסטו זייער אַ חשוב אָרט. איך האָב עס געהערט איינמאָל פון מויל פון דיין רבין, ר׳ יצחק סאַנגורי, ווען ער האָט געפירט אַ געשפּרעך מיט מיין פאָטער.

— צוליב די זעלבע סיבות וואָס דו, מיין טייערער פריינט!... — האָט עמרם שטיל געענטפערט, אַזוי שטיל, אַז די רייד זענען אַזש פאַרשלונגען געווארן אין דעם געמורמל פון די ים־כוואַליעס.

— איז זי נישט פון דיין פאָלק, ווילסטו מיר זאָגן?... — האָט קאַזאַר געפאָרשט ביי אים.

— ניין... — האָט שטיל עמרם געענטפערט.

— ווער איז זי? אויב זי איז אַן אונדזערקע, פון כוזרישן אָפשטאַם, וועל איך זי באַאיינפלוסן און איך וועל איר דערציילן, וואָס פאַר אַ גוט מזל זי האָט ווען אַזאַ וווּנדערלעכער בחור האָט זי ליב... — האָט קאַזאַר אַרויפגעלייגט זיין האַנט אויף עמרמס אַקסל.

— מען דאַרף זי נישט באַאיינפלוסן... — האָט עמרם אַ פליסטער געטאָן

www.libtool.com.cn
מיט זיינע ליפן — זי האָט מיך אַזוי שטאַרק ליב, ווי איך האָב זי ליב... אָבער איך בין פון איר אַזוי ווייט, ווי דו ביסט ווייט פון אסתרן, די טאָכטער פון מיין רבין...

— קאָנסטו מיר נישט זאָגן איר נאָמען? — האָט קאַזאַר אים געבעטן און אַרייַנגעקוקט אין זיינע אויגן אין דער צופאַלנדיקער נאַכט.

עמרם האָט אַ ווייַלע געשוויגן, ווי וואַקלענדיק זיך אַרויסצוגעבן דעם סוד, וואָס ער טראָגט שוין ביי זיך אַזוי לאַנג. ער האָט זיך איינגעקוקט אין די ווייס־שוימיקע כוואַליעס, וואָס האָבן ריטמיש געוואַשן דעם ברעג, אָפּפליסנדיק יעדעס מאָל ווייט אין ים אַריין און דערנאָך צוריקקומענדיק ווידעראַמאָל אַ לעק געטאָן מיט דער שוימיקער צונג דעם טונקל־געוואָרענעם זאַמד פון ברעג.

— דאָס איז דיין שוועסטער סולימאָ... — האָט ענדלעך עמרם זיך פאַר־טרויט פאַר זיין בעסטן פריינט.

אַ שטילשווייגן איז געווען דער ענטפער אויף דעם אַנטפלעקטן סוד, וואָס ער האָט נאָר־וואָס געהערט.

זיי זענען שווייגנדיקע צוריקגעגאַנגען אַהיים מיטן ים־ברעג. די נאַכט האָט מיט אַ שוואַרצער היל איינגעוויקלט די וועלט און פאַרדעקט זייער ביידנס ליבעס־סוד, און — צומאָרגנס, מיטן אויפשפּראָץ פון דער נייער זון, זענען זיי ביידע געריטן אָן דער שפּיץ פון באָואָפּנטע אָפּטיילונגען קעגן געמיינזאַמען שונא.

זיי זענען ביידע אַוועק אין פאַרשידענע ריכטונגען, יעדער מיט זיין באַזונ־דערער אַרמיי. דער פּרינץ קאָזאַר אָן דער שפּיץ פון זיינע צען טויזנט רייטער, באָואָפּנטע מיט שפּיזן, שוועדן און פּייל־און־בויגנס — אין דער ריכטונג פון דער אָזיערע סעוואָן, וווהין עס האָבן, לויט דערהאַלטענע ידיעות פון אַרויסגע־שיקטע שפּיאָנען, געוואָלט זיך די פּערסישע אָנפאַלער. עמרם, זיין פּריינט, מיט זיין יידישער אָפּטיילונג פון אַרום פינף טויזנט מאָן געקליבענע יונגעלייט, באָ־וואָפּנט מיט דעם זעלבן געווער, וואָס קאָזאַרס אַרמיי, אָבער די דאָזיקע אָפּטיי־לונג האָט געהאַט נאָך איין וואָפן: פאַרביסענעם האָס קעגן די רוצחים פון די יידישע משפּחות אין זייערע לענדער — זיי האָבן זיך געוואָלט אין דער ריכטונג פון דרום־מזרח, לענגאויס דעם ים פון די כוזרים.

דער פלאָן פון עמרמען איז געווען — דורכצוברעכן זיך אַ וועג אין דעם פּערסישן לאַנד אַריין און אַרונטערקומען די פייַנט, וואָס גרייפן־אָן אין דער ריכ־טונג פון דער אָזיערע סעוואָן, פון הינטן אַרום און צעשמעטערן זיי. עמרם וועט אויף דעם אופן האָבן אַרומגערינגלט די פּערסיער פון דרום; דער פּרינץ קאָזאַר פון מערב און צפון, און קיין שום וועג נישט איבערלאָזן פאַרן שונא וווהין צו אַנטלויפן, סיידן אין דעם כוזרישן ים אַריין...

אין דער זעלבער צייט, וואָס אויף דרום פון דעם כוזרישן לאַנד זענען פאָר־

www.libtool.com.cn

געקומען די בלוטיקסטע שלאַכטן און מענטשן פון ביידע צדדים זענען געפאַלן ווי די פליגן און אין די בערג־שפּאַלטן פון די קאַווקאַזער הויכקייטן האָט אומע־טום געלויערט דער טויט און אומקום — האָט אין דער הויפּטשטאָט באַלאַנגאַר שטילערהייט זיך געגרייט אַן אויפשטאַנד קעגן דעם כאַקאַן בולאַן מצד דעם פּע־גאַן באַרבאַל. דער פּעגאַן איז אין כאַראַקטער געווען אַ שלעכטער מענטש און ער האָט געהאַט אין זיין בלוט אַ געמיש פון טאַטעריישן און געַרמאַנישן בלוט, ווייל זיין מוטער איז בעת דער מלחמה צווישן די הונען און די ביזאַנטיער פאַר־גוואַלדיקט געוואָרן פון אַ באַרבאַרישן געַרמאַנער און ס׳איז געבוירן געוואָרן אַ ממזר, וועלכן מ׳האָט אַ נאָמען געגעבן באַרבאַל...

ער איז אַזוי שטאַרק פאַרקאָכט געוואָרן אין דער געצנדינסט פון די אַלטע כוזרים און סלאַווישע שבטים, אַז ער האָט נישט פאַרטראָגן קיין אַנדערע אמונה. וווּ ער האָט געקאָנט, האָט ער געזודפט די אַנדערש־גלייביקע, סיי די קריסטן און סיי די מאַכמעדאַנער. אָבער מער פון זיי אַלע האָט ער פיינט געהאַט יידן.

— די יידן זענען אונדזערע גרעסטע שונאים, זיי פאַרמיאוסן אין אונדזערע געטער, זיי לאָכן אויס אונדזער גאָט סידהאַרטע, דעם זון פון דער שיינעדיקער זון, אַדאַנק וועמען מיר באַזיגן שטענדיק אונדזערע פיינט, די אַראַבער. אויך היינט, ווען די פּערסיער גרייטן זיך אונדז צו פאַרטיליקן און שיקן זייערע ווילדע האָרדעס אויף אונדזער הויפּטשטאָט, פאַרזאַמלען זיך די יידן אין זייער שול און בעטן צו זייער אומגעזעענעם גאָט, אַז ער זאָל געבן דעם זיג צו די אַראַבער, וועל־כע זענען זייערע קרובים... — האָט באַרבאַל געדרשנט.

ער האָט געהאַט אַלס אַרויסהעלפער דעם מיליטער־אָנפירער, אולבאַשי, וועמען ער האָט לעצטנס אַריבערגעווונען אויף זיין זייט און וועלכער האָט אים צו־געזאָגט די נייטיקע הילף ביים אַראָפּזעצן דעם כאַקאַן בולאַן פון זיין טראָן. זיי האָבן ביידע אָפּגעהאַלטן אַ געהיימע באַראַטונג, צו וועלכער זיי האָבן צוגעצויגן בלויז אַרום אַ צענדליק אָנהענגער. די זאַך האָט נישט געטאָרט פאַרשפּרייט ווערן פריצייטיק.

— מיר וועלן דערקלערן פאַר דעם גרויסן עולם, אַז דער כאַקאַן איז אַראָפּ פון זינען, ער פריינטלט זיך צופיל מיט אונדזערע שונאים, די יידן. אין אַלץ באַ־ראַט ער זיך מיט דעם יידישן רבין, יצחק סאַנגורי... — האָט באַרבאַל געריידט צו די פאַרזאַמלטע פאַרשווערער — און דער דאָזיקער יצחק סאַנגורי גיט אים אַזעלכע עצות, אַז דאָס וועט אונדזער גאַנץ פאָלק ברענגען צום אונטערגאַנג.

צווישן די פאַרזאַמלטע געסט, וואָס באַרבאַל האָט געַרופן אויף איבערצו־צייגן זיי אין דער נויטוועגדיקייט אַראָפּצוזעצן דעם כאַקאַן פון טראָן, איז אויך געווען דער צינז־אויפמאַנער, אַנושוריאַן. ווען באַרבאַל האָט געענדיקט זיין רעדן,

www.libtool.com.cn

האָט ער געבעטן די דערלויבעניש אַרויסצוגאָנג אויף זיין מיינונג, און ווען די דערלויבעניש איז אים געגעבן געוואָרן, האָט ער אַזוי געזאָגט:

— הערט אויס, מיינע ברידער פון כוזרישן שטאַם! דאָס לאַנד אונדזערס געפינט זיך איצטער אין אַ גרויסער געפאַר, מיר מוזן האָבן די אונטערשטיצונג פון אַלע אונדזערע פעלקער, וואָס באַווינען דאָס לאַנד און דעריבער טאָרן מיר איצט נישט רעדן וועגן שונאים, אָדער נישט־שונאים, וואָס געפינען זיך צווישן אונדז. מיר דאַרפן האָבן אַ סך גאָלד און זילבער, כדי אייַנצוקויפן וואָפן פאַר די קריגער, און דאָס גאָלד און זילבער קאָנען מיר אין אַ גרויסער מאָס קריגן פון די יידישע אונטערטאַנען. זיי פירן גרויסע געשעפטן מיט די ביזאַנטיער, אַראַבער און סלאַוון. זיי באַרייכערן אונדזער אוצר, וואָס איז כמעט שוין ווי אויסגעשעפט. מיר נייטיקן זיך אין דער גוטפריינטשאַפט פון זייער פירער, דעם רבין יצחק סאַנגורי. זיין וואָרט איז הייליק פאַר דער יידישער באַפעלקערונג סיי אין דער הויפטשטאָט באַלאַנגאַר און סיי אין אַלע שטעט פון אונדזער גרויסער אימפּעריע. זאָלן מיר פריער געווינען די מלחמה, און דעמאָלט וועלן מיר זען, וואָס מיר האָבן צו טאָן מיט זיי, און צוזאַמען מיט זיי אויך מיטן כאַקאַן, זייער נאָענטסטן פריינט...

די איבעריקע אָנטיילנעמער אין דער פאַרשוועָרונג האָבן געפאַטשט מיט די הענט, אויסדריקנדיק זייער מיינונג און אַזוי אַרום זייער איינשטימיקייט מיטן צינד־אויפמאָנער אָנושוריאַן.

— מיר מוזן פריער געווינען די מלחמה מיט די פערסיער! — האָבן זיי אַלע געשריגן.

באַראַל האָט געוואָרפן אַ בייזן בליק אויף דעם צינד־אויפמאָנער און געוואָלט אים ממש דורכשטעכן מיט זיינע אויגן. ער האָט אים חושד געווען אין האָבן סימפּאַטיע מיטן כאַקאַן. ער האָט זיך דעריבער שטילערהייט איבערגעסודעט מיטן מיליטער־פירער אולבאַשי און ער האָט אויסגערופן:

— הערט אויס, אונטערטאָנען פון דער כוזרישער מלוכה! אַ שרעקלעכער חלום האָט זיך מיר געחלומט אָנומלט, און אונדזער גאָט טרימורטי, דער באַשאַפער פון אַלע ברואים, און זיין אַרויסהעלפער סאַראַסוואָטי האָט מיר געטאָן אַזוי זאָגן: באַראַל, דו געטרייער דינער פון גאָט סידהאַרטע, דער זון פון דער געלעכער זון. אַ גרויסן מבול וועל איך ברענגען אויף אייך, אַזוי ווי איך האָב געבראַכט אין די צייטן פון אונדזער זיידן נח, דעם פאָטער פון יפתן, און איך וועל דערטרינקען יעדע לעבעדיקע באַשעפענish, וואָס וועט זיך נאָר געפינען אויף דער אויבערפלאַך פון דער ערד, ווייל אַ גרויסע זינד טוט זיך פאַרשפרייטן אין בער אונדזער לאַנד. איר דערלאָזט, אַז די יידן, די זין פון שם, זאָלן פאַרכאַפן די מאַכט און באַזיגן די מוחות פון אונדזערע אונטערטאַנען, און וואָס נאָך ערגער

www.libtool.com.cn
— דעם מוח פון כאַקאַן בולאַן, וואָס האָט אַראָפּגעבלאָנדזשעט פון די וועגן פון אונדזערע אבות... שטייט־אויף און דערשטיקט דאָס שלעכטס באַלד ביים וואָרצל, איידער עס צעבליט זיך דאָס בייזע געוויקס אין אונדזער גאָרטן!

אַ געשריי, אַז באַרבאַל רעדט צו דער זאַך און מען מוז אויספאָלגן זיין ווילן, וואָס איז דער ווילן פון סידהאַרטען, דעם זון פון דער געטלעכער זון, האָט זיך אויפגעהויבן אין דעם געצעלט, וווּ די פאַרזאַמלונג איז פאַרגעקומען. אַלע האָבן געפאָדערט דעם קאָפּ פון כאַקאַן בולאַן, וועלכער איז אויף דער עלטער געוואָרן אַן אַפּיקורס און לייקנט אין דער הייליקייט פון די געטער.

עס האָט שוין געהאַלטן דערביי, אַז די פאַרזאַמלטע זאָלן אַרויס אין גאַס מיט אַ געשריי, צוזויפרופן אַלע זייערע אָנהענגער און מיט שטורעם גיין אויפן פאַלאַץ פון כאַקאַן, פאַנגען אים, אָפּשנייַדן זיין קאָפּ און אויפהענגען אויף דעם העכסטן בוים אין דער הויפטשטאָט באַלאַנגאַר. דער כעס איז געווען גרויס. וואָרים אויב גאָט אַליין איז געקומען צו חלום דעם פּעגאַן, איז עס נישט קיין קלייניקייט, און מען מוז אויספירן זיין געבאָט.

אָבער אין דער לעצטער רגע האָט זיך ווידעראַמאָל אויפגעשטעלט דער צינזאויפמאַנער, אַנושוריאַן, און אַ ציטערנדיקער אינגאַנצן אויף זיין קערפער. די ווייסע באָרד זיינע האָט זיך אַזש געשאָקלט פון גרויס אויפרעגונג, די אויגן האָבן געבליצט ווי צוויי שאַרפּע חלפים, און די נאָז איז ביי אים פאַרשפּיצט געוואָרן, אַז מען האָט געקאָנט זען, ווי ער קעמפט מיט זיך נישט אַרויפצופאַלן אויפן פּעגאַן און אים דערשטיקן מיט די בלויזע הענט, און ער האָט אויסגערופן:

— אַזאַ זאַך טאָר מען נישט באַשליסן אויף דער הייסער מינוט. לאָמיר אָפּוואַרטן כאָטש איין וואָך און גוט אויספאָרשן די זאַך, צי עס איז טאַקע אמת, אַז דער כאַקאַן פירט זיך צופיל אַרום מיט דעם יידישן רבין און צי פאָלגט ער אויס זיינע שלעכטע עצות. אויב עס וועט זיך אַרויסווייזן, אַז די אַלע באַשולדיקונגען זענען וואָר, וועל איך זיין דער ערשטער אים מיט מיינע אייגענע הענט צו דערוועגן...

די פאַרזאַמלטע האָבן מיט געשרייען און געוואָלדן צוגעשטימט צו די רייד פון צינזן־אויפמאַנער.

— ער איז געראַטן, אַנושוריאַן! ער רעדט צו דער זאַך, ער איז קלוג, אונדזער צינזן־אויפמאַנער! — האָבן אַלע מיט איין קול צוגעשטימט.

דער פּעגאַן באַרבאַל איז געווען אויסער זיך פון ערגעריש. ער איז רויט געוואָרן פון גרויס כעס, דערנאָך איז ער געוואָרן בלאַס ווי דער טויט. עס האָט אין אים געקאָכט דאָס בלוט, פאַרוואָס עס איז אים נישט געלונגען דעם עולם אויפצורייצן ביז דער לעצטער מדרגה, ער האָט מורא געהאַט, אַז אין משך פון דער אייגער וואָך, וואָס דער צינזן־אויפמאַנער, פאַרפוילט זאָלן זיינע בייגער

www.libtool.com.cn

ווערן, האָט געפּועלט אויף אָפּצולייגן דעם משפּט איבערן כאַקאַן, וועלן זיי אַלע זיך אָפּקילן און זיין פּלאַן אַראָפּצוואַרפן דעם כאַקאַן פון טראָן וועט אינגאַנצן צונישט ווערן.

דאַקעגן, דער צינזן־אויפּמאַנער, אַנושוריאַן, איז אַוועקגעגאַנגען אַ צו־פרידענער, וואָס אים איז געלונגען אָפּצוהאַלטן די אומזיסטע בלוט־פאַרגיסונג. ער האָט גאַנץ גוט געוווסט, צו וואָס עס צילט דער פּגאַן, וועמען ער האָט גע־האַסט ווי דעם טויט. ער האָט אין זיך אַרייַנגעלאַכט, ווען ער האָט זיך דערווייַ־טערט פון דעם אָרט פון דער פאַרזאַמלונג. ער האָט טאַקע באַלד, ניט וואַרטנדיק צו לאַנג, געגעבן צו וויסן דעם כאַקאַן בולאַן וועגן דער פאַרשוועדונג, וואָס דער פּגאַן גרייט קעגן אים און האָט איבערגעגעבן געגנוי, וואָס ער האָט גערעדט און צו וואָס ער האָט גהעצט.

זיין ציל האָט באַרבאַל נישט דערגרייכט ,ווייל אין דער זעלבער וואָך זענען אַנגעקומען פריידיקע ידיעות פון שלאַכטפעלד. דער כאַקאַן האָט דערמיט גע־ווונען אַ סך אָנזען, מען האָט געזונגען אין די גאַסן לויב־לידער וועגן אים און מען האָט געוואַרט אויפן צוריקקום פון פּרינץ קאַזאַר און דעם יידישן מיליטער־פירער עמרם.

אין די גאַסן פון דער הויפּטשטאָט באַלאַנגאַר זענען מאַסן מענטשן געווען אויסגעשטעלט אין צוויי רייען און אָפּגעוואַרט די גרויסע העלדן, וועלכע האָבן זיך געדאַרפט אומקערן אין דער שפּיץ פון זייערע הערשישע אַרמייען פון די שלאַכטפעלדער, ווו זיי האָבן די פערסיער פאַרשאַפט אַן אויסערגעווייַנלעכע מפּלה.

שוין פון פריער אויס האָבן ספּעציעלע שליחים, וועלכע זענען אָנגעקומען אין הויף פון כאַקאַן, איבערגעגעבן וועגן דעם פאַרלויף פון די בלוטיקע קאַמפּן. זיי האָבן שטאַרק געלויבט די העלדישקייט פון עמרמען.

— דער יוד האָט ממש איינגעשטעלט זיין לעבן, כדי צו רעטעווען דעם פּרינץ קאַזאַר פון אַ זיכערן טויט... — האָבן זיי דערציילט דעם כאַקאַן. — די פערסיער האָבן שוין געהאַט אַרומגערינגלט קאַזאַרס אַרמיי און זי וואָלט צו־זאַמען מיט איר פירער זיכער צעשמעטערט געווואָרן, אַז עס וואָלט קיין שריד ופליט פון זיי נישט געווען געבליבן. איז אָבער עמרם מיט זיין יידישער אָפּטיי־לונג אונטערגעקומען פון הינטן, דורכברעכנדיק זיך אַ וועג לענגאויס דעם צופוסנס פון דעם באַרג אַרט, ממש אַרייַנגעטריבן דעם איבערגעשראָקענעם שונא אין די וואַסערן פון דער אָזיערע סעוואַן...

אַ יובל איז אויסגעבראָכן אויף די גאַסן פון באַלאַנגאַר, טויזנטער מענטשן זענען אַרויס מיט געזאַנג און טענץ, און זיי האָבן געמאַכט לויבאויסרופן לכבוד דעם יידישן העלד עמרם און דעם פּרינץ קאַזאַר. עס האָבן געבלאָזן שופרות און

www.libtool.com.cn

עס האָבן געשאַלט טראָמפייטן, אָנזאָגנדיק די גרויסע בשורה דעם פאָלק פון די כּוזרים.

אַלע האָבן זיך געלאָזט אין די טעמפלען, כדי אָפצוגעבן אַ שבח דעם זון־גאָט סידהאַרטע און דעם באַשאַפער פון אַלע ברואים, דעם גאָט טרימורטי און זיין אַרויסהעלפער סאַראַסוואַטי. מען האָט געבראַכט קרבנות פון אַ טוץ שאָף און רינדער צו די געטער, א שוואַרצער רויך האָט זיך אויפגעהויבן צו די הימלען און דער ריח פון דעם פאַרברענטן פלייש האָט זיך צעטראָגן איבער דער גאַנצער שטאָט.

אויך די ייִדן האָבן זיך פאַרזאַמלט אין דער קליינער שול, און זייער רבי, ר' יצחק סאַנגורי, האָט אָפגעריכט אַ ספּעציעלע תּפילה. ער האָט געדאַנקט און געלויבט דעם אייבערשטן פאַר דעם חסד, וואָס ער האָט געטאָן מיט די ייִדן אין לאַנד פון די כּוזרים, און דערמיט געהויבן זייער אָנזען אין די אויגן פון די כּוזרישע גענעדינער.

עס האָבן זיך אויך פאַרזאַמלט אין זייערע מעטשעטן די אַראַבער און די קריסטן אין זייערע קירכעס און אָפּגעהאַלטן גאָטעסדינסטן לכבוד דעם זיג פון כּוזרישן וואָפן. אָבער די גרעסטע פייערלעכקייטן זענען דורכגעפירט געוואָרן אין דעם טעמפּל פון גאָט סידהאַרטע, וווּ עס האָבן זיך געהאַט פאַרזאַמלט אַלע העכסטע אָנפירער פון דער כּוזרישער מלוכה מיטן כאַגאַן בולאַן אין דער שפּיץ.

דער טעמפּל איז געווען אָנגעפילט פון איין עק ביזן צווייטן מיט מענער, פרויען און קינדער. דער דיל איז געווען אויסגעלייגט מיט פיל קאָלירטע טעפּיכער און די זיילן באַצירט מיט גאָלד און אויסגעזעצט מיט פּינקלענדיקע דיימענטן און אָנדערע טייערע איידלשטיינער פון די פאַרשידנסטע רעגנבויגן־קאָלירן. איין וואָנט איז געווען אינגאַנצן אָפן און עס האָט זיך אָנטפּלעקט דער זיל־בערדיקער אויסבליק צום ים פון די כּוזרים. אונטער אַ חופּה פון רויטן זייד, אויסגעהאָפטן ביי די זוימען מיט ריינעם גינגאָלד, איז אויפן טראָן געזעסן דער כאַגאַן בולאַן, האַלטנדיק אין דער האַנט די גאָלדענע רוט. זיין קיילעכדיק פּנים איז געווען ערנסט, די קינבאַקן האָבן עטוואָס אַרויסגעסטאַרטשעט, און די אויגן — גלאַנציקע און ברוינע ווי די מאַנדלען, האָבן זיך שמאָל אָפּגעלייגט און געבלישטשעט מיט אַן אומהיימלעך פייערל. אויף אַ קופּערנעם בעקן האָט געברענט אַ בלוילעך פלעמל, און אַ שמאָלער רויך האָט זיך געצויגן צום בלוי־אויסגעמאָלטן סופּיט, פאַרשפּרייטנדיק דעם שטיקנדיק־שמעקנדיקן ריח פון וויירויך.

אַ שטילקייט האָט געהערשט אין דעם גרויסן חלל פון טעמפּל, דער פאַרזאַמלטער עולם האָט איינגעהאַלטן דעם אָטעם און געוואַרט, וואָס דער גרויסער כאַגאַן גייט דאָ זאָגן.

לעבן כאַגאַן איז געזעסן אויף דער רעכטער זייט דער פּעגאַן באַרבאַל, מיט

www.libtool.com.cn

אַן אויסגעצויגן בייז פּנים, די גרינע שלאַנגען־אויגן האָבן געבלישטשעט מיט אַ צאַרניק פייערל און די פּעך־שוואַרצע האָר זענען אים געפאַלן אין די אויגן אַריין, וואָס ער האָט געמוזט יעדעס מאָל מיט אַ באַוועג פון דער האַנט פאַרריכטן.

לעבן זיי, אויף רעכטס און לינקס פון כאַקאַן מיטן פּעגאַן, זענען געזעסן די אַנדערע הויכגעשטעלטע לייט, די מיניסטאָרן און ראַטגעבער פון דער מלוכה, און ערשט ווייטער איז געזעסן דאָס פּאָלק אין אָפּוואַרטנדיקן שטילשווייגן.

קיינער פון די אַנדערש־גלויביקע איז נישט אָנווועזנדיק געווען אין טעמפּל. עס איז געווען אַ זינד צוצולאָזן אַזעלכן, וואָס האָט נישט געגלויבט אין דעם גאָט סידהאַרטע.

אויפן כאַקאַנס פּנים האָט מען בפירוש געקאָנט זען אַ ווידערווילן צו דעם אַלעם, וואָס דאָ איז אין דער מיסטישער אומגעבונג פאַרגעקומען. דער פּעגאַן איז געווען פיל־וווייניק געראָטן אין זיין באַהויכטונג, אַז מיט דעם כאַקאַן בולאַן איז עפּעס נישט אין אָרדענונג... דערזעענדיק דעם דאָזיקן נישט אָנגענעמען אויסדרוק אויפן כאַקאַנס פּנים, האָבן באַראַלס ליפּן זיך אויסגעקרימט אין אַ סאַרקאַס־טישן שמייכל, ווי ווייזנדיק דערמיט זיינע אָנהענגער, אַז ער איז געראָטן מיט זיינע טענות, אַז דער כאַקאַן איז נישט מיט אַלעמען, ער איז געווען צופרידן דער־פון און געווארט מיט אומגעדולד, וואָס דער כאַקאַן וועט זאָגן צו דעם פאַר־זאַמלטן עולם.

ענדלעך האָט ער זיך דערוואַרט.

דער כאַקאַן האָט אָפּגעהוסט, גלייכגעמאַכט אויף זיך דאָס שפּיציקע פוטער־נע היטל, וואָס האָט זיך, צוליב דער גרויסער היץ, אַראָפּגעגליטשט אַביסל אי־בער זיין שטערן, און ער האָט אָנגעהויבן:

— מיר זענען זיך צוזאַמענגעקומען דאָ אַהער אויסדריקן אַ דאַנק און לויב צו סידהאַרטען, וואָס ער האָט דערמעגלעכט, אַז אונדזערע וואָפן זאָלן אָפּהאַלטן אַ זיג איבער דעם פּערסישן שונא. איך האָב פּאראַרדנט, אַז וואָס מער קרבנות זאָלן געבראַכט ווערן צום גאָט פון דער זון, ווייל ער האָט ליב דעם געשמאַק פון די פּאַרברענטע שאָף און רינדער. איך האָב אויך געהייסן ברענען ווייַרויך, און זיינע בלויע וואָלקנס רויך זאָלן איינהילן אים און אָנטאָן אַ נחת־רוח זיין געט־לעכקייט. איך בין אָבער נאָך אַלץ נישט צופרידן...

— פאַרוואָס ביסטו נישט צופרידן, כאַקאַן? — האָט דער פּעגאַן באַראַל געפרעגט מיט שפּאָט אין זיין טאָן.

דער כאַקאַן האָט אַ קוק געטאָן אויפן פּעגאַן מיט פאַרוווונדערונג, וואָרים ער איז נישט געווויינט געווען, אַז עס זאָל אים עמיצער איבערריסן אינמיטן זיין רעדן. ער האָט אים דורכגעדרונגען מיט זיין בליק, גלייך ער וואָלט געוואָלט גע־ווויר ווערן די סיבה פון זיין פלוצלינגער פּראַגע, אָבער דער פּעגאַן האָט אַראָפּגע־

www.libtool.com.cn

לאָזט זיינע אויגן, נישט וועלנדיק דעם כאַקאַן געבן די מעגלעכקייט צו זען דעם פאַלשן גלאַנץ אין זיין בליק.

ער האָט געשוויגן אַ לענגערע וויילע.

— פאַרוואָס איך בין נישט צופרידן? — האָט דער כאַקאַן איבערגעפרעגט באַרבאַלן — ווייל מיר מוזן אויך דאַנקען די אַנדערע געטער, וועמענס גלויבי־קע עס ווינען אין אונדזער גרויסן לאַנד. אָט, למשל, האָט דער ייִדישער יונגער־מאַן מיטן נאָמען עמרם אַן אַ שיעור צוגעהאַלפן צום זיג איבער די פערסישע זעלנער. עמרם גלייבט אין דעם ייִדישן גאָט, וועמענס פנים מיר קאָנען נישט זען און וועמענס גוף מיר קאָנען נישט אָנטאַפן מיט אונדזערע הענט, אָבער וועמענס שטאַרקייט מיר פילן...

— גלויבסטו, גרויסער כאַקאַן, אין דעם ייִדישן גאָט?... — האָט באַרבאַל אַרויסגעשטעלט אַ פאָר גרויסע אויגן, וואָס זענען געווען פול מיט שנאה און גיפט — טאָ פאַרוואָס רויכערסטו נישט קיין וויירויך לכבוד אים, און פאַרוואָס ביסטו נישט מקריב צו אים קיין קרבנות? יאָ, וואָס מיינע אויערן האָבן איצט געהערט און צו וואָס איך האָב דערלעבט!...

דער כאַקאַן איז בלאַס געוואָרן פון דעם אָפענעם רעוואָלט, וואָס דער פע־גאָן האָט דאָ אין דער אָנווועזנהייט פון אַזוי פיל מענטשן אַרויסגעוויזן. ער האָט אַזש געציטערט אויפן גאַנצן קערפער פאַר גרויס כעס און אין זיינע אויגן האָט זיך אָנגעצונדן אַ פלעמל פון געוואָלטיקן צאָרן. ער האָט זיך אייגעהאַלטן מיט אַלע כוחות נישט אויסצוברעכן מיטאַמאָל אין זיין האַס צום פּעגאַן, וועגן וועמענס פאַרשוועדונג מען האָט אים שוין געהאַט דערטראָגן. ער האָט זיך אָבער באַהערשט און געזאָגט מיט אַ רויִקער שטים:

— איך גלייב נאָך דערווייל נישט אין דעם ייִדישן גאָט, ווייל איך בין נאָך נישט איבערצייגט אין זיין גרויסן כוח, אָבער אויב עס גלויבן אין אים פיל מענטשן און אויב איך זע, אַז אַ דאַנק זיין כוח האָט אַ גלויביקער אין אים געקאָנט פאַר־טרייבן דעם שונא פון אונדזער לאַנד און מאַכן אים צו אַש און שטויב, דאַרף מען זיך דעריבער פאַרטראַכטן און נישט אָפּשטויסן סתם, ווייל מיר ווילן אַזוי... עס זענען נאָך פאַראַן ביי אונדז אין לאַנד אַנדערע אמונות, וואָס האָבן פיל אָנ־הענגער הינטער זיך. דאָס זענען די קריסטן און די מאַכמעדאַנער.

— געפעלט דיר מער נישט אונדזער אַלטע אמונה אין זוניקן גאָט סידהאַרטע, צו וועמען עס האָבן געדינט אונדזערע אבות און געבראַכט צו אים קרבנות די אַלע הונדערטער יאָרן וואָס מיר עקזיסטירן אַלס אַ פאָלק, אַדאַנק וועמען מיר זענען געוואָרן אַ גרויסע אימפעריע און מיר האָבן זיך אויסגעשפרייט פון שוואַרצן ים ביזן ים פון די כוזרים, פון דער גרענץ מיט פערסיע ביז העט אַרויף, וווּ עס הייבט אָן צו פליסן דער טייך איטיל און סמבטיון, דאָרט וווּ עס ווינען די

www.libtool.com.cn

באַרבאַרישע צאַקלאַבן (סלאַוון)?... — האָט דער פּעגאַן באַרבאַל זיך פּונאַנ־דערגערעדט מיט אַ שטראָם פון ווערטער, וואָס האָבן זיך געשוימט אַרום זיינע בייזע דינע ליפּן, — ווילסטו, הייסט עס, אָננעמען דאָס גלויבן פון די יידן, קריסטן אָדער מוסולמענער?... שיין האָבן מיר זיך דערלעבט! ווייַנט, איר מענער און פרויען פון כוזרישן פאָלק, יאָמערט אויף אייער פינצטערן גורל!...

עס האָט זיך אָנגעהויבן אַ געשושקעריי און מורמלעריי צווישן די ראַט־געבער און אַלטע לייט פון דער הויפטשטאָט באַלאַנגאַר. עס האָבן זיך געהערט אין דעם געפּרעפּל סיי אויפּברויזנדיקע רייד קעגן פּעגאַן פּאַר זיין העזה קעגן כאַקאַן און סיי רייד פון איינשטימיקייט מיט אים.

דער געזשום האָט אַזוי אָנגעהאַלטן עטלעכע רגעס, ביז דער כאַקאַן האָט אים מיטאַמאָל אויפגעשטילט.

ער האָט זיך אויפגעשטעלט אין זיין גאַנצער הויך. די פיל דימענטן און איידלשטיינער אויף זיין קעניגלעכן רויט־זיידענעם מלבוש און אויפן שפּיציקן פוטערנעם היטל האָבן אַ בלישטש געטאָן אין דער ליכטיקייט, וואָס האָט אַרויס־געשטראָמט דורך דער אָפענער וואַנט אויפן פּאָן פון זילבערנדיקן כוזרישן ים. ער האָט אויפגעהויבן זיין האַנט.

דער גאַנצער עולם איז ווי פאַרגליווערט געוואָרן אין שטילשווייגן. הונדערער פּאָר אויגן האָבן זיך איינגעגעסן אין דעם כאַקאַן און געוואַרט מיט אומגעדולד, וואָס ער וועט דאָ ענטפערן דעם פּעגאַן באַרבאַל, וועמען די גרעסטע מערהייט דאָ אין טעמפּל האָט שוין אַרויסגעוויזן אָפענעם האַס.

— הער אויס, מיין שני למלך, פּעגאַן באַרבאַל!... — האָט דער כאַקאַן בו־לאַן אָנגעהויבן פּריַער שטיל און רויק, און וואָס אַמאָל האָט זיך זיין קול גע־שטאַרקט און איז העכער געוואָרן, ביז עס איז דערגאַנגען צו אַ דונערן איבערן גאַנצן זאַל — הער אויס און זאָל אויפּציטערן דיין פּינצטער געוויסן!...

ביי דעם דאָזיקן אויסדרוק איז דאָס פּנים פון באַרבאַלן ווייס געוואָרן ווי קרייד און ער האָט זיך אומגעקוקט איבערן גרויסן טעמפּל, ווי ער וואָלט געוואָלט איבערצייגן אויסמעסטן די צאָל פון זיינע אָנהענגער.

ער האָט אַ באַווג געטאָן מיט זיינע ליפּן, אָבער קיין שום קלאַנג איז נישט אַרויסגעקומען פון זיי. עס האָט זיך בלויז אַרויסגעריסן פון זיין האַלדז עפּעס ווי אַ מין קרעכץ פון אָפּהענטיקייט. ער האָט איינגעצויגן זיין קאָפּ אין די אַקס־לען, גלייך ווי ער וואָלט זיך געוואָלט באַשיצן פאַר עמיצנס אַ קלאַפּ. בלויז די אויגן האָבן ביי אים ווילד געפּינקלט און געשפּריצט מיט האַס און גיפט.

דער כאַקאַן האָט פאַרגעזעצט:

— מיין שני למלך, דער פּעגאַן באַרבאַל, האָט אייך דאָ איבערגעשראָקן, אַז איך גיי אָננעמען דאָס יידישע גלויבן, אָדער דאָס גלויבן פון אַן אַנדער פאָלק,

www.libtool.com.cn

וואָס באַווינט אונדזער ערד אין דער כוזרישער מלוכה; ער האָט אייך אי־
בערגעשראָקן, אַז איך גיי פאַרראַטן די אמונה פון אונדזערע אבות... אָבער אונ־
דזער גלויבן אין דער געטלעכקייט פון דער זון ציט זיך נישט פון זינט די וועלט
איז באַשאַפן געוואָרן דורך אונדזער גאָט סידהאַרטע. אין די אַלטע שריפטן, וואָס
זענען אונדז איבערגעגעבן געוואָרן פון דור צו דור, איז נישט פאַרשריבן, אַז
אונדזער זיידע יפת זאָל האָבן געדינט צו דעם זעלבן גאָט, וואָס אונדזערע שפע־
טערדיקע זיידעס האָבן אָנגענומען, און מסתמא צוליב פאַרשידענע סיבות, וואָס
זענען פאַר אונדז געבליבן אומבאַקאַנט. איך האָב ביז איצט ניט געפונען קיין
שום אורזאַך אונדזער אמונה צו פאַרבייטן אויף אַן אַנדערער. אויב אָבער ס׳וועט
זיך מיט דער צייט אַרויסווייזן, אַז אונדזער אמונה איז נישט צוגעפאַסט פאַרן
כוזרישן פאָלק און מיר נייטיקן זיך אין אַנדער גלויבן, וועל איך מיך נישט אָפ־
שרעקן פאַר קיינעמס דראָונגען און וועל אָנהייבן דינען דעם גאָט, וואָס וועט מיר
און די קלוגע לייט פון צווישן אונדז אויסווייזן פאַר גוט און פאַרשטענדיק!...

באַראַל האָט געוואָרפן אַ גיפטיקן בליק אויפן כאַקאַן בולאַן, אָבער ער
האָט גאָרנישט געזאָגט. ער האָט דערפילט אין דער שטימונג אין טעמפל, אַז די
מערהייט איז אויף דער זייט פון זיין קעגנער. ער האָט זיך אויפגעהויבן פון זיין
פלאַץ און האָט אָנגעהויבן גיין צום אַרויסגאַנג.

דער כאַקאַן האָט אים צוריקגערופן.

עס איז נישט געווען צו הערן קיין שאָרך אין זאַל. אַלעמענס בליקן זענען
געווען אָנגעשטעלט אויפן פּעגאַן, מען האָט געוואַרט צו הערן, וואָס ער האָט צו
זאָגן אויף די שטרענגע און פעסטע רייד פון כאַקאַן.

אָבער באַראַל האָט נישט געוואָגט דאָס מויל צו עפענען. אָנשטאָט אים
האָט געבעטן דעם רשות צו רעדן דער ציגן־אויפמאָנער, אַנושוריאַן.

ער האָט זיך פריער אומגעקוקט איבערן זאַל, געוואָלט אָנטאָפן די שטי־
מונג פון פאַרזאַמלטן עולם, און ווען ער האָט ענדלעך דערפילט, מיט וועמען די
מענטשן זענען, האָט ער זיך אָנגערופן:

— דער כאַקאַן איז געראַטן! עס איז אין אונדזער מנהג פון די עלטסטע
צייטן אַן, אַז מיר זאָלן באַהאַנדלען די פרעמדע באַפעלקערונג, וואָס גלייבט אין
אַנדערע געטער, אָ חוץ אין גאָט פון סידהאַרטע, אויפן בעסטן אופן. אונדזער
לאַנד איז אַדאַנק דעם געוואָרן גרויס און מעכטיק. נישט מען דאַרף מו־
סולמענער באַהאַנדלען ערגער דערפאַר, וואָס זייערע גלויבנס־בריידער, די פּערי־
סיער, האָבן קעגן אונדז אָנגעהויבן אַ מלחמה און נישט מען דאַרף די קריסטן
באַהאַנדלען שלעכט, ווייל די ביזאַנטיער, זייערע גלויבנס־בריידער, זענען קעגן
אונדז. ווינציקער אָבער פון זיי דאַרף מען באַהאַנדלען שלעכט די יידן. זיי לעבן
מיט אונדז שטענדיק בשלום, זייערע פירער האָבן ליב אונדזער לאַנד און זיי

www.libtool.com.cn

העלפן עס אַנטוויקלען דורך פירן מסחר מיט די ווייטסטע לענדער אויף צפון און אויף מערב, אַזש ביז קיעוו. צווישן די יידן געפינען זיך בעסטע רופאים און ויכטיקע באַאַמטע פון דער רעגירונג. זיי זענען אַ קלוג פאָלק און אַ פאַרשטענ־ דיק פאָלק, ווער עס טוט זיי שלעכטס, דער טוט שלעכטס אונדזער אייגענער מלוכה.

באַרבאַל איז געוואָרן נאָך מער דערשלאָגן, אויסהערנדיק די רייד פון דעם צינד־אויפמאַנער, וועלכער האָט אַ גרויסע מאַכט אין לאַנד. ער איז דער יעניקער, וועלכער שאַפט דאָס גאָלד און זילבער, וואָס איז נייטיק ביים פירן אַ מלחמה מיטן שונא. אָן די רייכטימער, וואָס ער קריגט אַריין אין דעם כאַקאַנס אוצרות, וואָלט דאָס לאַנד פאַרזונקען געוואָרן אין עלנט.

און ער האָט פאַרמאַכט די אויגן, ער האָט נישט געוואָלט צוזען, ווי זיין שטערן גייט אונטער. ער האָט בפירוש געפילט זיין סוף אָנקומען, און ער האָט געטראַכט, ווי אַזוי אַרויסצוקריגן זיך בכבודיק פון דעם דאָזיקן גאַנצן עסק און ער האָט פלוצלינג אַ פרעג געטאָן דעם כאַקאַן:

— דער חשובער צינז־אויפמאַנער אַנושוריאַן האָט דאָ צו אונדז געשיקט וועגן אונדזערע אַלטע מנהגים, וואָס עס האָבן באַנוצט אונדזערע אָבות, אַז מען דאַרף באַהאַנדלען די שונאים גלייך מיט די הערשער פון לאַנד. איך פאַרשטיי אים. אויף אים ליגט די זאָרג צו האַלטן שטענדיק אָנגעפילט די שאַצקאַמער מיט גאָלד, זילבער און איידלשטיינער. צי האָט אָבער אויך דער כאַקאַן בדעה אָפצו־ היטן אונדזערע אַלטע מנהגים און שעצן די הייליקע אמונה, וואָס איז אַזוי טייער געווען אונדזערע אָבות?... זאָל ער עס דאָ אָפן פאַר אַלעמען דערקלערן!...

דער מיליטער־פירער אולבאַשי האָט טריומפירט. ער האָט געהאַלטן, אַז איצט האָט זיין פריינט באַרבאַל צוגעדריקט דעם כאַקאַן צו דער וואַנט און ער וועט אים נישט האָבן וואָס צו ענטפערן.

אַלעמענס אויגן זענען ווידער געווענדט געווען צום כאַקאַן, וואַרטנדיק אויף אַ קלוגן ענטפער פון אים. די בליקן צו אים זענען געווען פיל מיט ליבשאַפט. אָבער אַנשטאָט דעם כאַקאַן, האָט גאָר דער מיליטער־פירער אולבאַשי געבעטן אַ וואַרט צו זאָגן. דער כאַקאַן האָט מיט אַ שאָקל פון קאָפ געגעבן זיין הסכמה דערצו.

דער מיליטער־פירער האָט דעמאָלט זיך אָנגערופן:

— אמת, אַז מיר האָבן אַ מנהג פון קדמונים אָן צו זיין גוט געניגט און צו טאָן חסד מיט די אַנדערש גלייביקע. מיר מוזן אָבער דערביי צוגעבן, אַז די יידן זענען שונאים פון די אַלע, וועלכע גלייבן ניט אין זייער אומגעזעענעם גאָט. אויב אַ יידישן מיליטער־מאַן איז געלונגען אָפצוהאַלטן אַ נצחון איבער אונדזערע פערסישע פיינט, האָט ער עס נישט געטאָן פאַר אונדזער טובה וועגן, נאָר פאַר

www.libtool.com.cn

דער טובֿה פון זיין אייגן פֿאַלק. די יידן זענען כיטרע מענטשן און מען האָט זיי דערפֿאַר אומעטום פיינט, מען שלאָגט זיי און מען רודפט זיי. דאָס אַליין איז אַ געוגנדיקער באַווייז, אַז זיי זענען שלעכטע אונטערטאַנען און מען דאַרף האַלטן אַן אויג אויף זיי, אַנישט וועלן זיי פֿאַרכאַפּן די מלוכה פֿאַר זיך...

— איך חזר איבער מיין פֿראַגע צום כאַקאַן — האָט באַרבאַל איבערגעריסן די רייד פון זיין פריינט, דעם מיליטער־פירער אולבאַשי, — איך וויל, ער זאָל מיר ענטפערן, צי האָט דער כאַקאַן בדעה אָפּצוהיטן די הייליקע אמונה פון אונדזערע אָבות, די אמונה, וואָס איז אַזוי גרויסמוטיק צו אַלע פרעמדע!...

ווען דער כאַקאַן האָט זיך געגרייט צו געבן אים אַ תשובה אויף זיין געשטעלטער פֿראַגע, איז געשען עפּעס אויסערגעווייַנלעכס.

אַ יונג שיין מיידל האָט זיך אַריינגעריסן מיט אַ געוואַלד אין טעמפּל און זי האָט אַזוי יאָמערלעך געשריגן און געיאָמערט, אַז דאָס בלוט איז ביי אַלעמען פֿאַרקילט געוואָרן אין די אָדערן.

— וואָס איז דיר געשען, מיין שיינע טאָכטער?... — האָט מיט אַ טאָן פון רחמנות געפֿרעגט דער כאַקאַן.

דאָס מיידל האָט ניט געקאָנט ענטפֿערן. זי האָט געהאַלטן אין איין וויינען און גיסן מיט טייכן טרערן. דאָס פּנים אירס איז געווען בלאָס, די זיידענע פּעך־שוואַרצע האָר צעפלאָשעט, די ליפּן — גלייך זיי וואַלטן קיין טראָפּן בלוט אין זיך נישט פֿאַרמאָגט. די קליידער זענען געווען אויף איר צעריסן אויף שטיקלעך, אַז מען האָט אַרויסגעזען שטיקער נאַקעט לייב, וואָס האָט געבלענדט אין דער טונקלקייט פון דעם טעמפּל.

דער פֿאַרזאַמלטער המון האָט זיך אויפֿגעשטעלט און געוואָלט אָנקוקן דאָס יאָמערנדיקע מיידל, אָבער דער כאַקאַן האָט געגעבן אַ באַפֿעל און אַלע האָבן זיך צוריקגעזעצט אויף זייערע ערטער.

ער האָט צוגערופֿן נאָענט צו זיך דאָס מיידל, וואָס איז געווען קרוב צום חלשן און האָט אָנידערגעזעצט לעבן זיך. ער האָט געהייסן דערלאַנגען עפּעס די ליפּן אירע צו באַנעצן און זי איז עטוואָס געקומען צו זיך פון דער שרעקלעכער איבערלעבונג, וואָס זי האָט געהאַט דורכגעמאַכט.

— האָסט דיך, מיין טאָכטער, אַוודאי געראַטעוועט פון באַגראָבן צו ווערן צוזאַמען מיט דיין מאַן?... — האָט דער כאַקאַן מיט אַ שטיל קול געפֿרעגט, אָבער זיין פֿראַגע איז געהערט געוואָרן אין אַלע וויינקעלעך, ווייל אַלע זענען געבליבן זיצן מיט אייגנעהאַלטענע אָטעמס.

פון כאַקאַנס פֿראַגע האָבן אַלע שוין פֿאַרשטאַנען, וואָס עס האָט פּאַסירט...

סיי ביי די געצנדינערישע סלאַוון און סיי ביי די כוזרים איז געווען אַ וויילדער מנהג, וואָס איז שוין ממש געהאָט איבערגעגאַנגען אין אַ רעליגיעזן ריטואַל.

www.libtool.com.cn

אויב עס איז געשטאַרבן אַ רייכער בחור און ער האָט נישט איבערגעלאָזט קיינעם נאָך זיך, האָט מען געכאַפט דאָס ערשטע בעסטע מיידל, וואָס מ׳האָט אַנגעטראָפן אויפן וועג און מ׳האָט זי געשלעפט פאַר די האָר אין דער ווויינונג פון פאַרשטאַרבענעם. אַ צענדליק פון דעם פאַרשטאַרבענעם בחורס פריינט פלעגן דאָס מיידל פאַרגוואַלדיקן. דאָס האָט געהייסן, אַז זיי פאַרטרעטן זייער פריינטס פליכט זי צו באַזיצן. נאָכן דורכפירן די פאַרגוואַלדיקונג, האָט מען דאָס מיידל דערשטאָכן, אָנגוועגדיק דערביי אַ ספּעציעלע צערעמאָניע און דערנאָך האָט מען זי באַגראָבן צוזאַמען מיט איר „מאַן"...

דאָס איז געווען אַזוי נאַטירלעך ביי די געצענדינער, אַז זיי האָבן גאָר גע־האַלטן פאַר אַן עוולה פון אַ מיידל, וואָס האָט זיך קעגנגעשטעלט אַזאַ גרויסער „מצווה".

דאָס זעלבע איז שיער נישט געשען מיטן דאָזיקן אומגליקלעכן מיידל, וואָס איז גראָד נישט געווען קיין געצענדינערין, נאָר אַ מוסולמענישע טאָכטער, און זי האָט נישט געוואָלט שליסן קיין שלום מיט איר גורל...

ווען דער כאַקאָן האָט אויסגעהערט די געשיכטע פון דעם מוסולמענישן מיידל, וועלכע האָט זיך נאָך אַלץ נישט געקאָנט באַרויִקן פון דעם, וואָס עס איז איר געשען, האָט ער אויסגערופן מיט אַ קול, וואָס איז געווען אָנגעזאָפט מיט צאָרן און האַס:

— אָט די געשיכטע פון דעם אומגליקלעכן מיידל איז דער בעסטער ענט־פער אויף דער פראָגע, וואָס דער פּעגאָן באַרבאָל דערוואָרט פון מיר: ניין, אַזאַ מנהג וועל איך נישט לאָזן אָפּהיטן אַזוי לאַנג ווי איך וועל הערשן איבער דער כוזרישער מלוכה!... דאָס מוז אויסגעוואָרצלט ווערן פון צווישן אונדזערע רעליי־גיעזע צערעמאָניעס, און אויב באַרבאָל האָלט, אַז אַזאַ מנהג מוז אָפּגעהיט ווערן, וועל איך זיין דער ערשטער זיך אָפּצוזאָגן פון דער דאָזיקער אמונה!...

עס איז אַריינגעטרעטן אַזאַ שטילקייט אין זאָל, אַז מען האָט געהערט דאָס קלאַפן פון די הונדערטער הערצער פון די פאַרזאַמלטע מענער, פרויען און קיי־דער. אמת, פיל פון זיי האָבן נישט פאַרשטאַנען און נישט געפילט קיין שום עוולה אין דעם, וואָס עס איז געשען דעם מיידל..., עס איז בלויז אַן עוולה, וואָס די יונגען האָבן געכאַפט נישט קיין אונדזעריקע, נאָר אַ פרעמד־גלויביקע... — האָבן זיי געטראַכט אין זייערע מוחות.

דאָס מיידל האָט נאָך אַלץ געהעשעט און זיך נישט געקאָנט באַרויִקן. אמת, זי האָט זיך טאַקע געראַטעוועט פון נישט דערהרגעט צו ווערן און דערנאָך זאָל מען זי באַגראָבן צוזאַמען מיטן „מאַן", וועלכן זי האָט אַפילו נישט געקענט. זי האָט זיך אָבער נישט געקאָנט ראַטעוועט פון די צעיושעטע יונגען, וועלכע האָבן זי געהאַט איינער נאָכן אַנדערן פאַרגוואַלדיקט...

www.libtool.com.cn

דער פּעגאַן באַרבאַל איז געווען דערשלאָגן מיט איין קלאַפּ. ער האָט שוין מער גאָרנישט געפּרעגט. אַפילו זיינע אָנהענגער האָבן איצט געקוקט אויף אים מיט חוזק און אין האַרץ אָפּגעשפּאָט פון אים. זיינע פּלענער וועלן עס איז אַראָפּ־צוואַרפן דעם כאַקאַן פון טראָן זענען צונישט געמאַכט געוואָרן. ער האָט קיין אָנדערן אויסוועג נישט געהאַט, ווי נאָר דאָס לעבן זיך צו נעמען פּאָר שאַנדע. אויך דער כאַקאַן אַליין האָט אין האַרץ זיך געפּרייט, אָבער ער האָט דאָס נישט אַרויסגעוויזן אָפּן. ער האָט געגעבן אַ באַפּעל אַלע פּאַרזאַמלטע אַרויסצוקומען אין די גאַסן און מיט כבוד אויפּנעמען די צוריקגעקומענע העלדן, וועלכע וועלן דערוואַרט יעדע שעה, אַז זיי זאָלן אַריינמאַרשירן אין שטאָט אין דער שפּיץ פון זייערע זיגרייכע אַרמייען.

מיט געשרייען פון פרייד און גליק האָט זיך דער המון אַרויסגעלאָזט פון טעמפּל, אָנפילנדיק די גאַסן מיט געטומל און געשרייען. צו זיי זענען צוגעשטאַנען מענטשן פון די הייזער אַרויס, און באַלד איז פול געוואָרן די שטאָט פון דעם ריזיקן המון, וואָס האָט פאַרבלענדט אַלעמענס אויגן מיט דער פילפאַרביקייט פון זייערע קליידער.

שעהן־לאַנג זענען זיי געשטאַנען אונטער דער גליענדיקער זון, אָפּוואַרטנדיק דאָס אָנקומען פון די העלדישע פירער מיט זייערע אַרמייען. דערווייל האָט מען זיך דערציילט פאַרשידענע גוזמאות וועגן דער גרויס פון שונאס מפלות. מ׳האָט זיי געשאַצט אין די צענדליקער־טויזנטער און נאָכאַמאָל אַזוי פיל געפאַנגענע, וואָס מען וועט פאַרקויפן אויף די שקלאַפן־מערק אין אַזיע און איראָפּע.

— דער יידּ עמרם איז קענן דעם, אַז מען זאָל מענטשן פאַרקויפן פאַר שקלאַפן!... — האָט אייגער, אַ באַהאַלטענער אָנהענגער פון פּעגאַן בארבאל, אַ וואַרטשע געטאָן אונטער דער נאָז — עפּעס אַזעלכע מאָדנע איינפאַלן האָבן זיי, די יידן!...

— וואָלסטו געוואָלט זיין אַ שקלאַף?... — האָט אים אַ שכן ביי דער זייט אַ פּרעג געטאָן מיט אַ געלעכטער אין פּנים — עס איז גוט, ווען מען פּיניקט יענעם, אָבער צי וואָלסטו געוואָלט, אַז מען זאָל דיך פּיניקן?...

דער באַרבאַל־אָנהענגער האָט אויף אים קרום אַ קוק געטאָן און בייז אויס־געדרופן:

— דערויף איז ער דאָך מיין שונא! פאַרוואָס פאַרשטייסטו נישט, חמור־קאָפּ? אַוודאי איז גוט, ווען יענער ליידט יסורים און נישט איך... וואָס איז דאָ אַזוי שווער צו באַנעמען? בלויז די יידישע כיטרע קעפּ פאַרדרייען אַזוי די גע־דאַנקען, אַז קלאָרע זאַכן הייבן אָן צו ווערן שווער און אומפּאַרשטענדלעך...

— דו וועסט האָבן דעם סוף, וואָס דער פּעגאַן באַרבאַל האָט געהאַט!... — האָט דער שכן ביי דער זייט אים אָפּגעענטפערט מיט כעס.

www.libtool.com.cn

— וואָס מיינסטו דערמיט? — האָט יענער מיט אַ גיפטיק געלעכטערל געפרעגט — אויב אַזוי וועל איך דיר עפּעס פאַרטרויען: גאָר בקרוב וועט דער כאָקאַן בולאַן, וועלכער האָט זיך שוין צופיל אָנגעשטעקט מיט יידישקייט און ווייכהאַרציקייט, אַראָפּגעזעצט ווערן און באַרבאַל וועט פאַרנעמען דעם טראָן...

— ער וועט פאַרנעמען דעם טראָן אין גיהנום! — האָט אים יענער קורץ און שאַרף אָפּגעשניטן, און זיך מיט עקל אַוועקגעדרייט פון דעם פּגאָנס אָנהענגער.

דערווייל האָבן זיך דערהערט יובלנדיקע אויסגעשרייען. אַלע האָבן אָנגעשפּיצט די אויערן אין דער זייט אַריין, פון וואַנען די געשרייען זענען געקומען. די זון האָט אָבער אַזוי געבלענדט אין די אויגן, אַז עס איז געווען אוממעגלעך צו קוקן אין דער ווייטקייט אַריין.

מיטאַמאָל האָט זיך דערזען אויפהויבן אַ ווייסער שטויב צופוסנס די בערג הינטער דער שטאָט. מ׳האָט שוין באַשיינפערלעך געזען אַראָפּפלאָזן זיך פון די בערג־שיפּועים הונדערטער רייטערס און זיי לאָזן נאָך זיך אַ וואָלקן מיט ווייסן שטויב. אָט הערן זיך שוין די שאַלן פון האָרנס און טראָמפּייטן, אָבער גאָר פון אַן אַנדער זייט. דער עולם האָט זיך אומגעקוקט פאַרגאַפּט און פלוצלינג דערזען אויף אַ באַגילדטער שטול אונטער אַ רויט־זיידענער חופּה טראָגט מען דעם כאָקאַן בולאַן, וועלכער האָט באַשלאָסן אַליין אַנטקעגנצוגיין זיין זון, דעם פּרינץ קאַזאַר און זיין פּריינט דעם יידישן העלד עמרם.

דעם כאָקאַנס טראָן־שטול איז אַרומגערינגלט מיט אַן ערן־וואַך, אָנגעטאָן אין בלישטשענדיקע מלבושים, באַפּוצט מיט גאָלד און זילבער. זיי טראָגן לאַנגע פּינקלדיקע שפּיזן, מיט פאַרשידנקאָלירטע פּענדלעך אויף די שפּיצן. מען האָט געטראָגן דעם כאָקאַן צו אַ ספּעציעל־אויסגעבויטער עסטראָדע, וווּ די טרעפּ צו איר זענען אויסגעלייגט געווען מיט רויטן סאַמעט. די שטול האָט מען אַרויפגעטראָגן איבער די אויסגעבעטע שטאָפּלען און אָנידערגעשטעלט אין סאַמע מיטן, אַזוי, אַז אַלע האָבן דעם כאָקאַן געקאָנט זען. אַרום אים האָבן זיך אויסגעשטעלט די ראַטגעבער, מיניסטאָרן און פאַרשידענע אָנדערע שררות פון דער מדינה. אינמיטן פון די אַלע שררות איז אויך געזעסן דער יידישער רבי, ר׳ יצחק סאַבגוור, וועמענס אויגן זענען געווען אייגנגעשטאָכן אין דער ווייטקייט און מיט אומגעדולד שוין אויסגעקוקט זיין תלמיד עמרם.

— דער פּגאָן איז נישטאָ ביי זיין זייט!... — איז געוואָרן אַ געמורמל.

— מען זאָגט, אַז מען האָט אים אַראָפּגעזעצט פון זיין אָמט אַלס שני למלך — האָט אָן אַנדערער אַ שעפּטשע געטאָן און אומגעקוקט זיך פאַרדעכטיק אויף אַלע זייטן.

— דער יידישער רבי וועט ווערן דער שני למלך... — האָט עמיץ אַריינגעוואָרפן אַ וואָרט.

www.libtool.com.cn

— עס האַלט נאָך נישט דערביי — האָט אַ דריטער זיך אָנגערופן — דער־מאָלט וואָלט דאָך באַרבאַל געווען געריכט, אַז די יידן גרייטן זיך צו פאַרכאַפן די גאַנצע מלוכה פון כוזרים־לאַנד.

— באַרבאַל האָט שוין גאָרנישט צו באַפעלן!... — האָט דער ערשטער זיך אָנגערופן.

— זיי נישט אַזוי זיכער ביי דיר... — האָט דער לעצטער מיט כעס אַ זאָג געטאָן.

און ווען דער ערשטער האָט געוואָלט ענטפערן דעם אָנהענגער פון פּעגאַן, האָבן די טראָמפּייטן און די האָרנס נאָכאַמאָל אַ זעץ געטאָן מיט הויכע טענער און די פויקן האָבן געקלאַפּט צום פאַרטויבט ווערן.

— קאַזאַר! דער פּרינץ פון כוזרים־לאַנד! — האָבן זיך דערהערט באַגייס־טערטע אויסרופן — זאָל לעבן דער פּרינץ קאַזאַר!

— זאָל לעבן עמרם!... — האָט זיך געהערט אַ פאַראיינצלטע שטימע, וואָס איז באַלד אונטערגעכאַפּט געוואָרן דורך עטלעכע צענדליק פערזאָן.

— זאָל לעבן דער יידישער העלד, וואָס האָט צעבראָכן דעם שונא און פאַר־שאַפט אים אַ גרויסע מפלה!... — האָט עמיץ אויסגעשריגן.

און ווידער האָבן טראָמפּייטן געבלאָזן און פויקן און טאַצן האָבן געזעצט. באַלד האָט זיך דערזען אויף אַ פערד רייטנדיך דער פּרינץ קאַזאַר און לעבן אים ר' יצחק סאַנגוריס תלמיד, עמרם.

צוויי יונגע מיידלעך, וועלכע זענען געשטאַנען אויסגעמישט מיטן עולם, האָבן אָנגעהויבן צו פּאַטשן מיט זייערע הענטלעך און שרייען אויף זייערע קווי־טשיקע שטימען. זיי האָבן אויסגעוויזן ווי וואַנזיניק צו ווערן אויפן אָנבליק פון די צוויי רייטער.

— וואָס שרייען זיי אַזוי? — האָט איינער געפרעגט מיט פאַרוווּנדערונג — זיי לעכערן מיר די אויערן.

— שאַ!... האָט אים עמיץ אַ צופּ געטאָן ביים זשופּאַן — דאָס איז דאָך די פּרינצעסין סולימאַ!...

דער מאַן, וואָס האָט פריער באַמערקט, אַז די מיידלעך שרייען, איז רויט גע־ווָאָרן איבער די אויערן. דערנאָך איז ער געוואָרן בלאַס. ער האָט מורא געהאַט, אַז אפשר האָט זי געהערט זיין באַמערקונג.

— וואָס פאַר אַ פראַכט פון אַ מיידל... — האָט ער געשעפּטשעט — זעט נאָר אירע גרינע פאַרכישופּנדיקע אויגן... און ווער איז דאָס צווייטע מיידל, וואָס זעט אויס ווי אירס אַ צווילינג־שוועסטער?

— דאָס איז דעם יידישן רבינס טאָכטער! — האָט מען אים געענטפערט.

— אַ וואַרע פּרינצעסין!... — האָט דער מאַן זיך פאַסמאַקעווט — אירע

www.libtool.com.cn
שוואַרצע פייערדיקע אויגן קאָנען ווירקלעך אָפּבריען דעם, וואָס רירט זיך צו איר צו...

די רייטערס האָבן זיך לאַנגזאַם דערנענטערט פון דער זייט פון די בערג, אַרום זיי און הינטער זיי זענען אין זעלבן טריט נאָכגעריטן טויזנטער רייטער מיט פינקלדיקע שפּיזן, וואָס האָבן געפלאַקערט אויף דער זון ווי גאָלדענע הבדלות.

עס האָבן זיך דערהערט צוויי זעץ אין די פויקן און אַ שטילקייט איז אַרײַנגעטרעטן. קיינער האָט מער נישט געוואָגט דאָס מויל צו עפענען און אַלע האָבן געוואַרט, וואָס דאָ וועט זיך ווייטער אַנטוויקלען.

וועָן די צוויי העלדישע רייטער, דער פּרינץ קאַזאַר און עמרם, האָבן זיך אויסגעגלייכט מיט דער עסטראַדע, זענען זיי געבליבן שטיין ווי צוויי אומבאַוועגלעכע סטאַטוען. דער כאַקאַן אַליין האָט באַווילקט זיך אויפצושטעלן לכבוד די צוויי אָנגעקומענע קריגער, אַ זאַך, וואָס איז נאָך קיינמאָל נישט געשען אין דער געשיכטע פון כוזרים־לאַנד, און ער האָט געבענטשט די אָנגעקומענע, זאָגנדיק:

— איך גיב אייך מיין ברכה צו אייער אָנקומען אַהיים בשלום פון שלאַכט־פעלד. איך דאַנק אייך אין נאָמען פון אונדזער גאַנצן פֿאָלק, אַן שום אונטערשיד פון וועמעס עס איז אמונה, פֿאַר באַזיגן דעם שונא אין אַזאַ קורצער צייט. איך בענטש דיך, מיין טייערער זון קאַזאַר. דו האָסט דיר פֿאַרדינט צו זיין מיין יורש־עצר, וועָן איך וועל אַוועקגיין פון דער וועלט אין דער אייביקייט אַריין. איך וועל זיין זיכער, אַז איך לאָז איבער די מלוכה אין גוטע הענט. און דיר, יידי־שער העלד עמרם, גיב איך מיין ברכה, פונקט אַזוי ווי דו וואָלסט געווען מיין אייגענער זון. איך האָב דיך ליב און איך באַוווּנדער דיין גבורה און שטאַלץ!... לאַנג לעבן זאָלט איר ביידע!

אַ הילכיק געשריי איז געקומען אַלס ענטפער אויפן כאַקאַנס רייד פון דעם ריזיקן עולם. פון צווישן די פֿאַרזאַמלטע האָט זיך דערהערט אַ פֿאַרשטיקט גע־וויין. אַלע האָבן זיך אומגעקוקט אין צו זייער שטוינען איז נישט געווען קיין גרענעץ: די קליינע פרינצעסין סולימאַ האָט עס געווויינט. די פערלדיקע טרערן זענען געוואַנדערט איבער איר ברוין־אָפּגעברענט פנימל, די גרינע כישוף־אויגן האָבן דורך די טרערן אַרויסגעוויזן גרעניצלאָזן גליק. זי האָט געווויינט פון פרייד...

איר גאַנצער קערפער האָט זיך געריסן אין דער זייט פון עמרמען, אָבער זי האָט זיך באַהערשט און אָנגעכאַפּט זיך אין איר פריינדין אסתר, די טאָכטער פון יידישן רבין, ר׳ יצחק סאַנגורי, מיט וועמען זי איז די לעצטע טעג גאָר נאָענט געוואָרן.

אַלעמענס בליקן האָבן זיך מיטאַמאָל אַ וועג געטאָן אין דער זייט פון די צוויי פֿרעכטיקע יונגע מיידלעך, מען האָט באַוווּנדערט זייער חן און גראַציע.

www.libtool.com.cn

אבער פארוואס די יונגע אפּגעברוינטע און גרין־אויגיקע שיינהייט ווייזט, האט קיינער נישט געווסט.

— דאס איז דאך די פּרינצעסין סולימא!... — האט עמיץ מיט שטוינונג אויסגערופן — פארוואס האט א פּרינצעסין צו ווייזן?...

— טיילמאל ווייזט מען פון האבן צופיל גוטס... — האט אן אנדערער בירגער ארייגעוואורפן — וואס פעלט איר אלס פּרינצעסין, דער טאכטער פון מעכטיקן כוזרישן כאקאן? זי וועט מסתמא ווערן דאס ווייב פון עפּעס א קעניג אין מזרח אדער אפשר גאר פון ביזאנטישן קייסער, ווי דאס איז שוין נישט אייניקאל געשען אין דער געשיכטע פון כוזרישן קעניגלעכן הויף...

אויך דער כאקאן אליין האט שוין באמערקט, אז עפּעס געשעט דארט צווישן עולם, עס האט אים ענדלעך עמיץ אונטערגעטראגן, אז זיין טאכטער, די פּרינצעסין סולימא, ווייזט...

עס איז געווארן א סומאטאכע. מען האט זיך אנגעהויבן שטופן און דרענגען ארום איר. די צוויי רייטער, די העלדישע קריגס־פירער, דער פּרינץ קאזאר און עמרם, האבן זיך באדייטונגספול איבערגעקוקט. און אין דער אותו־רגע האט דער פּרינץ קאזאר צוגעיאגט זיך אויף זיין פלינקן פערדל, מאכנדיק א ווארע צווישן דעם זיך שטופנדיקן עולם און איז צוגעקומען צו זיין שוועסטער סולימא, האט זי א כאפּ געטאן צו זיך אויפן פערד ארויף און איז אין איין אויגנבליק מיט איר פארשווונדן.

עמרם איז געבליבן שטיין ווייטער אזוי שטייף צוזאמען מיט זיין פערד און געווארט, ביז די פייערלעכע צערעמאניע זאל זיך פארענדיקן און מען וועט זיך פונאנדערגיין אהיים. ער איז געווען ממש דערשעפט פון דער ריזיקער און פייערלעכער אויפנאמע, וואס דאס פאלק פון די כוזרים, צוזאמען מיטן כאקאן, האט זיי געגעבן. ער האט שוין אויך געגארט צו זען זיין אייניציקן און טיערן פריינט, דעם פּרינץ קאזאר, און געווארט ווערן פון אים וועגן דעם ליכטיקן וועזן, וואס, הייסט סולימא...

באלד האט זיך קאזאר באוויזן צוריק אויף זיין פערד, אבער ער איז נישט צוגעריטן צו זיין אומגעדולדיקן פריינט, נאר גאר צו אסתרן, צו דער טאכטער פון ר׳ יצחק סאנגורי און האט זי אויד אויף אזא ענלעכן אופן א הייב געטאן צו זיך אויפן פערד ,ווי ער האט עס פריער געטאן מיט זיין שוועסטער סולימא.

— דיין פריינדין קאן נישט זיין אליין, האט זי מיך געשיקט נאך דיר... — האט ער זיך פארענטפערט פאר זיין טאט און ער האט זי בענטער צוגעדריקט צו זיך און דאס מיידל האט קיין שום ווידערשטאנד נישט ארויסגעוויזן.

אויפן וועג צום הויף פון כאקאן האט דער פּרינץ קאזאר גארנישט גערעדט מיט דעם יידישן מיידל, אבער גערעדט האבן זייערע ביידנס געבלוטן... זיין הארץ

www.libtool.com.cn
האָט געקלאַפּט ווי אַ פויק. אין די גרעסטע געפאַרן אויף דער מלחמה מיטן שרעק־לעכן שונא האָט עס קיינמאָל אַזוי נישט געקלאַפּט, ווי אָט איצטער, אין דער אַנ־ווועזנקייט און נאָענטקייט פון דעם יונגן יידישן מיידל...

אַזוי ענלעך האָט געקלאַפּט דאָס יונגע האַרץ פון דער שיינער אסתר. זי האָט זיך אי געדריקט צו אים, זיצנדיק אויפן פערד און אי זיך צוריקגעצויגן. עס האָט זיך איר אויסגעווײַזן, אַז זי באַגייט די גרעסטע זינד אין דער וועלט, וואָס זי האָט אַזעלכע געפילן צו אַ געצנדינער... זי האָט געשטיקט אין זיך די גרויסע ליבע צו דעם פרינץ קאַזאַר און קיינעם דערפון קיין וואָרט נישט דערציילט. וויפל מאָל זי איז שוין געשטאַנען הינטער איר פאָטערס טיר, געוואָלט אַריינגיין און עפענען פאַר אים דאָס האַרץ פון אַ פאַרצווייפלט יידיש מיידל און אויסגיסן אירע פיין און יסורים, וואָס זי ליידט שוין אַ לענגערע צייט. יעדעס מאָל אָבער, ווען זי האָט זיך שוין געגרייט אַריינצוגיין צו ר' יצחק סאַנגורי, האָט זי עפּעס אַ געהיימניש־פולער כוח צוריקגעהאַלטן און זי איז געבליבן שטיין אַ וויילע הינטער דער טיר. זי האָט אין זיך וויטער געדריקט דעם גרויסן סוד, וואָס האָט ביי איר שוין גע־האָט כמעט דאָס לעבן צוגענומען.

וועז קאַזאַר איז צוגעקומען צום קעניגלעכן פאַלאַץ און אסתרן אַראָפגענו־מען פון פערד, האָט ער נישט ווילנדיק מיט זיין האַנט אָנגעריר איר יונגע צאַפלדיקע ברוסט. זיי זענען ביידע שיער נישט אומגעפאַלן אויף דער ערד. דאָס בלוט האָט געגעבן אַ זאָט־אויף און אַ ריזל געטאָן איבער אַלע אברים, אַז די קעפ האָבן זיך ביי זיי פאַרמישט. זיי האָבן זיך ביידע אייגע אָן די אַנדערע אָנ־געהאַלטן. זיינע ליפן זענען שוין געווען אַזוי נאָענט פון אירע, אַז ער האָט גע־פילט איר הייסן אָטעם אויף זיין פנים. ער האָט אָבער נישט געוואָגט צו מאַכן דעם לעצטן שריט. ער האָט זיך אַ ביס געטאָן אין דער אונטערשטער ליפּ, אַז בלוט האָט אָנגעהויבן רינען. אסתר האָט דאָס באַמערקט און אַ גרויס רחמנות האָט זי אַרומגענומען צו אים און זי איז גרייט געווען אים מוחל צו זיין, אויב ער וואָלט איר יאָ אַ קוש געטאָן אין די ליפּן...

סולימאַ איז זיי אַקעגנגעלאָפן. זי איז געפאַלן אויפן האַלדז פון איר פריי־דין און אויפסניי אַ גאָס געטאָן מיט אַ שטראָם טערערן.

— איך האָב אים אָזוי ליב, אָזוי ליב... — האָט זי געשעפטשעט מיט אירע ליפּן דער חברטע אין אויער אַריין.

קאַזאַר איז צוריקגעריטן צום פּלאַץ, ווו די פייערלעכע אויפנאַמע האָט זיך שוין געהאַלטן ביים פאַרענדיקן. די זון האָט זיך אַ נייג געטאָן צו מערב און האָט אָנגעהויבן גרעסער און רויטער צו ווערן. דער גאַנצער עולם איז באַגאָסן געווואָרן פון דער רויטקייט, און אָלץ אַרום איז איינגעטונקען געווארן אין פורפור.

עטלעכע פון דער ערן־וואַך האָבן אַ הייב געטאָן די באַגילדטע שטול, אויף

www.libtool.com.cn
וועלכער עס איז געזעסן דער כאַקאַן און זי אָנגעהויבן לאַנגזאַם, טריט־בייַ־טריט, אַראָפּטראָגן פון דער עסטראַדע אונטער דעם קלאַנג פון טראָמפּייטן־שאַל און בלאָזן פון האָרנס. דער עולם האָט זיך אויסגעשטעלט אויף בייַדע זייטן פון דער ברייטער גאַס און בייגנדיק די קעפּ אין ערפורכט פאַר זייער באַליבטן כאַקאַן, האָבן זיי דורכגעלאָזט די פּראָצעסיע, מאַכנדיק דערבייַ אויסרופן לכבוד זייער קעניג.

ווי נאָר דער כאַקאַן האָט אין זיין שטול אַראָפּגענידערט פון דער עסטראַדע, האָט זיך אויסגעשטעלט די ערנוואַך פון עמרמס חיילות און זיי האָבן אונטער דעם קלאַנג פון שופרות און פויקן מיט טאַצן אָנגעהויבן צו מאַרשירן זאַכט־בייַ־זאַכט הינטער דעם טראָן־שטול פון כאַקאַן. רבי יצחק סאַנגורי איז געגאַנגען פאָרויס לעבן דעם רייטנדיקן עמרם, וועלכער האָט געהאַט אָן ערנסט פאַרטראַכט פּנים. זיין בליק איז געווען אייגנגעשטאָכן אין דער וויטקייט, ווי ער וואַלט עמיצן אויסגעקוקט מיט גרויס אומגעדולד. פון אַלע הייזער, ווו זיי זענען פאַרבייגעגאַנגען, האָט מען די דאָזיקע יידישע גרופּע קריגער אויפגענומען מיט אַ האַנט־פאַטשע־ריי און אויסרופן. פון אייניקע פענצטער האָט מען אַפילו בלומען געוואָרפן סיי אויף עמרמען אוי סיי אויף ר׳ יצחק סאַנגורין.

ווען זיי זענען אַרייַנגעקומען אין דעם קוואַרטאַל, ווו עס ווווינען אויסשליסלעך יידן, האָט מען אויף די גאַסן געהאַט אויסגעהאַנגען אויפשריפטן און ברוך הבאס אויף לאַנגע ווייסע ליילעכער, אויפגעשריבן מיט לשון־קודשדיקע אותיות. אין די פענצטער האָבן געפלאַקערט ברענענדיקע קנייטלעך אין די מנורות און עס זענען געווען אויסגעהאַנגען גרינע גירלאַנדעס פון פרישע באַבלעטערטע צווייגן, ערשט נאָר־וואָס אָנגעשניטן אויף די פעלדער. דער כאַר האָט געזונגען: ה׳ רועי לא אחסר״...

ר׳ יצחק סאַנגורי איז אַרייַנגעגאַנגען אין דעם קליינעם שולכל און נאָך אים — עמרם, און הינטער זיי די העלדן פון דער געווונענער שלאַכט איבער די פּערסיער. דער רבי איז אַרויפגעגאַנגען אויף דער בימה און אָפּגעגעבן אַ דאַנק דעם אייבערשטן פאַר דעם גרויסן חסד, וואָס ער האָט אַרויסגעווויזן צו זיינע קינדער, וועלכע גייען אין זיינע טריט און היטן־אָפּ דאָס געזעץ, ווי די תורה הייסט.

— איר האָט מיט אייער טאַט אויפגעהויבן דעם אָנזען פון דער יידישער באַפעלקערונג אין לאַנד פון די כוזרים... אונדזער פיל־געאַכפּערטער כאַקאַן איז אַ מלך חסד, אָבער ער האָט געהאַט צווישן זיינע מלוכה־שרים פיל יידן־שונאים, וועלכע האָבן געהאַלטן אין איין העצן און רייצן אים קעגן אונדז. דאָס וואָס איר האָט באַוויזן אונטער דער אָנפּירערשאַפט פון מיין געטרייַען תלמיד עמרם, האָט צונישט געמאַכט די שונאימס שלעכטע מחשבות קעגן אונדז — האָט ר׳ יצחק סאַנגורי געזעדט ביים אָפּענעם אָרון־קודש — איצט, מיינע טייערע יידן

www.libtool.com.cn

און אויך דו, עמרם! איר האָט אָפּגעטאָן אייער חוב לגבי מלכות, דאַרפט איר איצט אויך טאָן אייער חוב לגבי דעם מלך המלכים. טוט־אויס אייער בגדי־מלכות, לייגט אַוועק די וואָפן פון די הענט, ווייל איר האָט שוין אייערס אָפּגעטאָן. איצט זעצט אייך אַוועק דאָ אין שול און גיט אָפּ אַ שבח פּרי־עץ צום רבונו של עולם און דערנאָך גייט אַהיים איטלעכער צו אייער ווייב און קינדער. אייער טאַט וועט נישט האָבן געווען אומזיסט...

וועג אַלע זענען זיך שוין געהאַט פּונאַנדערגעגאַנגען און עמרם איז געבליבן איינער אַליין מיט זיין רבין, ר׳ יצחק סאַנגורי, האָט ער זיך נענטער צוגערוקט צו אים און גענאַכט אַ באַוועגונג, ווי ער וואָלט אים עפּעס גאָר וויכטיקס גע־וואָלט איבערגעבן.

וועג ר׳ יצחק סאַנגורי האָט אים מיט אַ פּרעגנדיקן בליק אָנגעקוקט און גע־וואַרט, אַז דער יונגערמאַן זאָל אָנהייבן רעדן, האָט זיך דערהערט אַ קלאַפּ אין דער טיר פון דער שול.

ר׳ יצחק סאַנגורי האָט זיך מיט לאַנגזאַמע טריט דערנענטערט און די טיר פּאַמעלעך געעפנט. אויף דער שוועל איז געשטאַנען דער פּרינץ קאַזאַר.

דער רבי איז געבליבן שטיין אַביסל פּאַרוווּנדערט, אים אָנגעקוקט אַ ווייליק און דערנאָך מיט אַ שמייכל אויף זיין פּנים צו אים אויסגערופן:

— זעץ זיך, פּרינץ קאַזאַר!... וואָס האָט דיך אַהערגעבראַכט אין דער יידי־שער שול?...

דער פּרינץ קאַזאַר האָט געוואָרפן אַ באַדייטונגספולן בליק אויף זיין פּריינט עמרם, ווי ער וואָלט זיך מיט אים געוואָלט שואל־עצה זיין, צי עס איז שוין צייט מודה צו זיין זיך אין זיינע מחשבות, וואָס זענען ביז איצט פּאַר אַלעמען געווען פּאַרהוילן, אָחוץ פּאַר אים.

וועג עמרם האָט מיט זיין בליק געגעבן אים אַ צייכן, אַז ער מעג רעדן, האָט קאַזאַר אָנגעהויבן:

— רבי...

ער האָט זיך פּאַרהאַקט אַביסל און אָפּגעהוסט. עס איז אים, זעט אויס, גע־וועג שווער צו באַשליסן זיך אויף די ווערטער, וואָס ער גייט זאָגן, ענדלעך האָט ער פּאָרגעזעצט:

— רבי טייערער... שוין פיל מאָל בין איך געווען הינטער אייער טיר און געוואָלט מיט אייך רעדן. יעדעס מאָל אָבער וועג איך בין צוגעקומען נאָענט פון אייך, האָט מיר דאָס האַרץ אָנגעהויבן קלאַפּן און איך האָב פּאַרלוירן דעם קנויל געדאַנקען, וואָס האָט זיך אָנגעזאַמלט אין מיין מוח און איך האָב נישט געוווּסט ביי וואָס מען הייבט אָן. איך האָב זייער און זייער נישט געוואָלט, אַז איר זאָלט מיך שלעכט פּאַרשטיין, און לויט דעם, וואָס איך האָב מיך געגרייט אייך צו

www.libtool.com.cn

זאָגן, גרויסער רבי, וואָלט איר מיך געקאָנט אַמאָל חושד זיין אין הינטערליס־טיקע מחשבות...

ער האָט זיך ווידער פאַרהאַקט. ער איז רויט געוואָרן און אָנגעהויבן שטאַמ־לען, עס האָבן זיך אַרויסגעריסן פון צווישן זיינע ליפּן איינצלנע ווערטער אָן אַ צוזאַמענהאַנג און ער האָט באַשלאָסן דעריבער אַ וויילע שטילצושווייגן.

— שעם דיך נישט, פּרינץ!... — האָט ר׳ יצחק סאַנגורי מיט אַ פּריינטלעכן שמייכל צו אים אויסגערופן און דערביי געוואָרפן אַ בליק אויף זיין תלמיד עמרם, וועלכער האָט זיך געהאַלטן אָן אַ זייט און זיך נישט אַרייngעמישט אין דעם גע־שפּרעך... — דאַרפסט זיך פאַר מיר נישט שעמען. וואָס עס ליגט אויף דיין האַרץ, זאָג אַרויס פאַר מיר און עס וועט דיר גרינגער ווערן אויפן געמיט...

— שוין פון אַ צייט לאַנג, זינט איך האָב מיך נעכטער באַקענט מיט מיין איצטיקן גוטן פריינט עמרם, און דורך אים מיט די מיטגלידער פון דער יידישער קהילה ביי אונדז אין לאַנד, האָב איך דערפילט אַ נאָענטקייט און אַ וואַרעמקייט צו אייך... צום יידישן פאָלק, הייסט עס... — האָט דער פרינץ ענדלעך אָנגע־הויבן — עמרם האָט מיט מיר פיל געערעדט וועגן די עיקרים פון דער יידישער אמונה, וועגן דער ליבע פון מענטש צו מענטש, וואָס די יידישע אמונה לערנט און איך האָב דערפילט, אַז דאָס אַלץ האָט געיוירן אין מיר שוין פון מיין פריס־טער יוגנט אָן, ווען איך האָב נאָך געקניט אין טעמפּל צום גאָט פון דער זון, סיד־דאָרטע. איך בין נישט באַלד געקומען צו אייך, ווייל איך בין נאָך נישט געווען אינגאַנצן פאַרטיק מיט מיין געוויסן. איך האָב אָנטיילגענומען אין פיל מלחמות, צוזאַמענגעטראָפן זיך מיט כלערליי מענטשן, וואָס גלייבן אין די פאַרשידנסטע אמונות און איך האָב מיך צוגעקוקט צו זייערע מנהגים. איך האָב אויך געהערט אַרויסזאָגן זייערע מיינונגען וועגן יידן, אַ סך פון זיי מיט האַס און טייל אויך מיט אַכטונג צו אייך, יידן... האָב איך מיר געטראַכט טיילמאָל: קאָן דאָס מעג־לעך זיין, אַז אַזאַ קליין פאָלק ווי יידן זענען וועמען כמעט אַלע האָבן פיינט און רודפן, זאָל גראָד זיין דאָס גערעכטע?... אָבער ענדלעך האָב איך מיך איבער־צייגט, אַז אייער איינרעדעניש וועגן אויסדערווייltקייט צווישן אַלע איבעריקע פעלקער איז נישט קיין אומזיסטע איינרעדעניש...

— ווי אַזוי האָסטו זיך דערין איבערצייגט?... — האָט ר׳ יצחק סאַנגורי געוואָלט ווייסן און ער האָט די פראַגע אים געשטעלט מיט אַ ווייכן און פאַטער־לעכן טאָן.

— איך האָב עס געזען פון מיין פריינט עמרם אין זיין באַהאַנדלען די גע־פאַנגענע שקלאַפן פון אונדזערע שונאים... — האָט קאָזאַר געענטפערט דרייסט און אָפן.

— אפשר איז גראָד עמרם אַ גוטער מענטש מיט אַ מענטשלעך האַרץ, דערי־

www.libtool.com.cn

בער האָט ער אַזוי געהאַנדלט און נישט צוליב דעם, ווייל ער איז אַ יִד... — האָט ר׳ יצחק סאַנגורי געשטעלט אים די פראַגן און דורכדרינגלעך אים געקוקט אין די אויגן אַריין.

— איך האָב מיין פריינט עמרם געפרעגט וועגן זיין האַנדלונג לגבי דעם שונאס געפאַנגענע, וואָרים איך האָב אויך אַזוי געטראַכט: עמרם איז אַוודאי אַ גוטער מענטש, אַן אויסנאַם צווישן זיין פאָלק, פונקט ווי עס זענען פאַראַן אויס־נאַמען אויף ביי אַנדערע פעלקער. עס איז, למשל, אַן אונטערשיד צווישן מיין פאָטער דעם כוזרי און דעם פּעגאַן באַרבאַל דעם כוזרי... מיין פאָטער איז אַ מענטש מיט אַ האַרץ און באַרבאַל איז אַן אוממענטש...

— נו, וואָס האָט דיר עמרם געענטפערט דערויף? — האָט רבי יצחק סאַנ־גורי געפרעגט.

— ער האָט מיר געענטפערט, אַז אין דער יִדישער תורה, וואָס איז דורך אייער גאָט געגעבן געווארן אויפן באַרג סיני, זענען אָנגעשריבן ספּעציעלע גע־זעצן וועגן שקלאַפן און וועגן דעם שונאס געפאַנגענע און ווי אַזוי מען דאַרף מיט זיי האַנדלען...

ר׳ יצחק סאַנגורי האָט אַ לענגערע צייט נאָכגעטראַכט, געוואָרפן אַ בליק דאָ אויף דעם פרינץ קאַזאַר, דאָ אויף זיין תלמיד עמרם, דורכגעדרונגען זיי בייי־דע מיט זיינע קלוגע אויגן און אַ שמייכל האָט זיך אויסגעלייגט אַרום זיינע ליפּן. ער האָט ענדלעך אַ פרעג געטאָן בײַם פרינץ:

— האָסט מיר נאָך נישט געזאָגט, אייגנטלעך, צוליב וואָס דו ביסט צו מיר געקומען. האָסט מיר דערקלערט, אַז דו פילסט אַ נאָענטקייט און וואַרעמקייט צום יִדישן פאָלק... איך פיל מיך זייער געשמייכלט פון דיין מיינונג וועגן אונדז יִדן. איך בין אויסערגעווייניעלעך צופרידן, וואָס דער יורש־עצר פון כוזרים־לאַנד האָט אַזאַ גוטע באַציונג צו אונדז...

— איך וויל ווערן אַ יִד!... — האָט דער פרינץ שנעל, ווי ער וואָלט זיך צוגעאיילט, כדי מען זאָל אים נישט קאָנען אָפּהאַקן אינדערמיט, איבערגעשלאָגן די רייד פון רבין.

ר׳ יצחק סאַנגורי, כאָטש ער האָט זיך געקאָנט אָנשטויסן, וואָס עס האָט געבראַכט דעם כוזרישן פרינץ צו אים אין שול אַריין, איז געבליבן אויף אַ וויי־ל דערשטוינט. צו שנעל איז געקומען קאַזאַרס דערקלערונג וועגן זיין צוועק פון קו־מען אַהער.

— ווילסטו ווערן אַ יִד?... — האָט ער נאָך אַ ווייל איבערגעפרעגט — טוסטו עס נישט אַמאָל צוליב דעם, ווייל האָסט ליב געקריגן אַ יִדיש מיידל?...

— קאַזאַרס פנים איז אָפּגעגאָטן געוואָרן מיט אַ פורפור־רויטקייט און אין די אויגן האָבן זיך אים געשטעלט טרערן. ער האָט זיך געשעמט, וואָס דער יִדי־

www.libtool.com.cn

שער רבי האָט אים געכאָפט ביי דער האַנט ווי ביי אַ גנבה... ער האָט אַראָפגע־
לאָזט דעם קאָפּ צו דער ערד און אַ שפּאָרע ווייַלע געשווינגן. ער האָט מורא גע־
האַט, אַז אסתר האָט שוין איר פּאָטער עפּעס דערציילט. אָבער וואָס האָט זי
געקאָנט דערציילן, אַז ער האָט צומאָל נאָך איר גאָרנישט געזאָגט...

דער פּרינץ האָט נישט געווּוסט וואָס ער זאָל ענטפּערן דעם יידישן רבין.
צי זאָל ער אים אויסזאָגן דעם אמת, אַז ער האָט טאָקע ליב אַ יידיש מיידל, אָבער
נישט בלויז צוליב דעם האָט ער באַשלאָסן אָנצונעמען די יידישע אמונה... און
צי וועט אים דען דער רבי גלייבן, אויב ער וועט אים זאָגן דעם אמת?... אָדער
אפשר זאָל ער פאַרהוילן אויף דערווייל דעם אמת?...

עס האָט אַזוי אָפּגעדויערט אַ שפּאָרע ווייַלע, ביז ער האָט אָנגענומען אַ
באַשלוס.

— יאָ, רבי... איך האָב ליב אַ יידיש מיידל, אָבער נישט זי איז די סיבה,
פאַרוואָס איך וויל ווערן אַ ייִד... און אַ צייכן, אַז איך זאָג דעם אמת, איז דאָס,
וואָס דאָס דאָזיקע מיידל ווייסט נאָך צומאָל נישט וועגן מיין ליבע צו איר און
איך האָב קיין אַנונג נישט, צי זי וועט גאָר אָננעמען מיין ליבע...

— ווער איז דאָס מיידל, פּרינץ?... — האָט ר׳ יצחק סאַנגורי, נישט ווילן־
דיק, אַ פּרעג געטאָן.

— הם... איך וואָלט אייך געזאָגט, רבי... אָבער אויב איך ווייס נאָך נישט,
צי דאָס מיידל וועט גאָר מסכים זיין דערויף אָדער נישט, ווי קאָן איך איר נאָ־
מען אַרויסברענגען פאַר מיינע ליפּן!...

— ביסט גערעכט, פּרינץ!... האָט ר׳ יצחק סאַנגורי צוגעגעבן — דו האַנדלסט
מענטשלעך, און דעריבער שוין ווי אַ ייִד...

קאָזאַר האָט פריי אָפּגעאָטעמט, וואָס ער איז נישט געצוווּנגען געווען אין
איצטיקן מאָמענט אָנצורופן דעם נאָמען פון זיין הייס־געליבטער אסתר, די
טאָכטער פון יידישן רבין...

— וועט דיין פּאָטער, דער אַלמעכטיקער כאַקאַן, דיר דערלויבן אַוועקצוגיין
פון אייער כוזרישן גלויבן און זאָלסט דערפאַר נישט באַרויבט ווערן פון דיין
רעכט צו ירשענען אַמאָל דעם טראָן פון לאַנד פון די כוזרים?... — האָט ר׳ יצחק
סאַנגורי געפרעגט.

פּרינץ קאָזאַר האָט אַ קוק געטאָן אויף זיין פריינט עמרם, ווי ער וואָלט ביי
אים געזוכט אַ תשובה אויף דעם רבינס פראַגע. דערנאָך האָט ער זיך געוועندט
גלייך צו סאַנגורין און געזאָגט:

— מיין פּאָטער, וואָס אַן אמת, ווייסט נאָך גאָרנישט וועגן מיין פלאַן צו
ווערן אַ מיטגליד פון דער יידישער קהילה. איך גלייב אָבער, אַז ער וועט נישט
זיין קעגן דעם, וויל מיין פּאָטער אַליין איז נישט קיין געטרייער אָנהענגער פון

www.libtool.com.cn

געצענדינסט, וואָס איז אונדז פֿאַרבליבן פון אונדזערע אור־עלטערן און דאָס פֿאָלק גייט נאָך אין שפּאַן, ווייל עס געפינט זיך דערווייל נישט קיינער, וואָס זאָל אונדזערע מענטשן לערנען דעם אמתן וועג, אין וועלכן צו גיין...

— מן הסתם ווייסטו אויך, אַז דער פּעגאַן באַרבאַל, וועלכער זוכט צו באַזייטיקן דיין פֿאָטער פון טראָן און ער האָט הינטער זיך אַ צאָל אָנהענגער, וועט זיך אָנכאַפּן אין דעם שריט, וואָס דו וועסט באַגיין און עס אויסנוצן קעגן דיין פֿאָטער!... — האָט ר׳ יצחק סאַנגורי געפֿרוווט לייגן שטיינער אויפן וועג פון פרינצס באַשלוס.

— דער פּעגאַן באַרבאַל, האָב איך געהערט, האָט היינט געכאַפּט אַזאַ מפּלה פון מיין פֿאָטער דעם אַלמעכטיקן כאָטש, אַז ער וועט מער נישט וואָגן ווידער־צושפּעניקן די רייד זיינע... איך בין איבערצייגט, אַז ער האָט שוין פֿאַרלוירן זיין אייגפלוס אויף אונדזער באַפעלקערונג און זיין סוף אַלס מיטהעלשער פון מיין פֿאָטער, דעם אַלמעכטיקן כאָטש, איז זעהר נאָענט...

ר׳ יצחק סאַנגורי האָט זיך פֿאַרטראַכט אַ וויילע, איבערגעשפּרייזט זיך עטלעכע מאָל איבער דער קליינער שול, אָפּגעשטעלט זיך ביים ארון קודש, ווי ער וואָלט דאָרט ביי די הייליקע ספֿרים געוואָלט פֿרעגן אַן עצה וואָס צו טאָן מיטן כוזרישן פרינץ. ענדלעך האָט ער זיך האַסטיק אומגעדרייט אין זיין זייט אַריין און געזאָגט כמעט מיט אַ באַפֿעלערישן טאָן:

— גיי אַהיים, פרינץ קאַזאַר!... לערן אונדזער תורה, באַקען זיך מיט די שווערע געזעצן. מיר האָבן זעקס הונדערט און דרייצן געבאָטן און אַלע מוזן אָפּגעהיט ווערן אויפן שטרענגסטן אופן. דיין פריינט, עמרם, דער בעסטער תלמיד פון בית־המדרש אין פּומבדיתא און דיין בעסטער חבר אין קריג — ער וועט זיין דיין וועגווייזער און דערציער. גיי בשלום און ווער נישט געשטרויכלט. איך ווינטש דיר פיל גליק...

ווען קאַזאַר האָט פֿאַרלאָזט די שול, איז אים עמרם תיכף נאָכגעגאַנגען, וואָרים ער האָט נישט געוואָלט, אַז זיין רבי, ר׳ יצחק סאַנגורי, זאָל אים אָנהייבן שטעלן קשיות און ער וועט זיי מוזן פֿאַרענטפֿערן...

דער פרינץ איז אים געפאלן אויפן אַקסל און אויסגערופן:

— איך בין דער גליקלעכסטער מענטש אין דער וועלט... איך האָב געמאַכט אַ שריט נענטער צו אסתרן, צו דעם דאָזיקן ווונדערלעכן מיידל, וועמענס גלייכן איך האָב נאָך נישט געזען.

— און ווי ווייט בין איך נאָך פון סולימאַ? — האָט עמרם מיט אַ שווערן זיפֿץ געפרעגט.

—אפשר אַ סך נענטער ווי דו דענקסט אַליין... — האָט באַדייטונגספול קאַזאַר צו אים געזאָגט.

www.libtool.com.cn

— וואָס מיינסטו דערמיט, מיין טייערער חבר?... — האָט עמרם אַרויפגע־
לייגט די האַנט אויף קאַזאַרס אַקסל — רעד צו מיר קלאָרער, ווייל דו ציסט אַרויס
ביי מיר די נשמה.

— איך קאָן נאָך נישט רעדן, מיין פריינט... אָבער גלייב אין מיינע רייד.
גרויסע זאַכן וועלן אין קורצן געשען אין אונדזער לאַנד, אָבער זיי מוזן נאָך
בלייבן אין געהיימעניש. פרעג מיך נישט, ווייל איך בין געבונדן מיט אַ שבועה...
און אין די דאָזיקע געשעענישן ליגט אויך דיין גורל פאַרוועבט. וואַרט און וועסט
זען, ווי אמת עס זענען מיינע ווערטער...

עס איז שוין געווען פאַרנאַכט, וען די צוויי חברים האָבן זיך צעשיידט. די
זון איז שוין געהאַט פאַרגאַנגען און אָפּגעטונקען זיך אין כוזרישן ים, איבער־
לאָזנדיק אַ ריזיקן פורפורענעם פלעק אויפן וואַסער, וואָס איז געווען אַזוי גלאַ־
טיק, אַז קיין רינצל איז נישט געווען צו זען. דער הימל האָט זיך אָנגעהויבן
טונקלען און באַזייט וועלן מיט שטערן. אַ שטיללקייט האָט אַראָפּגענידערט אויף
דער וועלט. מענטשן זענען שוין געהאַט אַריינגעגאַנגען אין זייערע הייזער און
געגרייט זיך צו גיין שלאָפן.

עמרם איז געגאַנגען פאַרטראַכט, נישט וויסנדיק אַליין וווהין די פיס טראָגן
אים. דאָס האַרץ האָט אין אים געזעצט ווי מיט האַמערס. ער האָט איצט זיך דער־
מאָנט אין די רייד פון זיין חבר, דעם פרינץ קאַזאַר...

דאָס איז געווען בעת דעם פולן ברעג פון דער שלאַכט קעגן די פערסיער,
אין די שפּאַלטן פון די קאַווקאַזער בערג. ער געדענקט עס אַזוי לעבעדיק, גלייך
עס וואָלט ערשט איצטער געשען...

עס איז געווען אַ פאַנטאַסטישע בלוי־גרינלעכע נאַכט. די לבנה איז ווי אַ
פולע זילבערנע שיסל געשוווומען אין דעם אומענדלעכן בלוי־טונקלען הימל און
געזייט ליכטיקייט אין יעדן ווינקל. עס איז געווען אַ מורא דעם קאָפּ אַרויסצו־
שטעקן פון אַ באַרג־שפּאַלט, ווייל אַ שונאס פאַרגיפטיקטע פייל האָט אים לייכט
געקאָנט אַראָפּנעמען...

ער האָט זיך נאָר־וואָס געהאַט צוזאַמענגעטראָפן מיטן פלינק נאָך דורכ־
שלאָגן זיך אַ וועג דורך דעם פיינטס ליניעס. זיי זענען ביידע געלעגן אינם
שפּאַלט פון דעם הויכן באַרג, וואָס האָט געגרייכט אין די ווייטע בלויע הויכן,
כמעט ביז די שטערן... עס איז געווען אַ רגע, וען דער טויט האָט געלויערט
אויפן מענטש און עס האָט זיך געדאַכט, אַז קיין שום האָפענונג איז מער נישטאָ
געראַטעווען צו ווערן. אין אַזאָ רגע איז דער מענטש מער אויפריכטיק און ער־
לעך.

אין אָט דער דאָזיקער רגע האָט דער פרינץ קאַזאַר מיט אַ שעפטש פון זיינע
ליפּן זיך אָנגערופן צו אים:

www.libtool.com.cn

„אין אַנבליק פון דער דאָזיקער כישופדיקער שיינקייט אוּן געהיימניש־פולקייט, מיט וועלכער די וועלט איז איינגעהילט, איז מיר אויפגעגאַנגען אַ ליכט אין מיין מוח... איך האָב מיטאַמאָל, ווי אייער פאָטער אברהם אין הויז פון זיין פאָטער תרח, דערזען די נישטיקייט פון גענצדינסט אוּן די נאַרישקייט פון קנעכט צו בילדער, געמאַכט דורך מענטשלעכע הענט. דער דאָזיקער געדאַנק איז מיר געקומען אין קאָפּ אַריין, נאָכדעם ווי איך האָב איינמאָל געזען אין הויז פון דיין רבין, ר׳ יצחק סאַנגורי, ווי די שיינע אסתר... האָט, אַ לויכטנדיקע אוּן צעשמייכלטע, געפרעפלט מיט אירע ליפּן עפעס אַ תפילה, אייַדער זי האָט געגומען דעם ביסן אין מויל אַריין, דערנאָך האָט זי ווידעראַמאָל געדאַנקט גאָט פאַר מאַכן זי זאַט. דערביי האָט עפעס אַ געטלעכע ליכט באַשיינט איר פּנים אוּן אירע אויגן האָבן געבלישטשעט מיט אַ כישופדיק פייערל, וואָס האָט זיך אויך מיר איבערגעגעבן. איך האָב דעמאָלט דערפילט, אַז דאָס דאָזיקע מיידל לעבט צו־ליב עפעס אוּן עס האָט אַ זין איר עקזיסטענץ אויף דער וועלט...

„איך האָב דאָס זעלבע געפיל באַמערקט ביי איר פאָטער, דעם רבין ר׳ יצחק סאַנגורי, אויך ביי אַנדערע יידן, וואָס איך האָב באַגעגנט אין מיין לעבן אוּן אויך ביי דיר, מיין טייערער פריינט... איך האָב אייך אָנגעהויבן ליב קריגן אוּן באַ־וווּנדערן. איך האָב ביז דעמאָלט געהאַט געהערט פיל דערציילן וועגן דעם יידישן פאָלק, איך האָב עס געהערט פון די צאַקלאַבן, די געצנדינער; איך האָב געהערט וועגן אייך פון די ביזאַנטיער, די קריסטן אוּן פון די פּערסיער אוּן אַראַבער, די מאַכמעדאַנער... יעדער אויף זיין אייגענעם אופן האָט אַרויסגעוויזן זיין שנאה צו אייך... מען האָט די יידן געשילדערט ווי דאָס ערגסטע באַשעפּ־ניש, וואָס איז אַמאָל געווען אויף דער וועלט. די גרעסטע שנאה האָבן אַרויסגע־וויזן די קריסטן, וואָס פלעגן פון צייט צו צייט שיקן זייערע שליחים איבער־צורעדן אוּן איבערצוצייגן אונדז, אַז מיר דאַרפן אַננעמען זייער אמונה.

„איך זאָב די אַלע געריידעריי־ען וועגן יידן אויפגענומען אין מיין מוח אוּן באַטראַכט, צוגעקוקט זיך צו אייער אַרט לעבן אוּן איך האָב נישט איינגעזען, פאַרוואָס מען דאַרף אייך פיינט האָבן... איך האָב דעריבער פאַרשטאַנען, אַז די שנאה קומט פון קנאה צו אייך... איר האָט אין זיך עפעס מער דערהויבנס וויי יעדער איינער בשר ודם... איך האָב געפונען אייער גאָט אין אייך זעלבסט.

„שוין לאַנג טראָג איך מיך דעריבער אַרום מיטן געדאַנק איבערצורייסן מיטן געצנדינסט, וואָס איז נאַריש, אומפאַרשטענדלעך אוּן נישטיק... איך האָב בלויז נישט געקאָנט ביי מיר אָפּמאַכן אין געדאַנק, וועלכע אמונה פון די דריי, די קריסטלעכע, די מאַכמעדאַנישע אָדער די יידישע האָט מער פאָרצוג פון איינער לגבי דער אַנדערער.

„די שענסטע טאָכטער פון אייער פאָלק האָט מיך דערין איבערצייגט... נישט

www.libtool.com.cn
דערפאַר, ווייל מיין לעבן איז אָנגעהאָנגען אין אירן... און איך אָטעם מיט איר אָטעם. איך האָב בלויז אַרויסגעזען פון אירע אויגן די גרויסקייט פון אייער פּאָלק און די מעכטיקייט פון אייער גאָט".

אָט די דאָזיקע אַלע רייד האָט קאַזאַר געריבן, ווי אַ לויטערער קוואַל וואָלט פון אַ הויכן באַרג אין אַ שוימיקער קאַסקאַדע אַראָפּגעשטראָמט ערגעץ ווו אין אַ גרינעם טאָל אַריין. אינדרויסן האָט געלויערט דער שונא, אויבן אין הימל האָבן געגלימערט די גרינע שטערנדלעך און געווונקען, און עמרם איז פון זיין רעדן אַזוי דורכגענומען געוואָרן, אז ער האָט אים אין יענער רגע צוגעזאָגט, אַז ווען די מלחמה וועט זיין זיגרייך פאַרענדיקט און זיי וועלן אַהיימקומען בשלום, וועט ער אים צונויפּפירן מיטן רבין, ר' יצחק סאַנגורי...

און אָט איז עס געשען...

„אָבער וואָס וועט זיין מיט מיר און סולימאַ?..." — האָט ער זיך פּלוצלינג אַ פרעג געטאָן.

עמרם האָט דערפילט, אַז גאָר גרויסע פּאַסירונגען יערן אין לאַנד פּוז די כוזרים, אָבער ער האָט זיך נישט געקאָנט אָפּגעבן קיין קלאָרן דין וחשבון, וואָס פון די דאָזיקע יערונגען וועט אַרויסקומען. ער האָט געטראַכט בלויז וועגן איינס: ווי אַזוי צוצוקומען צו סולימאַן און רעדן מיט איר פון מויל צו מויל, פון ליפּן צו ליפּן און פון האַרץ צו האַרץ...

ער האָט פון קאַזאַרס דערציילן געווּסט וועגן די געשיכטעס פון זיין פאָלק, וואָס זענען אין ערגעץ נישט פאַרשריבן געווען, נאָר איבערגעגאַנגען פון טאַטע צו זון, זון צו אייניקל — דורות־איין און דורות־אויס... אויסערלעך זענען זיי געווען ווילד און באַרבאַריש, אָבער אינערלעך האָט געטליעט אַ מענטשלעכער פונק, וואָס מען האָט געדאַרפט, אַז עמיצער זאָל אים פונאַנדערבלאָזן. שלעכטע השפּעות האָבן אויף די כוזרים געהאַט די סלאַווישע שבטים, וואָס פלעגן קומען מיט זיי אין אָפּטער באַרירונג צוליב זייער האַנדל מיט זיי.

ער פלעגט אָפּט באַטראַכטן דאָס פּנים פון קאַזאַרן. זיינע לייכט אַרויססטאַרטשענדיקע קינבאַקן, זיינע קליינע מאַנדל־אויגן האָבן דערמאָנט עפּעס טאַטערישס, אָבער די ענערגיע, וואָס האָט אַרויסגעשפּראָצט פון זיין גאַנץ געזיכט און פון זיין האַלטונג, האָט אים געמאַכט סימפּאַטיש און ער האָט געמוזט געפעלן וועלן. ער האָט געהאַט אין זיין וועזן עפּעס באַפעלערישס, וואָס מען האָט זיך נישט געקאָנט אָנטקענשטעלן. זיין בליק האָט באַצוווּנגען און איז געווען ווי אַ געבאָט. עס איז געווען קעניגלעכס אין זיין גאַנצער האַלטונג און באַנעמונג. אין זיינע קלייניע אויגן האָט זיך אָפּגעשפּיגלט אַ וועלט מיט חן, פּאָר וועלכן קיין שום פּרוי האָט זיך נישט געקאָנט וויידערשטעלן. פּרויען זענען אים ביי די פיס געלעגן און געלעכטט נאָך זיינס אַ גלעט, נאָך אַ גוט צערטלעך וואָרט.

www.libtool.com.cn

קאזאר איז אבער נישט געווען צו ברייטהארציק מיט געבן צוזאגנדיקע ווערטער.

ווען עמרם האט אים אמאל — דאס איז געווען נאכן ערשטן זיג איבער די פערסיער ביי דער סעוואן־אזיערע געפרעגט: „וואס איז געווען די ערשטע סיבה, וואס האט דיך אפגעשטויסן פון געצנדינסט?...“

האט אים פרינץ קאזאר דערציילט:

— עס איז געווען איינמאל אין א פינצטערער נאכט, ווען מיינע חברים האבן מיך געדופן אנטיילצונעמען אין דער שאנדהאפטיקער צערעמאניע פון באזיצן א מיידל, וואס איז פארקנסט געווארן נאכן טויט פון א רייכן כוזרישן בחור צו ווערן זיין „ווייב“. איך בין נאך דעמאלט יונג געווען, אפשר פופצן יאר. איך זע נאך דאס מיידל איצט פאר מיינע אויגן ווי לעבעדיק. זי איז געווען רייצנדיק שיין. אירע אויגן זענען געווען בלויע און די האר גאלדענע ווי רייפע קארן־זאנגען. זי איז געווען פון סלאווישן שבט רוס. אין א ליוונטן ביידל איז דאס געווען. דאס ביידל איז געווען באלויכטן מיט עטלעכע האלץ־שפענער, וואס האבן געפלאקערט אויפן שטיינערנעם קאמין.

„דאס מיידל איז געווען אויסגעטאן נאקעט. דאס לייב אירס האט געבלענדט ווי אלבאסטער, איר קערפער איז געווען ווי אויסגעשניצט פון עלפאנטביין. זי האט געציטערט אינגאנצן פון שרעק. די האר זענען איר אראפגעהאנגען איבער די אקסל און זי האט אויסגעזען ווי א מלאך.

„זי האט זיך געבעטן, אז מען זאל זי לאזן כאטש לעבן נאכדעם ווי אלע צען בחורים וועלן זי האבן באזעסן... זי האט געווויינט מיט אזא שטיל קול, אז זי האט מיר דאס הארץ צעבראכן. זי איז אוועקגעכאפט געווארן פון א וואנדערנדיקן סלאווישן שבט. אירע עלטערן האבן זיכער נישט געוווסט וווהין זי איז פארפאלן געווארן. זי האט געיאמערט און געקלאגט, זי האט דערמאנט די נעמען פון אירע טאטע־מאמע, פון אירע ברידער און שוועסטער, אירע פריינדינס, וועלכע זי וועט שוין מער קיינמאל נישט זען...

„אבער די יונגעלייט, מיינע חברים, און די פריינט פון פארשטארבענעם בחור, האבן געלאכט פון אירע יאמערלעכע זיפצן און געבעטן. ביי זיי איז עס געווען א רעליגיעזע צערעמאניע, וואס אמאליקע קראנקהאפטע מוחות און אויסגעלאסענע מענטשן האבן אויסגעטראכט און געמאכט עס פאר א מצווה...

„אייגער נאכן אנדערן האבן די יונגען דאס מיידל פארגוואלטיקט אין דעם קוים־באלויכטענעם צימער. מען האט געהערט דאס גלוסטיקע קרעכצן פון די פארגוואלדיקער און דאס יאמערלעכע שטילע ווייזען פון דעם מיידל, וועלכע האט געוווסט, אז נאכדעם ווי דער צענטער בחור וועט זי האבן באזעסן, וועט מען זי דערשטעכן מיט א לאנגן גלאנציקן מעסער ווי א חזיר... און מען וועט זי באגראבן מיט איר אויסדערווייל־טן „מאן“...

www.libtool.com.cn

„איך בין געווען, אלס דער יינגסטער, באשטימט פאר דעם צענטן, וועלכער האט געדארפט דאס מיידל באזיצן. איך האב געציטערט פון שרעק. איך האב מורא געהאט צו באגיין דאס דאזיקע פארברעכן , וואס ביי מיינע חברים איז דאס געווען פארעכט פאר א מצווה...

„וועז דאס מיידל איז געלעגן אן אויסגעמאטערטע אין דערווארטונג, אז איך זאל צו איר קומען אוז זי נעמען פאר מיין „וויב", ווי עס איז געווען דער מנהג, אוז דערנאך וועט מען זי הרגענען, בין איך אויפגעשפרונגען ווי א וואנזיניקער אוז ארויסגעלאפן פון דעם לייוונטענעם געצעלט אוז אזוי לאנג בין איך געלאפן אין דער געדיכטער פינצטערניש, ביז איך בין אנידערגעפאלן א פארחלשטער אויף דער ערד.

„איך וועל קיינמאל אט די מיאוסע סצענע נישט פארגעסן אוז עס איז מיר דעמאלט געקומען אין דער מחשבה: אויב דאס שענדלעכע, וואס איך האב צוגעזען, איז א טיילי פון א רעליגיעזער צערעמאניע, וואס מוז אפגעהיט ווערן, איז דאס נישט קיין אמונה פאר מענטשן, נאר פאר חיות... אוז עס איז ביי מיר געבוירן געווארן דעמאלט דער גערעכטיקייט, אז געצענדינסט איז א מיאוסע זאך. איך האב בלויז נישט געהאט מיט וואס די דאזיקע מיאוסע זאך צו פארבייטן... איצט ווייס איך שוין, מיט וואס איך זאל די געצענדינסט פון מיינע אור־אור־עלטערן פארבייטן".

דאס אליין איז געקומען עמרמען אין געדאנק אין יענער נאכט, וועז ער האט פאילאזט די שול פון ר' יצחק סאנגורי... אוז ער האט קאזארן נאך מער ליב געקראגן. ער האט געזען אין זיין האנדלונג דעם סוף פון פיל יארהונדערטער יארן געצענדינסט ביי א פאלק, אוז ער האט זיך געפילט גליקלעך, וואס ער האט א שטיקל חלק אין דעם, וואס קאזאר האט זיך אפגעקערט פון דער כוזרישער עבודה זרה... ער האט אויך געפילט, אז מיטן פארווירקלעכן דאס גליק פון קאזארן, וועט אויך פארווירקלעכט ווערן זיין גליק. אוז ער האט געבענטשט דעם נאמען פון סולימאן, די פרינצעסין פון כוזרים־לאנד, די טאכטער פון אפשר דעם לעצטן געצענדינערישן כאקאן...

www.libtool.com.cn

קאַפּיטל זיבן

דער כאַקאַן בולאַן

הין און צוריק האָט דער כאַקאַן בולאַן אַרומגעשפּאַצירט אַ פּאָרטראַכטער אין זיין גרויסן צימער, וואָס איז געווען אויסגעמאָלן אויף בלוי און באַצירט מיט גאָלד און פֿורפֿור־פּאַרבן ביי דיווינקלען. פון צייט צו צייט האָט ער זיך אָפּגעשטעלט ביים ריזיקן אָפּענעם פענצטער און אַרויסגעקוקט אויפן ווייט־אויס־געשפּרייטן ים, וואָס האָט זיך געזילבערט און געגלאָלדיקט אונטער די ברענענ־דיקע זון־שטראַלן פון בלוי־צעגליטן הימל.

דאָס איז געווען צומאָרגנס נאָך דער פייערלעכער אויפנאַמע פּאָר זיין זון, דעם פּרינץ קאַזאַר און זיין פּריינט, דעם יידישן יונגנמאַן עמרם, וועלכע האָבן אויף אַזאַ דערפֿאָלגרייכן אופן צעקלאַפּט די פּערסישע אַרמייען און זיי באַזיגט. איצט וועלן די סלאַווישע שונאים און זייערע פּריינט, די ביזאַנטיער, זיך פּריער גוט באַדענקען, איידער זיי וועלן פֿרווון מאַכן אַן אָנפּאַל אויפן לאַנד פון די כוזרים. וואָרים עפּעס פּאַרדעכטיקטע צוזאַמענקונפּטן זענען לעצטנס פּאָרגע־קומען צווישן די פּאָרשטייער פון די סלאַווישע שבטים און די ביזאַנטיער, וועל־כע ווילן זיי דווקא אַריבערצי̈ען אויף זייער זייט און רעדן זיי איין אָנצונעמען דאָס קריסטלעכע גלויבן.

דער כאַקאַן האָט אַ שמייכל געטאָן און זיין קיילעכדיק פּנים מיט אַביסל אַרויסגעסטאַרטשעטע קינבאַקן האָט זיך אויסגעצויגן אין דער בריט. די קליינע אויגן האָבן אַ בלישטש געטאָן מיט אַ פּלעמל פון שפּאָט. ער האָט זיך דערמאָנט אין דעם לעצטן באַזוך פון דעם קריסטלעכן בישאָף ביי אים אין פּאַלאָץ. עס איז געווען שוין טונקעלער בין־השמשות און אַ לעצטער רויטער שטראַל האָט נאָך באַ־זוימט ערגעץ אַ שפּיץ פון דער געשטריקטער פּאַרבנרייכער וואַלענער קאַטאַרע איבערן פענצטער.

— דורכגעטריבענע לייט זענען זיי, די ביזאַנטיער... — האָט דער כאַקאַן צו זיך אַליין גערעדט — זיי ווייסן ווי אַזוי אויסצוזוכן די געהעריקע שטימונג פּאַר זייערע געשפּרעכן... ווען דער מענטש איז מיסטיש געשטימט, איז ער גרייט אויסצוהערן און איינזאָפּן אין זיך די גלאַטיקע, ווי מיט בוימל־באַזאַלבטע רייד פון דעם פּרעפּלענדיקן ביזאַנטישן גלח...

בולאַן האָט אים דעמאָלט אָבער קנאַפּ־וואָס אויסגעהערט. דעם גלחס רייד

www.libtool.com.cn

זענען געפֿאַלן אויף טויבע אויערן. זיינע געדאַנקען האָבן גאָר אַרומגעשוועבט ערגעץ־וווּ אויף די שלאַכטפעלדער ביי דער סעוואַן־אָזיערע, וווּ זיין איינציקער זון, דער פּרינץ קאַזאַר, קעמפט פֿאַר דער אויפֿהאַלטונג פון דער כוזרישער אימפּעריע, וואָס זיינע עלטער־זיידעס האָבן אין פֿאַרלויף פון פיל יאָרהונדערטער געשאַפֿן און גרונטגעפעסטיקט. פון צייט צו צייט בלויז האָט אין זיין פילבאַאַרויער זיך אָפּגעשלאָגן דער כלומרשט הייליקער געפּרעפּל פון דעם פֿאָטער יאָהאַנעס, פון דער ביזאַנטישער קירכע אין באַלאַנגאַר: „מיר גלייבן אין גאָט דעם פֿאָטער, וואָס האָט באַשאַפֿן די וועלט, אָבער אויסגעלייזט די וועלט האָט זיין זון, ישו הנוצרי, וואָס איז געבוירן געוואָרן פון דער הייליקער בתולה מרים...“

דער כאַקאַן האָט איצט נישט ווילנדיק אַ פיר געטאָן מיט דער האָנט איבער זיין קיילעכדיקן פּנים, ווי וועלנדיק אָפּווישן די בוימל־באַזאַלבטע קריסטלעכע רייד, וואָס האָבן גאָר ווייניק געריעדט צו זיין געמיט. עפּעס האָט זיך נישט געקלעפּט ביי אים אין מוח דעם גלחס געדאַנק: גאָט איז אומזעבאַר, מען קאָן אים מיט דער האָנט נישט אָנטאַפּן, ער זיצט ערגעץ אין די הויכע הימלען און — דאָך האָט ער געהאַט אַ זון... און דער זון איז אַרויסגעקומען פון דער טראַכט פון אַ בתולה, וואָס איז זיך קיינמאָל נישט צענויפּגעקומען מיט קיין מאַן...

— פּוסטע, נאַרישע רייד! — האָט דער כאַקאַן פלוצלינג הויך אויפֿן קול אויסגערופֿן — בלויז, ווייל ער האַלט מיך פֿאַר אַ ווילדן באַרבאַר, אַ כוזרי, דער־ריבער מיינט ער, אַז ער וועט מיר קאָנען אײַנרעדן אַזעלכע מעשיות...

דער כאַקאַן איז ווידראַמאָל צוגעגאַנגען צום בריט־אויפגעפּראַלטן פענצטער און ארויסגעבליקט אויף דעם ווייט־אויסגעשפּרייטן ים פון די כוזרים, וואָס האָט זיך זילבערדיק און גאָלדיק געמיניעט אונטער דער גליאיקער זון. ער האָט זיך פֿאַרטראַכט איבער עפּעס, פון וואָס ער האָט זיך נישט געקאָנט אָפּגעבן קיין קלאָרן דין־וחשבון. ער האָט אַנומלט שפּאַצירט אייגער אַליין הינטער דער שטאָט לעבּגאויס דעם ים־ברעג. עס איז געווען אַ שטילער פֿאַרנאַכט, דאָס וואַסער פון ים האָט אין די דינע זילבער־בלויע פֿאַלדן, באַהויכט מיט אַ לייכטן פורפור־קאָליר, געוואָשן דעם ברעג אין אַ בלחשדיקן געמורמל, ווי עס וואָלט עפּעס אַ תפּילה געשעפּטשעט צום באַשעפער פון דער וועלט... „ווער האָט די וועלט באַשאַפֿן?... צי האָט עס געטאָן מיין שטיינערנער גאָט, סידהאַרטע, דער גאָט פון דער זון?... אָדער אפֿשר האָט טאַקע די וועלט און אַלץ וואָס געפינט זיך אויף דער וועלט באַשאַפֿן גאָר טרימורטי, דער קוואַל פון אַלע באַשעפענישן אָדער צוזאַמען מיט זיין געהילף, סאַראַסוואַטי, ווי עס האָבן מיך געלערנט מיינע זיידעס און עלטער־זיידעס און ווי איך לערן עס וויטער מיין זון, קאַזאַר?...“

ער האָט, געדענקט ער, דעמאָלט אַ פיר געטאָן מיט דער האָנט איבערן חלל,

www.libtool.com.cn

ווי ער וואָלט די גאַנצע וועלט, פון מזרח ביז מערב און פון דרום ביז צפון, גע־ווָאלט אַרומנעמען מיט דער דאָזיקער באַוועגונג. „זע נאָר די הויכע בערג, וואָס גרייכן מיט זייערע שפּיצן אַזש ביז די בלויע וואָלקנס; זע דעם ים, וואָס האָט קיין ברעג נישט פאַר מיינע אויגן און זע די געדיכטע וועלדער, וואָס ציען זיך אַוועק אויף אַ מהלך פון שׂהן גאַנצע — ווער האָט דאָס אַלץ באַשאַפן און גע־גרונטפעסטיקט?...“

אין יענעם מאָמענט האָט ער באַגעגנט דעם יידישן רבין, ר׳ יצחק סאַנגורי, וועלכער האָט אויך, פונקט ווי ער, איינזאָם שפּאַצירט הינטער דער שטאָט און באַטראַכט גאָטס וועלט. ער האָט געזען, ווי דער רבי האָט זיך פלוצים אַוועקגע־שטעלט לעבן אַ וועַרבע ביים וואַסער און אַנגעהויבן זיך ווי אַ לולב אויפן לייכטן ווינטל צו שאָקלען, און מיט די ליפן האָט ער עפּעס געמורמלט. אין דער זעלבער רגע האָט אויף דער וועַרבע אַ פייגעלע זיך צעטרילערט און געפּישטשעט אַזוי רירנדיק און דורכנעמענדיק, אַז אַ טרער האָט אַזש ביי אים אין אויג אויפגע־בלישטשעט...

וועַן דער רבי האָט פאַרענדיקט זיין תּפילה און אויפגעפּנט די אויגן, האָט ער דערזען דעם כאָאַן. ער איז געבליבן שטיין אַ ווייל אומבאַוועגלעך, ווידער עפּעס מיט די ליפּן באַוועגט און די הענט צום הימל אויפגעהויבן און געבענטשט אים.

— דו בענטשסט מיך, רבי?... — האָט דער כאָאַן מיט אַ שמייכל געפרעגט.

— אַזוי לערנען אונדזערע חכמים: אַז וועַן מען זעט אַ קעניג, דאַרף מען מאַכן איבער אים אַ ברכה... — האָט ר׳ יצחק סאַנגורי געענטפערט.

— ווי גייט די ברכה?... — האָט דער כאָאַן וויטער געפרעגט, און דאָס פּנים זיינס האָט אויסגעדריקט גנאָד און לייטזעליקייט.

„געלויבט ביסטו, גאָט, וואָס האָסט אָפּגעטיילט פון דיין כבוד צו אַ בשר ודם“ — האָט ר׳ יצחק סאַנגורי געענטפערט.

דער כאָאַן האָט זיך פאַרטראַכט. עס איז אים געפעלן געווָארן די ברכה... דאָס פּנים איז ביי אים איצט געווען אַזוי לויטער, ווי דאָס וואַסער אין ים נאָך דער פאַרגייענדיקער זון.

— אויף יעדער זאַך טוט איר לויבן אייער גאָט... — האָט דער כאָאַן אַ פאַרקלערטער געזאָגט — אָבער וווּ איז ער, גאָט?...

— דאָ איז ער!... — האָט ר׳ יצחק סאַנגורי אַ באַוועג געטאָן מיט זיין האַנט איבערן בלוי־פאַרחלומטן חלל, ווי ער וואָלט מיט דעם דאָזיקן באַוועג אַרומגע־נומען די גאַנצע וועלט. — אונדזער נביא ישעיהו האָט געזאָגט: „מלא כל הארץ כבודו“ — עס איז פול די ערד מיט זיין פּראַכט... אונדזער גאָט איז אומעטום... דו זעסט אָט די שיינקייט פון דער וועלט? האָסט געזען דעם פּרעכטיקן זון־פאַר־

www.libtool.com.cn

גאָנג, די אויסשפרייטונג פון ים, די הויכקייט פון די בערג און דעם פאַרנעם פון אָט דעם גאַנצן אָרום?.. דאָס איז גאָט!...

— אַזוי מעכטיק איז אייער גאָט? — איז דער כאַקאַן געבליבן שטיין אַ פאַרגאַפטער, און גרויס פאַרוווונדערונג האָט זיך געצייכנט אויף זיין קיילעכדיקן טונקעלן פנים.

— עס איז נישט בלויז מיין גאָט, עס איז אויך דיין גאָט און דער גאָט פון אַלע מענטשן אויף דער וועלט, וועמענס באַשעפער ער איז... — האָט ר' יצחק סאַנגורי אים געענטפערט.

— מיר שטעלן דאָך אָבער פאָר אונדזערע געטער אין אַ שטיינערנער פאָרם...

— האָט דער כאַקאַן, ווי ער וואָלט באַדויערט אָט די דאָזיקע טאַט, אַ פאַרשול־דיקטער געזאָגט.

— דאָס טוט איר אין אייער פאַרבלענדקייט, אָבער דערמיט פאַרלייקנט איר נאָך אַלץ נישט אין אייניקן גאָט, וועלכער איז דער גאָט פון אַלע מענטשן־קינ־דער אין דער וועלט... — האָט דער ייִדישער רבי זיך געהאַלטן ביי זיינס — וועג איר וועט וועלן, וועט איר אים אויך דערקענען און דעמאָלט וועט איר זיין גליקלעך אים צו דינען.

זיי זענען דעמאָלט נאָך לאַנג געגאַנגען לענגאויס דעם ברעג, ביז עס איז גוט פינצטער געוואָרן. זיי האָבן גאָר אינגאַנצן נישט געזען, ווי אַ חושך האָט זיי אַרומגעהילט. זיי זענען פאַרטיפט געווען אין אַ געשפּרעך. דער רבי האָט גערעדט און דער כאַקאַן האָט געהערט, בלויז פון צייט צו צייט שטעלנדיק אַ פראַגע, ווי אַ קליין אומוויסנדיק קינד... ביז עטלעכע לייב־וועכטער פון כאַקאַן האָבן זיי אויפגעזוכט.

אָט דאָס אַלץ האָט זיך דער כאַקאַן איצטער דערמאָנט, אַרויסקוקנדיק דורכן פענצטער אויפן ליכטיקן צעזילבערטן ים...

— ריכטיקע רייד האָט דאָך דעמאָלט געערעדט צו מיר דער ייִדישער רבי...

— האָט ער צו זיך אַליין געזאָגט.

„גאָט איז אַ ריזיקע קראַפט, וואָס מיר מענטשן קאָנען דאָס נישט באַגרייפן... ווי האָבן מיר, כוזרים, געקאָנט גאָר אַזוי לאַנג גלייבן, אַז אַ גאָט, געמאַכט פון אַ שטיין, האָט אַ כוח עפעס צו טאָן?...“

— אָבער דאָס זעלבע זאָגן דאָך אויך די קריסטן, די מוסולמענער... — האָט דער כאַקאַן אַ מאָמענט זיך פאַרעקשנט...

אָבער באַלד האָט ער ווידער געמוזט צוגעבן: קיינער מאַכט פונדעסטוועגן נישט אויף מיר אַזאַ איינדרוק פון אויפריכטיקייט, פון אמתדיקייט, ווי אָט דער דאָזיקער ייִד, ר' יצחק סאַנגורי!...

און ער האָט זיך דערמאָנט אָן זיין פריסטער יוגנט, וועג ער האָט ליב געהאַט

www.libtool.com.cn

אַלץ צו באַאַבאַכטן און נישט גלייבן אויפן וואָרט. פון שטענדיק אָן האָט ער ליב געהאַט פאַרפאַלן צו ווערן אין די טיפע וועלדער, און מען האָט אים געדאַרפט גיין זוכן. נישט איינמאָל האָט ער איבערגעשראָקן זיינע עלטערן, ווען מ׳האָט אים געפונען ליגן אַ פאַרטראַכטן אויף די צווייגן פון אַ בוים און קוקן אַרום זיך, ווי ער וואָלט עפּעס געזוכט צו דערגיין אַ געהיימניש...

— וועמען זוכסטו דאָרט?... — האָבן דערשראָקענע די אַרויסגעשיקטע וועכטער אויסגערופן, ווען זיי האָבן דעם קרוינפּרינץ בולאַן געפונען ליגן אויף די צווייגן פון אַ בוים, גלייך ער וואָלט געווען אַ פויגל און דאָרט זיין נעסט געבויט.

— איך וויל זיין נענטער צו גאָט — האָט דער יונגער בולאַן געענטפערט.

— דער יונג איז משוגע געוואָרן! — האָט אייניער פון די וועכטער אויסגעשריגן — גאָט זוכט ער גאָר אויבן אויפן בוים, וועָן ער געפינט זיך גאָר אין טעמפּל פון סידהאָרטען... צו וואָס דאַרפסטו גאָט?...

— וויייל אַ סך שלעכטס איז פאַרשפרייט אויף דער וועלט — האָט דער יונגער בולאַן געענטפערט — און איך וויל זיין עצה וויי אַזוי פון דעם דאָזיקן שלעכטס פּטור צו ווערן.

די וועכטער האָבן אים שוין גאָרנישט געהאָט וואָס צו ענטפערן, וויייל זיי זענען שוין זיכער געווען, אַז דער יונגער קרוינפּרינץ איז פון זינען אַראָפּ און עס וועט פון אים קיין לייט נישט זיין...

זיי האָבן אים מיט כוח געגומען אויף די הענט און אַריינגעטראָגן אין פּאַלאַץ פון כאַקאַן, זיין פאָטער, און דאָרט דערציילט מיט אַלע אייגצלהייטן, וואָס דער צעדרייטער קרוינפּרינץ האָט גערעדט.

ער האָט דעמאָלט געקראָגן גוט אָנגעשמיסן און מ׳האָט פאַרזאָגט אַלע וועכטער צו האַלטן אויף אים אָן אויג און נישט לאָזן אים מער אַוועקגנבענען זיך אין די וועלדער.

דער יונגער בולאַן האָט אַ לאַנגע צייט געפונען זיך ווי אין אַ תפיסה פאַרשפאַרט. ער האָט באַקומען פון אַלעם בעסטן, אָבער קיין פרייער מענטש איז ער שוין נישט געווען. דער פאָטער האָט אים, אויף דער עצה פון זיינע ראַטגעבער, אָפּט מיטגענומען אין טעמפּל פון סידהאַרטע, אַ סך וויירויך געוויכערט און קרבנות געבראַכט צו די געטער פון סידהאַרטע, טרימורטי און סאַראַסוואַטי. דער גייסטלעכער האָט זייַנע הענט אויפן קאָפּ פון יונגן קרוינפּרינץ אַרויפגעלייגט און געמורמלט עפּעס אַזעלכע אומפאַרשטענדלעכע רייד, וואָס נאָר דער עלטער־על־טער זיידע יפת האָט זיי אפשר פאַרשטאַנען...

און ווען בולאַן איז נישט אויסגעהיילט געווארן פון זיין מחלה, ער איז וויי־טער, הגם נישט אין די וועלדער, אַרומגעגאַנגען אַ פאַרטראַכטער אין זיינע אויס־טערלישע מחשבות, און פון די אויגן האָט אים שטענדיק אַרויסגעקוקט עפּעס אַ

www.libtool.com.cn

גליאיק פייערל, האָט דער אַלטער כאַקאַן געשיקט רופן דעם רופא פון דער שטאָט באַלאַנגאַר, דעם אַלטן דאַהאַבאַל.

דער רופא האָט זיך מיט אים אָפּגעשלאָסן אין אַ באַזונדער חדרל און אייַנגעטענהט מיט אים אפשר צוויי שעה צייט. פון אַלע זייַנע שמועסן איז דער רופא אַרויסגעקומען אַ פאַראומערטער, געדרייט מיטן קאָפּ אויף רעכטס און אויף לינקס און געשוויגן אַ לענגערע וויילע.

וועז דער כאַקאַן איז צוגעשטאַנען צום רופא און געוואָלט וויסן וועגן דעם זונס שווערער קראַנקהייט, האָט דער אַלטער דאַהאַבאַל אַ שמייכל געטאָן מיט זיין אָנצייניק מויל און געזאָגט:

— ער דאַרף געפירט ווערן צו אַ נקבה, וועט אים בעסער ווערן... וועט זיין מוח מער נישט זיין פאַרנומען מיט אַזעלכע אויסטערלישע נאַרישקייטן. ער האָלט אין איין רעדן וועגן הימל, וועגן אַן אומגעזעענעם גאָט. איך ווייס נישט, ווו ער האָט דאָס געהערט און ווער עס האָט אים געזאָגט וועגן אַזעלכע אומווירדיקע זאַכן!...

— דאָס האָט ער זיך אָפּגעלערנט ביי די יידישע שכנים — האָט זיך אַנגעפּן דער גייסטלעכער, דער כהן פון גאָט סידהאַרטע, באַלשאַן — מען דאַרף אים מער נישט לאָזן זיך שפּילן מיט די אומגלייביקע, וועלכע דינען עפּעס צו אַ קערפּערלאָזן גאָט, וואָס אָפּילו זיין אָפּבילד פאַרמאָגן זיי נישט אין זייער אַריימען טעמפּל...

— ביסט זייער געראָטן, כהן באַלשאַן!... — האָט זיך דער רופא אָנגעכאָפּט אין דעם אויסערגעווייַנלעכן מיטל — נישט לאָזן אים שפּילן זיך מיט די יידישע קינדער!

און וועגן דעם אָלטן, אויסגעפּרוווטן מיטל, וועגן אַ נקבה, האָט אויך דער רופא נישט פאַרגעסן און ער האָט געהייסן אויף אַ קונציקן אופן דאָס צוגרייטן, וויייל אויפן „גלייכן" וועג וועט מיט דעם יונגן, פופצן־יעריקן בולאַן נישט גיין...

— ער איז אַ גרויסער עקשן, און אַז ער שפּאַרט זיך אין, וועסטו מיט אים גאָרנישט מאַכן... עס דאַרף קומען אומגעריכט, און דאָס אָנגעשטעלטע מיידל דאַרף זיין אַ שטאַרקע, אַז זי זאָל אים קאָנען נעמען מיט גוואַלד... — האָט ער מיטן אָנצייניקן מויל זיך פונאַנדערגעלאַכט.

זיי האָבן שוין נעמלעך געווווסט אין הויף פון כאַקאַן, וואָס פאַר אַ גבורה עס באַזיצט דער יונגער בולאַן. דאָס איז געשען ערשט מיט אַ קנאַפּ יאָר צוריק, ער איז געווען עפּעס איבער פערצן יאָר אַלט, וועז ער איז געהאַט פאַרפאַלן געוואָרן אין טיפן וואַלד און מ׳האָט אים געזוכט צוויי טעג און צוויי נעכט, ביז מ׳האָט אים געפונען ליגן אַ פאַרחלשטן אין דער וואַלד־געדיכטעניש מיט אַ טויטן וואָלף אין די אָרעמס...

www.libtool.com.cn

וועו מען האָט אים אָפּגעמינטערט אוּן געבראַכט צוריק אין כאַקאָנס פּאַ־
לאַץ, איז מען פּוּן זיינע רייד געווואָרן אַן אויסטערלישע געשיכטע, פּוּן
וועלכער עס האָבן זיך ביי אַלע די האָר קאָפּויער געשטעלט.

„איך בין פּאַרקראָכן טיף אין וואַלד", האָט דער יונגער קרוינפּרינץ דער־
ציילט אויף אַ רויקן אופּן, „אוּן איך האָב אָנגעווואָירן די טאָג־ליכט, וויל די בייַ־
מער זענען דאָרט אַזוי געדיכט געוואָקסן, אַז מען האָט שוין נישט געקאָנט זען די
זון־שטראַלן פּוּן הימל... איך בין געוואָרן מיד אוּן איך האָב זיך אַנידערגעזעצט
אָפּרוען. מיטאַמאָל האָב איך אין דער טונקלקייט פּוּן וואַלד דערזען אַ פּאָר גרינע
אויגן, ווי צוויי פייערדיקע דימענטן. זיי האָבן מיך לאַנג אוּן דורכדרינגלעך אָנ־
געקוקט, אַז אַ קאַלטער שוידער האָט מיך אַזש דורכגענומען. איך האָב אָנגעהויבן
ציטערן אויף מיין גאַנצן לייב.

„איך האָב אין מיין האַנט גאָרנישט געהאַט מיט וואָס זיך צו באַשיצן קעגן
דער דאָזיקער ווילדער חיה, וואָס האָט זיך יעדע רגע געגרייט אַ שפּרונג צו טאָן
אויף מיר אוּן מיך צעריסן אויף שטיקלעך. איך האָב געפּרוווט נאָכטאָן דער חיה
וואָס זי האָט געטאָן: דורכשפּיזלען זי מיט מיינע אויגן. זי האָט זיך אַביסל דער־
שראָקן. איך האָב אויסגענוצט דעם צענט־חלק פּוּן אַ רגע אוּן איך האָב מיך אַ
וואַרף געטאָן אויף דעם וואַלף, געקעמפּט מיט אים אַ שטיקל צייט ווי איין ווייל־
דער מיט אַ צווייטן, ביז ענדלעך, איך האָב אים געמוזט, זעט אויס, באַזיגן, וויייל
איך בין אַוועקגעפאַלן אַן אויסגעמאַטערטער אוּן אָפּילו נישט געווויסט, אַז די
חיה ליגט אין מיינע אָרעמס אַ טויטע..."

בולאַן איז דעמאָלט אויסגעוואַקסן אין די אויגן פּוּן זיינע נאָענטסטע.

— ער איז שוין אַ מאַן! — האָט מען אים דעמאָלט געריפט אין די אויגן.

— ער איז ווירדיק צו זיין דער נאָכפּאָלגער פּוּן כאַקאָן! — האָבן אָנדערע
אים געחנפּעט.

אָבער דאָ האָט זיך געטראָפן דאָס אומגליק... ער האָט אָנגעהויבן צופּיל
אַרייַנטראַכטן זיך אין עפּעס נישט־געשטויגענע אוּן נישט־געפּלויגענע געשיכ־
טעס. דאָס גליק צו האָבן אַ העלדישן כאַקאָן איז ביסלעכווייַז פּאַרשוווּנדן, אוּן
מ׳האָט באַשיינפּערלעך גענוג, ווי פּוּן טאָג־צו־טאָג ווערט דער יונגער קרוינפּרינץ
אַלץ מער פּאַרקלערט. וועו מען האָט אים געפּרעגט, וועגן וואָס ער טראַכט אַזוי
פּיל, האָט ער געגעבן אָנצולכע משונהדיקע ענטפּערס: „איך זוך גאָט אין הימל...
די מענטשן זענען זינדיק אוּן אַז גאָט וועט ברענגען אַ מבול אויף דער וועלט,
ווי בעת די צייטן פּוּן אונדזער עלטער־עלטער זיידן נח..."

אוּן איינמאָל האָט ער זיך דערלויבט גאָר אויף אַזאַ אויסערגעווייַנלעכער
אַפּיקורסות: „מען דאַרף די שטיינערנע געצן צו צעשטויסן אוּן דעם שטויב אַרייַ־
וואַרפן אין כוזרישן ים..."

www.libtool.com.cn

— ער איז משוגע — איז געפאַלן פון עמיצן אַ וואָרט.

— ער איז אַראָפּ פון זינען! דאָס קומט פון צופיל אַרייַנטראַכטן זיך אין נישטיקע זאַכן... — האָבן אַנדערע גוטע און פרומע לייט געשאָקלט אומעטיק מיט די קעפּ.

און עס איז אַזוי ווייט דערגאַנגען, אַז מען האָט, ווי געזאָגט, געמוזט רופן דעם אַלטן רופא פון באַלאַנגאַר, דאַהאַבאַלן...

מען האָט זיך דעריבער געגרייט אַנצוווועגדן דאַהאַבאַלס עצה און אים צוזאַמענברענגען מיט אַ פרויענצימער אָן זיין וויסן... פאַר דעם צוועק האָט מען באַפוילן דעם פרינץ פלוצלינג צו באַפרייַען פון זיין אייַנגעשלאָסנקייט אוז אים צוריקלאָזן גיין וווהין ער וויל.

בולאַן האָט זיך דערפרייט פון דער דאָזיקער נייער פאַראַדענונג. ער האָט נישט געזען דערין קיין שום שלעכטע מחשבה... ער האָט זיך, ווי אַמאָל, אייַדער ער איז אייַנגעשלאָסן געוואָרן אין כאַקאַנס פאַלאַץ, אַ לאָז געטאָן אויף זיינע לאַנגע שפּאַציערן. ער האָט ממש אויפגעלעבט. ער האָט באַקומען צוריק זיינע פריִערדיקע רויטע פאַרבן אין פּנים. די אויגן האָבן אָנגעהויבן פינקלען. וואָרים ער איז שוין באמת געווען נאָענט פון קראַנק ווערן.

איינמאָל, ווען ער האָט זיך, ווי זיין געווויינהייט איז געווען, אַביסל פאַרבלאָנדזשעט אין וואַלד, און אייַדער ער האָט זיך אַרומגעזען, איז ער שוין געווען אין דער טונקעלער געדיכטעניש און נישט געוווסט וווּ איין און וווּ אויס.

ער האָט זיך דערפילט אומהיימלעך. ער האָט זיך דערמאָנט אין זיין פאַראַייריקער פאַסירונג מיטן וואָלף, און ער וואָלט באין אופן נישט געוואָלט נאָכאַמאָל אויבערלעבן דאָס דאָזיקע שרעקלעכע געפיל.

וויפל ער האָט זיך באַמיט פון וואַלד אַרויסצוקומען, אַלץ מער האָט ער זיך פאַרפלאָנטערט און טיפער געבלאָנדזשעט. עס איז געווען אַזוי פינצטער ווי ביינאַכט. ער האָט נישט געקאָנט וויסן, ווייל נישט קיין זון־שטראַלן און נישט קיין שטערן האָט ער אויפן פאַרהוילענעם הימל געקאָנט באַמערקן.

פלוצלינג איז אַ שוידער איבער זיין לייב דורכגעגאַנגען. אַ פאַר גרינע, פלאַקערדיקע אויגן האָבן אויף אים פון אַ געדיכטעניש אַרויס אַ בליאַסק געטאָן. ער איז געבליבן שטיין אין אַ פאָזיציע צו קעמפן אויף לעבן און טויט.

ער איז געבליבן ווי צוגעשמידט אַ ווייַלע אויף זיין פלאַץ, ווו ער האָט זיך געפונען, און אָפּגעוואַרט וואָס ווייטער וועט זיין. די פאַר גרינע אויגן האָבן זיך נישט באַוועגט פאַרויס, נאָר אויך געבליבן שטיין אויף איין פלאַץ. די דאָזיקע גרינע אויגן האָבן אים אָבער אַ סך שטאַרקער דורכגענומען ווי אַמאָל די אויגן פון דעם וואָלף. זיי האָבן אים ממש געגעסן...

בולאַן האָט געציטערט אויפן גאַנצן לייב. ער האָט געזען אין דער דאָזיקער

www.libtool.com.cn

אויסטערלישער חיה נאָך מער געפערלעכס ווי אין יענעם וואָלף, וואָס ער האָט באַזיגט. זי איז רויקער ווי יענער וואָלף, אָבער איר רויקייט איז אים נישט געפעלן געווארן...

עס האָט אַזוי אָפגעדויערט דער פאַרמעסט צווישן מענטש און חיה אַ שפּאָרע עטלעכע רגעס, ביז בולאַן האָט באַשלאָסן צו מאַכן אַ שריט פאָרויס. ער האָט איינגעזען, אַז וואַרטנדיק, ביז די חיה זאָל אויף אים אָנפאַלן, וועט זיין מוטיקייט שוואַכער ווערן. זאָל ער דעריבער זיין דער ערשטער אָנגרייפער...

ער האָט געמאַכט אַ שפּרייז פאָרויס און זיך אָפגעשטעלט. געמאָסטן דעם מרחק פון זיך ביז דאָזיקער אויסטערלישער ווילדער קאַץ... די גרינע אויגן האָבן געלויכטן ווי צוויי לאַמטערנעס. ער האָט ממש דערפילט אַ ווייטיק אין לייב, גלייך צוויי גרינע שפּיזן וואָלטן אים דורכגעשטאָכן. עס האָט אים אַזש געבלענדט אין די אויגן. ער האָט געמאַכט נאָך אַ שפּרייז. די חיה האָט זיך נישט געריבט פון אָרט, נישט אויף פאָרויס און נישט אויף צוריק...

ער האָט שוין געהערט מיט זיין פילבאַרן אויער דעם חיהשן שנאַרך, עפּעס ווי אַ ליידנשאַפטלעכן קרעכץ... אַ פּחד איז אים מיטאַמאָל באַפאַלן. עס האָט זיך אים געדאַכט, אַז עס איז נאָך מער פינצטער געווארן, ווייל די גרינקייט פון דער חיהס אויגן זענען נאָך געווארן מער פינקלדיק. עס האָט אַ קנאַק געטאָן אַ ריטל אויף דער ערד. די חיה האָט זיך געטאָן אַ באַוועג אויף אַ טריט פאָרויס. עס האָבן אַ שאָרשע געטאָן די בלעטער פון אַ בוים, גלייך אַ ווינטל וואָלט אַדורך צווישן זיי. ער האָט שוין געפילט דעם אָטעם פון דער חיה, וואָס גרייט זיך אים צו פאַרציקן. ער האָט געוואָלט תפילה־טאָן צו עמיצן, אָבער צו ווער, צו גאָט סידהאַרטע, צו ווער שטיין ער פלעגט זיך בוקן אונטער דער אויפזיכט פון זייער לייבווער?... וואָס קאָן אים דען אַ שטיין העלפן?...

און ווען די אויסטערלישע חיה, וואָס האָט שוין געמאַכט מער ענלעכע באַוועגונגען פון אַ מענטש ווי פון אַ ווילד באַשעפענישׂ, האָט געמאַכט נאָך אַ לייכטן קאַצישן שפּרייז, האָט זיך אַרויסגעריסן פון זיין האַלדז אַ יעמערלעך געשרייַ:

„גרויסער אַלמעכטיקער גאָט, וואָס האָסט באַשאַפן די וועלט און אַלץ וואָס איז אויף דער ווערלט, ראַטעווע מיך!...“

און ער האָט אַ שפּרייז געטאָן פאָרויס מיט פאַרמאַכטע אויגן, גרייט דורס צו זיין די שטאַרקסטע חיה אין וואַלד און צעריסן זי אויף פּיץ־פּיצלעך. דאָס בלוט האָט אַ ריזל געטאָן אין זיינע אָדערן און זיינע מוסקולן זענען אָנגעשטיפט געווארן ווי שטאָל. ער האָט זיך דערפילט ווי אַ ריז פון די צייטן פון פאַרן מבול, און ער האָט זיך אַ וואַרף געטאָן אין דער זייט, ווו מיט אַ צענטל רגע צוריק האָט אַ בליץ געגעבן אויף אים די פינקלדיקע גרינקייט פון די חיהשע אויגן און —

www.libtool.com.cn

ער האָט דערפילט אין זיינע שטאַרק־אויסגעמוסקולירטע אָרעמס עפעס אַ ווייך און צאַרט לייב, וואָס האָט אָנגעפילט זיין גאַנצן קערפער מיט וואַרימקייט, וואָס איז איבערגעגאַנגען אין אַן אוממענטשלעכן פייער...

ער האָט געעפנט די אויגן און אין זיינע אָרעמס איז געלעגן אַ יונג צע־פלאַמט מיידל, אַ נאַקעטע אינגאַנצן, די יונגע ברוינע בריסטלעך האָבן געצאַפלט ווי לעבעדיקע פישלעך אויף זיין האַרץ, און אירע פינקלדיקע גרינע דימענטן־אויגן האָבן אים אָנגעצונדן ווי מיט גיהנומדיקן פלאַקער, און איר אָטעם האָט געבריט אים דאָס פנים ווי מיט קאַלכאויוון־פייער. זי האָט זיך איינגעביסן אין זיינע ליפן ביז ווייטיק, אָבער עס האָט אים נישט וויי־געטאָן... ער האָט געפילט עפעס אַזאַ אויסטערליש גוטן טעם, וואָס נאָר אין זיינע ביינאַכטיקע יוגנטלעכע חלומות האָט ער געקאָנט אַזעלכעס פילן... דאָס לייב אירס איז געווען גלאַטיק ווי וויכער סאַמעט און הייס ווי די הייסעסטע זון־שטראַלן אין אַ ברזיענדיקן טאָג. זי האָט זיך געלאַשטשעט צו אים אָן ווערטער... זי האָט אַריינגעהויכט אין אים איר אָנגענעמען וואַרימען אָטעם, וואָס האָט אַזוי געשמעקט ווי ערשט אָפּגע־שניטן גראָז אין פּעלד. זי האָט זיך געטוליעט צו אים...

דער יונגער בולאַן איז געבליבן שטיין ווי באַרוישט, גלייך ער וואָלט מיט־אַמאָל אויסגעטרונקען אַ גאַנצן קרוג מיט שטאַרקן הייסן וויין. דאָס בלוט האָט אָנגעהויבן פולסירנדיק צו רייזלען אין זיינע אָדערן און אַ גוואַלטיקע שפּאַנונג האָט זיך אויסגעשפּרייט איבער זיין גאַנצן קערפער. ער האָט דעם קאָפּ גלייך אויף זיין קאַרק נישט געקאָנט האַלטן, עפעס ווי אַ שוואַר געוויכט וואָלט אים געצויגן צו דער ערד און ער האָט מיט גרויס חשק געוואָלט זיך אַראָפּלאָזן אויף דעם ווייכן גראָז אין וואַלד און קיינמאָל נישט אַרויסלאָזן אָט דאָס ווייכע צאַרטע קערפערל פון דעם אויסטערליש שיינעם מיידל...

זי האָט שטילגעשוויגן, גלייך זי וואָלט דאָס לשון אָנגעווירן, און אפשר איז זי גאָר געווען אַ שטומע... ווייל די ליפן האָבן זיך ביי איר עטלעכע מאָל באַ־וועגט, ווי זי וואָלט איר באַשערטן געוואָלט עפעס אויסדריקן אַ גוט וואָרט, און נישט געקאָנט... זי האָט זיך בלויז מער צו אים צוגעדריקט, ווי זי וואָלט אַריין־געוואָקסן אין זיין קערפער אַריין, געהויכט מיט איר וואַרימען שמעקעדיקן אָטעם און מיט די גרינע פינקלדיקע אויגן האָט זי אויסגעדריקט אַלץ, וואָס זי האָט מיט אירע ליפן נישט געקאָנט אַרויסברענגען.

זיי זענען שוין ביידע געלעגן אויף דער ערד און האָבן זיך אַרומגענומען. זי האָט אירע שלאַנגען־הענטלעך אַרומגעוויקלט אַרום זיין האַלדז, געקושט זיין מויל מיט איר וואַרימען מויל. אין בולאַנס קערפער האָט אַרויסגעשריגן די מאַנסביל־שע לייַדנשאַפט פון צענדליקער דורות... אָבער ער האָט מיט די ציין פאַרביסן, אַזש בלוט האָט אָנגעהויבן פליסן פון זיינע ליפן און איר פנים באַפלעקט מיט

www.libtool.com.cn
זיין בלוט... ער איז נאָך מער אויפגערייצט געוואָרן, ווען ער האָט דערזען זיין בלוט פליסן איבערן ברוינעם צאַרטן פנימל...

ענדלעך האָט ער איבערגעריסן דאָס ביז־איצטיקע שטילשווייגן:

— פון וואַנען דערנעמסטו דיך דאָ אַהער, אויסגעטרוימט וועזן פון דער וועלט? וער האָט דיך דאָ אַהערגעשיקט, כדי אויפצושטורמען מיין לעבן, מיינע געבלוטן? וער איז געווען פאַראינטערעסירט, אַז דו זאָלסט דאָ אין דעם פינצטערי וואַלד, ווי אַ וועלפיכע מיך דאָ אָפּוואַרטן און פאַרציקן?... זאָג, שווייג נישט, ווייל איך וועל דיך צעבייסן אין מיין ליידנשאַפט צום טויט...

אַ שטיל געווײַן, ווי אַ קול דממה דקה, האָט זיך אַרויסגעריסן פון האַלדז פון דעם יונגן מיידל. זי האָט געהעשעט און געגאָסן מיט זידיקע טרערן אויפן פּנים פון דעם יונגן אויפגערייצטן פרינץ. עס האָט זיך ענדלעך דערהערט איר דין שטימעלע, וואָס האָט אין בולאַנס אויערן אָפּגעשאַלט ווי די שענסטע מוזיק. זי האָט, אַ צאַפּלענדיקע אין זיינע שטאַרקע אָרעמס, דערציילט אַלץ, וואָס זי האָט געווּוסט:

— מען האָט מיך איינמאָל אין אַ ליכטיקער לבנה־נאַכט געכאַפּט און געבראַכט אין פאַלאַץ פון כאַקאַן, ווו עס האָט זיך אויך געפונען דער כהן באַלשאַן און דער אַלטער רופא דאַהאַבאַל. מען האָט מיך אָנגעהויבן וואַשן אין שמעקעדיקע וואַסערן און קליידן אין זיידנס, געבראַכט פון די ווייטע מזרח־לענדער. דאָס האָט אָפּגעדויערט אַזוי עטלעכע טעג. מיינע עלטערן ווייסן עד־היום נישט וווהין איך בין פאַרשווונדן און זיי מוזן זיך די האָר פון קאָפּ אויסרייסן פאַר עגמת־נפש. מען האָט מיר געגעבן צו עסן פון די בעסטע שפּייזן און געגעבן צו טרינקען פון די געשמאַקסטע געטראַנקען, מען האָט מיר אין לעצטן טאָג אויך געגעבן שטאַרקן רייז־וויין צו טרינקען און אין קאָפּ האָט מיר אָנגעהויבן רוישן ווי אַ וואַסער־פאַל. מען האָט מיך אויסגעטאָן נאַקעט, ווי די מאַמע האָט מיך געהאַט.

„איך האָב געווייַנט און געיאָמערט. איך בין געווען זיכער, אַז מען גייט מיך „חתונה״־מאַכן מיט אַ פאַרשטאַרבענעם אַלטן בחור און צען יונגעלייט וועלן מיך פאַרגוואַלדיקן און דערנאָך וועט מען מיך ווי אַ קרעציקע חיה דערשטעכן און באַגראָבן צוזאַמען מיטן מאַן... אַזוי האָב איך געמיינט. און די אַלטע לייט האָבן פאַרשטאַנען, וואָס איך טראַכט וועגן דעם אַלעם, און זיי האָבן מיך אָנגעהויבן באַרויקן: ‘מען וועט דיך נישט חתונה־מאַכן מיט קיין שום פאַרשטאַרבענעם בחור... עס איז גאָר קיינער אַזעלכער אין די לעצטע צייטן נישט געשטאַרבן... מיר ווילן בלויז, אַז דו זאָלסט באַשלאָפן דעם קרוינפּרינץ... און אויף אייביק וועסטו בלייבן זיין קעבסווייב צווישן די הונדערטער אַנדערע זיינע וויבער, וואָס וועלן אָנפילן זיינע קאַמערן...’ — אַזוי האָבן זיי מיר געזאָגט, און דערנאָך האָבן זיי מיך אַהערגעבראַכט אַ נאַקעטע, און געלאָזט שטיין אינמיטן וואַלד איינע אַליין... איך בין

www.libtool.com.cn
דאָ געשטאַנען אוֹן מיין לייב האָט געציטערט, ביז איך האָב דיך דערזען אוֹן מיין האַרץ האָט זיך דערפרייט. איך בין שיער נישט משוגע געוואָרן פון גליק, וואָס איך וועל דיך קאָנען באַשלאָפן... ווייל דאָס איז מיין טרוים פון זינט איך בין געוואָרן אַ פרוי...“

וועז בולאַן האָט אויסגעהערט די אויסטערלישע רייד פון דעם אומשולדיקן מיידל, האָט ער זיך פאַרטראַכט אַ ווילע אוֹן דערנאָך זיך אָנגערופן:

— פריִער וויל איך וויסן דיין נאָמען, מיין ליבסטע?...

— סידהאַרטע, נאָכן נאָמען פון אונדזער גאָט פון דער זון... — האָט דאָס מיידל געענטפערט — ווייל איך בין געבוירן געוואָרן אין טאָג, וועז מען ברענגט קרבנות צום זון־גאָט סידהאַרטע...

— הער אויס, טייערע סידהאַרטע... — האָט דער יונגער בולאַן געזאָגט מיט אַ ציטערדיק קול, וואָס איז נאָך געווען געמישט מיט ליידנשאַפט — דו האָסט אָנגעצונדן דאָס בלוט פון מיינע אָדערן אוֹן איר בין שיכור פון ליבע צו דיר... אָבער ווייל דו האָסט מיר אַלץ דערציילט, וועל איך דיך נישט נעמען דאָ אין וואַלד ווי אַ ווילדע וועלפיכע... דו וועסט אויך נישט זיין איינע פון מיינע הונ־דערטער קעבסווייבער, נאָר דו וועסט זיין מיין אייניציק ווייב, דאָס ווייב פון כאַקאָן, וואָס וועט צוזאַמען מיט מיר הערשן איבער דער ריזיקער כוזרישער אימפעריע, נאָכדעם ווי מיין פאָטער וועט איינגעזאַמלט ווערן מיט זיינע על־טערן... דערצייל קיינעם נישט, וואָס עס איז פאַרגעקומען צווישן מיר אוֹן דיר. זאָג זיי, אַז דו האָסט דורכגעפירט זייער געבאָט אוֹן אַז דו האָסט מיך בא־צוווּנגען...

אוֹן זיי זענען, נאָך עטלעכע שעה בלאָנדזשען, אַרויס פון וואַלד, ווו זיי האָבן באַלד געפונען די לייבוועכטער פון כאַקאָן, וועלכע האָבן זיי כלומרשט געזוכט אוֹן — געפונען...

בולאַן איז, לויט די רייד פון אַלטן רופא דאָהאַבאַל, אויסגעהיילט געוואָרן פון זיין קרענק אוֹן ער איז שוין אַ מענטש גלייך מיט אַלע מענטשן, אוֹן מען האָט אים מער נישט געהיט, ער איז געווען פריי צו גיין ווּהין נאָר ער ווייל...

אַ פרייד איז אויפגעגאַנגען אין דער קעניגלעכער משפּחה, וועז בולאַן האָט אָנגעהויבן אַרויסווייזן מער פרומקייט, געגאַנגען יעדן טאָג אוֹן אַמאָל דריי מאָל אין טאָג אין טעמפּל פון סידהאַרטע אוֹן געוויכערט ווייטרויך, געבראַכט קרבנות, אָבער מיט די אויגן האָט ער געזוכט די שיינע „געטין“ סידהאַרטע, נאָך וועלכער ער האָט געבענקט מיטן גאַנצן פיבער פון זיין נשמה...

בולאַן האָט נאָך מער איינגעזען די נאַרישקייט פון געצנדינסט אוֹן ער האָט אָנגעהויבן חלומען וועגן דעם, ווי אַזוי צו באַפרייען זיך פון די דאָזיקע נישטי־קייטן אוֹן צעשמעטערן די שטיינערנע געטער פון זיין פאָטערס הויז.

www.libtool.com.cn

ווען ער איז אונטערגעוואקסן און ער האָט געדאַרפט חתונה האָבן און מען האָט אָנגעהויבן זוכן אַ ווייב פֿאַרן קרוינפּרינץ, האָט בולאַן זיך איינגעשפּאַרט, ווי נאָר ער האָט געקאָנט, אַז זיין ווייב וועט זיין די קליינע סידהאַרטע, וועלכע איך „האָב שוין באַמאַנט" אין וואַלד... דעמאָלט, ווען זי איז דורך אַ „באַפּעל" פון גאָט צו מיר געקומען...

וויפל די הויף־האַרן און דער פאָטער האָבן אים נישט אָפּגערעדט דערפון און געוואָלט איבערצייגן, אַז נישט גאָט האָט אים די קליינע סידהאַרטע אונטער־געשיקט, נאָר דאָס איז געווען דער איינפאַל פון פֿאַרשטאָרבענעם רופא דאָהאָ־באַל, פֿאַרפוילט זאָלן זיינע בייניער ווערן אין קבר... — האָט עס נישט געהאָלפֿן, און עס איז געפֿראָווען געוואָרן אַ קעניגלעכע חתונה, און די קליינע סידהאַרטע האָט געשיינט ווי זיבן זונען, און זי איז געווען די גליקלעכסטע פרוי אין דער וועלט, וואָס מען האָט זי אַריינגעבראַכט צו בולאַנען אין צימער און צו אים גע־זאָגט: „דאָ האָסטו דיין ווייב, טו מיט איר, ווי עס וועט דיר ווויילגעפֿעלן...

***

אָט דאָס אַלץ האָט זיך איצט דער כאַקאָן בולאַן דערמאָנט, שפּרייזנדיק אַראָפּ און אַרויף אין פּאַלאַץ, וואָס זיינע גרויסע פענצטער זענען אַרויסגעגאַנגען אויפֿן אָפּענעם זילבערנעם ים פון די כוזרים... עס איז אויפגעגאַנגען אין זיין געמיט גליק און צופֿרידנקייט. ער האָט ביי זיך שוין געהאַט באַשלאָסן צו וואָס פּאַר אַן אמונה ער זאָל זיך וועגן, אָבער פונדעסטוועגן האָט ער דאָס געוואָלט דורכפֿירן אָפּן פּאַר אַלעמען און אויסהערן די מיינונגען פון אַלע גלויבנס, צו וועלכע מען דינט ביי אים אין לאַנד...

ער האָט זיך אַנגומלט אויך וועגן דעם באַראָטן מיט זיין ווייב, דער קעניגין סידהאַרטע...

— דו זעסט דאָך אַליין איין די נאַרישקייט פון געצנדינסט, מיין טייערע!... האָט ער צו איר ווייך און צאַרט גערעדט, ווען זיי האָבן זיך געפונען איינע אַליין אין זייער טראָן־זאַל — מיר בעטן צו אַ שטייגערנעם גאָט, וואָס מיר באַשטעלן ביי אַ בעל־מלאכה. איז עמיצער רייך, האָט ער אַ גאָט פון מירמלשטיין, איז אייי־נער אָרעם, איז זיין גאָט אויסגעאַרבעט פון פשוטן קאַלך־שטיין... קאָן אַ שטיין דיר העלפֿן?

און די קעניגין, דאָס אַמאָל שיינע פּנימל, איצט אַביסל צעקנייטשט, טו־ליעט זיך מיט ליבע צום כאַקאָן בולאָן און ער דערמאָנט זיך אָן יענעם טאָג, ווען ער האָט זי דערזען אין וואַלד אַ נאַקעטע מיט שפּיזלדיקע פייער־גרינע אויגן... זי דערפילט מיט איר פרויען־אינסטינקט, אַז ער קוקט אויף איר איצט ווי ער האָט

www.libtool.com.cn
אויף איר געקוקט יענעם געדענקבאַרן טאָג אין פינצטערן וואַלד... און זי זאָגט צו אים:

— אַלמעכטיקער כאַקאָן, קעניג און הערשער איבער אַזוי פיל פעלקער, באַ־צווינגער פון לעבעדיק, ימים און טייכן!... האָסט אַזוי לאַנג געדינט צום גאָט פון דיינע עלטערן און עס איז דיר גוט געגאַנגען, האָסט מצליח געווען אין אַלע דיינע אונטערנעמונגען און דיין מלוכה געמאַכט פאַר אייגע פון די גרעסטע צווישן פעלקער. דאָס אַלץ אַדאַנק דעם זון־גאָט סידהאַרטע, וועמענס נאָמען איך טראָג... פאַרוואַרף דייגע אויסטערלישע רעיונות און גיי אין די וועגן פון אונדזערע אבות, און אין די זעלבע וועגן וועט אויך גיין אונדזער העלדישער זון, דער קרוינפרינץ קאַזאַר... האַרך מיך, אין נאָמען פון דעם טאָג, וואָס מיר האָבן זיך באַגעגנט און פאַרבונדן לעולם ועד...

בולאַן האָט אַ פאָטערלעכן שמייכל געטאָן, איר אַ גלעט געגעבן איבער די אַקסל און איבער די האַרטלעכע האָר, וואָס זענען אַמאָל אַזוי ווייך געווען ווי זייד, און געזאָגט:

— אַדאַנק דעם, וואָס איך האָב שוין דעמאָלט נישט געגלייבט אין די שטיי־נערנע געצן פון מיינע אבות, ביסטו איצט די קעניגין פון דער גרויסער כוזרי־שער אימפעריע. איך האָב געהערט אין מיין האַרץ אַ שטים פון דעם אומגעזעע־נעם גאָט, וואָס האָט מיך געהייסן אַזוי האַנדלען, ווי איך האָב געהאַנדלט... און אויך אונדזער זון קאַזאַר איז ווייט אַוועק פון צו גלייבן אין דעם ביז־איצטיקן געצנדינסט פון כוזרישן פאָלק. מיר זענען אַנדערש פון די באַרבאַרישע רוסן, וואָס האַלטן זיך נאָך אין זייערע ווילדע מנהגים. בלויז שלעכטע מענטש, ווי למשל, דער פּעגאַן באַרבאַל, האַלטן זיך נאָך אין אַזעלכע נאַרישע און נישטיקע צערעמאָניעס פון ברענענדן קרבנות צום שטיינערנעם גאָט און צו רויכערן וויירויך צו אים. זיי וויסן, אַז אונדזער זון קאַזאַר האָט ליב די שיינע אסתר, די טאָכטער פון יידישן רבין, ר׳ יצחק סאַנגורי... און זיין טאָכטער וועט קיינמאָל נישט חתונה האָבן מיט אַ געצנדינער... די קעניגין סידהאַרטע האָט איר קאָפּ אַרויפגעלייגט אויף בולאַנס ברוסט און געשוויגן.

אָבער נאָך אַ ווייל האָט זי אויפגעהויבן דעם קאָפּ און אירע גרינע דימענטן־אויגן האָבן דורכגעדרונגען דעם כאַקאָן און מיט אַ ווייכער מוטערלעכער שטים האָט זי צו אים אויסגערופן:

— ביסטו גרייט שוין אָנצונעמען דאָס יידישע גלויבן, אָן שום פריערדיקער באַטראַכטונג מיט די עלטסטע פון אונדזער לאַנד, מיט די כהנים פון דעם סיד־האַרטע־טעמפּל, מיט די האַרן פון דער מלוכה און מיטן פאָלק?...

דער כאַקאָן האָט אַ שמייכל געטאָן.

— איך בין נאָך נישט אינגאַנצן גרייט אָנצונעמען דאָס יידישע גלויבן,

www.libtool.com.cn

אייִדער איך באַקען מיך מיט די עיקרים פון זייער אמונה. וועז איך וועל באַ־
שליסן אָנצוגעמען דאָס ייִדישע גלויבן, וועל איך שוין דעמאָלט זיין אַ ייִד מיט
מיין גאַנצן האַרץ און איך וועל מוזן וויסן וועגן ייִדישקייט אַזוי פיל וויִ עס
וווייסט דער ייִדישער רבי, ר׳ יצחק סאַנגורי... — האָט ער געזאָגט — און איך
וועל אויך מיך באַראָטן מיט מיינע עלטסטע פון דער מדינה, מיט די האַרן און
ראַטגעבער, מיטן פאָלק. איך וועל אַלץ טאָן עפּנטלעך און גאָרנישט באַהאַלטן.
איך וועל אַפילו פאַרבעטן פאָרשטייער פון די אַנדערע צו מיר אונטערטעניקע
לענדער, די סלאָוון, די פּערסיער און די פיל אַראַבישע קליינע לענדער. זאָלז זיי
זיך צוהערן און צוזען, ווי ביי אונדז אין דער כוזרישער מלוכה איז אַלץ פריי און
יעדער קאָן טאָן, ווי ער אַליין פאַרשטייט...

— פאַרוואָס זאָלסטו בעסער גישט אָנגעמען די קריסטלעכע אמונה פון די
ביזאַנטיער?... — האָט די קעניגין סידהאַרטע געפרעגט — איך בין אַנומלט
געווען בעת זייערס אַ גאָטעסדינסט אין דער קירכע, בין איך פאַרבליפט געוואָרן
פון דער פאַרבנרייכקייט און דעם גלאַנץ פון זייערע רעליגיע־צערעמאָניעס.
פּראַכטפולע בילדער זענען אויף די וועגט אויסגעמאָלן און די שויבן פון זייערע
הויכע פענצטער זענען מיט אַזוי פיל קאָלירן און פּאַרבן באַצירט, און זייער תפילה־
טאָן איז אַזוי האַרציק, עס דרינגט אַריין אין דער נשמה און בויערט דורך דאָס
האַרץ... זיי האָבן מיך אַזוי פיין אויפגענומען, די קריסטלעכע גייסטלעכע, און זיי
האָבן מיך אַוועקגעזעצט אויבן־אָן...

— ווי קומסטו אַהין צו זיי אין דער קירכע? — האָט דער כאַקאַן מיט
שטוינען אין זיין קול געפרעגט.

— שוין עטלעכע מאָל האָט מיך דער פאָטער יאָהאַנעס געבעטן צו קומען
זען, ווי עס ווערט ביי זיי תפילה געטאָן צו גאָט... ער האָט אַזוי שיין געריידט
אויף אונדזער כוזרישן לשון און געמאָלן פאַר מיר אַ וועלט פול מיט פּראַכט און
שיינקייט, ווו נאָר גוטס און שלום וועט הערשן צווישן מענטשן. אַ סך פון די
אָנוועזנדיקע האָבן געווויינט, ווייל זיי זענען דורכגענומען געוואָרן מיט זיינע ריידז,
וואָס האָבן אויסגעזען צו קומען פון די טיפענישן פון זיין האַרץ...

— אָבער אויב מען האָט אַ פּאַלש האַרץ, קומען די ריידז פון דאָרט אויך
אַרויס פאַלש... — האָט דער כאַקאַן מיט אַ שמייכל באַמערקט.

— מיינסטו צו זאָגן — האָט די קעניגין סידהאַרטע אַ דערשטוינטע איבער־
געפרעגט — אַז די אַלע ריידז, וואָס דער קריסטלעכער פאָטער יאָהאַנעס האָט
געזאָגט, זענען פאַלש?

— חלילה!... האָט דער כאַקאַן געענטפערט, אַ גלעט טוענדיק איר איבערן
אָקסל — איך זאָג נאָר, אַז אויב מען האָט אַ פאַלש האַרץ, זענען די גוטע און
רירנדיקע ריידז אויך פאַלש... איך מיין עס קענן יעדן אָנדערן מענטש אויך...

www.libtool.com.cn

— און דער יידישער רבי?... — האָט די קעניגין געוואָלט וויסן.

— אויך דער יידישער רבי... אויב ער וואָלט געהאַט אַ פּאַלאַס האַרץ, וואָלטן אַלע זיינע רייד אַרויסגעקומען פּאַלש און באַטריגעריש... צום גליק אָבער איז דער יידישער רבי, ר׳ יצחק סאַנגורי, אייגער פון די אָרנטלעכסטע מענער, וואָס איך האָב ווען עס איז באַגעגנט ביי אונדז אין לאַנד... — האָט דער כאַקאַן מיט אַן ערנסטן טאָן אויסגערופן.

— זיין טעמפּל איז אָבער אַזוי אָרים... — האָט די קעניגין פּאָרגעזעצט — אַ קליין הייזעלע, קיין שום בילדער נישט אויף די וועגט, בלויז אַ שענקל, ווו עס ליגט אַ מגילה פון פּאַרמעט, פון וועלכער זיי לייענען שטענדיק אַרויס זייערע תפילות.

— אין דער דאָזיקער מגילה פון פּאַרמעט ליגט די גאַנצע חכמה פון דער וועלט, מיין טייערע... און סיי־ווי האָט זייער גאָט פיינט רייכטום, ער האָט ליב צו קומען אין אָרימע ווויבונגען. „מיין איז דאָס זילבער און מיין איז דאָס גאָלד, זאָגט גאָט פון צבאות״... — האָט געדרשנט זייער נביא חגי...

— קענסטו שוין אויך די רייד פון זייערע נביאים? — האָט מיט פּאַרוווּנדערונג די קעניגין געפרעגט.

— יאָ, דער רבי, ר׳ יצחק סאַנגורי, האָט באַווילליקט מיט מיר צו לערנען אין זיין פּרייער צייט פון זייערע נביאים, און די רייד פון זייער תורה רעדט צו מיין האָרץ מער ווי די לערעס פון די אַנדערע אמונות... — האָט בולאַן אַ פּאָר־טראָכטער געזאָגט... — איך האָב אויך געהערט די אויסטערלישע געשיכטע פון אברהם, ווי ער האָט צעשמעטערט די שטיינערנע געצן, וואָס זיין פּאָטער תרח האָט אויסגעאַרבעט מיט זיין האַנט און ער איז געווען דער ערשטער, וואָס האָט אַנגעהויבן צו דינען דעם אומגעזעענעם גאָט, וועלכער ווערט עד־היום אָנגערופן: דער גאָט פון אברהם...

— איז דאָך שוין טאַקע באַרבאַל גערעכט מיט זיינע רייד, אַז דו האָסט דיך אַנגעשטעקט מיט דעם גלויבן פון די יידן און דו פּאָראומווירדיקסט די אמונה פון אונדזערע עלטערן — האָט סידהאַרטע מיט טרויער אין איר שטים געזאָגט.

— גלייבסטו נאָך אַלץ, אַז אַ שטיינערנער גאָט קאָן העלפן אַ מענטש און געבן אים עצות ווי אַזוי אָנצופירן דאָס לאַנד?... — האָט זי דער כאַקאַן גע־פרעגט — וועסט זען וואָס פּאָר אַ סוף באַרבאַל וועט אין קורצן האָבן, ווייל ער גלייבט אין דעם שטיינערנעם אָפּבילד פון גאָט סידהאַרטע!...

— זעסטו דאָך, אַז אונדזער לאַנד איז געווואָרן גרויס און רייך, שטאַרק און מעכטיק אַדאַנק דעם, וואָס מיר האָבן געדינט צום ריכטיקן גאָט!... — האָט די קעניגין אַלץ נישט אָפּגעלאָזט.

דער כאַקאַן האָט זיך פּאַרקלערט איבער די דאָזיקע רייד פון זיין קלוגער קע־

www.libtool.com.cn

ניגין. ער האָט געזוכט די ריכטיקע וועגטער, וואָס זאָלן זי ענדלעך איבערצייגן אין דער נישטיקייט פון געצנדינסט.

אין דער רגע איז אין טראָן־זאָל פון כאַקאָן אַריינגעקומען זייער זון, דער קרוינפרינץ קאַזאַר. ער האָט אַוועקגעזעצט דעם פּאָטער אָן אַ זייט און אים עפּעס איינגעזעצט אין אויער. דאָס פּנים פון כאַקאָן איז אָנגעצונדן געוואָרן מיט אַ פּריידיק ליכט. ער האָט דעם זון אַרומגענומען און הויך אויפן קול האָט ער געזאָגט:

— פּאַר דער דאָזיקער גוטער בשורה, מיין זון, ווינטש איך דיר, אַז אַלץ צו וואָס דו שטרעבסט, זאָל אינגיכן מקוים ווערן...

— וואָס האָט פּאַסירט?... — האָט די קעניגין אַ בלאַסע אויסגעזעהן.

— דער פּעגאַן באַרבאַל האָט אויסגעטרונקען אַ בעכער מיט גיפט, און ער איז טויט!... ער האָט איבערגעלאָזט אויף אַ פּאַרמעט אַ געשריפטס, וואָס זאָגט, אַז דער יידישער גאָט האָט אים באַשטראָפט, ווייל ער האָט שלעכטס געטאָן צום רבין, ר׳ יצחק סאַנגורי... פּאַרן אויסטרינקען דעם סם האָט ער כסדר געזען דעם רבין פּאַר זיינע אויגן. ער האָט אויסגעזען ווי אַ ברענענדיקער מלאך, וועלכער האָט אים געשלאָגן מיט פייערדיקע ריטער. ער האָט געליטן גרויסע יסורים און ער האָט באַשלאָסן אויסצוטרינקען דעם בעכער מיט גיפט.

— דאָס איז דערפאַר, ווייל ער האָט זיך געהאַלטן אין זיין נאַרישן געצנ־דינסט!... האָט דער כאַקאָן צוגעגעבן מיט נצחון אין זיין טאָן.

די דאָזיקע נייעס האָט געווירקט אויף דער קעניגין ווי אַ דונער. די ידיעה, אַז דער פּעגאַן באַרבאַל האָט אויסגעטרונקען אַ בעכער מיט גיפט, האָט געמאַכט אַ שטאַרקן רושם אין דער הויפּטשטאָט באַלאַנגאַר און איבערן גאַנצן לאַנד.

מ׳האָט געוואַרט פּאַרשידנס וועגן דער דאָזיקער געשעעניש, מען האָט דער־מאָנט דעם שטרייט, וואָס דער פּעגאַן האָט אָנגומלט געהאַט אין טעמפּל פון גאָט סידהאַרטע מיטן כאַקאָן בולאָן, און אַז דער אויסגאַנג פון שטרייט האָט שוין דע־מאָלט אָנגעווויזן אויפן דאָזיקן מיאוסן סוף.

מ׳האָט אויך אָנגעהויבן שמועסן, אַז דער מיליטער־פירער אולבאַשי איז דערווייטערט געוואָרן פון כאַקאָנס הויף און מען זעט אים נישט מער אין זיין אומגעבונג. דערפאַר האָט טריומפירט דער צינזן־אויפמאָנער אָנושוריאָן, וועלכער האָט זיך איצט געפילט אויפן פערדל, און ער האָט דרייסט און שטאָלץ געטראָגן דעם קאָפּ אין דער הויך.

בכלל האָט זיך געשפּירט אין דער לופט, אַז עפּעס אויסערגעווייגלעכע זאָכן קאָן מען דערוואַרטן אין לאַנד. עס איז אויך אַרויס אין דער עפֿנטלעכקייט וועגן די צוויי אומגליקלעכע ליבעס: פון פרינץ קאַזאַר מיטן יידישן מיידל, די טאָכטער פון יידישן רבין, ר׳ יצחק סאַנגורי, און פון דעם יידישן מיליטעריש העלד, דעם

www.libtool.com.cn
באַזיגער פון די פּערסיער, עמרם, מיט זיין פלאַמיקער ליבע צום כאַקאַנס טאָכטער, די פּרינצעסין סולימאַ.

פּריער האָט מען וועגן דעם געשמועסט בחדרי־חדרים, מ׳האָט מורא געהאַט, אַז עס זאָל זיך עמיצער דערוויסן דערפון. שפּעטער האָט מען שוין געריידט אָפּן אין דער גאַס וועגן די דאָזיקע ליבעס, און מ׳האָט אַפילו פאַרבונדן דערמיט דעם טויט פון פּעגאַן באַרבאַל. אויף וועלכן מ׳האָט געמורמלט, אַז ער וויל חתונה האָבן מיט דער פּרינצעסין סולימאַ, כדי זיך מער צו פאַרזיכערן דעם טראָן נאָכן טויט פון כאַקאַן בולאַן. ער איז צוליב דעם געווען אַ דם־שונא דעם פּרינץ קאַזאַר, אין וועמען ער האָט געזען דעם שטאַרקסטן קעגנער און די ערגסטע שטערונג צו זיין ציל.

אָבער די אַלע מעשיות זענען נישט געווען אמת. דאָס האָט דער עולם געוואָלט גלויבן אַ באַרעכטיקונג פאַר זיין טויט און האָט דעריבער גלאָזט לויפן די פאַנטאַזיע...

אין באַלאַנגאַר האָט מען לעצטנס אויך געזען פיל אַנגעפאַרענע פּרעמדע מענטשן, מערסטנטיילס פון די צאַקלאַבישע שבטים. מען האָט געזען אַרומדרייען זיך מענער מיט גרויסע בלאָנדע בערד און אויף די קעפּ פוטערנע קוטשמעס און די בלויע וואַסערדיקע אויגן האָבן אומעטום אַרייַנגעבליקט, אַלץ האָבן זיי געוואָלט וויסן און אַלץ האָבן זיי געזען.

מען האָט געשמועסט, אַז דאָס האָט דער פּירשט אָלעג פון די רוסן אַרייַנגעשיקט כלומרשטע סוחרים, וואָס ווילן איינקויפן פאַרשידענע סחורות, וואָס די כוזרים אַרבעטן־אויס, אָבער אין דער אמתן זענען דאָס געווען שפּיאָנען, וואָס קוקן־אויס דאָס לאַנד, כדי צו זען ווי שטאַרק עס איז אין סאָלדאַטן, אין שפּיזן מיט שוועדן, און בכלל וואָס מען רעדט דאָ אין לאַנד.

דער כאַקאַן בולאַן האָט געווּסט וועגן דעם אַלעם, וויל זייַנע שפּיאָנען האָבן אים די אַלע ידיעות געגעבן צוגעשטעלט, און ער האָט באַפּוילן, אַז מען זאָל בויען גייַע פעסטונגען לענגאויס דעם טייך סמבטיון (דאָן). אייַנע אַזאַ פעסטונג איז אויפגעשטעלט געוואָרן אין דער שטאָט סאַרקעל, וואָס איז געווען אַזוי שטאַרק אין איר געבוי, אַז עס וואָלט אָנגעקומען אַ שונא זייַער שווער זי איינצונעמען.

די סלאַוון האָט פאַרדראָסן דער דאָזיקער פאַקט, וואָס די כוזרים בויען פעסטונגען בייַ זייַער גרענעץ, אָבער זיי האָבן גאָרנישט געקאָנט טאָן, וויל זיי האָבן גאָנץ גוט געהערט וואָס פאַר אַ מפּלה די פּערסיער האָבן געהאַט אין זייַער לעצטער מלחמה מיט די כוזרישע אַרמייַן.

אויך די ביזאַנטיער האָבן שטאַרק מורא געקראָגן פאַר דעם וואַקסנדיקן כוח פון די „באַרבאַרישע" כוזרים. זיי שפּרייַטן זיך אויס פון טאָג צו טאָג אַלץ וויייטער און וויייטער, אַזוי אַז זיי זענען שוין גאָר נאָענט פון זייַערע לענדער. אין

www.libtool.com.cn
ביזאַנטינישן קייסערלעכן הויף אין קאָנסטאַנטינאָפּאָל זענען פאַרגעקומען אַן אַ שיעור באַראַטונגען וועגן דער לאַגע אין כוזרים־לאַנד און דאָרט איז געפאַלן דער באַשלוס, אַז אויב מען קאָן די כוזרים נישט באַזיגן אויפן שלאַכטפעלד, דאַרף מען זיי באַזיגן גייסטיק. דאָס הייסט, מען דאַרף אויף זיי אַרויפצווינגען די קריסטלעכע אמונה און אָזוי אַרום אַריינגענעמען זיי אין שפאַן פון דער ביזאַנטי־שער קירך.

זענען טאַקע לעצטנס געקומען אַן אַ שיעור שליחים צום פאָטער יאָהאַנעס, אַז ער זאָל אָנוועגדן אַלע זיינע כוחות און זען איבערצוצייגן דעם כוזרישן כאַקאַן, אַז ער זאָל אָננעמען דאָס גלויבן פון ישו הנוצרי. דער פאָטער יאָהאַנעס, דער גייסטלעכער פון דער ביזאַנטישער קירך אין דער כוזרישער הויפטשטאָט באַ־לאַנגאַר, האָט זיך באַלד געזומען צו דער אַרבעט. ער האָט געהאַט עטלעכע געהיי־מע שמועסן מיטן כאַקאַן אַליין, דערנאָך, זענעדיק אַז עס העלפט נישט, ווייל דער כאַקאַן איז צו קלוג צו לאָזן זיך פאַנגען אויף דער וועגדקע פון זיינע שיינע רייד, האָט ער אַריינגענאַרט די קעניגין סידהאַרטע אין קירכע צו אַ גאָטעסדינסט.

ער און זיינע ראַטגעבער האָבן זיך געטראַכט אָזוי: דער כאַקאַן האָט זייער שטאַרק ליב זיין ווייב, און אויב זי וועט אַריינגעצויגן ווערן אין דער קריסטלע־כער עדה, וועט ער שוין נאָכגיין אַליין, ווי אַ שעפעלע, געצויגן פאַרן שטריקל...

עס איז פאַרשטענדלעך, אַז אויך די אַראַבער זענען נישט געזעסן מיט פאַר־לייגטע הענט. אויך זיי האָבן געוואָלט די גרויסע און מעכטיקע כוזרישע מלוכה האָבן אויף זייער זייט, און זיי האָבן געזומען צו הילף דעם נביא מאָכמעד.

די אַראַבער, די איינווינער פון כוזרישן לאַנד, וועלכע האָבן געבויט וואָס מער מעטשעטן אין באַלאַנגאַר און אין איטיל, ווי אויך אין אַנדערע שטעט פון דער גרויסער כוזרישער אימפעריע, האָבן די לעצטע צייטן אָנגעהויבן אייגצואָר־דענען גרויסע פייערלעכקייטן מיט פאַראַדן. מען האָט געשפילט אויף האָרנס, טראָמפייטן, געזעצט אין פויקן, איינגעאָרדנט טענץ און אָזוי געמאַכט, אַז יונגע בחורים פון כוזרישן פאָלק זאָלן זיך צוזאַמענקומען מיט אַראַבישע מיידלעך. מען פלעגט זיי אָנשיכורן מיט רייז־ווין און עס איז געקומען אין די אָוונטן צו אויס־געלאַסענע אָרגיעס. אָזוי אַרום זענען די יונגעלייט אַריינגעשלעפּט געוואָרן אין מאָכמעדאָנישע מעטשעטן און עס איז געקומען צו געמישטע שידוכים צווישן די ביידע פעלקער...

דער כאַקאַן האָט דאָס אַלץ צוגעזען און געשוויגן... ער האָט זיך פאַרשטאָנען אויף די כיטרע שטיק פון די קריסטן און די מאָכמעדאָנער. ער האָט געוואָרט אויף אַ גינסטיקן מאָמענט, ווען די פרוכט וועט זיין רייף, און אַליין אַראָפפאַלן פון ביימעלע...

נעכטן איז ווידער געווען ביי אים צו גאָסט דער פאָטער יאָהאַנעס, פון דער־

www.libtool.com.cn

ביזאַנטישער קירך. ער איז געקומען אויסגעשלייערט אין די שענסטע גייסט־לעכע מלבושים, אויסגענייט מיט גאָלד און פּורפּור, מיט אַ הויכן, רויטן הוט אויף זיין קאָפּ, כדי מיט דער פּאַרבנרייכקייט צו מאַכן אַן אייגדרוק אויפן כוז־רישן כאַקאַן.

אַ לענגערע צייט האָבן זיי ביידע געשוויגן נאָך דער ערשטער באַגריסונג. עס איז געווען די צייט, וועלכע די מענטשלעכע הערצער זענען מער אָפן און פיל־באַר. עס איז געווען דער צופאַלנדיקער בין־השמשות. אין דעם גרויסן זאַל, וווּ דער כאַקאַן האָט אויפגענומען דעם קריסטלעכן גייסטלעכן, זענען נאָך אַרומגע־קראָכן איבער די טייערע טעפּיכער די לעצטע רויטע שטראַלן פון דער פּאַרגייענ־דיקער זון. זייערע ביידנס פּנימער זענען געווען אָפּגעגאָסן מיט רויטקייט.

דער כאַקאַן האָט מכבד געווען דעם גייסטלעכן מיט רייז־וויין, פון וואָס יע־נער האָט זיך אָפּגעזאָגט צו געניסן. ער האָט געוואָלט האָבן אין דעם דאָזיקן אָוונט אַ קלאָרן קאָפּ און וויסן וואָס ער רעדט מיט דעם געצנדינער...

ערשט וועלן די טונקלקייט איז צוגעפאַלן, האָט דער פּאָטער יאָהאַנעס פּאַר־פירט דעם פּריער אויסגעפּלאַנטן געשפּרעך מיטן כאַקאַן בולאַן.

— איז דאָס טאַקע אמת, אַז דער פּעגאַן באַרבאַל איז באַגאַנגען זעלבסט־מאָרד, ווייל דו האָסט זיך אַנטקעגנגעשטעלט זיין עקשנות צו פאַרבלייבן ביים געצנדינסט? איך האָב געהאַט אַ שמועס מיטן פּעגאַן באַרבאַל עטלעכע טעג פאַר זיין אויסטרינקען דעם בעכער גיפט און ער האָט געדעדט מיט גרויס כעס און פאַרדראָס וועגן דיר, גרויסער כאַקאַן... — האָט דער פּאָטער יאָהאַנעס אַ חנפע געטאָן דעם כוזרישן הערשער מיטן טיטול „גרויסער כאַקאַן"...

— עטוואָס אמת איז דערין פאַראַן — האָט דער כאַקאַן פאַרזיכטיק געענט־פערט דעם קריסטלעכן גייסטלעכן — ער איז געווען זייער אַ צוריקגעשטאַנענער מענטש... ער האָט פיינט געהאַט צו טראַכטן אַנדערש, ווי עס האָבן געטראַכט אונדזערע אור־עלטערן מיט טויזנטער יאָרן צוריק...

— עס איז טאַקע צו לויבן דיינע רייד, גרויסער כאַקאַן...—האָט פאָטער יא־האַנעס מיט אַ ווייך קול, וואָס האָט זיך ממש ווי געבוימלט, געזאָגט צו בו־לאַנען — פון דיינע וועלטער, אויב איך האָב נישט קיין טעות, פיל איך אַרויס, אַז דו ווילסט יאָ אַנדערש טראַכטן ווי עס האָבן געטראַכט דיינע עלטערן...

— יאָ, איך טראַכט אַביסל אַנדערש... — האָט דער כאַקאַן קורץ אָפּגע־שניטן.

אַ דינער איז אַריינגעקומען און אין דער פּינצטער אַ פּרעג געטאָן דעם כא־קאַן, צי ער זאָל אַריינברענגען ליכט...

— מען דאַרף נישט קיין ליכט... — האָט זיך ביים פאָטער יאָהאַנעס אַרויס־געכאָפּט, נאָך איידער דער כאַקאַן האָט געזאָגט זיין מיינונג, און דערפילנדיק

www.libtool.com.cn

זיין נישט־טאקטישקייט, האָט ער זיך באַלד פאַרראָכטן — אויב דער גרויסער כאַקאַן ווייל, איז אדרבה!

— ניין, עס קאָן בלייבן אַזוי אין דער טונקלקייט... — האָט דער כאַקאַן באַפוילן דעם דינער און ער האָט אין דער פינצטער אַן איראָנישן שמייכל געטאָן.

— אויך מיר שטאַמען־אָפּ פון געצנדינער... — האָט דער גייסטלעכער וויי־טער געזויגן — אָבער גאָטס ליכט האָט זיך צו אונדז באַווּיזן אַ סך פריִער ווי צו אייך... און מיר האָבן אָנגענומען דאָס קריסטנטום נאָך מיט אַן ערך דריי הונ־דערט יאָר צוריק.

— וועלכער גאָט?... — האָט דער כאַקאַן אַ פרעג געטאָן, טאַקע נאָר ווי אַ געצנדינער קאָן פרעגן.

דער פאָטער יאָהאַנעס איז נישט געווען איבערראַשט. ער האָט אַ וויילע זיך באַטראַכט וואָס וויטער צו זאָגן דעם „בארבאר“...

— גאָט איז דאָ בלויז אייניער. דער, וואָס האָט באַשאַפן אַלץ אויף דער זועלט, די מענטשן, די חיות, די געוויקסן, הימל און ערד, די זון און לבנה און די שטערן...

— איז עס דער זעלבער גאָט, אין וועלכן עס גלייבן די ייִדן און די מאַכ־מעדאַנער?... — האָט דער כאַקאַן געפרעגט.

דער גייסטלעכער האָט זיך פאַרהוסט, נישט געוענטפערט באַלד אויפן אָרט. עס האָט געדויערט אַ שפּאָרע וויילע, אייִדער מען האָט פון דער פינצטערניש אַרויס דערהערט זיין צעכריפּעטע שטים...

— זיכער איז עס דער זעלבער גאָט... איך האָב דאָך דיר באַלד געזאָגט: איין גאָט איז בלויז דאָ... זיין פּראַכט איז פול אין דעם רוים פון דער וועלט... סיי די ייִדן, סיי די מאַכמעדאַנער און סיי מיר, די קריסטן, גלייבן אין דעם זעלבן גאָט. אָבער אַלץ ענדערט זיך אין דער וועלט. פונקט ווי פון אַ קליין ביימעלע וואַקסט אויס אַ גרויסער, ריזיקער בוים אַזוי איז אויך מיט דער אמונה... דאָס יידישע גלויבן איז צו אַלט... נישט מער צוגעפאַסט פאַרן היינטיקן מענטש. אונ־דזער משיח, גאָטס זון, ישו הנוצרי, האָט זיך געשטעלט פאַר זיין ציל אויסצו־טייטשן גאָטס לערע און זי מאַכן אָננעמבאַר פאַר די געצנדינער, וועלכע זענען צוגעווויגט פון טויזנטער יאָרן צו לעבן הפקר... וואָרים אַזוי ווי די ייִדן האָבן אויפגענומען גאָטס תורה, איז זי צו שווער פאַר דעם באַרבאַרישן מענטש...

— זענען דאָך די מאַכמעדאַנער געקומען נאָך שפּעטער... — האָט דער כאַ־קאַן אַריינגעוואָרפן אַ געדאַנק, וואָס האָט דעם קריסט אָנגעפּולט מיט שרעק און פּחד...

— אָבער זיי האָבן פאַלש אויסגעטייטשט... — האָט פאָטער יאָהאַנעס גע־זוכט זיך אָנצוכאַפּן פאַר אַ שטרוי...

www.libtool.com.cn

— פון וואַנען ווייס איך, אַז פאַלש?... — האָט דער כאַקאַן נישט אָפּ־געלאָזט.

— ווייל דער גאַנצער תנ״ך איז פול מיט פסוקים, וואָס ווייזן־אָן אויף אונ־דזער משיח ישו הנוצרי... אונדזער משיח שטאַמט־אָפּ פון הויז פון דוד, פון וועמען משיח דאַרף געבוירן ווערן... — האָט פאַטער יאָהאַנעס געפרעפלט און עס האָט זיך אין זיין טאָן געפילט אַביסל כעס.

— איך האָב אַ פֿאַרשלאָג — האָט דער כאַקאַן פלוצלינג אויסגערופן.

דערבייַ האָט דער כאַקאַן אַ פּאַטש געטאָן אין ביידע הענט און אַ דינער איז אַרייַנגעקומען.

— ברענג אַריין צוויי בעקנס מיט בוימאייל און צינד אָן די קנייטלעך!... — האָט ער געגעבן אַ באַפעל...

וועג דער דינער האָט די פאַראַרדענונג פון כאַקאַן אויסגעפירט און עס איז אין זאַל אַביסל פאַרטריבן געוואָרן די הויערנדיקע פינצטערניש, האָט דער כאַקאַן זיך ממש דערשראָקן: פאַר אים איז געזעסן דער פאָטער יאָהאַנעס אַ בלאַסער און די ליפּן האָבן ביי אים געציטערט פון צאָרן, וואָס ער האָט אין דער ליכטיקייט געזוכט אויסצובאַהאַלטן.

— וואָס פאַר אַ פֿאַרשלאָג?... — האָט דער גייסטלעכער געפרעגט, און אַ ציטער האָט אַרומגענומען זיין אויסגעדאַרט־אַסקעטיש פנים.

— האָסט אַליין געזאָגט, אַז גאָט איז דער זעלבער וואָס ביי די יידן, מאַכ־מעדאַנער און קריסטן... איך ווייס דעריבער נישט, וועלכע אמונה איז ליבער ביי גאָט, אפשר דיינע, אפשר דעם מאַכמעדאַנערס אָדער אפשר גאָר דעם יידס!...

— טאָ וואָס־זשע ווילסטו טאָן... גרויסער כאַקאַן?... — האָט פאָטער יאָ־האַנעס געשטאַמלט מיט די דינע ליפּן.

— איך וויל צונויפרופן די פאַרשטייער פון די דאָזיקע דריי אמונות און יעדער פון די פאַרשטייער דאַרף פרוווון מיך איבערצייגן אין דער בעסערקייט פון זיין גלויבן; און די אמונה, וואָס וועט בעסער רעדן צו מיין האַרץ און נשמה, די וועל איך און מיין פאָלק אַננעמען...

— זאָל זיין ווי דיינע ריידן!... — האָט דער קריסטלעכער גלח מסכים גע־ווען, אָבער ער איז ווייט נישט געווען אַזוי האַפערדיק, ווי וועג ר׳איז אַרייַנגעקו־מען צום כאַקאַן...

www.libtool.com.cn

קאַפּיטל אַכט

דער גרויסער וויכוח

וועז דער פּאָטער יאָהאַנעס האָט אין דער שפּעטער נאַכט פּאַרלאָזט דעם כאַקאַנס פּאַלאַץ, האָט בולאַן מיט אַן איראָנישן שמייכל זיך אויפגעשטעלט און פּאַרמאַכט הינטער אים די טיר. ער האָט אָנגעהויבן אַרומשפּרייזן איבערן גרויסן זאַל הין־און־צוריק און איבערגעטראַכט די אַלע רייד, וואָס זענען דאָ דורכן קריסט־לעכן פּאָרשטייער געוואָרן. ער האָט בפירוש אַרויסגעפילט, אַז פון דעם גייסטלעכנס מויל האָט גערעדט דער קייסער לעאָ פון ביזאַנץ, וועלכער האָט מיט אַלע כוחות געוואָלט אַריבערקריגן דעם מעכטיקסטן הערשער ביים שוואַרצן ים און ביים ים פון די כוזרים אויף זיין זייט. וועז דאָס וואָלט געשען, האָט דער קייסער פון ביזאַנץ געהאַט גאָר ווייט־גייענדיקע פּלענער.

ערשטנס, וואָלט ער אין משך פון אַ גאָר קורצער צייט באַקומען, מיטן כוח פון דער קירכע, די גאַנצע ממשלה אין זיין האַנט. ער וואָלט דעם כאַקאַן אַראָפּ־געזעצט אָדער אים גאָר געלאָזט דערמאָרדן און ער וואָלט געוואָרן דער הערשער איבער אַ ריזיק שטיק לאַנד, וואָס וואָלט ביזאַנץ געבראַכט אין שכנות מיט די סלאַווישע שבטים... אָט די דאָזיקע סלאַווישע שבטים זענען פאַר ביזאַנץ געווען אַ געשמאַקער ביסן און עטלעכע פרווון זענען שוין געהאַט געמאַכט געוואָרן אַרי־בערצוציען זיי אויף זייער זייט און מאַכן זיי פאַר קריסטן פון דעם ביזאַנטישן חדר... די ווילדע סלאַוון האָבן זיך אָבער נישט געלאָזט אַזוי לייכט צוימען, און זיי זענען געבליבן ביי זייער געצנדינסט.

דער כאַקאַן בולאַן האָט געווסט וועגן די ביזאַנטישע פּלענער פון זיינע שפּיאָנען, וואָס ער האָט געהאַט זיצן אין קאָנסטאַנטינאָפּאָל גופא. דעריבער האָט ער אַזוי איראָניש געשמייכלט נאָכן אַוועקגיין פון פּאָטער יאָהאַנעס.

— הייסט עס, אַז עס גייט אים נישט אַזוי שטאַרק אין אַריבערגעווינען מיך פאַר דער קריסטלעכער קירך און צוקריגן נאָך גלייביקע אין זייער משיח, ישו הנוצרי, ווי ער האָט געוואָלט מאַכן דעם אָנשטעל, נאָר גאָר פּשוט: אַרייַנצוזיען מיך אין דעם שטח פון זיין אימפּעריאַליסטישער פּאָליטיק... — האָט בולאַן צו זיך אַליין געדענקט און קלאָר געמאַכט די צילן פון דעם גייסטלעכנס באַזוך ביי אים אין פּאַלאַץ.

די אַראַבער האָבן מער אויפריכטיקער געמיינט מיט זייער וועלן באַאייב־

www.libtool.com.cn
פלוסן דעם כאָקאַן. זיי האָבן טאָקע גאַנץ איינפאַך געוואָלט דאָס כוזרישע פאָלק אַרונטערנעמען אונטער די הייליקע פליגל פון נביא מאַכמעד. ער האָט דעריבער צו זיי נישט געפילט אָזא ווידערווילן ווי צו די אָפּנאַרעריש קריסטן.

„זיי האָבן אָפילו מיין ווייב אַריינגענאַרט אין קירכע..." — האָט ער געכעסט זיך איצט אין דער שפּעטער נאָכט אויף זיין געלעגער — „זיי האָבן געמיינט, אַז דורך איר פאַרמיטלונג וועט עס זיי לייכטער אָנקומען"...

ער איז איינגעשלאָפן מיט אַ רויקן שלאָף. ער האָט געהאַט ביי זיך באַשלאָסן גאָר בקרוב צונויפצורופן אין פאָלאַץ זיינעם די פאָרשטייער פון די דריי אמונות, וועלכע זאָלן עפּנטלעך, אין דער אָנוועזנהייט פון פאָלק, אַרויסזאָגן זיך וועגן די עיקרים פון זייערע גלויבנס. זאָלן אַלע געצענדינער מיט זייערע אייגענע מוחות באַגעמען דעם אמת, און זאָלן זיי שפּעטער נישט זאָגן דאָס, וואָס דער אומגעקומענער פּעגאַן באַרבאַל האָט אַריינגעוואָרפן ווי אַ פונק אין אַ פּאַס פון שנאה: אַז דער כאָקאַן וויל פאַרראַטן די אמונה פון זייערע אבות...

אינמיטן דער נאַכט האָט זיך אָבער דער כאָקאַן אויפגעכאַפּט אַ דערשראָקענער, ער איז געווען אינגאַנצן אָפּגעגאַסן מיט אַ קאַלטן שווייס... ער האָט אַריבערגערופן צום בעט, אין וועלכן עס איז געשלאָפן די קעניגין סידהאַרטע, אָבער פון דאָרט איז קיין ענטפער נישט געקומען. ער האָט זיך אויפגעזעצט און אַרויסגעקוקט דורך דעם ריזיק־גרויסן פענצטער, וואָס איז אַרויסגעגאַנגען צום ים. עס איז געווען אַ פראַכטפולע לבנה־נאַכט. עס איז געווען אַזוי ליכטיק ווי בייטאָג. דער ים האָט זיך געזילבערט און געלויכטן ווי מיט דימענטיקע שיפן. ער איז צוגעגאַנגען צום פענצטער און זיך אַרויסגעבויגן. אַ קיל ווינטל האָט אים אַרומגענומען און גלאַשטשעט דאָס צעהיצטע פנים. ער האָט זיך נאָכאַמאָל געפּרווועט דערמאָנען דעם אויסטערלישן חלום, וואָס ער האָט געהאַט היינט ביינאַכט.

און ווען ער האָט זיך דערמאָנט, האָט די הויט אויף אים אָנגעהויבן צו שוידערן און צו רינצלען זיך. ער האָט לעבעדיק פאָר זיינע אויגן ווידעראַמאָל געזען דאָס זעלביקע בילד: אַ פייערדיקער מלאך איז געקומען אַראָפּצופליען פון הימל, ער איז געריטן אויף אַ פלאַמיקן פערד מיט פליגל און ער האָט געהאַלטן אַ גאָלד־גליאיקע רוט אין דער האַנט. דער מלאך האָט זיך דערנענטערט צו אים אויף זיין פערד און געזאָגט צו אים: „בולאַן, גוט איז דיין כוונה, אָבער דיינע מעשים זענען שלעכט!..." און ער איז פאַרשווונדן געוואָרן...

ער האָט אויפגעהויבן די אויגן, כדי צו זען ווו דער מלאך איז אַהינגעקומען, אָבער ער האָט קיין שפּור נישט געפונען נאָך אים. אַלץ אַרום איז געווען פינצטער, תוהו ובוהו, ווי איידער די וועלט איז באַשאַפן געוואָרן.

ווען ער איז איצט אַזוי געשטאַנען ביים פענצטער און באַוווּנדערט די ליכטיקייט פון דער לבנה־נאַכט, האָט זיך אים אויסגעדאַכט צו פאַרנעמען די זעל־

www.libtool.com.cn

ביקע וועלטער: „בולאַן, גוט איז דיין כוונה, אָבער דיינע מעשים זענען שלעכט!...“

— פאַרוואָס טו איך שלעכטע מעשים?... — האָט זיך דער כאַקאַן אַליין געפרעגט.

און ער האָט קיין ענטפער נישט באַקומען. ער האָט זיך אומגעקוקט אויף אַלע זייטן. עס איז געווען שטיל אַרום ווי פאַר ששת ימי בראשית. קיין לעבעדיק נפש איז נישט געווען אַרום, אַפילו קיין פישטש פון אַ פויגל איז נישט געווען צו הערן.

— אפשר חלום איך נאָך?... — האָט זיך בולאַן געפרעגט.

ער האָט אָנגעריבן זיין לייב, אַ קוק געטאָן צום בעט, ווו עס האָט רעגלמעסיק געאָטעמט זיין קעניגין. אינדרויסן האָט דער ים געבלישטשעט קעגן דער לבנה און די שטילע כוואַליעס האָבן רויק געוואַשן דעם ברעג. דאָס זאַמד איז געלעגן גלאַטיק און געהאַט איבער זיך אַ בלוי־גרינלעכע פאַרב, געמישט מיט זילבער.

— ניין, עס איז נישט קיין חלום. עס איז דער וואָרער אמת...

און ער האָט זיך פאַרטראַכט וועגן זיינע „שלעכטע מעשים“...

„אפשר טו איך שלעכט, וואָס איך הער מיך נאָך צו צו די רייד פון קריסטן און מאַכמעדאַנער?... און אפשר טו איך שלעכט, וואָס איך גיי נאָך יעדן טאָג אין טעמפל פון גאָט סידהאַרטע און רויכער צו אים ווירויך און ברענג צו אים קרבנות?... אָבער ווי קאָן איך דען אַנדערש טאָן?... דאָס אומוויסנדיקע פאָלק וואָלט דאָך מיך פאַרשטייגט, ווען איך טרעט מיטאַמאָל אַרויס קעגן געצנדינסט, צו וועמען די כוזרים דינען שוין זינט פיל הונדערטער, אויב נישט טויזנטער יאָרן...“

און ער האָט אָנגענומען אַ באַשלוס:

— מאָרגן וועל איך שיקן רופן דעם קלוגן רבין, ר' יצחק סאַנגורי, און ער וועט מיר געבן אַ ריכטיקן ענטפער. עס האָט שוין זייערס אַן עלטערן־זיידע פותר־חלום געווען צו אַ קעניג... דאָס איז געווען יוסף דער זון פון זייער פאָטער יעקב, וועלכער האָט פותר־חלום געווען צו פרעה מלך מצרים און ער האָט דערמיט געראַטעוועט זיין לאַנד פון הונגער...

ביי דעם געדאַנק האָט זיך זיין פנים אויסגעלייטערט און אַ רויקייט איז אין־בער אים געקומען. ער האָט זיך צוריק אַריינגעלייגט אין בעט און נאָך אַ ווייל געשפּונען זיינע געדאַנקען, ביז ענדלעך איז אים דער שלאָף בייגעקומען און ער איז פאַרזונקען אין אַ טיפן פינצטערן תהום...

**
*

www.libtool.com.cn

אַן אויפרודער איז געקומען אין דער שטאָט באַלאַנגאַר און אין די שכנות־דיקע שטעט ביים ברעג פון כוזרישן ים. אַלע האָבן זיך מיט נייגער צוגעהערט צום רוף פון דעם אָפיציעלן ממונה פון כאַקאַנס הויף אויף צונויפצורופן דאָס פֿאָלק, וועלכע האָט זיך געהאַנדלט וועגן זייער אַ וויכטיקן ענין...

דער הויף־באַאַמטער, אַ הויכער, אַ דאַרער, מיט אַ קליין שיטער בערדל, און אַ קוויטשיק קולכל, איז אַרומגעגאַנגען איבער די גאַסן פון דער הויפטשטאָט באַלאַנגאַר און געזאגט אין אַ ריזיקער פויק, וואָס ער האָט פאַר זיך געטראָגן. דער עולם האָט זיך געזאַמלט אַרום אים, ווי נאָר ער האָט זיך באַוויזן ערגעץ און אָפּגעשטעלט זיך, כדי איבערצוגעבן דעם לעצטן רוף פון כאַקאַן בולאַן.

— איינווינער פון כוזרים־לאַנד!... — האָט ער געשריגן אויף זיין קוויטשיקן קול — הערט־אויס און פאַרנעמט די רייד פון אונדזער הערשער, דעם גרויסן כאַקאַן בולאַן!... אַ וווּנדערלעכן חלום האָט אונדזער הערשער געהאַט לעצטע נאַכט, און אַ שטים פון גאָט האָט אים געלאָזט וויסן, אַז ער זאָל צונויפרופן אַלע זיינע אונטערטאַנען אין דעם ריזיקסטן זאַל פון זיין פאַלאַץ, כדי זיי זאָלן אויסהערן אַ גאָר גרויסע און וויכטיקע בשורה...

דער עולם האָט זיך אַנגעהויבן דרענגען אַרום דעם פויקער און אים געפרווט שטעלן פאַרשידענע קשיות און פראַגן, אָבער דער באַאַמטער פון קעניגלעכן הויף האָט געהאָט דערויף איין ענטפער: „אָט דאָס, וואָס איר האָט געהערט, דאָס איז אַלץ וואָס איך וויס. דאָס איבעריקע וועט איר שוין געווויר ווערן מאָרגן אין דעם גרעסטן זאַל פון כאַקאַנס פאַלאַץ, ווהין עס זענען אויך פאַרבעטן געוואָרן די פאָרשטייער פון אַלע דריי אמונות: דער פאָטער יאָהאַנעס, פון דער ביזאַנטישער קירך; דער מופטי סולימאַן, פון דעם מוסולמענישן מעטשעט און ר' יצחק סאַנגורי, דער רבי פון דער יידישער קהילה...“

דער המון איז געבליבן שטיין פאַרגאַפט און נישט אַנגעהויבן צו וויסן, וואָס צו דענקען וועגן דעם.

טייל האָבן די זאַך פאַרבונדן מיטן טויט פון פּעגאַן באַראַאַל, וועלכער האָט אויסגעטרונקען דעם בעכער גיפט, און דאָס איז געקומען קורץ נאָכדעם, ווי ער האָט געליטן אַ דורכפאַל אין טעמפּל בעת אַ וויכוח מיטן כאַקאַן בולאַן...

טייל האָבן געזאָגט, אַז דאָ האַנדלט זיך וועגן אַ נייער מלחמה מיט די אַראַבער, וועלכע קאָנען זיך נישט שענקען די מפלה, וואָס זיי האָבן אַריינגעכאַפּט מצד דעם קרוינפרינץ קאַזאַר און דעם יידישן קריגספירער עמרם...

— מען וועט אונדז איינטיילן יעדן איינעם צו קרוג רייז־ווײַן און שמעקעדיקע געמורמלט אין דער שטיל...

— דאָס האָט גאָר צו טאָן מיט דער חתונה פון פרינץ קאַזאַר מיטן יידישן מיידל, די טאָכטער פון רבי יצחק סאַנגורי!... — האָבן אַנדערע געפרווט טרעפן

www.libtool.com.cn

— מען וועט אונדז איינטיילן יעדן איינעם צו קרוגן רייז־וויין און שמעקעדיקע געבעקס...

יעדנפאַלס האָט זיך געקאָכט אין דער שטאָט און מען האָט גערעדט אין די גאַסן, מען האָט זיך געאַמפּערט אין די שטובן און מתווכח געווען אין טעמפּל פון דעם גאָט סידהאַרטע...

די פאַרשידענע שליחים פון די פרעמדע לענדער זענען אַרומגעגאַנגען און זיך געסודעט: אַוודאי אַ פרישער אָנפאַל אויף עמיצנס לאַנד, מען מוז שוין וועגן דעם צו וויסן טאָן דעם קייסער לעאָ אין ביזאַנץ!...

— מען דאַרף אַוועקשיקן אַ ספּעציעלן שליח קיין פּערסיע... — האָט געזאָגט דער פּערסישער שליח, וועלכער איז געווען נידערגעשלאָגן צוליב דער אַנומלטיקער מפּלה, וואָס זיין לאַנד האָט געליטן.

אומרויק איז געווען דער פּאָטער יאָהאַנעס; האָפענדיק איז געווען דער מופטי סולימאַן... ער איז געווען מער ווי זיכער, אַז דאָס האָט צו טאָן מיט דעם געשפּרעך, וואָס ער האָט אָנומלט געהאָט מיטן כאַקאַן בולאַן, און יענער איז געווען זייער צוגעלאָזן צו אים...

וועז דער כאַקאַן האָט זיך דערינערט וועגן באַזוך פון מופטי סולימאַן ביי אים אין פּאַלאַץ, האָט ער נישט געקאָנט באַהאַלטן דעם שמייכל, וואָס האָט זיך אַ גליטש געטאָן איבער זיין קיילעכדיקן פּנים...

דאָס איז געווען אין אַ פּריזן מאָרגן, וועז דער כאַקאַן איז נאָך געלעגן אין בעט און קוים זיך געהאָט אָפּגעשאָקלט פון זיינע קאָשמאָרנע חלומות, האָט מען אים אָנגעמאָלדן, אַז דער מופטי סולימאַן פון דער מוסולמענישער עדה אין באַלאַנגאַר וויל אים זען.

„וואָס עפּעס אַזוי פרי?...“ — האָט דער כאַקאַן בולאַן געטראַכט, אָבער ער האָט אים פונדעסטוועגן געהייסן אַרייַנשיקן.

— סאַלום אַלעיקום!... — האָט דער מוסולמענישער גייסטלעכער אויסגערופן, צולייגנדיק זיין האַנט צום האַרץ, דערנאָך צום שטערן און ווידעראַמאָל צום האַרץ — איך בין געקומען דיך באַגריסן צו דיין נצחון איבער דעם פּעגאַן באַאַל. מיט זיין טויט איז אַוועק אַ שטיק פינצטערניש אין דיין לאַנד, און דיין ליכטיקער חסד וועט נאָך מער באַשיינען דאָס מעכטיקע פאָלק פון די כוזרים...

אַזוי זענען אַוועק אַ שיינע פּאָר מינוט אויף די חניפּהדיקע וווּנטשן און באַגריסונגען, נייגן זיך און בוקן זיך ביז דער ערד מצד דעם מוסולמענער. וועז ער האָט שוין ענדלעך געהאַט פאַרענדיקט דעם צערעמאָניאַל, איז ער געבליבן שטיין ווי עפּעס אַן אַרויסגעשטעלטער נאָר און געקוקט אַרום זיך מיט זיינע כיטרע אויגן אויף גענאָרט, אַז דער כאַקאַן זאָל אים נענטער פּאַרבעטן צו זיך אויף פּאַרלייגן אַ שטול צום זעצן. אָבער וועז דאָס האָט געדויערט עטלעכע רגעס מער ווי ער האָט

www.libtool.com.cn

דערוואַרט, האָט דער מופטי זיך דערפילט אומבאַקוועם און האָט אַ פאַרשעמטער אַ הוסט געטאָן.

— אָ, יאָ... — האָט דער כאַקאַן אויסגערופן — וואָס האָט דיך, הייליקער מאַן, געבראַכט אַזוי פרי צו מיר?...

דעם מופטי איז געפעלן געווארן, וואָס דער כאַקאַן רופט אים אָן „הייליקער מאַן", כאָטש אַליין איז ער אַ געצנדינער, און ער איז געווארן אַביסל האָפערדיקער ביי זיך און ווי אַ שטראַל וואָלט איבער זיין פנים אַדורכגעשוועבט, האָט ער זיך באַרויקט און צוגעטרעטן צום ענין.

— המ... איך האָב געהערט וועגן דעם שטרייט, וואָס איז אין אייער טעמפל פאַרגעקומען צווישן דיר און דעם פּגאַן באַרבאַל — האָט דער מופטי סולימאַן ענדלעך אַרויסגעשטאַמלט — מיר האָבן דערפון געדרונגען, אַז דער חסד פון גאָט האָט געטאָן אַראָפּנידערן אויף דיר, גרויסער כאַקאַן, און געעפנט דיינע אויגן אויף דער נישטיקייט פון געצנדינסט. דאָס האָט אונדזער עדה פון פרומע מוסולמענער גרויס הנאה פאַרשאַפט און מיר האָבן אייגנעזען, אַז דיין דעה איז כמעט פונקט ווי אונדזער דעה... דו גלייבסט אין אַ העכערער געטלעכער קראַפט, וואָס האָט באַשאַפן די וועלט, דעם מענטש און די חיות און געוויקסן; עס איז דיר בלויז אפשר אומבאַקאַנט די געטלעכע שליחות פון אונדזער נביא מאַכמעד, וואָס איז געקומען אויף אונדזער זינדיקער וועלט, כדי זי אויסצולייזן פון שלעכטס, זינד און אומגליק. ער איז דער אייניציקער, וועלכער האָט געווּסט ווי אויסצוטייטשן די תורה, וואָס איז געגעבן געווארן צו משהן אויפן באַרג סיני. אָט די אַלע אויסטייטשונגען געפינען זיך אין דעם הייליקסטן פון אַלע ביכער, אין קאָראַן, וואָס איז געשריבן אויף אַראַביש, די הייליקע שפּראַך פון די גלייביקע מוסולמענער. מן־הסתם איז דיר באַקאַנט, און אויב עס איז דיר נישט באַקאַנט, האָב איך דעם גרויסן כבוד דיר דאָ אויפן אָרט קלאָר צו מאַכן, אַז די אַלע, וועלכע גייען אין די וועגן פון אייביקן גאָט און זיין נביא מאַכמעד, וועלן זוכה זיין צו קומען אויף יענער וועלט גלייך אין גן־עדן, וווּ עס וועלן נישט פעלן קיין גוטע שפּייז און טייערע וויינען און דער עיקר — אַ סך שיינע פרויען...

ביי די לעצטע וועדטער האָט דער מופטי סולימאַן אַ וויש געטאָן מיט דער האַנט זיין לענגלעך פנים מיט דער שפּיציקער ווייסלעכער באָרד און באַלעקט זיך מיט דער צונג, ווי ער וואָלט שוין איצט הנאה געהאַט דערפון, וואָס ער וועט אויף יענער וועלט האָבן אַ סך שיינע פרויען...

דער כאַקאַן בולאַן האָט אים מיט קיין וואָרט נישט איבערגעריסן, נאָר געלאָזט אַנגיין מיט זיין לאַנגער רעדע וועגן מאַכמעדן און זיין הייליקן קאָראַן. ער האָט אים געקוקט גלייך אין די אויגן אַריין און עס האָט זיך דעם מופטי אויסגעוויזן, ווי דער כאַקאַן שלינגט זיינע וועדטער, ווי אַ דורשטיקער אין דער הייסער

www.libtool.com.cn

מדבר שלינגט אַ קילן טרונק וואַסער. ער איז דערפאַר געווען זייער שטאַרק צו־פרידן, עס האָט זיך אים אויסגעוויזן, אַז ער האָט שוין דעם כוזרי געווינען אויף זיין זייט און ער האָט צו פאַרצייכענען אַ גרויסן נצחון פאַר אַללאַ און זיין נביא מאַכמעד. ער האָט דעריבער מיט נאָך מער אייפער פאָרגעזעצט:

— גרויסער און איידעלער כאַקאַן!... איך בין גליקלעך, וואָס איך לעב אונ־טער דער שוץ פון דיין גרויסן חסד אין דעם מעכטיקן לאַנד פון דעם כוזרים־פֿאָלק. איך וועל נאָך היינט אַוועקגיין אין אונדזער מעטשעט און מתפלל זיין פאַר דיין געזונט און פאַרן געזונט פון דיין זון, דעם יורש עצר, דעם פרינץ קאַזאַר און פאַרן געזונט פון דיין ליבנסווירדיקער פרוי, דער קעניגין סידהאַרטע, וואָס וועט זיכער אין די נאָענטסטע טעג פאַרבייטן איר נאָמען אויף איינעם פון אונ־דזערע הייליקע, ווייל סידהאַרטע דערמאָנט דעם געץ פון דער זון סידהאַרטע, אין וועלכן דו גלייבסט נישט מער...

דער כאַקאַן האָט אים אויף דעם פֿלאַץ איבערגעריסן:

— דו טאָרסט נאָך דערווייל נישט לעסטערן מיין גאָט, ווייל איך האָב אים נאָך נישט פאַרלאָזן... אמת, איך בין זינט אַ לאַנגער צייט שוין פאַרזונקען אין מחשבות און איך טראַכט וועגן דעם מהות פון דער וועלט־באַשאַפונג. מיינע רעפֿיונות זענען פול און איינציק אָפּגעגעבן בלויז צו דער גרויסער קרֿאַפֿט, וואָס פֿירט אָן מיט דער וועלט. איך וויס נאָך נישט לעת־עתה, וועלכע פון די דריי רעליגיעס, וועמעס גלייביקע עס באַווונדערן מיין לאַנד, איך זאָל אָננעמען. דער־וויל דין איך נאָך צום גאָט פון מיינע אָבות און נאָך היינט וועל איך ברענגען אַ קרבן צו אים און פרעגן ביים הימל, וווהין איך זאָל זיך וועגדן, ווייל אָן אויס־טערלישן חלום האָב איך געזען און ס׳האָט מיר געזאָגט אַ געטלעכע שטים, אַז מיין כוונה איז גוט, אָבער מיינע מעשים זענען שלעכט...

די אויגן ביים מוסולמענישן גייסטלעכן האָבן אויפגעלויכטן און ער האָט זיך אָנגערופן:

— חלילה פון מיר צו לעסטערן דעם גאָט, אין וועמענס גלויבן דו ביסט אויפגעצויגן און צוגעווינט געווארן, אָבער וועסט מיר דערלויבן צו זאָגן נאָך איין וואָרט און איך וועל אַוועקגיין. איך וועל דיך איבערלאָזן, כדי זאָלסט ביחידות אַריינטראַכטן אין מיינע רייד און זען, אַז די גערעכטיקייט איז בלויז ביי מיר. ׳אָס הייסט, אין מיין גלויבן אין איסלאַם. אָט וואָס איך ווייל דיר זאָגן: דיין חלום איז דיר געווויזן געווארן דורך אונדזער הייליקן נביא מאַכמעד, ער האָט געזען דיין פיין, דיינע רוחניותדיקע יסורים און ליידן, וואָס דו גייסט אַדורך, און ער האָט זיך צו דיר באַוויזן און געווארנט: דיין כוונה איז אַ גוטע, ווייל דו ווילסט פאַרלאָזן דעם געצנדינסט... דיינע מעשים זענען שלעכט, ווייל דו זינקסט נאָך אַלץ אין דער זעלבער עבודה זרה און קאָנסט נישט צוקומען צום ריכטיקן

www.libtool.com.cn

הייליקן קוואל... ווארט נישט לענגער, קום און שטעל דיך אונטער די פליגל פון איסלאם אוז וועסט נאכן טויט גלייך אנקומען אין גן־עדן, וועסט האבן פיל גוטע שפייז, די טייערסטע ווייבער און א סך, א סך שיינע פרויען...

בולאן האט זיך מער נישט געקאנט צוריקהאלטן און א שמייכל געטאן. אין דעם דאזיקן שמייכל איז געלעגן אזוי פיל ווידערווילן, אפלאכערישקייט און אי־ראניע, אז דער מוסולמענער האט עס דערפילט, און ער איז בלאס געווארן.

א ווייל איז ער געבליבן זיצן ווי געליימט אויף דער שטול, וואס איז ג׳שטאנען לעבן כאקאן בולאן. פון זיין האלדז האט קיין שום טאן זיך נישט ג׳קאנט ארויסרייסן. אלץ איז ווי פארשטומט געווארן אין אים. ער האט דעם כאקאן אנגעקוקט מיט ברייט־גועפנטע אויגן, אין וועלכע עס האט א פינקל געטאן א פערלדיקע טרער. די ליפן האבן ביי אים צעציטערט און א נערוועזער צוק האט זיך ווי א בליץ א שלענגל געטאן איבער זיין פנים. ער האט זיך אויפגעשטעלט, אנגעקוקט דעם כאקאן, ווי ער וואלט נאך געווארט אויף א טרייסטנדיק ווארט, וואס זאל אים געבן האפענונג, אז אלע זיינע רייד זענען נישט געווען ארויסג׳־ווארפן סתם אין דער לופט ארײַן...

דער כאקאן האט באוויליקט און אים געזאגט דאס דאזיקע ווארט:

— איך האב אויסגעהערט דיינע רייד, פונקט ווי איך האב אויסגעהערט די רייד פון ביזאנטישן גלח און פונקט ווי איך האב פארנומען די רייד פון ידישן רבין, וועלכער „גלייבט אויך" אין תורת־משה... — דאס ווארט „גלייבט אויך" אונטערשטרייכנדיק מיט אראניע — און איך האב באשלאסן צו רופן אין קורצן א פארזאמלונג פון פאלק, אויף דער דאזיקער פארזאמלונג וועל איך פארבעטן די פארשטייער פון די אלע דריי אמונות און איך וועל אייך אלעמען לאזן רעדן, און וואס ס׳וועט ווילגעפעלן ווערן מיין פאלק, מיינע ראטגעבער און מיר אליין — די דאזיקע אמונה וועל איך און מיינע מיט־מענטשן אננעמען...

— זאל זיין ווי דו זאגסט!... — האט דער מופטי סולימאן אויסגערופן און ווידעראמאל זיך אנגעהויבן פארנייגן און בוקן, צולייגנדיק די האנט צום הארץ, צום שטערן און ווידעראמאל צום הארץ און איז הינטערווייל־עכטס ארויסגעגאנגען.

— א סך, א סך שיינע פרויען וועל איך האבן אין גן־עדן... — האט דער כאקאן איבערגעחזרט די רייד פון דעם מוסולמענער... — אויב דאס איז אמונה, מיט וואס שיידט זי זיך אונטער פון מיין געצנדינסט?...

און טאקע אין אט דעם זעלבן טאג האט דער כאקאן געגעבן די פארארדע־נונג צום באאמטן פון זיין הויף, ער זאל ארויסגיין איבער דער שטאט מיט פויק און טאץ און געבן צו וויסן, אז עס וועט ערפון א גרויסע פארזאמלונג פון גאנצן פאלק, וויפל מענטשן עס וועלן נאר קאנען ארײַן אין פאלאץ, אזוי פיל זאל מען ארײַנלאזן. די פארזאמלונג דארף זיין אפן פארן גאנצן פאלק, מיר זענען פרייע

www.libtool.com.cn

און ערלעכע מענטשן, מיר האָבן פֿאַר קיינעם נישט קיין מורא און מיר דאַרפן זיך נישט באַהאַלטן מיט אונדזערע מחשבות, ווייל גאָט ווייסט אַלע מענטשלעכע געדאַנקען...

אָט דעם לעצטן רעיון האָט ער נאָכגעזאָגט, וואָס ר' יצחק סאַנגורי האָט אים אַנומלט אין אַ געהיימען געשפּרעך ציטירט אַ פּסוק פון תהילים: „ה' יודע מחשבות אדם"... גאָט ווייסט דעם מענטשנס געדאַנקען...

נאָך דעם דאָזיקן באַשלוס איז דעם כאַקאַן בולאַן לייכטער געוואָרן אויפן געמיט. ער האָט געפילט, ווי אַ גרויסער עול איז אים אַראָפּ פון זיינע פּלייצעס. אַן עול, וואָס האָט געהויערט אויף אים זינט די יינגסטע יאָרן זיינע און ער האָט זיך נישט געקאָנט קיין עצה געבן דערמיט...

ער איז אַרויס אינדרויסן, דערנענטערט זיך צום ברעג פון ים, וואָס איז איצט געלעגן אַזוי שטיל און פֿאַרקלערט, גלייך ווי דאָס וואָסער וואָלט אויך אָנטייל גענומען אין זיינע טראַכטונגען... קיין מינדסט ווינטל האָט נישט געבלאָזן, ווי די וועלט וואָלט דעם אָטעם אייגנהאַלטן פֿאַר דער גרויסער געשעעניש, וואָס גייט פֿאָסירן אין זיין לאַנד.

— וועלן מיר מיינע אבות מוחל זיין?... האָט ער געפרעגט ביי זיך אַליין, דערנאָך האָט ער זיך געוועלדט צום ים פון די כוזרים, ווי דער ים וואָלט געווואָסט דעם באַשייד פאַר זיינע מאַטערנישן...

„זיי וועלן מוחל זיין, זיי וועלן מוחל זיין... ווייל אין מיר ריזלט דאָס בלוט פון אַלע אָבות, זינט דער כוזרישער שבט איז אויף דער וועלט געקומען, און אויף מיר איז געפאַלן דער הייליקער חוב זיך צו באַפרייען פון דעם געצנדינסט, וואָס איז נישטיק און נאַריש..."

און ער איז געוואָרן אַזוי רויק, ווי עס איז איצט רויק דער ים, קיין ווינטל האָט נישט אַ בלאָז געטאָן, קיין בלעטל אויף אַ בוים האָט זיך נישט אַ באַוועג געגעבן, ווייל גאָר גרויסע זאַכן גייען געשען. ער האָט געפילט דאָס זעלבע, וואָס די יידן האָבן געפילט אין די שלשת ימי הגבלה, איידער זיי זענען געגאַנגען נעמען די תורה אויפן באַרג סיני...

***

ענדלעך איז אַנגעקומען דער גרויסער טאָג. דאָס איז געווען אין ראש חודש אלול. די זון האָט נאָך גאַנץ שטאַרק געבאַקן, דער בלויער הימל איז אַזש ווייס געווען פון צעהיצטקייט און איבערן ים האָט זיך אויפגעהויבן אַ מילכיקער, מיט זילבער־שטראַלן דורכגעוועבטער נעפּל, וואָס איז מיט יעדער צוגעקומענער שעה פונאַנדערגעבלאָזן געוואָרן און ס׳איז געבליבן בלויז אַ הייסע בלוי־דורכזיכטיקע לופט.

www.libtool.com.cn

פון אַלע זייטן האָבן זיך געצויגן מענטשן אין די הונדערטער אין דער ריכטונג פון כאַקאַנס פאַלאַץ. אין די פאַרשידנפאַרביקסטע קליידער אָנגעטאָן זענען געגאַנגען מענער, פרויען און קינדער. אַלע האָבן געריעדט און אויסגעטייטשט די אויסערגעווייניקעכע געשעענישן: דער כאַקאַן רופט צוזאַמען די פאָרשטייער פון אַלע דריי אמונות, וועמענס גלייביקע עס ווינען אין דעם לאַנד פון די כוזרים. זיי וועלן פאַר אַלעמען אין די פנימער, נישט פאַרהוילן פון עמיצנס אויגן, רעדן וועגן זייער גלויבן, וועגן גאָט, וואָס האָט באַשאַפן די וועלט. די מענטשן אַליין, אויב זיי וועלן פאַרלאַנגען, וועלן זיי קאָנען שטעלן פאַרשידענע שאלות און זיי וועלן קריגן אַן ענטפער. אַפילו דער כאַקאַן אַליין וועט אָנטיילנעמען אין דעם גרויסן וויכוח, אויך זייַנע ראַטגעבער וועלן זייער וואָרט קאָנען זאָגן, און דעמאָלט קאָן מען דערוואַרטן גאָר גרויסע געשעענישן.

אָ מיסטעריעזער סוד איז געלעגן אויסגעאָסן אויף אַלעמענס פנימער. די אויגן האָבן בלינד געבלאָנדזשעט אין דער לופט אוּן געזוכט אַ פאַרענטפערונג פאַר דער פלוצלינגער פאַרזאַמלונג, וואָס דער כאַקאַן האָט איינגערופן. פאַרגאַפּט אוּן נישט קאָנענדיק זיך איינע די אַנדערע געבן קיין גענוגענדיקן ענטפער, זענען אויך אַרומגעגאַנגען די פרעמדע שליחים פון די פאַרשידענע פעלקער, וואָס פלעגן זיך שטענדיק געפינען אין דער כוזרישער הויפטשטאָט באַלאַנגאַר. עס האָט געציטערט אויף זיי די הויט. וואָרים ווער ווייסט, וואָס עס ליגט הינטער דעם כאַקאַן בולאַנס מחשבות...

זענען זיי געקומען צוזאַמען מיטן איבעריקן עולם אוּן באַזעצט זיך אין דעם ריזיקן וויים־מאַרמאָרנעם זאַל פון דעם קעניגלעכן פאַלאַץ. הויך דאָרף מען פאָרן־רייסן דעם קאָפּ, כדי צו דערזען דאָס בלויע געוועלב מיט פיל גאָלדענע שטערן באַזייט. גאָפּן זיי טאָקע אוּן באַוווּנדערן די רייכקייט פון כוזרישן הערשער אוּן קריגן גרויס דרך־ארץ, וואָס איז געמישט מיט מורא.

דער זאָל איז אָנגעפראָפּט מיט מענטשן. עס זשומעט ווי אין אַ בינשטאָק, אוּן דאָס זשומען צעטראָגט זיך איבערן ריזיקן חלל ביז אָרויף צום בלויען געוועלב אוּן שאַלט־אָפּ מיט אַ קלינגענדיקן עכא אין די אויערן. אַלע שפּטשען שטיל, אַלע מורמלען עפּעס מיט די ליפּן, מען וויל זיך איינשטילן, אָבער דאָס גערוּיש וואָקסט פון זיך אַליין אוּן מען קאָן עס נישט איינשטילן...

אויבנאָן, לעבן דעם ריזיקן אָפּענעם פענצטער, שטייט דעם כאַקאַנס טראָן־שטול, באַדעקט פון אויבן ווי מיט אַ חופּה פון רויטן זייד אוּן מיט גאָלדענע פראַנדזן. זי איז נאָך ליידיק, בלויז ביי ביידע זייטן שטייען צוויי לייב־וועכטער, אָנגעטאָן אין רויטע קליידער, דורכגעוועבט מיט גאָלדענע פעדעם, זיי האַלטן לאַנגע בלאַנקע שוועּרדן אין די הענט אוּן זייערע פנימער זענען ערנסט, ווי די סטאָטועס, גיבן זיי זיך נישט קיין באַווּעג, נישט אויף רעכטס אוּן נישט אויף לינקס.

www.libtool.com.cn
די וואָס זיצן נאָענט, באַמערקן בלויז, ווי זייערע אויגן גיבן פון צייט־צו־צייט אַ פינטל.

מיטאַמאָל ווערט שטיל ווי אין אַן אויער. קיינער גיט נישט קיין באַפעל, קיינער פאַראַרדנט נישט, אָבער דאָס שווייגן טרעט אַריין פון זיך אַליין. מען קוקט זיך אום, צו זען וואָס עס איז געשען.

אייגער נאָכן אַנדערן שפרייזן אַריין די פּאָרשטייער פון די דריי אמונות, וועמענס גלייביקע עס באַווינען דאָס לאַנד פון די כוזרים. פּאָרויס, מיט גיכע און חוצפהדיקע טריט, גייט דער פּאָרשטייער פון דער ביזאַנטישער אמונה, דער קריסטלעכער גלח, פּאָטער יאָהאַנעס. ער איז אָנגעטאָן אין אַ שוואַרצן גלחים־מאַנטל, מיט אַן אָפּגעגאָלטן קאָפּ, די אויגן בלויע, פּאַרטראַכטע, קוקן פּאָרויס. ער גייט גלייך צו זיין פּלאַץ, וואָס געפינט זיך רעכטס פון דער כאַקאַנס טראָן־שטול.

הינטער אים גייט מיט פּאָמעלעכע טריט, ווי ער וואָלט זיי געציילט, דער מופּטי סולימאַן פון דער מוסולמענישער עדה אין באַלאַנגאַר. אַ הויכער, אַ דאַרער, מיט אַ לענגלעך פּנים און מיט אַ שפּיציקער וויייסער באָרד, וואָס הענגט אים אַראָפּ ווי אַ שיטערער לולב. די אויגן קוקן מיט אַ כיטרען בליק, ווי ער וואָלט געוואָלט אַלעמען אָפּנאַרן, אויב זיי וועלן זיך נאָר לאָזן...

דער לעצטער איז דער רבי, ר׳ יצחק סאַנגורי. ער איז אָנגעטאָן אין אַ ווייס־זיידענער אַבאַיע, מיט אַ בלוי־גרינעם טורבאַן אויפן קאָפּ. דאָס פּנים איז ביי אים רויט, גלייך ער וואָלט נאָר־וואָס פון אַ הייסער מקווה אַרויסגעקומען. דאָס קליינע בערדל שוין גרוי, די אויגן שוואַרץ און טיף. ער גייט מיט פּאָמעלעכע טריט, ווי ער וואָלט עפּעס נאָכגעטראַכט. ער גייט־צו צו זיין שטול, וואָס אַ ווערטער ווייזט אים אָן, זי געפינט זיך לינקס פון כאַקאַן.

ווען אַלע דריי פּאָרשטייער פון די דריי אמונות האָבן שוין געהאָט פּאָרגונען זייערע פּלעצער, האָט זיך באַוויזן אין דער אָפּענער טיר דער כאַקאַן אַליין, אין דער באַגלייטונג פון זיין זון, דעם פּרינץ קאַזאַר, און לעבן קאַזאַרן, זיין פריינט עמרם, דער יידישער מיליטער־פּירער, וואָס איז אַלעמען באַקאַנט געווען צוליב דעם גרויסן נצחון איבער די פּערסיער. דער עולם דערקענט אים און הייבט זיך טאַקע אויף פּאָר זיין כבוד וועגן און פּאָרן כבוד פון כאַקאַן מיטן פּרינץ קאַזאַר און מאַכן פּאָרשידענע אויסרופן פון באַגריסונג...

דער כאַקאַן האָט געשפּרייזט מיט פּעסטע טריט, דאָס קיילעכדיקע פּנים זיינען מיט די קליינע שוואַרצע אויגן איז געווען ערנסט און פּאַרטראַכט. ער האָט זיך נישט אומגעקוקט נישט אויף רעכטס און נישט אויף לינקס. מען האָט געזען, אַז ער טראָגט אויף זיך אַ שווערן עול, וואָס ער וואָלט שוין גערן געוואָלט האָבן איבערגעקומען און אַראָפּגעוואָרפן פון זיך...

www.libtool.com.cn

עס איז געווען אַזוי שטיל, אַז יעדער אייגער האָט געהערט דאָס קלאַפן פון זיין שכנס האַרץ און דאָס אָטעמען פון זייגע נאָזלעכער. אין זאַל איז געווען האַלב־טונקל. ליכט איז בלויז אַרײַנגעקומען דורך דעם ריזיקן אָפענעם פענצטער, וואָס איז אַרויס צום ים־צו. בײַ די זײַטן פון די וועגט האָבן געפלאַקערט ריזיקע מנו־רות, אין וועלכע עס האָבן זיך געווייקט אָנגעצונדענע וואָלענע קנייטלעך אין איילבירטן־בוימאייל. בלויע פלעמעלעך האָבן זיך געבויגן אויף אַלע זייטן און אַרויסגעגבן פון זיך אַ שטיקעדיקן ריח. צוליב דעם איז די ליכט אין דעם גרויסן זאַל געווען אַ מיסטיש־בלוילעכע, און דאָס האָט געווירקט אויף דעם גרויסן פאָר־זאַמלטן עולם ווי איינשלעפערנדיק...

פון צייט־צו־צייט האָט זיך דאָ און דאָרט געהערט אַ קרעכץ, אַ זיפץ אָדער אַ הוסט, וואָס האָט די שטילקייט איבערגעריסן אויף אַ רגע און באַלד איז ווידער אַ שווייגעניש אַרײַנגעטרעטן, נאָך שטילער ווי פריִער...

פלוצלינג האָט עמיצער אַ פאַטש געטאָן מיט ביידע הענט, כדי צו צינען די אויפמערקזאַמקייט פון עולם. אַלעמענס אויגן האָבן זיך אַ וועגד געטאָן אין דער זייט, פון וואַנען דאָס פאַטשן איז געקומען. דער כאַקאַן האָט אויפגעהויבן די האָנט אַלס צייכן, אַז ער גייט רעדן. דער עולם האָט זיך גרייט געמאַכט, די הערצער האָבן געקלאַפט ווי מיט ריזיקע האַמערס און אין די אויערן האָט געזשו־מעט, ביז ענדלעך עס האָט זיך דערהערט די שטילע דייטלעכע שטים פון כאַקאַן, וואָס האָט אָבער אָפגעהילכט פון איין עק ביזן צווייטן צוליב דער אומגעהייע־רער שטילקייט אין זאַל. די שטים האָט געקלונגען ווי זי וואָלט פון מעטאַל גע־וען, קלאָר און אַרײַנדרינגלעך:

— מיינע טייערע ברידער, כוזרים און מיינע טייערע אונטערטאַנען פון אַנ־דערע גלויבנס אין מיין לאַנד... איך וויל מיך טיילן מיט אייך מיט אַ פאַסירונג, וואָס האָלט שוין אָן אַ לענגערע צייט און איך קאָן נישט געפינען קיין באַשייד צו איר... איך האָב אייך דעריבער גערופן, איך האָב איינגערופן די פאַרשטייער פון די אַנדערע דריי אמונות אין כוזרים־לאַנד און עס זיצן אויך די, וועלכע דינען צום גאָט סידהאַרטע, צו וועמען עס האָבן געדינט מיינע אָבות אבותינו זינט הונ־דערטער און הונדערטער יאָרן און עס דינען נאָך צו אים עד־היום די מערסטע פון די אייגווינער אין לאַנד פון די כוזרים.

ער האָט זיך אָפגערוט אַביסל, אַ וויש געטאָן מיט דער האַנט דאָס פנים. ווי וועלנדיק פאַריאָגן עפעס אַ שטערונג, וואָס לאָזט אים נישט ווייטער צינען זייגע רייד... און נאָך אַ ווייל ווייטער פאָרגעזעצט:

„שוין עטלעכע מאָל אין פאַרלויף פון די לעצטע חדשים חלומט זיך מיר אַ חלום, וואָס קומט צוריק צו מיר כמעט יעדע נאַכט און מאַטערט מיך מיט די רייד, וואָס איך הער אומאויפהערלעך, און אָט איז דער חלום: אַ ברענענדיקער

www.libtool.com.cn

מלאך קומט אַראָפּצופּלײַגן פון אַ טונקל־בלויען הימל אויף אַ פֿייערדיק פּערד מיט פֿליגל, אין דער האַנט האַלט ער אַ גליאיק־גאָלדענע רוט, מיט וועלכער ער פּאַכעט אין דער לופט, אַזש אַ הייסער ווינט צעשטורעמט זיך פון איר און בריט מיר אין פּנים. אַ פּחד באַפֿאַלט מיך דעמאָלט און דאָס גאַנצע לייב ציטערט אויף מיר און יעדער גליד אין מיין קערפּער צאַפּלט אויף פון שרעק. מיטאַמאָל דער־הער איך אַ שטים, וואָס איך פֿאַרנעם נאָך איצטער, בעת איך זיץ דאָ מיט אייך, ווי אַ קלינגען אין מיינע אויערן: „בולאַן, גוט איז דיין כוונה, אָבער דיינע מעשׂים זענען שלעכטע!...“

אַ ציטערניש גייט אַדורך איבערן גאַנצן עולם אין זאַל. אַלע ווי איינער זעען באַשיינפֿערלעך אָט דעם דאָזיקן פייערדיקן מלאך מיט דער גליאיק־גאָלדענער רוט אין דער האַנט און יעדער פֿאַרשטעלט זיך אינסטינקטיוו דאָס געזיכט, נישט צו קריגן אַ שמיץ פון דער דאָזיקער פייערדיקער רוט... די מענטשן האַלטן איין דעם אָטעם, עס הערט זיך ערגעץ אין אַ ווינקל אַ געווײַן פון אַ קינד, וואָס האָט זיך דערשראָקן פון דעם כאַקאַנס רייד און די מוטער פֿרווט עס איינשטילן.

— ש... ש... ש...

דאָס געשושקעריי האַלט אָן אַזוי עטלעכע רגעס, דער כאַקאַן וואַרט, עס זאָל אינגאַנצן שטיל ווערן און ער זעצט־פּאָר:

„וויפֿל מאָל איך האָב געפֿרווט עפּענען מיין מויל און פּרעגן ביים מלאך מער קלאַרקייט אין זיינע רייד, ווערט אָבער מיין צונג ווי צוגעקלעפּט צום גומען און איך קאָן קיין וואָרט נישט אַרויסברענגען. אַזוי איז געשען מיט עטלעכע חדשים צוריק, אַזוי איז געשען יענע וואָך און אַזוי איז געשען ערשט לעצטע נאַכט... שטענדיק די זעלבע דערשיינונג: אַ ברענענדיקער מלאך אויף אַ פייערדיק פּערד מיט לויטער־פייערדיקע פֿליגל, ער פּאַכעט מיט דער גליאיק־גאָלדענער רוט און בריט מיר אָפּ דאָס פּנים מיט דעם אויסטערלישן פייער. וועג איך כאַפּ מיך אויף פון דעם שלאָף, און דער חלום געהערט שוין צו דער פֿאַרגאַנגענהייט, פֿיל איך נאָך דעם הייסן הויך פון דער פייערדיקער רוט, און עס קלינגען מיר נאָך אָפּ אין די אויערן די אויסטערלישע וועלטער: „בולאַן, גוט איז דיין כוונה, אָבער דיינע מעשׂים זענען שלעכטע“... דעריבער האָב איך צוגויפגעזרופן דאָ אַהער אייך אַלע, איבערהויפּט איז מיין געדאַנק געווענדט צו די הייליקע מענטשן פון די דריי אומ־נות, אַז זיי זאָלן מיר געבן אַ באַשייד צו דעם דאָזיקן חלום, און זאָלן זיי מיר דערקלערן די סיבה פון דער דאָזיקער וווּנדערלעכער דערשיינונג. וועל דען, אויב נישט איר, הייליקע לייט פון גאָט, קאָן מיר געבן אַ געוגנדיקע תשובה, וואָרים איך אַליין, וויפֿל איך האָב נישט דורכגעטראַכט און דורכגענישטערט מיינע מעשׂים און מיינע כוונות, קאָן איך קיין ענטפֿער נישט געפֿינען. איך האָב ביז איצט גע־טריי און געוווּ אָפּגעהיטן די געבאָטן פון אונדזער גלויבן. איך האָב צו סידהאַר־

www.libtool.com.cn

טען, דעם גאָט פון דער זון, געבראַכט קרבנות, געריכטערט ווייַרויך צו אים יעדן טאָג. איך האָב פריִער קיין זאַך נישט געטאָן, אָן זיך פריִער צו באַראַטן מיט מיין גאָט סידהאַרטע, וואָס שטייט ביי אונדז אין טעמפל, אָן אויסגעהאַקטער פון טייערסטן מירמלשטיין. ווי ס׳האָט זיך מיר שטענדיק אויסגעדאַכט, האָט ער מיר געגעבן אין האַרץ אַריין דעם ריכטיקן געדאַנק און איך האָב געווויסנהאַפט אַלץ אויסגעפירט. אַלזאָ, מיין כוונה איז שטענדיק געווען אַ גוטע... אָבער פאַרוואָס זענען מיינע מעשים שלעכטע?... איך וואַרט אויף אייער ענטפער ,און אויב דער ענטפער וועט זיך מיר לייגן אויפן שכל און אויפן שכל פון מיינע אַלע אונטער־טאַנען, וועל איך אים אָננעמען, ווייל איך ווויל ווילגעפעלן ווערן דעם אַלמעכ־טיקן גאָט, וועמענס ברענענדיקער מלאך עס קומט צו מיר יעדן אויפדערנאַכט און מאַטערט מיך מיט דעם דאָזיקן ווונדערלעך־פאַנטאַסטישן חלום...״

ווען דער כאַקאַן האָט געענדיקט רעדן, האָט אַ מיסטעריעזער פּחד אַלעמען אַרומגענומען. אין יעדן איינעם האָט זיך געטרייסלט דאָס אינגעווייד, און די נשמה איז שיער נישט אַרויסגעשפרונגען פאַר גרויס שרעק. עס האָט זיך ממש געפילט אין זאָל, אַז דער דאָזיקער ווונדערלעך־שרעקנדיקער מלאך פליט דאָ אַרום אין דער טונקל־בלוילעכער לופט און מען הערט אַפילו דאָס פאָכען פון זיינע פליגל אַזוי דייטלעך, אַז נישט איינער האָט, אויס מורא נישט צו קריגן אַ קלאַפּ פון אַ פייערדיקן פליגל, אָפּגעבויגן דעם קאָפּ אָן אַ זייט...

אַ לאַנגע צייט האָט געהערשט שטילשווייגן, קיינער האָט נישט געוואָגט איבערצורייסן די דאָזיקע מיסטישע שטימונג, וואָס האָט אַרומגענומען דעם פאַר־זאַמלטן עולם, מענער, פרויען און קינדער... דער כאַקאַן האָט געוואַרפן אַ בליק דאָ אויף דעם קריסטלעכן פאַרשטייער, דעם פאָטער יאָהאַנעס, דאָ אויף דעם מופ־טי סולימאַן פון דער מוסולמענישער עדה און דאָ אויף דעם רבין, ר׳ יצחק סאַנ־גורי, וועלכער האָט געהאַלטן זיין פּנים אין בוידע הענט אַריינגעטאָן און געוויגט זיך הין־און־צוריק, ווי ער וואָלט געזוכט דעם געהעריקן ענטפער, וואָס זאָל אי־בערצייגן אַלעמען אַזוי קלאָר, וואָס קלאָרער זאָל שוין נישט קאָנען זיין...

דער כאַקאַן האָט זיין בליק אָנגעשטעלט אויפן ביזאַנטישן גלח, פאָטער יאָ־האַנעס, און דערמיט אים געגעבן דאָס ערשטע וואָרט. באַלד האָט זיך דערהערט אַ הוסט, וואָס האָט אָפּגעקלונגען איבערן גאַנצן זאַל ווי אַ מעטאַלענער גלאָק. אַלע האָבן זיך אומגעקוקט, ווער דאָס קאָן זיין... דאָ האָט זיך אויפגעשטעלט די גע־פאָקטע פיגור פון דעם קריסטלעכן פאַרשטייער פון דער ביזאַנטישער קירך, דער אָפּגעגאַלטער קאָפּ זיינער האָט ווי אַ לייכט געטאָן אין דער האַלב־בלוילעכער טונקלקייט פון זאָל. ער האָט זיך אומגעקוקט אויף אַלע זייטן, ווי ער וואָלט עמיצן געזוכט. ער האָט צום לעצט אָנגעשטעלט זיין דורכדרינגלעכן בליק אויף דעם כאַקאַן בולאַן און ער האָט אָנגעהויבן צו רעדן, פּריִער שטיל, דערנאָך העכער

www.libtool.com.cn

און העכער, ווי ער וואָלט געוואָלט מיט זיין שרייענדיקן קול איבערצייגן יעדן אייַנעם אין דער געוועכטיקייט פון זיינע רייד:

— גרויסער כאַקאַן און מיינע טייערע מיטמענטשן פון כוזרים־לאַנד! אַ גרויס געשעעניש האָט דאָ פּאַסירט צו אונדזער מעכטיקן הערשער, ווען גאָט, דער באַשאַפער פון דער וועלט און פון אַלץ וואָס געפינט זיך אין איר, האָט גראָד אים אויסגעקליבן צו רעדן צו אים, ווי ער האָט אויסגעקליבן דעם גרויסן נביא משה און געהערט צו אים דורכן ברענענדיקן דאָרן...

ער האָט זיך ביי די ווערטער אָפּגעשטעלט אויף אַ ווייַלע, ווי ער וואָלט געוואָלט געבן דעם עולם צייט צו פֿאַרדייען די רייד, וואָס ער האָט נאָר וואָס אַרויסגעזאָגט. ער האָט ווידעראַמאָל אַרומגענומען מיט זיין בליק דעם ריזיקן זאַל מיט מענטשן און דערפילנדיק, אַז ער האָט מיט די ערשטע רייד געמאַכט אַ גרויסן רושם, האָט ער מיט אַ לייכטן שמייכל אויף זיינע דינע ליפּן ווייטער פֿאָרגעזעצט:

„גאָט, דער באַשאַפער פון דער וועלט, האָט זיך אין חלום באַוויזן צו אונדזער גרויסן הערשער, וועלכער איז אין דער טבע אַ רעכטפֿאַרטיקער מענטש און ער האָט גוטע כוונות, אַבער צוליב דעם, וואָס ער איז אויפגעצויגן געוואָרן אין אַן אומגעבונג, וואָס איז אַרומגערינגלט מיט געצנדינסט, ער האָט זיין גאַנץ לעבן אייַנגעזאַפּט אין זיך די לופּט, אַנגעפולט מיטן רויך פון די קרבנות צו זיין גאָט סידהאַרטע, וואָס איז די פֿאַרקערפֿערונג פון דער זון, אַליין דער באַשאַף פון דעם אַלמעכטיקן גאָט, זענען דעריבער זיינע מעשים נישט אָנגענעם פֿאַר דעם אַלמעכטיקן באַשעפער און ער וואָלט געוואָלט דעם רעכט־דענקענדיקן הערשער זען אין זיין דינסט...

„איך, וועלכער בין אַ געטרייער און רעכטפֿאַרטיקער קריסט, גלייב אין אַן אַנהייב פון יעדער עקזיסטענץ, אַבער גאָט איז געווען פון אייביק אָן; ער האָט באַשאַפן די וועלט אין זעקס טעג, און אַלע מענטשן שטאַמען־אָפּ פון אדם הראשון. איך גלייב, אַז די געטלעכע השגחה פירט מיטן מענטש און גאָט אַליין שטייט מיט אים אין פֿאַרבינדונג, סיי אין פרייד און סיי אין לייד. גאָט רעדט צו זיינע נביאים און הייליקע, דערשיינט און גיט זיי איבער זיין ווילן און ער געפינט זיך צווישן אונדז אַלעמען, וועלכע גלייבן און דינען אים. קורץ געזאָגט, איך גלייב אין אַלצדינג, וואָס די תורה און אַנדערע יידישע ספֿרים זאָגן. זייער אינהאַלט קאָן נישט אַרונטערפאַלן אונטער קיין שום ספֿקות, ווייל זיי זענען שוין אַזוי אַלט און אַזוי באַקאַנט צו אַלעמען, אַז ס׳איז אָנגענומען, דאָס אַלץ איז אמת...

„מיט הונדערטער אָדער טויזנטער יאָרן שפּעטער האָט אַ בתולה, וואָס שטאַמט אָפּ פון מלכות בית דוד, אויף אַן איבערנאַטירלעכן אופן געבוירן אַ זון, וואָס אויסערלעך איז ער געווען אַ מאַן, אָבער אינערלעך — אַ גאָט; אויסערלעך אַ נביא, אָבער אינערלעך — אַ מלאך־ה׳... ער איז דער משיח, וועלכער ווערט

www.libtool.com.cn

אַנגערופן דער זון פון גאָט. מיר רעדן וועגן „פאָטער, דעם זון פון הייליקן גייסט". מיר גלייבן אין גאָטס אייניקייט, כאָטש ביי אונדז אויף דער צונג פיגורירט ער אלס דרייאייניקייט. זיין דערשיינונג צווישן די יידן איז געווען אַ כבוד פאַר זיי, און דאָס איז געווען אַ סימן, אַז די שכינה רוט אויף דעם יידישן פאָלק, אָבער דאָס האָט געדויערט אַזוי לאַנג, ביז זיי האָבן זיך נישט צעבונטעוועט קעגן דעם משיח און האָבן אים געקרייציקט. זינט דעמאָלט אָן האָט זיך אויסגעגאָסן גאָטס צאָרן אויף זיי, און זיין חסד האָט בלויז גערוט אויף די יעניקע, וועלכע האָבן משיחן נאָכגעפאָלגט... מיר באַלאַנגען צו די, וועלכע האָבן אים נאָכגעפאָלגט. און כאָטש מיר געהערן נישט צו די בני ישראל, פאַרדינען מיר מער ווי די יידן אָנגערופן צו ווערן מיט דעם דאָזיקן נאָמען, ווייל מיר פאָלגן אויס די לערע פון משיח און זייגע צוועלף יידישע אפאָסטאָלן, וועלכע שטעלן מיט זיך פאָר די צוועלף שבטים. אונדזערע געזעצן און מצוות זענען אונדז געגעבן געווארן דורך דעם אפאָסטאָל שמעון און געוויסע געזעצן און מצוות זענען פון דער תורה, וואָס מיר היטן ענווי אָפּ און מיר לערנען, און וועמענס געטלעכער אפשטאם ליגט אויסער יעדן צווייפל. וואָרים דער נייער טעסטאַמענט אַליין זאָגט אין נאָמען פון משיחן: „איך בין נישט געקומען צו צעשטערן קיין שום געזעצן פון משהן און ישראל, בלויז נאָר צו באַשטעטיקן זיי און צו פאַרשטאַרקן זיי"...

דער פאָטער יאָהאַנעס איז שוין געווען הייזעריק פון אַזוי פיל רעדן. ער האָט די אַלע רייד אַרויסגעזאָגט מיט אַזוי פיל היץ און פייער, אַז דאָס קול איז ביי אים אפגעטעמפט געוואָרן און אַ שווייס האָט זיך אים געגאָסן פון שטערן. ער האָט אָנגעהויבן שווער צו אָטעמען און ענדלעך זיך אַנידערגעזעצט.

אַזוי ווי ער האָט נאָר באַווייזן צו פאַרענדיקן, האָט זיך אָנגעהויבן איבערן גאַנצן זאַל אַ געזשומעריי, גלייך ווי הונדערטער וואַסערמילן וואָלטן זייערע רעדער געלאָזט אין גאַנג. מען האָט געקאָנט טויב ווערן פון דעם שטילן געמורמל און געפּרעפל, וואָס האָט זיך געטראָגן פון הונדערטער ליפן. יעדער איינער האָט אַרויסגעזאָגט פאַרן שכנס אויער די מיינונג זייגע וועגן דעם קריסטלעכן גייסט־לעכנס רייד.

— איז עס נישט צום לאַכן: אַ בתולה האָט געבוירן אַ זון... און ער איז נאָך דערצו געוואָרן אַ גאָט, און אין דעם גאָט, וויל ער, אַז מיר זאָלן גלייבן!...

— ש... ש... ש... — האָט אים עמיצער איבערגעריסן — דער כאַקאַן גייט עפעס זאָגן!...

— ווי מיינסטו, אונדזער כאַקאַן וועט צונייגן זיין אויער צו אַזעלכע שטותים? — האָט ווידער דער זעלבער געפרעגט.

— אונדזער כאַקאַן איז דער קליגסטער מאַן אויף דער וועלט — האָט אים יענער געענטפערט — פאַרלאָז זיך שוין אויף זיין שכל הישר!...

www.libtool.com.cn

אַ פּאַטש מיט די הענט האָט איבערגעריסן אָט די אַלע שטילע געשפּרעכן. אַלעמענס בליקן האָבן זיך ווידער אַ וועג גענומען אין דער זייט, ווו דער כאַקאַן און זיינע אַלע האָרן זענען געזעסן.

דער כאַקאַן האָט אָנגעהויבן:

— עס איז נישטאָ קיין שום לאָגיק אין דייַנע רייד. די לאָגיק מוז אָפּווערפן די מערסטע געדאַנקען, וואָס דו האָסט דאָ אַרויסגעזאָגט. אויב די דערשיינונג און דערפאָרונג פון אַ געוויסער געשעעניש זענען אַזוי איבערצייגנדיק, אַז דאָס האָרץ האָט נישט קיין אַנדערן אויסוואָל ווי נאָר צו גלייבן אין זיי, ווי אומגלייב־לעך זיי זאָלן נישט זיין, דעמאָלט מוז מען זוכן אַ געוויסע דערקלערונג, כדי צו פאַרטיידיקן דעם אמת וועגן דעם דאָזיקן ענין. דאָס טוען טאַקע די וויסנשאַפט־לער, ווען זיי טרעפן זיך אָן אויף אַן אויסערגעווייַנלעכער נאַטור־דערשיינונג. אויב מען דערציילט זיי בלויז וועגן אַזאַ זאַך און אַליין געזען האָבן זיי די זאַך נישט, גלייבן זיי נישט דערין. איך, למשל, זע נישט איין די מינדסטע סיבה פאַר־וואָס איך זאָל יאָ גלייבן אין דעם אַלעם, וואָס דו האָסט דאָ געזאָגט. איך מוז דעריבער וועגן דעם הערן די מיינונג פון אַן אַנדערן פאַרשטייער פון צווישן די אמונות, אין וועלכע מען גלייבט אין מיין לאַנד...

ווען דער כאַקאַן האָט געענדיקט רעדן, איז אויסגעבראָכן אַן אומבאַשרייב־לעכער אַפּלאָז. דער עולם האָט געפּאַטשט מיט די הענט, געטופּעט מיט די פיס, געשריגן אויף די העכסטע קולות און געמאַכט פאַרשידענע אויסרופן, וואָס מען האָט אין דעם גאַנצן טומל גאָרנישט געקאָנט הערן. זיי האָבן דערפילט אין דעם כאַקאַנס ווערטער זייער אייגענע מיינונג, און דעריבער האָט עס אויף זיי אַזוי שטאַרק געווירקט.

דעם פאַטער יאָהאַנעס האָט דער דאָזיקער טומל נישט געשמעקט, און ער איז אַ בלאַסער געבליבן זיצן אויף זיין אָרט און נישט רעאַגירט אַפילו מיט קיין צוק אויפן פּנים. ער האָט אַראָפּגענידערט דעם קאָפּ צו די קני, אַזוי אַז זיין אויסגעאָלטער שאַרבן האָט ווי אַ בלייכע לבנה אָפּגעלויכטן אין דעם האַלב־טונקלן זאַל.

דער האָר, וועלכער איז געשטאַנען לעבן כאַקאַן און שטענדיק געגעבן צו וויסן דעם עולם, אַז מען גייט רעדן, האָט דאָס מאָל ווידער זיך אויפגעשטעלט פון זיין אָרט און אַ פּאַטש געטאָן מיט ביידע הענט, אַז עס זאָל ווערן שטיל.

ווי מיט אַ מעסער אָפּגעשניטן, אַזוי איז די שטילקייט מיטאַמאָל אַריינגע־טרעטן אינמיטן פון דעם רעשיקן טומל.

דער כאַקאַן האָט אָנגערופן דעם נאָמען פון מופטי סולימאַן און געגעבן אים רשות צו רעדן און אַרויסזאָגן זיין מיינונג און שטאַנדפונקט וועגן דער גאָטהייט און וועגן די רייד פון זיין קריסטלעכן פאָררעדנער.

www.libtool.com.cn

דער מופטי סולימאַן האָט זיך אויפגעשטעלט אין זיין גאַנצער הויכער גע־שטאַלט. די לאַנגע ווייסע שיטערע באָרד האָט זיך אַ טרייסל געגעבן פון גרויס אויפגערעגטקייט. די שטעכיקע אויגן זיינע האָבן אַ שפּיזל געטאָן אין זאַל אַריין, ווי וועלנדיק דערמיט פאַרכישופן דעם עולם, און ער האָט אָנגעהויבן:

— אַלמעכטיקער כאַקאַן, הערשער איבער דער גרויסער כוזרישער אימפּע־ריע און באַפעלער אויפן לעבן און טויט פון זיינע אונטערטאַנען!... אויך צו אייך, מענטשן, באַשאַפענע אין גאָטס געשטאַלט, טו איך איצט רעדן, און דעריבער פאַרגעסט מיינע רייד, וואָס זענען די רייד פון אַללאַ אונדזער גאָט און מאַכמעד זיין נביא...

ער האָט זיגעריש אָנגעקוקט דעם פאָטער יאָהאָנעס. ער האָט אים געוויזן אַ ביישפּיל, ווי אַזוי מען קאָן חנפּענען אַ הערשער, און כאָטש דער כאַקאַן איז אַ מענטש פון הויכן גענדאַנק, ווען ער פונדעסטוועגן נישט קאָנען ביישטיין אַזעל־כע לויב־ווערטער, ווי „אַלמעכטיקער" און „באַפעלער אויפן לעבן און טויט פון זיינע אונטערטאַנען"...

ער האָט כיטרע געשמייכלט...

דער עולם האָט מיט גאַרנישט רעאַגירט אויף זיינע רייד, מען האָט געווארט אויף זייַנע ווייטערדיקע געדאַנקען... אויב ער ווען אויך אזוי אָנפּלאַפלען ווי דער פּריערדיקער, איז נישטאָ וואָס צו הערן, איז אַ שאָד די צייט... און אין זאַל איז אַזוי הייס, אַז וועַן נישט דאָס קילע ווינטל פון ים, וואָס גיט פון צייט צו צייט אַ בלאָז דורך דעם ריזיקן פענצטער, וואָלט מען דאָ אומגעקומען.

דער מופטי סולימאַן האָט אָפּגעהוסט און ווייטער פאָרגעזעצט:

„מיר גלייבן פעסט אין דער אייניקייט און אין דער אייביקייט פון גאָט, אין דעם באַשאַף פון דער וועלט, און אַז אַלע מענטשן שטאַמען־אָפּ פון אָדם הראשון, מיר ווארפן אָפּ די אידייע פון דער קערפּערלעכקייט פון גאָט, און אויב אין אונדזערע שריפטן איז פאַראַן אַן אָנדייט וועגן געטלעכער קערפּערלעכקייט, איז עס בלויז אַן אַלעגאָריע, כדי דער לייענער זאָל עס בעסער פאַרשטיין... מיר האַלטן, אַז דער קאָראַן איז דאָס וואָרט פון גאָט, אין וועלכן מיר גלייבן אָן שום וואַקלענישן. קיין שום בן־אָדם איז גאָרנישט אימשטאַנד צו שאַפן אַזאַ ווערק, אָפּילו אַן אייגאייניצק קאָפּיטל ווי די קאָפּיטלען, וואָס מיר געפינען אין קאָראַן. אונדזער נביא מאַכמעד איז געווען דער לעצטער פון צווישן די נביאים, ער האָט בטל געמאַכט אַלע פריערדיקע געזעצן און רופט אַלע פעלקער פון דער וועלט אָנצוגעמען די לערע פון איסלאַם. דער לוין, וואָס עס וועט קריגן אַזאַ איינער, וועלכער פאָלגט־נאָך זיין רוף, וועט זיין דאָס, וואָס זיין נשמה וועט צוריקקומען אין דעם קערפּער אין גן־עדן, און אויף אייביק און אייביק וועט ער הנאה האָבן

www.libtool.com.cn

פון די טייערסטע שפייזן און וויינען און פון פרויען־ליבע און פון אַלץ, וואָס זיין האַרץ וועט נאָר גלוסטן...

„דאָקעגן אָבער, ווען אייגער וועט נישט אויספאַלגן די רייד פון נביא מאַכ־מעד, וועט זיין שטראָף זיין: פאַרפאַלן צו ווערן אין דעם ברענענדיקן גיהנום, וואָס וועט קיינמאָל זיך נישט אויסלעשן, און די יסורים פון דעם דאָזיקן ווידער־שפעניקער וועלן קיינמאָל נישט אויפהערן...“

דער כאַקאַן האָט אים איבערגעריסן אינמיטן רעדן און זיך אָנגערופן:

— אויב דו ווילסט, הייליקער מאַן, רעדן צו עמיצן וועגן געטלעכע ענינים און מאַכן אים גלייבן, אַז גאָט האָט געהאַט אַ געשפּרעך מיט אַ מענטשלעך וועזן — וואָס אַנדערע גלייבן נישט דערין — מוזטו אים איבערצייגן דורך אַלגעמיינע באַקאַנטע פאַקטן, וואָס ער זאָל זיי בשום אופן נישט קאָנען אָפּלייקענען. און ערשט דעמאָלט וועסטו קאָנען גליקלעך זיין, אויב ער וועט דיר גלייבן. אייער קאָראַן קאָן זיך דיר אויסווייזן צו זיין אַ מופת מן השמים, אָבער אויב ער איז געשריבן אויף אַראַביש, וועט אַ נישט־אַראַבער, ווי איך אַליין בין, קיינמאָל נישט אָנערקענען זיין מופתדיקן כאַראַקטער...

האָט דער מוסולמענער געענטפערט:

— אַפילו אונדזער נביא האָט באַוויזן מופתים, כאָטש ער האָט זיי קיינמאָל נישט באַנוצט אויף אויסצואיבן אַ דרוק, מען זאָל אָננעמען זיין גלויבן.

דער כאַקאַן האָט אים נישט פאַרשוויגן. עפּעס איז אים דער מופטי נישט געפעלן געווארן מיט זיין כיטרען בליק, מיט וועלכן ער האָט געשפּיזלט אויפן עולם און געוואָלט אים פאַרכישופן. ער האָט אים וויידראַמאָל איבערגעריסן און געזאָגט:

— דער מענטשלעכער שכל איז בכלל נישט געניגט צו גלייבן, אַז דער רבונו של עולם אַליין האָט צו טאָן מיט שטערבלעכע וועזנס, אַחוץ דורך עפּעס אַ מופת, ווען ער ענדערט, למשל, די געזעצן פון דער נאַטור, כדי זיך דערמיט צו באַווייזן אַלס דער באַשאַפער פון דער וועלט. אָבער אַזאַ זאַך האָט געמוזט געשען אין דער אָנווענדונג־צייט פון אַ סך מענטשן, וועלכע האָבן דאָס צוגעזען מיט זייערע אייגענע אויגן... אַפילו אויך דעמאָלט איז נאָך אַלץ שווער פאַר דעם שכל צו באַגרייפן דעם אויסערגעווייניקן פאַקט, אַז דער באַשאַפער פון דער וועלט און פון יענער וועלט, פון די מלאכים, די הימלען און די הימלישע קערפּער, זאָל זיך אַרייַנ־לאָזן אין געשפּרעכן מיט אַ מאַן, רעדן צו אים ווי צו זיינס גלייכן, דערפילן זיי־נע וווּנטשן און בקשות...

דער מופטי האָט אַ קרומען קוק געטאָן אויפן כאַקאַן, אָבער מיטן איבערגע־טריבנסטן דרך־ארץ האָט ער זיך צו אים געוואָנדט, אויסצוּענדיק צו אים ביידע הענט, ווי ער וואָלט זיך ביי אים געבעטן ,ער זאָל אים נישט אַזוי פיל מאַטערן

www.libtool.com.cn

מיט פראַגן, נאָר אָננעמען זייַנע רייד ווי אַ באַוויזענעם אמת. ער האָט זיך פֿלוצ־
ליַנג אַ ריס געטאָן פון אָרט, ווי ער וואָלט געפונען דעם בעסטן אַרגומענט:

— איז דען נישט אונדזער הייליקער קאָראַן פול מיט געשיכטעס וועגן משהן
און וועגן די קינדער פון ישראל? קיינער האָט נאָך קיינמאָל נישט געצווייפלט,
וואָס גאָט האָט געטאָן צו פֿרעהן פון מצרים; ווי אַזוי ער האָט געשפּאָלטן דעם
ים, כדי צו ראַטעווען זייַן אויסדערווויילטע פֿאָלק, און האָט דערטרונקען די יעני־
קע, וועלכע האָבן אַרויסגערופן זייַן צאָרן; ווי אַזוי ער האָט שפּעטער אַראָפּגע־
שיקט פון הימל מן און וואַכטל־פּייגל פערציק יאָר צייט, וואָס די יידן זענען
געווען אין דער מדבר און ער האָט געריעדט צו משהן פון באַרג סיני; ער האָט
אָפּגעשטעלט די זון פאַר יהושוע און געשטאַרקט אים אין זיין קאַמף קעגן די
ריזן, און פאַר דעם אַלעם האָט גאָט געבראַכט אַ מבול און האָט פאַרלענדט סדום
און עמורה. אָט די אַלע זאַכן זענען אַלעמען באַקאַנט און אָנערקענט אלס פאַקטן
און דאָ קאָן נישט זיין קיין שום חשד וועגן אָפּנאַרעריי אָדער אויסגעטראַכטע
ליגנס...

האָט דער כאַקאָן זיך אויפגעשטעלט און געזאָגט:

— איך זע איצט אייַן, אַז איך מוז מיך נאָך אַ פּרעג טאָן ביים פאַרשטייער
פון די יידן, וועלכע זענען דאָס איבערבלייבעניש פון די בני ישראל. עס זעט
אויס, אַז זיי זענען דער בעסטער באַווייַז און אַ פאַקט פאַר אַלע די, וואָס גלייבן,
אַז גאָט האָט געגעבן די תורה צו אַ מאָן.

ער האָט זיך דעמאָלט געוועندט צו ר' יצחק סאַנגורי און געזאָגט צו אים מיט
אַ פריינטלעכן טאָן:

— רבי און פאַרשטייער פון די גלייביקע אין דער יידישער אמונה, מיר
האָבן אויסגעהערט די רייד פון די קריסטן און מאָכמעדאַנער, איצט זאָג אונדז
דו, ווי שטעלסטו דיר פאַר דאָס גלויבן אין גאָט?...

ר' יצחק סאַנגורי האָט זיך אויפגעשטעלט פון זיין פּלאַץ. ער איז געווען
אָננעטאָן אין אַ ווייס־זיידענער אַבאַיע אויפן בבלישן שטייגער, דער קאָפּ איז
געווען אַרומגעהילט מיט אַ בלוי־גרינעם טורבאַן. דאָס גרויע בערדל האָט געצי־
טערט אויפן לייכטן ווינטל, וואָס האָט אַ בלאָז געטאָן דורכן אָפענעם פענצטער.
אַלעמענס אויגן זענען געווען אין זיין זייט אַריין. ער האָט געמאַכט
אַן אייַנדרוק מיט זיין שטילן טאָן, וואָס ער האָט אָננעהויבן צו רעדן, ווי נישט
ווילנדיק קיינעם אָנצוואַרפן מיט גוואַלד זיין גלויבן:

— מיר גלייבן אין גאָט פון אברהם, יצחק און יעקב, וועלכער האָט אַרויס־
געפירט די בני ישראל פון מצרים מיט אותות ומופתים; וועלכער האָט זיי גע־
פירט איבער דער מדבר און געשפייזט זיי דאָרט ,און האָט זיי אַדורכגעפירט דעם
ים סוף און דעם ירדן, געגעבן זיי דאָס לאַנד פון כנען אַלס זייער באַזיץ. מיר

www.libtool.com.cn

גלייבן אין גאָט, וועלכער האָט געשיקט משהן מיט זיין תורה, און פיל נביאים נאָך אים, באַוועגט די ייִדן צו נעמען די תורה, צוזאָגנדיק אַ גרויסן שכר פאַר אָפהיטן זי און אַ גרויסע שטראָף פאַר נישט אויספאַלגן אירע געזעצן. מיר גלייבן אין אַלץ, וואָס עס שטייט געשריבן אין דער תורה. בכלל איז אונדזער גלויבן באַזירט אויף אונדזערע היסטאָרישע דערפאַרונגען.

— אויב אַזוי... האָט דער כאַקאָן זיך אָנגערופן — איז דאָך אייער אמונה בלויז אַן ענין פאַר אייך ייִדן אַליין!...

— אמת, — האָט ר׳ יצחק סאַנגורי מיט אַ לייטזעליקן שמייכל געענטפערט — אָבער יעדער נישט־ייִד, וועלכער פאַראייניקט זיך מיט אונדז, האָט אַ חלק אין דעם שכר, וואָס דער באַשאַפער וועט אונדז מזכה זיין און ער איז אַ גלייכער שותף צו דעם עולם הבא, וואָס מיר ייִדן האָבן נאָך אונדזער ערדישן לעבן...

— יאָ, רבי — האָט דער כאַקאָן בולאַן וויך געזאָגט — איך פאַרשטיי דיי־נע רייד, איז דעריבער אפשר וואָלסטו מיר געקאָנט פּותר־חלום זיין דאָס, וואָס איך זע שוין אַזוי פיל נעכט און לאָזט מיך נישט אָפּ. איך בין שוין אָן כוחות צוליב אָט דעם דאָזיקן חלום, איך שרעק מיך פאַר עפעס און וויס אַליין נישט פאַרוואָס... איך וויס, אַז אייגער פון אייערע אור־אור־עלטערן, יוסף, האָט פּותר־חלום געווען פרעהן דעם מלך פון מצרים און אַלץ איז מקוים געוואָרן, ווי ער האָט געזאָגט. דו ביסט דאָך פון דעם זעלבן פאָלק, פון די בני־ישראל, פאַר־מאָגסטו גאָרנישט זאָגן, וועל איך אויספירן ביזן לעצטן וואָרט...

— טאָ דערמאָן דיך מיט יעדער אייגצלהייט וועגן דיין זעאונג, וואָס האָסט געהאַט, וויל יעדע אייגצלהייט איז זייער וויכטיק, און אויב וועסט מיר דער־ציילן פינקטלעך דעם חלום, וועל איך אפשר מיט גאָטס הילף קריגן דעם באַ־שייד... — האָט ר׳ יצחק סאַנגורי געענטפערט דעם קעניג.

— גאָרנישט וועל איך דאָס טאָן, גרויסער חכם און רבי! — האָט דער כאַקאָן אויסגערופן — פיל־וויניק האָסטו דאָך שוין געהערט וועגן דעם ברענענדיקן מלאך, וועלכער האָט מיר געזאָגט די וועדטער: „בולאַן, דיין כוונה איז גוט, אָבער דיינע מעשים זיינען שלעכט"... אָבער איצט דערמאָן איך מיך די קלענסטע אייגצלהייטן: אינמיטן פלאַץ וווּ די זעאונג האָט זיך פאַר מיינע אויגן פאַרגע־שטעלט, איז געשטאַנען אַ ריזיק־צעבלעטערטער בוים מיט צוויי ברייטע צווייגן, פלוצלינג איז אויסגעבראָכן אַ שטאַרקער שטורעם־ווינט און דער בוים איז אי־בערגעבראָכן געוואָרן, אָבער מיט אַ ווייַלע שפּעטער האָב איך אים ווידער געזען אַ פריש צעבליטן און אַ פייער האָט זיך צווישן זיינע צווייגן אָנגעצונדן, און דאָס זעלבע קול האָט פון פייער אַרויס געדונערט די אויבנדערמאָנטע וועדטער: „בו־לאָן, דיין כוונה איז גוט, אָבער דיינע מעשים זענען שלעכט!"... איך פלעג מיך

www.libtool.com.cn
אַזוי דערשרעקן, אַז איך האָב מיך אויפגעכאַפט אַן איינגעטונקענער אין קאַלטן שווייס פון גרויס פחד און מורא.

ר׳ יצחק סאַנגורי האָט זיך אויפמערקזאַם אייגעהערט אין די רייד פון צע־שראָקענעם כאַקאַן, און דער גאַנצער עולם איז מיטגעריסן געוואָרן פון די דאָ־זיקע אָפשרעקנדיקע רייד, אויך דער קריסטלעכער גלח און דער מאַכמעדאַנער זענען געבליבן זיצן ווי פאַרשטיינערט, אָבער זיי האָבן נישט געהאַט די מינדסטע אַנונג עפעס צו זאָגן. ענדלעך האָט דער רבי געעפנט דאָס מויל און גענאָגט צום כאַקאַן:

— האָסטו געפֿרוווט פרעגן דיינע אייגענע חכמים פון דעם סידהאַרטע־גלויבן, צי זיי ווייסן דעם באַשייד פון דעם חלום?

— איך האָב געפרעגט, אָבער זיי האָבן נישט געווסט מיר וואָס צו ענט־פערן. זיי האָבן געטאָן אַלע תחבולות: געריכערט וויירויך, געבראַכט קרבנות, אָפּגעשפּראָכן אַלערליי שפּרוכן, וואָס איך האָב יאָ פֿאַרשטאַנען און וואָס איך האָב נישט פאַרשטאַנען, אָבער עס האָט גאָרנישט געהאָלפן, זיי האָבן מיר קיין באַ־שייד נישט געקאָנט געבן. איך האָב מיך אָפּילו געוועגדט צו איינעם אַ פילאָ־סאָף, וועלכער גלייבט נישט אין קיין שום גאָט, האָט ער פאַר מיר געהאַלטן אַ לאַנגע דרשה, געבראַכט ציטאַטן פון אַלטע גריכישע פילאָסאָפן, אַריסטאָטעל, פלאַטאָן, סאָקראַטעס און הערמעס און אויפגעוויזן, אַז ווילן און מעשים קאָן מען גאָרנישט איינס פון אַנדערן אָפּטיילן, אַז יעדע גוטע כוונה, אויב זי איז נאָר ער־לעך, איז דאָס שוין אַליין אין זיך אַ גוטע טאַט... אָבער איך האָב אַלץ נישט גע־האָט דעם ריכטיקן ענטפער, ווייל דער חלום האָט מיך נישט אויפגעהערט צו מאַטערן. דאָס איז געווען אַ סימן, אַז דער באַשייד האָט נישט געטויגט.

— עס איז נישט אַזוי ווי דער פילאָסאָף האָט דיר געזאָגט — האָט ר׳ יצחק סאַנגורי געענטפערט — די כוונה, אָפּילו ווען זי איז גוט, קאָנען די מעשים זיין שלעכט און פאַרפירעריש. מענטשן און פעלקער, למשל, פירן צווישן זיך מלחמות. יעדער פון זיי האָט זיכער אַ גוטן ווילן, די כוונה צו פאַרפירן די מלחמה איז געווען אַ גוטע. אָבער דער וועג פון מלחמה איז פאַרזייט מיט טויזנטער קרבנות און טייכן בלוט. דעריבער זענען שוין די מעשים נישט קיין גוטע. זענען שוין די פילאָסאָפן נישט געראָטן דערמיט, ווען זיי זאָגן, אַז כוונה און מעשים זענען איינס און דאָס זעלבע.

— טאָ וואָס איז דיין באַשייד, רבי? — האָט דער כאַקאַן ווי מיט געבעט געפרעגט.

ר׳ יצחק סאַנגורי האָט זיך פאַרטראַכט אַ וויילע און דערנאָך געענטפערט:

— דער דיזיק־צעבלעטערטער בוים מיט די צוויי צווייגן, דאָס איז דער שטאַם. איך וואָלט עס אָנגערופן: די תורה... וואָס איז אונדז איבערגעענטפערט

www.libtool.com.cn

געוואָרן פון משהן אויפן באַרג סיני. די צוויי צווייגן, דאָס זענען די צוויי אמונות, וואָס האָבן זיך אָפּגעטיילט פון דעם שטאַם. דער שטורעם באַווייזט, אַז דער בוים האָט געמוזט איבערגעבראָכן ווערן, אָבער דער שטאַם איז געבליבן און אויפסניי זיך צעבליט.

— נו, וואָס באַווייזט דאָס? — האָט דער כאַקאַן געפרעגט מיט איינגעהאַלטענעם ענטוזיאַזם.

— דאָס לאָז איך איבער פאַר דעם כאַקאַן אַליין צו משפטן... — האָט ר' יצחק סאַנגורי באַשייַדן געענטפערט.

אַ ווייַלע איז געבליבן שטיל אין זאַל, אַז מ'האָט געהערט דאָס לייכטע ווינטל, וואָס איז געקומען דורכן אָפּענעם פענצטער פון ים. אַלע האָבן מיט גרויס נייגעריקייט אָפּגעוואַרט דעם ענטפער פון כאַקאַן.

ענדלעך האָט דער כאַקאַן געזאָגט זיין וואָרט:

— איך וויל נאָכאַמאָל אויספרעגן באַזונדער, אַן שום עדות, דעם פאַרשטייער פון די קריסטן, פאָטער יאָהאַנעס און דעם פאַרשטייער פון איסלאַם, דעם מופטי סולימאַן, אויב דעמאָלט וועל איך קומען צו אייך און געבן מיין ענדגילטיקן ענטפער. איר וואַרט־צו דאָ אין זאַל, און איך וועל אַריינגיין אין אַ דערבייאיקן קליינעם צימער, וווּ איך וועל מיך לאַנג נישט זוימען און תיכף צוריקקומען...

ווי נאָר דער כאַקאַן איז אַרויס פון זאַל און הינטער אים זענען נאָכגעגאַנגען מיט געבויגענע קעפּ די צוויי פאַרשטייער פון די קריסטלעכע און מאַכמעדאַנישע רעליגיעס, איז אַנטשטאַנען אַזאַ רעש און אַזאַ טומל, אַז מען האָט געקאָנט טויב ווערן. אַלע צוזאַמען האָבן געערעדט און אייגער איז אַריין אין דעם צווייטנס רייד. מען האָט זיך שיער נישט געשלאָגן, ווען עס וואָלט דער רבי, וועלכער האָט זיך אויפגעשטעלט אין זיין גאַנצער הייך, נישט אויסגערופן: „שעמט אייך, מענטשן! איר זענט דאָ אַהער געקומען געוואָרן, כדי אויסצוהערן אַן ערנסטן ענין, אין וועלכן עס האַנדלט זיך וועגן דעם גליק פון אייער פאָלק, און איר פילט דאָס נישט!...“

דער עולם האָט זיך באמת פאַרשעמט, און אַ גרויס דרך־ארץ איז אויפגעגאַנגען צום יידישן רבין. עס איז שטיל געוואָרן ווי אין אַן אויער און מ'האָט מיט אומגעדולד אָפּגעוואַרט אויף דעם צוריקקער פון כאַקאַן מיט די צוויי משולחים...

ענדלעך האָט זיך די טיר פון אַ זייטיקן צימער געעפנט און עס איז דערשינען דער כאַקאַן, דאָס פנים זיינס האָט געשיינט און געלויכטן, די אויגן זייַנען האָבן געפינקלט מיט אַ געטלעכן גלאַנץ. ער האָט, זעט אויס, שוין געהאַט אָנגענומען ביי זיך אין הארץ אַן ערנסטן באַשלוס. הינטער אים זענען מיט געבויגענע קעפּ נאָכגעגאַנגען די צוויי פאַרשטייער, די פּנימער זייערע זענען געווען בלאַס

www.libtool.com.cn

און פון די אויגן האָט אַרויסגעקוקט אומצופרידנקייט איבער דעם אויסגאַנג פון זייער געשפּרעך.

וועג דער כאַקאַן האָט זיך ענדלעך אַוועקגעזעצט אויף זיין פּריערדיקן פּלאַץ אונטער דער רויט־זיידענער חופּה און אויף ביידע זייטן די צוויי פּאַרשטייער, פּאָטער יאָהאַנעס און דער מופּטי סולימאַן, האָט ער אויסגערופן:

— פּאָלק פון די כוזרים, הערט אויס מיט אויפמערקזאַמקייט, וואָס איך האָב אויסגעפונען, שטעלנדיק אָט די דאָזיקע צוויי פּאַרשטייער פון דעם כריסטלעכן גלויבן און פון דעם מאַכמעדאַנישן גלויבן עטלעכע פראַגעס און וואָס זיי האָבן מיר געענטפערט. איך וועל אייך מיין באַשייד נישט זאָגן. איר אַליין וועט עס זאָגן הויך בפּני כל עם ועדה, און וואָס איר וועט זאָגן, דאָס וועל איך אָננעמען ווי אַ געבאָט!...

— זאָל לעבן אונדזער קלוגער כאַקאַן!... — האָבן זיך געהערט אויסרופן איבערן גאַנצן זאָל, און די קולות האָבן אַזוי געדונערט, אַז עס האָט זיך געדאַכט, אַז די וועגט פון דעם גרויסן פּאַלאַץ פּאַלן אין...

און דער כאַקאַן האָט איבערגעגעבן פּאָלגנדיקס:

— איך האָב פריער אַריינגערופן צו זיך אין אַ באַזונדערן חדר דעם פּאָטער יאָהאַנעס פון דער כריסטלעכער קירך און אים געשטעלט די פּאָלגנדיקע פראַגע: ווי וואָלט געווען, הייליקער פּאָטער יאָהאַנעס, וועג מען שטעלט דיר די ברירה אויסצוקלייבן צווישן דעם גלויבן פון מאַכמעד און דעם גלויבן פון תורת משה, וואָס וואָלסטו אויסגעקליבן?"... דער פּאָטער יאָהאַנעס האָט אָן איבערלייגונג גע־ענטפערט: „געווים וואָלט איך בעסער אויסגעקליבן תורת משה, ווייל די מאַכמע־דאַנישע אמונה שטיצט זיך דאָך פונקט ווי אונדזער אמונה פון ישו הנוצרי אויף תורת משה... נאָר וואָס דען, דער נביא מאַכמעד האָט די יידישע תורה היפש פאַרפלאָנטערט און פאַרדרייט. אויב שוין יאָ אָננעמען אַן אמונה, דאַרף מען זיך וועגדן צום שטאַם..." דאָס זעלבע האָב איך געטאָן מיטן מופּטי סולימאַן פון דער מוסולמענישער אמונה. איך האָב אים געשטעלט די זעלבע פראַגע: „וועג מען גיט דיר די ברירה אויסצוקלייבן צווישן דער כריסטלעכער אמונה און דער יידישער, וואָס וואָלסטו אויסגעקליבן?"... אָן שום טפק די יידישע אמונה!" האָט דער מופּטי אָן וואָקלענישׂ געענטפערט, „ווייל די כריסטלעכע אמונה שטיצט זיך דאָך אויף תורת משה, טאָ וואָס־זשע דאַרף איך גיין צו די נאָכמאַכער, אַז איך קאָן גיין צום קוואַל!" איז עס אמת? האָב איך גוט איבערגעגעבן אייערע ענטפערס?... — האָט זיך דער כאַקאַן געוועדט צו די פּאַרשטייער פון די צוויי אמונות.

„אמת", האָבן ביידע גלייכצייטיק, אָבער שטיל געענטפערט.

נאָך דעם איז געוואָרן אַ הייטערע שטימונג. דער עולם האָט נישט געוואָגט

www.libtool.com.cn

צו רעדן, אבער מיט דעם בלויזן געשעפטש פון איינעם צום אנדערן, איז אנט־שטאנען אזא טומל, וואס מ׳האט קוים געקאנט איינהאלטן.

— פאלק פון די כוזרים, איצט ליגט ביי אייך צו אנטשיידן, וועלכע אמונה איז די בעסטע? — האט דער כאקאן אויסגערופן.

— אן שום ספק, אז די יידישע! — האט זיך געלאזט הערן א געשריי ווי פון איין מאן — דאס האבן דאך די פארשטייער פון דער קריסטלעכער און מאכ־מעדאנישער אמונה אליין צוגעגעבן!...

— איר האט ריכטיק געפסקנט!... — האט דער כאקאן מיט א רויקן טאן אויסגערופן.

דער גאנצער עולם פון טויזנטער האט זיך מיטאמאל געגעבן א שטעל אויף און אנגעהויבן זינגען, אזוי ווי א מעכטיקער דונער וואלט אויפגעקנאלט אין דעם ריזיקן זאל. די טירן האבן זיך אויפגעפראלט אין דער גאנצער בריט און דער המון האט אנגעהויבן ארויסשטראמען פון דארט ווי א פייערדיקע לאווע. עס האבן זיך געצויגן מאסן מענטשן, זינגענדיק און מאכנדיק אויסרופן לכבוד דעם כאקאן בולאן, דעם פרינץ קאזאר און עמרם, לכבוד ר׳ יצחק סאנגורי, וועלכער האט גע־האט א זיגערישן אויסזען. דאס פנים האט אים געלויכטן ווי ביי א געטלעכן מלאך.

ביסלעכווייז זענען זיך אלע צעגאנגען אהיים און אנגעפולט זייערע הייזער מיט פרייד און שמחה. מען האט איבערגערעדט וועגן דעם אלעם, וואס זיי האבן געהערט אין פאלאץ פון כאקאן.

— פון יונגווייז אן האט ער זיך געוויזן אלס אזעלכער!... — האט איינער, אן אלטער כוזרי, שוין אן ציין, דערמאנט זיך וועגן די מעשיות, וואס האבן ארום־גערינגלט בולאנען...

— וועז דער פעגאן באראל לעבט, וואלט זיך היינט געגאסן בלוט אין די גאסן. ער איז געווען א פארברענטער אנהענגער פון געצנדינסט!... — האט עמיץ זיך אנגערופן.

— דאס וואס ער האט אויסגעטרונקען דעם בעכער גיפט, איז א באווייז, אז ער אליין האט שוין אנגעהויבן צו צווייפלען. ווייל א גלייביקער נעמט זיך אליין נישט דאס לעבן, נאר קעמפט פאר זיין גלויבן — האט א צווייטער ארויסגעזאגט זיין מיינונג.

פול מיט פרייד איז געווען דער פרינץ קאזאר נאך דעם אויסגאנג פון דעם היינטיקן וויכוח. ער האט שוין לאנג געהאט באשלאסן איבערצורייסן מיטן געצנ־דינסט, אבער ער האט נאך צוגעווארט אויף זיין פאטער, אז ער זאל עס מאכן אויף אן עפנטלעכן שטייגער. ער איז גלייך מיט עמרמען אוועק צום הויז פון יצחק סאנגורי, וווּ דער רבי האט אים אויפגענומען מיט גרויס שמחה.

www.libtool.com.cn

— האָסטו געלערנט דורך דער צייט?... — האָט ער געפרעגט דעם פרינץ קאַזאַר — ביסטו שוין באַקאַנט מיט די עיקרים פון אונדזער אמונה?... ביסטו גרייט דורכצוגיין די גרעסטע מצווה, וואָס אַ יידּ דאַרף דורכגיין אין די ערשטע טעג פון זיין געבוירן?... און דאָס, זיי וויסן, איז דער אייגנטלעכער סימן, אַז האָסט געשלאָסן אַן אָפמאַך מיט גאָט, אונדזער גאָט, דעם זעלבן אָפמאַך, וואָס אונדזער פאָטער אברהם האָט געשלאָסן און געלאָזט זיך באַשניידן...

— יאָ, רבי... — האָט אַ פאַרשעמטער דער פרינץ קאַזאַר געענטפערט — איך האָב געלערנט, און וואָס מער איך לערן, אַלץ מער זע איך איין די שיינקייט פון יידישן גלויבן, און דאָס האָבן דאָך היינט אַפילו זיינע קעגנער צוגעגעבן... איך בין גרייט כורת־ברית צו זיין מיט אייער גאָט, וואָס איז אויך מיין גאָט, וועמען איך האָב ליב מיט מיין גאַנץ האַרץ און מיט מיין גאַנצער נשמה...

ער האָט שיער נישט געזאָגט, ווי איך האָב ליב דיין טאָכטער אסתר, די שענסטע אין דער גאַנצער וועלט... אָבער ער האָט זיך מיט אַלע כוחות צוריקגעהאַלטן, וויל ער האָט נישט געוואָלט, אַז דער יידישער רבי זאָל אויף איין צענטחלק פון אַ רגע מיינען, אַז נאָר צוליב דעם שענסטן מיידל אין דער וועלט נעמט ער אָן די יידישע אמונה...

נאָך דעם זעלבן אָוונט האָט ער זיך מיט דער הילף פון עמרמען באַגעגנט מיט אסתרן. זי האָט שוין געהאָט געהערט וועגן דעם וויכוח, וואָס איז היינט פאָרגעקומען אין פאַלאַץ פון כאַקאַן, און מען האָט געקאָנט דערוואַרטן גאָר גרויסע זאַכן מצד דעם כוזרישן פאָלק. דאָס האַרץ ביי איר האָט זיך געצאַפלט און שיער נישט אַרויסגעשפרונגען פון איבערגעפולטער פרייד... ווען זי שעמט זיך נישט פאָר עמרמען, וואָלט זי איצט געפאַלן אויפן פּרינצס האַלדז און זיך גוט אויסגעווייַנט פאָר גרויס גליק. די אויגן האָבן ביי איר אויפגעלויכטן, ווען זי האָט דערזען די צוויי בחורים אַריינקומען צו איר אין צימער...

— וואָס ברענגט אייך צו מיר?... — האָט זי געפרעגט ביידע, אָבער איר בליק איז געווען אָנגעשטעלט אויפן פרינץ קאַזאַר.

— דאָס גרעסטע גליק אין דער וועלט! — האָט פרינץ קאַזאַר געענטפערט.

— וואָס פאָר אַ גליק?... — האָט זי אַ ציטער געטאָן מיט איר שטים — גליק אין פאַראַן פאַרשידנס...

— איך האָב געזאָגט: דאָס גרעסטע גליק!... — האָט פרינץ קאַזאַר איבערגעחזרט מיט לויכטנדיקע אויגן — און וואָס קאָן זיין אַ גרעסער גליק, ווי דיך ליב צו האָבן?...

אסתר איז רויט געוואָרן ווי פורפור. טרערן האָבן אַ פינקל געטאָן אין אירע אויגן, אָבער דאָס זענען געווען טרערן פון אויסערגעוויינלעכן גליק...

„ער האָט מיך ליב... — האָט זי אַ טראַכט געטאָן — אָבער צי וויסט ער

www.libtool.com.cn
כאָטש אַ הונדערטסטל דערפון וויפל איך לייד צוליב אים אין די טעג און אין די נעכט?...“

זי האָט נישט געפונען די ווערטער, וואָס זי וואָלט געווּסט צו זאָגן דעמאָלט, ווען זי חלומט וועגן אים. איצט, ווען ער שטייט פאַר איר אין דער וויטרקלעכקייט, זענען אַלע שיינע ווערטער אַוועקגעפלויגן ערגעץ־ווו אין אַ ווייטן חלל אַריין...

— האָסט מיך ליב, אסתר?... — האָט דער פרינץ ענדלעך איבערגעריסן איר שווייגן.

אָנשטאָט צו געבן אַן ענטפער, איז זי אַ פאַל געטאָן אויף זיין ברוסט און אַ העשען האָט זיך אַרויסגעריסן פון איר האַלדז. טרערן האָבן זיך געגאָסן — אַ קוואַל.

— קאָזאַר... — האָט זי באַוויזן אויסצורופן — מיין טייערער קאָזאַר...

מער האָט זי גאָרנישט געזאָגט, אָבער דאָס איז געגוג געווען פאַרן פרינץ... ער האָט שוין געווּסט, אַז ער איז דער גליקלעכסטער מענטש אין דער וועלט. עמרם האָט אים מקנא געווען.

www.libtool.com.cn

קאַפּיטל ניין

דאָס כוזרישע פאָלק אין זיך מניין

די ערשטע טעג פון חודש אלול. די אָראַנזשן־ביימער זענען געווען אין זייער גאַנצן פונאַנדערבלי. די ווייסע און ראָזע קווייטן האָבן שוין אָנגעהויבן אַראָפּ־פאַלן, פון צווישן די געדיכטע גרינע בלעטער האָבן געזומען אַרויסקריכן גרינע קליינע אָראַנזשן, ווי גרינע פלוימען און האָבן פונאַנדערגעטראָגן אַן אויסטער־ליש־שאַרפן ריח. ווו־נישט־ווו האָט אַן אָראַנזשל אָנגעהויבן קריגן אַ גאָלדן בעקל דורך דעם גלעט פון אַ זון־שטראַל... אויף דער ערד האָט מען געטרעטן איבערן בליענדיקטס ווי אויף אַ ווייכן, טיירן פילקאָלירטן טעפּיך. פון ים האָט שוין פון צייט צו צייט אַ בלאָז געטאָן אַ קיל ווינטל, אַ צייכן, אַז דער זומער הייבט זיך אָן גיעזעגענען מיטן לאַנד.

אין דעם קוואַרטאַל, ווו עס האָבן געווויינט די יידן, האָט מען געהערט יעדן קילן פרימאָרגן שופר־בלאָזן, און ווען ס׳איז נאָך קוים פאַרטאָג געווען האָט מען געזען אייניקע מאַנסבילן גיין זיך טובל־זיין אין די קאַלטע כוואַליעס פון כוזרישן ים. צווישן זיי אזי אויך געווען ר׳ יצחק סאַנגורי. ער איז געווען אָנגעטאָן אין ווייסן זיידנס. דער ים האָט זיך נאָך גערויטלט נאָך דעם זון־אויפגאַנג און גע־מיגיעט זיך אין רעגנבויגנדיקע פאַרבן.

צוזאַמען מיט אים איז געגאַנגען דער יונגער עמרם. ער איז די לעצטע טעג געווען זייער האָפּערדיק, דאָס פּנים האָט געשיינט, ווי עס וואָלט שטענדיק אַ זון־שטראַל אויף זיין שטערן געלעגן... די אויגן האָבן ביי אים געפלאַקערט ווי צוויי ברענענדיקע הבדלות. ער האָט געהאַט אַ גוטע אורזאַך צו זיין אַזוי גליק־לעך. ער איז אַנומלט פאַרבעטן געווען צום כאַקאָן, צוזאַמען מיט זיין בעסטן פריינט, דעם פרינץ קאַזאַר. זיי האָבן אָפּגעהאַלטן אַ באַראַטונג, ווי אַזוי אייני־צואַרדענען דעם גרויסן יום־טוב, ווען דאָס פאָלק וועט אָפּיציעל, מיטן כאַקאָן און זיין משפּחה אין דער שפּיץ, אָננעמען דאָס יידישע גלויבן. דער כאַקאָן האָט געוואָלט די דאָזיקע היסטאָרישע פאַרוואַנדלען אין אַ גראַנדיעזן יום־טוב, מיט טענץ און מוזיק און מיט פייערלעכע פּראָצעסיעס, בעת וועלכע עס וועלן ווייַן אין דער לופט פאַרשידנקאָלירנדיקע פענער.

די גאַנצע קעניגלעכע משפּחה, מיט דער קעניגין סידהאַרטע, וועלכע האָט שוין געהאַט געביטן איר נאָמען אויף „בת־שבע", איז געווען אָנוועזנדיק ביי דער

www.libtool.com.cn

דאָזיקער באַראַטונג און אויך ר׳ יצחק סאַנגורי, וועמענס וואָרט עס איז געווען הייליק ביים כאַקאָן בולאַן. עס זענען אויסגעאַרבעט געוואָרן די פּלענער ביז צו דער קלענסטער איינצלהייט. די פייערונג איז באַשטימט געוואָרן אויפן פופצנטן טאָג פון חודש אלול, צווישן וואָכן פאַר ראש־השנה, אַזוי אַז אויף דעם דאָזיקן פירכטלעכן טאָג פון נייַ־יאָר זאָל דאָס כוזרישע פאָלק שוין זיין יידיש...

וועג די פאַרזאַמלטע זענען זיך שפּעט אין דער נאַכט פונאַנדערגעגאַנגען, און עמרם האָט זיך אָנגעהויבן דערווייטערן פון קעניגלעכן פּאַלאַץ, האָט אים ביים טירל פון דעם פּרעכטיקן גאָרטן אָפּגעוואָרט די פּרינצעסין סולימאַ, וועלכע האָט נישט אויסגערעדט קיין איין וואָרט, נאָר מיט דער גאַנצער ליידנשאַפט פון אַ יונג רייף מיידל, האָט זי זיך געוואָרפן אויף עמרמס האַלדז און איינגעבויגן זיך אין זייַנע ליפּן און זי האָט שטיל זיך צעווויינט, גלייך עס וואָלט אויפגעלייזט געוואָרן אין איר אַ פיין פון יאָרן גאַנצע...

— מיין אייניציקער, מיין... מיין... — האָט זי נישט געפונען קיין וועגן וואָס צו זאָגן וועגן איר גרויסער און אומבאַשרייבלעכער ליבשאַפט צו אים, און זי האָט אָנשטאָט מיט רייד, אויסגעדריקט איר גרויסע ליידנשאַפט מיט קושן און נאָכאַמאָל קושן, אַז זי איז אַזש אַ מידע פון די פיס געפאַלן. זי איז געווען אינגאַנצן צעבראָכן פון איבערגעפולטן גליק. זי האָט געפלאַקערט ווי אַ העליש פייער, זיך געטוליעט צו עמרמען, ווי וועלנדיק אַריינוואַקסן אין אים, איבער־פלאָנצן זיך אין זיין קערפּער און וועלן מיט אים איינס...

עמרם האָט אויך קיין וואָרט נישט געריידט. ער איז געווען אינגאַנצן צו־טומלט פון דער דאָזיקער אומגעריכטער באַגעגעניש. יאָ, ער האָט באַמערקט נאָך ביים טיש בעת דער באַראַטונג, ווי סולימאַ בויערט אים דורך מיט אירע קויל־שווארצע אויגן. עס איז אים יעדעס מאָל הייס געוואָרן אין אַלע אברים, ווי נאָר זייערע בליקן האָבן זיך באַגעגנט. מען האָט בעת דער באַראַטונג דערלאַנגט פון די טייערסטע שפּייזן און שטאַרקע ווייַנען, פון וועלכן ר׳ יצחק סאַנגורי האָט גאָרנישט פאַרזוכט, ווייל בולאַן איז נאָך נישט געהאָט אַריבערגעגאַנגען צום יידישן גלויבן. דער כאַקאָן איז אויף אים נישט בייז געווען דערפאַר, אָבער ווייַ געטאָן האָט עס אים, און אַ טרער האָט אויפגעפינקלט ביי אים אין אויג.

— זאָל דאָס זיין אַן אָפּקומעניש פאַר מיינע ביז־איצטיקע זינדן!... — האָט ער כלומרשט אין שפּאַס אויסגערופן צו זיין רבין, אָבער דער דאָזיקער שפּאַס האָט אים פאַרשאַפט געוואָלטיקע יסורים — דערפאַר וועלן מיר אין טאָג, ווען דער הייליקער אַקט וועט פאָרקומען, טרינקען אַ גאַנצן מעת לעת ביזן ווייסן טאָג אַריין...

עמרם האָט אָבער יאָ געטרונקען, דער רבי אַליין האָט דאָס אים דערלויבט.

— דו האָסט אַ גרויס חלק אין זייער אַריבערגיין צו דער יידישער אמונה...

www.libtool.com.cn

— האָט ער צו אים פּריִער נאָך, פֿאַר דער באַראַטונג, געהאַט געזאָגט — דו וועסט דיר האָבן איינגעקויפט די זעלבע מצווה, וואָס אונדזער פֿאָטער אברהם...

און ווען עמרם איז געווען שוין גוט בגילופין אונטער דעם שטאַרקן רייז־ווין, האָט ער געוואָרפן גלוסטיקע בליקן צו סולימאַן, וואָס האָט זיך אויך איר איבערגעגעבן, און זי האָט פֿאַרלאָזט דעם טיש, כדי זיך אָפּצוקילן אויף דער ים־לופט אינדרויסן.

דאָרט טאַקע, ביים אָפּענעם טירל פון קעניגלעכן גאָרטן, וואָס גייט אַרויס אויפן ים, האָט ער זי באַגעגנט.

— קום צום ים־ברעג, מיין טייערע!... — האָט ער זי צאַרט אָנגענומען ביי דער האַנט — וועלן מיר אַ ביסל רעדן וועגן אונדזער צוקונפט...

זי איז געגאַנגען, אָבער זיי האָבן גאָרנישט געריידט. געריידט האָט פֿאַר זיי דער מורמלענדיקער ים, דער טונקל־בלויער הימל מיט די אומציילקע בלוי־גרינע שטערנדלעך, וואָס האָבן אַזוי היימישלעך צו זיי צוגעווונקען, ווי זיי וואָלטן אַלטע גוטע פרייַנט געווען...

ערשט ווען דער האָן האָט אַ קריי־געטאָן און אָנגעזאָגט, אַז ס׳איז האַלבע נאַכט, האָבן זיי זיך ווי פון אַ טיפן שלאָף אויפגעכאַפּט, אין די אויגן זיך אַריַינ־געקוקט און דאָרט דערזען אָן אַ שיער קעגנזייטיקן גליק. זיי האָבן זיך לאַנג געקושט און געטוליעט זיך אייַנע צו די אַנדערע. הייסע שעפּטשענדיקע ווערטער, וואָס האָבן קיין שום צוזאַמענהאַנג נישט געהאַט, אָבער צעגליט און אָנגעהיצט זייערע לייבער, האָבן געפּליסטערט זייערע ליפּן, ביז זיי האָבן זיך ענדלעך צעשיידט.

— נאָך אַ וואָך, און נאָך אַ וואָך, און אונדזער אייביקע פֿאַראייניקונג וועט ענדלעך קומען... — האָט איר עמרם אין אויער אַריַינגעהויכט, און סולימאַ האָט אויפגעשוידערט פון דער פייכטער וואַרעמקייט פון זייַנע ליפּן.

***

ענדלעך זענען אָנגעקומען די לעצטע טעג פֿאַר דער פּייערלעכער צערעמא־ניע פון אָננעמען דאָס יידישע גלויבן דורך אַ גאַנץ פֿאָלק, מיט זיינע פירער אין דער שפּיץ.

מיט עטלעכע טעג פריער זענען די עלטסטע פון כוזרים־פֿאָלק געקומען אין דער קליינער שול, וואָס ר׳ יצחק סאַנגורי האָט אויסגעבויט בעת זיין אָנקומען קיין באַלאַנגאַר פון זיין היימלאַנד בבל. דאָרט, אין דער דאָזיקער קליינער שול, האָט ער מיט זיי געלערנט וועגן די מצוות, וואָס זיי האָבן אָפּצוהיטן. דער כאַקאַן און זיין זון, דער פרינץ קאָזאַר, האָבן זיך ערנסט אייַנגעהערט אין זייַנע רייד, נישט פֿאַרלירנדיק אָפּילו קיין איין קלאַנג. ר׳ יצחק סאַנגורי האָט זיי געהייסן

www.libtool.com.cn

זיך רייניקן, גיין טבילה יעדן טאָג און אָפשיידן זיך פון זייערע ווייבער, די וועל־כע האָבן ווייבער... ער האָט געשאָפן אַרום זיי די שטימונג פון די שלשת ימי הגבלה, איידער די יידן האָבן געגומען די תורה אויפן באַרג סיני.

ער האָט צו זיי גערעדט וועגן די גרויסע שווערקייטן פון אָפהיטן אַלע גע־באָטן, אָבער וואָס שווערערע מצוות מען נעמט אויף זיך, אַלץ ליבער זענען זיי פאַר גאָט, וועלכער האָט אַפילו אונדזער עלטסטן פאָטער אברהם אויסגעפרווט, באַפעלנדיק אים צו ברענגען זיין אייניציקן זון יצחק אויף דער עקדה...

ר׳ יצחק סאַנגורי האָט גערעדט וועגן דער הייליקייט פון לאַנד פון ישראל, וואָס איז צו אונדזערע אבות געגעבן געווארן פאַר קינדס־קינדער, און דער סוף וועט זיין, אַז דאָס דאָזיקע הייליקע לאַנד, וואָס איז פון אונדז אַרויסגעריסן גע־וואָרן מיט כוח דורך אַ געצנדינעריש פאָלק, וועט צוריק אונדז אומגעקערט ווערן און דאָס פאָלק, וואָס איז קעגן אונדז באַגאַנגען די גרויסע עוולה, וועט פאַר־שווונדן ווערן פון פנים פון דער ערד, גלייך עס וואָלט גאָר קיינמאָל נישט עקזיסטירט...

דער כאַקאַן בולאַן האָט זיך איינגעהערט מיט אַלע זיינע חושים אין די רייד פון זיין רבין, און ענדלעך האָט ער אים געבעטן:

— דערצייל אונדז, רבי, ווי אַזוי איז דער פאָטער אברהם געקומען אויפן געדאַנק צו פאַרוואַרפן דאָס געצנדינסט און אָנגעהויבן גלייבן אין דעם אייני־אייניציקן גאָט?...

ר׳ יצחק סאַנגורי האָט זיך אַ ווייל פארטראַכט. אַ ליכט איז אויפגעגאַנגען איבער זיין פנים און ער האָט געענטפערט:

— אַ שיינע אגדה איז בייַ אונדז פאַראַן וועגן דעם: „אין דער זעלביקער רגע, וואָס אברהם איז געבוירן געווארן, איז אויפגעגאַנגען אַ שטערן פון מזרח און האָט אייניגעשלונגען פיר שטערן אויף אַלע פיר זייטן פון דעם הימל. האָבן די מכשפים געזאָגט צו נמרודן: אַ זון איז אין דער רגע געבוירן געווארן צו תרחן און פון דעם זון וועט אַרויסקומען אַ פאָלק, וואָס וועט ירשענען די וועלט און יענע וועלט. אויב דיין ווילן איז, זאָל מען געבן דעם פאָטער אַ פולע שטוב מיט זילבער און גאָלד און זאָל ער דעם זון לאָזן הרגענען. איז באַלד נמרוד אַוועקגעלאָפן צו תרחן און אים געזאָגט: „אַ זון איז צו דיר געבוירן געווארן נעכטן, גיב מיר אים אַוועק צו הרגענען און איך וועל דיר דערפאַר געבן אַ פולע שטוב מיט זילבער און גאָלד“. האָט צו אים תרח געזאָגט: „איך וועל דיר געבן אַ משל, צו וואָס די זאַך איז געגליכן. עס איז געגליכן צו אַ פערד, וואָס מען זאָגט צו אים: לאָז דיר אָפשניידן דעם קאָפ און מען וועט דיר געבן אַ פולע שטוב מיט האָבער. ענטפערט דאָס פערד: שוטים, וואָס איר זענט, אויב איר וועט מיר אָפשניידן דעם קאָפ, צו וואָס טויג מיר דער האָבער?... אַזוי איז מיט

www.kibtsol.com.co

דיר: אויב דו וועסט הרגענען מיין זון, צו וואָס טוסטו מיר דאָס זילבער מיטן גאָלד, פאַר וועמען וועל איך עס איבערלאָזן?".

„האָט דער קייסער נמרוד צו אים געזאָגט: פון דיינע ווערטער זע איך טאַקע, אַז ס'איז צו דיר געבוירן געוואָרן אַ זון. האָט אים תרח געענטפערט: עס איז מיר טאַקע געבוירן געוואָרן אַ זון, אָבער ער איז געשטאָרבן". האָט צו אים נמרוד וויייטער געזאָגט: איך רעד צו דיר וועגן אַ לעבעדיקן זון און דו דערציילסט מיר אַ מעשה וועגן אַ טויטן זון.

וואָס־זשע האָט געטאָן תרח? ער האָט בהאַלטן זיין זון אברהם אין אַ הייל אויף דריי יאָר צייט. האָט דער אייבערשטער פאַר אים אָנגעגרייט צוויי פענצטער, פון אייניעם איז געוואָרנען בוימל און פון צווייטן האָט זיך געשאָטן מעל... און ער האָט געהאַט מיט וואָס זיך צו דערנערן.

„וועג אברהם איז אַלט געוואָרן דריי יאָר, איז ער אַרויס פון דער הייל. וועג ער האָט דערזען אַ גאַנצע וועלט פאַר זיך, האָט ער געטראַכט: ווער האָט עס באַשאַפן אַזאַ שיינע וועלט? און ווער האָט מיך אַליין באַשאַפן? האָט ער אַ גאַנצן טאָג מתפלל געווען צו דער זון. אין אָוונט, וועג די זון איז אונטערגעגאַנגען אויף מערב און פון מזרח האָט אויפגעשיינט די לבנה, האָט ער אָנגעהויבן תפילה צו טאָן צו דער לבנה און ער האָט זיך געטראַכט: אָט זיי האָבן באַשאַפן מיך און די גאַנצע וועלט. ער האָט אַ גאַנצע נאַכט מתפלל געווען צו דער לבנה און איר געדאַנקט פאַר זיין באַשאַפונג. אין דער פרי איז די לבנה פאַרשוווונדן און ס'איז ווידער אַרויסגעקומען פון מזרח די זון. וועג ער האָט דאָס דערזען, האָט ער אויסגערופן: „ניין, נישט ביי זיי אין די הענט ליגט דער גרויסער כוח, זיי האָבן אַ האַר איבער זיך, צו אים וועל איך תפילה־טאָן און צו אים וועל איך זיך בוקן"...

דער כאַקאָן איז געווען אויסער זיך פון דער דאָזיקער אגדה און ער האָט אויסגערופן:

— עס איז זייער שיין דערציילט און די געשיכטע האָט מיך געירט ביז די טיפענישן פון מיין נשמה... אויך איך וועל תפילה־טאָן צום גאָט פון אברהם און צו אים וועל איך זיך בוקן... אָבער דערצייל מיר, רבי, ווי אַזוי האָט דער פאָטער פון יידישן פאָלק פאַרטריבן דאָס געצנדינסט פון זיין לאַנד, ווייל איך וויל אַראָפּ־נעמען פון אים אַ ביישפיל...

— אויב דו וועסט גיין אין די וועגן פון אונדזער פאָטער אברהם, וועט דיין לאַנד ווערן גרויס, דיין פאָלק מעכטיק און וועסט זיך אויסשפרייטן אין אַ גרויסער אימפעריע פון כוזרישן ים ביזן ים התיכון!... — האָט אַ באַגייסטערטער ר' יצחק סאַנגורי אויסגערופן — אויב נישט דו, וועלן עס טאָן דיינע זין אָדער אייניקלעך אין די וווייטערדיקע דורות. זיי וועלן זיך אויסשפרייטן ביז דעם היי־

ליקן לאַנד פון יהודה און ווערן איין גרויסע מעכטיקע אומפֿאַרע. פֿאַר וועלבער די גאַנצע וועלט וועט מורא האָבן און זיי וועלן אַנהייבן גיין אין גאָטס וועגן. יאָ, איך וועל דיר דערציילן אַ צווייטע שיינע אגדה, ווי אַזוי אברהם האָט פֿאַר־טריבן דאָס געצנדינסט, פֿריער פון זיין פֿאָטער תרחס הויז און דערנאָך פונעם גאַנצן לאַנד.

און ר׳ יצחק סאַנגורי האָט אים דערציילט:

„דאָס הויז פון אברהמס פֿאָטער איז געווען דאָס אָרט, ווו עס זענען אויס־געאַרבעט געוואָרן די שטיינערנע געטער און דערנאָך האָט מען זיי פֿאַרקויפט אין מאַרק צו פֿאַרשידענע מענטשן. איין טאָג האָט תרח געזאָגט צו זיין זון, אַז ער זאָל אַרויסגיין אין מאַרק און העלפן אים פֿאַרקויפן אַ צאָל געטער. תרח האָט אים איינגעפֿאַקט אין אַ קאַסטן אַ צענדליק שטיינערנע געצן און אים אַרויס־געשיקט אין מאַרק אַריין. איז געקומען צו אברהמען אַ מענטש און געפֿרעגט: „האָסטו מיר צו פֿאַרקויפן עפּעס אַ פיינעם גאָט?״ האָט אים אברהם געזאָגט: „וואָס פֿאַר אַ גאָט ווילסטו דיר אויסקלייבן?״ האָט אים דער מאַן געענטפֿערט: „איך בין אַ ריז, ווייל איך זאָלסט מיר פֿאַרקויפן פֿונקט אַזאָ גאָט אַ ריז ווי איך בין אַליין״.

„האָט אברהם געמומען איין געץ, וועלכער איז געשטאַנען העכער פון אַלע איבעריקע געטלעך, און האָט געזאָגט צו דעם מאַן: „גיב אַהער דאָס געלט און נעם דיר דעם גאָט!״ האָט דער מאַן געזאָגט: „צי איז דער גאָט טאַקע אַזוי שטאַרק ווי איך?״ האָט אים אברהם געענטפֿערט: „דו, נישטיקער יונגאַטש! צי ווייסטו נישט ווי עס פירט זיך ביי געטער? ווער עס שטייט העכער, דער איז דער שטאַרקסטער!...״

„וועז דער מאַן האָט שוין געמומען אַוועקגיין, האָט אים אברהם אַ פרעג געטאָן: „הער נאָר, ווי אַלט ביסטו?״ האָט דער מאַן אים געזאָגט: „איך בין איצט אַלט געוואָרן זיבעציק יאָר!״ האָט אברהם צו אים אויסגערופן: „ווייַ איז צו אַזאָ מענטש, וואָס ער אַליין איז שוין אַלט זיבעציק יאָר און בוקט זיך צו אַ גאָט, וואָס איז ערשט היינט געמאַכט געוואָרן!״ האָט דער מאַן געמומען און אַוועקגעוואָרפן דעם געץ, צוריקגענומען פון אברהמען דאָס געלט און איז אַוועק־געגאַנגען.

„שפּעטער אַביסל איז געקומען אַ פרוי אַן אלמנה און זי האָט געזאָגט צו אברהמען: „איך בין אַן אָרימע פרוי, גיב מיר אַזאָ גאָט, וואָס זאָל זיין אַזוי אָרים ווי איך״. האָט אברהם אויסגעקליבן אַ געצל, וואָס איז געשטאַנען צום נידעריקסטן פון אַלע געטער און צו איר זיך אָנגערופן: „אַז ביסט אָרים, טאָ נעם דיר דעם דאָזיקן געץ, דאָס איז אַ געמיין געטל, דעריבער שטייט ער נידע־

www.libtool.com.cn

ריקער פון אַלעמען, אַבער ער וויל זיך נישט לייגן פון אָרט, ביז וואַנען וועסט מיר נישט געבן דאָס געלט".

„די פרוי האָט אים אַוועקגעגעבן די לעצטע פּאָר פרוטות און האָט גענומען אַוועקגיין. שטעלט זי אָפּ אברהם און ער זאָגט צו איר: „וויי אַלט ביסטו, מומעשי?" האָט זי אים געענטפערט: „איך בין שוין זייער אַן אַלטע"... מאַכט צו איר אברהם: „אַז פּגרן זאָל אַזאַ פרוי, וועלכע איז אַזאַ אַלטע און בוקט זיך צו אַ געטל, וואָס איז מער נישט אַלט ווי איין טאָג". האָט די פרוי תיכף צוריקגעוואָרפן דעם גאָט אין דער קופּע אַריין, צוריקגענומען ביי אברהמען דאָס געלט און איז אַוועקגעגאַנגען.

נאָכדעם ווי אברהם איז אָפּגעשטאַנען אַ גאַנצן טאָג אויפן מאַרק און אויף דעם זעלביקן שטייגער איינגעטענהט מיט די קונים, האָט ער פּאַרנאַכט צוזאַמענגענומען די סחורה און איז אַהיימגעגאַנגען צום פּאָטער תרח. וועז די איבעריקע קינדער אין שטוב האָבן געזען וואָס פּאַר אַ גרויסער סוחר אברהם איז, האָבן זיי געזאָגט צום פּאָטער: „דער אברהם דיינער איז נישט קיין וואָזשנער סוחר, דו מאַך אים בעסער פּאַר אַ כומר (אַ גייסטלעכער)". האָט זיי אברהם געפרעגט: „וואָס איז די באַשעפטיקונג פון אַ כומר?" האָבן זיי אים געענטפערט: „אַ כומר שטייט און באַדינט די געטער, איז מקריב צו זיי קרבנות, גיט זיי צו עסן און צו טרינקען". הכלל, מ'האָט אים געמאַכט פּאַר אַ כומר. האָט זיך אברהם אַוועקגעשטעלט צו דער מלאכה. ער האָט אַנידערגעשטעלט פּאַר די געטער שפּייז און געטראַנקען און צו זיי אַזוי געזאָגט: „זייט אַזוי גוט און הייבט אָן עכן און טרינקען, כדי איר זאָלט דערנאָך זיין גוט צו מענטשן". אָבער קיין איינער פון זיי האָט זיך צום עסן און טרינקען נישט צוגעריט, האָט אברהם דעמאָלט אויסגערופן: „אַ מויל האָבן זיי און קאָנען נישט עסן, אויגן האָבן זיי און קאָנען נישט זען, אויערן פאַרמאָגן זיי און קאָנען נישט הערן, אַ נאָז הענגט ביי זיי אַראָפּ און קאָנען נישט שמעקן, הענט האָבן זיי און קאָנען נישט אָנטאָפּן, פיס פאַרמאָגן זיי און קאָנען נישט גיין"...

„בינו לבינו איז אַריינגעקומען אַ פרויענצימער און האָט געטראָגן אַ שיסל זעמל־מעל. רופט זי זיך אָפּ צו אברהמען: „זיי אַזוי גוט, כומרל, און זיי דאָס מקריב פּאַר די געטער!" אָפּגעזאָגט, און איז אַוועקגעגאַנגען. האָט אברהם געענטפערט: „איך בין דער האָבן אַריין און צעשמעטערט אַלע געטער ביז איינעם, אַ חוץ דעם גרעסטן פון זיי. אין גרעסערן גאָטס האָבן אַריין האָט ער אַריינגעשטעקט דעם שטעקן. דערווייל איז אָנגעקומען תרח. דערזען די דאָזיקע ברעך, האָט ער זיך גענפרעגט ביים זון, דעם כומר: „ווער האָט דאָס געטאָן?" האָט אברהם אומשולדיק געענטפערט: „איך וועל פּאַר דיר גאָרנישט פאַרהוילן, טאַטע. אַ פרוי איז אַריינגעקומען, געבראַכט זעמל־מעל מקריב צו זיין פּאַר די גע־

www.tidbook.com.cn

טער, האָב איך מקריב געווען. האָבן זיך דן געטער אַנגעהויבן צו קריגן צווישן זיך. דער האָט געוואָלט פּריער כאַפּן אַ ביסל עסן אוו אַנדערע האָבן געוואָלט פּריער כאַפּן. האָט ענומען דער גרויסער גאָט דעם שטעקן אין האַנט אוו האָט זיי אַלע צעשמעטערט". האָט תרח מיט כעס אויסגערופן: „מאַכסט חוזק פון מיר! צי קאָנען זיי דאָס טאָן?..." האָט אברהם זיך אַנגערופן מיט שפּאָט אין זיין טאָן: „הער זיך נאָר גוט איין מיט דיינע אויערן, וואָס דיין מויל זאָגט!"...

וועז ר' יצחק סאַנגורי האָט פאַרענדיקט די מעשה, איז דער כאַקאָן אויפּגעשפרונגען פון זיין פלאַץ אוו מיט אַ געירטער שטים אויסגערופן:

— אויך איך וועל אַזוי טאָן! באַלד גיב איך אַרויס אַ באַפעל, מען זאָל אַוועקגיין אין טעמפּל פון גאָט סידהאַרטע אוו צעשטויסן דאָרט אַלע שטיינערנע געצן אוו זייער שטויב זאָל מען אַרייננווארפן אין כוזרישן ים, כדי עס זאָל בלייבן אויף אייביק אין געדענעניש, אַז דאָ, אין דעם דאָזיקן ים פון מיין אימפּעריע, איז צעשטערט געוואָרן דאָס געצנדינסט פון מיין לאַנד, אַז מיין פאָלק האָט פון זיך אַראָפּגעוואָרפן די עבודה זרה אוו אָנגענומען דאָס גלויבן פון גאָט פון אברהם, יצחק אוו יעקב!

דאָס פּנים זיינט האָט געלויכטן פון דעם דאָזיקן באַשלוס. ער איז געווען צופרידן מיט זיך. ער איז דער ערשטער כוזרישער מלך, וואָס פאַרוואַרפט דאָס געצנדינסט אוו ער טרעט אַריין אין אַ בונד מיט גאָט, וואָס האָט אַרויסגענומען די יידן פון מצרים אוו זיי געבראַכט אין צוגעזאָגטן לאַנד פון כנען.

אַלע ראַטגעבער פון כאַקאָן, זיין זון, דער קרוינפּרינץ קאָזאַר אוו דאָס ווייב זיינס, די געוועזענע סידהאַרטע אוו איצט „בת־שבע", נאָכן נאָמען פון קעניג דוד, באַליבטן ווייב, האָבן זיך אויפגעשטעלט אוו געמאַכט אויסרופן לכבוד דעם גרויסן מלך, וועמענס נאָמען איז פאַרביטן געוואָרן פון „בולאָן" אויף סבריאל... דאָס האָט באַטייט: ער הערט זיך צו צו גאָטס רייד...

וועז די אסיפה האָט זיך פאַרענדיקט, איז שוין געווען פאַרנאַכט. דורך די אָפענע קאָלירטע פענצטער האָט אַריינגעשיינט די רויטע שקיעה, וואָס האָט אָפּגענע געגאָסן אַלעמענס פנימער מיט אַ פורפור־פאַרב. עס האָט געהערשט אַ פריילעכע שטימונג, און אַ געטלעכקייט האָט אויף אַלעמענס געמיטער געוויט און אַלע האָבן זיך געפילט געהויבן...

אויף די גאָסן האָט געראָיעט פון פיל מענטשן, וועלכע האָבן אָפּגעוואָרט דעם אויסגאַנג פון דער היינטיקער אסיפה. אויב עס זענען נאָך געווען אָנהענגער פון אומגעקומענעם פּגאָן באַרבאַל, האָבן זיי זיך פאַרשטעקט אין זייערע הייזער און מורא געהאַט אַרויסצוקומען אין גאָס אַריין, ווייל זיי וואָלטן פאַרשטייניקט געוואָרן פון דער מערהייט, וועמענס געדאַנקען זענען געווען די זעלביקע געדאַנקען פון זייער באַליבטן כאַקאָן.

www.libtool.com.cn

ווען בולאַן האָט זיך באַוויזן אין גאַס, אַרומגערינגלט פון זיינע מקורבים און מיט יצחק סאַנגורי אינדערמיט, האָט אויסגעבראַכן אַן אַפּלאָז און טויזנ־טער מענטשן האָבן געמאַכט אויסרופן. פּלוצלינג האָט זיך דערהערט אויך אַן אויסרוף: „דער יידישער רבי ר׳ יצחק סאַנגורי דאַרף ווערן דער פּעגאַן״!...

דער כאַקאַן האָט גליקלעך זיך צעשמייכלט און געזאָגט שטיל צו זיינע נאָענטע:

— עס איז אמת, וואָס מיין רבי האָט מיר אַנומלט געזאָגט: „די שטים פון פֿאָלק איז ווי די שטים פון גאָט״. מיר איז דאָס גאָרנישט אייגנגעפֿאַלן ווי אַזוי אָפּצוצאָלן מיט כבוד דעם רעטער פון מיין נשמה און די נשמות פון דעם גרעסטן טייל כוזרים... דעם פֿאָלק איז עס יאָ אייגנגעפֿאַלן...יאָ, ר׳ יצחק סאַנגורי ווערט מיין שני למלך, אָדער ווי ביי אונדז, כוזרים, רופט ער זיך — דער פּעגאַן.

— ר׳ יצחק זאָל ווערן דער פּעגאַן! — האָט זיך ווידער דערהערט שטימען, וואָס זענען אויפגעכאַפּט געוואָרן פון מער מענטשן.

עס איז געווען אַ שמעקדיקער אָוונט. דער הימל האָט זיך נאָך ווי־נישט־ווו געוויטלט ביי די ראַנדן, אָבער אין דער הויך האָט שוין געשיינט אַ גרויסע קיי־לעכדיקע לבנה, וואָס האָט געזייט מיט זילבער איבער דער ערד, איבערן ים, און אַ רויקע שטילקייט האָט אַראָפּגענידערט איבער גאַטס וועלט און אייגנגעפֿלאַנצט רויקייט אין די הערצער פון די מענטשן.

די קעניגין איז איצט געזעסן איינע אַליין מיטן קעניג און האָט זיך צוגע־קוקט צו דער שיינעדיקער לבנה און עס איז איר אין מוח אויפגעשווימען דאָס בילד, ווי זי האָט זיך באַגעגנט מיט איר באַשערטן אין וואַלד, און אַ וואַרים־קייט האָט זיך פונאַנדערגעגאָסן איבער איר קערפער. זי האָט אָנגעלעגט דעם קאָפּ אויפן אַקסל פון מלך און עס האָט פּאַר איר לעבעדיק אויפגעטויכט דאָס דעמאָלטיקע בילד, ווי זי איז אַ נאַקעטע געשטאַנען צווישן די געדיכטע צווייגן פון וואַלד און געוואָרט, אַז איר באַשערטער זאָל זי באַצווינגען. נאָר דער גאָט פון ישראל האָט זי געראַטעוועט פון שאַנד און אָנשטאָט חרפה האָט ער איר אָנגעטאָן די קרוין אויפן קאָפּ. טרערן האָבן אָנגעהויבן קוואַלנווייז צו רינען אי־בער אירע באַקן און זי האָט מיט צאַרטער ליבע געגלעט דעם מאַנס האָנט און געקושט זי...

— דו ווייסט, מיין טייער ווייב — האָט דער כאַקאַן מיט אַ שטילער שטים זיך אָפּגערופן צו דער קעניגין — זינט איך האָב באַשלאָסן אָנצונעמען דאָס יידי־שע גלויבן, האָט זיך אויפגעהערט אין מיינע חלומות צו באַווייזן דער ברענע־דיקער מלאך מיט זיין שטענדיקער צודרינגלעכער פּראַגע, פֿאַרוואָס איך האָלט מיך ביי מיינע שלעכטע מעשים... זעט דאָך טאַקע אויס, אַז דאָס האָט מען גע־וואָלט אין הימל... דער רבי, ר׳ יצחק סאַנגורי, האָט מיך געפירט אויפן ריכטיקן

www.libtool.com.cn

וועג, פַאר וועלכן איך וועל אים דאָס גאַנצע לעבן דאַנקבאַר זיין און מיין פאָלק וועט אים אייביק געדענקען...

די קעניגין האָט זיך נאָך מער געטוליעט צו אים און געשעפטשעט מיט די ליפן:

— גאָט האָט דיך באַשאָנקען, מיין מאַן, מיט גרויס חכמה און פאַרשטאַנד און איך בין די גליקלעכסטע אין דער וועלט, וואָס דער גורל האָט אונדז פאַר־איניקט ביידע אין איין בונד פון ליבשאַפט און איבערגעבנקייט... זאָל געבענטשט זיין גאָט, דער גאָט פון אברהם, יצחק און יעקב און איצט אויך דער גאָט פון דעם פאָלק פון די כוזרים.

עס איז ווידער געוואָרן שטיל. די לבנה האָט אַריינגעשיינט דורך די אָפענע פענצטער און געגאָסן מיט זילבער־שטראָמען אין דעם טונקעלן צימער און אייַ־געהילט אַלץ אין אַ פאַנטאַסטישער קאָליר, וואָס האָט אויסגעזען ווי נישט דאָ־וועלטיק. עס האָט זיך זיי אויסגעדאַכט, אַז זיי שוועבן אַוועק אין דעם וואָלקן־שיין פון לבנהדיקן זילבער־גרין ערגעץ אין אַן אומבאַקאַנטער נייער וועלט אַריין. אַלץ אַרום האָט אויסגעזען ווי אַ צויבערלעכער חלום, וואָס איז גאָרנישט מעגלעך אויף דער וואָר. דורך די פענצטער האָט זיך געהערט דאָס שטילע געשעפטס פון די כוואַליעס אין ים, וואָס האָט אַזוי געגלעט דאָס געמיט, און אַ רויקייט האָט אַראָפגעניידערט אויף דער וועלט, איינגעדרימלט זיי און אייַנגעוויגט, ביז זיי זענען פאַרזונקען אין אַ טיפן שלאָף.

***

עס איז אַנגעקומען דער פופצנטער טאָג אין חודש אלול פון יאָר ד׳ אלפים תק״י (750). דער דאָזיקער טאָג האָט זיך עפּעס אונטערשיידט פון אַלע טעג פון אַ גאַנץ יאָר, און אפשר האָט זיך דאָס די אייַנווינער פון כוזרים־לאַנד אַזוי אויסגעדאַכט צוליב דער גרויסער געשעעניש, וואָס זיי זענען אין דעם טאָג דורכ־געגאַנגען. די זון איז עפּעס מאָדנע רויט, ווי אַ פייער־פלאַקער, אויפגעגאַנגען אויף מזרח און אַנגעצונדן די וועלט פון איין עק ביזן צווייטן. דער ים האָט זיך געבאָדן אין פייער־פלאַקערדיקע שטראַלן און איז געווען רויט אַנגעגלוט. אין די טויזנטער זענען די כוזרים, מיט זייער כאַקאַן אין דער שפּיץ, געגאַנגען פאַרטאָג צום ים און זיך טובל געווען זיבן מאָל. זיי האָבן זיך נאָך דעם געפילט ווי נייַ־געבוירן, נייַע מענטשן זענען זיי געווען און גאָר מיט אַנדערע אויגן אַנגעהויבן קוקן אויף דער וועלט. די רויטע זון, זענען זיי געוואָר געוואָרן מיטאַמאָל, איז נישט זייער גאָט, נאָר פונקט ווי זיי אַליין — אייַנע פון די פיל דינער פון וועלט־באַשאַפער, וועלכער האָט נישט קיין גוף און אַפילו נישט קיין געשטאַלט פון אַ גוף. מען זעט אים נישט און ער איז דאָ אומעטום. זיין פראַכט רוט אויף אַלע

www.libtool.com.cn

מענטשן און מאַכט זיי אונטערשיידן מיט זייערע לויטערע מחשבות פון דער חיה אין וואַלד...

כּון אַלע שטובן אַרויס האָט מען אויף וועגענער געפירט די שטייגערנע געצן צום ים, דאָרט האָט מען זיי צעשטויסן אויף שטויב און אין ים אַרייגעשאָטן. דערביי האָט מען געיובלט, געטאַנצט און געזונגען פאַרשידענע לידער, וואָס זיי האָבן זיך אין די צוגרייטונגס־טעג געלערנט:

„הללויה, גיט אַ דאַנק צו גאָט, וואָרים ער איז גוט, וואָרים אויף אייביק איז זיין גנאָד. ווער קאָן אויסרעדן די גבורות פון גאָט, מאַכן הערן זיין גאַנצן לויב? — הודו לה' כי טוב כי לעולם חסדו!...

און אויסגעלאָזט האָבן זיי דאָס ליד מיט אַ רעפריין:

„געלויבט איז גאָט, דער גאָט פון ישראל פון אייביקייט ביז אייביקייט, און זאָל דאָס גאַנצע פאָלק זאָגן: אמן! הללויה!“...

עס זענען אויך פאַרגעקומען קאָמישע צופאַלן. אַ פאַמיליע האָט צונויפגעזאַמלט די שטייגערנע געטלעך פון שטוב און איידער זיי האָבן זיי אויפן וואָגן אַרויפגעוואָרפן, האָבן זיי אַ קוש געטאָן דעם קאָלטן שטיין און געשעפטשעט מיט די ליפן: „אויב מיר טוען שלעכט דערמיט, וואָס מיר פאַרוואַרפן אייך הייַנט און צעשטויסן אויף שטויב, נעמט אונדז נישט פאַר אומגוט, וואָרים מיר האָבן אייך דאָס גאַנצע לעבן געדינט געטריי און פול מיט גלויבן... עס איז אַ גזירה פון כאָאָן, וואָס מיר מוזן געהאָרכזאָם דורכפירן“...

אָבער אַזעלכע פאַלן זענען געווען פאַראייַנצלטע. די דאָזיקע מענטשן האָבן נאָך נישט געהאַט פאַרנומען מיט זייער שכל די לערע, וואָס מ׳האָט זיי אין די חדשים פון צוגרייטונג געלערנט.

די זון איז איצט געשטאַנען הויך אינמיטן הימל. די גאַסן זענען געווען געדיכט מיט מענטשן, מענער, פרויען און קינדער, אַלע אין זייערע שענסטע, קאָליידעלע קליידער אָנגעטאָן. אַזוי האָט באַפוילן דער כאָאָן, און זיין באַפעל איז געווען הייליק. אַלע אין איין רייע. ווער אויף פערד און ווער צופוס, זענען איצט געגאַנגען וויַיט אַוועק הינטער דער שטאָט, וווּ עס איז געווען אין די בערג אַ הייל פון טויזנטער יאָרן צוריק. אין דער דאָזיקער הייל האָבן די ערשטע יידן, וואָס זענען אָנגעקומען אין דעם לאַנד פון די כוזרים, זייער בית־תפילה געמאַכט און זיי האָבן געהאַט דאָרט אין אַן אָרון ליגן זייערע הייליקע ספרים אויף פאַרמעט געשריבן. אין דער דאָזיקער הייל, האָט דער כאָאָן באַשטימט, זאָל פאָרקומען די הייליקע צערעמאָניע פון איבערגיין אין דעם יידישן גלויבן.

פון פרי־ער־אויס האָט מען דאָ אַהער די טייערסטע קאָליר־פולע טעפּיכער געבראַכט, אויף די פייכטע וועגט פון דער שטייגערנער הייל אויסגעהאָנגען, אויף די דילן אויסגעלייגט. מען האָט אָן אַ שיעור מנורות אַהערגעבראַכט און בעקנס

www.libtool.com.cn

מיט בוימל, און ווען מען האָט דאָס אַלץ אָנגעצונדן, האָט אַ ליכטיקייט אַנ־
געפילט די היילֿ, פונקט ווי בייטאָג. מ׳האָט די טייערסטע קטורת געדעמפט און
אַ ריח־ניחוח האָט זיך פאַרשפרייט אינעווייניק און דורך דער עפענונג איז אַרויס־
געקומען פון דער היילֿ אַ בלוי רויכל, וואָס האָט פאַרשמעקט דעם גאַנצן אָרום...

פיל שעהן האָט געזומען, ביז דער גאַנצער עטלעכע טויזנט קעפיקער עולם
האָט צוגעמאַרשירט צו דער דאָזיקער היילֿ. דער וועג האָט געפירט לענגאויס דעם
ברעג פון ים, צופוסנס פון די בערג. פון איין זייט איז געפאַלן אַ שאָטן פון די
הויכע בערג און פון דער צווייטער זייט האָט געזילבערט זיך דער רויקער ים,
וואָס האָט זיך צוגעקוקט צו דער היסטאָרישער סצענע פון אַ גאַנץ פאָלק, וואָס
ווּינט שוין דאָ ביי זיין ברעג אַזוי פיל הונדערטער יאָרן.

נישט אַלע האָבן זיך מגייר געווען אין דעם איינעם טאָג, עס איז פשוט נישט
געווען קיין מעגלעכקייט דאָס צו טאָן. אין דעם טאָג פון 15טן אין חודש אלול
האָבן זיך מגייר געווען בלויז די חשובסטע מענער און פרויען אין לאַנד, מיטן
כאַקאַן בולאַן אין דער שפּיץ.

ווען זיי זענען אַריינגעקומען אין דער טונקעלער היילֿ, וואָס איז מיטאַמאָל
אויפגעשוווּמען אין דער ליכטיקייט פון די טויזנטער ליכט פון די מנורות און פון
די בעקנס בוימאיילֿ, האָט אַ ציטער אַלעמען דורכגענומען. אַלע זענען געווען אָנ־
געטאָן אין ווייסע קליידער און די קעפּ באַדעקט מיט ווייסע הויכע היטלען. אַ
פייערלעכקייט האָט געהרוט אויף אַלעמענס פנימער און אין די הערצער האָט גע־
קלאַפּט ווי מיט האַמערס צוליב דער מורא פאַר גאָט, דעם אומבאַקאַנטן גאָט פון
פאָלק ישראל, וואָס דאַרף איצט אויך ווערן זייער גאָט לעולם ועד.

מ׳האָט ממש געפילט אין דער ריזיקער היילֿ, ווי עס רוט דאָ די שכינה, מען
האָט געהערט דאָס פלאַטערן פון די פליגל פון די מלאכים. אויף אַ דערהויבענער
בימה איז אַרויפגעטרעטן ר׳ יצחק סאַנגורי ,אָנגעטאָן אין ווייסן זיידנס, דאָס
גרויע בערדל זיינס האָט געציטערט און געפלאַטערט אויפן קוים־באַמערקבאַרן
ווינטל, וואָס האָט פון צייט צו צייט אַ בלאָז געטאָן פון הייסן דרויסן. די אויגן
זיינע האָבן געפלאַקערט ווי צוויי ברענענדיקע הבדלות, און דאָס פּנים זיינס האָט
געשיינט, ווי ביי אַ געטלעכן מלאך. ער איז געווען ערנסט און פאַרכטיק. ער האָט
געהאַלטן אין דער האַנט אַן אַלטע ספר־תורה, וואָס איז נאָך געשריבן געוואָרן
מיט צוויי טויזנט יאָר צוריק, נאָך פון די צייטן, ווען עס האָט עקזיסטירט דאָס
מלכות יהודה אין הייליקן לאַנד.

צוויי מענטשן זענען אויף זיין ווינק צוגעקומען און האָבן זיך אַוועקגע־
שטעלט אויף ביידע זייטן פון דער בימה, אויף וועלכער עס איז אויסגעשפרייט
געוואָרן די פאַרמעטענע ספר־תורה און זיי האָבן זי אָנגעהויבן צו ווּיקלען אויף
דער אָנווייזונג פון ר׳ יצחק סאַנגורי.

www.libtool.com.cn

אַ שטילקייט האָט געהערשט אין דער היל, כאָטש עס זענען דאָרט געווען פאַרזאַמלט עטלעכע טויזנט מענטשן. אַ הייליקע שטילקייט. ענדלעך האָט מען אויפגעהערט אויפצוווויקלען די ספר־תורה. ר׳ יצחק האָט אָנגעריט דעם פּלאַץ מיטן עק פון זיין טלית, וואָס ער האָט געהאַט אויף זיך און אַ קוש געטאָן. ער האָט הויך געמאַכט די ברכה, וואָס האָט מיט זיין קלאָר קול און געציילטע וועך־טער אַרויסגערופן אַ ציטער אין אַלעמענס הערצער: געלויבט ביסטו אונדזער גאָט, דער האַר פון דער וועלט, וואָס האָסט אונדז אויסדערווייל פון צווישן אַלע פעלקער און האָסט אונדז געגעבן דיין תורה, געלויבט ביסטו גאָט, וואָס גיט אונדז די תורה...

און ער האָט מיט אַ קלינגענדיקער מעטאַלענער שטימע אָנגעהויבן לייענען דאָס 20סטע קאַפּיטל פון חומש שמות, סדרה יתרו:

„און גאָט האָט גערעדט אַלע די דאָזיקע ווערטער, אַזוי צו זאָגן: איך בין גאָט דיין גאָט, וואָס האָט דיך אַרויסגעצויגן פון לאַנד מצרים, פון דעם הויז פון קנעכטשאַפט.

„זאָלסט נישט האָבן אַנדערע געטער פאַר מיין פּנים. זאָלסט דיר נישט מאַכן אַ געשניץ, אָדער אַ שום געשטאַלט, פון וואָס אין הימל אויבן, אָדער וואָס אויף דער ערד אונטן, אָדער וואָס אין וואַסער אונטער דער ערד. זאָלסט זיך נישט בוקן צו זיי און זאָלסט צו זיי נישט דינען; וואָרים איך גאָט דיין גאָט בין אַ צאָרנדיקער גאָט, וואָס רעכן זיך פאַר די זינד פון די פאָטערס מיט די קינדער, מיטן דריטן און מיטן פערטן דור פון די, וואָס האָבן מיך פייגט, און איך טו חסד מיטן טויזנטסטן גליד פון די, וואָס האָבן מיך ליב, און פון די, וואָס היטן מיין געבאָט.

„זאָלסט נישט אַרויפּברענגען דעם נאָמען פון גאָט דיין גאָט צום פאַלשן, וואָרים גאָט שענקט נישט דעם, וואָס ברענגט אַרויף זיין נאָמען צום פאַלשן.

„געדענק דעם טאָג פון שבת, אים צו האַלטן הייליק. זעקס טעג זאָלסטו אַרבעטן און טאָן אַלע דיינע מלאכות, אָבער דער זיבעטער טאָג איז שבת צו גאָט דיין גאָט, זאָלסט נישט טאָן קיין מלאכה, דו און דיין טאָכטער, דיין קנעכט און דיין דינסט, און דיין בהמה און דיין פרעמדער, וואָס אין דיינע טויערן. וואָרים זעקס טעג האָט גאָט געמאַכט דעם הימל און די ערד, דעם ים און אַלץ, וואָס אין זיי, און אויפן זיבעטן טאָג האָט ער גערוט; דאָרום האָט גאָט געבענטשט דעם טאָג פון שבת, און האָט אים געהייליקט.

„האַלט אין כבוד דיין פאָטער און דיין מוטער, כדי דיינע טעג זאָלן זיך לענ־גערן אויף דער ערד, וואָס גאָט דיין גאָט גיט דיר. זאָלסט נישט הרגענען; זאָלסט נישט מנאף זיין; זאָלסט נישט גנבענען; זאָלסט נישט זאָגן אויף דיין חבר

www.libtool.com.cn

פאַלשע עדות; זאָלסט נישט גלויסטן דיין חברס הויז; זאָלסט נישט גלויסטן דיין חברס ווייב, אָדער זיין קנעכט, אָדער זיין דינסט, אָדער זיין אָקס, אָדער זיין אייזל, אָדער וואָס נאָר עס איז דיין חברס.

„און דאָס גאַנצע פאָלק האָט בייגעוווינט די דונערן און די פלאַמען און דאָס קול פון שופר און דעם רויכיגן באַרג; און ווי דאָס פאָלק האָט דאָס געזען, אַזוי האָבן זיי געציטערט, און זענען געשטאַנען פון דער ווייטן, און זיי האָבן געזאָגט צו משהן: רעד צו אונדז און מיר וועלן הערן, און זאָל נישט רעדן צו אונדז גאָט; מיר וועלן חלילה שטאַרבן.

„האָט משה געזאָגט צום פאָלק: איר זאָלט נישט מורא האָבן, וואָרים כדי אייך צו פרובירן איז גאָט געקומען, און כדי זיין מורא זאָל זיין פאַר אייער פנים, אַז איר זאָלט נישט זינדיקן. איז דאָס פאָלק געשטאַנען פון ווייטן, און משה האָט געגענט צו דעם נעפּל, וואָס דאָרטן איז געווען גאָט...“

ר׳ יצחק סאַנגורי האָט געלייענט די עשרת הדברות מיט אַ קלאָר און פייער־לעך קול, וואָס איז אַלעמען אַריינגעדרונגען טיף אין די הערצער און אַ הייליקע ציטערניש האָט אַלעמען דורכגענומען.

דאָס פאָלק האָט שטיל געשוויגן און זיך אייגנעהאָרכט אין יעדן וואָרט, וואָס איז פון לשון־קודש איבערגעזעצט געוואָרן אויפן לשון פון די כוזרים דורך זיין תלמיד עמרם. עס האָט זיך געדאַכט צו פאַרנעמען די זעלבע קולות וברקים, וואָס די יידן האָבן פאַרנומען, שטייענדיק אונטער דעם באַרג סיני. די פלעמלעך פון די טויזנטער ליכט האָבן זיך מיטאַמאָל אויסגעוויזן צו זיין די פלאַמען, וואָס קו־מען פון הימל, און אָט אין די דאָזיקע פלאַמען באַהאַלט זיך דער אומגעזעענער גאָט פון די יידן.

דער כאָקאַן אַליין איז געווען זייער ערנסט אויף זיין פנים. דאָס געזיכט זיינס האָט געפלאַקערט פון דערהויבנקייט און אין זיינע אויגן האָבן געברענט צוויי גליאיקע פייערלעך. ער האָט מיט די ליפן נאָכגעשעפּטשעט יעדעס וואָרט, וואָס ר׳ יצחק סאַנגורי האָט אַרויסגעלייענט פון דער פאַרמעטענער ספר־תורה, און ביי יעדן וואָרט האָט ער מכוון געווען עס אָפּצוהיטן און צו האַלטן לעולם ועד.

וועז דער רבי האָט געענדיקט לייענען די פרשה, האָט ער אויסגערופן אויפן הויכן קול, נאָכדעם ווי ער האָט ווידעראַמאָל געמאַכט די ברכה: „אָט דאָס איז די תורה, וואָס משה האָט זי געגעבן די יידן, לויט ווי גאָט האָט געבאָטן דורך משהן...“

וועז די דאָזיקע צערעמאָניע האָט זיך געענדיקט, האָט דער עולם זיך געלאָזט גיין צוריק אַהיים מיטן זעלבן וועג, וואָס זיי זענען געקומען. אַלעמענס פנימער זענען געווען ערנסט און מיט באַוווסטקייט, וואָס זיי האָבן געגומען אויף זיך,

www.libtool.com.cn

וואָרים דערמיט האָט זיך דאָס נאָך נישט געהאָט פאַרענדיקט. צומאָרגנס האָבן זיי געזאָלט אַריינגעבראַכט ווערן בבריתו של אברהם אָבינו...

די זון האָט זיך שוין געזעצט און אָפּגעפאַרבט די וואַסערן פון ים מיט בלוטיקן פורפור און די הויכע בערג האָבן געפלאַקערט מיט זייערע שפּיצן ווי די הבדלות און זיי האָבן אויסגעזען ביי דער צופאַלנדיקער נאַכט ווי אַן עמוד האש. אַ קילקייט האָט אַלעמען איצט אַרומגענומען נאָך דער גרויסער היץ פון בייטאָג.

דער פּרינץ קאַזאַר איז געריטן אויף זיין וויסן אַראַבישן פערד און לעבן אים איז אין שטילשווייגן געריטן זיין נאָענטסטער חבר, עמרם... זיי האָבן ביידע קיין וואָרט נישט אויסגערעדט. אָבער ביידנס געדאַנקען זענען געווען כמעט די זעלבע: נאָך עטלעכע טעג וועלן פאַרביי, און עס וועלן געפּראַווען ווערן די צוויי קעניגלעכע חתונות, צו וועלכע עס זענען שוין באַצייטנס פאַרבעטן געוואָרן די וויכטיקסטע האַרן פון לאַנד און פון די שכנותדיקע לענדער. מען האָט זיך געריכט אויף גאָר הויכע געסט פון די פרעמדע לענדער אויף דער חתונה פון פּרינץ קאַזאַר. דער יורש־עצר פון כוזרים־לאַנד. זיי האָבן געוואָלט אַרויסווייזן כבוד און אינטערעסניקייט צום צוקונפטיקן הערשער פון דער כוזרישער אימפּעריע.

דער צומאָרגנדיקסטער טאָג איז אַדורך אין גרויסע פייערלעכקייטן. די גרעסטע האַרז פון לאַנד, מיטן כאַקאַן און דעם פּרינץ קאַזאַר בראש, האָבן זיך געלאָזט מל־זיין. אַ גרויסע געמיינזאַמע סעודה איז איינגעאָרדנט געוואָרן אין קעניגלעכן פּאַלאַץ, אויף וועלכער עס זענען אויסגעטרונקען געוואָרן אַ סך פּעסער מיט וויין, און עס זענען אָפּגעבראָטן געוואָרן הונדערטער שאָף, וואָס זייערע געווירצטע פליישן האָט די גאַנצע שטאָט פאַרשמעקט.

די כוזרים זענען געוואָרן יידן.

דעם זעלבן טאָג, ווען עס איז פאָרגעקומען דער ברית־מילה פון כאַקאַן בולאַן, אַדער ווי ער האָט זיך איצט שוין גערופן: מלך סבריאל, האָט דער הערשער פון מעכטיקן כוזרישן פאָלק אַרויסגעגעבן אַ באַפעל, אַז מען זאָל לייגן דעם גרונטשטיין צו אַ גרויסער שול אויפן שענסטן פּלאַץ פון דער שטאָט באַלאַנגאַר, גישט ווייט פון ים־ברעג, כדי עס זאָל שטענדיק זיין קיל דאָרט אין די גרעסטע היצן. די גרעסטע באַלמעלאָכעס פון לאַנד און פון פרעמדע לענדער זענען אַרויסגערופן געוואָרן, שטיין־האַקער און שטאָל־שניידער און האָלץ־אַרבעטער האָבן זיך געמוטערט צו זייער אַרבעט און עס האָט זיך באַלד דעם ערשטן טאָג אָנגעהויבן אַ פיבערדיקע בויאונגס־טעטיהייט פון דעם ערשטן גרויסן בית־המקדש פאַרן כוזרישן פאָלק...

אַ באַזונדערע צערעמאָניע איז פאָרגעקומען ביי די פרויען, ווען די קעניגין בת־שבע, די פּריערדיקע סידהאַרטע, און איר טאָכטער, די פּרינצעסין סולימאַ, האָבן אָנגענומען דאָס יידישע גלויבן, צוזאַמען מיט טויזנטער אַנדערע כוזרישע

www.libtool.com.cn

וויבער און מיידלעך. פריער זענען זיי געגאַנגען אַלע אין ים, און די פרימאַרגן־כוואַליעס האָבן געוואַשן זייערע לייבער און געריניקט זיי פון זייער געצנדינערי־שער שומאה. זיי זענען געגאַנגען טבילה, נאָכדעם ווי אַלע מענער האָבן שוין גע־האַט פאַרענדיקט זייער טובל־זיין זיך, ר׳ יצחק סאַנגורי האָט פריער אייניקע פון זיי געהאַט אויסגעלערנט די ברכה, וואָס מ׳זאָגט ביים טובלען, און זיי האָבן אויס־געלערנט די איבעריקע. אַ צייט פריער האָבן זיי זיך צוגעגרייט צו וויסן די דינים וועגן כשרות און ווי אַזוי צו פירן אַ ייִדישע שטוב, ווי אַזוי ליכט צו בענטשן פרייטיק־צו־נאַכטס און וואָס פאַר אַ תפילות דערביי צו זאָגן. עס איז די כוזרישע פרויען אָנגעקומען זייער שווער אויסצולערנען זיך אויף לשון־קודש צו זאָגן די אַלע תפילות, וואָס זענען נייטיק געווען. אָבער זייער ווילן איז געווען אַזוי גרויס, אַז זיי האָבן זיך סוף־כל־סוף אויסגעלערנט און זיי זענען געווען קינדיש גליק־לעך.

די גליקלעכסטע אויף דער וועלט איז אָבער געווען די פרינצעסין סולימאַ. זי האָט זיך אייפעריק געלערנט די ייִדישע תפילות און זי האָט זיי געזאָגט מיט אַזאַ פרומקייט, גלייך זי וואָלט פון דור־דורות אַרויסגעקומען פון ייִדן... ווען זי איז געגאַנגען טבילה, האָט זי מיט די ליפּן געשעפּטשעט אַן אייגענע תפילה, וואָס זי האָט אַליין פאַרפאַסט אין אַ מאָמענט פון גרויס דערהויבנקייט.

זי האָט געבעטן צו איר נייעם גאָט, וועלכן זי האָט שוין ליב געהאַט — ווי איר פריינדין אסתר, די טאָכטער פון ייִדישן רבין, ר׳ יצחק סאַנגורי, האָט זי געלערנט — בכל לבבה ובכל נפשה, מיט איר גאַנצן האַרצן און מיט איר גאַנצער נשמה:

„יהי רצון, זאָל זיין דער ווילן פון גאָט מיין גאָט, דעם גאָט פון אברהם, יצחק און יעקב, ער זאָל באַוויליקן זיין חסד אויף מיר און מיך רייניקן פון געצנ־דינסט, וואָס איז אפשר פאַרבליבן ערגעץ אין אַ פאַרבאָרגןווינקל פון מיין נשמה. אויב דו קאָנסט נישט טאָן פאַר מיר, דיין דינסט, ווייל איך שטאַם־אַפּ פון געצנדינער, שֶׁאַ טו עס פאַר דעם אויסדערווייל־טן פון מיין האַרץ, עמרם בן יצחק הלוי... ווען איך וועל זיין גערייניקט, זאָלסטו מיך באַוויליקן מיט בנים זכרים און גרויסע צדיקים, וואָס זאָלן זיין ראוי צו טראָגן דעם נאָמען ייִד אויף זיך...“

— נישט אַנדערש, נאָר איר כוזרים שטאַמט אָפּ פון די עשרת השבטים!... — האָט אסתר אַן אַנטציקטע אויסגערופן, ווען זי האָט סולימאַן געהערט זאָגן איר אַליין פאַרפאַסטע תפילה...

און זי האָט זי אַרומגעכאַפּט קושן און האַלדזן און טאַנצן מיט איר ביים ברעג פון ים צווישן אַלע פאַרזאַמלטע פרויען, וואָס האָבן זיך דעמאָלט טובל־געווען.

— מיין טייערע אסתר... — האָט די פרינצעסין סולימא, אויסער זיך פון

www.dlib.co.il

גליק, געשעפטשעט — איך פיל, ווי איך וואָלט געשווענדט אויף אַ בלויען וואָלקן גלייך צו די זילבער־פורפורנע הימלען אונטערן כסא־הכבוד, ווו עס רוט די שכינה, דער אומגעזעענער גאָט, וואָס זיין מאַכט איך פיל היינט איבער מיר...

און ווירקלעך האָט דער הימל איצט אַזוי אויסגעזען אין דעם אויסטערלישן פורפורנעם פרימאָרגן בעת דעם פייערדיקן זון־אויפגאַנג.

— איך בין אָנגעפילט מיט פרייד, וואָס דו ווערסט מיין נאָענטסטע שוועסטער! — האָט אסתר געמורמלט, אַרומנעמענדיק זי מיט אירע הענט — און איך בין גליקלעך, וואָס דו ווערסט דאָס ווייב פון דעם אויסדערוויילטן בחור, עמרם.

די פרינצעסין סולימאַ איז רויט געוואָרן און אַ פערלדיקע טרער האָט זיך איר געשטעלט אין די אויגן פון איבערגעפולטער פרייד. זי איז איצט אַזוי שיין געווען, אַז די שיינקייט האָט גאָרנישט אויסגעזען ווי אַן ערדישע, נאָר עפעס אַ געטלעכקייט, אַראָפגעשוועבט פון די הויכע הימלען, האָט פאַרבלאָנדזשעט דאָ אויף דער ערד און זיך אַרומגעבלאָנקעט, זוכנדיק אַ תיקון...

— מיין טייערער עמרם... — האָט די דאָזיקע געטלעכע שיינקייט געמורמלט שטיל מיט די ליפן, גלייך ווי אַ טויב וואָלט געוואָרקעט און זי האָט מיט אירע אַלבאַסטער־ווייסע הענט אַרומגענומען די ליידיקע בלויע לופט און געפילט, אַז זי האָלט אַרומגענומען איר טייערסטן און אויסדערוויילטן בחור...

אַ פייערלעכקייט האָט געהערשט אין דער שול, ווו עס איז פאָרגעקומען די רעליגיעזע צערעמאָניע פון אַרייַנפירן די פרויען אין שויס פון דער יידישער אמונה און ווען מען האָט זיי געגעבן יידישע נעמען.

— דיין נאָמען וועט זיין „שולמית"!... — האָט אסתר צו איר אַ דערפרייטע אויסגערופן, ווי די געליבטע פון שלמה המלך...

— און מיין מאַמעס נאָמען איז „בת־שבע"... ווי דאָס געליבטע ווייב פון דוד המלך... — האָט די פרינצעסין אונטערגעכאַפט מיט גליק אין איר טאָן...

די גרויסע פייערלעכקייט צוליבן איבערגיין צום יידנטום פון אַ גאַנץ פאָלק איז אָפּגעלייגט געוואָרן אויף אַ וואָך צייט, די וואָך פון ראש־השנה. ערשטנס, דערפאַר, ווייל דעמאָלט וועלן די מאַנסבילן שוין זיין פאַרהיילט נאָך דער ברית־מילה, און צווייטנס, ווייל עס איז די הייליקסטע וואָך ביים יידישן פאָלק.

אין די פרימאָרגנס האָט מען געבלאָזן שופר און מ׳האָט געדאַוונט ביים ברעג פון ים, ווייל די קלייניע שול האָט נישט געקאָנט אַריינגענעמען אַזוי פיל מענטשן אין זיך. עס האָט אויסגעזען, ווי אַ מחנה מלאכים וואָלטן זיך פון די הימלען אַראָפּגעלאָזט און מיט די ווייסע פליגל זיך צעפאָכעט, וואָרים אַלע זענען געווען איינגעהילט אין טליתים און אין ווייסע קיטלען. זייערע תפילות, טייל אין לשון־קודש און טייל נאָך אין כוזרישן לשון, האָבן זיך אויסגעמישט מיט דעם געמורמל פון די פרימאָרגן־כוואַליעס פון ים און זענען ווייט אַוועקגעטראָגן גע־

www.libtool.com.cn

וואָרן צו די זילבערנע האָריזאָנטן און אויסגעשפּרייט זיך איבער דער גאַנצער וועלט...

ר׳ יצחק סאַנגורי האָט פאַר זיי געהאַלטן אַ דרשה מעניני דיומא. ער האָט געערעדט וועגן גרויסן נחת־רוח, וואָס גאָט האָט פון די גרים. ער האָט געזאָגט: „אין תהילים ווערט געבראַכט: „נדיבי עמים נאספו עם אלהי אברהם״ — די פירשטן פון די אומות האָבן זיך איינגעזאַמלט, דאָס פאָלק פון דעם גאָט פון אברהם... פאַרוואָס עפּעס בלויז פון „גאָט פון אברהם״ און נישט אויך — פון יצחק און יעקבֿ?... דאָס איז דערפאַר, ווייל אברהם איז געווען דער ערשטער גר...״

און ווייטער האָט ר׳ יצחק סאַנגורי געזאָגט: „עס האָט איבערגעבן אלעזר אין נאָמען פון ר׳ יוסי בן זמרא — ווען עס זאָלן זיך צוזאַמענקומען אַלע מענטשן פון דער וועלט, קאָנען זיי אָפילו אַ מילב נישט באַשאַפן, און דאָך זאָגט זיך אין חומש: „ואת הנפש אשר עשו בחרן״ — און דאָס נפש, וואָס זיי האָבן געמאַכט אין חרן. אָבער דאָ האָט מען געמיינט די גרים, וואָס אברהם אָבינו האָט מגייר געווען. צו וואָס־זשע ווערט נישט געזאָגט „מגייר געווען״ נאָר „געמאַכט״?... דאָס איז כדי אונטערצושטרייכן, אַז ווער עס איז מקרב אַ גר, איז גלייך ער וואָלט אים אַליין באַשאַפן...״

און אַזוי האָט ר׳ יצחק סאַנגורי אַרויסגעזאָגט אַ רייַ געדאַנקען וועגן דעם ענין גרים, וואָס דאָס האָט געמאַכט אויף די כוזרים אַ שטאַרקן אייַנדרוק, און זיי האָבן זיך געפילט נאָך זייַנע רייד דערהויבן און גליקלעך, וואָס זיי זענען אַרונטערגעבראַכט געוואָרן אונטער די פליגל פון דער יידישער אמונה.

אָבער גאָר גרויס און אומבאַשרייבלעך איז געווען די שמחה אין דער וואָך פון ראש־השנה, ווען עס איז געפראַווען געוואָרן די סעודת־מצווה פאַר אַלע גרים צוזאַמען, און עס זענען אויך פאָרגעקומען די צוויי חתונות פון פרינץ קאַזאַר מיט ר׳ יצחקס טאָכטער און פון עמרם מיט דער פרינצעסין סולימאַ, אָדער ווי זי האָט זיך שוין איצט גערופן — שולמית...

דער פרינץ קאַזאַר האָט אין יענעם טאָג אָנגענומען זיין יידישן נאָמען „עובד־יה״, דער דינער פון גאָט... און עס איז דורכן כאַקאַן סבריאל דערקלערט געוואָרן עפּנטלעך, אַז באַלד נאָך דער חתונה זיינער וועט ער, עובדיה, איבערנעמען דעם כוזרישן טראָן...

דאָס לאַנד פון די כוזרים האָט נאָך, זינט עס עקזיסטירט, אַזאַ גרויסע פרייד נישט געהאַט איבערגעלעבט. עס איז געווען די וואָך פון ראש־השנה, ווען דאָס לאַנד וועט צום ערשטן מאָל אין זיין עקזיסטענץ פייערן דעם טאָג פון ניי־יאָר. אָט אויף דער וואָך איז באַשטימט געוואָרן, אַז די ביידע הויכגעשטעלטע פּאָרלעך זאָלן געפירט ווערן צו דער חופּה. מיט פיל טעג פריִער האָט מען זיך געגרייט צו דער גרויסער געשעעניש. מען האָט געבראַכט פון איבערן גאַנצן לאַנד פעסער מיט

www.10book.com.cn

די בעסטע ווייגן. עס זענען אייגעקויפט געוואָרן אַן אַ שיעור עופות, שאָף און רינדער. עס איז באַשלאָסן געוואָרן אין קעניגלעכן הויף צו געבן אַ מאָלצייט פאַר אַלע אָרימעלייט אין לאַנד. וואָרים די שמחה איז געפֿראָווען געוואָרן נישט נאָר אין דער הויפטשטאָט באַלאַנגאַר, נאָר אויך אומעטום, אין דער לענג און אין דער בריים פון דעם כוזרים־לאַנד.

עס זענען אויך צוגעגרייט געוואָרן צענדליקער פעסער מיט סמאָלע און בוימאייל, וואָס וועלן אונטערגעצונדן ווערן מיטן צופאַלן פון דער נאַכט, וועז די חתונה־צערעמאָניע וועט זיך אָנהייבן.

די צוויי חתנים, דער פֿרינץ עובדיה און דער נייַ־באַשטימטער מיליטער־פירער עמרם, האָבן די עטלעכע טעג פֿאַרבראַכט צוזאַמען. זיי האָבן געלערנט די פֿאַרשידענע מצוות, וואָס זענען פֿאַרבונדן מיטן ענין חופּה וקידושין. זיי זענען יעדן פֿרימאָרגן, מיטן אויפשפּראָך פון נייַעם טאָג, געגאַנגען צום ים און האָבן זיך טובל געווען אין די קילע פֿאַרויטלטע וואַסערן. דער פֿרינץ האָט געלויכטן מיט אַ הימליש פֿייער. די אויגן זיינע האָבן געשיינט מיט נישט־ערדישן גליק. ער האָט געבענקט נאָך דער רגע, וועז ער וועט זיך אויף אייביק פֿאַראייניקן מיט זיין יונגער און שיינער כלה, אסתר. אַזאַ ענלעך געפיל האָט געהאַט עמרם. ער האָט קיין איין מינוט פון זיינע אויגן נישט אָנגעווויירן דאָס בילד פון זיין פֿרעכ־טיקער שולמית, די אייניקע טאָכטער און פֿרינצעסין פון קעניג סבריאל, דעם עֶרשטן ייִדישן קעניג אין כוזרים־לאַנד. ער האָט געזען איר שמייכלענדיק פּנימל מיט די קויל־שוואַרצע אויגן, וואָס האָבן אַזוי באַצווינגעריש געשמייכלט צו אים. ער האָט אַזש אויפֿגעשוידערט פון גרויס גלוסטונג צו איר...

און אָט איז דער גליקלעכסטער טאָג אָנגעקומען.

די זון איז אונטערגעגאַנגען ווי יעדן טאָג, פאַרשוווונדן ווערנדיק אין די ווייט־טע טיפענישן פון ים, באַפֿאַרבנדיק די וואַסערן מיט אַ פֿורפֿורנעם קאָליר און דעם הימל מיט אַ בלויליעך־פּיאָלעטער פאַרב. אויף די גאַסן זענען שוין געווען אויס־געשטעלט רייען מענטשן אין די טויזנטער — מענער, פרויען און קינדער. זיי זענען געווען אָנגעטאָן אין די פאַרשידנפאַרביקסטע קליידער, אַז עס האָט אַזש געבלענדט פאַר די אויגן פון די רייכע קאָליערן. עס זענען אָנגעצונדן געוואָרן די פּעסער סמאָלע און דער אָנגעזאַמלטער בוימאייל, אַז עס איז אַזוי ליכטיק גע־ווָארן ווי אין מיטן העלן טאָג.

די צוויי חתנים זענען געווען אָנגעטאָן אין די טייערסטע קליידער פון רויטע און גרינע קאָליערן, דורכגעווועבט מיט גאָלד און זילבער. זיי זענען געריטן ביידע אויף צוויי מילך־ווייסע פערד זאַכט־ביי־זאַכט אונטערן קלאַנג פון טראָמפּייטן, שופרות און פייפלעך, פויקן און טאַצן־געברום. הינטער זיי זענען נאָכגעגאַנגען הונדערטער מענטשן מיט אָנגעצונדענע הבדלות פון וואַקס אויסגעאַרבעט. הינ־

www.ibtool.com

טער דער דאָזיקער פּראָצעסיע זענען נאָכגעגאַנגען בײדע כלות, אין ווייסן גע־קליידט, זייערע שוימיקע קליידער זענען באַלויכטן געווען מיט ראָזן קאָליר פון די פיל ליכט און דעם אָפּשיין פון די פייערן. בײדע מיידלעך האָבן פאַרכישופט מיט זייער אויסזען די טויזנטער פאַרזאַמלטע געסט. מען האָט זיי באַוואָרפן מיט בלומען פון די פאַרשידנסטע קאָלירן און ריחות. פון די פענצטער אין די הייזער אויף בײדע זײטן האָבן אַרויסגעלויכטן מנורות מיט אָנגעצונדענע קנייטלעך, און עס זענען אַרויסגעהאָנגען געווען פאַרשידנפאַרביקע טעפּיכער. יונגע מיידלעך האָבן אויף די גאַסן אַרויסגעטראָגן קוישן מיט בלומען און פרוכטן און געטיילט צווישן אָלע אָנוועזנדיקע געסט.

און ווו די צוויי חתנים און די צוויי כלות זענען פאַרבייגעגאַנגען, האָט מען זיי אויפגענומען מיט געזאַנג און פריידנס־אויסגעשרייען און ווינטשעוואָניעס.

די נאַכט איז צוגעפאַלן, און וואָס פינצטערער עס איז געווארן אויף דער וועלט, אַלץ ליכטיקער זענען געווארן באַלויכטן די גאַסן פון דער הויפּטשטאָט באַלאָנגאַר און אַלץ מער געדיכטער מיט מענטשן. כאָטש די פייערלעכקייטן זענען אָפּגעריכט געווארן איבערן גאַנצן לאַנד, זענען פונדעסטוועגן טויזנטער מענטשן געקומען אין דער הויפּטשטאָט אַריין, כדי מיט די אייגענע אויגן צוצו־זען די גרויסע שמחה אין דער נאָענטקייט פון קעניג און זיינע מקורבים.

אין דעם גרויסן קעניגלעכן פּאַלאַץ, ווו עס איז אַנומלט דורכגעפירט גע־ווארן דער גרויסער וויכוח צווישן די פּאַרשטייער פון די דריי אמונות פון לאַנד, איז אויך געווען אַזוי ליכטיק ווי אין דרויסן. די דילן און די וועגט זענען באַהאָנ־גען געווען מיט די טייערסטע פּערסישע טעפּיכער און אויסגעשאָטן מיט די שמע־קעדיקסטע בלומען.

אויבנאָן זענען געשטאַנען צוויי טראָן־שטולן פאַר די צוויי חתנים. די שטולן זענען געווען באַצויגן מיט רויטן זייד און פון אויבן אַ בלויע חופּה. וועג מ׳האָט אַרייַנגעפירט ביידע חתנים, אָנגעטאָן איבער די פאַרבנרייכע קליידער שניי־ווייס סע קיטלען, האָט מען זיי באַזעצט אויף די טראָנען. די מוזיק האָט אויפגעשפּילט, צימבלען האָבן געטרילערט מיט זייערע סטרונעס, טראָמפּייטן זענען זיך פאַר־גאַנגען מיט אומעטיקע ניגונים. אַזוי האָט פאַראָרדנט ר׳ יצחק סאַנגורי, כדי זיך צו דערמאָנען אין חורבן בית־המקדש.

דער קרוינפרינץ עובדיה האָט געהאָט אויף זיין קאָפּ אַ גאָלדענע קרוין, אַ צייכן, אַז ער נעמט איבער תיכף נאָך דער חתונה דעם טראָן פון זיין פאָטער סבריאל דעם ערשטן... צו זיין רעכטער האָנט איז געזעסן עמרם. ער האָט גע־האָט אַן ערנסט פּנים. זיינע אויגן האָבן געבלאָנדזשעט איבערן גרויסן זאַל. ער האָט מסתמא געזוכט זיין באַשערטע פּרינצעסין...

דער קעניג סבריאל איז געווען אָנגעטאָן אין זיינע שענסטע קעניגלעכע

www.hebrewbooks.org

מלבושים, אויסגענייט מיט גאָלד און מיט טיערע פּלישטשענדיקע אידלשטיי־
נער. ער איז געזעסן רעכטס פון די חתנים. לינקס איז געזעסן ר׳ יצחק סאַנגורי
אין יום־טובדיקע ווייס־אָטלאָסענע קליידער, אויפן קאָפּ האָט ער געטראָגן אַן ענ־
לעכן ווייס־זיידענעם טורבאַן. די אויגן האָבן ביי אים געפינקלט מיט פריידיקע
טרערן, צוליב דעם גרויסן כבוד, וואָס ער האָט דערלעבט. אין גאָר איינציקע
רגעס איז דער זאָל אָנגעפילט געוואָרן מיט מענטשן. מען האָט זיך געשטויסן און
ממש געשלאָגן איבער אַ פּלאַץ אין דעם ריזיקן רוים. ווער עס איז געווען פּלינ־
קער און שטאַרקער, האָט פּאַרכאַפּט אַן אָרט.

דורך די אָפענע פענצטער אין דעם ריזיקן זאָל האָט אַריינגעלויכטן דער
רויטער פּלאָם פון די אָנגעצונדענע פעסער סמאָלע, און עס איז אַריינגעדרונגען
דאָס געשריי און דער געטומל פון דרויסן. דער ים איז געווען באַגאָסן מיט אַ פּאַנ־
טאַסטישער רויטקייט, וואָס האָט דערמאָנט אין עפעס אַ פּאַרכישופּטן חלום אָדער
אַ מעשהלע פון דעם אַראָבישן קאַליף ראַשיד אַל האָרון. די מוזיק האָט אויפגע־
שאָלט און די גרויסע געביידע איז אָנגעפילט געוואָרן מיט נגינה און פרעכטיקע
מעלאָדיעס.

אין דער רגע האָט מען אַריינגעפירט די צוויי כלות, די פרינצעסין שולמית
און די טאָכטער פון ר׳ יצחק סאַנגורי, אסתר... זיי האָבן אין זאָל ממש אַריינ־
געשוועבט ווי אויף פליגל, און פון אַלעמענס מיילער האָט זיך אַרויסגעריסן אַ
באַוווּנדערנדיקער אויסגעשריי.

— ווי צוויי מלאָכים זענען זיי אויס!... — האָט מען זיך געמורמלט אייַנע
די אַנדערע אין די אויערן.

— צוויי פּאַרכישופּנדיקע מלכות!... — נישט דאָ־וועלטיקע באַשעפענישן...

— אויסגעטרוימטע וועזנס פון אַן אַנדערער וועלט!...

אַזוי האָט מען זיך שטילערהייט איבערגעוואָרפן מיט אַנטציקנדיקע בא־
מערקונגען.

ר׳ יצחק סאַנגורי האָט זיך אויפגעשטעלט פון זיין פּלאַץ און דערנענטערט
זיך צו עמרמען און צו דעם פרינץ עובדיה, און ארויפלייגנדיק אויף זייערע קעפּ
זיינע ביידע הענט, האָט ער זיי געבענטשט און געווונטשן, אַז זיי זאָלן נאָך דער־
לעבן דעם שופר של משיח און צוזאַמען אויפגיין קיין ארץ־ישראל, וווּ די אַל־
וועלטלעכע יידישע מלוכה וועט געגרונטפעסטיקט ווערן.

דערנאָך האָט זיך דערנענטערט דער קעניג סבריאל מיט פאַמעלעכע טריט
און לעבן אים זיין מלכה בת־שבע, די געוועזענע קליינע סידהאַרטע, וועמען ער
האָט באַגעגנט מיט אַזוי פיל יאָרן צוריק אַ נאַקעטע אין וואַלד ביי אויסטערלישע
אומשטענדן... דער קעניג האָט געבענטשט די כלות און זיי געווונטשן צו געבוירן
אַ סך געזונטע קינדער, וועלכע זאָלן אויפגעציגן ווערן אין יידישן דת.

www.libtool.com.cn

גאָר אַן אַנדער פּנים האָט איצט געהאַט דער קעניג סבריאל, דער געווען־נער געצאנדינער בולאַן. עפּעס אַן אויסגעלייטערטקייט האָט זיך אויף זיין קיי־לעכדיקן געזיכט אָפּגעלייגט און עס האָט געוואָלט אין אים אַ נייע נשמה... אַזוי איז אויך געווען די קעניגין בת־שבע... עס האָט נאָך פון איר פּנים אַראָפּגעשיינט די אַמאָליקע אויסטערלישע שיינקייט, פּול מיט חן איז געווען איר געזיכט און אירע אויגן האָבן געלויכטן ווי צוויי גרינע ליכטיקע שטערן.

צוזאַמען מיט דער פייערונג פון דער חתונה איז אויך געפייערט געוואָרן די שמחה פון אָננעמען דאָס יידישע גלויבן דורך אַ גאַנץ פאָלק. די, וועלכע האָבן נאָך נישט געהאַט באַוויזן אַריינצוטרעטן אין ברית מיטן יידישן גאָט, האָבן זיך געפילט פאַרשעמטע און האָבן געהאָפט ווי מעגלעך שנעלער דאָס צו טאָן.

מיט עטלעכע טעג שפּעטער זענען אָנגעקומען ידיעות פון די איבעריקע שטעט אין לאַנד וועגן ענלעכע פּראָצעסיעס און שמחות לכבוד דעם איבערגיין פון כוזרישן פאָלק צום יידנטום און אויך לכבוד די חתונות פון דעם פּרינץ עובדיה און דעם מיליטער־פירער עמרם... די שמחות האָבן זיך געצויגן עטלעכע וואָכן איבערן גאַנצן לאַנד און דער יום־טוב ראש־השנה איז אַדורך אויפן פייערלעכסטן אופן. ר' יצחק סאַנגורי און אויך עמרם האָבן געדרשנט וועגן דער גרויסער באַ־דייטונג פון דעם דאָזיקן יום־טוב און געשילדערט פאַר די נייע יידן דעם גרויסן שכר, וואָס זיי וועלן האָבן אויף יענער וועלט אין גן־עדן...

צום שענסטן איז אָבער אויסגעפאַלן די גרויסע חתונה־סעודה, אויף וועל־כער עס זענען פאַרבעטן געוואָרן אַלע אָרימעלייט פון דער שטאָט באַלאַנגאַר און אויך די, וואָס זענען גראָד געווען אין דער הויפטשטאָט פון דער פרעמד. אין עט־לעכע זאַלן האָבן זיך פאַרזאַמלט פיל טויזנטער געסט, פון די העכסטע און אָנגע־זעענסטע לייט אין דער מלוכה, ביז די גרעסטע אָרימעלייט. אַלע זענען געווען גלייך אָנגעלייגט ביים קעניג אין הויף. די צוויי חתנים און ביידע כלות זענען גע־זעסן אויבנאָן און האָבן אויפגענומען אַלע געסט, רעדנדיק מיט יעדן איינעם אַ פאָר ווערטער און אָפּנעמענדיק פון זיי די ווונטשן און גוטע רייד.

די טישן זענען געווען געגרייט מיט אַלעם גוטן. עס זענען געשטאַנען פולע קרוגן מיט ווייַן, גרויסע שיסלען מיט גרינע אָליוון און סאַלאַטן. גאַנצע הויפנס מיט געבראָטענע פליישן אין קופערנע פאַנען, רויטע פעפערלעך און געווירצן און שאַרפע משקאות, געבראַכט פון די ווייטע צאַקלאַבן־לענדער. דער עולם האָט גע־געסן אַזוי פיל וויפל זיי האָבן געקאָנט. עס האָט גאָרנישט אויסגעפעלט. די באַ־דינער האָבן געהאַלטן אין איין צוטראָגן פון דער ריזיקער קיך די גערויכערטע פליישן, וואָס האָבן פאַרשמעקט דעם גאַנצן זאַל, און זיי האָבן דערנאָך יעדן אונ־טערגעשטעלט אַ קרוג מיט ווייַן און אַ בעכער און געהייסן טרינקען וויפל דאָס האַרץ גלוסט.

www.libtool.com.cn

האָט מען טאַקע געגעסן און געטרונקען לרוב, ביז דער עולם אין גענאָרן בגילופינדיק און מען האָט אָנגעהויבן זינגען פֿאַרשידענע לידער און אויסגיסן די הערצער אין לויב און שבחים פֿאַר די נייע פֿאָרלעך, דערנאָך זענען זיי זיך פֿאַרגאַנגען אין טענץ, דרייענדיק זיך ווי אין אַ ווירבל־ווינט. אינדרויסן איז געוואָרן שטאַק־פינצטער, נאָכדעם ווי די פֿעסער סמאָלע האָבן זיך געהאָט אויסגעברענט ביזן לעצטן, און יונגע פֿאָרלעך זענען יעדעס מאָל אַרויס פון גרויסן זאַל צום פינצטערן ברעג פון ים און מ׳האָט זיך געשעפּטשעט ליבעס־רייד, צוגעזאָגט זיך אייביקע טריישאַפט און עס האָט זיך פֿאַרוועבט אַ ליבעס־פֿאַרבינדונג, וואָס וועט זיך שפּעטער מסתמא פֿאַרענדיקן אין אַ שידוך...

אויף דער חתונה־סעודה זענען אויך געווען שליחים פון פרעמדע מלוכות, וועלכע האָבן מיט זייערע מאָדנע הלבשות צוגעציונגן די אויפמערקזאַמקייט פון אַלעמען. זיי האָבן באַוונדערט די רייכקייט און זאַטקייט אין כוזרישן כאַקאַנס פּאַלאַץ און זיי האָבן דאָס אַלץ גוט פֿאַרגעדענקט און פֿאַרקריצט אין זייערע מוחות, כדי צו קאָנען געניי וועגן דעם אַלעם דערציילן צו זייערע הערשער, ווען זיי וועלן צוריקקומען אַהיים.

דער כאַקאַן סבריאל האָט ספּעציעל פֿאַר די פרעמדע געסט גערעדט און זיי געזאָגט, אַז זיי זאָלן איבערגעבן צו זייערע קעניגן און פירשטן, אַז זיי האָבן זיך נישט מער פֿאַרוואָס צו שרעקן, די כוזרים זענען געווארן גאָר אַנדערע מענטשן, מיט אַ גאָט אין האַרץ און מיט לייטזעליקייט צו אַלע מענטשן, וועלכע זענען באַשאַפן געוואָרן אין גאָטס פֿאָרם. ער האָט געהייסן איבערגעבן זייערע הערשער, אַז ער וועט אַראָפּנידערן דעם טשינגש, וואָס זיי האָבן ביז איצט געצאָלט אַלס אונטערדריקטע פעלקער.

— מיר גלייבן אין דער השגחה פון אונדזער גרויסן גאָט, און ער וויל נישט, אַז שטאַרקערע פעלקער זאָלן אונטערדריקן שוואַכערע, ווייל מיר זענען ברידער פון די זעלבע אבות, וואָרים אַלע שטאַמען מיר אָפּ פון אָדם הראשון ,נאָר בלויז אונדזערע גלויבנס זענען פֿאַרשידן... — האָט דער כאַקאַן געזאָגט און געגעבן זיי אָנצוהערן, אַז עס וואָלט געווען קלוג פון זייער זייט נאָכצוטאָן דעם ביישפּיל פון כוזרישן פֿאָלק און אָננעמען דאָס יידישע גלויבן. דעמאָלט וועט זיין איין גרויס פֿאָלק, וואָס וועט קיין שונאים נישט האָבן און אַלע וועלן לעבן בשלום אויף דער ערד, וואָס גאָט האָט באַשאַפן פֿאַר אַלעמען גלייך...

די פרעמדע שליחים זענען געווען געירעט פון קעניג סבריאלס רייד און זיי האָבן זיך מתחילת אומגעקוקט אייגער אויפן אָנדערן און אַרויסגעוויזן לייכטן פֿאַרדאַכט, אַז דער כוזרי וויל זיי עפּעס דאָ אַריינאַרן אין זאַק... ער שטעלט פֿאַר זיי אויס אַ נעץ, וואָס מען קאָן נישט וויסן, צי מען וועט פון איר אַרויס, אויב מען זאָל אים האַרכן און אין איר אַריינגיין...

www.hbtool.com.cn

אָבער שפּעטער זענען זיי איבערצייגט געוואָרן, אַז דער כּוזרי מיינט אַזוי ווי ער זאָגט. זיין קול קלינגט אויפריכטיק און אמת.

— אָבער דער כּוזרי איז פּאָרט נישט געבענטשט מיט קיין קלוגשאַפט... — האָט שפּעטער איין סלאָוו צום צווייטן געזאָגט, ווען זיי האָבן זיך געפונען אין זייער אכסניה אויף די געלעגערס — אויב שוין יאָ אַוועקגיין פון געצנדינערייַ, אין וועלכן איך זע נישט קיין שום שלעכטס, טאָ פּאַרוואָס האָבן זיי גראָד אויס׳ געקליבן די אמונה פון אַ פּאָלק, וואָס קיינער האָט נישט ליב, וועלכעס ווערט גע־רודפט, געיאָגט און געפּלאָגט, און זייערע געבעט־הייזער זענען אָרים... בעת די קריסטלעכע קירכעס, צי די מעטשעטן פון די מוסולמענער, זענען רייך אויסגע־שטאַט און מיט אַזעלכע הערלעכע געמאָלערייען אויף די ווענט, אַז מען ווערט פאַרכאָפּט פון דעם פּראַכט...

און זיי האָבן איינשטימיק ביי זיך באַשלאָסן, אַז ווען זיי וועלן צוריקקומען אַהיים אין זייערע לענדער, וועלן זיי נישט צורעדן זייערע פירשטן נאָכצוגיין אין דעם וועג, וואָס עס האָט אויסגעקליבן דער כאָקאַן בולאַן, אָדער ווי ער רופט זיך איצט מיט דעם אויסטערלישן נאָמען „סבריאל", וואָס עס איז שווער נאָכצוזאָגן, אַז מען קאָן זיך די ציין אויסברעכן...

— כאָ־כאָ־כאָ... — האָט זיך איינער פון די רוסן פונאַנדערגעלאַכט מיט אַ טיפן באַס — און זיי טאָרן דאָך איצט אַפילו מיט קיין פּרעמדער באָבע נישט שלאָפן... ווייל ביים יידישן גאָט איז דאָס אַ זינד... „מען טאָר נישט גלוסטן צום חברס ווייב..." — זאָגט זיך ביי זיי אין די ביכער, און איך גלוסט צו אַלע באַ־בעס, וואָס איך באַגעגן אין מיין וועג... האָסטו געזען, ווי שיין די צווויי כלות זענען — נישט קיין ערדישע באַשעפענישן, הינטיש בלוט!... איך האָב שטאַרק געגלוסט צו זיי... אָ, ווען איך פיר מלחמה מיט די כוזרים און איך נעם זייערע פּרויען אין געפאַנגנשאַפט, מאָך איך זיי באַלד פּאָר מיינע קעבסווייבער!...

— ווי וועסטו פירן מיט זיי מלחמה!... — האָט אים אַ צווייטער רוס גע־ענטפערט — אַז זיי זענען שטאַרק איצט ווי די טייוואָלים, און דערצו נאָך האָבן זיי צוגעקראָגן יידישע קעפּ, וואָס זאָלן פּאָר זיי אויספּלאַנעווען די שלאַכטן... אָט דער, ווי הייסט ער דאָרט, דער עמרם... אַ העלדישער חברהמאָן, דאָס הינטי־שע בלוט!...

— אָבער די צווויי נקבות קאָנען מיר פון קאָפּ נישט אַרויס... — האָט דער ערשטער זיך פּאָסמאָקעווען און באַלעקט מיט דער צונג.

— דאָס יידישע גלויבן איז נישט פּאָר אונדזערס אַ ברודערי!... — האָט דער צווייטער נאָך אַ ווייל זיך אָנגערופן.

— און איך וועל אייך זאָגן — האָט אַ דריטער פון צווישן די סלאַווישע שליחים זיך פלוצים אָנגערופן — אַז די דאָזיקע באָרבאָרן, די כוזרים מיטן טאַ־

www.libtool.com.cn

טעריישן בלוט אין זיך, געפעלן מיר גראָד יאָ, וואָס זיי האָבן געהאַט אַזויפיל מוט אין זיך און אָפּגעוואָרפן דעם געצנדינסט. זיי זענען ווי איבער נאַכט אויסגע־אייידלט געוואָרן און זייערע אויגן קוקן מער נישט אַזוי ווילד. איר וועט דאָך לאַכן פון מיר און זאָגן, אַז עס איז אוממעגלעך, אַ פּאָלק זאָל זיך ענדערן אי־בער נאַכט... דו גיב אָבער נאָר אַ קוק, מיט וואָס פּאַר אַ התלהבות זיי גייען אין דער שול, ווי זיי „מאָליען" זיך ביים ברעג פון ים און ווי איבערגעגעבן זיי זענען אייי־נער צום אַנדערן, מוזן מיר מודה זיין, אַז דאָס איז דער אייגפלוס פון דער נייער אמונה, וואָס לערנט, אַז „מען זאָל נישט הרגענען, נישט גנבענען און נישט שוועכן פאַלש"... ביי אונדז האָסטו דאָך פאַלשקייט אויף שריט און טריט, איין קניאַז דעם צווייטן וואָלט דאָך דאָס ווייסל פון אויג אַרויסגעגנבעט. אין די אויגן איז מען זיך גוטע פריינט, און ווען מען טרינקט זיך אָן מיט בראָנפן, קושט מען זיך אין די פּיסקעס... אָבער בעת מעשה האָלט ער די האַנט אין דער הינטער־קעשענע, ווו אַ שאַרפער קינזשאַל איז גרייט יענעם אין הארץ צו פאַרזינקען...

— אָבער מיר געפעלט נישט די יידישע אמונה אויף אַ האָר!... — האָט דער ערשטער רוס זיך איינגעשפּאַרט — נאָר מען מאָליעט זיך און מען מאָליעט זיך, און צו ווועמען — צו אַ גאָרנישט... דו זעסט גאָרנישט פאַר דיינע אויגן, גיי און מאָליע זיך צו דער לופט!

— אָן לופט קאָנסטו נישט לעבן, חכם איינער!... — האָט אים דער דריטער געענטפערט — זאָל זיין צו דער לופט... און צו אַ שטיין זיך מאָליען, פאַר־שטייסטו יאָ?

— נו, זע איך דאָך שוין, אַז דו האָסט דיך אָנגעשטעקט מיט דער יידישקייט פון די כוזרים, עס האָבן זיך דיר אפשר די כוזרישע ווייבער פאַרגלוסט, דו גואף איינער!...

אַזוי האָבן זיי געראַטן כמעט אַ גאַנצע נאַכט, נישט קאָנענדיק באַנעמען די אויסטערלישע פאַסירונג ביים כוזרישן פאָלק...

אַזוי האָבן אויך די אַראַבער צווישן זיך איינגעטענהט, ווען זיי זענען גע־בליבן אַליין. אַזוי די ביזאַנטיער...

— דער יידישער רבי האָט אונדז באַזיגט!... — האָט פאָטער יאָהאַנעס מיט ביטערניש צוגעגעבן, און ער האָט זיך צעווויינט פאַר גרויס עגמת־נפש, און פון זיין מויל האָט זיך געפילט דער ריח פון בראָנפן.

— ווייל ביי אונדז איז פאַראַן אַ שפּאָר ביסל נאַרישקייטן אין דער אמונה... — האָט אַ צווייטער ביזאַנטיער, אַ ספּעציעלער שליח פון קאָנסטאַנטינאָפּאָל, זיך אָנגערופן — אונדזערע זיידעס, די געצנדינער, האָבן אַלץ, וואָס די יידישע אַפּאָסטאָלן, די זשוליקעס, האָבן זיי איינגערעדט, געגלייבט... אַ באַבע, וואָס אַ מאָן איז זי נישט באַשלאָפן, האָט געהאַט אַ קינד און דאָס דאָזיקע קינד איז גע־

www.libtool.com.cn

וואָרן אַ גאָט!... דאָס האָבן די יידן אונדז געוואָלט אַריינרעדן אין זייער אמונה, און עס איז זיי נישט געגאַנגען אַזוי לייכט, האָבן זיי אונדז מיט כלערליי קונצן און צוזאָגענישן דאָך אַרײַנגעאַרט. גערעכט איז געווען יוליאַן דער אָפּטריניקער, ווען ער האָט געוואָלט זיך אומקערן צום געצנדינסט, וואָס איז אַזוי הערלעך און שיין... אויך די כוזרים וועלן זיך באַלד באַדענקען און צוריקקערן צו זייער פּריער־דיקן גלויבן, איר וועט זען!...

אָבער ער האָט געביטן זיין מיינונג, ווען ער האָט צומאָרגנס בייגעווויגט די פּייערלעכע צערעמאָניע, ווי דער קעניג בולאַן אָדער ווי ער רופט זיך איצט „סבריאל", האָט אויפגעגעבן זיין טראָן צום פּרינץ עובדיה. אַזאַ אויסטערלישע איבערגעבנקייט צו אַ ניי גלויבן האָט ער נאָך נישט געזען. זיי זענען נאָך מער פֿאַנאַטיש ווי די יידן אַליין!...

— דאָס האָט זייער נייער „אַפֿאָסטאָל", ר' יצחק סאַנגורי, זיי אַזוי אייגנע־רעדט — האָט ער שפּעטער צו זיינע פּריינט, די ביזאַנטיער, געזאָגט.

דאָס איבערגעבן פון כוזרישן טראָן צום פּרינץ עובדיה איז פֿאַרגעקומען תיכף נאָך ראש־השנה. די כוזרים האָבן נאָך אַלץ נישט געקאָנט פֿאַרגעסן די צוויי טעג פון דעם הייליקן יום־טוב, ווען זיי זענען געשטאַנען ווער אין דער שול און ווער אינדרויסן ביים ברעג פון ים און תפילה געטאָן כמעט אַ גאַנצן טאָג צו זייער נייעם גאָט.

יעדער פון זיי האָט געהאַט אויף פּאַפּירוסן איבערגעשריבן די תפילות אויפן כוזרישן לשון און זיי האָבן נאָכגעזאָגט דעם חזן מיט גרויס כוונה. „ובכן תן פּחדך" — און דאַרום וואָרף דיין פּחד, גאָט אונדזער גאָט, אויף אַלע דיינע ווערק און דיין אימה אויף אַלץ וואָס האָסט באַשאַפֿן, און זאָלן די ווערק פֿאַר דיר מורא האָבן, און זאָלן זיך בוקן פֿאַר דיר אַלע באַשעפֿענישן, און זאָלן זיי ווערן איין בונד, כדי צו טאָן דיין ווילן מיטן גאַנצן האַרץ, אַזוי ווי מיר ווייסן עס, גאָט אונדזער גאָט, אַז די מאַכט איז ביי דיר, האָסט שטאַרקייט אין דיין האַנט און גבורה אין דיין רעכטער האַנט, און דיין נאָמען זאָל וואַרפן אַ שרעק אויף אַלץ וואָס דו האָסט באַשאַפֿן...

אַ ציטערניש איז אָנגעפֿאַלן אויף די נייגלייביקע. זיי האָבן זיך דערשראָקן פֿאַר דער שטאַרקייט פון דעם נייעם גאָט, ווועלכער קאָן זיי צו יעדער צייט אומ־ברענגען. ער האָט צו זאָגן איבער זייערע לעבנס און אין זיין האַנט ליגט זייער גורל. גאָט פֿאַדערט, מען זאָל מורא האָבן פֿאַר אים.

אָבער באַלד האָבן זיי געזאָגט די צווייטע תפילה, און זיי האָבן זיך בא־רוּיקט, אַ דערלייכטערונג איז געקומען אויף זייערע נשמות און זיי האָבן פּרייער אָפּגעאָטעמט:

„ובכן תן כבוד" — און דאָרום זאָלסט אָפּגעבן כבוד, גאָט, צו דיין פֿאָלק,

www.libtool.com.cn
לויב צו די וואס האָבן מורא פאַר דיר, און אַ גוטע האָפענונג צו די, וואָס פאַרשן דיך און פאָלגן דיר נאָך, און שטאַרקן מוט צו די, וואָס לייגן זייער האָפענונג אויף דיר, גיב פרייד צו דיין לאַנד און צו דיין שטאָט...

אָלע זענען געווען אָנגעטאָן אין ווייסע קיטלען, און זיי האָבן זיך געפילט ווי געריניקטע און אומשולדיקע פון יעדער זינד...

וועָן מ'האָט געבלאָזן שופר, איז אַ ציטערניש אַדורך איבער אַלעמענס ליי־בער, עס האָט זיך זיי אויסגעדאַכט, אַז ערגעץ־ווו פון די הימלען קומט דאָס דאָ־זיקע שופר־בלאָזן און זיי האָבן געפילט, ווי אומגעזעענע מלאכים האָבן זיך צווישן זיי אויסגעמישט, און אַלע נשמות פון זייערע אור־עלטערן, זינט הונדערטער דור־רות, זענען געקומען פון יענער וועלט און האָבן זיך מיטגעפרייט מיט זייער פרייד... זיי האָבן בפירוש געזען מיט זייערע אויגן, און אפשר האָט זיך זיי דאָס בלויז אויסגעדאַכט, ווי די נשמות זענען שפּעטער, נאָך די תפילות, אַוועקגע־פלויגן איבערן ים, דאָס וואָסער האָט זיך אַוש געריינצלט און געכוואַליעט אַזוי רעשיק, און איבערן כוזרישן ים האָט זיך ווי אַ ווייסער נעפּל אויפגעהויבן, וואָס האָט ווי מיט אַ פּאַרהאַנג געמאַכט אַ מחיצה צווישן זיי און די אַוועקפליענדיקע נשמות...

זיי האָבן זיך געפילט ווי דערהויבענע מענטשן, זיי האָבן זיך איצט אונטער־שיידט פון בהמות און חיות. זיי האָבן אַ גאָט, פאַר וועלכן זיי האָבן טאַקע מורא און זיי פאַרכטן זיך, אָבער זיי הענגען אָן אין אים אַלע זייערע האָפענונגען, אין זיין האָנט גיבן זיי איבער זייערע נשמות, וועָן זיי גייען שלאָפן... זיי האָבן צו וועמען צו בעטן, וועָן עס איז שלעכט, און וועָן זיי זאָגן די תפילות צום אומגע־זעענעם גאָט, ווערט זיי עפּעס אַזוי לייכטער אויף דער נשמה... אַנדערע מענטשן זענען זיי געוואָרן...

אָט אַזוי האָבן זיך די טויזנטער און טויזנטער כוזרים געפילט צוזאַמענס נאָכן ערשטן ראש־השנה, זינט זיי האָבן אָנגענומען דאָס יידישע גלויבן. און אָט אין דעם דאָזיקן טאָג איז פאַרגעקומען די צערעמאָניע פון איבערגעבן דעם כוז־רישן טראָן צום פרינץ עובדיה און זיין ווייב, די קעניגין אסתר, פון הויז סאַנגורי...

עס איז אויפגעשטעלט געוואָרן אינמיטן פון קעניגלעכן חויף אַ גרויסע בימה, וואָס איז באַצויגן געוואָרן מיטן רויטן זייד און באַזוימט מיט גאָלדענע פראַנדזן, אויף וועלכער עס זענען געשטאַנען צוויי טראָנען, פאַרן נייעם קעניג עובדיה און פאַר דער מלכה אסתר...

אַרום און אַרום זענען געשטאַנען מיליטער־אָפּטיילונגען, רייטער און פוס־גייער מיט לאַנגע פיקעס אין די הענט און טייל האָבן געהאַלטן בלאַנקע שוווערדן און שוווערע פיילן־און־בויגנס. זיי זענען געשטאַנען אומבאַוועגלעך, ווי אויסגעגאָ־סענע סטאַטועס פון בראָנדז. די פנימער אָפּגעברענטע פון דער זון, אָנגעטאָן אין

www.libtool.com.cn
רויטע העמדער, מיט גרינע גאַרטלען אַרום די לענדן אַרומגענומען. זיי האָבן מיט די אויגן נישט קיין פּינטל געטאָן. און אַרום זיי זענען אין די צענדליקער טויזנטער מענטשן געשטאַנען ביז ווייט אַרויס אויף די גאַסן און לענגאויס דעם ברעג פון ים, מען האָט בלויז געהערט אַ געמורמל, ווי דאָס ברומען פון די ים־כוואַליעס, מ׳האָט געוואַרט נאָך אויפן מלך סבריאל, דעם רבין, ר׳ יצחק סאַנגורי און דעם נייעם קעניג־פּאָרל.

עס איז געווען אַ שיינער בלוי־זוניקער טאָג, שוין נישט אַזוי הייס ווי ביז איצט. עס איז דאָך חודש תשרי. אַ קיל ווינטל קומט צו שוועבן פון ערגעץ אַן אומבאַקאַנטן לאַנד און גלעט אַזוי צאַרט אויף די פּנימער. מען סודעט זיך און מען גיט זיך איבער פאַרשידענע השערות וועגן דעם, פאַרוואָס דער קעניג סבריאל גיט אַוועק זיין טראָן צום יונגן פּרינץ עובדיה און זיין שיינעם ווייב אסתר, די טאָכטער פון רבין, ר׳ יצחק סאַנגורי פון בבל...

האָרט לעבן דער אויפגעשטעלטער בימה זיצן אין גרויס דערוואַרטונג די פרעמדע שליחים פון די צאַקלאַבן־לענדער, פון ביזאַנץ און פון די אַראַבישע מדינות, צו דרום פון כוזרישן ים. יעדעס מאָל, ווען עס געשעט עפּעס אן אומפאַרשטענדלעכע זאַך, בייגן זיי זיך אָן איינע צו די אַנדערע און רוימען זיך איין עפּעס אין די אויערן. עס זענען זיך די פלאַקסענע קעפּ פון די רוסן, די שוואַרצע פּאָטליעס האָר פון די אַראַבער און די ברוינע האָר פון די ביזאַנטיער, יעדער מיט זיין טעמפּעראַמענט, מיט זיין אויסטערלישן פאַרגאַפטן בליק.

— דער קעניג! — הערט זיך אַ געמורמל.

אָלע קוקן זיך אום. עס ווערט אַ געשושקעריי, אַ געריידעריי און עמיצער באַמיט זיך דאָס אָלץ אייגנצושטילן און עס געלינגט אים נישט, דאָס געוויש ווערט נאָך גרעסער.

ענדלעך זעט מען אָנקומען דעם קעניג סבריאל, דאָס פּנים ערנסט און פאַרטראַכט. ער שפּרייזט לאַנגזאַם, באַגלייט אויף ביידע זייטן פון זיינע נאָענטסטע ראַטגעבער. ער דערנענטערט זיך צו דער בימה, ענטפערט אויף די באַגריסונגען פון די פרעמדע שליחים. ער איז אָנגעטאָן אין זיין גאָנצער קעניגלעכער פּראַכט. קלייד־ער פון פורפור מיט גאָלד און זילבער דורכגעוועבט ליגן געפּאַסט צו זיין פולן קערפּער. ער האָלט אין דער האַנט אַ גאָלדענע רוט, דעם סימבאָל פון זיין קעניגלעכער הערשאַפט. ווען ער זעצט זיך אָוועק אויף אַ ספּעציעל־צוגעגרייטער שטול, רעכטס פון דעם קעניגלעכן טראָן, הייבן די פייפלעך אָן צו פייפן, די טראָמפּייטן צו בלאָזן און די פויקן און טאַצן צו דונערן, און דער עולם מאַכט אויסגעשרייען לכבוד אים:

— זאָל לעבן אונדזער גרויסער קעניג בולאַן... סבריאל!... — כאַפּט זיך נאָך

www.libtool.com.cn

אַרויס ביי טייל פון עולם זיין געצנדינערישער נאַמען, אָבער ער ווערט באַלד פאַר־ריכט דורך די איבעריקע טויזנטער פאַרזאַמלטע מענטשן.

— לאַנג לעבן זאָל אונדזער הערשער!

— מיר ווינטשן אים צום נייעם יאָר פיל געזונט און גבורה!...

דער קעניג בייגט זיך און נייגט זיך אויף אַלע זייטן און שמייכלט אַזוי ערנסט, ווי גאָר אַ וויכטיקע פאַסירונג דאַרף דאָ באַלד פאָרקומען. דער קעניג ווען דאָ אָנזאָגן זייער אַ וויכטיקן באַשלוס, אַחוץ דעם וואָס ער גיט איבער זיין קרוין צו זיין אייניציקן זון, דעם פרינץ עובדיה.

וועגן דעם טאַקע סודעט מען זיך צווישן דעם ריזיקן המון און מען וויל פרווון טרעפן, וואָס די דאָזיקע מעלדונג ווען זיין...

אָבער אָט דערהערט מען ווידער דאָס בלאָזן פון די טראָמפייטן, דאָס קלאַפן פון די פויקן און דעם אויסגעשריי פון גרויסן עולם:

— זאָל לעבן דער קרוינפרינץ עובדיה און זיין וויב אסתר!...

דאָס יונגע פאָרפאָלק, אָנגעטאָן אין זילבער און אין גאָלד, מיט אַ בלאָנקער שוועכט אין עובדיהס האַנט, דערנענטערט זיך פאַמעלעך צו די צווויי טראָן־שטולן, וואָס שטייען ליידיק און זיי באָזעצן זיך. הינטער זיי שפרייזט נאָך אין מיליטע־רישע קליידער זיין נאָענטסטער פריינט און איצט, דער שוואָגער, עמרם און זיין פרינצעסין־וויב שולמית...

אַ געמורמל פון ענטוזיאַזם ביי זייער דערשיינען.

— אַ מלאכישע שיינקייט!...

— אַזאַ פראַכט האָבן נאָך מענטשלעכע אויגן נישט געזען...

פלוצלינג דערהערט זיך אַ געשריי: :

— לאַנג לעבן זאָל דאָס פרינצלעכע פאָרפאָלק!...

דער פרינץ עובדיה נייגט זיך צום עולם און שמייכלט גליקלעך צו זיין יונגן וויבל, דער צוקינפטיקער קעניגין.

פון ערגעץ פירט מען צו די קעניגין בת־שבע, וועלכע איילט זיך מיט גיכע טריט, ווי זי וואָלט זיך צוליב עפעס פאַרשפעטיקט. זי שיינט נאָך איצט מיט איר אַמאָליקער שיינקייט. מען באַזעצט זי לעבן קעניג סבריאל.

וויידער שפילן־אויף די טראָמפייטן. דאָס מאָל קומט אָן דער נייער פעגאַן, דער שני למלך, ר׳ יצחק סאַנגורי. ער ווערט באַגלייט דורך עטלעכע פון זיינע תלמידים. דער עולם מאַכט פאַרשידענע אויסרופן לכבוד אים, און עס נעמט ניט קיין עק צו די געשרייען און צו דעם פאַטשן מיט די הענט און טופען מיט די פיס.

דער קעניג שטעלט זיך אויף און מאַכט אַ צייכן מיט זיין גאָלדענער רוט.

דער עולם ווערט תיכף איינגעשטילט.

אינדרויסן בלאָזט אָן אָנגענעם ווינטל. דער הימל איז בלוי, אָן אַ פּיצל

www.libtool.com.cn

וואלקן. די זון שפרייט אַרום זיך פלאַמיקן גאָלד, ווי אַ קרוין פון גליאיקן פייער. דער קעניג הייבט אָן צו רעדן:

— מיין טייער פאָלק פון כוזרישן אָפשטאַם, יידן און אַלע אַנדערע פעלקער, וואָס באַווינען מיין לאַנד! אַ גרויסע פאַסירונג איז פאָרגעקומען אין לאַנד פון די כוזרים, וואָס וועט פאַרבלייבן לעולם ועד אין דער געשיכטע, כל־זמן מענטשן וועלן עקזיסטירן אויף דער וועלט... מיין גאַנץ לעבן, זינט איך בין געקומען צו מיין שכל, האָט מיך באַאומרויקט אַ געדאַנק, וואָס איך האָב קיינמאָל נישט געקאָנט פאַרטרייבן פון זיך: וואַר האָט באַשאַפן אָט די דאָזיקע שיינע וועלט און אַלץ וואָס געפינט זיך אויף איר? וואַר איז עס די גרויסע קראַפט, וואָס האָט אין מיר אַריינגעגעבן שכל מער ווי אין דער חיה? וואַר מאַכט יעדן טאָג אויפשיינען די זון אין פרימאָרגן און אונטערגיין ביינאַכט? וואַר האָט באַשאַפן די לבנה און די מילי־מיליאַסן שטערן? די אַלע פראַגעס האָבן מיר נישט געגעבן קיין רו דאָס גאַנצע לעבן, ביז איך האָב מיינס דערגרייכט... איר אַלע האָט נעכטן, אין דעם גרויסן און פאָרכטיקן טאָג פון ראש־השנה, געפילט די געטלעכקייט אין אייערע הערצער. אייערע נשמות זענען אויסגעאיידלט געוואָרן, איר זענט געוואָרן מענטשן און איר האָט מיט איינמאָל באַגריפן, אַז דער שטיין קאָן נישט זיין דער גאָט, וואָס האָט אייך באַשאַפן, ווייל דעם דאָזיקן „גאָט" באַשאַפן דאָך אייערע אייגענע הענט... איך האָב געוואָלט אָנגעמען אַ גלויבן, וואָס זאָל רעדן צו מיין נשמה און צו מיין האַרץ. פון די דריי אמונות, וואָס גלייבן אין אַן אייניציקן גאָט האָב איך אויסגעקליבן די יידישע אמונה, ווייל די אַנדערע צוויי זענען בלויז נאָכגעמאַכט דעם אַריגינאַל, אַ שאָטן פון דער אמונה אין איין אייניציקן גאָט.

ער האָט זיך אָפגעשטעלט אויף אַ רגע, ווייל עס האָט זיך אים אויסגעדאַכט, אַז עמיצער ווייל אים עפעס פרעגן.

— וואַר עס וויל מיך פרעגן, קאָן דאָס טאָן און איך וועל אים ענטפערן — האָט דער קעניג מיט אַ פריינטלעך קול געזאָגט.

אָבער אַ שטילקייט איז געוואָרן דער ענטפער אויף זיין פראַגע.

און ער האָט דעריבער פאָרגעזעצט:

— איך האָב מיין ציל דערגרייכט און איך וויל איצט זיך צוריקציען פון אָנפירן מיט דער מלוכה. איך וויל מיך אָפגעבן אין פאַראייניקן אונדזער כוזריש פאָלק מיט דעם פאָלק פון די בני ישראל און אויפשטעלן איין גרויס קעניגרייך, מיט דעם לאַנד פון יהודה אין דער שפיץ. גאָט האָט מיר געהאָלפן געפינען דעם ריכטיקן וועג, וויל איך מיין גאָט אָנטאָן אַ נחת־רוח און צוריקברענגען דאָס יידישע פאָלק אין זיין הייליקן לאַנד אַריין, וואָס איז אויך פאַר אונדז הייליק!... איך דערקלער דעריבער דאָ אָפן: אַלס קעניג נאָך מיר באַשטים איך מיין אייניציקן זון, דעם פרינץ עובדיה, וואָס וועט טיילן זיין טראָן מיט דער קעניגין אסתר, אַז

www.libtool.com.cn

אפשטאמיקע פון דעם דאזיקן הייליקן פאלק, וואס גאט האט אויסדערווויילט צווישן אלע פעלקער. איך האלט דעם דאזיקן צופאל, וואס מיין זון, מיין יורש־עצר, האט גראד אויסדערווויילט אלס זיין ווייב אן אפשטאמיקע פון די בני ישראל ווי א העכערע השגחה פון הימל. שרייט מיט מיר מיט:

— זאל לעבן דער נייער קעניג עובדיה! זאל לעבן די קעניגין אסתר!...

— זאל לעבן דער נייער קעניג עובדיה! זאל לעבן די קעניגין אסתר! — האבן זיך געהערט די אויסגעשרייען פון דעם ריזיקן טויזנטער און טויזנטער קע־פיקן עולם. און דער קעניג סבריאל האט אויף א פייערלעכן אופן איבערגעגעבן די גאלדענע רוט צו זיין זון עובדיה.

עטלעכע מינוט האט געדויערט דער דאזיקער אויסגעשריי, וואס האט זיך איבערגעחזרט און איבערגעחזרט צענדליקער מאל. די גאנצע לופט האט אויפ־געציטערט, עס האט זיך געדאכט, אז די כוואליעס פון ים האבן אויך אויפגעצי־טערט און אנגעהויבן זיך צו קנייטשן און ריצלען, און מיט די כוואליעס איז אי־בער דער גאנצער וועלט אוועק דער אויסרוף: „זאל לעבן דער נייער קעניג עובדיה!"

דער קעניג סבריאל האט זיך אוועקגעזעצט אן אויסגעמאטערטער. א שווייס האט באדעקט זיין פנים און פערלדיקע טראפנס זענען אים גערונען פון שטערן, און ער איז געוואלן בלייך, ווי נאענט צו חלשות...

נאר אים האט זיך אויפגעשטעלט דער שני למלך, ר׳ יצחק סאנגורי, און ער האט געבענטשט דעם נייעם כוזרישן מלך און זיין טאכטער, די כוזרישע מלכה און געווונטשן, אז זיי זאלן דויערן אויף דור־דורות און קיינמאל נישט אונ־טערגיין, אז זייער געדעכעניש זאל קיינמאל נישט אויסגעמעקט ווערן פון צווישן די יידן און אז זיי פארבינדן פון היינט־מאל אן זייער גורל מיטן גורל פון יידישן פאלק.

— זאל לעבן דער קעניג עובדיה!... — האבן זיך ווידער דערהערט געשרייען, און די זון האט געשיינט און געזויט פרייד און גליק איבערן באנייטן לאנד פון די כוזרים...

— זאל לעבן דער מלך עובדיה!

דער דאזיקער הילכיקער אויסרוף האט נאך לאנג־לאנג געבויערט אין די אויערן, אפילו ווען דאס פאלק האט זיך שוין אנגעהויבן פונאנדערצוגיין יעדער אין זיין היים, פראוענדיק די סעודה פון ביינאכט צווישן זיין הויזגעזינד...

דער קעניג עובדיה האט אנגעהויבן אין א גליקלעכער שעה צו קעניגן איבער דעם לאנד פון די כוזרים אין יאר ד׳ אלפים תק״י (750), און א פריידיקע צייט איז אנטשטאנען פאר דעם דאזיקן טאטערישן פאלק, וואס האט אונטער דער פי־

www.libtool.com.cn

רונג פון זיין כאַקאַן בולאַן דעם גרויסן דערקענט די געטלעכע מאַכט און זי אָנגענומען.

די אונטערטאַנען זענען אַזוי גליקלעך געווען מיט זייער נייעם מלך, אַז זיי האָבן ביי יעדער געלעגנהייט אַרויסגעוויזן אים טרייהייט און נאָכפאָלגערשאַפט און אויף די גאַסן האָט מען אָפט גאָר אָן שום סיבה טיילמאָל דערהערט דעם אויסרוף:

— זאָל לעבן דער מלך עובדיה!...

www.libtool.com.cn

קאַפּיטל צען

יצחק פּירט צוריק קעניגלעבן בריוו

— זאָל לעבן קעניג עובדיה!... זאָל לעבן קעניג יוסף!...

— זאָל לעבן!... זאָל לעבן!...

די טראָמפּייטן בלאָזן, די פּויקן און טאַצן זעצן, מען הערט זינגען און טאַנצן אויף די גאסן און קולות הייבן זיך עד לב השמים.

יצחק כאַפּט זיך אויף פון שלאָף. ער קוקט זיך אום, רייבט זיך אויס די אויגן און ער ווייסט נישט אין דער ערשטער רגע, ווו ער געפינט זיך. אין קאָפּ מישט זיך אים פאַר מידקייט. ער איז אַ גאַנצע נאַכט כמעט נישט געשלאָפן. ער האָט זיך נישט געקאָנט אָפּרייסן פון די פאַרגעלטע פּאַפּירוסן, פון וועלכע ער האָט אַרויסגעלייענט די געשיכטע פון דעם כוזרישן פאָלק, זינט דער קעניג בולאַן האָט אָנגענומען דאָס יידישע גלויבן... ער איז נאָך אַלץ אַזוי שטאַרק אונטער דעם אייַנדרוק פון דעם איבערגעלייענטן, אַז עס דאַכט זיך אים כסדר אויס, אַז ער געפינט זיך נאָר ביי דער קרוינונג פון קעניג עובדיה, דעם זון פון קעניג בולאַן, וועלכער האָט ביים איבערגיין צום יידישן גלויבן אָנגענומען דעם לשון־קודשדיקן נאָמען „סבריאל".

ער הערט נאָך בפירוש די אויסגעשרייען: „זאָל לעבן דער קעניג עובדיה!" אָבער ניין... דאָס שרייט מען דאָך גאָר: „זאָל לעבן דער קעניג יוסף!"...

ער הייבט אונטער זיין קאָפּ, קוקט זיך אום פאַמעלעך. ער געפינט זיך אין אַ גרויסן ווייס־מאַרמאָרנעם זאַל, אויף אַ ווייך, פעכלדיק־ווייס געלעגער. לעבן אים אויפן דיל וואַלגערן זיך אויף דער ערד פאַרגעלטע פּאַפּירוסן, וואָס צעשיטן זיך שוין באַלד פון אַלטקייט. פון דרויסן הערן זיך אויסגעשרייען לכבוד דעם קעניג יוסף, וואָס איז שוין דער צוועלפטער קעניג נאָך דעם כאַקאַן בולאַן. עס קומען נאָך אַלץ פאַר די פייערונגען לכבוד דעם צוויי הונדערטסטן יאָרטאָג, זינט די כוזרים האָבן אָנגענומען די יידישע אמונה.

אַ גליקלעכער שמייכל צעלייגט זיך אויף זיינע ליפּן און איבערן גאַנצן לענגלעכן פּנים; די שוואַרצע אויגן זיינע צעלייכטן זיך, וועז אויף דער שוועל בלייבט שטיין פלוצלינג דאָס פראַכטפולע מיידל שולמית...

„זי איז דאָך ווי צוויי טראָפּן וואַסער ענלעך צו דער טאָכטער פון ר' יצחק סאַנגורי, צו דער שיינער אסתר, דאָס ווייב פון קעניג עובדיה, ווי זי ווערט אַזוי לעבעדיק געשילדערט אין די דאָזיקע פאַרגעלטע פּאַפּירוסן" — זאָגט ער צו

www.libtool.com.cn

זיך אַליין. ער וואָלט געשווויגן, אַז דאָס איז די זעלבע אסתר פון מיט צוויי הונ־דערט יאָר צוריק. עס איז דער זעלבער אַנטציקנדיקער שמייכל, די זעלבע סאַמעט־שוואַרצע האָר און די בלוי־גרינע אויגן, אין וועלכע עס האָט זיך אַזוי שטאַרב־לעך פאַרליבט דער כוזרישער פרינץ קאַזאַר...

ער זעט דאָס אַלץ אַזוי לעבעדיק און אין קאָפּ קומט ביי אים פאָר אַזאַ מיש־מאַש, אַז ער קאָן פאַר אַ ווייל נישט קומען צו זיך און אָפּגעבן זיך אַ קלאָרן דין־וחשבון...

— שולמית!... — גיט ער אַ רוף דאָס מיידל, וועלנדיק זיך זיכער מאַכן, אַז ער חלומט נישט מער, אַז דאָס איז די ווירקלעכקייט.

— יאָ, שיינער בחור פון קאַרדאָוואַ!... — צעלאַכט זיך שולמית מיט איר פול מויל פּערלדיקע ציינדלעך — האָסט געהאַט, זעט אויס, אַ שיינעם חלום... איך האָב דיך מיט אַ ווייל צוריק פון שלאָף אַרויס געהערט רופן: „אסתר“... דאָס איז דאָך מיין עלטער־עלטער־באָבע אסתר, די טאָכטער פון מיין אור־אַלטז זיידן ר׳ יצחק סאַנגורי... האָסט דיך פאַרליבט אין מיין אַלטיטשקער באָבעז?... כאַ־כאַ־כאָ!...

איר געלעכטער האָט אַזוי הילכיק אָפּגעקלונגען אונטערן בלוילעכן געוועלב פון ריזיקן מאַרמאָרנעם זאַל, אַז ער האָט זיך אַביסל פאַרשעמט און מיט אַ שטיל קול צוגעגעבן:

— יאָ, דיין עלטער־עלטער־באָבע אסתר איז ווירקלעך געווען אַן אויסערגע־ווייניעך שיין מיידל, און דער וואָס האָט די געשיכטע פאַרשריבן, האָט זי געמוזט אַליין זען און ליב האָבן, ווייל איך זע זי נאָך איצט ווי לעבעדיק פאַר מיינע אויגן...

— ביסט גערעכט, יצחק, די בלעטלעך האָט פאַרשריבן דער קעניג עובדיה אַליין, און ווי שטאַרק ער האָט ליב געהאַט זיין יונג ווייבל, האָסטו דאָך געלייענט...

יצחק האָט אַ ווייל אָנגעקוקט שולמיתן און אויפסניי זיך אַנטציקט מיט איר אומגעוויינלעכער שיינקייט און אויסטערלישן חן. אין איר שמייכל איז גע־לעגן אַן אייביק לעבן פון גליק און לייטזעליקייט. ער האָט פאַרמאָכט די אויגן און זי פאַרגליכן מיט פּנינהן, די טאָכטער פון ידישן נשיא אין קאַרדאָוואַ, ר׳ חסדאי אבן שפּרוט... ער האָט אויפגעצאַפּלט אינגאַנצן ביים דערמאָנען מיט די ליפּן איר נאָמען. אַ גוואַלדיקע בענקשאַפט האָט אים אַרומגעכאַפּט, אַז עס האָט אים אַזש פון געלעגער אונטערגעהויבן...

שולמית האָט דערפילט זיינע מחשבות און זי האָט מיט אַ לייכטן וואָלקן אויף איר חנעוודיקן פּנימל אויסגערופן:

— וועלן מיר גיין אויף דעם פייערלעכן מאַרש צו דער היל, וווּ אונדזער זיידע ר׳ יצחק סאַנגורי האָט מגייר געווען די כוזרים?... היינט קומט פאָר אַהין דער פייערלעכער אַרויסמאַרש, דאָס איז עטלעכע שעה פון דאַנען, לענגאויס דעם

www.libtool.com.cn

ברעג פון כוזרישן ים... מען וועט דאָרט לייענען די זעלבע פרשה פון חומש, וואָס מ׳האָט געלייענט ביים פייערלעכן אָקט פון קעניגס איבערגיין צום יידישן גלויבן... אויך דער מלך יוסף וועט אָנוועזנדיק זיין ביי דער דאָזיקער צערעמאָניע. עס איז דאָרט נאָך אַזוי אייגנאָרדנט פונקט ווי אין דעם טאָג, וועלן די גרויסע פֿאַסירונג איז פֿאָרגעקומען. עס האָט זיך דאָרט גאָרנישט געענדערט... די זעלבע טעפּיכער, די זעלבע ספרי־תורות און דער זעלבער אָרון...

— אַוודאי וועל איך גיין... ווי וועל איך קאָנען גאָר דערציילן אין קאָרדאָווא די גאַנצע הערלעכע געשיכטע, נישט האָבנדיק געזען מיט מיינע אויגן דאָס, וואָס איך האָב געלייענט אין די פאַרגעלטע פֿאַפּירוסן... — האָט יצחק מיט פרייד אויסגערופן.

שולמית האָט זיך צוריקגעצויגן. יצחק האָט זיך שנעל אָנגעטאָן און איז אַרויסגעלאָפן צום ים זיך טובלען. דאָרט האָט ער געטראָפן זיין גוטן פריינט, דעם געוועזענעם ביזאַנטיער דאַגאָמאָר־אברהם...

ביידע פריינט האָבן זיך זייער דערפריַט. יצחקן האָט זיך אויסגעווײַזן, אַז ער האָט שוין אברהמען נישט געזען אַ לאַנגע צייט. ער איז נאָך אַזוי צעמישט געווען פון דער דורכגעלייענטער געשיכטע, אַז עס האָט זיך אים אויסגעדאַכט, אַז ער אַליין האָט מיטגעלעבט אין יענער עפּאָכע פון פאַר צוויי הונדערט יאָר... ער האָט נישט געקאָנט צו זיך קומען.

— איך קאָן דיר אָנזאָגן אַ בשורה... — האָט אברהם מיט אַ שמייכל אויס־געפרופן צו יצחקן, און ער איז דערביי רויט געוואָרן ווי פורפור...

— וואָס איז געשען, אברהם?...

— איך גיי חתונה האָבן... — האָט ער אַרויסגעשטאַמלט — באַלד נאָכדעם ווי איך וועל האָבן אַריינגעקומען אין דער יידישער עדה... איך האָב מיך נעכטן בייגאַכט באַקאַנט מיט אַ כוזריש מיידל און זי איז צו מיר צוגעקלעפּט געוואָרן...

— מזל־טוב, דאַגאָמאָר... אברהם — האָט יצחק זיך צוריקגעכאַפּט — זיי מיר מוחל... כל־זמן דו האָסט נאָך נישט כורת־ברית געווען מיטן גאָט פון אברהם, ביסטו נאָך אַלץ „דאַגאָמאָר״...

און ער האָט זיך צעלאַכט, קלאַפּנדיק זיין גוטן פריינט איבער דער פלייצע, דערמאָנענדיק זיך דערביי, וויפל פאַסירונגען זיי האָבן שוין דורכגעמאַכט צוזאַמען, זינט זיי זענען ביידע אַרויסגעגאַנגען פון קאָרדאָווא מיט דער גרויסער שליחות.

— אָבער שולמית איז גוואַלדיק פאַרליבט אין דיר, יצחק... — האָט דער ביזאַנטיער פאָרזיכטיק צו אים אויסגערופן...

יצחק איז געוואָרן טרויעריק. עס האָט אים ווי געטאָן דאָס האַרץ אויף דעם דאָזיקן אויסטערליש שיינעם מיידל, דאָס אור־אור־אייניקל פון דעם גרויסן יידּ,

www.libtool.com.cn

דעם באַשאַפער פון אַ ניי יידיש פאָלק, ר׳ יצחק סאַנגורי... ער האָט זיך פאַר־טראַכט און אַ לענגערע צייט געשווויגן, נישט וויסנדיק וואָס צו ענטפערן זיין פריינט...

אָבער אין דער זעלבער רגע האָט אַ שאַל פון אַ שופר איבערגעריסן זייער געשפרעך און אַ טראַמפייטל האָט אַקאַמפּאַנירט...

— דער מאַרש צו דער הייל הייבט זיך באַלד אָן!...

עס איז געווען אַ קילער טאָג. די זון האָט גאָלדיק געשיינט, דער הימל איז געווען בלוי, אָן אַ פּיצל וואָלקן אויף אים. אָבער עס איז שוין פאָרט געווען חודש אלול, און די זון האָט שוין נישט אַזוי שטאַרק געפלאָקערט ווי מיט אַ חודש צו־ריק. עס איז געווען דער פופצנטער טאָג אין חודש אלול, ווען מיט צוויי הונדערט יאָר צוריק עס איז אין דער הייל, נישט ווייט פון ים־ברעג אין דאַגעסטאַן, פאָר־געקומען די צערעמאָניע פון איבערגיין פון כוזרישן פאָלק צום יידישן גלויבן.

דער עולם האָט אין ריזיקע צאָלן זיך אַרויסגעלאָזט אין דעם מאָרש, ווער אויף פערד רייטנדיק, ווער צופוס, פונקט ווי עס האָבן געטאָן זייערע אור־על־טערן פאַר צוויי הונדערט יאָר. לעבן יצחקן איז פון אין זייט געאַנגען זיין פריינט אברהם, דער געוועזענער ביזאַנטיער, וועלכער האָט אויסגעפועלט, אַז אויך ער זאָל היינט אין דער זעלבער הייל דערקלערט ווערן אַלס אַנגעהעריקער צום יידישן דת. פון דער צווייטער זייט איז געגאַנגען שולמית אַ טרויעריקע, מיט אַן אַראָפגעבויגענעם קאָפּ, דערמאָנענדיק זיך, ווי איר עלטער־עלטער־באָבע אסתר איז אין דעם זעלבן טאָג מיט צוויי הונדערט יאָר צוריק געווען אַ סך גליק־לעכער פון איר היינט־צו טאָג...

ווען זיי זענען אַנגעקומען מיט עטלעכע שעה שפּעטער צו דער הייל, איז שוין דאָרט געווען דער קעניג יוסף מיט דער קעניגין, עס זענען געווען אַלע ראַטגע־בער און מיניסטאָרן, אַנפירער פון דער אַרמיי און פיל סאָלדאַטן פון דער כוז־רישער אַרמיי. טויזנטער מענטשן האָבן אַנגעפילט די הייל און אין ערפורכט שטיל געשוויגן, מיט געבויגענע קעפּ, כדי אָפּצוגעבן כבוד צו די יעניקע, וועל־כע האָבן מיט אַזוי פיל יאָרן צוריק געהאַט דעם מוט אַוועקצוואַרפן דאָס געצנ־דינסט און אַננעמען דאָס גלויבן אין אייניאייניצקן גאָט.

שולמית האָט אומבאַמערקט פון אַלע געדריקט יצחקס האַנט און ער האָט עס אַפילו נישט געפילט. ער איז געווען געירט פון דעם דאָזיקן גראַנדיאָזן בילד. עס האָט זיך ביי אים איצט אין מוח אויסגעמישט דאָס געלייענטע אין די פאַרגעלטע פאַפּירוסן מיט דעם, וואָס ער זעט איצט מיט זיינע אייגענע אויגן.

עס האָבן געפלאַקערט טויזנטער פלעמלעך אין די בעקנס מיט בוימל, וואָס האָבן פאַרשפּרייט אַרום זיך אַ שטיקנדיקן ריח. אָבער אין דער הייל איז ליכטיק געווען ווי בייטאָג.

www.libtool.com.cn

דער רב פון דער הויפטשטאָט באַלאַנגאַר האָט געלייענט די זעלבע פרשה, וואָס עס האָט געלייענט ר׳ יצחק סאַנגורי מיט צוויי הונדערט יאָר צוריק... דער עולם האָט שטילגעשוויגן און אויסגעהערט יעדן פסוק, און אַ ציטערניש איז אַדורך איבער זייערע לייבער, גלייך זיי וואָלטן נאָכאַמאָל דורכגעגאַנגען די זעל־בע פייערלעכקייטן, וואָס זייערע עלטער־זיידעס.

עס איז איצט פאַרגעקומען די צערעמאָניע פון אַריינפירן דעם ביזאַנטיער דאגאָמאַר אין יידישן גלויבן. ער האָט נאָכגעזאָגט פסוק ביי פסוק אַלץ, וואָס עס איז אַרויסגעלייענט געוואָרן פון דער אַלטער ספר־תורה. ער איז געווען אָנגעטאָן אין אַ ווייסן קיטל און אייגעהילט אין אַ טלית. דאָס פנים האָט ביי אים גע־פלאַמט און אין די אויגן האָבן זיך געצונדן פייער־פלעמלעך. ער האָט געציטערט איבערן גאַנצן קערפער, און עס האָט זיך אים איצט אויסגעוויזן, אַז אויך זיין נשמה איז געשטאַנען ביים בארג סיני, בעת משה האָט אַראָפגעבראַכט די לוחות פון הימל.

— וועסט דאָס אַלץ דערציילן ביי דיר אין לאַנד? — האָט שולמית מיט פולע אויגן טרערן געפרעגט ביי יצחקן.

— יאָ, טייער מיידל... — האָט יצחק איר געענטפערט און ער האָט גע־האָט גרויס חשק איר אויסצוקושן דאָס מויל, אָבער ער האָט געדענקט די לעצטע רייד, פון זיין איינציקער פּגינהן, און ער האָט דאָס נישט געטאָן.

***

עס האָבן זיך דערנענטערט די טעג, וועו יצחק האָט זיך אָנגעהויבן גרייטן אין זיין וועג אַריין אויף צוריק...

דער מלך יוסף האָט באַשטימט דעם טאָג אויף נאָך ראש השנה, אַז עס זאָל אייגעאָרדנט ווערן אַ גרויסע געזעגענונגס־סעודה פאַר דעם שליח פון קאָרדאָוואַ, און דער מלך אַליין האָט זיך געזומען גרייטן אַ בריוו צו ר׳ חסדאי אבן שפרוט.

דאָס גאַנצע לאַנד האָט געפיבערט פון דערוואַרטונג. מען איז געקומען פון אומעטום קיין באַלאַנגאַר, די הויפטשטאָט פון כוזרים־לאַנד און מען האָט זיך אייגעאָרדנט אין ביידלעך הינטער דער שטאָט, לענגאויס דעם ברעג פון ים. פיל האָבן זיך באַזעצט ביי זייערע באַקאַנטע און קרובים. מען איז געקומען מיט גאַנ־צע משפחות, מענער, פרויען און קינדער. מען האָט געפירט מיט זיך שפייז און פאַרשידענע זאַכן, וואָס זענען נייטיק געווען אויף דער צייט פון איבערבלייבן אין דער הויפטשטאָט.

דאָס האָט מען זיך געגרייט צו דער גרויסער שמחה, וואָס דער קעניג האָט באַשלאָסן אייצואָרדנען פאַר יצחקן, דעם יונגן יידישן שליח פון קאָרדאָוואַ אין מדינת ספרד.

www.libtool.com.cn

יצחק איז שטאַרק באַליבט געוואָרן בײַ אַלעמען און מען האָט וועגן אים גערעדט מיט דער גרעסטער אַכטונג. ער פלעגט פאַר כוזרים אָפט האַלטן דרשות אין דער שול. מערסטנטיילס האָט ער געריידט וועגן דער קאַראַימישער סעקטע, וואָס האָט געפרוווט באַאיינפלוסן די כוזרים און זיי אויפווייזן, אַז די רבנים האָבן אויף זיי אַרויפגעלייגט צופיל חומרות, אַז עס איז שווער דאָס אַלץ אויסצופירן און דאָס איז גאָר קיין דער תורה...

וועג אַזאַ קאַראַימישער פרעדיקער האָט זיך צוזאַמענגעטראָפן מיט יצחקן, האָט זיך יענער געמוזט שנעל אָפטראָגן, ווייל די פאַרזאַמלטע וואָלטן אים צעריסן אויף שטיקלעך.

— זיי האָבן נאָך געפרוווט צו באַאיינפלוסן דעם קעניג בולאַן, וועג ער האָט אָנגענומען דאָס ייִדישע גלויבן, אָבער עס איז זיי דעמאָלט נישט געלונגען, ווילן זיי, די אומדערמידלעכע עקשנים, דאָס באַווייזן איצטער, וועג דאָס ייִדישקייט איז טיף פאַרוואָרצלט אין די הערצער און אין די נשמות פון דער כוזרישער באַפֿעלקערונג... — האָט יצחק געדונערט מיט זיינע פייערדיקע ריידן.

ער האָט אויך געריידט וועגן דעם לאַנד פון יהודה און ער האָט אין לעבעדיקע פאַרבן געשילדערט די צייט, וועג דאָס לאַנד וועט צוריק אַריבערגיין אין די הענט פון ייִדישן פאָלק און אַז זיי, די כוזרים, דאַרפן זיך גרייטן צו נעמען אָנטייל אין דער באַפרייאונג פון הייליקן לאַנד. ער האָט דערביי געשילדערט די אומאָפהענגיקייט־קאַמפן, וואָס דאָס ייִדישע פאָלק האָט געפירט אין דער גרויסער עקשנות צו פאַרבלייבן אויף זיין ערד. ער האָט זיי דערציילט וועגן דעם גרויסן ייִדישן העלד בר־כוכבא, וועגן רבי עקיבא, וועגן רבי מאיר און אַנדערע גרויסע תנאים, וואָס האָבן אָנטיילגענומען אין דעם הייליקן קאַמף צו באַפרייען די ייִדישע אומה פון גלות.

דער עולם האָט געשלונגען זיינע רייד און מיט פייערדיקע בליקן געקוקט אים אין מויל אַריין און געוואָלט אַזוי הערן אים רעדן אַן אַן אויפהער און אָן אַ סוף.

שולמית, די טאָכטער פון ר׳ אהרן סאַנגורי, איז שטענדיק געווען בעת זיינע דרשות און זי האָט פון אים איר בליק נישט אַראָפגעלאָזט. זי האָט ממש געאָטעמט מיט זיין אָטעם און אייגנעזאָפט אין זיך זיינע רייד און שפּעטער אין די נעכט אויף איר געלעגער וועגן אים געחלומט אויף דער וואַך...

זי האָט זיך געפילט אומגליקלעך. זי האָט דעם יונגן ייִדישן שליח פון קאָרדאָווא ליב געקראָגן מיט דעם גאַנצן פיבער פון איר נשמה. זי האָט געפילט, אַז אויך ער איז צו איר נאָענט, אָבער ער איז ערלעך אין דער נשמה, אַז ער זאָל פאָולאָזן זיין מיידל פנינה, וועגן וועלכער ער רעדט אַזוי פייערלעך און מיט אַזוי פיל ליבע... כאָטש בײַ זיי דאָרט אין מדינת ספרד האָבן די ייִדן צו עטלעכע וויי־

www.libtool.com.cn

בעו׳, און זי וואָלט זיך נישט אָפּגעשטעלט אַפילו צו זיין ביי אים ז׳אָס צווייטע וויב, אָבער זי פילט מיט איר אינערלעכן ציטער, אַז ער וועט דאָס נישט טאָן. ער האָט צופיל ליב פּנינהן...

אויך ביים קעניג אין פּאַלאַץ איז וועגן דעם געדעדט געוואָרן. דער מלך יוסף האָט אָפּילו געהאָט איינמאָל אין אַוונט צוזאַמענגערופן אַ געהיימע אסיפה פון די נאָענטסטע מיטגלידער פון זיין קעניגלעכער משפּחה. ער האָט שטאַרק געוואָלט זיך משדך־זיין מיט אַ ספּרדישן יידן. „זאָל דאָס כוזרישע בלוט וואָס מער זיך אויסמישן מיט דעם בלוט פון די ריכטיקע יידן און מיר וועלן אַזוי אַרום אין משך פון עטלעכע דורות ווערן איין גרויס יידיש פאָלק!“ — האָט דער קעניג געטענהט.

— אין מיר אַליין פליסט שוין יידיש בלוט, מיט וועלכן איך בין אָן אַ שיעור שטאָלץ און גליקלעך... — האָט דער קעניג צוגעגעבן נאָך אַ וויייל זיך אייניקוקן אין די אויגן פון די פאַרזאַמלטע געסט... — דאָס איז אַ דאַנק מיין עלטער־עלטער־באָבען אסתר סאַנגורי, די טאָכטער פון גרויסן רבין ר׳ יצחק סאַנגורי, וועמען מיר האָבן צו פאַרדאַנקען דאָס אַננעמען פון אמתן גלויבן! איך וואָלט געוואָלן אָן אַ שיעור גליקלעך, ווען עס געלינגט אונדז צו פאַראייניקן מיין קרובה שולמית, פון די סאַנגוריס, מיט אַט־דעם פּרעכטיקן בחור יצחק בן נתן, דעם שליח פון די יידן אין מדינת ספרד.

— ווי אַזוי זאָלן מיר עס דורכפירן, גרויסער הערשער?... — האָט אייניער פון די פאַרזאַמלטע משפּחה־מיטגלידער געפרעגט — קודם כל מוזן מיר דאָך וויסן, צי איז דאָס דער ווילן פון דעם מיידל אַליין...

דער מלך יוסף האָט אַ וויילע זיך פאַרטראַכט, און אין אַ וויייל אַרום געענטפערט:

— ביי מיר איז קיין שום ספק ניט בנוגע דעם מיידל... איר נשמה איז אַנגעקניפּט אין זיין נשמה. מיט יצחקן דאַרפן מיר אינגאַנצן נישט רעדן. אויב עס איז באַשערט דער זיווג, וועט ער אַליין קומען פון זיך זעלבסט... מיין עצה איז, אַז היות מיר האָבן פון פריער נאָך באַשטימט, אַז אַ גרופּע שליחים פון כוזרישן פאָלק זאָל מיטגיין מיט דעם שליח פון קאַרדאָווא, וועלן אין דער חברותא אויך מיטגיין אַ צאָל פון אונדזערע מיידלעך, און צווישן זיי אויך שולמית... די מיידלעך וויילן מיר דורכויס אָהינשיקן, כדי אַזוי אַרום צו פאַראייניקן מיט אַ לעבעדיקער בריק אונדזערע צוויי פעלקער, וועלכע זענען שוין נאָענט מיט דער אמונה און דאַרפן נאָך דערנענטערט ווערן מיטן בלוט...

דאָ האָט זיך אויפגעשטעלט דער פאָטער פון שולמיתן, ר׳ אהרן סאַנגורי. ער האָט אַ בליק געטאָן מיט זיינע קלייגע, שוואַרצע אויגן, פון וועלכע עס האָט אַרויסגעגליט אַ הייליק פלעמל. ער האָט זיך אַ וויש געטאָן איבערן פּנים מיט

www.libtool.com.cn
דער האַנט, ווי ער וואָלט געוואָלט פֿאַרטרייבן פון זיך עפּעס אומאַנגענעמעס, און ער האָט געזאָגט:

אַלס פּאָטער פון מיין אייגאייניציק מיידל וואָלט איך זיכער געווען דער גליקלעכסטער מענטש אין דער וועלט, ווען זי ווערט אַנטשפּויזט צו דעם יונגן שליח פון מדינת ספרד. דאָס איז אָבער אוממעגלעך, ווייל איך ווייס, אַז יצחק איז שוין אַנטשפּויזט צו דער טאָכטער פון זיין נשיא אין קאַרדאָווא, ר׳ חסדאי אבן שפּרוט. ער רעדט שטענדיק וועגן איר מיט דער גרעסטער ליבשאַפט, און זיין קול ציטערט־אויף, ווען ער ברענגט אַרויס איר נאָמען אויף זיינע ליפּן. מיין טאָכטער איז קראַנק מחולת אהבה צו דעם דאָזיקן יונגן מאַן, ווייל זי ווייסט, אַז איר ליב־שאַפט צו אים איז בחינם... זי האָט אים ליב מיט אַזאַ קראַפט, וואָס מען קאָן זי נאָר פֿאַרגלייכן מיט דער ליבע פון אונדזער עלטער־עלטער־באָבען, אסתר סאַנ־גורי, צו דעם קעניג עובדיה...

— ביי זיי אין מדינת ספרד נעמען זיי צו עטלעכע ווייבער!... — האָט זיך עמיץ פלוצים אָנגערופן — איז דעריבער מעגלעך, אַז ער זאָל אויך שפּעטער אַנטשפּויזן שולמיתן, ווי עס האָבן געטאָן די הייליקע אבות פון פאָלק ישראל...

אַלע האָבן זיך אומגעקוקט צו זען, ווער עס האָט געבראַכט דעם דאָזיקן אויסטערלישן אָנבאָט...

עס איז געווען די קעניגין אַליין, דאָס ווייב פון מלך יוסף. איר פּנים איז ביי די דאָזיקע רייד רויט געוואָרן ווי אַן אויפגייענדיקע זון. די אויגן האָבן אַזוי גע־לויכטן, גלייך אַ פלאַם וואָלט פון זיי אַרויסגעשיינט.

עס איז געווען אַן אַמפּעריי און עס איז אַנטשטאַנען אַ שטאַרקער וויכוח וועגן דעם. די אָנוועזנדיקע געסט האָבן אַרויסגעזאָגט די פאַרשידנסטע מיינונ־גען. דערביי האָט מען דערלאַנגט יעדעס מאָל פּרישע קרוגן מיט ווין און די דינער האָבן אויפסניי אָנגעפּילט די בעכערס. מען האָט אויך דערלאַנגט די טייערסטע מאכלים, פון וועלכע אַלע האָבן הנאה געהאַט. אַביסל שוין בגילופין, האָט זיך איינער פון די אָנוועזנדיקע געסט אויפגעשטעלט און אויסגערופן:

— די קעניגין איז גערעכט! די יידן אין מדינת ספרד האָבן כמעט אַלע צו עטלעכע ווייבער, און אויב אפילו יצחק איז אַנטשפּויזט צו דער טאָכטער פון זייער נשיא, קאָן ער אויך שפּעטער חתונה האָבן מיט אַ צווייטער... מיר טאָרן אים נישט באַווירקן, אַז ער זאָל ברעכן זיין צוגעזאָגט וואָרט צו דעם מיידל, דער טאָכטער פון נשיא, ר׳ חסדאי אבן שפּרוט, אָבער פֿאַרוואָס זאָל ער טאָקע נישט בעמען שולמיתן אַלס זיין צווייט ווייב, וואָס פון איר זאָל אַרויסקומען דער גע־מישטער יידיש־כוזרישער דור, הגם שולמית אַליין איז שוין אַ געמישטע, זי האָט אין זיך דאָס בלוט פון די כוזרים און פון די יידן אין בבל, פון וועלכע עס שטאַמט־אָפּ איר עלטער־זיידע, ר׳ יצחק סאַנגורי!...

www.libtool.com.cn

אַ שטילקייט איז אַריינגעטרעטן צווישן די פאַרזאַמלטע. קיינער האָט זיך נישט דערוועגט צו אַנטשיידן וועגן אַזאַ שווערן ענין. די אַרויסגעזאָגטע מיינונג איז געווען אי אויסטערליש און אי געוואָגט... ר׳ אהרן סאַנגורי האָט זיך געפילט אַביסל פאַרשעמט און געטראָפן אין זיין פאָטערלעכן שטאָלץ... אַוודאי געפעלט אים דער בחור פון קאַרדאָווא, ער זאָל זיין דער איידעם פון די סאַנגוריס... אָבער אַז שולמית זאָל זיין עמיצנס צווייטע וויב!...

עס איז געווען שטיל אַ לענגערע וויילע. די דינער האָבן דערווייל אַריינגעבראַכט פרישע קרוגן מיט ווין און פאַרשידענע פרוכטן פון דעם קעניגס גערטנער. זיי האָבן יעדן פון די גאסט אָנגעפילט דעם בעכער מיט ווין. עס איז אַזוי שטיל געווען, אַז מען האָט געקאָנט דייטלעך הערן דעם „בול־בול" פון דער לויטטיער פּורפּור־פליסיקייט, וואָס האָט זיך געגאָסן אין די גאָלדענע בעכער אַריין. די ריזיקע פענצטער זענען געשטאַנען אָפן אויפגעפראַלט און האָבן אַרויסגעקוקט צום ים, פון וואַנען עס האָט פון רגע צו רגע אַ בליץ־אַריין געטאָן דער ווייסער שוים פון דעם כוואַליענדיקן וואַסער און עס האָבן אַריינגעשימערט די גרינע שטערן־ליכט פון טונקל־בלויען הימל.

ענדלעך האָט דער קעניג זיך אָנגערופן:

— גוט, וואָס מיר האָבן די דאָזיקע זאַך באַטראַכט צווישן זיך, אָבער מיר טאָרן אַליין נישט באַשליסן, ווייל מזווג זיווגים זיין איז אַן ענין בלויז פאַר גאָט, און מיר דאַרפן בלויז צוהעלפן צו דער זאַך: שולמית זאָל צווישן אַ גרעסערער גרופּע פון כוזרישע מיידלעך מיטגיין אין דער שליחות קיין מדינת ספרד, זאָלן די דאָרטיקע יידן זען מיט זייערע אייגענע אויגן, וועט עס זענען די מענטשן, וואָס האָבן זייער גורל פאַרבונדן מיטן גורל פון יידישן פאָלק נאָך מיט צוויי הונדערט יאָר צוריק, מיר וועלן צוגרייטן די גרויסע געזעגענונגס־סעודה און איך פאַרארדן באַלד צו איינעם פון מיינע בעסטע סופרים, ער זאָל אָנשרייבן אַ בריוו צום פירשט און נשיא ר׳ חסדאי אבן שפרוט אין קאַרדאָווא, וואָס דער שליח, יצחק בן נתן, וועט צוריקפירן אין זיין לאַנד אַריין. עס איז אַ וויטער און לאַנגער וועג און מען דאַרף זיך צוגרייטן וול געהעריק צו אַזאַ רייזע... און וועגן דעם איבערקן זאָלן מיר זיך פאַרלאָזן אויף גאָט...

דערמיט איז די אַסיפה פאַרענדיקט געוואָרן. דער עולם האָט זיך אָנגעהויבן פונאַנדערגיין. עס איז שוין געווען שפּעט בייניאַכט. אין דרויסן האָט געהערשט אַ געדיכטע פינצטערניש, בלויז די גרינע שטערן־שיין האָט אַביסל מילדער געמאַכט דעם חושך און מ׳האָט געקאָנט אונטערשיידן טונקלע קעגנשטאַנדן אויפן פאָן פון שוימיקן ים. דאָס וואַסער פון דעם כוזרישן ים האָט געוואָשן דעם ברעג מיט אַן עקשנותדיקער פינקטלעכקייט, אַ וואַרף־טוענדיק יעדע עטלעכע רגעס אַ

www.tinyurl.com/...

וויסע שוימיקע כוואליע אויפן זאמדיקן ברעג־אן זיך באלד מיט אַ געסיטש צו־ריקגעצויגן אויף אַ וויטן מהלך אַוועק...

וועו ר׳ אהרן סאַנגורי איז אין דער באַגלייטונג פון זיינע עטלעכע פריינט, ראַטגעבער ביים מלך יוסף, פאַרבייגעגאַנגען דעם ברעג פון ים אויף זייער וועג אַהיים, האָט ער פלוצים דערהערט אַ באַקאַנטן געשעפטש. ער האָט זיך אָפגע־שטעלט און, פאַרטיענדיק דעם אָטעם, זיך איינגעהאָרכט. פון דער פינצטערניש אַרויס, אין דעם גרינעם שטערן־שיין, האָבן זיך אויסגעשניטן צוויי טונקעלע סי־לועטן, איינער כמעט אין אַנדערן אַריינגעוואַקסן. דאָס זענען געווען אַ מאַן מיט אַ פרוי... זיי זענען געווען אַזוי שטאַרק אַריינגעטאָן אין אַ געשפּרעך, אַז זיי האָבן אָפילו נישט באַמערקט די גרופּע דורכגייענדיקע מענטשן.

ר׳ אהרן סאַנגורי האָט דערקענט דאָס קול פון זיין טאָכטער שולמית און אין איינעם פון די צוויי סילועטן — דעם יונגן בחור יצחק בן נתן, דעם שליח פון קאָרדאָווא.

אַ פלאַטער האָט אַ צאַפּל־אויף געטאָן זיין האַרץ. ער האָט אויף אַ רגע איינ־געהאַלטן זיין שריט, גלייך ער וואָלט געוואָלט עמיצן אַ רוף־טאָן, אָבער תיכף האָט ער וויטער אָנגעהויבן שטעלן זיינע טריט און איז אַוועקגעגאַנגען זיין וועג...

„נישט נאָר זיין צווייט וויב, נאָר אָפילו זיין דריטע וואָלט זי באַשטאַנען צו זיין אין איר גרויסער אומגליקלעכער ליבע...“ — האָט ער אַ טראַכט געטאָן, און דאָס האַרץ האָט אין אים געווייטיקט פאַר זיין אייניקער טאָכטער. ניין, ער וועט נישט שטערן אין דעם גאַנג פון זייער גורל... זאָל זי מיטגיין מיט דער חברותא קיין שפאַניע, וועו דער שליח וועט באַשליסן זיין צוריקקער אַהיים...

לאַנג זענען שולמית און יצחק געגאַנגען לענגאויס דעם ברעג פון ים פון די כוזרים. דאָס מיידל האָט בעת דעם שפּאַציר אויסגעגאָסן איר פאַרבענקט האַרץ פאַר דעם יונגן צויבערהאַפטן בחור.

— האָסט געפאַנגען מיין האַרץ פון דער ערשטער רגע אָן, וועו איך האָב דיך באַגעגנט אויף דער גאַס ביי דיין אָנקומען פון וויטן־וויטן וועג קיין באַלאַנ־גאָר, צו דעם יום־טוב פון צווויי הונדערטסטן יאָרטאָג, זינט דאָס כוזרישע פאָלק האָט אָנגענומען דאָס יידישע גלויבן... איך בין פאַרכישופט געוואָרן פון דיין אויס־טערליש־פּרעמדן בליק, פאַרשיכורט געוואָרן פון דיין זאַנפטן קול און איך וועל שטאַרבן, אויב דו וועסט פאַרלאָזן דאָס לאַנד פון די כוזרים...

יצחק האָט געשוויגן. אַ פייער־פלאַקער האָט געגליט אין זיין האַרץ. אירע וואַנזיניק־פאַרליבטע רייד, וואָס זענען אָפּנהאַרציק אַריינגעדרונגען אין אים, האָבן אים אינגאַנצן צערודערט. ער האָט אַזעלכע אויפריכטיקע רייד קיינמאָל פון זיין פּנינהן נישט געהערט. אַנדערש זענען דאָ די מיידלעך אין לאַנד פון די כוז־רים, אַן איבערבלייב מסתמא פון די געצנדינערישע צייטן... פּנינה האָט אים זי־

כער נישט ווינציקער ליב, אָבער ער וואָלט גענוגט אירע טרערן צו טרינקען פון אירע ליפּן מורמלען אַזעלכע זיסע רייד... „אוי, פּנינה, פּנינה“... — האָבן זייערע ליפּן, קוים וואָס מ׳האָט געקאָנט הערן, אַ פּליסטער געטאָן.

ער האָט אין שולמיתן געזען ממש אַן אָפּבילד פון פּנינהן... גלייך זיי וואָלטן צוויי שוועסטער געווען...

עס איז אים עפּעס איינגעפֿאַלן אין געדאַנק, וואָס ער האָט אָבער באַלד פֿאַרטריבן פון זיך ווי אַ זלידנע פליג. ער האָט זיך אַליין פֿאַרשעמט צוליב די דאָזיקע הרהורי־רעים... ער האָט אָפּילו אין דער פּינצטער נישט געוואָגט איצט אַ קוק צו טאָן אין שולמיתעס פּנים אַריין. ער האָט זי בלויז לייכט אַ דריק געטאָן צו זיך, און מיט דעם האָט ער געוואָלט אָפּקויפן דעם יצר־הרע...

— פֿאַרוואָס ביסטו אַזוי שטיל געוואָרן?... — האָט זי געפרעגט מיט געבעט אין איר שטים. זי האָט אים געוואָלט כסדר הערן און הערן, ווי ער רעדט. זיין קול האָט געצערטלט איר נשמה און געהיילט אירע פּיינפולע וווּנדן. איר געמיט האָט זיך באַרוּיקט, ווען זי האָט געהערט זיין קול, זיינע רייד האָבן גענגלעט איר אויער און זי האָט זיך געקוויקט מיט זיינע אַרויסגעזאָגטע געדאַנקען — פֿאַרוואָס ביסטו אַנטשוויגן געווָארן, מיין טייערער?...

דער אויסדרוק „מיין טייערער“ האָט זיך נישט ווילנדיק אַראָפּגעגליטשט פון אירע ליפּן, אָבער זי האָט דערויף קיין חרטה נישט געהאַט.

— איך האָב געטראַכט וועגן אומווירדיקס, דעריבער בין איך אַנטשוויגן געווָארן... — האָט זיך יצחק מודה געווען אין זיין געוואָגטקייט.

— דו, וועגן אומווירדיקס?... — האָט שולמית מיט פֿאַרוווּנדערונג אויסגערופן, נישט גלייבנדיק אירע אויערן, אַז אָט דער צויבערהאַפּטער בחור קאָן רעדן אָדער אָפּילו טראַכטן אומווירדיקע רייד.

— אַמאָל קומט אַן אומווירדיקער געדאַנק אין מוח אַריין קיין אייגענעם ווילן — האָט זיך יצחק פֿאַרענטפֿערט — דאָס איז די טאַט פון יצר־הרע, וואָס וויל דעם מענטש אָנרעדן צו זינד...

— צו וואָס פֿאַר אַ זינד?... האָט זי אומשולדיק געפרעגט און עס האָט אירע פֿאַרשטיק געטאָן אין האַלדז.

יצחק האָט ווידער געשוויגן, ער האָט זיך פֿאַרטראַכט וועגן דעם שפּילקעגעדאַנק, וואָס האָט אַ שטאַרק־געטאָן אין זיין מוח. אַ היץ האָט פֿאַרגאָסן אַלע זיינע גלידער און ער האָט אָזש אָנגעהויבן ציטערן אויף זיין גאַנצן קערפּער. ער האָט זיך געוואָלט מיט דעם וווּנדערלעכן מיידל אָפּגעזעגענען און פֿאַרבלייבן מיט זיך אַליין בייַם ים. עס איז שוין געווען זייער שפּעט בייגאַכט. דער מאַרגן־שטערן האָט שוין געפינקלט ווי אַ לויטער שטיק גרין פּייער אין דעם בלויען הימל. אויף מזרח־זייט האָט זיך אָנגעהויבן בלאַסן, און צוזאַמען מיטן הימל האָט זיך

www.libtool.com.cn

אַנגעהויבן אויך בלאָסן דער ים פון די כוחות. אַ וויללע שפּעטער האָט אויף אַ וועיט באַרג־שפּיץ זיך אָנגעצונדן אַ רויט פלעמל, ווי אַ שליח פון דער באַלד אָנקומענדיקער זון, און האָט געגלימערט אין דער בלויקייט פון פאַרטאָג.

ער האָט אָנגעהויבן צו שעפּטשען מיט די ליפּן אַ תפילה פון דעם פרימאָרגן דאָוונען: „ואל תביאינו לא לידי חטא ולא לידי עבירה ועון ולא לידי נסיון ולא לידי בזיון"... — און זאָלסט מיך נישט ברענגען צו זינד און נישט צו קיין עבירה און אומרעכט און נישט צו קיין נסיון און נישט צו קיין פאַרשעמונג...

די זון האָט מיטאַמאָל אַ שפּראָץ־אַרויס געטאָן פון אַקעגנאיבער די בערג און זיי אָפּגעפאַרבט מיט אַ פורפור־קאָליר. דער ים האָט זיך אָנגעהויבן באָדן אין בלוטיקע פאַרבן און זיי ביידע האָבן אויסגעזען ווי צוויי נישט דאָ־וועלטיקע באַשעפענישן, וואָס זענען פון ערגעץ אַ גן־עדן אַרויסגעטריבן געוואָרן פאַר זייער לעכצן צו זינד...

— גיי אַהיים!... — האָט איר יצחק כמעט ווי באַפוילן.

און שולמית האָט ווי אַן אונטערטעניקע שקלאַפין אויסגעפירט זיין באַפעל. זי האָט זיך דערווייטערט פון אים מיט פאַמעלעכע טריט, עטלעכע מאָל זיך אומקוקנדיק צו אים. יצחק האָט זי אָבער אינגאַנצן מער נישט געזען. ער איז געבליבן שטיין ביים ברעג פון ים און אָנגעהויבן אויסגיסן זיין צעבראָכן האַרץ פאַר גאָט, וועלכער האָט זיך איצט אַנטפלעקט אין זיין פולער פראַכט צו דער גאַנצער וועלט. ער האָט עפּעס געמורמלט מיט די ליפּן, און זיין געמורמל איז אויפגעכאַפּט געוואָרן דורך די כוואַליעס פון ים, וואָס האָט זיי אַוועקגעטראָגן ווייט אַוועק אין דער וועלט אַריין. ערגעץ־וווּ אויף אַ בוים, נישט ווייט פון ברעג, האָט אַ פויגל זיך צוגעהערט צום מענטשס פאַרבענקטע תפילות, און מסתמא אויס קנאה צו אים, האָט ער זיך אויך צעטרילערט אין אַ געבעט צום באַשעפער פון דער וועלט, דאָנקענדיק גאָט פאַר דער שוץ און אויפמערקזאַמקייט, וואָס ער שענקט אים און זיינע שוואַכע קינדערלעך אין דער נעסט און דערפאַר, וואָס ער באַזאָרגט זיי מיט שפּייז פאַר אַ גאַנצן טאָג...

אויף דער וועלט האָט זיך אויסגעשפּרייט אַ גרעלע ליכטיקייט, וואָס האָט אַזש געבלענדט אין די אויגן. דער ים האָט זיך צעשמאָלצן אין זילבער און אין גאָלד און רויק געגלעט דעם ברעג און איינגעוויגט אים אין דער פאַרמיטאָגדיקער שטילקייט.

יצחק האָט זיך געלאָזט גיין אַהיים אַ באַרויקטער און אַן אויסגעלייטערטער. וועג ער איז אָנגעקומען צו די סאַנגוריס אין הויז אַריין, איז נאָך דאָרט אַלץ פאַרזונקען געווען אין שטילשווייגן. שולמית האָט איצט געחלומט און געשפּונען אירע פאַנטאַזיעס אין פאַרזונקענעם שלאָף, צושמייכלענדיק דערביי אַזוי זיס מיט אירע פורפור־ליפּן.

www.libtool.com.cn

ער איז באַלד אַוועקגעפאַלן אַ מידער אויף זיין געלעגער. אויף דער ערד אויפן געבילמלטן פילפאַרביקן טעפּיך האָבן זיך נאָך געוואַלגערט די פאַרגעלטע פּאַפּירוסן מיט דער געשיכטע פון די כוזרים, וואָס ער האָט אַנומלט אַ גאַנצע נאַכט גערייעט און ביז היינט זיך נאָך אַלץ צוליב דעם נישט געקאָנט באַרויקן...

יצחק האָט איצט, ליגנדיק אויף זיין געלעגער, איידער ער איז איינגעשלאָפן, זיך דערמאָנט אין דעם געדאַנק, וואָס איז אים באַפאַלן היינט פאַרטאָג, בעת ער האָט שפּאַצירט מיט שולמיתן ביים ברעג פון ים. ער האָט זיך נאָך איצט גע־שעמט פאַר דעם, כאָטש קיינער איז דערביי נישט געווען. ער האָט איצט קלאָר נאָכאַמאָל איבערגעטראַכט: ער וועט שולמיתן מיטנעמען קיין שפּאַניע, צוזאַמען מיט דער חברותא פון אַ צענדליק כוזרים, מענער און פרויען. ער וועט זי דאָרט אַנטשפּויזן פאַר זיין צווייט וויב, נאָכדעם ווי ער וועט האָבן געפּראַווען זיין חתונה מיט דער פּרעכטיקער פּנינהן...

— וועט דאָס פּנינה דערלויבן?... — האָט ער זיך אַליין געפרעגט — וועט זי וועלן טיילן איר ליבע מיט נאָך אַ פרוי, כאָטש עס איז דער מנהג אַזוי ביי זייערע עלטערן און עלטערנס עלטערן, ביז אברהם אָבינו?... האָט דאָך אברהם אָבינו, מיט דער דערלויבעניש פון דער מוטער שרה, געמומען הגרן פאַר אַ וויב און געבוירן מיט איר ישמעאלן, פון וועמען אַ גרויס פאָלק איז אויפגעקומען... און יעקב אָבינו האָט געמומען רחלען און לאהן, דערנאָך בלהה און זלפה און מיט זיי אויפגעשטעלט די איבעריקע קינדער פון די צוועלף שבטים, פון וועמען עס איז אַרויסגעקומען דאָס פאָלק ישראל...

„און ער אַליין? איז ער דען גרייט דאָס צו טאָן?...“

ער האָט זיך מיטן געדאַנק זיינעם געפילט שולדיק אַנטקעגן פּנינהן, זיין אויסדערוויילטער, און ער האָט דאָס באַטראַכט פאַר אַ גרויסע זינד...

„שולמית און פּנינה!...“ — האָט ער אַ מורמל געטאָן מיט די ליפּן און אין זיין מוח האָט זיך אָנגעהויבן מישן וואָר און חלום, און נישט וויסנדיק ווי אַזוי און ווען דאָס איז געשען — איז ער איינגעשלאָפן אין אַ טיפן שלאָף און עס האָבן זיך אָנגעהויבן צו שפּינען אין זיין מוח אויסטערלישע חלומות...

ער איז אָפּגעשלאָפן אַזוי אַ גאַנצן טאָג. ער האָט אַפילו נישט געהערט, ווי זיין פריינט, דער געוועזענער ביזאַנטיער דאַגאָמאַר און איצטער אברהם, איז צו אים עטלעכע מאָל אַריינגעקומען אין צימער, וו׳ ער איז אַזוי האַרט געשלאָפן און האָט אים געפרוווט אויפוועקן. יצחק האָט זיך אָבער נישט אויפגעכאָפּט. ער איז געווען צופיל מיד, און צו אויסטערליש־שיינע חלומות האָט ער געזען, אַז ער זאָל זיך לאָזן פון זיי אַוועקרייסן...

ער האָט זיך שוין געזען צוריק אין זיין אַלטער היים אין קאָרדאָווא, אין דער באַגלייטונג פון זיין כוזרישער חברותא, און אויך שולמית איז דאָ אינדערמיט.

חמרים מיט מענטשן פאַרפילן די גאַסן און מאַכן אונסגעשוויצט לכבוד אים. שוין מער פון אַ יאָר צייט, ווי ער איז אַוועק אין דעם ווייטן און געפערלעכן וועג אַריין, וואָס קיינער האָט זיך נישט געריכט, אַז ער וועט ווען אַמאָל־ס׳איז צוריקקומען און דאָ זעט — יצחק איז דאָ צוריק מיט אַן עדה פון כוזרישע יידן... יאָ, עס זע־נען געווען אמת די רייד פון דעם רייזנדיקן אַלדד הדני, פון די ביזאַנטישע שלי־חים, אַז אַ יידיש פאָלק לעבט ערגעץ־ווייט הינטער די הרי־חושך, איבערגעבלי־בענע פון די פאַרלוירענע עשרת השבטים...

„אייביק וועט דיין נאָמען דערמאָנט ווערן מיט אַ ברכה אויף די ליפן!" — זאָגט צו אים דער נשיא, ר׳ חסדאי אבן שפרוט — „דאָס יידישע פאָלק וועט דיך אין אַלע יאָרהונדערטער בענטשן פאַר דיין אונטערגענומענער שליחות"... יאָ, ער הערט דאָס בפירוש פון נשיאס מויל.

און אָט איז דאָך פנינה!... יאָ, ס׳איז פנינה... זי שטראַלט אינגאַנצן, גלייך צען זונען וואָלטן אויפן הימל אַרויסגעקומען און פאַרגאָסן די וועלט מיט פייער־גאָלדענע שטראָלן, פנינה דערנענטערט זיך צו אים. זי טוט אים אָן אַ לאָרבער־קראַנץ פון רויזן און אַראַנזשן־בליִעכץ און אתרוגים־קנאַספן. זי בייגט אירע ליפן צו זיינע צו. זי שעמט זיך איצט גאָרנישט פאַר קיינעם, נישט פאַר איר פאָ־טער, דעם שטרענגן חסדאי אבן שפרוט, נישט פאַר איר לערער פון לשון־קודש, ר׳ מנחם בן סרוק, נישט פאַרן פאָעט דונש בן לברט, דעם צווייטן ראַטגעבער פון איר פאָטער און נישט אַפילו פאַר יצחקס פאָטער, דעם אַלטן נתן מיט דער רויט־פייערדיקער באָרד, פאַר קיינעם נישט! זי קושט אים אין מויל אַריין אַזוי לאַנג און שטאַרק...

„פנינה!" — וויל ער אויסשרייען, אָבער דאָס וואָרט בלייבט אים שטעקן אין דער קעל און ער קאָן בשום אופן נישט אַרויסשרייען איר נאָמען...

ער וויל זי צוריקקושן, אָבער זיינע ליפן זענען פאַרמאַכט און געשלאָסן. וואָס נענטער ער רוקט זיך צו זיי צו, רוקן זיי זיך אָפּ אויף אַ טפח...

און אָט דערזעט זי שולמיתן. זי דערפרייט זיך מיט איר. „מיין שוועס־טער!", רופט זי אַן דאָס מיידל פון כוזרים־לאַנד. „מיט דיר וועל איך טיילן מיין ליבע צו יצחקן..."

יצחק שטראַלט־אויף אינגאַנצן פון פרייד, ער קריגט פליגל און ער שוועבט אַזש ביז צום הימל... ער האָט געווּסט, אַז אַזוי וועט זיין פנינה אויפנעמען שו־למיתן... עס איז אָנגעבראַכט, עס זאָלן פון איר טראַכט אַרויסקומען גרויסע דורות יידן...

מיטאַמאָל כאַפּט ער זיך אויף פון שלאָף און דער חלום פאַרשווינדט ווי רויך, ווי שפּעט־זומערדיק שפּינוועבס... ער דערזעט זיך ליגן אין דעם ווייס־מאַר־

מאַרנעם זאָל ביי די סאַנגוריס אין הויז. באַלד וועט ער זען שולמיתן... אָ, ווי ער וואָלט איר געווואָלט דערציילן דעם חלום זיינעם...

און ער האָט זיך פאַרשעמט פאַרן דאָזיקן דרייסטן געדאַנק...

ער האָט איצט דערפילט, אַז ער האָט ליב שולמיתן מיט דער זעלבער ליבע וואָס פּנינהן...

„איז דאָס מעגלעך?...“ — האָט ער זיך אַליין פלוצלינג איבערגעפרעגט.

— ניין, עס איז נישט מעגלעך!... דאָס איז בלויז דערפאַר, וואָס איך בין אַזוי וויט פון מיין געליבטער... ניין, בלויז פּנינהן האָב איך ליב! ווי האָב איך געקאָנט גאָר טראַכטן אַזוי! אַ זינדיקער בין איך, און איך וועל דאַרפן תשובה־טאָן, ווי נאָר איך וועל אַהיימקומען קיין קאָרדאָוואַ... איך וועל זיך פאַר מיין רבין מתוודה זיין, איך וועל דאָס דעם פאַטער מיינעם דערציילן, זאָל ער מיך אויס־מוסרן דערפאַר... — האָט ער כמעט ווי אויסגעשריגן אויפן קול — ווי האָב איך גאָר געקאָנט דערלאָזן אַזא זינדיקן געדאַנק... בלויז פּנינה איז מיין זיווג!... פון גאָט אַליין איז דער זיווג מיר באַשערט...

און ווי ער מאַטערט זיך אַזוי אין פּיבערדיקן שווייס, איז אויף דער שוועל מיטאַמאָל געבליבן שטיין זיין פריינט אברהם בן אברהם...

— איך בין שוין ביי דיר דאָ געווען עטלעכע מאָל, מיין פריינט, אָבער דו ביסט אַזוי גוט געשלאָפן, אַז עס איז מיר אַ שאָד געווען דיך אויפצוועקן פון דיינע וווּנדערלעכע חלומות... איך האָב געזען דיינע צעשמייכלטע ליפן — האָט דער געווען בעזאַטיער זיך פונאַנדערגערעדט און אַפילו נישט באַמערקט, אַז יצחקס פנים איז רויט געוואָרן, ווי אָפּגעגאָסן פון דער רויטער שקיעה...

די זון האָט טאַקע שוין געהאַלטן ביים אונטערגיין און די שטוב איז געווען פול מיט פורפורנע שטראַלן. עס האָט צוביסלעך אַרײַנגעשלייכט זיך די נאַכט און די שקיעה איז בלייבער געווארן, און אָנשטאָט דער פּריערדיקער רויטקייט איז אָנגעקומען צו שוועבן אַ שטילער בלוי, וואָס האָט באַרויקט דאָס געמיט...

— מאָרגן קומט־פאָר מיין חתונה... — האָט אברהם אָנגעזאָגט זיין פריינט די גליקלעכע בשורה — און דו ווייסט ווער עס קומט באַשיינען מיין שמחה?

ער האָט אַ ווייַלע אָנגעקוקט יצחקן, ווי ער וואָלט געווואָלט, ער זאָל טרעפן ווער עס וועלן זיין די אומגעריכטע געסט...

— ווער? — האָט יצחק ענדלעך געפרעגט.

— די פּיר רייטערס, וועלכע האָבן אונדז געגומען אין געפאַנגנשאַפט אין די קאַווקאַזער בערג... זיי זענען געקומען אַזש פון דערבענד, פון ווייטן דרום... אייגנער פון זיי, דער וואָס האָט מיך דערקענט פאַר זיין אַמאָליקן „שונא“ און דערפאַר געוואָלט מיך טויטן, גיט מיר אַלס מתנה זיין שווערד, מיט וועלכער ער

www.kibtorah.com

האָט בדעה געהאַט דאָס לעבן מיר צוצונעמען... דאָס איז דאָ שענסטע מתנה אין מיין לעבן!...

ער וואָלט נאָך געווען אַ סך ערעדט אָט דער דאָזיקער אַמאָליקער ביזאַנטיער, וועט שולמית וואָלט פֿלוצלינג נישט געווען דערשינען אויף דער שוועל פון יצחקס צימער.

יצחק איז אָפּגעגאָסן געוואָרן מיט אַן אומגעהויערער רויטקייט. ער האָט זיך פֿאַר איר פֿאַרשעמט פֿאַר זיין הייַנטיקן חלום, און כאָטש זי האָט קיין שום אַנונג נישט געהאַט וועגן דעם, האָט ער זיך דאָך געפילט אומרויִק אין איר קעגנוואַרט.

— אויף מאָרגן איז באַשטימט געוואָרן די געזעגענונגס־סעודה פֿאַר דיר! — האָט זי יצחקן אָנגעזאָגט אַ גוטע בשורה — דער בריוו צום נשיא פון קאַרדאָוואַ, ר׳ חסדאי אבן שפרוט, איז שוין אָנגעשריבן געוואָרן. מיין פֿאָטער האָט אַ סך צוגעהאָלפן אין דער לשון־קודשדיקער שפראַך... די גאַנצע חברותא גרייט זיך שוין אין וועג אַריין. אויף דער סעודה וועלן אויך זיין אָנוועזנדיק פיל שליחים פון די פֿרעמדע לענדער. דער מלך יוסף וויל זיי ספּעציעל פאַרבעטן, כדי זיי זאָלן הערן דעם אינהאַלט פון בריוו און זאָלן זיי מורא קריגן פאַר דעם בונד, וואָס ער שליסט מיט דעם מעכטיקן קאַליף פון אַנדאַלוזיע דורך זיין אויסערן־מיניסטער, ר׳ חסדאי אבן שפרוט!... וואָרים די סלאַוון האָבן עפּעס זיך אָנגעהויבן צו בונ־טעווען קעגן אונדז...

דאָס זאָגנדיק, איז ווי אַ שאָטן אַדורך איבער איר פנים.

אויך יצחק האָט שוין וועגן דעם געהערט אין גאַס רעדן. די סלאַוון האָבן זיך צוזאַמענגעשמועסט מיט די ביזאַנטיער, וועלכע האָבן לעצטנס געקראָגן אויף זיי אַ גרויסע השפּעה און מען שמועסט שטאַרק וועגן דעם, אַז זיי ווילן זיך בקרוב אָפּרייסן פון אונטערן יאָך פון די כוזרים און אויפהערן צאָלן טשינש...

אַ שטאַרקע האַנט אין דעם האָט אויך דער קריסטלעכער פאַרשטייער אין דער קירכע פון באַלאַנגאַר, און דער מלך יוסף פֿלאַנעווועט אָפּצושאַפן די רעכט פאַר די קריסטן צו האָבן אין דער הויפּטשטאָט זייערס אַ קירכע, ווייל אין איר האַלטן זיך אויף אַלע רעבעלן...

יצחקן איז טרויעריק געוואָרן ביים געדאַנק, אַז ער מוז שוין ווידער זיך לאָזן אין אַזאַ ווייטן וועג אַריין, כאָטש זיין גאַנצע נשמה האָט זיך געריסן דאָרט אַהין, וווּ עס געפינט זיך די אויסדערוויילטע פֿניה... ער האָט עפּעס אויך געהאָט אַ שטומע אַנונג, אַז אַ שוואַרצער וואָלקן הענגט איבער דעם לאַנד פון די כוזרים, וואָס ער האָט נאָך אַזוי פיל מאַטערניש אויסגעפונען. די שונאים מערן זיך. זיי האָבן דאָס לאַנד טאָפּלט פיינט, אי פאַר דער גרויסקייט זיינער און אי פאַר דער אַנדערשקייט פון זייער גלויבן...

עס זענען אָפילו געהאַט אָנגעקומען ידיעות, אַז די רוסן זאַמלען פיל כוחות

www.libtool.com.cn

ביי דער פעסטונג סאַרקעל אויפן דאַן אין צפון, און די פּערסיער און אַנדערע אַראַ־ בישע מדינהלעך פֿאַרשטאַרקן זייער מיליטער אויפן דרום, אויך אין קאַנסטאַנ־ טינאָפּאָל זיצט מען נישט מיט פֿאַרלייגטע הענט. עס קומען פֿאָר געהיימע פֿאַר־ זאַמלונגען, מען פּירט געשפּרעכן מיט די רוסן. מען באַמיט זיך קודם־כל זיי אי־ בערצוצייגן, אַז זיי זאָלן אַננעמען דאָס פּראַוואָסלאַוונע גלויבן פון די ביזאַנטיער.

די כוזרים פון זייער זייט האָבן זיך באַמיט צו באַאיינפלוסן די רוסישע שבטים, אַז זיי זאָלן אַננעמען דאָס יידישע גלויבן. ספּעציעלע פֿאַרשטייער זענען געשיקט געוואָרן אין לאַנד פון די רוסן און מ׳האָט געפּירט מיט זיי פֿאַרהאַנד־ לונגען וועגן דעם. פון די אַלע געשפּרעכן האָט זיך אָבער גאָרנישט אויסגעלאָזט. דער רוסישער פּירשט איגאָר האָט געהאַט איין ענטפֿער: „אויב דער יידישער גאָט איז אַזאַ מעכטיקער, פֿאַרוואָס דערלאָזט ער אַזוי פיל פּייניקן זייַנע אויס־ דערוויילטע קינדער פון ישראל. אַלע האָבן זיי פּיינט און אַלע רודפן זיי... מיר דאַרפן נישט אַננעמען דאָס גלויבן פון אַ פֿאָלק, וועמען אַלע האָבן פּיינט!...“

אַ גרויסן איינפלוס האָט אויף פּירשט איגאָר געהאַט די ביזאַנטישע קירך, עס איז אים געפֿעלן געוואָרן די מאָלעריישקייט און דאָס רייכקייט פון זייערע טעמפּלען, דאָס איינדרוקספולע אָפּריכטן פון זייערע תפילות. פונדעסטוווענען האָט ער אויך עקשנותדיק זייער גלויבן צוריקגעוואָרפן.

„מיר וועלן זיך שוין האַלטן ביים גלויבן פון אונדזערע אָבות“, האָט ער גע־ האָט איין ענטפֿער. „דאָס פֿאָלק אונדזערס האָט ליב זיינע געטער און איז גערן מקריב זיינע קרבנות צו זיי“...

אויפן אַנדייט מצד די כוזרים, אַז דער יידישער גאָט העלפט זיי אין אונטער־ יאָכן אַנדערע פעלקער און מען צאָלט זיי טשינש, פלענט דער פּירשט איגאָר גע־ היימנישפול אַ שמייכל טאָן און גאָרנישט ענטפֿערן.

דער קעניג יוסף האָט געהיים אַרויסגעגעבן אַ באַפעל צו פֿאַרשטאַרקן די פעסטונגען לענגאויס די גרענעצן מיט די סלאַווישע שבטים און אויך אויף דרום, אויף דער גרענעץ מיט די פּערסיער. ער האָט פֿאַרשטאַרקט זיין אַרמיי מיט שפּיזן און שוואַרדן. דער עיקר איז זייער שטאַרק געוואָרן די פעסטונג סאַרקעל, וווּ מ׳האָט זיך געקאָנט ריכטן דעם ערשטן אָנפאַל מצד די פֿאַרשטאַרקטע רוסן.

***

ענדלעך איז אָנגעקומען דער גרויסער טאָג, וועו דאָס כוזרישע פֿאָלק האָט זיך אָפּגעזאָגט מיט דעם שליח פון קאַרדאָואַ, דעם יונגן יצחק בן נתן. דער פֿא־ לאָץ פון קעניג יוסף איז איבערגעפולט געווען מיט מענטשן. אויך אינדרויסן פֿאַרן פֿאַלאָץ זענען אויסגעשטעלט געוואָרן טישן און בענק פֿאַר נאָך אַנדערע טויזנ־ טער, וואָס האָבן שוין מער נישט געקאָנט אַריינבאַקומען זיך אינעווייניק.

www.libtool.com.cn

דער גרעסטער זאָל אין פּאַלאַץ איז אויסגעקליבן געוואָרן פּאַר דעם צוועק. הונדערטער מנורות און בעקנס מיט בוימל האָבן געפלאַקערט און ליכטיק געמאַכט אין אַלעווינקעלעך. עס איז צוגעפאַלן אַ מילדע נאַכט. דער הימל איז געזעז בלוי, אָן אַ פּיצל וואָלקן און די זילבערנע לבנה האָט געגאָסן מיט ווייסער ליכט איבער דער ביינאַכטיקער וועלט און געשמאָלצן אין זילבער דאָס וואַסער פון ים. אַ מילד ווינטל האָט געבלאָזן און געקילט די צעהיצטע פנימער פון די טויזנטער געסט, וועלכע זענען געווען אין גרויס דערוואַרטונג.

אויבנאָן איז געזעסן דער קעניג יוסף און די מלכה מרים. ביידנס פּנימער האָבן געלויכטן פון גרויס באַגייסטערונג. פון רעכטס און פון לינקס זענען געזעסן די ראַטגעבער און מיניסטאָרן פון מלך. אַנטקעגן אים איז געזעסן דער שליח יצחק בן נתן. פון זיין פּנים איז אויפגעגאַנגען אַ פייערלעכע הייליקייט, די אויגן האָבן געפינקלט און געלויכטן. אין די ערשטע רייען זענען אויך געזעסן די פאָרשטייער פון ביזאַנץ, פון די רוסן און פון די אַראַבישע מדינות אין זייערע קאָליר־פולע טראַכטן. זיי זענען געווען פול מיט נייגעריקייט צו הערן דעם בריוו, וואָס קעניג יוסף שרייבט צום אויסלאַנד־מיניסטער פון קאָליף אַבדול ראַכמאַן און צום יידישן פירשט, ר׳ חסדאי אבן שפרוט. זיי האָבן געווּסט, אַז מיט דעם דאָזיקן בריוו וויל דער קעניג פון די כוזרים נאָך מער פּאַרבינדן זיך מיט שפּאַניע און מיט זייער הילף ווערן אַ מאַכט איבער ביזאַנץ און די סלאַווישע שבטים צוזאַמענגענומען.

די טישן זענען געווען געגרייט מיט אַלעם גוטן. עס האָט שימערירט פּן דער פּאַרשידנקאָלירטקייט אין די שפייזן. אין גרויסע שיסלען זענען געשטאַנען די טונקל־גרינע אָליוון, רויטע רעטעכלעך, העל־גרינע סאַלאַטן און צווישן זיי צוגעברוינטע פליישן פון שאָף, געפרעגלטע פיש און קרוגן מיט ווּיין. דער עולם האָט זיך צוגעכאַפּט צו די עסנס מיט גרויס אַפּעטיט און אַלץ איז כהרף־עין פאַרצערט געוואָרן, און ווידער האָט מען דערלאַנגט פרישע שפייזן אויפן טיש אַרויף. די געשמאַקן האָבן געקיצלט אין די נאָזלעכער און דער ווּיין איז געקראָכן אין קאָפּ אַריין און מענטשן האָבן אָנגעהויבן פּלאָנטערן מיט די צונגען, שווער אַרויסזאָגנדיק זייערע געדאַנקען.

די סלאַווישע שליחים האָבן מערסטנטיילס געטרונקען. וויפל די דינער האָבן פאַר זיי נישט אַוועקגעשטעלט קרוגן מיט ווּיין, איז דאָס אַלץ פאַרשווּנדן געוואָרן אין זייערע העלדזער אַריין.

אָבער אָט האָט עמיץ אַ פּאַטש געטאָן מיט ביידע הענט, אַ צייכן — עס זאָל ווערן שטיל.

עס האָט זיך אויפגעשטעלט דער ערשטער ראַטגעבער ביי דער רעכטער זייט פון קעניג, ער האָט אַרויסגענומען אַ פּאַרמעטענע מגילה פון זיין קעשענע און

www.libtool.com.cn

אומקוקנדיק זיך אויפן עולם, צו זען, אויב אַלע זענען שוין שמיל און זענען גרייט אויסצוהערן דעם בריוו, האָט ער אָפּגעהויבן לייענען:

„פיל פרידן פון יוסף דעם מלך, דעם זון פון אהרן דעם גרויסן העלד, וועלכן קיין שום אַרמייען האָבן נישט געקאָנט מאַכן אַנטלויפן און עס האָבן אים נישט באַצוווונגען קיין באַטאַליאָנען, אָבער וועלכער האָט מורא געהאַט פאַר גאָט און געציטערט פאַר זייַנע רייד. דער חכם, וועלכער האָט געהאַלטן ערלעך חכמים, דער עניו, וועלכער האָט מקרב געווען אָרימעלייט און זיך צוגעהערט צו די רייד פון דער תורה...

„צו זיין געליבטן און טייערן ר' חסדאי בן יצחק בר עזרא אבן שפרוט, וועל־כער איז זייער אָנגעלייגט ביי אונדז און מיר ערן אים, זאָל אים גאָט אָפּהיטן און האַלטן אויף אים זיין השגחה, אָמן.

„הנה, זיי וויסן, אַז מיר שטאַמען אָפּ פון די בני יפת, פון זיין זון תוגרמא, אין אונדזערע יחוס־ביכער שטייט פאַרשריבן, אַז תוגרמא האָט געהאַט צען זין, און אָט זענען זייערע נעמען: אָגיור, תירוש, אָווור, אוגוז, ביזל, תרנא, כזר, זגוד, בולגר, סאָוויר. מיר שטאַמען פון זיין זיבעטן זון, כזר. עס שטייט געשריבן, אַז אַמאָל זענען זיינע קינדער געווען גאָר ווינציק אין צאָל, אָבער הקדוש ברוך הוא האָט זיי געגעבן כוח און גבורה און זיי האָבן געפירט מלחמות מיט פיל שטאַרקע פעלקער און מיט גאָטס הילף זיי פאַרטריבן און געירשנט זייער לאַנד, געמאַכט זיי אַנטלויפן און נאָכגעיאָגט זיי ביזן טייך מיטן נאָמען דונאַי און וואָס איז נאָענט צו קאָנסטאַנטינאָפּאָל. די אַלע פעלקער האָבן געמוזט צאָלן צו אונדזער פאָלק טשינש. נאָך דעם זענען אַריבער פיל דורות און עס איז אויפגעשטאַנען אַ מלך מיטן נאָמען בולאַן, אַ קלוגער און גאָטספאָרכטיקער מענטש און ער האָט פאַרטריבן דאָס געצאַנדינסט פון אונדזער לאַנד און אָנגענומען דאָס גלויבן אין דעם אייניאייציקן גאָט פון אברהם, יצחק און יעקב".

דער גאַנצער עולם איז געזעסן שטיל און אין אַ הייליקן שטילשווייגן אויסגע־הערט די ווערטער פון בריוו. דערנאָך איז געגאַנגען די גאַנצע באַשרייבונג. ווי אַזוי דער קעניג בולאַן האָט אַרויסגערופן צו אַ וויכוח אַלע דריי אמונות, און געזיגט האָט דער פאַרשטייער פון דעם יידישן פאָלק, וועמענס גלויבן ער האָט אָנגענומען.

דער צווייטער קעניג צו דינען דעם יידישן גאָט איז געווען עובדיה, דער זון פון בולאַן. ער האָט אויפגעבויט שולן און בתי מדרשים, פאַרשפרייט גאָטס תורה איבערן גאַנצן לאַנד. ער האָט צונויפגעזאַמלט אַלע יידישע חכמים און געגעבן זיי זילבער און גאָלד און זיי האָבן פאַר אים איבערגעשריבן דעם תנ"ך און דעם תלמוד און מתקן געווען די תפילות. ער האָט ליב געהאַט זיין פאָלק און די יידי־שע תורה און ער האָט געקיניגט איבער זיין פאָלק אַ סך גליקלעכע יאָרן. נאָך אים איז אויפגעשטאַנען זיין זון חזקיהו און נאָך אים — זיין זון מנשה און נאָך

www.libtool.com.cn
מנשה׳ עובדיהס אַ ברודער, חנוכה. דערנאָך זיין זון יצחק, זיין זון זבולון און זיין זון מנשה און זיין זון נסי און זון מנחם, און זיין זון בנימין און זיין זון אהרן. און איך ,יוסף, בין אַ זון פון אהרן און אַלע זענען מיר מלכים בן מלכים, און קיין־נער טאָר נישט זיצן אויף דער שטול פון אונדזערע אָבות. עס זאָל זיין דער ווילן פון דעם, וואָס מאַכט קעניגן די מלכים, אַז ער זאָל פירן אונדזער מלכות אין דעם וועג פון זיין תורה און זיינע מצוות"...

וויייטער זענען געגאַנגען אין בריוו געניוע ידיעות וועגן דער לאַגע, דעם קלי־מאַט און די פאָליטישע פאַרהעלטענישן פון דער כוזרישער מדינה:

„אַרום אונדזער לאַנד זיצן אַ סך פעלקער, מיט שטעט און פעסטונגען, און זיי אַלע צאָלן מיר טשינש. אויף דער דרומדיקער זייט זענען פופצן מעכטיקע אומות, אויף מערב־זייט זיצן דרייצן פעלקער, וואָס צאָלן מיר טשינש מיטן גוטן זוילן, און דערפאַר שיץ איך זיי מיט מיינע מעכטיקע חיילות קעגן יעדע אָנפאַ־לער. מיין לאַנד איז נישט רייך אין קיין רעגן, אָבער דערפאַר פאַרמאָגט עס אַ סך טייכן, וואַסערן און קוואַלן און איז גאָר רייך אין פיש. די ערד איז פעט און פרוכטבאַר".

צום סוף פון בריוו זאָגט זיך וועגן דעם הייליקן לאַנד פון יהודה, צו וועלכן ער טוט בענקען. הלוואי זאָל גאָט מקרב זיין דעם קץ און ער זאָל נאָך אין אונ־דזערע צייטן צוניפזאַמלען די, וואָס זענען צעשפרייט איבער דער וועלט.

„דו האָסט אויך דערמאָנט אין דיין בריוו — שרייבט דער מלך יוסף — אַז דו גאָרסט צו זען מיך פנים אל פנים. איך גאָר אויך צו זען דיין אָנגעזיכט און די הערלעכקייט פון דיין חכמה און גדולה. גיב גאָט, אַז דיין באַגער זאָל דערפילט ווערן, און איך זאָל זוכה זיין, אַז דו זאָלסט מיר זיין ווי אַ פאָטער און איך זאָל דיר זיין ווי אַ זון און לויט דיין וואָרט זאָל איך פירן מיין גאַנץ פאָלק און איך אַליין זאָל זיך נוהג זיין לויט דיינע קלוגע רייד און דיינע עצות.

„פיל שלום צו דיר און צו דיין עדה — יוסף בן אהרן, קעניג פון כוזרים־לאַנד".

ווען דער ערשטער ראַטגעבער האָט געענדיקט לייענען דעם בריוו און זיך צוריק אַוועקגעזעצט אויף זיין פלאָץ, איז אויסגעבראָכן אַזאַ שטורעם פון פרייד און געפאַטשעריי מיט די הענט, אַז מען האָט געקאָנט טויב ווערן. אַלעמענס בליקן זענען איצט געווענדט געווען צום שליח יצחק בן נתן און אַלע האָבן אים געווונטשן, אַז ער זאָל דעם בריוו אַריבערפירן בשלום און זאָל ברענגען צו אַ פאַראייניקונג פון אַלע יידן אין דער וועלט מיט דעם כוזרישן פאָלק, וואָס דינען צום זעלבן גאָט פון די יידישע אָבות.

גלייך ווי אויף אַ באַפעל, האָבן זיך אַלע אויפגעהויבן פון זייערע פלעצער, אָנגענומען זיך פאַר די הענט, און אין א ריזיק ראָד פון טויזנטער מענטשן האָבן

www.libtool.com.cn

זיי אָנגעהויבן צו דרייען זיך אין אַ ווירבל־טאַנץ, אין אַ ווילדן קאַראַהאַר, אַז אַ ווינט האָט אַזש אַ בלאָז געטאָן און די ליכט־פלעמלעך האָבן זיך אַ באַוועג געגעבן דאָ אין איין זייט און דאָ אין דער צווייטער זייט אַריין. דאָס בילד איז געווען אומבאַשרייבלעך. אַ מעכטיק געזאַנג פון טויזנטער ברוסטן האָט זיך אַרויסגעריסן און האָט אָפּגעשאַלט אין דער לופט, אַרויסגעריסן זיך אין דרויסן און געשוועבט איבערן ים, וועמענס כוואַליעס האָבן דאָס געזאַנג פאַרטראָגן אין די ווייטע וועלטן אַריין...

נישט צו וויסן ווי אַזוי און פון וואַנען — שולמית האָט זיך געפונען ביי דער זייט פון יצחקן און פעסט זיין האַנט געהאַלטן, געדריקט זיך צו אים און געשעפטשעט אים אין אויער אַריין: „איך וויל דיין שקלאַפין זיין, דיין אייבּיקע דינסט, נעם מיך מיט מיט דיר, מיין טייערער!...“

דער קעניג האָט אָנגעטאָן כבוד צו יצחקן. ער האָט זיך בעצמו ובכבודו דער־נענטערט צום יונגן שליח פון קאַרדאָואַ, אַרויפגעלייגט אויף זיין קאָפּ די הענט און בפני כל עם ועדה געבענטשט אים, אַז ער זאָל נאָך דערלעבן צו זיין דער פאַראייניקער פון ביידע משפחהדיקע פעלקער, און זיי זאָלן ווערן איין אומה, וואָס זאָל זיך אויסשפרייטן פון ים צו ים און צווינגען די איבעריקע פעלקער פון דער וועלט אָנצונעמען דאָס ריכטיקע גלויבן און דעמאָלט וועט הערשן שלום ושלווה אויף דער גאַנצער וועלט...

די פרעמדע שליחים האָבן זיך איבערגעקוקט און אַ ציטער איז אַדורך אי־בער זייערע גלידער. זיי האָבן אין די דאָזיקע רייד פון מעכטיקן כוזרישן הער־שער געזען אַ גרויס געפאַר פאַר זייערע לענדער און זיי האָבן זיך געגעבן דאָס וואָרט, אַז וען זיי וועלן באַריכטן צו זייערע קייסאָרים און פירשטן די רייד פון מלך פון די כוזרים, וועלן זיי צואיילן די הערשער זייערע צו פאַרשטאַרקן די אַר־מייען, בויען מעכטיקערע פעסטונגען, אַנישט וועט דאָס יידישע פאָלק, צוזאַמען מיט די טאַטעריש כוזרים, פאַרפלייצן די גאַנצע וועלט...

אַ גאַנצע נאַכט האָט געדויערט די גרויסע שמחה. קיינער האָט גאָרנישט געטראַכט אַפילו פון גיין שלאָפן. מען האָט שפעטער געטאַנצט אין די גאַסן, ביים ברעג פון ים. מען האָט פעסער מיט סמאָלע אָנגעצונדן און דאָס פייער האָט ווי אַ פלאַמיקער ים זיך אויסגעשפרייט און באַלויכטן די גאַנצע אומגעגנט, אַז מען האָט גאָרנישט געדענקט, אַז עס איז איצט אַ פינצטערע נאַכט...

— יצחק... — האָט שולמית פארחלשט געשעפטשעט צום יונגן בחור און מער קיין וואָרט נישט געקאָנט אויסריידן. זי האָט זיך געשטיקט מיט אירע רייד און אירע אויגן זענען געווען פאַרנעפלט און זי וואָלט זיך געלאָזט איצט טראָגן פון ווינט איבער די ימים, אַבי מיט אָט דעם דאָזיקן ווונדערלעכן יונגמאַן צו־זאַמען...

www.libtool.com.cn

— שולמית... — האָט ער איר געענטפערט און אַרויפגעלייגט זיין האַנט אויף איר מויל, אַז זי זאָל מער נישט רעדן — עס איז אַ זינד יעדעס וואָרט, וואָס דו זאָגסט. שווייגן איז איצט די בעסטע זאַך...

זי האָט געקושט די פלאַך פון זיין האַנט און אין אָנמאַכט געפאַלן אין זיי־נע אָרעמס און געבעטן זיך ביי אים אומפאַרשטענדלעכע ווערטער, אַליין נישט וויסנדיק וואָס זי בעט און וואָס זי וויל פון אים.

ווען עס האָט אָנגעהויבן טאָגן און דער ים האָט זיך אָנגעהויבן פאַרבן אין מיניעאַדיקע קאָלירן, איבערגיין פון טונקל־בלוי אין ברוין, אין רויט און אין שי־מערירנדיקן גאָלד, האָט אַ נייער טאָג זיך אויסגעשפרייט אויף דער וועלט, און מענטשן זענען ווי שיכורע געגאַנגען איבער די גאַסן פאַר מידקייט. די גאַנצע שטאָט האָט אויסגעזען ווי איין גרויסע צעהוליעטע און גליקלעכע וועלט, וואָס וויסט פון גאָרנישט מער ווי נאָר זיך פרייען און לויבן גאָטט נאָמען. האָט מען טאַקע אין דער איצט־יקער רגע פון נייעם טאָג־אויפגאַנג געזען שטיין גרופקעס מענטשן, ווער ביים ברעג ים, ווער אונטער אַ בוים אין די ריזיקע שטאָט־גערט־נער און מתפלל געווען צו גאָט ביחידות, געדאַנקט אים פאַר דער גוטסקייט, וואָס ער וווייזט צו זיי אַרויס און פאַר דעם גליק, וואָס ער שענקט זיי יעדן טאָג, געפינענדיק זיך שטענדיק אונטער זיין זיכערער שוץ...

***

אין איין שיינעם פרימאָרגן איז אַלץ געווען גרייט צום אָפּפאָר. די גרופּע איז באַשטאַנען פון עטלעכע צענדליק יונגעלייט און מיידלעך פון כוזרישן אָפּ־שטאַם, וועלכע האָבן געזאָלט מיט דעם יונגן שליח יצחק בן נתן אַוועקגיין אין דעם ווייטן לאַנד פון אַנדאַלוזיע, וואָס געפינט זיך אונטער דער הערשאַפט פון מלך חסד, דעם קאַליף אַבדול ראַכמאַן און אונטער דער פירנדיקער האַנט פון יידישן פירשט, ר׳ חסדאי אבן שפרוט.

דאָס מאָל איז זייער וועג נישט געגאַנגען איבער דער טריקעניש, ווי דער וועג פון יצחק בן נתן דאָ אַהער. זיי האָבן באַשלאָסן אויף פערד צוצורייטן צום שוואַרצן ים, וואָס געפינט זיך אונטער דער הערשאַפט פון כוזרים־לאַנד און מיט אַ שיף אָפּפאָרן דורכן באָספאָרוס אין דעם ים התיכון און פון דאָרט גלייך קיין שפאַניע. דער דאָזיקער וועג איז אַ סך נענטערער און זיכערער. אַ גרויסע מחנה פון מיליטערישע רייטער איז געווען אָנגעגרייט דורכן מלך יוסף, וואָס האָט די גרופּע געלאָזט באַגלייטן ביז קיין קרים, וואָס ליגט אויפן שוואַרצן ים, ווו אַ זעגל־שיף אונטער דער כוזרישער פאָן איז געשטאַנען גרייט פאַר זיי...

דער דאָזיקער טאָג ווען אויף אייביק פאַרבלייבן אין געדעכטעניש פון כוז־רישן פאָלק און ביי אַלע איינוווינער פון דער שטאָט באַלאַנגאַר, די הויפטשטאָט פון די כוזרישע מלכים. אַ גאַנצע נאַכט פריער איז קיינער נישט געגאַנגען שלאָפן.

www.libtool.com.cn

עס זענען אויך נישט געשלאָפן די עלטערן פון דער פּראַכטפולער שולמית. זיי האָבן זיך אויסגעווײַנט זייערע אויגן, וואָס זיי דאַרפן זיך שיידן מיט דער אייניציקער טאָכטער. זיי האָבן זי אָבער בשום אופן נישט געקאָנט אָפּהאַלטן פון מאַכן דעם דאָזיקן שריט. שולמית האָט פּאַרבונדן איר גורל מיטן גורל פון די אומבאַקאַנטע יידן אין מדינת ספרד. זי האָט צוגעזאָגט דורך פּאַרשידענע שליחים, וואָס קומען און פאָרן אָפּ פון יענעם לאַנד, צו שרייבן צו די עלטערן וועגן זיך און זי האָט געהאָפט, אַז מיט דער צייט וועלן פיל כוזרים קומען זיך באַזעצן צווישן יידן, כדי דאָרט ביי די ספרדים צו לערנען ווי אַזוי אויסצובילדן זייער פאָלק.

— סוף כל סוף זענען מיר דאָך אין קרובהשאַפט מיט די יידן אין שפּאַניע, וואָרים צווישן זיי געפינען זיך פיל אָפּשטאַמיקע פון בבל און מיר זענען אָפּשטאַמיקע פון בבל... — האָט זי געזעדט צו איר פאָטער און מוטער, און דערביי געשטיקט אין זיך די טרערן, וואָרים זי האָט נאָך ביז איצט נישט געוווסט, וואָס יצחק טראַכט וועגן איר... און זי האָט אים נישט געוואָלט פרעגן...

עס איז אויפגעגאַנגען אַ גאָלדענער טאָג פון חודש תשרי. די אָראַנזשפּרוכט איז שוין געווען צייטיק און די גאָלדענע פירות האָבן פאַרשמעקט און אַרויסגעלויכטן פון די געטנער. דער ים האָט געשטורעמט, אפשר האָט ער זיך געבּרוגזט, וואָס זי, שולמית, פאָרט אַוועק פון דאָנען. אַזוי האָט זיך דעם שיינעם מיידל יעדנפאַלס אויסגעווויזן.

דער קעניגלעכער פאַלאַץ, פון וואָנען די גרופּע מיט יצחק בן נתן אָן דער שפּיץ האָט געזאָלט אָפּרייטן, איז געווען שוואַרץ פון מענטשן. יצחק האָט זיך אין דער רגע דערמאָנט זיין אָפּפּאָר פון קאָרדאָווא. עס האָט אים אַ קלאַפּ געטאָן דאָס האַרץ פון גרויס פרייד. אָ, וויפל וואָסערן זענען שוין פון יענעם טאָג אָן אָפּגעפלאָסן און וויפל פאַסירונגען ער האָט שוין דורכגעמאַכט. איצט ברענגט ער אין זיין לאַנד אַריין די גרויסע בשורה פון גאולה. ער, דער יונגער עקשנות־דיקער שליח, האָט געפונען דעם שבט, וועגן וועלכן יידן האָבן אַזוי לאַנג געחלומט. וואָרים ער איז נאָך אַלץ איבערצייגט געווען, אַז די כוזרים שטאַמען־אָפּ פון די עשרת השבטים, וואָס זענען פאַרלוירן געגאַנגען פון פאָרן חורבן בית־ראשון. „סתם אַ געצנדינעריש פאָלק וואָלט נישט אָנגענומען דאָס יידישע גלויבן. און קיין געטלעכער מלאך וואָלט זיך צו זיין הערשער נישט באַוויזן אין חלום!...“ — האָט ער צו זיך געטענהט.

ער האָט געפירט מיט זיך אָן אָפּשריפט אויף פּאָפּירוסן די געשיכטע פון כוזרישן פאָלק, זינט זיי זענען געווארן יידן. ער וועט דעם יידישן פאָלק דאָס געבן צו לייענען און זאָל עס זען די גרויסקייט פון גאָט, וואָס קלויבט אויף זיינע קינדער פון אומעטום, וואו זיי געפינען זיך נאָר...

אַ מחנה רייטער אין די שענסטע מלבושים, דורכגעוועבט מיט גאָלד און זילבער, איז געשטאַנען פארן פאַלאַץ. אַנטקעגנאיבער זענען געשטאַנען די

www.libtool.com.cn

טראַמפּייטן־בלאָזער און די פּייקלער און זיי האָבן געשאַלט און געפּויקט, און די הילכיקע טענער האָבן זיך געטראָגן אין דער לופט ווי פריידיקע בשורות פאַר דער גאַנצער וועלט. עס איז לעבן יצחק געשטאַנען זיין פריינט אברהם בן אברהם, דער געוועזענער ביזאַנטיער מיט זיין ערשט חתונה געהאַטן יונגן וויבל. טרערן האָבן זיך געגאָסן פון זייַנע אויגן, וועז ער האָט זיך געדאַרפט געזעגענען מיט זיין גואל און פריינט. זיי האָבן זיך לאַנגע מינוטן געהאַלטן אין די אָרעמס און זיך נישט געקאָנט אייַנער פון אַנדערן באַפרייַען.

דער קעניג אַליין האָט זיך דערנענטערט צו יצחקן און אַרומגענומען אים מיט פאָטערלעכער צערטלעכקייט און געגעבן אים זיין ברכה אויפן וויַיטן וועג, אין געווונטשן, אַז עס זאָלן אייַנגעשטעלט ווערן בקרוב נענטערע באַציונגען מיט די איבעריקע יידן איבער דער גאַנצער וועלט.

עס האָבן זיך געהערט אויסגעשרייַען און געזעגנונגס־ווערטער פון גאַנצן עולם פאַר יצחק בן נתן, וועלכער האָט געווונען די ליבע פון אַלעמען. מען האָט אים ממש פאַרטרונקען אין אַ ים פון בלומען פון די פאַרשידנסטע קאָלירן. די מוזיק האָט אויפגעשפילט, דער רב פון דער הויפּטשטאָט באַלאַנגאַר האָט אים געבענטשט אין זייַן וועג אַריין, און דער מאַרש האָט זיך אָנגעהויבן...

גאָר אַ גרויסע שמחה האָבן אייַנגעאָרדנט די כוזרים פאַר דער גרופּע שלי־חים קיין שפּאַניע אין דער האָפן־שטאָט קערטש, וואָס ליגט אויפן מזרח־ברעג פון קרימער האַלב־אינדזל, ביים אַרויסגאַנג פון אַזאָוועך ים אין שוואַרצן ים אַריין. נאָך צוויי וואָכן רייַטן אויף פערד זענען זיי דאָרט אַהין אָנגעקומען, דורכשניי־דנדיק די קאָווקאָזער בערג. גלייך די ידיעה וואָלט זיך אין דער לופט פונאַנדער־געטראָגן, האָט מען שוין אין דער דאָזיקער פריילעכער האָפן־שטאָט געווסט וועגן אָנקומען פון יצחק בן נתן, דעם שליח פון קאָרדאָווא און זייַנע באַגלייטער, די כוזרישע יידן, מיט דער שיינער שולמית אינמיטן.

עס איז צוגעגרייט געוואָרן אַ טריומף־טויער פון הויכע צעדער־ביימער, אַרומגעפלאָכטן מיט די פאַרשידנאַרטיקסטע בלומען און אַראַנשזן. עס האָט זיי ביים טויער אָפּגעוואַרט מוזיק, מיט טראַמפּייטן, שופרות און פויקן האָט מען אויפגענומען די שליחים. מען האָט זיי אַקעגנגעטאַנצט מיט קוישן פרוכטן און בלומען. דער וועג איז געווען אויסגעשטעלט מיט חמרים מענטשן, מענער, פרויען און קינדער אין די שענסטע און פאַרביקסטע קליידער. מען האָט געזונגען די אויסטערלישׂ־קלינגענדיקע לידער פון לאַנד און מען האָט געמאַכט אויסרופן לכבוד זיי. אַזאָ יום טוב האָט נאָך די דאָזיקע שטאָט אין איר געשיכטע נישט אי־בערגעלעבט.

אין קערטש האָבן אויך געווויינט פיל אַראַבער און ביזאַנטיער. זיי האָבן לפּנים וועגן אויך אָנטיילגענומען אין דער דאָזיקער שמחה, אָבער אין האַרץ האָבן

www.libtool.com.cn

זיי געשאָלטן די „טאָטערן" — אַזוי האָבן זיי אָנגערופן אויס פיינטשאַפט די כוזרים — און די יִדן. די בכבודיקע איינווינער פון דער שטאָט האָבן זיך ממש געשלאָגן איבער די געסט. יעדער האָט געוואָלט זיי האָבן ביי זיך אין הויז, ווו מען האָט באַצייטנס שוין געהאַט צוגעגרייט פון די בעסטע מאכלים און טייערסטע געטראַנקען. מען האָט געהוליעט אַ גאַנצע נאַכט, און די פלאַמען פון די אָנגעצונדענע פעסער מיט סמאָלע האָבן באַלויכטן די שטאָט און אַ גרויסן שטח פון ים ווייט אַוועק פון ברעג.

יצחק האָט זיך געהאַלטן פון ווייטנס פון שולמיתן. ער האָט זיך נישט געוואָלט שטעלן פאַר קיין נסיון. דאָס מיידל האָט דערפון זייער שטאַרק געליטן, אָבער זי האָט פאַרביסן מיט די ציין און גאָרנישט געזאָגט. זי האָט אָנגענומען פאַר ליב די יסורים, וואָס האָבן זי געפייניקט...

בלויז דריי טעג זענען זיי פאַרבליבן אין קערטש. די שיף איז שוין געשטאַנען גרייט זיי אויפצונעמען. די שטאָט האָט פאַרגעלייגט אַ צאָל מיליטער־לייט אין פאַנצערס, שפּיזן און שוועדן און גוטע שיסער פון פייל און בויגנס. וואָרים מען האָט געשמועסט, אַז איבערן מיטללענדישן ים דרייען זיך אַרום פיראַטן־שיפן איז טאָמער ווערן זיי באַפאַלן, זאָל מען זיך קאָנען אַקעגנשטעלן.

יצחק האָט זיך דערמאָנט די טרויעריקע געשיכטע, וואָס ר׳ משה בן חנוך האָט דערציילט אין יענער נאַכט, ווען ער איז אַלס אַ שקלאַף אַריינגעקומען צום נשיא, ר׳ חסדאי אבן שפרוט, אין הויז, ער האָט די דאָזיקע פאַרגעלייגטע שמירה אָנגענומען, האָבנדיק אויפן זינען מער שולמיתן ווי זיך אַליין.

ביי דער שיף איז געווען כמעט די גאַנצע שטאָט מיט מענטשן. מען האָט זיך אַלעמען אַרויסבאַגלייט מיט מוזיק, אַ קלאַפעריי פון פויקן און טאָצן און מיט געזאַנג. יצחק איז געווען אויפגעהייטערט דערפון, וואָס דער ווען אַהיים דערנענטערט זיך, כאָטש עס איז נאָך אַזוי ווייט צוצוקומען צום ערשטן שפּאַנישן ברעג. ער איז געווען אומרויק און דעם ערשטן טאָג איז ער געבליבן אויפן דעק פון דער שיף און געשפּרייזט הין און צוריק אַ פאַרזונקענער אין כלערליי מחשבות און רעיונות. עס איז געווען אַ בלויער חשון־טאָג. אין דרום פון קרים אויפן שוואַרצן ים איז נאָך געווען גוט וואַרעם און דאָס וועטער איז געווען אַ בלוי־גאָלדיקער. מען האָט שוין דעם ברעג מער נישט אָנגעזען. די זון האָט געשטראָלט און געשאָטן בשפע מיט גאָלד איבער די גלאַטע וואַסערן פון ים.

אַביסל שטורמישער איז געוואָרן, ווען זיי זענען דורכן באָספאָרוס דורכגעפאָרן און אַריינגעקומען אין מיטללענדישן ים. די זון האָט זיך איין טאָג באַהאַלטן אונטער די וואָלקנס און אַ טרויעריקייט האָט אַלעמען באַהערשט. אַ שטענדיקע וואַך איז געשטאַנען אויפן דעק, וואָס האָט געזוכט איבער דער לענג און ברייט פון ים, צי עס קומט נישט אַן קיין פיראַטן־שיף. אָבער אויפן ים איז

www.libtool.com.cn

געווען שטיל און רויק. די כוואַליעס האָבן זיך פון צייט־צו־צייט אָנגעברוגזט און געמאַכט יד אחת מיטן פאַרוואָלקנטן הימל און אָנגעוואָרפן אַ מרה־שחורה אויף די פאַרער פון דער שיף, אָבער אַלץ איז אַדורך בשלום. אונטער יצחקס אָנפירונג האָט מען דריי מאָל אין טאָג תפילה געטאָן צו גאָט און מען האָט געזאָגט פאַר שידענע קאַפּיטלעך תהילים, וואָס האָבן זיך צוגעפאַסט צו דער רייזע אויפן ים.

שולמית האָט זיך כסדר געהאַלטן צווישן דעם צענדליק מיידלעך, טייל כוז־רישע און טייל יידישע, וועמענס עלטערן האָבן אָפּגעשטאַמט פון בבל, פונקט ווי זי אַליין. זי האָט מיט זיי די תפילות געזאָגט און דערציילט זיי וועגן דער גע־שיכטע פון זייער אייגן פאָלק, און וויפל זי האָט געוווסט פון יצחקס געשפּרעכן, האָט זי זיי אויך דערציילט וועגן די יידן אין מדינת ספרד, וווהין זיי פאָרן איצט און וועלן אפשר דאָרטן דאַרפן אויף אייביק פאַרבלייבן.

די ים־רייזע האָט אָפּגעדויערט מער פון צוויי חדשים. זיי האָבן געהאָט עט־לעכע שטורעמס אויפן וועג און איינמאָל האָט זיך זיי אויסגעדאַכט, אַז אַ פּי־ראַטן־שיף דערנענטערט זיך צו זיי, אָבער זיי זענען אָפּגעקומען בלויז מיט שרעק.

אַ פּראַכטפולער זוניקער טאָג פון אָנהייב חודש שבט איז געווען, ווען זייער שיף האָט זיך אָנגעשלאָגן אין דעם ברעג פון מאַלאַגאַ־האַפן. די גאַנצע געגנט אַרום איז געווען באַדעקט מיט גרינע ביימער, און דאָס בליִעכץ פון אָראַנזשן האָט ווי מיט שניי אָפּגעשאָטן די ביימער־שפּיצן און אַ שטאַרקער ריח האָט גע־קיצלט אין די נאָזלעכער. יצחק איז געווען אויסער זיך פון שמחה. ער איז שיִער נישט פון זינען אַראָפּ פון גרויס פרייד, ווען ער האָט אַריינגעצויגן אין זיך די לופט פון שפּאַנישן באָדן.

— אָט דאָרט איז מיין געבוירן־שטאָט קאָרדאָווא!... — האָט ער מיט פיל גליק אין זיינע אויגן אָנגעוויזן מיט דער האַנט אויף צפון פון מאַלאַגאַ.

און זיינע אַלע גלידער האָבן זיך פון גרויס חדווה צעזונגען, די אויגן האָבן געשטראַלט און דאָס פּנים האָט געשיינט ווי אַ זון. צוזאַמען מיט אים האָבן זיך מיטגעפרייט אַלע פון דער גרופּע שליחים. אַלץ איז ביי זיי געווען נייַ און אויף יעדער זאַך האָבן זיי זיך געווונדערט און געטאַנצט ווי די קליינע קינדער. ביי שו־למיתן זענען געשטאַנען טרערן אין די אויגן. זי האָט אַליין נישט געוווסט — צי פון פרייד, צי פון טרויער... — די טרערן האָבן זיך געגאָסן איבער די זון־פאַר־ברוינטע באַקן אין שטראָמען גאַנצע און געפינקלט קעגנאיבער דער זון ווי לוי־טערע פּערל.

קיינער האָט זיך אויף זיי נישט געריכט, און אין מאַלאַגאַ האָבן נישט גע־וווינט קיין סך יידן, האָט זיי דעריבער קיין שום בן אדם נישט אָפּגעוואַרט ביי דער שיף. אָבער באַלד האָט זיך די ידיעה צעטראָגן איבער דער שטאָט און עס זע־נען אַרויסגעקומען אַ גרופּע יידישע יונגעלייט, וועלכע האָבן געהערט וועגן יצחק

www.libtools.com.cn

בן נתן און געווּסט וועגן זיין באַרימטער שליחות. זיי האָבן זיך וואַרעם געפרייט מיט אים און אויסגעדריקט אין זייער בליק באַוווּנדערונג פאַר דער גרופּע כוזרי־שע יידן. זיי האָבן יעדן פון זיי ממש אָנגעטאַפּט מיט די הענט. טייל פון זיי האָבן געמאַכט די ברכה פון „שהחינו".

— זיי זענען דאָך אויס פונקט ווי מיר, בלויז זייערע קינבאַקן סטאַרטשען אַ ביסל אַרויס, און די אויגן זענען קליינטשיקע... האָבן זיי צווישן זיך געערדט שטיל — אָבער זעט נאָר די שיינהייט!...

דאָס האָט איינער אָנגעווּיזן אויף שולמיתן.

— זי זעט מער אויס אויף אַן אונדזעריקע טאָכטער ווי אויף אַן אָפשטאַמיקע פון די כוזרים! — האָט איינער פון זיי געזאָגט אויפן אויער צו יצחק בן נתן.

— זי שטאַמט טאַקע אָפּ פון בבלער יידן, אָבער שוין זינט אַ סך דורות, ווי אירע אור־עלטערן זענען אָנגעקומען אין דעם לאַנד פון די כוזרים — האָט זיי יצחק דערקלערט — און טאַקע איר עלטער־עלטער־זיידע, ר' יצחק סאַנגורי, האָט מגייר געווען דאָס כוזרישע פאָלק.

די יונגעלייט האָבן זי אַרומגערינגלט און איר אָפּגעגעבן גרויס כבוד. מען האָט זיי אַלעמען פאָרגעלייגט צו פאַרבלייבן אויף עטלעכע טעג אין מאַלאַגאַ, אָבער יצחק איז געווען אומגעדולדיק, ער האָט שוין געצויגן אַהיים קיין קאָרדאָווא, און ער איז דערויף נישט באַשטאַנען. ער האָט בלויז איינגעווילליקט אָנטיילצונעמען אויף אַ שמחה, וואָס זיי האָבן איינגעאָרדנט אויף דער שנעל און מ'האָט גע־בראַכט פיל קרוגן מיט וויין פון די מאַלאַגער ווייַנקעלערן און מען האָט געטרונ־קען לרוב. אויך די אַראַבישע באַפעלקערונג, געווויר וועראַנדיק פון וואַנען דער שליח קומט און ווער ער איז, האָבן זיי איינגעאָרדנט אַ מין פאַנטאַזיע, געשפּרונגען אויף זייערע פלינקע פערדלעך און געוואָרפן די שפּיזן און די שווערדן אין דער לופטן און זיי אויפגעכאַפּט אונטער דעם ענטוזיאַסטישן געשריי פון די אָנוועזנדיקע געסט.

מיטן אונטערגאַנג פון דער זון, ווען די גרינקייט אַרום האָט אָנגענומען אַ געמיש פון פּורפּור און וויאָלעט קאָליר, האָט די גרופּע זיך אַרויסגעלאָזט אין וועג אַריין אויף געדונגענע פערד און מויל־אייזלען. דער געשמאַק פון דעם בליענדן איז געווען אַזוי שטאַרק, אַז מ'האָט קוים געקאָנט דעם אָטעם אָפּכאַפּן. זיי זענען געריטן ביז שפּעט אין דער נאַכט אַריין, אייַדער יצחק האָט געגעבן אַ באַפעל אָפּ־צושטעלן זיך און איבערנעכטיקן אין לייוונטענע ביידלעך, וואָס זענען אויף דער שנעל אויפגעשטעלט געווארן.

ער האָט נישט געוואָלט פאַרלירן קיין איין שעה. דאָס האַרץ האָט געצאַפּלט אין אים און ער האָט געבעטן ביי גאָט, אַז ער זאָל אַלץ טרעפן בשלום אין דער היים. עפּעס איז ער ביי די יונגעלייט אין מאַלאַגאַ געווויר געווארן, און נעמ־

www.libtool.com.cn

לעך, אַז מנחם בן סרוק איז אַריינגעפאַלן אין אומחן בײַם נשיא ר׳ חסדאי אבן שפרוט און אַלץ צוליב זײַן שונא דונש בן לברט, וועלכער האָט אויסגעוועבט קעגן אים עפּעס אַ רכילות... וואָס די רכילות איז געווען, האָבן די יונגעלײַט אין מאַלאַגאַ אים נישט געזאָגט. ער האָט אָבער דערקענט, אַז זיי ווילן עס אים נישט זאָגן, און ער האָט זיך שטאַרק געווונדערט.

***

אויפן דריטן טאָג, מיט זון־אויפגאַנג צוגלײַך, זענען זיי אַריינגעקומען אין די טויערן פון דער שטאָט קאָרדאָווא. יצחק איז אַראָפּ פון פערד און זיך אַוועק־געשטעלט אונטער אַ בוים און מיט איבערגעפולטער פרײַד אויסגערופן: „מה טובו אהליך, יעקב, משכנותיך ישראל!...“ ער האָט זיך דערפרײַט מיט זײַן היים, נאָך וועלכער ער האָט אַזוי שטאַרק געבענקט און ווו ער פאַרמאָגט זיינע טייערסטע...

— איז מיין טאַטע כאָטש געזונט, מיין מאַמע!... און פּנינה?... — האָט ער זיך אַליין געפרעגט און געקוקט אין לויטערן הימל אַריין, ווי ער וואָלט דאָרט געזוכט אַן ענטפער.

ווי אַ בליץ האָט זיך פונאַנדערגעטראָגן די ידיעה, אַז יצחק בן נתן איז גע־קומען צוריק אַהיים, ער איז געקומען מיט אַ גרופּע פון כוזרישע יידן, בחורים און מיידלעך און ער האָט אויך געבראַכט אַ בריוו פון קעניג יוסף בן אהרן, דעם איצטיקן הערשער פון כוזרים־לאַנד. עס האָט ממש געדויערט אַן אויגנבליק, און כאָטש עס איז נאָך געווען גאַנץ פרי, איז די שטאָט פאַרפולט געוואָרן מיט מענטשן. פון אַלע הייזער איז מען אַרויסגעקומען, פלינק זיך אָנגעטאָן, אַרומגע־וואָשן זיך, די ערשטע ברכות געזאָגט און מען איז שוין געווען ביים טויער, ווו מען קומט אַן פון מאַלאַגאַ.

— ווו איז מיין פאָטער?... — האָט יצחק מיט שרעק זיך געפרעגט.

— ר׳ נתן איז קראַנק! — האָט מען אים געענטפערט.

און ער האָט אַלץ פאַרגעסן, אַפילו נישט אין פּנינהן זיך דערמאָנט, און ער איז געלאָפן אַהיים. די פרײַד צווישן פאָטער און זון איז געווען עד אין לשער. ר׳ נתן איז טאַקע געווען זייער קראַנק, די רויטע פייערדיקע באָרד איז געווען היפש דורכגעפלאָכטן מיט גרויע האָר. די מוטער האָט נישט אויפגעהערט אים צו קושן און אַרומנעמען און באַטאַפּן אים:

— ביסטו עס טאַקע, מיין טייערער זון?... ביסטו געזונט און עס האָט דיר חלילה גאָרנישט פאַסירט?...

— זעסט דאָך, מאַמע... — האָט גוטמוטיק יצחק געענטפערט מיט אַ שמייכל און געקושט זי און געגלעט די ווייסע האָר אויפן קאָפּ.

www.libtool.com.cn

באַלד איז אָנגעקומען אַ שליח פון נשיא ר׳ חסדאי־אבן שפרוט מיט אַ באַ־פעל, אַז יצחק זאָל שוין אַהינקומען אין נשיאס פּאַלאַץ. ערשט איצט האָט ער זיך דערמאָנט אָן פּנינהן, און ער איז בלייך געוואָרן, אַלע אברים האָבן אין אים אָנ־געהויבן צו ציטערן פון גרויס געירטקייט. ער איז באַלד אַרויס צוזאַמען מיטן שליח.

ביים פּאַלאַץ פון נשיא זענען שוין געשטאַנען פיל מענטשן, וועלכע האָבן אָפּגעוואַרט יצחק בן נתן, און ווען זיי האָבן אים דערזען, איז אויסגעבראָכן אַזאַ גוואַלטיקער אַפּלאָז און אַזעלכע אויסגעשרייען, אַז מען האָט געקאָנט טויב ווערן, ׳יעדער איינער האָט זיך געשטופּט אים אָפּצוגעבן שלום, אָנרירן כאָטש זיין מלבוש. יצחק איז אויסגעוואַקסן ביי די איינווינער פון קאַרדאָוואַ אין אַ לעגענדע. מען האָט זיך מיט די אויגן נישט צוגעגלייבט, אַז אָט דער בחור, וועלכן אַלע האָבן געקענט פון דער ישיבה, זאָל האָבן באַוויזן אַזאַ גרויסע זאַך, ווי אַוועקפאָרן אין אַזאַ ווייט לאַנד אַריין, אַזש הינטער די הרי־חושך און אויסגעפינען די יידישע מלוכה, וועגן וועלכער מ׳האָט נאָך מיט אַכציק יאָר צוריק שוין געריעדט און דערציילט זיך גוזמאותדיקע מעשיות.

יצחק האָט נישט געווּסט וועמען פריִער צו ענטפערן, ער איז געווען אינ־גאַנצן צעמישט, די אויגן האָבן געפינקלט און דאָס פּנים האָט ביי אים געפלאַ־קערט. קיינער פון דער גרופּע כוזרים איז דאָ נישט געווען, מען האָט זיי שוין געהאַט פונאַנדערגעטיילט צווישן די בכבודיקע מענטשן אין שטאָט און זיי רוען זיך איצט אויס נאָך דער לאַנגער און שווערער רייזע.

ער האָט מיט זיינע אויגן עמיצן געזוכט. אָט איז דער ציפרעסן־גאָרטן, וווּ ער פלעגט זיך אַזוי אָפט טרעפן מיט פּנינהן... אַ פלאַטער האָט אים אַרומגענו־מען ביים דאָזיקן דערמאָנען זיך. אָבער אָט איז געשען דער נס: פּנינה!...

יאָ, עס איז פּנינה, זי אַליין... זי איז מיט אויסגעשפּרייטע אַרעמס צוגעלאָפן צו יצחקן און, פונקט ווי ער האָט אין די לעצטע טעג אין דער כוזרישער הויפּט־שטאָט באַלאַנגאַר געחלומט, אַזוי איז עס אין דער ווירקלעכקייט געשען: זי איז אַרויפגעפאַלן אויף זיין האַלדז און אָפן פּאָר אַלע, אָן שום שעמען זיך, האָט זי אים געקושט און געהאַלדזט, און ער האָט זי צוריקגעקושט. יאָ, ער פילט אירע זאָפטיקע פּורפור־ליפּן, ער זויגט זיך אין זיי איין און קאָן זיך נישט אָפּרייסן...

— מיין טייערער!... — רייסן זיך אַרויס פון אירע ליפּן די איינציקע צוויי ווערטער, און מער האָט זי נישט געקאָנט.

יצחק איז אַפילו קיין איין ווּאָרט נישט אימשטאַנד געווען אַרויסצוברענגען. ער האָט איינגעהאַלטן מיט אַלע זיינע כוחות די טרערן, וואָס האָבן זיך געשפּאַרט פון זיין האַלדז. ער איז געווען אַזוי איבערגענומען פון דער פלוצלינגער באַגעגע־

www.libtool.com.ua

ביש, אז ער האָט נישט געווּוסט ווי צו האַנדלען, וואָס אויב צו זאָגן. ער האָט געוווסט בלויז איין זאַך: ער איז דער גליקלעכסטער מענטש אין דער וועלט.

עס האָבן זיך דערהערט טריט פון צווישן דער געדיכטעניש אין ציפֿרעסנגאַרטן. עס זענען אַנגעקומען עטלעכע לייבווּעכטער פון נשיא און הינטער זיי — ער אַליין, ר׳ חסדאי אבן שפֿרוט.

דער בכבודיקער נשיא האָט זיך נישט געקאָנט צוריקהאַלטן צוליב דעם אי־בערפלוס פון זיינע געפילן. ער האָט אַרומגענומען דעם יונגן יצחק בן נתן, צוגע־דריקט אים צו זיין האַרץ און געשעפּטשעט:

— האָסט אויפגעטאָן אַ גרויסע זאַך, מיין זון!... דיין נאָמען וועט אייביק שיינען אין דער יידישער געשיכטע. מען וועט וועגן דיר לידער זינגען, און מען וועט דיך לויבן און נאָכזאָגן שבחים אַ סך הונדערטער יאָרן נאָכדעם, ווי אונדזער געביין וועט שוין אויף דער ערד נישט זיין...

באַלד זענען אויך אָנגעקומען פֿאַלאַץ די צוויי משוררים, מנחם בן סרוק און דונש בן לברט. דער ערשטער האָט זיך אַרויפגעוואָרפן אויפן האַלדז פון זיין יונגן תלמיד, געקושט אים אויף ביידע באַקן און געמורמלט מיט פּריידיקע טרערן אין די אויגן:

— גרויס כבוד האָסטו מיר פֿאַרשאַפֿט, מיין טייערער תלמיד און עס זענען ווערט געווען אַלע מיינע פֿיין, וואָס איך האָב דאָ דורכגעלעבט, אַבי זוכה צו זיין דיך ווידער צו זען און אין דיינע הענט איבערגעבן דעם טייערן אוצר, וואָס דו האָסט מיר אָנגעטרויט פֿאַר דיין אַוועקפֿאָרן. דער אוצר דיינער האָט זיך נאָך מער צעבליט און זי איז ווערט, זי זאָל ווערן דיין עזר כנגדו...

יצחק האָט נישט פֿאַרשטאַנען, פֿאַרוואָס ער האָט צוליב דעם געליטן פֿיין, אָבער עפּעס האָט ער זיך אָנגעשטויסן, פֿאַרבינדנדיק זיינע רייד מיט די רייד פון די יונגעלייט אין דער האַפֿן־שטאָט מאַלאַגאַ... דערנאָך איז צו אים צוגעקומען דונש בן לברט, אַביסל אַ פֿאַרשעמטער און מיט אַ שטיל קול צו אים געזאָגט:

— זיי מיר מוחל, טאָמער האָב איך אין האַרץ געצווייפלט אין דעם, וואָס דו האָסט אונטערגענומען און אַזוי העלדיש דורכגעפירט... זיי געבענטשט, מיין זון!...

די גרויסע פרייד אין שטאָט האָט נישט נאָכגעלאָזט. נאָך אין דעם זעלבן אָוונט איז אין פֿאַלאַץ פון נשיא פֿאַרגעקומען די פֿראַכטפולע אויפנאָמע פֿאַרן שליח און די איבעריקע געסט, די כוזרישע יונגעלייט און מיידלעך, ווו עס איז אויף אַ פייערלעכן אופן פֿאַרגעלייענט געוואָרן דער בריוו פון דעם כוזרישן מלך יוסף בן אהרן.

עס זענען אָנגעצונדן געוואָרן אַלע מנורות און אַלע בעקנס מיט בוימאייל האָבן אויפגעפּלעמלט. עס איז געווען אַזוי ליכטיק און פייערלעך, ווי אין יענעם

www.libtool.com.cn

געדענקבאַרן אַוונט, ווען מ׳האָט פֿאַרגעלייענט דעם בריוו פֿון ר׳ חסדאי אבן שפרוט צום קעניג יוסף.

טויזנטער מענטשן האָבן אָנגעפילט דעם זאַל און פֿיל מער טויזנטער זענען געבליבן שטיין אינדרויסן. יצחק איז געזעסן אויבנאָן, פֿון איין זייט איז לעבן אים געזעסן פּנינה, די טאָכטער פֿון נשיא, ווָאס האָט געשיינט מיט אַלע חנענן פֿון אַ יידישער טאָכטער, און פֿון דער צווייטער זייט — שולמית, דאָס אור־אור־אייניקל פֿון ר׳ יצחק סאַנגורי, אַדאַנק וועמען די כוזרים האָבן אָנגענומען דאָס יידישע גלויבן.

— די צוויי שענסטע פֿרויען אין דער וועלט!... — האָט מען צווישן זיך געמורמלט.

פֿון ביידנס אויגן האָבן געפֿלעמלט גרינע ליכט ווי שטערן־שיין, און ביידנס פּנימלעך זענען געווען ברוין פֿון דער זון און אַ יידישער חן האָט זיך איבער זיי אָפּגעלייגט, אַז מ׳האָט די אויגן נישט געקאָנט אָפּרייסן.

— זיי זענען ביידע וווערט, אַז יצחק בן נתן זאָל זיי מקדש זיין... — האָט עמיצער אַ זאָג געטאָן.

— אויב ער וויל, קאָן ער דאָס טאָן... — האָט אַן אַנדער שטימע געענטפֿערט — עס געווענדט זיך בלויז, צי פּנינה, די פּירשטלעכע טאָכטער, וועט וועלן טיילן איר ליבע מיט נאָך אַ פרוי...

פּנינה איז באַלד נאָענט געוואָרן מיט שולמיתן און זי האָט דאָס מיידל אָנגערופֿן „שוועסטער"... און זיי זענען טאַקע געווען ענלעך ווי צוויי שוועסטער. מ׳האָט זיי שטענדיק געזען צוזאַמען און זי האָט באַקומען איר ווויינונג אין פֿאַלאַץ פֿון נשיא אַלס די טאָכטער פֿון גרעסטן יִיד אין כוזרים־לאַנד...

ר׳ משה בן חנוך איז ספּעציעל געקומען צו דער שמחה און האָט באַגריסט דעם יונגן יצחק און אים אויסגעדריקט די איבערגעגעבנסטע און האַרציקסטע רייד. בלויז ר׳ נתן, יצחקס פֿאָטער, האָט נישט געקאָנט באַשיינען די גרויסע פּייערלעכע חגיגה, ער איז געלעגן אין בעט אַ שווער־קראַנקער, און דאָס האָט יצחקן פֿאַרשאָפט גרויס עגמת־נפש.

די פּייערלעכקייט האָט זיך אָנגעהויבן מיט אַ הויך־גייסטיקער דרשה פֿון נשיא, ר׳ חסדאי אבן שפרוט. ער האָט זייער געלויבט יצחקס עקשנות דורכצופֿירן די שליחות, אין וועלכער קיינער האָט נישט געקאָנט באַשיינען די גרויסע פּייערלעכע חכמה פֿון אַ קוק געטאָן אין דער זייט אַריין פֿון דונש בן לברט, וועלכער האָט אַראָפּגעלאָזט די אויגן.

— געראָטן איז געוואָן טאַקע דער רייזנדיקער אלדד הדני, וועלכער האָט באַהויפּטעט, אַז אין יענער געגנט געפֿינט זיך אַ יידישע מדינה, ער האָט בלויז אָביסל מגזם געווען אין באַשיינט מיט זיין רייכער פֿאַנטאַזיע. איצט, נאָכדעם ווי

www.libtool.com.cn
אונדזער גרויסער העלד, יצחק בן נתן, האָט די זאַך באַשטעטיקט און אַלס ראית געבראַכט אַהער עטלעכע פון די דאָרטיקע איינוווינער, ווייסן מיר שוין אויף זיכער, אַז אַזאַ מדינה עקזיסטירט, און אָט איז דאָך דער בריוו פון דעם יידישן מלך! — האָט ער אויסגערופן מיט טרערן אין די אויגן און ער האָט אַ קוש געטאָן דעם פּאַרמעט, אויף וועלכן דער בריוו איז געשריבן געווען.

דערנאָך האָט מנחם בן סרוק אויפן באַפעל פון נשיא אָנגעהויבן לייענען דעם בריוו, וואָס איז געשריבן געווען אויף אַ ריינעם לשון־קודש דורכן פאָטער פון שולמית... וועז די דאָזיקע זאַך איז דערקלערט געוואָרן, איז ווידער אַלעמענס אויפמערקזאַמקייט צוגעצויגן געוואָרן אין דער זייט פון דעם שיינעם כוזרישן מיידל.

מיטן גאַנצן צו לייענען מנחם בן סרוקן דעם בריוו פון יידישן מלך ביים טייך איטיל (וואָלגע), האָט דער נשיא אים געוואָלט איבערבעטן פאַר די נגישות, וואָס ער האָט געהאַט אויסצושטיין צוליב די רכילות קעגן אים מצד זיין קעגנער דונש בן לברט. יצחק איז שפּעטער געווויר געוואָרן וועגן דעם. מנחם בן סרוק האָט געהאַט צוגעזאָגט יצחקן, אַז ער וועט איבער דער צייט, וואָס ער וועט זיין אויף דער רייזע, האַלטן אַ וואַך אויג אויף פּנינהן. דונש בן לברט האָט צוגעטראָגן דעם נשיא, אַז מנחם בן סרוק שדכנט זיך צו זיין טאָכטער. מ׳האָט אים נאָכגעשפּירט און אויסגעפונען, אַז ער זעט זיך טאַקע זייער אָפט מיט דעם שיינעם מיידל. ר׳ חסדאי אבן שפרוט האָט אים אַלס שטראָף דערווייטערט פון זיין הויף און אים אויך באַזייטיקט אַלס זיין ראַטגעבער. מנחם בן סרוק האָט דערפון זייער שטאַרק געליטן. ער האָט אָבער נישט געוואָלט אויסגעבן דעם סוד, אַז פּנינה איז יצחקס געליבטע און אַז ער דאָרף זיך מיט איר פאַרנעמען.

ערשט לעצטנס האָט זיך אַרויסגעוויזן דער גאַנצער אמת, וועז פּנינה האָט ענדלעך באַשלאָסן צו רעדן מיטן פאָטער אָפענע רייד וועגן איר נאָענטקייט מיט יצחקן.

איצט האָט זיך דער נשיא געפילט שולדיק קעגן דעם משורר און ער האָט אים געוואָלט פאַרגיטיקן דערמיט, וואָס ער האָט אים מכבד געווען מיט לייענען דעם בריוו פון יידישן מלך אין לאַנד פון די כוזרים.

דער בריוו האָט געמאַכט אַ שטאַרקן רושם אויף אַלע אָנווועזנדיקע. עס זענען געפעלן געוואָרן זייענ רייד, וווּ ער רעדט וועגן אָפּהיטן די תורה און די מצוות, און וווּ ער רעדט וועגן הייליקן לאַנד פון ארץ־ישראל. ביי ר׳ חסדאין האָבן זיך געשטעלט טרערן אין די אויגן, וועז דער בריוו האָט זיך פאַרענדיקט מיט די ווערטער:

„און איך זאָל זוכה זיין, אַז דו זאָלסט מיר זיין ווי אַ פאָטער און איך זאָל דיר זיין ווי אַ זון און לויט דיין וואָרט זאָל איך פירן מיין גאַנץ פאָלק און איך

www.libtool.com.cn

אַליין זאָל זיך נוהג זיין לויט דיינע קלוגע רייד און עצות. פיל שלום צו דיר און דיין עדה, יוסף בן אהרן, קעניג פון די כוזרים."

עס איז געווען אומגלייבלעך, אָבער עס איז דאָך פאַרט אַ פאַקט! — אַ יידישער מלך נאָך אַזוי פיל הונדערטער יאָרן פון גלות און לעבן צווישן פרעמדע פעלקער!

דער עולם האָט נאָכן פאַרענדיקן דעם בריוו אַזוי זיך צעשטורעמט פון באַגייסטערונג, אַז עס האָט גאָרנישט געמומען קיין סוף צו די אויסגעשרייען און אויסרופן לכבוד יצחקן, די כוזרישע געסט און לכבוד דעם נשיא. עס איז געווען ממש אַ ליל שימורים. גראָד איז געווען אַ לייכטיקע לבנה־נאַכט פון האַלב חודש שבט. אינדרויסן האָט געשמעקט דאָס בלי־עכץ און דער יונגער עולם האָט זיך אַרויסגעלאָזט אינדרויסן און אָנגעהויבן פאָר גרויס שמחה צו טאַנצן. יעדער אייַנער פון די פיל יונגעלייט האָט זיך געריסן צו טאַנצן מיט שולמיתן, אָבער דאָס כוזרישע מיידל האָט זיך עפעס מאָדנע געהאַלטן. זי איז געווען זייער טרויעריק, און אָפילו דאָס האָט איר צוגעגעבן אָן אַ מאָס חן...

פנינה האָט באַמערקט איר טרויער, און זי האָט זיך, ווי אַ פרוי, לייכט געקאָנט אָנשטויסן, וואָס איר קוועלט... זי האָט די ערשטע צייטן גאָרנישט געריידט, זי האָט געשטיקט אין זיך דאָס געפיל פון אייפערזוכט.

מיט אַ וואָך שפעטער נאָך דער אויפנאַמע פאָר יצחקן, איז באַשטימט געוואָרן זיין חתונה מיט פנינהן.

— האָסט דורכגעפירט אַ גרויסע טאַט!... האָט פנינה אים געזאָגט מיט אַצאָפלדיקן שמייכל אונטער דער חופה און זי האָט אים געקושט אין מויל אַריין...

די חופה איז אויפגעשטעלט געוואָרן, אויפן פאַרלאַנג פון חתן־כלה, אין דעם ציפרעסן־גאָרטן פון נשיא ר׳ חסדאי אבן שפרוט. ר׳ משה בן חנוך איז געווען דער מסדר קידושין און מנחם בן סרוק איז געווען דער עדות...

די סעודה איז אָבער פאַרשטערט געוואָרן, ווייל ס׳איז פלוצלינג אָנגעקומען די טרויעריקע ידיעה, אַז דער קאַליף אַבדול ראַכמאַן איז געשטאָרבן און זיין זון אלהאַקים איז אַרויף אויפן טראָן פון אַנדאַלוזיע. ער האָט דערביי אָפגעגעבן אַ שבועה, אַז ער וועט מיט די יידן זיך באַגיין אַזוי גוט פונקט ווי זיין פאָטער.

דער נשיא ר׳ חסדאי אבן שפרוט, דער אויסלאַנד־מיניסטער פון אַנדאַלוזיע, האָט באַלד אויסגערופן אַ טרויער אויף דרייסיק טעג און דעריבער איז שוין די סעודה נישט פאָרגעקומען אַזוי פייערלעך, ווי מען האָט זיך געריכט אין קאָרדאָווא.

דאָס יונגע פאָרפאָלק איז אָבער צופרידן געווען דערפון. זיי זענען געווען גלייקלעך, וואָס זייער לאַנגער און אַזוי וויטער טרוים איז ענדלעך פאַרווירקלעכט געוואָרן.

www.libtool.com.cn

די וואָך נאָך זייער חתונה איז נפטר געוואָרן ר׳ נתן, יצחקס פאָטער, און ס׳איז אים איינגעאָרדנט געוואָרן אַ גרויסע לוויה, ביי וועלכער די גאַנצע שטאָט איז געווען אָנגעזאַמלט. דער נשיא האָט אים מספּיד געווען און דערמאָנט זייַן גרויסע עניוות אין זייַן האַנדלונג מיט ר׳ משה בן חנוך. זעענדיק, אַז עס איז געקומען אין שטאָט אַריין אַ גרעסערער למדן פון אים, האָט ער אים אַפּגע־טרעטן דאָס אָרט צו ווערן דער ראש ישיבה...

יצחק האָט זיך אויך באַמיט שלום צו מאַכן צווישן זייַן רבין ר׳ מנחם בן סרוק און זייַן קעגנער דונש בן לברט, וואָס עס איז אים פיל־וווייניק געלונגען.

— אַזעלכע צוויי גרויסע פּאָעטן און בעלי־דיקדוק, וועמענס חיבורים עס ווערן פאַרבלייבן לעולם ועד ביים יידישן פאָלק, טאָרן נישט זייַן צעקריגט צווישן זיך — און ער האָט בייַדנס הענט צונויפגעקלאַמערט און ס׳איז געווארן שלום.

שולמית איז געבליבן וווינען אין הויז פון נשיא, ר׳ חסדאי אבן שפרוט. עס איז איר אָפּגעגעבן געוואָרן אַ באַזונדער צימער און זי האָט אויסגעדריקט איר אייַנציקן באַגער: זי וויל איבערשרייבן אויף פּאַרמעט די געשיכטע פון איר לאַנד און ווי אַזוי איר עלטער־עלטער־זיידע האָט מגייר געווען אַזאַ מעכטיק פאָלק ווי די כוזרים.

— זאָלן די שפּעטערדיקע פאָעטן און סופרים האָבן פון וואָנען צו שעפּן זייערע ידיעות וועגן דעם פאָלק פון די כוזרים, און זאָל די יידישע געשיכטע וויסן, ווי אַזוי דאָס איז פאַרגעקומען!... — האָט זי געזאָגט.

www.libtool.com.cn

עפילאָג

דאָס יידישע לעבן אין שפּאַניע איז אָנגעגאַנגען אונטער דער הערשאַפט פון נייַעם קאַליף אלהאָקים מיטן זעלביקן וועג ווי אין די צייטן פון זיין פאָטער, דעם מלך חסד, קאַליף אַבדול ראַכמאַן. ער האָט איבערגעגעבן די גאַנצע אויס־לענדישע פאָליטיק אין די הענט פון ר׳ חסדאי אבן שפרוט, און די מלוכות פון ביזאַנץ און דייטשלאַנד האָבן נאָך מער דרך־ארץ געקראָגן פאַרן יידישן פירשט.

די גרופּע כוזרים, וועלכע איז אָנגעקומען צוזאַמען מיט יצחק בן נתן, כאָטש אין אָנהייב פילנדיק זיך פרעמד אין דער נייער סביבה, האָט זיך ביס־לעכווייז אייגנעלעבט. זיי האָבן דאָ חתונה געהאַט און געמאַכט שפּאַניע פאַר זייער נייער היים. בלויז איין שולמית האָט זיך אָפּגעזונדערט און געטאָן איר אַרבעט פון איבערשרייבן די געשיכטע פון די כוזרים מיט דער גרעסטער פּינקט־לעכקייט. פון צייט צו צייט האָט זי געפרעגט עפעס ביי יצחקן, אָבער זי האָט זיך באַמיט אים אויסצומיידן. פּנינה איז געווען צו איר ווי אַ שוועסטער, זי האָט זי געצערטלט, געגאַנגען אָפט מיט איר אויף לאַנגע שפּאַצירן, וועלנדיק ביי איר געווויר ווערן די סיבה פון איר אָפּגעזונדערטקייט. אָבער עס איז געווען אומזיסט. שולמית איז געווען אָפּגעשלאָסן אויף זיבן שלעסער.

עס זענען אַוועק יאָרן, שלעכטע ידיעות זענען אָנגעקומען פון כוזרים־לאַנד דורך די שליחים פון ביזאַנץ און אַנדערע לענדער, וואָס האָבן געפירט געשעפטן מיט מדינת שפאַניע. די רוסן האָבן אונטער דעם נייעם פירשט סוויאַטאָסלאַוו, דעם זון פון פירשט איגאָר, זיך געשטאַרקט איבער די כוזרים און האָבן איינגע־נומען די פעסטונג פון סאַרקעל אויפן דאָן. ווי מ׳האָט געשמועסט, האָבן זיי געהאָט די שטילע אונטערשטיצונג פון ביזאַנץ, וועלכער עס איז נישט געפעלן געווואָרן דער כוזרישער גאַנג. די ביזאַנטיער איז ממש געגאַנגען אין לעבן אַרי־בערצוגעווינען די רוסן צו דער קריסטלעכער אמונה פון ביזאַנץ, און די יידישע אמונה פון די כוזרים איז זיי געשטאַנען ווי אַ ביין אין האַלדז.

אַ טרויער האָט געהערשט אין הויף פון דעם נשיא ר׳ חסדאי אבן שפרוט. די שלעכטע בשורות פון דעם כוזרים־לאַנד, מיט וועלכן ער האָט געשטרעבט צו פאַרבינדן זיך און ער האָט געוואַרעמט אין זיין האַרץ די האָפענונג אינגאַנצן אַהין זיך איבערצוטראָגן, כדי צו דינען מיט זיין חכמה און גוטער עצה דעם יידישן קעניג ביי דער וואַלגע, האָבן אים אינגאַנצן צעבראָכן און זיין געזונט האָט דערפון שטאַרק געליטן.

דאָס איז געווען אין יאָר 965 (ד׳ אלפים תשכ״ה), ווען די ערשטע שלעכטע

www.libtool.com.cn

בשורה איז אַנגעקומען. און איין ידיעה, פונקט ווי בייַ איובן, האָט געיאָגט די אַנדערע. די רוסן, מיט דער הילף פון די פּעטשענעגן און אַנדערע סלאַווישע שבטים, זענען געגאַנגען פאַרויס, פון זיג צו זיג. די כוזרים האָבן זיך טאַקע געשלאָגן העלדיש, אָבער די צאָל פון שונא האָט זיי איבערגעשטיגן און זיי האָבן אַנגעמאַכט חורבנות אין דעם לאַנד.

ר׳ חסדאי האָט ממש געפּיבערט, און נישט געקוקט אויף די שלעכטע ידיעות פון כוזרים־לאַנד, האָט ער דאָך באַשלאָסן צו פאַרלאָזן זיין געליבט לאַנד אַנדאַ־לוזיע און פאָרן צום כוזרישן מלך יוסף בן אהרן, אפשר וועט ער אים קאָנען געבן גוטע עצות און אויסמיידן אַ פולשטענדיקע מפלה. דער קאַליף אלהאָקים האָט אים אָפּגערעדט פון דעם דאָזיקן שריט, ער האָט געפּרוווט ווירקן אויף אים מיט די פאַרשידנסטע אופנים, אָבער ר׳ חסדאי איז געווען גוואַלטיק אייַנגע־שפּאַרט.

יצחק בן נתן האָט איצט פאַרנומען אייַנע פון די אַנגעזעענסטע שטעלעס בייַ זיין שוועער ר׳ חסדאי אבן שפרוט. ער איז געווען זיין הויפּט ראַטגעבער און ער איז אפשר געווען דער, וועלכער האָט געווירקט אויף ר׳ חסדאין צו פאָרן אין לאַנד פון די כוזרים, וואָרים ער אַליין האָט אויך געשטרעבט זייַנע ווייַטער־דיקע יאָרן דאָרט צו פאַרענדיקן. גרויסע פלענער האָט יצחק געבויט אין צוזאַ־מענהאַנג מיטן פאַראייניקן דאָס כוזרים־לאַנד מיט דעם לאַנד פון יהודה און שאָפן אייַן גרויסע ייִדישע אימפּעריע. ווען נישט די אַריינגעכאַפּטע מפלות מצד די רוסישע שבטים, וואָלט דאָס אפשר גאָר בקרוב געווען פאַרווירקלעכט געוואָרן.

יצחק האָט שוין איבער דער צייט געהאַט געמומען פאַר זיין צווייט ווייב די שיינע שולמית, און געשען איז עס אַזוי:

פּנינה איז נישט געבענטשט געוואָרן מיט קיין קינדער און זי איז אַרומגע־גאַנגען אומעטיק, מורא האָבנדיק, אַז איר מאַן וועט דערפאַר וואַרפן אַן אומחן אויף איר. אויף אַלע יצחקס באַמיִונגען זי איבערצוצייגן, אַז ער האָט זי פונקט אַזוי שטאַרק ליב ווי ווען זי וואָלט אַ געהאַט קינדער, האָט זי זיך נישט גע־קאָנט באַרויקן.

— איך האָב דיך פונקט אַזוי ליב ווי אין יענער נאַכט, ווען מיר האָבן זיך געזעגנט אין דיין פאָטערס ציפרעסן־גאָרטן... — האָט איר יצחק דערמאָנט די אַלטע גוטע צייטן.

זי האָט אים אַרומגעכאַפּט און שטאַרק געקושט דערפאַר.

אָבער אייַנמאָל, זיצנדיק פאַרטיפט אין חומש און לייענענדיק די סדרה „ויצא״, האָט זי פלוצלינג אין אַ וואַנזינקן אָנפאַל אויסגערופן ווי די מוטער רחל צו יעקבן: הבה־לי בנים ואם אין מתה אנכי. — גיב מיר קינדער, אַנישט שטאַרב איך!...

www.libtool.com.cn

יצחק האָט שטאַרק רחמנות געקראָגן אויף איר, ער האָט געזען ווי זי מאַטערט זיך צוליב דעם אָן ער האָט איר גאָרנישט געקאָנט אויסרעדן. אין דעם אויגנבליק איז אַריינגעקומען אין זייער צימער שולמית.

פּנינה איז אויפגעשפּרונגען אַ צעשטראַלטע און זי האָט אויסגערופן מיטן לשון פון חומש: הנה שולמית, בא אליה ותלד על ברכי ואבנה גם־אנכי ממנה — אָט איז שולמית, קום צו איר און זי וועט געבירן אויף מיינע קניִ, און אויך איך וועל אויפגעריכט ווערן פון איר...

יצחק איז רויט געוואָרן און ער האָט אָנגעהויבן צו צאַפּלען אינגאַנצן. אַזאַ ענלעכע איבערלעבונג האָט אויך דורכגעמאַכט שולמית. יצחק האָט אין אָנהייב געטראַכט, אַז זיין געליבט ווייב איז צוליב דער גרויסער זאָרג פון נישט האָבן קיין קינדער פון זינען אַראָפּ. אָבער ווען זי איז צוגעשטאַנען צו אים און געטענהט אין פולן ערנסט:

— שולמית האָט דיך ליב, זי איז איין גרויס שטיק צער. דו האָסט זי אויך ליב. און איך האָב זי ליב ווי מיינע אַן אייגענע. שוועסטער — האָב מיט איר חתונה און מיר וועלן לעבן צוזאַמען, און דו וועסט האָבן קינדער מיט איר...

וועַן זי האָט כסדר נישט אויפגעהערט אייַנצוטענהן, סיי מיט איר מאַן יצחק און סיי מיט שולמיתן, האָבן זיי ענדלעך דערצו מסכים געווען און שולמית איז געוואָרן דאָס צווייטע ווייב ביי יצחקן...

זי האָט מיט אַ פּאָר יאָר שפּעטער געבירן אַ זון, און די פּרייד איז געווען אין לשער. פּנינה איז געווען גליקלעך און זי איז צו דעם קינד געווען ווי אַן אייגענע מאַמע. מיט עטלעכע יאָר שפּעטער איז אויך פּנינה געבענטשט געוואָרן מיט אַ זון, און צו זייער ביידנס גליק איז נישט געווען קיין גרענץ. יצחק מיט זיינע צוויי ווייבער האָבן געלעבט ווי די גליקלעכסטע מענטשן אונטער דער זון. שולמית האָט אויפגעלעבט אינגאַנצן. דער טרויער איז פאַרשוווונדן פון איר פּנים. יצחק האָט זי איצט געזען פונקט אַזוי ווי ער האָט זי באַגעגנט דעם ערשטן טאָג, וועַן ער איז אָנגעקומען אין דער כוזרישער הויפּטשטאָט באַלאַנגאַר. זי איז געווען לעבעדיק ביז גאָר, די אויגן האָבן געשיינט ווי זיבן זונען.

אין יאָר 970 (ד׳ אלפים תש״ל) איז געשטאָרבן ר׳ חסדאי בן יצחק בן עזרא אבן שפרוט, דער גרויסער נשיא ביי יידן אין שפּאַניע. ער האָט נישט דערלעבט צו הערן די טרויעריקע בשורה, אַז די מלוכה פון די כוזרים צעפאַלט זיך אויף ברעקלעך. די שטאָט באַלאַנגאַר איז געפאַלן אין די הענט פון די רוסן. עס איז ביי די כוזרים נאָך געהאָט פאַרבליבן דאָס האַלב אינדזל קרים, אָבער אויך דאָרט, זעט אויס, וועלן זיי זיך לאַנג נישט קאָנען האַלטן.

שולמית האָט געווייַנט מיט ביטערע טרערן, דערהאַלטנדיק די דאָזיקע אַלע ידיעות. זי האָט נישט געהאָט קיין שום אַנונג, וווּ עס געפינען זיך אירע עלטערן.

www.libtool.com.cn
זי האָט געפֿרוווט זיך טרייסטן, אַז אפשר האָבן זיי זיך געראַטעוועט, ווייל ווי מען האָט איבערגעגעבן, האָבן טויזנטער כוזרים־משפחות זיך אַרויסגעראַטעוועט פון לאַנד און זענען צעזייט און צעשפרייט געוואָרן איבער די שכנותדיקע געגנטן אַרום דער שטאָט קיִעוו ביים דניעפּער. פיל זענען אַוועק קיין דייטשלאַנד און אין דעם סלאַווישן לאַנד פּוילן, וואָס האָט זיך גענומען אויסבילדן אין יענער צייט ווי אַ זעלבסטשטענדיקע מלוכה...

— אפשר וועלן אויך מיינע עלטערן דאָ אַהער אָנקומען... — האָט זי זיך געטרייסט, טוליענדיק זיך אין האַלב־טונקעלן בין־השמשות צו יצחקן און פֿנינהן.

דערווייל זענען זיי נאָך נישט געהאַט אָנגעקומען, און ווער ווייסט צי זיי וועלן ווען עס איז גאָר אָנקומען... א טרויער איז באַפֿאַלן די יידן אין שפּאַניע, כאָטש זייער לאַגע דאָרט איז געווען די בעסטע ווי אין אַלע ווינקעלעך אויף גאַנץ ערד. וואָרים איינע פון די שענסטע האָפענונגען ביי יידן איז געגאַנגען לאיבוד און זיי האָבן לאַנג־לאַנג נישט געקאָנט געפינען קיין טרייסט.

שולמית האָט געהאַט פֿאַרענדיקט איר איבערשרייבן די געשיכטע פון די כוזרים און זי האָט דעם כתב־יד באַהאַלטן אויף אַ זיכער אָרט, כדי ער זאָל נישט פֿאַרפֿאַלן וועלן פֿאַר די קומענדיקע דורות.

אין יענער צייט (אין יאָר 960) איז אין פּראַנקרייך געבוירן געוואָרן גרשום בן יהודה, וועלכער איז שפּעטער מיט יאָרן באַקאַנט געוואָרן בכל תפוצות ישראל אונטערן נאָמען רבנו גרשום בן יהודה אָדער דער „מאור הגולה", וועלכער האָט פֿאַרבאָטן ביי יידן די פיל־ווייבערייַ, און די דאָזיקע תקנה איז באַקאַנט עד היום אונטערן נאָמען „חרם דרבנו גרשום". ער האָט אין מאַינץ, דייטשלאַנד, אויפגעשטעלט אַ גרויסע ישיבה, וואָס ער האָט אָנגעפירט ביזן טויט (1028).

מיט איבער הונדערט יאָר שפּעטער איז געבוירן געוואָרן דער שפּעטער באַרימט געוואָרענער פֿאָעט און פילאָסאָף רבי יהודה הלוי (1086־1142), וועלכער האָט פון געפונענע כתבים וועגן דער עקזיסטענץ פון די כוזרים און זייער איבערגיין צום יידנטום אָנגעשריבן זיין גרויס פילאָסאָפיש ווערק „ספר הכוזרי". אין דער צווישנצייט זענען געבוירן געוואָרן אַזעלכע גדולים בישראל ווי: שלמה אבן גבירול, רבי יצחק אלפסי, ר' האי גאון אין פּומבדיתא, רש"י, משה אבן עזרא.

דאָס יידישע פֿאָלק, אויף וועמען דער נביא ירמיהו האָט געזאָגט: „כי לא אלמן ישראל", איז געשוומען אין דער געשיכטע דורך שטורעמס און בייזע געוויטערן, האָט אָבער כסדר פון צווישן זיך אַרויסגעגעבן זיינע גרויסע חכמים און געלערנטע, וואָס האָבן אויפגעהאַלטן דאָס יידישע פֿאָלק עד היום הזה און ביז דער גרינדונג פון מדינת ישראל, וואָס זאָל געדויערן לעולם ועד. אמן.

(סוף)

פון זעלבן מחבר:

www.libtool.com.cn

רבי עקיבא (פאַרלאַג ראָמאַנען־ביבליאָטעק, ניו־יאָרק, 1947)
רבי מאיר און בּרוריה (פאַרלאַג שאָולזאָן, ניו־יאָרק, 1950)
שלום אַש פון דער נאָענט (פאַרלאַג שאָולזאָן, מיאַמי, פלאָרידע, 1958)
די בּוזרים (פאַרלאַג יידבוך, בוענאָס אייראָס, 1960)

העברעיש:

רבי עקיבא (הוצאת ספרים מסדה, תל־אביב, התשי"ד)
רבי מאיר ובּרוריה (הוצאת ספרים מסדה, תל־אביב, התשט"ז)

שפאַניש:

Rabi Meir y Beruria (Editorial Candelabro, Buenos Aires, Argentina)

איבערזעצונגען:

פּויערן, פון סט. וול. ריימאָנט, פיר בענד
(פאַרלאַג אַריענט, וואַרשע, 1925־1926)
איבער מדבריות און ווייסטענישן, פון הענריק שענקעוויטש
(פאַרלאַג קלעצקין, ווילנע, 1928)
די קינדער פון קאַפּיטאַן גראַנט, פון זשיל וועַרן
(פאַרלאַג א. גיטלין, וואַרשע)
דרייַ טעג אַ רויט בלימל און אַנדערע דערציילונגען, פון וו. גאַרשין
(פאַרלאַג בזשאָזע, וואַרשע)

עס וועַרן געגרייט צום דרוק:

בריכוכבא (דאָס דריטע בוך פון דער טרילאָגיע)
פּליטים, ראָמאַן פון די מלחמה־יאָרן, (1940 ־ 1941)
דער קענוג שלמה (ביבלישער ראָמאַן)

www.libtool.com.cn

www.libtool.com.cn

אין פאַרלאַג „ייִדבוך" זענען ביז איצט דערשינען

1) י. ל. פּרץ — **דריי חסידישע דערציילונגען**
2) ח. ש.קאַזדאַן — **מעטאָדיק פון ייִדישער שפּראַך און ליטעראַטור** (אויספאַרקויפט)
3) י. י. טרונק — **כעלמער חכמים** (אויספאַרקויפט)
4) שלמה סיימאַן — **אַמאָליקע ייִדן** (אויספאַרקויפט)
5) פּראָפּ׳ ליבמאַן הערש — **אויף דער גרענעץ פון צייטן**
6) יצחק פּערלאָוו — **אין אייגענעם לאַנד** (אויספאַרקויפט)
7) י. י. טרונק — **דער פּריילעכסטער ייִד אין דער וועלט** (אויספאַרקויפט)
8) ש. סיימאַן — **תוך ייִדישקייט**
9) נ. ב. מינקאָוו — **זעקס ייִדישע קריטיקער**

(פּרעמירט דורך דעם ל. בימקאָ־פאַנד)

10) אברהם זאַק — **אין אומרו פון יאָרן**

(פּרעמירט דורך דעם מ. סטאָליאַר־פאַנד)

11) יוסף רייך — **וואַלד אין פלאַמען**
12) מ. וו. בערנשטיין — **אין לאַבירינטן פון תקופות** (אויספאַרקויפט)
13) לעאָן קאָבּרין — **מיינע 50 יאָר אין אַמעריקע**
14) יצחק פּערלאָוו — **דזשעבעליַ (ראַמאַן)** (אויספאַרקויפט)
15) ברוך ריווקין — ח. ליווויק — **זיינע לידער און דראַמאַטישע ווערק**
16) מלכה לי — **דורך קינדערשע אויגן** (אויספאַרקויפט)
17) יעקב פּאַט — **די לערערין אסתר** (אויספאַרקויפט)
18 שלמה סיימאַן — **וואָרצלען** (אויספאַרקויפט)

(פּרעמירט דורך דעם מ. סטאָליאַר־פאַנד)

19) מנחם באָריישאָ — **עסייען** (אויספאַרקויפט)
20) משה דלוזשנאָווסקי — **דערציילונגען און דראַמען**
21) לעאָן בערנשטיין — **ערשטע שפּראָצונגען** (אויספאַרקויפט)

(פּרעמירט דורך דער ז. גזשיווואַטש־פּרעמיע)

22) משה אייזענבוד — **געלעבט הינטער קראַטן** (אויספאַרקויפט)
23) פ. מינץ (אַלעקסאַנדער) — **ייִדישער אומקום אין פראַנקרייך**
24) דוד איגנאַטאָוו — **„אָפּגעריסענע בלעטער"**
25) חיים גוטמאַן (דער לעבעדיקער) — **פּאָמפּאַדור**
26) נח גאָלדבערג — **אויף צעוואָרפענע וועגן**

27) י. ה. פישמאן — **פרוּיער און שפּעטער**
28) ל. לאַסאָווין — **אַ חתונה אויפן בּאַרג לבנון**
29) משה דלוזשנאָווסקי — **ווי אַ בוים אין פּעלד** (ראָמאַן) (אויספֿאַרקויפט)
30) ב. שעפּנער — **אַ בליק אויף ישראל און אויף דער וועלט**
31) פּ. מינץ (אַלעקסאַנדער) — **לאָדזש אין מיין זכרון**
32-33) אברהם זאַק — **אויף שליאַכן פון הפקר** (צוויי טיילן)
(פֿרעמירט דורך דעם לואיס־לאַמעד־פֿאַנד)
34) סטעפֿאַן צווייג — **די וועלט פון נעכטן**
35) וויליאַם נאַטאַנסאָן — קולטור קוואַלן
36) ב. ריווקין — **יידישע דיכטער אין אַמעריקע**
37) יצחק פּערלאָוו — **פּלאָראַ אינגבער**
38-39) שמואל איזבאַן — **די קעניגין איזבל** (2 בענד)
40) שלמה סיימאָן — צווייגן
41) מ. וו. בערנשטיין — **און דאָס איז געווען אַשכנז...**
42) מ. אַקערמאַן — **אויסגעלאַשענע שטערן**
43) שלמה ראָזענבערג — **די כּוזרים**

אין גיכן דערשיינט:

אַנטאָלאָגיע פון דער וועלט־ליטעראַטור (צוגעגרייט פון יצחק איסאַקסאָן)
י. י. טרונק — **משיח געוויטער**

www.libtool.com.cn

www.libtool.com.cn

Impreso en la Argentina
Printed in Argentina

Copyright by:
S. ROSENBERG (New York)

HECHO EL DEPOSITO QUE MARCA LA LEY
Industria Argentina

The publication of this volume was made possible by a grant from the Cultural Fund of the Conference on Jewish Material Claims Againes Germany.

Este libro se terminó de imprimir en el mes de Diciembre de 1960, en los Talleres Gráficos JULIO KAUFMAN, S.R.L., Avda. Corrientes 1976, Bs. Aires

---

וועגן אַלע ענינים פון פאַרלאַג זיך וועגדן:

EDITORIAL "IDBUJ"

BOULOGNE SUR MER 671 — T. E. 62-9566 — BUENOS AIRES

República Argentina

S. ROSENBERG

www.libtool.com.cn

LOS KUZAROS

(DI KUZRIM)

Editorial
"IDBUJ"
de la Asociación Pro-Escuelas Laicas Israelitas en la Argentina
Buenos Aires - 1960